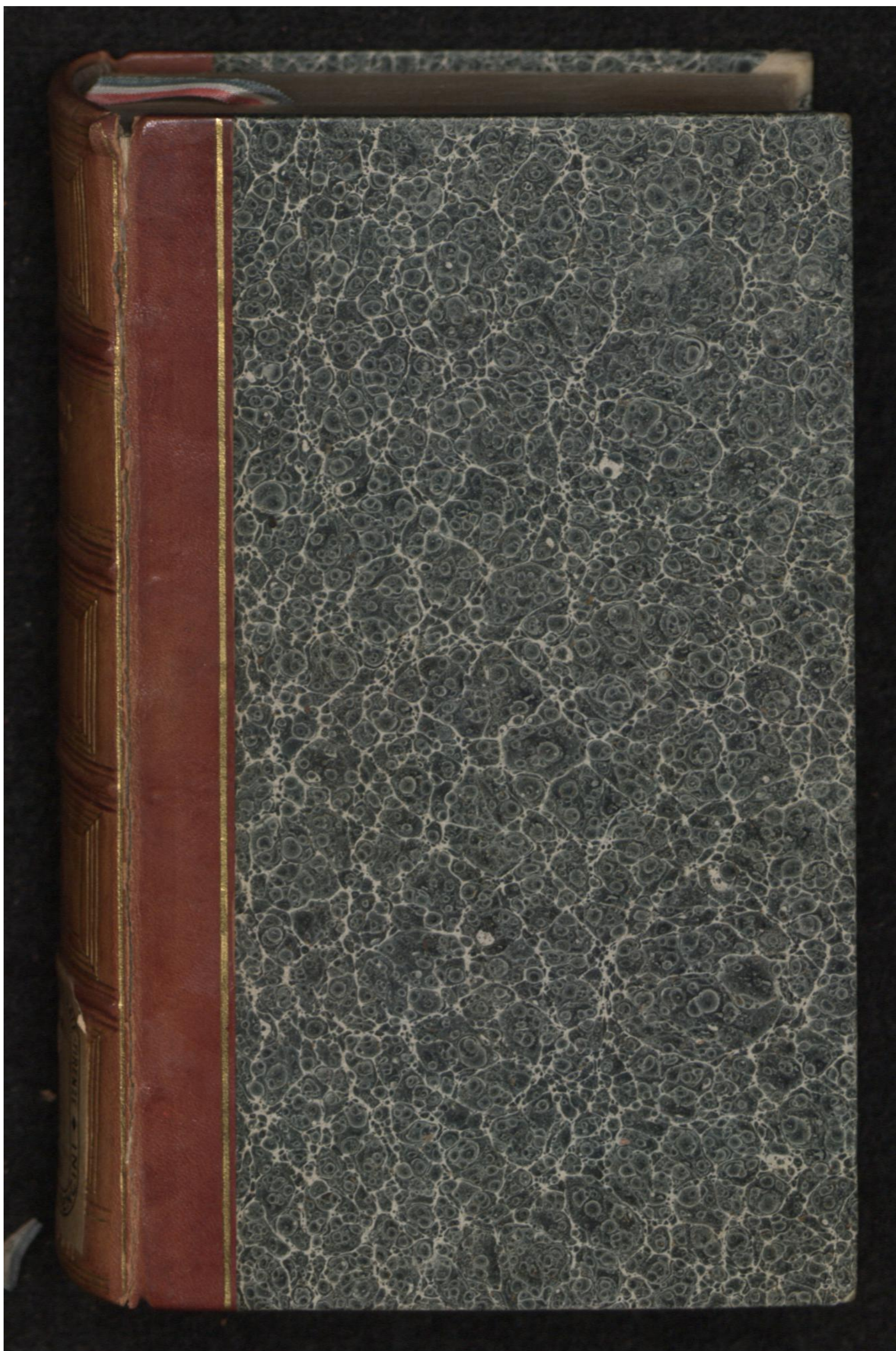
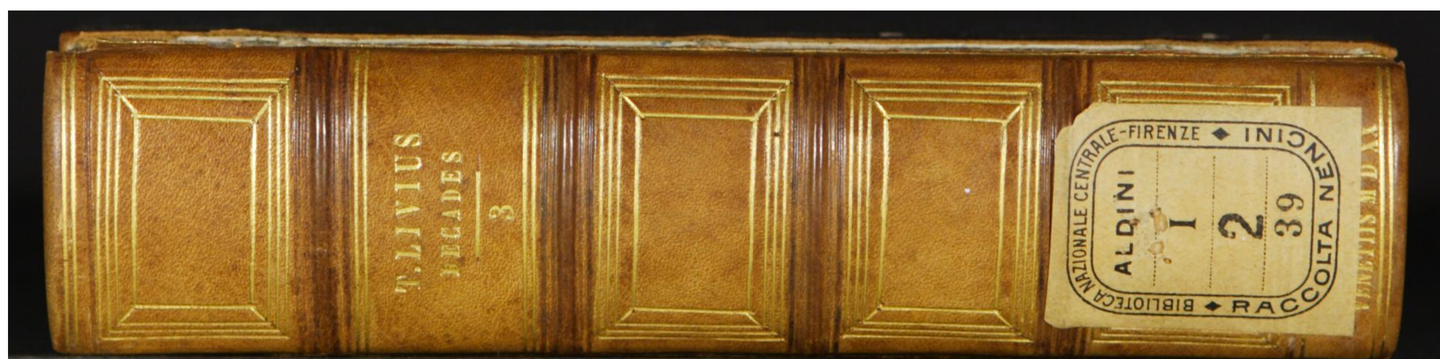
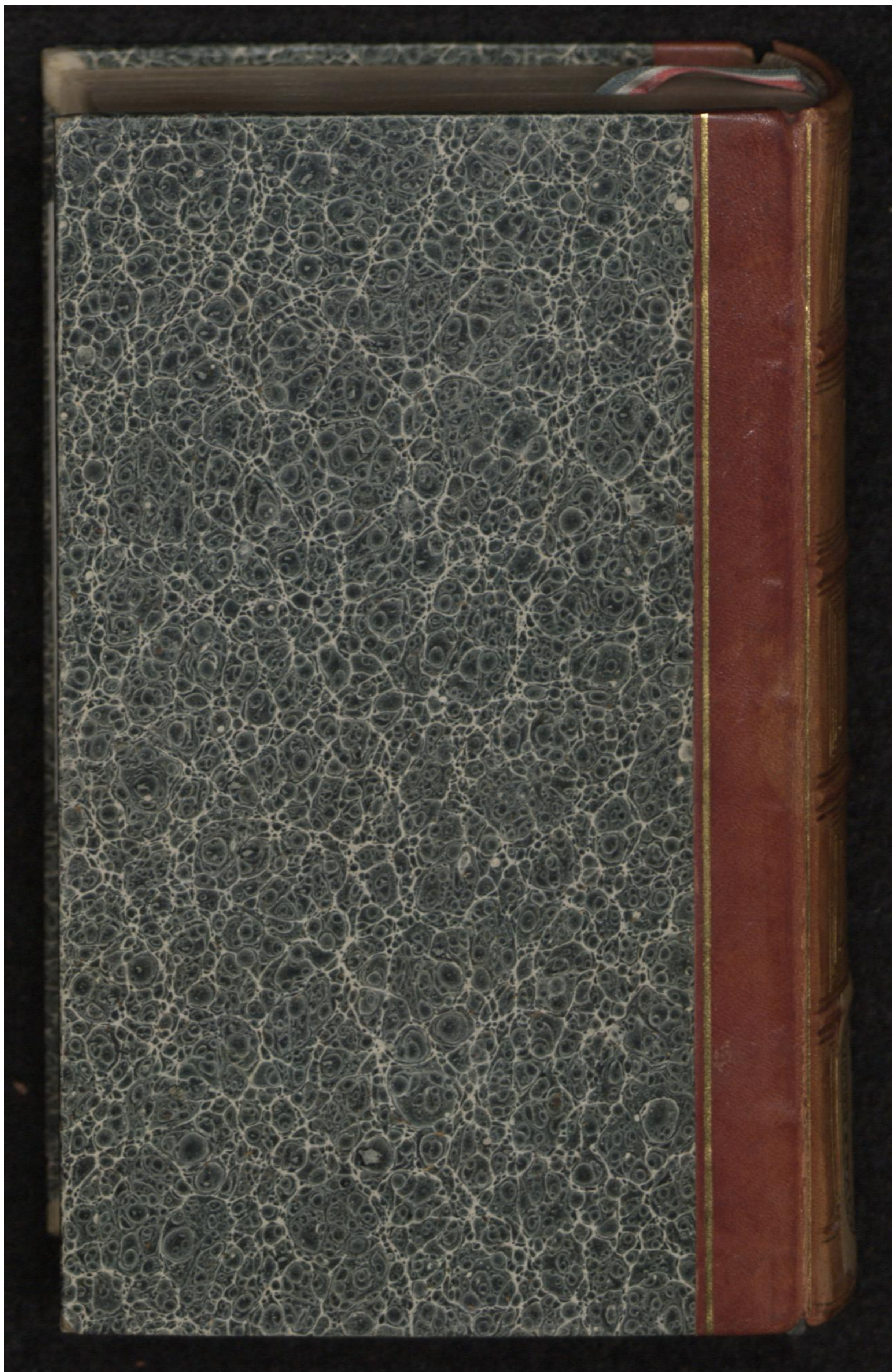

T. LIVIUS
DECADES
3
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
1
2
39

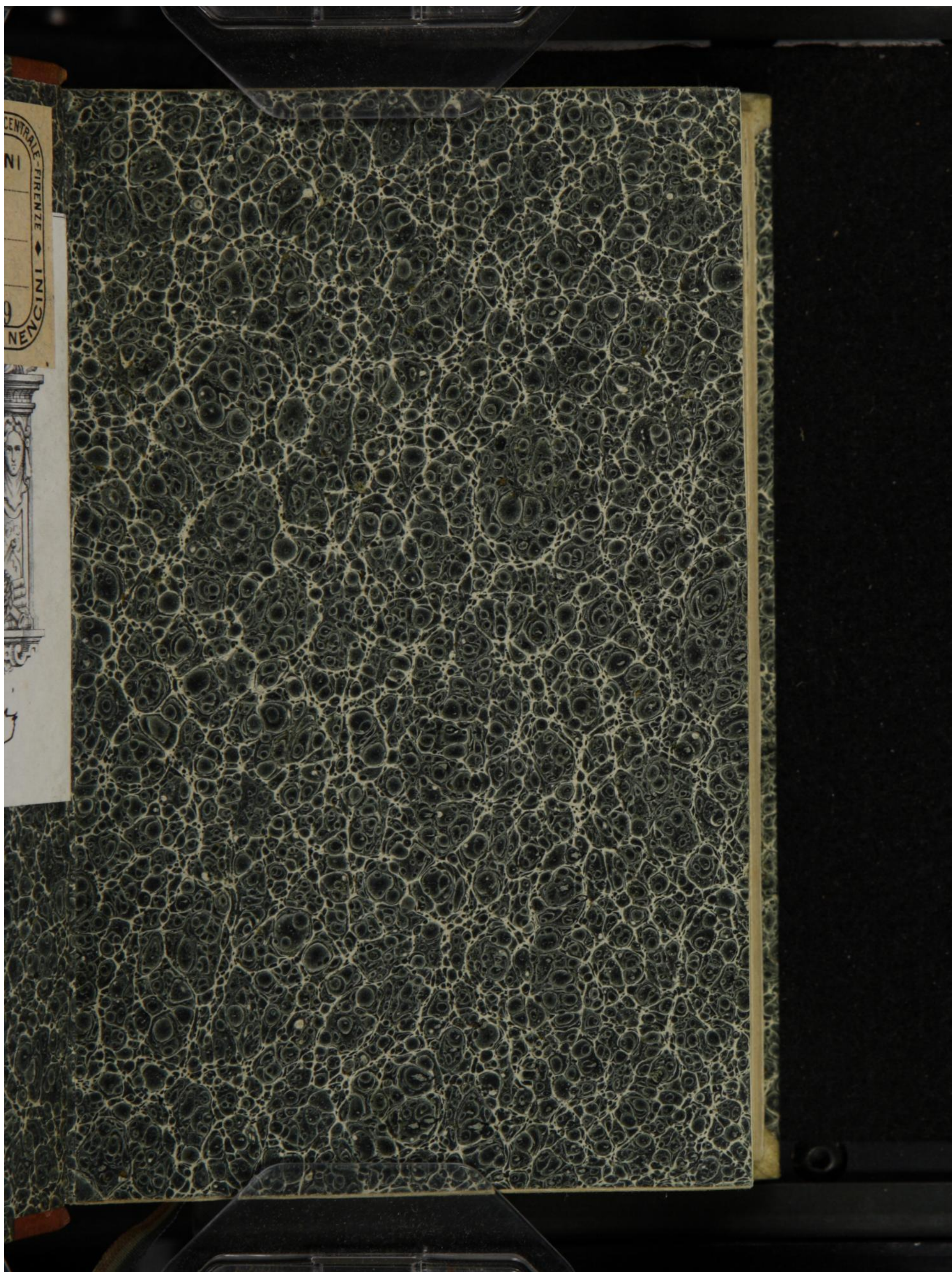

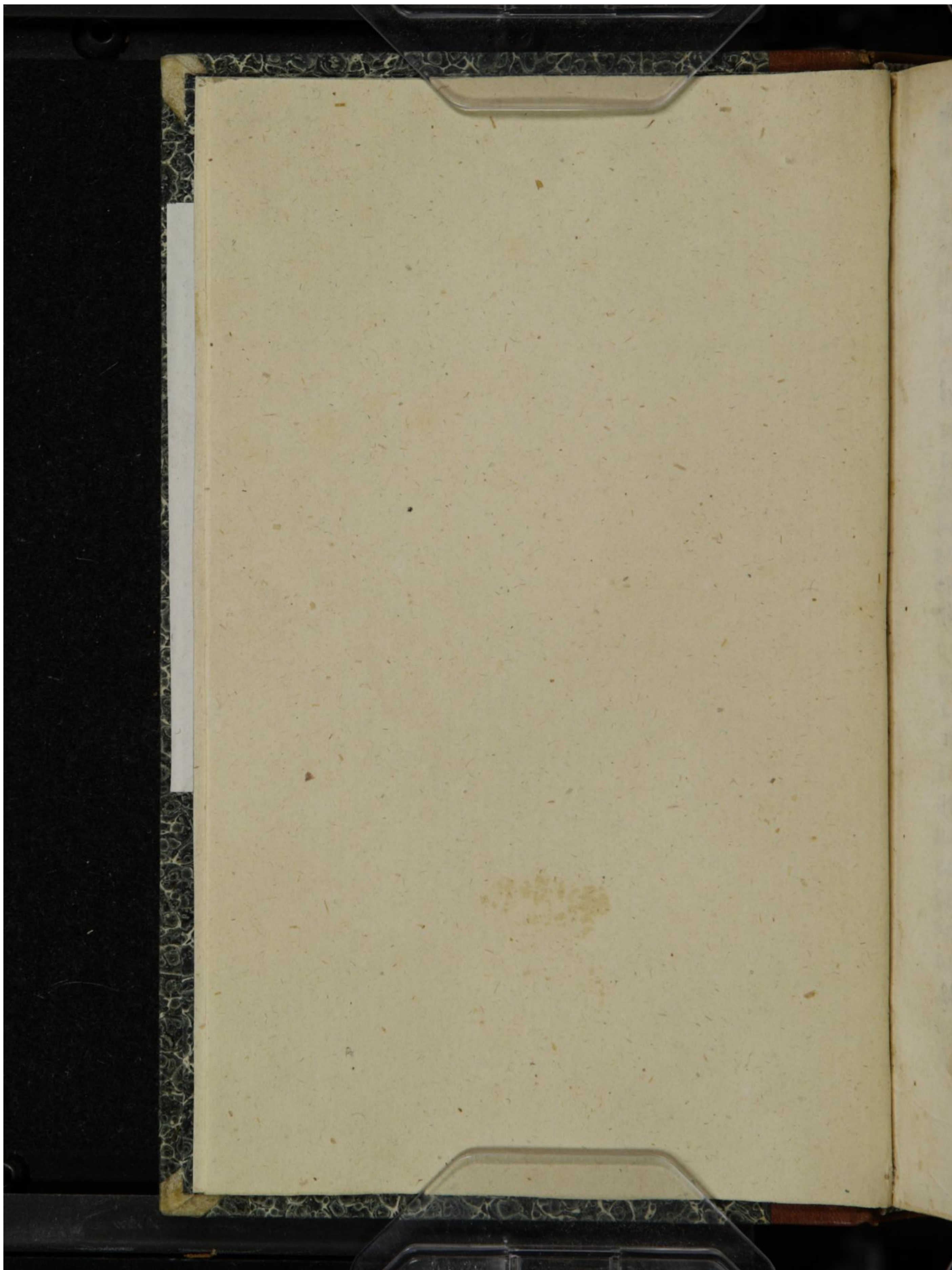

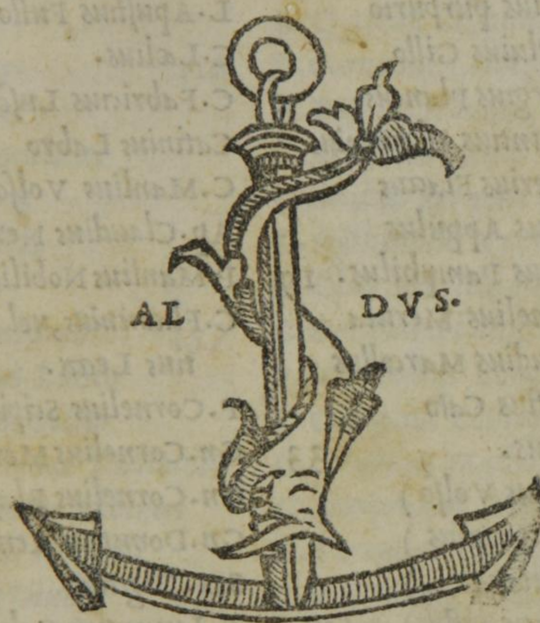

Ex Libris Joannis Nencini
1874

INDEX DECADIS QVARTAE.

SYLLABVS PRAETORVM, CONSVLVM, CENSORVM, CAETERORVMQVE MEMORATV DIGNORVM, QVI HAC QVARTA CONTINENTVR DECADE.

PRAETORES

Q. Minutius Ruffus
L. Furius purpurio
Q. Fuluius Gillo
Gn. Sergius plancus. 2
L. Quintius Flaminius
L. Valerius Flaccus
L. Iulius Appulus
C. Bebius Pamphilus. 19
L. Cornelius Merula
M. Claudius Marcellus
M. Portius Cato
C. Aelius. 33
L. Mãlius Volso)
Gn. Sempronius Tuditanus)
M. Sergius Sillus) Sex
M. Aelius uel Heluius) primum
M. Minutius Ruffus) creati
L. Attilius.) 47
Q. Fabius Buteo
T. Sempronius longus
Q. Minutius Thermus
M. Attilius Glabrio
L. Apusthius Fullo
C. Lælius. 58
C. Fabricius Luscinius
Catinius Labro
C. Manlius Volso
Ap. Claudius Nero
P. Manlius Nobilior
C. Flaminius, uel P. Portius Leca. 67
P. Cornelius Scipio
Gn. Cornelius Merenda
Gn. Cornelius Blasius
Gn. Domitius Aenobarbus
Sex. Digitius
T. Iuuentius Calua. 94
L. Cornelius Scipio
M. Fuluius Nobilior
C. Scribonius
M. Valerius Messala
L. Portius Licinius
C. Flaminius. 99
L. Scribonius Limbo
M. Fuluius Centimalus

A. Attilius Seranus
M. Bebius Pamphilus
L. Valerius Tappus
Q. Salonius Sarra. 109
L. Aemylius Paulus
M. Aemylius Lepidus
M. Iunius Brutus
L. Cornelius Manula
C. Liuius
L. Oppius. 116
M. Fuluius
L. Aurunculeius
Gn. Fuluius
L. Aemylius
P. Iunius
C. Antistius Labro. 157
Q. Fabius Labeo
Q. Fabius Pictor
M. Sempronius Tuditanus
L. Posthumius Albinus
L. Plautius Hypseus
L. Bebius Diues. 185
Q. Martius philippus
M. Clau. Marcellus
C. Stertinius
C. Catinius
P. Clau. Pulcher
L. Manlius Acidinus. 215
Ap. Clau. Pulcher
Seruius Sulpitius Galba
Q. Terentius Culeo
L. Terentius Messala
Q. Fuluius Flaccus
M. Furius Crassus. 220
P. Menius
P. Cornelius Sulla
C. Calphurnius piso
M. Licinius Lucullus
C. Aurelius Scaurus
L. Quitius Crispinus. 235
P. Cornelius Cethegus
A. Posthu. Albinus
C. Arranius Stellio
C. Acilius Seranus
L. Posthumius Tempsanus
M. Clau. Marcellinus. 244
C. Decimus Flauius
P. Sempronius Longus
P. Cornelius Cethegus
Q. Næuius Matho
C. Sempronius Blesus
C. Terentius Varro. 250
C. Val. Flamẽ Dialis
Sp. posthu. Albinus
P. Cornelius Sisenna
L. Puppius
L. Iulius
Gn. Sulpitius. 258
Q. Fuluius Flaccus
M. Val. Leuinus
P. Aemylius iterum
M. Ogulinus Gallus

L. Cæcilius Dentrix
C. Terentius Istra. 264
Q. Fabius Maximus
Q. Fabius Buteo
T. Clau. Nero
Q. Petilius Spurinus
M. Pinarius Pesca
L. Duronius. 274
T. Sempronius Gracchus
L. Posthu. Albinus.
P. Cornelius Mamercus
T. Minutius) Huic defūcto
Melliculus) suffectus est
A. Hostilius) C. Claudius.
Mancinus) (285
C. Menius. 283
C. Cornelius Scipio
L. Valerius Leuinus
Q. Mutius Scæuola
P. Mutius Scæuola. 289
M. Titinius
C. Claudius Nero
T. Fonteius Capito. 296

CONSVLES.

Seruius Sulpitius Galba
C. Aurelius Cotta. 2
L. Cornelius Lentulus
P. Iulius Appulus. 19
Sextus Aelius, uel Heluius Pætus
T. Quītius Flaminius. 33
Gn. Cornelius Cethegus
Quintus Minutius Ruffus. 47
L. Furius Purpurio
M. Claudius Marcellus. 58
L. Valerius Flaccus
M. Portius Cato. 67
P. Cor. Scip. Africanus iterū
T. Sempronius longus. 94
L. Cornelius Merula
Quintus Minutius Thermus. 99
L. Quintius
Gn. Domitius Aenobarbus. 109
P. Cornelius Scipio
M. Attilius Glabrio. 116
L. Cornelius Scipio
C. Lælius. 157
M. Fuluius Nobilior
Gn. Manlius. 185
M. Valerius Messala
C. Liuius Salinator. 215
M. Aemylius Lepidus
C. Flaminius. 220
Spurius Posthumius Albinus
Quintus Martius Philippus. 235
Appius Claudius Pulcher
M. Sempronius Tudita-

nus. 244
P. Claudius Pulcher
L. Porcius Licinius. 250
M. Claudius Marcellus
Quitus Fabius Labeo. 258
Gn. Bebius Pamphilus
L. Aemylius paulus. 264
P. Cornelius Lentulus
M. Bebius Pamphilus. 274
Au. Posth. Albinus Luscus
C. Calphurnius Piso. 285
Pisoni defuncto suffectus ē
Q. Fuluius Flaccus. 285
Q. Fuluius Flaccus
L. Manlius Acidinus. 288
M. Iunius Brutus
M. Attilius Volso. 296

CENSORES.

P. Cornelius Scipio Africanus
P. Aelius Pætus. 38
Sextus Aelius Pætus
C. Cornelius Cethegus. 94
T. Quintius Flaminius
M. Claudius Marcellus. 211
M. Portius Cato
L. Valerius Flaccus. 256
M. Aemylius Lepidus
M. Fuluius Nobilior. 290

PONTIFICES MAXIMI.

M. Sempronius Tuditanus. 258
C. Seruilius. 288
M. Aemylius Lepidus. 289

INDEX RERVM OMNIVM VEL SCItu opportunarum, uel lectu dignarũ, quæ quarta hac continentur Decade, quò, quod quisq; uelit, omnem citra laborem, facillime consequatur.

C

D

F

O

P

prudentia

55 iiii

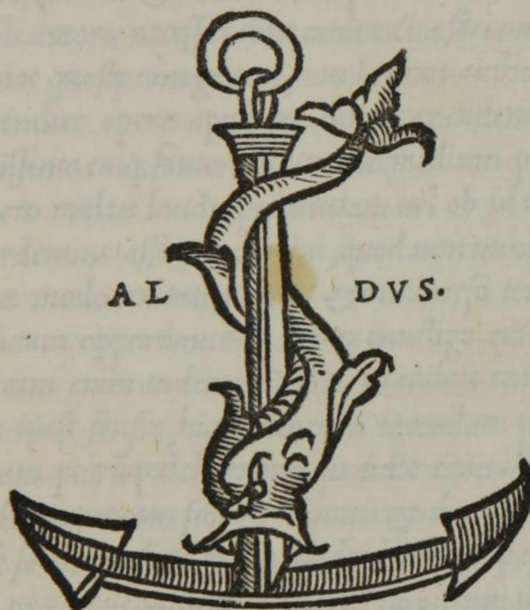
S

X

Z

F I N I S.

TITI LIVII PATAVINI
DECAS QVARTA.

FRANCISCVS ASVLANVS IOANNIBAPTISTAE TVRRIANO PATRICIO VERONENSI, BONAM PRECATVR FORTVNAM.

Non uideo Turriane suauissime quibus nam opibus, qua munerum copia, quo maiori meritorum cumulo, doctissimos quosq; mihi & amicos comparem beneuolos, & insolubili amoris necessitudine coniunctos faciam: quàm ut optimos quosq; tum græcos, tum latinos authores solertiori indies opera apud me curem excudendos, ac eos dignissimo cuiq; fautori dicatos, in medium proferã. Hanc uero multæ laudis prouinciam uel ob id meis humeris ardentius assumere uolui, quod non mihi tantũ, nec meæ modo ciuitati, uerum & uniuerso terrarum orbi gratum opportunumq; facere intelligo. quin et fortasse (dicam enim audentius) siquis inanibus inferorum umbris inest sensus, his etiam rem iocondam præstare duco. nam quorũ pulcherrima quotidie reuiuiscunt opera, unde perpetuum sibi & nomen & decus uendicarunt, se se etiam, suas quisq; laudes humanis passim decantari præconijs audientes, superas nobiscum unà auras carpere putabunt. hinc se uera donatos beatitudine sentient: hinc se immortales Deo Optimo simillimos uidebunt. quo fiet, ut æterna cum superis uescentes ambrosia, placida cœlestis animi quiete perfruantur, ac perpetuis alacres oblectentur triumphis. hoc est igitur, quod hoc in præclaro munere magis indies ac magis accen-

dor: hoc est, quod inflammor uehementius: hoc est, quod nec dies nec noctes nullis indefessus parco laboribus. me profectò nunquã ab laudatis hisce inceptis, nec detestata auertet satietas: nec turpis amouebit desidia: me nõ improba æruginis fames interturbabit: me nulla, quamuis maxima, deterrebunt impendia: me non uaria fortunæ instabilis ludibria distrahent. me deniq; nullus imbecillitatis humanæ casus occupabit, quin mei huiusce honesti uoti tandem fiam compos. quod ipsum uulgò iam omnibus exploratum esse potest. neminẽ profectò latet, quantos nostra omnis Asulanorum domus, bonis iuuandis literis, labores impenderit. nescit nemo quàm præsentem studiosis opẽ semper attulerimus, maiorem in posterum (fata adsint) allaturi. non enim cessamus unq̃: maius semper molimur aliquid, quò nostris rem omnẽ literariam auspicijs, suo demum restituamus candori. Inde autem ordiri semper proposuimus, unde maiores nobis labores uidemus oppositos. quod nunc in tribus Titi Liuij scriptoris grauissimi decadibus effecisse, modestius fatemur. erat profectò opus hoc aureum, cultum, luculẽtum, romani plenum eloquij: sed multis hinc inde scatebat mendis: peruersæ passim obstrepebant dictiones: integræ etiam (quod longe erat peius) q̃plurimis in locis deerant sententiæ: quæ faciebant omnia, ut ne ipse quidẽ Author suum cognoscere opus satis posset. Ego uero, ne pulchrum hoc uolumen iniqua fœdatum sorte, tam putida confectum labe, diutius marcesceret, quamplurima optima, & antiqua, & manu scripta exemplaria ex reconditis librorum latebris collegi. quibus ex omnibus hoc tandem unum & lucidum, & ab omni parte inte

grum conflaui. quo in munere quantum mea hac opera diuino profuerim Authori, tibi Turriane acerrimo uir in omni scientiarum genere iudicio, reliquisq; studiosis omnibus, uidendum relinquo. Id unum ego puro animi candore testari possum, me singulis in huiusce libri pagellis, innumeros mille erroribus locos elustrasse, depurgasse, emaculasse. lege Turriane, lege obsecro, si lubet, bono animo, & tuum tibi Franciscum nihil ementitum offenderis. Quem uero, cui praeclarum hoc opus unà cum nostris tot laboribus dicaretur, deligerem, mecum reputans uolutaui diutius: hac super re, celerem in uarias partes animum rapui: huc illuc alternans uersaui p omnia: nemo tandem alius Turriane magnifice, nec te dignior, nec praestantior occurrit. nam cum laudatas omnis in te uirtutes consydero: cum antiquam praeclarae tuae domus originem longissime repeto: cum probatos modesti tui animi mores contemplor: cum ingenuam honestae tuae indolis maiestatem conspicio: cum demũ integram diuini tui animi sapientiam demiror: tu mihi dignissimus uideris, cui non hunc modo uel alterum dicarem librum, sed memet ipsum meamq; domum omnẽ & addicerem, & uouerem. Dij boni quis tibi uel antiqua stirpis nobilitate praestat, uel laudatis inuicti nominis facinoribus antecellit? quẽ tibi uel optimis scientiarum disciplinis, uel quouis alio uirtutum honorumq; genere parem inuenire possemus? cuius clarissima gens non una modo aut altera in urbe uiget, sed ubique magnum per orbem sparsa, multo cum decore floroscit inclyta. Non hercle me fugit Turriane suauissime (hoc enim nec adhuc improba temporum edacitas ex hominum

surripuit memoria, nec abolebit unquã:) generosos anti-
quæ tuæ sobolis Atauos olim iã Mediolani multos annos
potenter æque ac magnanimos Herôas summus cũ triũ-
phis esse dominatos: quippe qui felicem illã rempubli-
cam eo sapientis animi regebant imperio, ea prudentis
consilij gubernabant æquitate, tã iusto uirtutum omni-
um moderamine administrabant, ut uniuersa illa ciui-
tas uno eodemq; omniũ ore sese auream eis tempori-
bus ætatem uiuere iactaret. quo factum fuit, ut Tur-
rianis principibus cõmuni omnes consensu perpetuum
per oĩa sæcula imperiũ ab Deo Opt. Max. pijs preca
rẽtur uotis: quando sese feliciβimo rerũ statu sub bonis
hisce ducibus uiuere uiderent: quod itidem annuebant
superi iustas precantium audiẽtes preces. æquis enim a-
spiciebant oculis bonos optimus Ducibus ciues cana fide,
sanctaq; ueræ religionis pietate tractari. uerũ tibi Tur
riane, tuæq; propagini fera inuidit Erinnys. heu placi
dam illius æui quietẽ horribiles intercœperunt furiæ.
nam, ut incertis fortunæ erroribus humana euertuntur
omnia, sic uos inter, et Vicecomites, nobiliβimas ambas
generosa progenie familias, inuictis ambas ualẽtes uiri
bus, amplis ambas præpotẽtes opibus, intestinæ uipereo
germine pullularunt seditiones: quibus heu dulcis illa
pax æquis composita fœderibus, ilico fuit disiecta. cõ
tinuo dira belli crimina tristibus paβim sparguntur in-
sidijs. turbati extẽplo animi in furias rapiuntur præ-
cipites: mox rabido irarum æstu fluctuantes in flam
mas, & in horrida feruntur arma. quo diro furentis
Martis in turbine, impauidis ex utraq; parte animis ar
dentes exultabant copiæ. fortiβimis utrinq; pectoribus

omni cũ apparatu consertæ erãt acies. Verũ sapiẽtes tui Turriane proaui, & firmo inuicti robore, & grata præditi pietate, ne mala hæc horrendi belli lues magis ac magis inolesceret, ne crudelia miserã per urbẽ uiderẽtur funera, dulcem potius patriã uoluerunt deserere, q̃ pias humano sanguine manus sibi polluere. Tua igitur præclara domus multa Deorũ insignis religione, raptos ab hoste sustulit Penates, ac proprijs de sedibus ultro cõmigrauit. alij alios locos deuenẽre. nam maxima ipsorũ pars Germaniam petijt: ubi superbis ad cœlum extructis palatijs firmas locauit sedes, ibiq; multis cum laudibus in hanc usq; uiguit ætatẽ, durabitq; æternum, dũ sole magnus orbis lustrabitur. alij uero Forũiuliũ, loci cœli temperie saluberrima secesserunt: ubi duris exhausti casibus, iam parta felices quete celebri adhuc inter mortales florescunt nomine. tertia uero, quæ adhuc supererat pars, Veronam peruenit, solũ optimis ferax ingenijs. hic patrios pia posuit lares. hic tua Turriane suauissime generosa proles antiquas maiorũ referens uirtutes, felici semper germinauit propagine. hinc ille tibi parẽs Hieronymus, terrestre quoddam sapiẽtiæ oraculum. quippe qui arcana naturæ omnia tã facile cognouit, ut alter nostris hisce tẽporibus Aristoteles putaretur. sublimem uero diuinarũ rerum cognitionem tã bene calluit, ut hunc priscos illos uel Socratẽ uel Platonem referre diceres. huc medicæ accedunt artes: quas ille ueluti Aesculapius alter sapientissimo tenebat pectore: q̃bus humano generi præsto, celer, sedulus, præsens semper ferebat auxiliũ. quo in munere alijs omnibus tantopere excelluit, ut sanandis ægrotantiũ corpori

bus, diuinũ hũc potius q̃ humanum putasses. Has uero omnis laudatas animi dotes, ut splendido cæteris in rebus mitis erat genio, sic passim omnibus tã publice q̃ priuatim elargiri studebat. Hæc omnia multos per annos in Patauino gymnasio frequenti semper auditorũ concursu professus est: ubi tanta suauis eloquij docebat facundia, ut in maximã sui beneuolentiam, pariter et admirationem audientes omnis facillime traheret. hic tam scite, tã docte, tã luculẽter sciẽtias omnes explicuit, enucleauit, aperuit, ut nõ indigenæ modo, sed externæ etiã diuersarũ regionũ gentes, numerosis cumulatæ cateruis, ad hunc audiendũ certatim confluerent. quo tẽpore celeberrima Patauium urbs, omnibus bonorũ artium studijs sub Hieronymo Turriano tanto floruit uigore, ut laudatas illas priscorũ philosophorũ Athenas nõ æquarit modo, sed eodẽ omnium consensu longe altius excelluerit. Hic igitur tã multo uir ornatus decore quatuor post se natos, totidẽ ardẽtia scientiarũ lumina reliquit. q̃ qdem patriæ hæredes uirtutis, paternã diuini animi indolẽ omni ex parte retulerunt: quin & ardenti quadã studiorum emulatione sese indies meliores præstare summis enituntur uiribus. Horum primus natu Iulius, præstanti uir ingenio, omni decorus uirtute, bonis animi dotibus undequaq; refertus. qui cum integra rerum omnium cognitione celeberrimum suæ ipsius patriæ decus parit: tum præcipue ob profundã tam sacrarum q̃ humanarum legum scientiam, omnibus passim mortalibus admirabilis est. hunc colunt omnes, amãt, reuerentur: hunc ueluti alterũ nostra hac ætate Lycurgum adorant. hic is est, cuius moderato imperij regimi

ne uniuersus terrarũ orbis pulcherrime gubernaretur.
hic is est, qui Cæsareã referens maiestatẽ, feroces hominum impetus cõpressis habenis optime frenaret. hic is est, qui diras humanæ infelicitatis procellas placidissima sedaret quiete. neq; id mirũ. uidemus enim oẽs unà cum ipso uirtutes iam prima inde ab origine esse natas: mox aũt cũ ætate usqueadeo inoleuisse, ut iuuenilibus ipsius annis leges omnes Patauii summa cum peritia, doctaq; leporis facundia publice sit interpretatus. uerum suis ut ciuibus, magis, q̃ externis facũdo sapientiæ pectore prodesset, patrios repetijt lares: ubi nõ priuatã modo domũ, sed uniuersam rẽpublicã optimis regit auspicijs. atq; utinã hunc superi perpetuos seruent in annos, quò felix illa urbs perpetua fruatur quiete. Alterũ uero generosæ tuæ prolis fuit germẽ M. Antonius, iuuenis acri præditus ingenio. Hic eã bonis studijs tanto animi ardore nauauit operam, ut uix quinq; natus lustra scientias naturales, artemq; medicã, in Ticinẽsi gymnasio, grata ciuium beneuolentia, frequentibus semper auditorũ coetibus eruditissime sit professus. quẽ quidem diserte, concinne, ac lepide (ut suus erat mos) legentem adhuc audiremus, ni rapax inuidisset coelum. heu parcæ nimium crudeles, quæ, ne maius mortales iter, q̃ apud coelicolas lumen effulgere pateremini, præcoci iuuenem hũc rapuistis fato. uerũ id nos oẽs solatur mortales, ꝙ tu Ioãnesbaptista unà cũ Iulio, ac Raymõdo fratribus nobiscum adhuc grato deorum munere superestis, oẽs florentes ætatibus, oẽs patrijs decori uirtutibus, oẽs omnibus bonarum artiũ disciplinis exerciti, oẽs generosam antiquæ sobolis maiestatẽ referẽtes. quorum ego de lau=

dibus pro tempore loquor pauca: quando uestrum ipsorum nomen, ac decus celebre tam multis uniuerso orbe laudibus decantatur apertius, quàm ut ab disertissimo quoq; foecunda etiam oratione complecti posset. Nunc autem id unum mihi satis puto, ut te, tuamq; omnem praeclaram domum, ab Asulanis puro animi candore amari, coli, obseruariq; sentias. quod ut manifesta uideas fide: en tibi bonorũ studiorum cultori optimo, quartam hanc Patauini scriptoris decadem, nostris repurgatam laboribus, dicare uolui. quod perpetuum mei in te amoris, ac gratae beneuolentiae & pignus, & monimentum extiterit. Tu igitur munus hoc nostrum, ut bono damus, accipe animo, maiora indies accepturus, fata nostris audacibus annuant coeptis. nos profectò non destiterimus prius, quàm utranque & graiam & latiam linguam suo restitutã nitori, ad alta feramus sydera. sed nos, tecum unà, ac reliquis omnibus cum studiosis Deus Maximus longis incolumes seruet temporibus: quò accensos laudato hoc in munere animos explerí possimus. Sis felix.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM AB URBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBRI PRIMI EPITOME

b ELLI aduersus Philippũ Macedoniæ regem, quod intermissum erat: repetiti causæ ferũtur hæ. Tp̃e initio rũ duo iuuenes Acarnãnes, q̃ nõ initiati erant: Athenas uenerunt: et in sacrarium Cereris cum alijs pluribus suis intrauerunt. ob hoc, tanquam nefas summum commisissent: ab Atheniẽsibus cæsi sunt. Acarnãnes mortibus suorum commoti ad uindicandum illos auxilium à Philippo petierũt. Paucis mensibus post pacem Carthaginensibus datam, quingentissimo quadragesimo anno ab urbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebãtur à Philippo: legati auxilium à senatu petissent: & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum cõtinuus labor grauis erat: dissentiente: tenuit authoritas patrum: ut sociæ ciuitati ferre quoq; opem populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio consuli mandatum est: qui exercitu in Macedoniam ducto: equestribus prælijs cum Philippo prospere pugnauit. Abydeni à Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos, seq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellũ in ea parte molientem acie uicit. Amilcar eo in bello occisus est: & millia hominum XXXV. Præterea expeditiões Phlippi regis, et Sulpitij cõsulis, expugnatiõesq; urbiũ ab utroq; factas continet.

Sulpitius COS adiuuantibus Rege Attalo, et Rhodijs bellũ gerebat. Triũphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI II.

c Omplura prodigia ex diuersis regionibus nuntiata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream esse natam. T. Quintius Flaminius COS aduersus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatumq; coëgit in regnum reuerti. Ipse Thessaliam, quæ est uicina Macedoniæ: socijs Aetolis, & Acarnanibus, uexauit. L. Quintius Flaminius consulis frater nauali prælio, Attalo rege, & Rhodijs adiuuantibus, Eubœã, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Coniuratio seruorum facta de soluendis Carthaginensibus obsidibus oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est: ut seni crearentur. Cornelius COS Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmonijs, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

LIBRI III.

t Itus Quintius Flaminius proconsul cum Philippo ad Cynocephalas in Thessalia acie uicto debellauit. L. Quintius Flaminius frater proconsulis, Acarnãnas, Leucade urbe, quæ caput est Acarnaniæ: expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cũ

exercitu cæsus est. Attalus à Thebis ob subitam inualitudinem translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius, & Claudius Marcellus consules Boios, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas aduersæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginensium senatum de eo miserant: profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI IIII.

L Ex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat: cum maxima contentione abrogata est: cum Porcius Cato author fuisset: ne ea lex abloeretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporijs orsus est: citeriorem Hispaniam pacauit. T. Quintius Flaminius bellum aduersus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data ijs pace, qualem ipse uoluit: liberatisq; Argis, qui sub ditione tyranni erant: finiuit. Senatus tunc primum secretus à populo ludos spectauit. ut id fieret, Sex. Aelius Pætus, & L. Cornelius Cethegus censores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleræq; deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphauit. Res præterea aduersus Boios, & Insubres Gallos feliciter gestæ referuntur. T. Quintius Flaminius, qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem

Africani ab Antiocho captus patri remissus est. M. Attilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat: et de Aetolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene rege, Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione: ut omnibus prouincijs citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus uictus erat: regnum ampliatum. Rhodijs quoq;, qui & ipsi iuuerant: quædam ciuitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Aemylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine uicerat: naualem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat: cognomine fratri coæquatus, Asiaticus appellatus est.

LIBRI VIII.

m Arcus Fuluius COS in Epiro Ambraciẽses obsessos, per deditionẽ accepit: Cephaleniam subegit: Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius COS, collega eius Gallogræcos Tolistobogios Tectosagos, & Throcinos, qui Brenno duce in Asiam transierant: cum soli citra Thaurum montem minime parerent: uicit. Eorum origo, & cum eo loca, quæ tenent: occupauerantq;: referuntur. Exemplum quoq; uirtutis, & pudicitiæ in fœmina traditur. Quæ, cum regis Gallogræcorum uxor fuerat: capta centurionem, qui ei uim intulerat: occîdit. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCLVIII millia, & CCCXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta est. Cn. Manlius, contradicen

tibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat: de Gallogræcis, acta per se causa in senatu, triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiunt: à Petilio Acteo trib. plebis, ut quidam: à Næuio, quod præda cum Antiocho capta ærarium fraudasset: posteaquam is dies uenit: euocatus in rostra, hac die inquit, Quirites Carthaginem uici: & prosequente populo, Capitolium ascendit: inde, ne amplius tribunitijs iniurijs uexaretur: in uoluntarium exilium Literum concessit, incertum ibi, an romæ defunctus. nam eius monimentum utrobiq; fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusq;, cum in uincula, & carcerem duceretur: T. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat: intercessit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum populus quæstores in bona eius publice possidenda misisset: non modo in ijs nullum uestigium pecuniæ regiæ apparuit: sed nequaquam tantum in ærarium redactum: quantæ summæ erat damnatus. collatam à cognatis, & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit. quæ necessitati ei erat ad cultum: retenta.

LIBRI IX.

Emylius COS Liguribus subactis, uiam à Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introdu-

cta ab exercitu asiatico referuntur. Ligures, quicunq; circa Apenninum erant: subacti sunt. Bacchanalia sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium maximum seminarium, cum ad ingentis turbæ coniurationem peruenisset: à consule inuestigatum: & multorum pœna sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, uir & belli & pacis artibus maximus motus est senatu L. Quintius Flaminius T. Quintij frater: eo quod cum Galliam prouinciam COS optinuerat: rogatus à Philippo Pœno, quem amabat: scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat: siue, ut quidam tradiderunt: unum damnatorum securi percusserat, rogatus à meretrice Placentina: cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et, tanquam iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum uirorum, Annibal à Prusia Bithyniæ rege, ad quem uicto Antiocho confugerat: cum dederetur Romanis: qui ad exposcendum illum T. Quintium Flaminium miserant: ueneno sibi mortem cōsciuit. Philopœmenes quoq;, dux Achæorum, uir maximus est à Messenijs interemptus ueneno: cum ab ijs bello captus esset. Coloniæ Pollicentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma, deductæ sunt. Præterea res aduersum Celtiberos prospere gestas, & initia, causasq; belli Macedonici continet. cuius origo inde uenit: quod Philippus ægre ferebat regnum suum minui à Romanis: eo quod cogeretur à Thracibus, alijsq; locis præsidia deducere.

c Vm Philippus liberos eorum, quos in uinculis nobilissimorum quidem hominum habebat: congri ad mortem iussisset: Theoxena pro liberis suis, et sororis uerita admodum pueris regis libidinẽ, prolatis in mediũ gladijs, et poculo, in quo erat uenenum: suasit ijs: ut imminens ludibrium morte effugerent: et cum persuasisset: ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perseũ et Demetriũ referuntur: et ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusationem parricidij & affectationem regni, primum ferro petitus, ad ultimum, quoniam populi romani amicus erat: ueneno necatus est: regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad perseum deuenit. Item res in Liguribus, & Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilij in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clausi et Græci, & latini inuenti sunt. in qbus plura, quæ dissoluendarũ religionum erant: prætor ad quẽ delati erant: cũ legisset: iurauit senatui contra rẽpub. esse, ut legerentur: seruarenturq;: et ex S. C. i comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi cõfectus, quod Demetrium filium falsis alterius filij in eundem delationibus ipulsus ueneno sustulisset: et de pœna Persei cogitauit: uoluitq; Antigonum potius amicum suũ successorem regni sui relinquere. sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.

FINIS.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBER PRIMVS.

m E QVOQVE IVVAT, VEL ut ipse in parte laboris, ac periculi fuerim: ad finem belli punici peruenisse. nam etsi profiteri ausum perscriptu rum res omneis romanas in partibus singulis tanti operis fatigari minime conuenit: tamen cum in mentem uenit: tres & LX annos (tot enim sunt à primo punico ad secundū bellū finitum) æque multa uolumina occupasse mihi: quam occuparint quadringenti LXXVIII anni à condita urbe ad Appium Claudium consulem: qui primus bellū Carthaginensibus intulit: iam prouideo animo, uelut qui proximus litori uadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior: in uastiorem me altitudinē, ac uelut profundum inuehi: & crescere penè opus: quod prima quæque perficiendo minui uidebatur.
Pacem punicam bellū macedonicum excepit: periculo haudquaquā comparādum, aut uirtute ducis, aut robore militum: claritate regum antiquorum, uetustæq; fama gentis, et magnitudine imperij, quo multam quondam Europæ, maiorem partem Asiæ obtinuerant armis: propè nobilius. Cæterum cœptum bellū aduersus Philippum decem fermè ante annis triennio prius depositū erat: cū Aetoli & belli, & pacis fuissent causæ. uacuos deinde pace punica iā Romanos, & infensos

Philippo, cum ob insidiam aduersus Aetolos, aliosq́; regionis eiusdem socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam missa Annibali, Pœnisq́; preces Atheniensium, quos agro peruastato in urbem compulerat: excitauerunt ad innouandum bellum. Sub idem ferè tempus & ab Attalo Rege, & Rhodijs legati uenerunt, nuntiãtes: Asiæ quoq; ciuitates solicitari. His legationibus responsum est: curæ asianã rẽ senatui fore. Consultatio de macedonico bello integra ad COSS, qui tunc in prælio cum Boijs erant: reiecta est. Interim ad Ptolemæũ Aegypti Regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Aemylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: ut annuntiarent uictum Annibalem, Pœnosq́;: & gratias agerent Regi: quod in rebus dubijs, cum finitimi etiã socij Romanos desererent: in fide mansisset: & peterent: ut si coacti iniurijs bellum aduersus Philippum suscepissent: pristinum animum erga populum Ro. conseruaret. Eodem ferè tempore P. Aelius COS in Gallia cum audisset à Boijs ante suum aduẽtum incursiones in agros sociorũ factas: duabus legionibus subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq́; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium præfectum sociũm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam uocant: agrum Boiorum inuadere iussit. ipse eodẽ aperto itinere per montes duxit. Appius ingressus hostium fines primo populationes satis prospere, ac tuto fecit: delecto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant segetes) profectus neq; explorato circa, nec stationibus satis fir

nis, quæ armatæ inermes, atq; operi intentos tutarētur. positis, improuiso impetu Gallorum cum frumentatoribus est circunuentus. inde pauor fugaq; etiam armatos cœpit. ad septem millia hominum palata per segetes sunt cæsa: inter quos ipse C. Appius præfectus, cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce consensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum, ad consulem per saltus prope inuios peruenere. qui, nisi quod populatus est Boiorum fines: & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit: nihil, quod esset memorabile, aliud in prouincia cum gessisset: Romam rediit. Cum primum senatum habuit: uniuersis postulantibus, ne quam prius rem, quàm de Philippo, sociorūq; querelis ageret: relatum extemplo est: decreuitq; frequens senatus: ut P. Aelius COS quem uideretur ei, cum imperio mitteret: qui classe accepta, quàm ex Sicilia Cn. Octauius reduceret: in Macedoniam traijceret. M. Valerius Leuinus proprætor missus, circa Vibonem duodequadraginta nauibus ab Cn. Octauio acceptis, in Macedoniam transmisit. ad quem cum M. Aurelius legatus uenisset: edocuissetq; eum quantos exercitus, quátum nauium numerum comparasset Rex: & quemadmodum circa omnes non continentis modo urbes, sed etiam insulas, partim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore conatu Romanis id capessendum bellum esse: ne cunctantibus ijs auderet Philippus, quod Pyrrhus prius ausus ex aliquáto minore regno esset: hæc eadē scribere Aureliū cósulibus, et senatui placuit. Exitu huius anni cum de agris ueterum militum relatum esset: qui ductu atq; auspicio

proconsulis Scipionis in Africa bellum perfecissent: decreuerunt patres: ut M. Iulius prætor urbis, si ei uideretur: decemuiros agro Samniti, Apuloq́; quod is publicus populi romani esset: metiendo, diuidendoq́; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruilij, (Geminis ambobus cognomen erat) L. & M. Hostilij Catones, P. Iulius Apulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Pætus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Aelio consulum comitia habente, creati COSS Ser. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Prætores exinde facti, Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani scenici eo anno magnifice, apparateq́; facti ab ædilibus curulibus, L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum instaurati sunt. frumentiq́; uim ingentem, quod ex Africa pro consul Scipio miserat: quaternis æris populo cum summa fide, & gratia diuiserunt. Et plebeij ludi ter toti istaurati ab ædilibus plebis, L. Apustio Fullone, & Q. Minutio Rufo: qui ex ædilitate prætor creatus erat. Et Iouis epulum fuit ludorum causa.

Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita, Ser. Sulpitio Galba, C. Aurelio COSS, bellum cum Rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthagnensibus datam. Omnium primum eam rem Idibus Martijs, quo die tum consulatus inibatur: Ser. Sulpitius COS retulit: senatusq́; decreuit: ut ij COSS. maioribus hostijs rem diuinam facerent quibus dijs ipsis uideretur, cum precatione ea. Quam rē senatus populusq́; romanus de republica, deq́; ineundo nouo bello in animo haberet: ea res uti populo roma-

no, socijsq; ac nomini latino bene, ac feliciter eueniret. secundum rem diuinam, precationemq; ut de re publica, deq; prouincijs senatum consulerent. Per eos dies opportune irritandis ad bellum animis & literae à M. Aurelio legato, & M. Valerio Leuino propraetore allatae: & Atheniensium noua legatio uenit: quae Regem appropinquare finibus suis nuntiaret: breuiq; non agros modo, sed urbem etiam in ditione eius futuram: nisi quid in Romanis auxilij foret. Cum pronuntiassent COSS: rem diuinam rite perfectam esse: & precationi annuisse deos, aruspices respondere: laetaq; exta fuisse: & prolationem finium, uictoriamq;, & triumphum portendi: tum literae Valerij, Aurelijq; lectae: & legati Atheniensium auditi. Senatus inde consultum factum est: ut socijs gratiae agerentur: quod diu solicitati ne obsidionis quidem metu fide decessissent. de auxilio mittendo tum respondere placere: cum consules prouincias sortiti essent: atq; is COS, cui Macedonia prouincia euenisset: ad populum tulisset: ut Philippo Regi Macedonum indiceretur bellum. Ser. Sulpitio prouincia Macedonia sorte euenit. isq; rogationem promulgauit: uellent, iuberēt Philippo Regi, Macedonibusq;, qui sub regno eius essent: ob iniurias, armaq; illata socijs populi romani bellum indici? Alteri consuli Aurelio Italia prouincia obtigit. Praetores exinde sortiti sunt: Cn. Sergius Plancus urbanam: Q. Fuluius Gillo Siciliam: Q. Minutius Rufus Brutios: L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello macedonico primis comitijs ab omnibus ferme centurijs antiquata est. id cum fessi diuturnitate & grauitate belli sua spon-

te homines tædio laborum, periculorumq́; fecerant: tũ Q. Bebius tribunus plebis uiam antiquam criminan di patres ingressus incusauerat bella ex bellis seri: ne pace unquam frui plebs posset. Aegre eam rem passi pa tres: laceratusq́; probris in senatu tribunus plebis: et cõ sulẽ pro se quisq; hortari: ut de integro comitia rogatio ni ferendæ ediceret: castigaretq́; segnitiá populi: atq; do ceret quãto damno, dedecoriq́; dilatio ea belli futura es set. Cõsul in campo Martio comitijs habitis, prius q̃ cen turias in suffragium mitteret, concione aduocata,

Ignorare, inquit, uidemini mihi Quirites: non utrum bellum, an pacem habeatis, uos consuli: (neq; enim libe rum id uobis permittet Philippus: qui terra mariq; in gens bellum molitur) sed utrum in Macedoniam legio nes transportetis: an hostem in Italiam accipiatis. hoc quãtum intersit, si unquam ante aliâs, punico certe pro ximo bello experti estis. Quis enim dubitat: quin, si Sa guntinis obsessis, fidemq; nostram implorantibus im pigre tulissemus opem: sicut patres nostri Mamertinis tulerant: totum in Hispaniam auersuri bellum fueri mus: quod cunctando cum summa clade nostra in Ita liam accepimus? Ne illud quidem dubium est: quin hũc ipsum Philippum pactum iam per legatos, literasq́; cũ Annibale in Italiam traijcere, misso cum classe Leui no, qui ultro ei bellum inferret: in Macedonia cõtinue rimus. & quod tunc fecimus: cum hostem Annibalem in Italia haberemus: id nunc pulso Italia Annibale, deuictis Carthagnensibus, cunctamur facere? Patia mur in expugnandis Athenis, sicut in Sagunto expu gnando Annibalem passi sumus: segnitiem nostram

experiri Regem. non quinto inde mense, quemadmodū ab Sagunto Annibal, sed quinto inde die, quàm ab Corintho soluerit naues: in Italiam perueniet. Ne æquaueritis Annibali Philippum: ne Carthaginēsibus Macedonas: Pyrrho certe æquabitis: dico quantum uel uir uiro, uel gens genti præstat. Minima accessio semper Epirus regno Macedoniæ fuit: & hodie est. Peloponnesum totam in ditione Philippus habet, Argosq; ipsos, non uetere fama magis, quàm morte Pyrrhi nobilitatos. Nostra nunc compara. quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res, saluis ducibus, saluis tot exercitibus, quos punicum postea bellum absumpsit: aggressus Pyrrhus? tamē concussit: & uictor prope ad ipsam urbem Romam uenit. nec Tarētini modo, oraq; illa Italiæ, quam maiorem Græciam uocant: ut linguam, ut nomen secutos crederes: sed Lucanus, et Brutius, & Samnis à nobis defecerunt. hæc uos, si Philippus in Italiam transmiserit: quietura, aut mansura in fide creditis? manserunt enim punico postea bello. nunquam isti populi, nisi cum deerit, à quem desciscāt: à nobis nō deficient. Si piguisset uos in Africā traijcere: hodie in Italia Annibalem, & Carthagnenses hostes haberetis. Macedonia potius, quàm Italia bellū habeat: hostium urbes agriq; ferro, atq; igni uastentur. experti iam sumus foris nobis, quàm domi feliciora, potentioraq; arma esse. Ite in suffragium bene iuuantibus dijs: & quæ patres censuerunt: uos iubete. Huius uobis sententiæ non consul modo author est: sed etiam dij immortales: qui mihi sacrificanti, precātiq;, ut hoc bellum mihi, senatuiq;, uobisq;, & socijs, ac nomini la

tino, classibus, exercitibusq́; nostris bene ac feliciter eueniret: læta omnia, prosperáq; portendêre. Ab hac oratione in suffragium missi, uti rogarat, bellum iusserunt. Supplicatio inde à COSS in triduum ex S. C. indicta est: obsecratiq; circa omnia puluinaria dij: quod bellum cum Philippo populus iussisset: id bene ac feliciter eueniret. consultiq; fœciales à Ser. Sulpitio: bellum, quod indiceretur Regi Philippo: utrũ ipsi utiq; annũtiari iuberent: an satis esset, in finibus regni quod proximum præsidium esset: eò nuntiari. fœciales decreuerunt: utrum eorum fecisset, recte facturum. Consuli à patribus permissum: ut quem uideretur ex ijs, qui extra senatum essent: legatum mitteret ad bellũ Regi indicendum. Tũ de exercitibus consulum, prætorumq́; actum. consules binas legiones scribere iussi: ueteres dimittere exercitus. Sulpitio, cui nouũ, ac magni nominis bellũ decretũ erat: permissũ: ut de exercitu, quem proconsul Scipio ex Africa deportasset: uoluntarios quos posset, duceret: inuitum nequem militem ueterem ducendi ius esset. Prætoribus L. Furio Purpurioni, & Q. Minutio Rufo quina millia sociũ latini nominis consul daret: quibus præsidijs alter Galliam, alter Brutios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipse iussus ex eo exercitu, quem P. Aelius COS habuisset: ut quisque minime multa stipẽdia haberet, legere: donec & ipse quinq; millia sociũm ac nominis latini effecisset. id præsidio Siciliæ prouinciæ esset. M. Valerio Faloni, qui prætor priore anno Campaniam prouinciã habuerat: prorogatum in annum imperiũ est: uti proprætor in Sardiniam traijceret: quodq;

de exercitu, qui ibi esset: quinque millia sociûm nominis latini, qui eorum minime multa stipendia haberet: legeret. Et consules duas urbanas legiones scribere iussi: quae, si quò res posceret, multis in Italia contactis gentibus punici belli societate, iraq; inde tumentibus: mitterētur. Sex legionibus Romanis eo anno usura respublica erat. In ipso apparatu belli legati ab rege Ptolemaeo uenerunt: qui nuntiarunt: Athenienses aduersus Philippum petisse ab Rege auxilium. caeterum etsi communes socij sint: tamen nisi ex authoritate populi romani, neq; classem, neq; exercitum defendendi, aut oppugnandi cuiusquam causa Regem in Graeciam missurum esse. uel quieturum eum in regno: si populo romano socios defendere liceat: uel Romanos quiescere, si malint, passurum: atq; ipsum auxilia, quibus facile aduersus Philippum tueri Athenas possent: missurum. Gratiae Regi ab senatu actae: responsumq;: tutari socios populo romano in animo esse siqua re ad id bellum opus sit: indicaturos Regi. regniq; eius opes scire subsidia firma, ac fidelia suae Reip. esse. Munera deinde legatis in singulos qna millia L aeris ex S.C. missa. Cū delectū cōsules haberēt: pararētq; quae ad bellū opus essent: ciuitas religiosa, in principijs maxime nouorum bellorum, supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, nequid praetermitteretur, quod aliquando factum esset: ludos Ioui, donumq; uouere consulem, cui prouincia Macedonia euenisset: iussit. Moram uoto publico Licinius pontifex maximus attulit: qui negauit ex incerta pecunia uouere debere. si ea pecunia non posset in bellum usui esse: repo-

ni statim debere: nec cum alia pecunia misceri. quod nisi factum esset: uotum rite solui non posse. Quanquã & res, & author mouebat: tamen ad collegium pontificum referre consul iussus: si posset recte uotum incertæ pecuniæ suscipi. posse, rectiusq; etiam esse, pontifices decreuerunt. Vouit in eadem uerba COS, præeũte maximo pontifice: quibus ante quinquennalia uota suscipi solita erant: præterquam quod tanta pecunia, quã tam tum, cum solueretur, senatus censuisset: ludos, donaq; facturum uouit. toties ante ludi magni de certa pecunia uoti erant, ij primi de incerta. Omniũ animis in bellum macedonicum uersis, repente nihil minus eo tempore timentibus gallici tumultus fama exorta ẽ. Insubres, Cenomaniq;, & Boij, excitis Sallyis, Iluatibusq;, & cæteris Ligusticis populis, Amulcare Pœno duce, qui in ijs locis de Asdrubalis exercitu substiterat: Placentiam inuaserant: & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, uix duobus millibus hominũ inter incendia, ruinasq; relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas, præsidiaq; per muros disponenda: ut obsiderentur tamen prius, q̃ expugnarẽtur: nũtiosq; mitterẽt ad populũ romanum. L. Furius Purpurio, qui tum prouinciæ præerat: cætero ex S. C. exercitu dimisso, præter quinque millia sociũm ac latini nominis, cum ijs copijs in proxima regione prouinciæ circa Ariminum substiterat. is tum senatui scripsit, quo in tumultu prouincia esset. duarum coloniarum, quæ ingentem illam tempestatem punici belli subterfugissent: alteram captam, acireptã

ab hostibus: alteram oppugnari. nec in exercitu suo satis præsidij colonis laborantibus fore: nisi quinq; millia sociorum XL millibus hostium (tot enim in armis eẽ) trucidanda obijcere uelit: & tanta sua clade iam inflatos excidio coloniæ romanæ augeri hostium animos. His literis recitatis decreuerunt: ut C. Aurelius COS exercitum, cui in Hetruriam ad conueniendum diem edixerat: Arimini eadem die adesse iuberet: et aut ipse, si per commodum reipublicæ posset: ad opprimendum gallicum tumultum proficisceretur: aut L. Furio prætori scriberet: ut cum ad eum legiones ex Hetruria uenissent: missis in uicem earum quinque millibus sociorum, qui interim Hetruriæ præsidio essent: proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione. Legatos item mittendos in Africam censuerunt: eosdem Carthaginem: ut nuntiarent: ciuem eorum Amilcarem relictũ in Gallia, haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Magonis postea exercitu, bellum contra fœdus facere. exercitus Gallorum, Ligurumq; exciuisse ad arma cõtra populũ romanũ. eum, si pax placeret: reuocandum illis, & dedendum populo romano esse. simul nuntiare iussi: perfugas sibi non omnes redditos esse: ac magnam partem eorum palàm Carthagini obuersari dici: quos comprehendi, conquiriq; debere: ut sibi ex fœdere restituantur. Hæc ad Carthaginenses mandata. Masanissæ gratulari iussi: quod non patriũ modo recuperasset regnum: sed parte florentissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nuntiare præterea iussi: bellũ cũ Rege Philippo susceptum: qđ Carthaginẽses auxilijs iuuisset: iniuriasq; inferẽdo socijs

populi romani, flagrante bello Italia coegisset classes, exercitusq; i Græciã mitti: et distinẽdo copias causũ in primis fuisset serius in Africam traijciẽdi. peterentq;: ut ad id bellũ mitteret auxilia Numidarum equitum. Dona ampla data: quæ ferret Regi: uasa aurea argẽteáq;, togaq; purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella. iussiq; polliceri: siquid ei ad firmandum, augendumq; regnum opus esse iudicasset: enixe id populum romanum merito eius præstaturũ. Verminæ quoq; Syphacis filij legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorẽ adolescentiamq;, et culpam omnem in fraudem Carthaginensium auertentes. Et Masanissam Romanis ex hoste amicum factum: Verminam quoq; annixurum: ne officijs in populum romanum aut à Masanissa, aut ab ullo alio uincatur. petere: ut Rex, sociusq;, et amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est: et Syphacem patrem eius sine causa ex socio, & amico hostem repente populi romani factum: et eum ipsum rudimentum adolescentiæ bello lacessentem Romanos posuisse. itaq; pacẽ illi prius petendá à populo romano esse: quàm ut Rex, sociusq;, et amicus appelletur. nominis eius honorẽ pro magnis erga se Regum meritis dare populũ romanum consuesse. legatos romanos in Africa fore: quibus mandaturũ senatum: ut Verminæ pacis dent leges: liberum arbitrium eis populo romano permittente. siquid ad eas addi, demi, mutari'ue uellet: rursus ab senatu ei postulandum fore. Legati cum ijs mandatis in Africã missi, C. Terẽtius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes singulis datæ. Literæ deinde in senatu re-

citatæ sunt Q. Minutij prætoris: cui Brutij prouincia erat: pecuniam Locris ex Proserpinæ thesauris nocte clàm sublatam: nec ad quos pertineat facinus uestigia ulla extare. Indigne passus senatus non cessari ab sacrilegijs: et ne Pleminiũ quidẽ, tam clarũ, recensq; noxæ simul ac poenæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio consuli negotium datum: ut ad prætorẽ in Brutios scriberet: senatui placere quæstionem de expilatis thesauris eodem exemplo haberi: quo M. Pomponius prætor triennio ante habuisset. quæ inuenta pecunia esset: reponi. siquo minus inuentum foret: expleri: ac piacularia, si uideretur, sicut ante pontifices censuissent: fieri, causa expiandæ uiolationis eius templi. Prodigia etiam sub idem tempus pluribus locis nuntiata acciderunt. in Lucanis coelum arsisse afferebant: Priuerni sereno per diem totum rubrum solem fuisse: Lanuuij templo Sospitæ Iunonis nocte strepitum ingentem exortũ. iam animalium obscoeni foetus pluribus locis nuntiabantur. in Sabinis incertus infans natus masculus, an foemina esse. alter sexdecim iam annorum item ambiguo sexu inuentus. Frusinone agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano natus: in Lucanis in agro publico equus cum quinq; pedibus. Foeda omnia & deformia, errantisq; in alienos foetus naturæ uisa. ante omnia abominati semimares: iussiq; in mare extemplo deportari: sicut proxime C. Claudio, M. Liuio COSS deportatus similis prodigij foetus erat. nihilominus decemuiros adire libros de portento eo iusserunt. decemuiri ex libris res diuinas easdem, quæ proxime secundum id prodigium factæ essent: impera-

runt. carmen præterea ab ter nouenis uirginibus cani per urbem iusserunt: donumq; Iunoni Reginæ ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius COS ex decemuirorum responso curauit. carmen sicut patrum memoria Liuius, ita tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiam Locris sacrilegium peruestigatum à Q. Minutio erat: pecuniaq; ex bonis noxiorũ in thesauris reposita) cum consules in prouincias proficisci uellẽt: priuati frequentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio, & M. Claudio COSS, mutuam dederant: tertia pensio debebatur: eo anno adierunt senatum: quia consules, cum ad nouum bellum, quod magna classe, magnisq; exercitibus gerendũ eẽt, uix ærarium sufficeret: negauerant esse, unde ijs in præsentia solueretur. Senatus querentes eos non sustinuit. Si in punicũ bellũ pecunia data in Macedonicũ quoq; bellũ uti respublica uellet: alijs ex alijs orientibus bellis, qd aliud q̃ publicatam pro beneficio tanquam ob noxam suam pecuniam fore? Cum & priuati æquum postularent: nec tamen soluendo ære alieno respublica esset: quod medium inter æquum, & utile erat: decreuerunt: ut, quoniam magna pars eorum agros uulgo uenales esse diceret: & sibimet emptis opus esse: agri publici, qui intra quinquagesimum lapidem esset: copia ijs fieret. consules agrum æstimaturos: & in iugera sesses uectigales, testandi causa publicum agrum esse, imposituros: ut siquis, cum soluere posset populus: pecuniã habere, quàm agrum mallet: restitueret agrum populo.

Læti eam conditionem priuati accepere. Trientius, Tabuliusq; is ager, quia pro tertia parte pecuniæ da-

tus erat: appellatus. Tum Ser. Sulpitius secundum uota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab urbe, Brundusium uenit: et ueteribus militibus uoluntarijs ex africano exercitu in legiones descriptis, nauibusq; ex classe consulis Cornelij lectis, altera die, quàm à Brundusio soluit: in Macedoniam traiecit. ibi ei præsto fuere Atheniensium legati, orantes: ut se obsidione eximeret. Missus extemplo Athenas est C. Claudius Centimalus cum XX longis nauibus, & militum copijs. neq; enim ipse Rex Athenas obsidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodijs, & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio uires expertus. sed animos ei faciebat præter ferociã insitam, fœdus ictum cum Antiocho Syriæ Rege: diuisæq; iam cum eo Aegypti opes: cui morte audita Ptolemæi Regis ambo imminebant. Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum Athenienses haudquaquam digna causa: dum ex uetere fortuna nihil præter animos seruant. Acarnânes duo iuuenes per initiorum dies non initiati tẽplum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingressi sunt. facile eos sermo prodidit absurde quædam percunctantes. deductiq; ad antistites templi, cũ palàm esset per errorem ingressos: tanquam ob infandũ scelus interfecti sunt. Id tã fœde, atq; hostiliter gens Acarnanum factum ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo: ut datis Macedonum auxilijs, bellum se inferre Atheniensibus pateretur. Hic exercitus primo terram Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniã redijt. et irritatio animo-

rũ ea prima fuit. postea iustum bellum decretis ciuitatis ultro indicẽdo factũ. Attalus enim Rex, Rhodijq; ꝓsecuti cedẽtem in Macedoniã Philippũ, cũ Aeginã uenissent: Rex Piræeũ renouandæ firmandæq; cũ Atheniensibus societatis causa traiecit. Ciuitas omnis obuiam effusa cum coniugibus ac liberis, sacerdotes cum insignibus suis intrantem urbem, ac diui propè ipsi exciti sedibus suis exceperunt. In concionem extemplo populus uocatus: ut Rex quæ uellet, coràm ageret. deinde ex dignitate magis uisum: scribere eum, de quibus uideretur: quàm præsentem aut referendis suis in ciuitatem beneficijs erubescere, aut significationibus, acclamationibusq; multitudinis, assentatione immodica pudorem onerantis. In literis autẽ, quæ missæ in concionem, recitatæq; sunt: commemoratio erat beneficiorum primum in ciuitatem sociam: deinde rerum: quas aduersus Philippum gessisset: ad postremum adhortatio capessendi belli: dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent. nequicquam postea, si tum cessarent: prætermissam occasionem quæsituros. Rhodij deinde legati auditi sunt: quorum recens erat beneficium: quod naues longas quatuor in portu Atheniensiũ captas nuper à Macedonibus, recuperatasq; remiserãt. Itaq; ingenti consensu bellum aduersus Philippum decretum. Honores Regi primum Attalo immodici, deinde & Rhodijs habiti. tum primum mentio illata de tribu, quam Attalidem appellarent: ad decẽ ueteres tribus addenda. & Rhodiorum populus corona aurea uirtutis gratia donatus: ciuitasq; Rhodijs data: quemadmodũ Rhodij prius Atheniensibus dederant. Secundũ

hæc Rex Attalus Aeginam ad classem se recepit. Rhodij etiam ab Aegina inde per insulas Rhodum nauigarunt: omnibus, præter Andrum, Parumq́;, & Scyrum, quæ præsidijs Macedonum tenebantur: in societatem acceptis. Attalum Aeginæ missi in Aetoliam nuntij, expectatiq́; inde legati aliquandiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes utcumq; composita cum Philippo pace: & ipse, Rhodijq́;, cum, si institissent Philippo: egregiũ libertatæ per se Græciæ titulum habere potuissent: patiendo rursus eum in Hellespontum traijcere, occupantemq́; Græciæ opportuna loca uires colligere, bellũ aluere: gloriamq́; eius gesti, perfectiq; Romanis concesserunt. Philippus magis regio animo est usus: qui cum Attalum, Rhodiosq́; hostes nõ sustinuisset: ne romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodã ex præfectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Atheniensium agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret: ipse terra eodem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneã quidem primo impetu expugnauit: Aenum inde cum magno labore, postremo per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinde alia castella, Cypsela, & Doriscon, & Nympheũ occupat. inde progressus ad Chersonesum, Elæũnta, & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recepit. Callipolis quoq;, & Madytos dedita: & castella quædam ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis, Regi portas clauserunt. ea oppugnatio diu Philippũ tenuit. eripiq́; ex obsidione, ni cessatum ab Attalo, & Rho-

diis foret: potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præsidium, Rhodij quadriremē unam ex classe, cū ad Tenedum staret: miserunt eodem postea, cum iam uix sustinerent obsidionem: & ipse Attalus cum traiecisset: spem tantum auxilij ex propinquo ostendit, neq; terra, neq; mari adiutis socijs. Abydeni primo tormentis per muros dispositis, non terra modo adeunteis aditu arcebant: sed nauium quoq; stationem infestam hosti faciebant. postea cum et muri pars strata ruinis, & ad interiorem raptim oppositum murum cuniculis iam peruentum esset: legatos ad Regem de conditionibus tradendæ urbis miserunt. Paciscebantur autem: ut rhodiā quadriremem cum socijs naualibus, Attaliq; præsidium emitti liceret: atq; ipsis urbe excedere cum singulis uestimentis. quibus cum Philippus nihil pacati, nisi omnia permittentibus respondisset: adeo renuntiata hæc legatio ab indignatione simul, ac desperatione iram accendit: ut ad Saguntinam rabiem conuersi matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos, uirginesq;, & infantes cū suis nutricibus in gymnasium includi iuberent: aurum & argentum in forū deferri: uestem pretiosam in naues rhodiam, cyzicenamq;, quæ in portu erant: conijci: sacerdotes, uictimasq; adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primum: qui ubi cæsam aciem suorum pro diruto muro pugnantem uidissent: extemplo coniuges, liberosq; interficerent, aurū, argentum, uestemq;, quæ in nauibus esset: in mare deijcerent: tectis publicis priuatisq; quamplurimis locis possent, ignes subijcerent: & se facinus perpetraturos, præeuntibus etiam execrabile carmen sacer

dotibus, iureiurando adacti. tum militaris ætas iurare: neminem uiuum, nisi uictorem, acie excessurum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnauerunt: ut cum nox prælium direptura esset: Rex prior territus rabie eorum, pugna abstiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat: cum paucos, & confectos uulneribus ac lassitudine superesse prælio cernerent: luce prima sacerdotes cum infulis ad urbem dedendã Philippo mittunt. Ante deditionem ex ijs legatis romanis, qui Alexandriam missi erant: M. Aemylius duorum consensu, minimus natu, audita obsidione Abydenorum, ad Philippum uenit. qui questus Attalo, Rhodijsq; arma illata, & quod tum maxime Abydũ oppugnaret: cum rex ab Attalo, et Rhodijs ultro se bello lacessitũ diceret: num Abydeni quoq;, inquit, ultro tibi intulerunt arma? Insueto uera audire ferocior oratio uisa est: quàm quæ habẽda apud Regem esset. Aetas, inquit, & forma, & super omnia romanum nomẽ te ferociorem facit. ego autem primum uelim uos fœderum memores mecum seruare pacem. si bello lacessitis: mihi quoq; in animo est facere. & regnum Macedonum, nomenq; haud minus, quàm romanum nobile bello sentietis. Ita dimisso legato Philippus auro argentoq;, quæ coacervata erant: accepto, hominum prædam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinem inuasit: ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem occubuissent: periuriumq; alijs alij exprobrantes, & sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem deuouissent: eorum uiuorum deditionem hosti fecissent: repente omnes ad cædes coniugum, liberorumq; discurrerent:

ſeq; ipſi per omnes uias læti interficerent. Obſtupefactus eo furore Rex ſuppreſſit impetum militum: & triduum ſe ad moriendum Abydenis dare dixit. quo ſpatio plura facinora in ſe uicti ediderunt. quàm infeſti edidiſſent uictores. nec niſi quem uincula, aut alia neceſſitas mori prohibuit: quiſquam uiuus in poteſtatẽ uenit. Philippus impoſito Abydi præſidio, in regnum rediit. Cum uelut Sagunti excidium Annibali, ſic Philippo Abydenorum clades ad romanum bellum animos feciſſet: nuntij occurrerunt: conſulem iam in Epiro eſſe: & Apolloniam terreſtres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxiſſe. Inter hæc legatis, qui in Africam miſſi erant: de Amilcare gallici exercitus duce, reſponſum à Carthaginenſibus eſt: nihil ultra ſe facere poſſe: quàm ut exilio eum mulctarent: bonaq; eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inquirendo ueſtigare potuerint: reddidiſſe. & de ea re miſſuros legatos Romam: qui ſenatui ſatisfacerent. Ducenta millia modiũm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miſerunt. Inde in Numidiam ad Regem profecti legati. dona data Maſaniſſæ: mãdataq; edita. Equites ducenti Numidæ, cum daret, accepti. ipſe in naues imponendos curauit: & cum ducentis millibus modiũm tritici, ducentis hordei ĩ Macedoniã miſit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiam progreſſus, ut ſcriberent ipſi quas uellent pacis conditiones, permiſit. omnẽ pacem iuſtam bonamq; fore ſibi cum populo romano. datæ leges pacis: iuſſusq; ad eam confirmandam mittere legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus pro

consul ex Hispania rediit. qui cum in senatu res ab se per multos annos fortiter, feliciterq; gestas exposuisset: postulassetq;: ut triumphanti sibi inuehi urbem liceret: res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplũ à maioribus non accepisse: ut qui neque dictator, neq; consul, neq; prætor res gessisset: triumpharet. proconsulem illum Hispaniam prouinciam, non consulem, aut prætorem obtinuisse. decurrebatur tamen eò: ut ouans urbem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno plebis: qui nihilo magis id more maiorum, aut ullo exemplo futurum dicebat. postremo uictus consensu patrum tribunus cessit: & ex S. C. L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Argenti tulit ex præda quadraginta quatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L. militibus ex præda centum XX asses diuisit. Iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum traductus erat: & quinq; millia sociûm latini nominis ex Gallia in Hetruriam transierant. itaq; L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum passuum interuallo ab hoste posuit. Occasio egregie rei gerendæ fuit: si protinus de uia ad castra oppugnãda duxisset. palati passim uagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio. lassitudini militum timuit: quod raptim ductũ agmẽ erat: Galli clamore suorũ ex agris reuocati, omissã præda, quæ ĩ manibus erat: castra repetiuere. et postero die in aciem progressi. nec Romanus morã pugnandi fecit. sed uix spatiũ instruẽdi fuit: eo cursu hostes ĩ præliũ uenerunt. Dextera ala (q̃a ĩ alas diuisum socialẽ exercitũ habebat) in prima acie locata

est: in subsidijs duæ romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, eqtibus L. Valerius Flaccus (legati oēs erāt) præpositi. Prætor secū duos legatos, Cn. Lectoriū, et P. Titiniū habebat: cū qbus circunspicere, et obire ad omnes hostiū subitos conatus posset. Primo Galli omni multitudine in unū locū cōnixi, obruere, atq; obterere sese dextrā alā, quæ prima erat: sperarūt posse. ubi id parū procedebat: circuuenire à cornibus et amplecti hostiū aciē, quod multitudini aduersus paucos facile uidebatur: conati sunt. Id ubi uidit prætor: ut et ipse dilataret aciē: duas legiōes ex subsidijs dextra læuáq; alæ, quæ ī prima acie pugnabat: circūdat: ædemq; deo Ioui uouit: si eo die hostes fudisset. L. Valerio imperat: ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat: nec circumuenire eos aciem patiatur. simul & ipse, ut extenuatam mediam subductis cornibus aciem Gallorum uidit: signa inferre confertos milites, & perrumpere ordines iubet. & cornua ab equitibus, & medij à pedite pulsi: ac repente, cum omni parte cæde ingenti sternerentur: Galli terga uertunt: fugaq; effusa repetunt castra. fugientes persecutus eques: mox & legiones insecutæ in castra impetum fecerunt. Minus sex millia hominum inde effugerunt. cæsa & capta supra quinque & XXX millia cum signis militaribus LXX, carpentis gallicis multa præda oneratis plus ducentis. Amilcar dux pœnus eo prælio cecidit: & tres imperatores nobiles Gallorum. Placentini captiui ad duo millia liberorum capitum redditi colonis. Magna uictoria, lætáq; Romæ fuit literis allatis: sup

plicatio in triduũ decreta est. Romanorũ, sociorũq; ad duo millia eo prælio ceciderunt: plurimi dexteræ alæ: in quam primo impetu ingens uis hostium illata est. Quanquam à prætore propè debellatum erat: consul quoque C. Aurelius perfectis, quæ Romæ agenda fuerant: profectus in Galliam uictorem exercitum à prætore accepit. Consul alter, cum autumno ferme exacto in prouinciam uenisset: circa Apolloniam hybernabat. Ab classe, quæ Corcyræ subducta erat: C. Claudius, triremesq; romanæ (sicut ante dictum est) Athenas missæ cum Piræeum peruenissent: despondentibus iam animos socijs spem ingentem attulerãt. nam & terrestres ab Corintho, quæ per Megaram incursiones in agros fieri solitæ erant: non fiebant: & prædonum à Chalcide naues, quæ non mare solum infestum; sed etiam omnes maritimos agros Atheniensibus fecerant: nonmodo Sunium superare, sed nec extra fretum Euripi committere aperto mari se audebant. Superuenerunt ijs tres rhodiæ quadriremes: & erant atticæ tres aptæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac classe si urbs, agriq; Atheniensiũ defenderentur: satis in præsentia existimanti Claudio esse, maioris etiam rei fortuna oblata est. Exules ab Chalcide regiorum iniurijs pulsi attulerunt: occupari Chalcidem sine certamine ullo posse. nam & Macedonas, quia nullus in propinquo sit hostium metus: uagari passim: & oppidanos præsidio Macedonum fretos custodiam urbis negligere. His authoribus profectus, quanquam Sunium ita mature peruenerat: ut inde prouehi ad primas angustias Eubœæ posset: ne superato

promontorio conspiceretur: classem in statione usq; ad noctem tenuit. primis tenebris mouit: & tranquillo prouectus Chalcidem paulo ante lucem, quà infrequentissima ædificia urbis sunt: paucis militibus turrim proximam, murumq; circa scalis cepit: alibi sopitis custodibus, alibi nullo custodiente. progressi inde ad frequentia ædificijs loca, custodibus interfectis, refractaq; porta, cæteram multitudinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem discursum est: aucto etiam tumultu: quod circa forum ignis tectis iniectus erat. conflagrarunt & horrea regia, & armamentariũ cum ingenti apparatu machinarũ, tormentorumq;. cædes inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta est: nec ullo iam, qui militaris ætatis esset: non aut cæso, aut fugato: Sopatro etiã Acarnâne præfecto præsidij interfecto. Præda omnis primo in forum collata: deinde in naues imposita. carcer etiam ab Rhodijs refractus: emissiq; captiui: quos Philippus tanquam in tutissimam custodiam condiderat. statuis inde Regis deiectis, truncatisq;, signo receptui dato, conscenderunt naues: & Piræeum, unde profecti erant: redierunt. Quod si tantum militum romanorum fuisset: ut & Chalcis teneri, & non deseri præsidiũ Athenarum potuisset: magna res principio statim belli Chalcis, & Euripus adempta Regi forent. nam ut terra Thermopylarum angustiæ Græciam, ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat. quò cum esset nuntiata clades sociæ urbis: quanquam serũ auxilium perditis erat: tamen quæ proxima auxilio est, ultionem petens, cum expeditis quinque millibus

peditum, & CCC equitibus extēplo profectus, cursu propere Chalcidem contendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos posse. à qua destitutus spe, nec ad quicquam aliud, quàm ad deforme spectaculū semirutæ, ac fumantis sociæ urbis cum uenisset: paucis, uix q sepelirent bello absumptos, relictis, æque raptim ac uenerat, transgressus ponte Euripū per Bœotiā Athenas ducit, pari incœpto haud disparem euentum ratus responsurum. & respondisset: nisi speculator (Hemerodromos uocant Græci) ingens die uno cursu emetiens spatium, contemplatus regium agmen è specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset. idē ibi somnus, eademq́; negligentia erat: quæ Chalcidē dies ante paucos prodiderat. Excitati nuntio trepido et prætor Atheniensium, et Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba signum ex arce dari iubent: ut hostes adesse omnes scirent. ita undiq; ad portas, ad muros discurrunt. Paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem appropinquans urbi, conspectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantium (ut in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa: & considere, ac quiescere agmen iussit, ui aperta propalàm usurus: quando parum dolus profuerat. ad Dipylon accessit. Porta ea, uelut in ore urbis posita, maior aliquanto, patentiorq́;, quàm cæteræ, est: & intra eam, extraq́; latæ sunt uiæ: ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extra limes mille fermè passus in Academiæ gymnasium ferens, pediti equitiq́; hostium liberum spatium præberet. Eo limite Athenien-

ses cum Attali præsidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam instructa, signa extulerunt. Quod ubi Philippus uidit: habere se hostes in potestate ratus, & diu optata cæde (neq; enim ulli græcarum ciuitatum infestior erat) expleturũ, cohortatus milites, ut se intuẽtes pugnarent, sciren'tq; ibi signa, ibi aciem eẽ debere: ubi Rex esset: concitat in hostes equum, non ira tantũ, sed etiam gloria elatus: quod ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris, conspici se pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis euectus in medios hostes ingentem tũ suis ardorem, tum pauorem hostibus iniecit. plurimos manu sua comminus, eminus'q; uulneratos, compulsos'q; in portam consecutus, & ipse cum maiorem in angustijs trepidantium edidisset cædem: in temerario incœpto tutum tamen receptum habuit: quia qui in turribus portæ erant: sustinebant tela: ne in permistos hostibus suos conijcerent. intra muros deinde tenentibus milites Atheniensibus, Philippus signo receptui dato, castra ad Cynosarges, templum Herculis, gymnasiũ'q; (& lucus erat circuniectus) posuit. sed Cynosarges, et lucus, & quicquid sancti, amœni'ue circa urbem erat: incensum est: diruta'q; non tecta solum, sed etiam sepulchra: nec diuini humani'ue iuris quicquam præ impotenti ira est seruatum. Postero die cum primo clausæ fuissent portæ: deinde subito apertæ: quia præsidium Attali ab Aegina, Romani'q; ab Piræeo intrauerant urbem: castra ab urbe retulit Rex tria ferme millia passuum. inde Eleusinem profectus, spe improuiso templi, castelli'q;, quod & imminet: & circundatum

est templo: capiendi, cum haudquaquam neglectas cu-
stodias animaduertisset: & classem à Piræeo subsidio
uenire: omisso incœpto, Megaram, ac protinus Corin-
thum ducit. & cum Argis Achæorum concilium esse
audisset: inopinantibus Achæis concioni ipsi superue-
nit. Consultabant de bello aduersus Nabin tyran-
num Lacedæmoniorum. qui translato ab Achæis im=
perio à Philopœmene ad Cycliaden nequaquam pa-
rem illi ducem dilapsa cernens Achæorum auxilia,
redintegrauerat bellum: agrosq; finitimorū uastabat:
& iam urbibus quoq; erat terribilis. Aduersus hunc
hostem cum quantum ex quaq; ciuitatum militum con
scriberetur consultarent: Philippus dempturum se eis
curam, quod ad Nabin, & Lacedæmonios attineret:
pollicitus: nec tantum agros sociorum populationibus
prohibiturum: sed terrorem omnem belli in ipsam La-
coniam, ducto eò extemplo exercitu, translaturū. Hæc
oratio cum ingenti hominum assensu acciperetur: ita
tamen æquum est, inquit, me uestra meis armis tutari:
ne mea interim nudentur præsidijs. itaq;, si uobis ui-
detur: tantum parate militum: quantum ad Oreum, &
Chalcidem, & Corinthum tuenda satis sint: ut meis
ab tergo tutis, securus bellum Nabidi inferam, & La-
cedæmonijs. Non fefellit Achæos: quò spectasset tam be
nigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduersus Lace-
dæmonios. id quæri: ut obsidem Achæorum iuuentu-
tem educeret ex Peloponneso ad illigandam romano
bello gentem. & id quidem coarguere Cycliades præ
tor Achæorum nihil attinere ratus, id modo cum di-
xisset: non licere legibus Achæorum de alijs rebus re-

ferre: quàm propter quas conuocati essent: decreto de exercitu parando aduersus Nabin facto, concilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter assentatores regios ante eam diẽ habitus. Philippus magna spe depulsus, uoluntarijs paucis militibus conscriptis, Corinthũ, atq; in Atticam terram redijt. Per eos ipsos dies, quibus Philippus in Achæia fuit: Philocles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum, Macedonumq; ad depopulandos Atheniensium fines è regione Eleusinis saltum Cithæronis transcẽdit. inde dimidia parte militum ad prædandũ passim per agros dimissa, cum parte ipse occultus loco ad insidias opportuno consedit: ut si ex castello ab Eleusine in prædantes suos impetus fieret: repente hostes effusos ex improuiso adoriretur. Non fefellere insidiæ. itaq; reuocatis, qui discurrerant ad prædandum, militibus, instructisq;, ad oppugnandum castellũ Eleusinem profectus cum multis inde uulneribus recessit: Philippoq; se uenienti ex Achæia coniunxit. Tentata & ab ipso Rege expugnatio eius castelli est. sed naues romanæ á Piræeo uenientes, intromissumq; præsidium absistere incœpto coegerunt. Diuiso deinde exercitu Rex cum parte Philoclem Athenas mittit: cum parte ipse Piræeũ pergit: ut dum Philocles subeundo muros, & comminanda oppugnatione contineret urbe Athenienses: ipsi Piræeum leui cum præsidio relictum expugnandi facultas esset. Cæterum nihil ei Piræei, quàm Eleusinis facilior, ijsdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. A Piræeo Athenas repente duxit. inde eruptione subita peditum, equitumq; inter angustias semiruti mu-

ri, qui brachijs duobus Piræeum Athenis iungit: repulsus, omissa oppugnatione urbis, diuiso cum Philocle rursus exercitu, ad uastandos agros profectus, cum priorem populationem sepulchris circa urbem diruendis exercuisset: nequid inuiolatum relinqueret: templa deûm, quæ pagatim sacrata habebant, dirui, atq; incendi iussit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domestici marmoris, & ingenijs artificum præbuit huic furori materiam. neque enim diruere modo ipsa templa, ac simulacra euertere satis habuit: sed lapides quoq;, ne itegri cumularent ruinas: frangi iussit. & posteaquã non tam ira satiata, quàm iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hostium in Bœotiam excessit: nec aliud quicquam dignum memoria in Græcia egit. Consul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam, ac Dyrrhachium habebât castra ad Apsum flumen: quò accersitum T. Apustium legatum cum parte copiarum ad depopulãdos hostiũ fines mittit. Apustius extrema Macedoniæ populatus, Corrhago, & Gerrhunio, et Oresso castellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus angustis sitam urbem, uenit. ac primo euocatos principes ad colloquium, ut fidei Romanorum se committerent, perlicere ẽ conatus: deinde ubi magnitudine ac mœnibus, situq; urbis freti dicta aspernabantur: ut atq; armis adortus expugnauit: puberibusq; interfectis, præda omni militibus concessa, diruit muros: atq; urbem incendit. Hic metus Codrionem, satis ualidum & munitum oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis, effecit. præsidio ibi relicto, Ilion (nomen propter alteram in Asia urbem,

quàm oppidum, notius) ui capitur. Reuertentem legatū ad consulem cum satis magna præda Athenagoras quidam regius præfectus in transitu fluminis à nouissimo agmine adortus postremos turbauit. ad quorum clamorem, & trepidationem cum reuectus equo propere legatus signa conuertisset: coniectisq; in medium sarcinis aciem direxisset: non tulere impetum romanorū militum regij. multi ex ijs occisi: plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad consulem, remittitur inde extemplo ad classem. Hoc satis felici expeditione bello commisso, reguli ac principes accolæ Macedonum in castra romana ueniunt, Pleuratus Scerdileni filius, & Aminander Athamânum Rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum suo nomine Longarus cū Demetrio Philippi patre gesserat. Pollicentibus auxilia respondit consul: Dardanorum, & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret: se usurum. Aminandro Aetolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ij quoq; per id tempus uenerant) mandat: ut Aeginæ Rex, ubi hybernabat: classem romanam opperiretur. qua adiuncta, bello maritimo, sicut ante, Philippum urgeret. Ad Rhodios quoq; missi legati: ut capesserent partem belli. Nec Philippus segnius (iam enim in Macedoniam peruenerat) apparabat bellum. filium Persea, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem eius regerent: cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt: mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles urbes, ne classi hostium prædæ, aut præmio essent: diruit. ad Aetolos mittit legatos: ne gens inquieta

aduentu Romanorum fidem mutaret. Concilium Aetolorum statuta die, quod Panætolium uocant: futurum erat. huic ut ocurrerent: et legati Regis iter acceleraruntt: & ab consule missus L. Rufus Purpurio legatus uenit. Atheniensium quoq; legati ad id conciliũ occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentissimum fœdus erat: auditi sunt. qui nulla noua re nihil se noui habere, quod afferent, dixerunt. quibus enim de causis, experta inutili societate romana, pacem cum Philippo fecissent: compositam semel seruare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an leuitatem dicam, mauultis? qui cum legatis uestris Romæ responderi ita iussissent: quid ad nos uenitis Aetoli: sine quorum authoritate pacem cũ Philippo fecistis? iidem nunc, ut bellum secum aduersus Philippum geratis: postulant: et antea propter uos, & pro uobis arma sumpta aduersus eum simulabant: nunc uos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanæ ut auxilio essent, primo in Siciliam conscenderũt: iterum, ut Syracusas oppressas ab Carthaginensibus in libertatem eximerent. Et Messanam, & Syracusas, & totam Siciliam ipsi habent: uectigalemq; prouinciam securibus, & fascibus subiecerunt. Scilicet sicut uos Naupacti legibus uestris per magistratus à uobis creatos conciliũ habetis, sociũ, hostemq; libere, quẽ uelĩtis, lecturi, pacem ac bellũ arbitrio habituri uestro: sic Siculorũ ciuitatibus Syracusas, aut Messanã aut Lilybæũ ĩdicitur conciliũ populi romani: romanus cõuẽtus agitur: eo imperio euocati conueniunt: excelso in suggestu superba iura reddentem, stipatum lictoribus ui=

dent: uirgæ tergo, secures ceruicibus imminent: & quotannis alium atq; alium dominum sortiũtur. Nec id mirari debent: aut possunt: cum Italiæ urbes, Rhegium, Tarentum, Capuamq;, finitimas, quarum ruinis creuit urbs romana: eiusdẽ subiectas uideant imperio. Capua quidem sepulchrum & monumentum campano populo data, extorri, & eiecto ipso populo superest urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigiũ, relicta crudelius habitãda: q̃ si deleta foret. Furor est, si alienigenæ homines plus lingua, et moribus, & legibus, quàm maris terrarumq; spatio discreti, hæc tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum: Philippi regnum officere aliquid uideri libertati uestræ. qui cũ merito uestro uobis infestus eẽt: & nihil à uobis ultra, quàm pacem petiјt: fidemq; hodie pacis pactæ desyderat. Assuefacite ijs terris legiones externas: & iugum accipite. sero, ac nequicquã, cum dominum Romanum habebitis: socium Philippum quæretis. Aetolos, Acarnãnas, Macedonas eiusdẽ linguæ homines leues ad tempus ortæ causæ disiungunt: coniunguntq;. cum alienigenis, cũ barbaris æternum omnibus Græcis bellum est: eritq;. natura enim, quæ perpetua est: nõ mutabilibus in diem causis hostes sunt. Sed unde cœpit oratio mea: ibi desinet. Hoc eodẽ loco ijdẽ hoĩnes de eiusdem Philippi pace triẽnio ante decreuistis, ijsdẽ improbãtibus eã pacem Romanis: qui nunc pactam, & compositam turbare uolunt. in qua consultatione nihil fortuna mutauit: cur uos mutetis, non uideo. Secundum Macedonas, ipsis Romanis ita concedentibus, iubentibusq;, Athenienses, qui fœda

passi iustius in crudelitatem, sæuitiamq; Regis inuehi poterant: introducti sunt. Deplorauerunt uastationem, populationemq; miserabilem agrorum. Neq; id se queri: quod hostilia ab hoste passi forent. eẽ enim quædã belli iura: quæ ut facere, ita pati sit fas. sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi, misera magis, quàm indigna patienti esse. uerum enimuero id se queri: quod qui Romanos alienigenas, & barbaros uocet: adeo omnia simul diuina humanaq; iura pollue rit: ut priore populatione cum infernis dijs, secunda cũ superis bellũ nefarium gesserit. omnia sepulchra, monumentaq; diruta esse in finibus suis: omnium nudatos manes: nullius ossa terra tegi. delubra ibi fuisse: quæ quondam pagatim habitantes in paruis illic castellis uicisq; consecrata, ne in unam urbem quidem contri buti maiores sui deserta reliquerint. circa ea omnia templa Philippum infestos circuntulisse ignes: semusta, & truncata simulacra deûm inter prostratos iacere postes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam, opulentamq;: talem eũ, si liceat, Aetoliam, Græciamq; omnem facturum. Vrbis quoq; suæ similem deformitatem futuram fuisse: nisi Romani subuenissent. eodem enim scelere urbem colentem hos deos, præsidemq; arcis Mineruam petitam: eodem Eleusinæ Cereris templum: eodem Piræei Iouem, Mineruamq;. sed ab eorum non templis modo, sed etiam mœnibus ui atq; armis repulsum, in ea delubra, quæ sola religione tuta fuerint: sæuisse. Itaq; se orare, atq; obsecrare Aetolos: ut miserti Atheniensium, ducibus dijs immortalibus, deinde Romanis, qui

ſecundum deos plurimum poſſint: bellum ſuſciperẽt.
Tum Romanus legatus. Totam orationis meæ formam Macedones primum, deinde Athenienſes mutarunt. nam & Macedones, cum ad conquerendas Philippi iniurias in tot ſocias nobis urbes ueniſſem: ultro accuſando Romanos, defenſionem ut accuſatione potiorem haberem, effecerunt: & Athenienſes in deos ſuperos, inferosq́; nefanda, atq; inhumana ſcelera eius referendo, quid mihi, aut cuiquam reliquerunt: quod obijcere ultra poſſimus? Eadem Chios, Abydenos, Aeneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſenios, hinc ex Achæia exiſtimate queri grauiora etiam, acerbioraq́; eos: quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet: quæ nobis obiecit, niſi gloria digna ſunt: fateor ea defendi non poſſe. Rhegium, et Capuam, et Syracuſas nobis obiecit: Rhegium Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipſis ut mitteretur orantibus, in præſidium miſſa, urbem, ad quã defendendam miſſa erat: per ſcelus poſſedit. comprobauimus igitur id facinus? an bello perſecuti ſceleratam legionem in poteſtatem noſtram redactam tergo & ceruicibus pœnas ſocijs pendere cum coegiſſemus: urbem, agros, ſuaq; omnia cum libertate, legibusq́; Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis tyrannis, quo indignius eſſet: cum tuliſſemus opem: & fatigati propè per triennium terra mariq; urbe munitiſſima oppugnanda eſſemus: cum iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrãnis, quàm capi à nobis mallẽt: captã iiſdẽ armis, et liberatã urbẽ reddidimus. neq; inficias imus: Siciliã prouinciã noſtrã eſſe: et ciuitates, quæcun-

quę in parte Carthagnensiũ fuerũt: et uno animo cum illis aduersus nos bellum gesserunt: stipendiarias nobis, ac uectigales esse. quin contra, hoc & uos, & omnes gentes scire uolumus: pro merito cuique erga nos fortunam esse. An Campanorum pœnæ, de qua neque ipsi quidem queri possunt: nos pœniteat? Hi homines, cum pro ijs bellum aduersus Samnites per annos prope septuaginta cum magnis nostris cladibus gessissemus: ipsos fœdere primum, deinde connubio, atque inde cognationibus, postremo ciuitate nobis coniunxissemus: tempore nostro aduerso primi omnium Italiæ populorum, præsidio nostro fœde interfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignati se obsideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miserunt. Horum si neque urbs ipsa, neque homo quisquã superesset: quis id durius, quàm pro merito ipsorum statutũ indignari posset? Plures sibimet ipsi consciẽtia scelerum mortem consciuerunt: quàm à nobis supplicio affecti sunt. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus: ut agrum locumq; ad habitandum daremus: urbem innoxiam stare incolumem pateremur: ut qui hodie uideat eam: nullum ibi opugnatæ, captæ'ue urbis uestigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico? cum Carthagini uictæ pacem ac libertatem dederimus? magis illud est periculum: ne nimis facile uictis ignoscendo, plures ob idipsum ad experiendam aduersus nos fortunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta sint: hæc aduersus Philippum: cuius domestica parricidia, & cognatorum amicorumq; cædes, & libidinẽ inhumaniorẽ prope, quàm

crudelitatẽ, uos, quo propiores Macedoniæ estis: melius nostis. Quod ad uos attinet Aetoli: nos pro uobis bellũ suscepimus aduersus Philippũ: uos sine nobis cum eo pacem fecistis. & forsitan dicatis: bello punico occupatis nobis, coactos metu uos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat: accepisse. & nos cum alia maiora urgerẽt: depositum à uobis bellum & ipsi omisimus. Nunc et nos deûm benignitate punico perfecto bello, totis uiribus nostris in Macedoniam incubuimus: & uobis restituẽdi uos in amicitiam, societatemq́; nostram fortuna oblata est: nisi perire cum Philippo, quàm uincere cum Romanis mauultis. Hæc dicta ab Romano cum eßet: inclinatis omnium animis ad Romanos, Democritus prætor Aetolorum, pecunia, ut fama est, ab Rege accepta, nihil aut huic, aut illi parti assensus, rem magni discriminis consilijs nullam esse tam inimicam, quàm celeritatem, dixit. celerem enim pœnitentiam, sed tandẽ seram, atq; inutilem sequi: cum præcipitata raptim cõsilia neq; reuocari, neq; in integrum restitui possint. deliberationis autem eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret: tempus ita iam nunc statui posse. cum legibus cautum esset: ne de pace, bello'ue, nisi in panætolico, & pyrrhiaco concilio ageretur: decernerẽt extemplo: ut prætor sine fraude, cum de bello, aut de pace agere uelit: aduocet concilium: & quod tum referatur, decernaturq́;: ut perinde ius, ratumq́; sit: ac si in panætolico, aut pyrrhiaco concilio actũ esset. Dimissis ita suspẽsa relegatis, egregie cõsultũ genti aiebat. nã utrius partis melior fortuna belli esset: ad eius societatem inclinaturos. Hæc in concilio Aetolorum acta.

Philippus impigre terra mariq; parabat bellũ. nauales copias Demetriadem in Thessaliã contrahebat: Attalum, romanamq; classem principio ueris ab Aegina ratus moturos. nauibus, maritimæq; oræ præfecit Heraclidã: quem & ante præfecerat. ipse terrestreis copias comparabat: magna se duo auxilia detraxisse Romanis credens: ex una parte Aetolos: ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam à filio Perseo interclusis. Ab consule non parabatur, sed gerebatur iam bellum per Dassaretiorum fines exercitum ducebat: frumentum, quod ex hybernis extulerat: integrum uehens: quod in usum militi satis esset, præbẽtibus agris. oppida uicisq; partim uoluntate, partim metu se tradebant. quædam ui expugnata: quædam deserta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum statiua posuit propè flumen Beuum: inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidem oĩa circa, pauoremq; ingentẽ hominũ cernebat: sed parũ gnarus quam partem petisset consul, alam equitũ ad explorandum, quonã hostes iter intendissent, misit. Idẽ error apud consulem erat. mouisse ex hybernis Regem sciebat: quam regionem petisset ignorans. Is quoq; speculatum miserat equites. Hæ duæ alæ ex diuerso, cũ diu incertis itineribus uagatæ per Dassaretios essent: tandẽ in unũ iter conuenerunt. neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumq; exauditus est: hostes appropinquare. itaq; prius quàm in conspectũ uenirẽt: equos, armaq; expedierant. nec mora, ubi primũ hostem uidêre: concurrẽdi facta est. Forte & numero, et

uirtute, ut pote lecti utrinq; haud impares, æquis uiribus per aliquot horas pugnauerunt. fatigatio ipsorum, equorumq; incerta uictoria diremit prælium. Macedonum XL equites, Romanorum quinq; & XXX ceciderunt. Neque eo magis explorati quicquam, in qua regione hostium castra essent, aut illi ad Regem, aut hi ad consulem retulerunt. per transfugas cognitum est: quos leuitas ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus bellis præbet. Philippus aliquid & ad caritatem suorum, & ut promptius pro eo periculũ adirent, ratus profecturum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione: sepeliendorum curam habuisset: afferri eos in castra iussit: ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertum, nec tam inæstimabile est: quàm animi multitudinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem uidebatur facturum: id metum, pigritiamq; incussit. nam qui hastis, sagittisq;, & lata lanceis uulnera facta uidissent: cum Græcis, Illiricisq; pugnare assueti, posteaquam gladio hispaniensi detruncata corpora brachijs abscissis, aut tota ceruice desecta, diuisa à corpore capita, patentiaq; uiscera, & fœditatem aliam uulnerum uiderunt: aduersus quæ tela, quosq; uiros pugnandum esset, pauidi uulgo cernebant. ipsum quoq; Regem terror cepit, nondum iusto prælio cum Romanis congressum. itaque reuocato filio, præsidioq;, quod in Pelagoniæ faucibus erat: ut ijs copijs suas augeret: Pleurato, Dardanisq; iter in Macedoniam aperuit. Ipse cum XX millibus peditum, quatuor millibus equitum, ducibus trãsfugis ad hostem profectus, paulo plus

ducentis passibus à castris romanis tumulum propinquum Athaco fossa, ac uallo communiuit. ac subiecta cernens romana castra, admiratus esse dicitur, & uniuersam speciem castrorum, et descripta suis quæq; partibus, tum tendẽtium ordine, tum itinerum interuallis: & negasse barbarorum ea castra ulli uideri posse. Biduum consul, & Rex, alter alterius conatus expectantes, continuere suos intra uallum. tertio die Romanus omneis copias in aciem eduxit. Rex uero tam celerem aleam uniuersi certaminis timens, quadringentos Triballos (Illiricorum id, sicut alio diximus loco: est genus) & Cretentes CCC, addito ijs peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad lacessendos hostium equites misit. Ab Romanis autem aberat acies eorũ paulo plus quingentos passus: uelites, & equitum duæ fermè alæ emissæ: ut numero quoque eques pedesque hostem æquarent. Credidere regij genus pugnæ, cui assueuerant: fore: ut equites inuicem insequentes, refugientesq; nunc telis uterentur: nunc terga darent: Illyricorum uelocitas ad excursiones, & impetus subitos usui esset: Cretenses in inuehentem se effuse hostem sagittas conijcerent. turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior, quàm pertinacior impetus Romanorũ. nã haud secus, quàm si tota acie dimicarẽt: et uelites emissis hastis comminus gladijs rem gerebant: & equites, ut semel in hostẽ euecti sunt: stantibus equis partim ex ipsis equis, partim desiliẽtes, immiscẽtesq; se peditibus pugnabãt. ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem pugnam: nec pedes concursator, et uagus, et propè seminu

dus genere armorũ ueliti romano parmã gladiumq́;
habenti, pariterq́; et ad ſe tuendũ, et ad hoſtẽ petendũ
armato. n õtulere itaq; dimicationẽ: nec alia re, quàm
uelocitate tutantes ſe, in caſtra refugerunt. Vno deinde
intermiſſo die, cum omnibus copijs equitum leuiſq; ar
maturæ pugnaturus Rex eſſet: nocte cetratos, quos Pel
taſtas uocant: loco opportuno inter bina caſtra in inſi-
dijs abdiderat: præceperatq́; Athenagoræ, & equiti-
tibus, ut ſi aperto prælio procederet res: uterentur for-
tuna: ſi minus: cedendo ſenſim ad inſidiarum locum
hoſtem pertraherent. & equitatus quidem ceſſit. duces
cetratæ cohortis, non ſatis expectato ſigno ante tempus
excitatis ſuis, occaſionem bene gerendæ rei amiſere.
Romanus & aperto prælio uictor, & tutus à fraude
inſidiarum in caſtra ſeſe recepit. Poſtero die omnibus
copijs conſul in aciem deſcendit, ante prima ſigna loca
tis elephantis. quo auxilio tum primum Romani, quia
captos aliquot bello punico habebant: uſi ſunt. ubi la-
tentem intra uallum ſenſit: exprobrans metum ſucceſ-
ſit. Poſteaquam ne tum quidem poteſtas pugnandi da
batur: quia ex tam propinquis ſtatiuis parũ tuta fru
mentatio erat, diſperſos milites per agros equitibus ex-
templo inuaſurus: octo ferme inde millia interuallo tu-
tiorem frumentationem habiturus, caſtra ad Atabo-
lum (id eſt loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro
frumentarentur Romani: primo Rex intra uallũ ſuos
tenuit: ut creſceret ſimul & negligentia cum audacia
hoſti: ubi effuſos uidit: cum omni equitatu, & Creten-
ſium auxiliaribus, quantum equitem uelociſſimi pe-
dites curſu æquare poterant, citato profectus agmine,

inter castra romana, & frumentatores constituit signa. inde copijs diuisis, partim ad consectandos uagos frumentatores emisit, dato signo: nequem uiuum relinquerent: cum parte ipse substitit: itineráq; , quibus ad castra recursuri uidebantur hostes: obsedit. Iam passim cædes, ac fuga erat: necdum quisquam in castra romana nuntius cladis peruenerat: quia refugientes in regiam stationem incidebant: & plures ab obsidentibus uias, quàm ab emissis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias hostium stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis, quàm certum nuntium intulerunt castris. Consul eqtibus iussis qua quisq; posset, opem ferre laborantibus, ipse legiones è castris educit: & agmine quadrato ad hostem ducit. Dispersi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus alijs ex alio existentibus loco: pars obuios habuerunt hostes. pluribus locis simul pugna oritur. Regia statio atrocissimum prælium edebat. nam & ipsa multitudine equitum, peditumq; propè iusta acies erat: & Romanorum, quia medium obsederat iter: plurimi incam inferebãtur. Eo quoq; superiores Macedones erãt: quod et Rex ipse hortator aderat: & Cretensium auxiliares multos ex improuiso uulnerabant, conferti, præparatiq; in dispersos & effusos pugnantes. Quod si modum in insequendo habuissent: non in præsentis modo certaminis gloriam, sed in summam etiam belli profectum foret. nunc auiditate cædis intemperantius insecuti, in prægressas cum tribunis militum cohortes romanas incidêre. & fugiens eques ut primo signa suorum uidit: conuertit in effusum hostem

equos: uersáq; momento temporis fortuna pugnæ est, terga dantibus: qui modo secuti erant. multi comminus congressi, multi fugiẽtes interfecti: nec ferro tantum periere: sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. Rex quoque in periculo fuit. nam ruente saucio equo præceps in terram datus, haud multum abfuit quin iacens opprimeretur. saluti fuit eques: qui raptim ipse desiluit: pauidúq; Regem in equum subiecit. ipse cum pedes æquare cursu fugientes non posset equites: ab hostibus ad cursum Regis concitatis confossus perijt. Rex circumuectus per paludes peruias, inuiasq; trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus plerisque incolumem euasurum, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio perire: centum fermè capti: LXXX admodum ornati, equis spolijsq; simul armorum relictis, abducti. Fuerunt: qui hoc die Regem temeritatis, consulem segnitiæ accusarent. nam & Philippo quiescendum fuisse: cum paucis diebus hostes exhausto circa omni agro ad ultimum inopiæ uenturos sciret: et consulem, cum equitatum hostium, leuemque armaturam fudisset: ac propè Regem ipsum cepisset: protinus ad castra hostium ducere debuisse. nec enim mansuros ita perculsos hostes fuisse: debellariq; momento temporis potuisse. Id dictu, quàm re, ut pleraque, facilius. nam si omnibus peditum quoque copijs Rex congressus fuisset: forsitan inter tumultum, cum omnes uicti, metuque perculsi ex prælio intra uallum, protinus inde superuadentem munimenta uictorem hostem fugerent: exui castris potuerit Rex. cum ue-

ro integræ copiæ peditum in castris mansissent: stationes ante portas, præsidiaq; disposita essent: quid, nisi ut temeritatem Regis effuse pauloante secuti perculsos equites imitaretur: profecisset? neque enim ne Regis quidem primum consilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit: reprehendendum foret: si modum prosperæ pugnæ imposuisset. Eo quoque minus est mirum, tentasse eum fortunam: quod fama erat: Pleuratum, Dardanosq; ingentibus copijs profectos domo iam in Macedoniã transcẽdisse: quibus si undique circunuentus copijs foret: sedentem Romanum debellaturum credi potuerit. Itaq; secundum duas aduersas equestreis pugnas multo minus tutam moram in ijsdem statiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hostẽ uellet: caduceatore sub occasum solis ad consulem misso, qui inducias ad sepeliendos equites peteret: frustratus hostem secunda uigilia, multis ignibus per tota castra relictis, silenti agmine abijt. Corpus iam curabat consul: cum uenisse caduceatorem, & quid uenisset, nunciatum est. Responso tantum dato, mane postero die fore copiam conueniendi, id quod quæsitum erat: nox, dieiq; insequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data est. montes quoque, quam uiam non ingressurum graui agmine Romanum sciebat: petit. consul prima luce caduceatore datis inducijs dimisso, haud ita multo post abisse hostem cum sensisset: ignarus quà sequeretur, ijsdem statiuis frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberram deinde petit: atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat: con-

uexit. inde ad Pluuinā est progressus: nondum com perto, quam regionem hostes petissent. Philippus cū primo ad Bruannam statiua habuisset: profectus inde transuersis limitibus terrorem præbuit subitum hosti. mouere itaq; ex Pluuina Romani: & ad Osphagum flumen posuerunt castra. Rex haud procul inde & ipse uallo super ripam amnis ducto (Erigonium incolæ uocant) tendit. inde satis comperto Erduæam petituros Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes arctis faucibus inclusum aditum possent: præcessit. ibi alia uallo, alia fossa, alia lapidum congerie, ut pro muro essent: alia arboribus obiectis, ita ut locus postulabat: aut materia suppeditabat: opere permuniit: atq; (ut ipse rebatur) uiam suapte natura difficilem, obiectis per omnes transitus operibus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; syluestria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum: quæ, nisi ubi prælongis hastis uelut uallum ante clypeos obiecit: (quod ut fiat, libero campo opus est) nullius admodum usus est. Thracas quoq; romphææ, ingentis & ipsæ longitudinis, inter obiectos undiq; ramos impediebant. Cretensium una cohors non inutilis erat. sed ea quoq; ipsa, ut siquis impetum faceret: in patentem uulneri equum, equitemq́; sagittas coniicere poterat: ita aduersus scuta romana nec ad traiiciendum satis magnam uim habebat: nec aperti quicquam erat: quod peteret. itaq; id ut uanum teli genus senserunt esse: saxis passim tota ualle iacentibus incessebant hostem. ea maiore cum sonitu, quàm uulnere ullo pulsatio scutorum parumper succedentes Romanos tenuit. deinde iis quoq; spretis, par-

tim testitudine facta per aduersos uadunt hostes: partim breui circuitu cum in iugum collis euasissent: trepidos ex præsidijs, stationibusq; Macedonas deturbant: & ,ut in locis impeditis difficili fuga, plerosq; etiam obtruncant. ita angustiæ minore certamine, quàm quod animis proposuerant: superatæ: & in Erduæam peruentum: ubi peruastatis passim agris, in Elimeam se recepit. inde impetum in Orestidem fecit: & oppidum Celetrum est aggressus, in pœninsula situm. lacus mœnia cingit angustis faucibus: unde ex cõtinenti iter est. Primo situ ipso freti, clausis portis imperium abnuere: deinde postquam signa ferri, ac testudine succedi ad portam, obsessasq; fauces agmine hostium uiderunt: prius quàm experirentur certamen: metu in deditionem uenerunt. Ab Celetro in Dassaretios processit: urbemq; Pelium ui cepit. seruitia inde cũ cætera præda abduxit: & libera capita sine pretio dimisit: oppidumq; ijs reddidit, præsidio ualido imposito: nam & sita opportune urbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hostium agris consul in loca iam pacata ad Apolloniam, unde ortum bellum erat: copias reduxit. Philippum auerterant Aetoli, & Acarnânes, & Dardani, & tot bella repente alia ex alijs locis exorta. Aduersus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus misit, iussum instare ab tergo abeuntibus, & carpendo postremum agmen segniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Aetolos Democritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum au-

thor fuerat: idem proximo concilio ad arma conciuerat, post famam equestris ad Atabolum pugnæ, Dardanorumq;, & Pleurati cum Illyricis transitum in Macedoniam, ad hæc classis romanæ aduentum in Oreum, & super circunfusas tot Macedoniæ gentes maritimam quoque instantem obsidionem. Hæ causæ Democritum, Aetolosq; restituerant Romanis. & Aminandro Rege Athamanum adiuncto profecti Cercinium obsedere. Clauserant portas: incertum ui, an uoluntate: quia regium habebant præsidium. cæterum intra paucos dies captum est Cercinium, atque incensum. qui superfuerant è magna clade, liberi, seruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omneis, qui circuncolunt Bœben paludem: relictis urbibus montes coegit petere. Aetoli inopia prædæ inde auersi in Perrhæbiam ire pergunt: Cirecias ibi ui capiunt: fœdeq; diripiunt. qui Maleam incolunt: uoluntate in deditionem, societatemq; accepti. Ex Perrhæbia Gomphos petendi Amnander author erat: (& imminet Athamania huic urbi: uidebaturq; expugnari sine magno certamine posse) Aetoli campos Thessaliæ opimos ad prædam petiere: sequente, quanquam non probante Amnandro nec effusas populationes Aetolorum, nec castra quo sors tulisset loco, sine ullo discrimine, ac cura muniendi posita. itaque ne temeritas eorum, negligentiaq; sibi ac suis etiam cladis alicuius causa esset: cum campestribus locis subijciẽtes eos castra Pheca do urbi uideret: ipse paulo plus quingentorum passuum inde tumulum suis, quamuis leui munimento tutum, cepit. Cum Aetoli, nisi quod

populabantur: uix meminisse uiderentur se in hostium agro esse: alij palati semiermes uagarentur: alij in castris sine stationibus per somnum, uinumq́; dies noctibus æquarent: Philippus inopinantibus aduenit. quem cum adesse refugientes ex agris quidam pauidi nuntiassent: trepidare Democritus, cæteriq́; duces. & erat forte meridianum tempus: quo pleriq; graues cibo sopiti iacebant. excitare igitur alij alios: iubere arma capere: alios dimittere ad reuocandos, qui palati per agros prædabamtur. tantaq́; trepidatio fuit: ut sine gladijs quidam equitum exirent: loricas plerique non induerent. ita raptim educti, cum sexcentorum ægre simul equites peditesq́; numerum explessent: incidunt in regium equitatum, numero, animis, armisq́; præstantem. itaque primo impetu fusi, uix tentato certamine turpi fuga repetunt castra. cæsi, captiq́; quidam: quos equites ab agmine fugientium interclusere. Philippus suis iam uallo appropinquantibus receptui cani iussit. fatigatos enim equos, urosq; non tam prælio, quàm itineris simul longitudine, simul præpropera celeritate habebat. itaque turmatim equites, inuicemq́; manipulos leuis armaturæ aquatum ire, et prãdere iubet: alios in statione armatos retinet, opperiẽs agmen peditũ tardius ductũ propter grauitatẽ armorum. quod ubi aduenit: & ipsis imperatum: ut statutis signis, armisq́; ante se positis, raptim cibum caperent: binis, ternisúe ad summũ ex manipulis aquãdi causa missis. interim eques cũ leui armatura paratus, instructusq́; stetit: siquid hostis moueret. Aetoli (iã enim & quæ per agros multitudo sparsa fuerat: re-

ceperat se in castra) ut defensuri munimenta, circa portas, uallumq; armatos disponunt: dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. posteaquam mota signa Macedonum sunt: & succedere ad uallum parati, atq; instructi cœpere: omnes repente relictis stationibus per auersam partem castrorum ad tumulum, & ad castra Athamânum perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida fuga capti, cæsiq; sunt Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius quin Athamânes quoq; exui castris potuissent: die per prælium, deinde per direptionem castrorum absumpto, sub tumulo in proxima planitie consedit, prima luce insequentis diei hostem aggressurus. Sed Aetoli eodem pauore, quo sua castra reliquerant: nocte proxima dispersi fugerũt. Maxime usui fuit Amnander: quo duce Athamânes itinerũ periti summis montibus per calles ignotos sequentibus eos hostibus in Aetoliam perduxerũt. haud ita multos in dispersa fuga error intulit in Macedonum equites: quos luce prima Philippus, ut desertum tumulum uidit: ad carpendum hostium agmen misit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes se in fines adeptus, postremum agmen primo turbauit. deinde posteaquam Dardani cõuersis signis direxere aciem: æqua pugna iusto prælio erat. ubi rursus procedere Dardani cœpissent: equite et leui armatura regij nullum talis auxilij genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis uexabant. & loca ipsa adiuuabant. Occisi perpauci sunt: plures uulnerati: captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus suis: sed confertim & pugnant: & cedunt. Ita

dunt. Ita damna romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus, restituerat Philippus incœpto forti, non prospero solum euentu. Minuit deinde ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab Rege Ptolemæo missus sex millia peditum, & equites mercede conductos Aegyptum auexit. nec ex iuuentute Aetolorum quenquam reliquisset: ni Democritus nunc belli, quod instaret: nũc futuræ solitudinis admonens (incertum cura gentis, an ut aduersaretur Scopæ, parum donis cultus) partem iuniorũ castigando domi continuisset. Hæc ea æstate ab Romanis, Philippoq́; gesta erãt. Classis ab Corcyra eiusdẽ principio æstatis cũ L. Apustio legato profecta, Malea superata, circa Scyllæũ agri Hermionici Attalo Regi coniuncta est. Tũ uero Atheniensiũ ciuitas, cui odio in Philippum per metum iam diu moderata erat: id omne in auxilij præsentis spem effudit. Nec unquam ibi desunt linguæ promptæ ad plebem concitandam. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet: fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt: plebesq́; sciuit: ut Philippi statuæ, imagines omnes, nominaq́; earum, item maiorum eius uirilis ac muliebris sexus omnium tollerentur: delerenturq́; dies festi: sacra sacerdotes, quæ ipsius, maiorum'ue eius honoris causa instituta essent: omnia profanarent: loca quoq́;, in quibus positum aliquid, inscriptum'ue honoris eius causa fuisset: detestabilia essent: neque in ijs quicquam postea poni, dedicariq́; fas esset. sacerdo-

tes publicos, quotiescunq; pro populo Atheniensi, sociisq;, & exercitibus, et classibus eorum precarentur: toties detestari, atq; execrari Philippum, liberos eius, regnumq;, terrestres nauales q; copias, Macedonum genus omne, nomenq;. additumq; decreto: siquis quid postea, quod ad notam, ignominiamq; Philippi pertineret: ferret: id omne populum Atheniẽsem iussurum. siquis contra ignominiam, pro'ue honore eius dixisset: fecisset'ue: qui occidisset eum: iure cæsurum. postremo inclusum: ut omnia, quæ aduersus Pisistratidas decreta quondam erant: eadẽ in Philippo seruarẽtur. Athenienses quidẽ literis, uerbisq;, quibus solis ualent: bellum aduersus Philippum gerebant. Attalus, Romaniq; cum Piræeum primo ab Hermione petissent: paucos ibi morati dies, oneratiq; æque immodicis ad honores sociorum, ac quæ in iram aduersus hostem fuerant, Atheniensium decretis, nauigarunt à Piræeo Andrũ. et cum in portu, quem Gaureleon uocant: constitissent: missis, qui tentarent oppidanorum animos: si uoluntate tradere urbem, quàm uim experiri mallent: postquam præsidio regio arcem teneri, nec se potestatis suæ esse respondebant: expositis copiis, omniq; apparatu urbium expugnandarum, diuersis partibus Rex, & legatus romanus ad urbem subeunt. Plus aliquanto Græcos romana signa, armaq; non ante uisa, animiq; militum tam prompte succedentiũ muro terruere. itaq; fuga extemplo in arcem facta est: urbe hostes potiti. & in arce cum biduum loci se magis, quàm armorum fiducia tenuissent: tertio die pacti ipsi, præsidiumq;: ut cũ singulis uestimentis Delium Bœotiæ transueherentur.

Et ab Romanis Regi Attalo cõcessa præda: ornamentaq; urbis ipsi auexerant. Attalus ne desertã haberet insulam: & Macedonũ ferè omnibus, & quibusdam Andriorum ut manerent, persuasit. postea & ab Delio, qui ex pacto transuecti eo fuerãt: promissis Regis, cum desyderium quoq; patriæ facilius ad credendum inclinaret animos: reuocati. Ab Andro Scyrum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequicquã absumpti. & quia uix operæ pretium erat: abscessere ad prasias. Continentis Tanticeris locus est. Issæorum XX lembi classi Romanorum adiuncti sunt. ij missi ad populandos Carystiorum agros. cætera classis Geræstum nobilem Eubœæ portum, dum à Carysto Issæi redirent: tenuit. Inde omnes uelis in altum datis, maris medio præter Scyrum insulam Icum peruenêre. ibi paucos dies sæuiente borea retenti, ubi prima trãquillitas data est: Sciathum traiecere, uastatam urbem, direptamq; nuper à Philippo. Per agros palati milites frumentum, & siqua alia usui esse ad uescendum poterant: ad naues rettulere. prædæ nec erat quicq̃: nec meruerant Græci, cur diriperẽtur. Inde Casandreã petentes primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius uicum, tenuere. inde cum superato promontorio ad ipsa mœnia urbis circumagere classem uellent: sæua coorta tempestate propè obruti fluctibus, dispersi magna ex parte amissis armamentis in terram effugerunt. Omen quoq; ea maritima tẽpestas ad rẽ terra gerendã fuit. nam collectis in unum nauibus, expositisq; copijs aggressi urbem, cum multis uulneribus repulsi, (& erat ualidum ibi regium præsidiũ) irrito incœpto regressi

Canastrum Pallenes traiecere. inde superato Coroneæ promontorio, nauigantes Acanthum petiere. ibi primo ager uastatus: deinde ipsa urbs ui capta, atq; direpta. nec ultra progressi, (iam enim & graues præda naues habebant) retro, unde uenerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœam repetunt. Ibi relicta classe, decem nauibus expeditis sinum Maliacum intrauere ad colloquendum cum Aetolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Aetolus princeps legationis eius fuit: qui ad communicanda consilia Heracleam cum Rege, & cũ romano legato uenit. Petitum ex fœdere ab Attalo est: ut mille milites præstaret. tantum enim numerum bellum gerentibus aduersus Philippum debebat. Id negatum Aetolis: quod illi quoq; grauati prius essent ad populandam Macedoniam exire: quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra, profanaq;, abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. Ita Aetoli cum spe magis Romanis omnia pollicentibus, quàm cũ auxilio dimissi. Apustius cũ Attalo ad classem rediit. inde cõsultari de Oreo oppugnãdo cœptũ. Valida ea ciuitas & mœnibus, &, quia ante fuerat tentata: firmo erat præsidio. Coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum præfecto Agesimbro XX rhodiæ naues, tectæ omnes. eam classem in stationem ad Zelasium miserunt Isthmiæ: (id super Demetriadẽ promontorium est peropportune obiectum) ut siquid inde mouerent Macedonum naues: in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat: magis per occasionem, siquam negligentia hostium dedisset: quàm aperta ui quicquam ausurus. Oreum diuersi

Romani, & Rex Attalus oppugnabant: Romani à maritima arce: regij aduersus uallem inter duas iacentem arces: quà & muro intersepta urbs est. & ut loca diuersa, sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani testudinibus, & uineis, et ariete admouẽdo muris: regij balistis, catapultisq;, & alio omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere ingenti saxa ia
* ciebant: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Cæterum non plures tã tum Macedones, quàm ante tuebantur urbem: sed etiã præsentioribus animus, & castigationibus Regis in admissa culpa, & simul minarum, simul promissionum in futurum memores: ita ut parum in expugnatione celeri spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus, relictis quod satis uidebatur ad opera perficienda militibus, traijcit in proxima continentis: Larissamq;, nõ illam in Thessalia nobilem urbem, sed alteram, quam Cremasten uocant: subito aduentu, præter arcem, cepit. Attalus quoq; Aegeleon, nihil minus, quàm tale quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus, oppressit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreũ: tum præsidium, quod intus erat: labore assiduo, uigilijs diurnis pariter nocturnisq;, & uulneribus confectum. muri quoq; pars ariete incusso subruta multis iam locis prociderat. perq; apertũ ruina iter nocte Romani, quodq; super portum ẽ: in arcẽ perruperũt. Attalus luce prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse urbem inuasit. stratis magna ex parte muris, præsidium, oppidaniq; in alteram arcem perfugêre: unde biduo post deditio facta. urbs Regi, captiua corpora

Romanis cessere. Iam autumnale æquinoctium instabat: & est sinus Euboicus, quem Cœla uocant: suspectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere inde cupientes, Piræeum, unde profecti ad bellum erant: repetunt. Apustius triginta nauibus ibi relictis, super Maleum nauigat. Apud Corcyram Regem spatiū initiorum Cereris, ut sacris interesset, tenuit. secundū initia & ipse in Asiam se recepit, Agesimbro, & Rhodijs domum remissis. Hæc ea æstate terra marique aduersus Philippum, sociosq; eius à consule, & legato romanis, adiuuantibus Rege Attalo, & Rhodijs gesta.

Consul alter C. aurelius ad cōfectum bellū cum in prouinciam uenisset: haud clàm tulit irā aduersus prætorem: quod absente se rem gessisset. misso igitur eo in Hetruriam, ipse in agrū hostiū legiones induxit: populādoq; cū præda maiore, quàm gloria bellū gessit. L. Furius, simul quod in Hetruria nihil erat rei, quod gereret: simul gallico triumpho immunēs, quem absente consule irato, atq; inuidēte facilius impetrari posse ratus, Romam inopinato cum uenisset: senatum in æde Bellonæ habuit: expositisq; rebus gestis, ut triumphāti sibi in urbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem senatus, et magnitudine rerum gestarum ualebat, & gratia. Maiores natu negabant triumphū: et quod alieno exercitu rē gessisset: et quod prouinciā reliqsset auiditate rapiēdi per occasionē triūphi: id uero eū nullo exēplo fecisse. cōsulares præcipue expectandū fuisse cōsulē dicebant. Potuisse eni castris prope urbē positis, tutāda colonia, ita ut acie nō decerneret: i aduētū eius rē extrahere. et quod prætor nō fecisset: senatui faciē-

dum esse. consulem expectarent. ubi coràm disceptantes consulem, & prætorem audissent: uerius de causa existimaturos esse. Magna pars senatus nihil, præter res gestas, et an in Magistratu suis quisque auspicijs gessisset: censebant spectare senatum debere. Ex duabus colonijs, quæ uelut claustra ad cohibendos gallicos tumultus oppositæ fuissent: cum una direpta, & incensa esset: traiecturumq; id incendium uelut ex continentibus tectis in alteram tam propinquam coloniā esset: quid tandem prætori faciendum fuisse? nam si sine consule geri nihilo opportuerit: aut senatum peccasse: qui exercitum prætori dederit: (potuisse enim, si non cum prætoris, sed consulis exercitu rem geri uoluerit: ita finire S. C: ne per prætorem, sed per consulē gereretur) aut consulē: qui nō, cū exercitum ex Hetruria transire ī Galliam iussisset: ipsi Arimini occurrerit: ut bello interesset: quod sine eo geri fas non esset. Non expectare belli tempora moras, & dilationes imperatorum. & pugnandum esse interdum: non quia uelis: sed quia hostis cogat. pugnam ipsam, euentumq; pugnæ spectari oportere. fusos, cæsosq; hosteis: castra capta, ac direpta: coloniam liberatam obsidione: alterius coloniæ captiuos recuperatos, restitutosq; suis: debellatum uno prælio esse. non homines tantum ea uictoria lætatos: sed dijs quoq; immortalibus per triduum supplicationes habitas: quod bene ac feliciter, non quod male ac temere respublica à L. Furio prætore gesta esset. Data etiam fato quodam Furiæ genti gallica bella. Huius generis orationibus ipsius, amicorumq; uicta est præsentis gratia prætoris absentis consulis maiestas: triūphumq;

frequentes L. Furio decreuerunt. Triũphauit de Gallis in magistratu L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta uiginti millia æris: argenti CLXX millia pondo. neq; captiui ulli ante currum ducti: neq; spolia prælata: neq; milites secuti. omnia, præter uictoriam, penes consulem esse apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, quos consul in Africa uouerat: magno apparatu facti. Et de agris militum eius decretum: ut quot quisq; eorum annos in Hispania, aut in Africa militasset: in singulos annos bina iugera acciperet. eum agrum decemuiri assignarent. Triumuiri ĩde creati ad supplẽdũ Venusinis colonorũ numerum, quod bello Annibalis attenuatæ uires eius coloniæ erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flaminius, P. Cornelius Scipio. ij colonos Venusiam ascripserunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam optinebat: magnum hostium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim millia Hispanorum eo prælio dicuntur cæsa: signa militaria capta octo & LXX. C. Aurelius COS, cum ex prouincia Romam comitiorum causa uenisset: ut id non uit, quod animus præceperat: questus est non expectatum se ab senatu: neq; disceptandi cum prætore consuli potestatem factam: sed ita triumphum decreuisse senatum: ut nullius, nisi eius, qui triumphaturus esset: haud eorum, qui bello interfuissent: uerba audiret. maiores ideo instituiße ut legati, tribuni militum, centuriones, milites deniq; triumpho adeßent: ut uirtutes rerũ gestarum eius, cui tantus honos haberetur: publice uiderentur. neq; ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaue

rit: militem unum ſaltem fuiße: quem percunctari poſ ſet ſenatus: quid ueri prætor, uani'ue referret. Comitijs deinde diem indixit: quibus creati ſunt conſules L. Cornelius Lentulus, P. Iulius Appulus. Prætores inde facti L. Quintius Flaminius, L. Valerius Flaccus, L. Iulius Appulus, C. Bebius Pamphilus. Annona quoque eo anno peruilis fuit. frumenti uim magnam ex Africa aduectam ædiles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aelius Pætus binis æris in modios populo diuiſerunt: & ludos Romanos cũ magno apparatu fecerunt: diem unum inſtaurarunt: ſigna ænea quinque ex mulctatitio argento in ærario poſuerunt. Plebeij ludi ab ædilibus L. Terentio Maſſo, & C. Bebio Pamphilo, quem prætorem deſignauerant: ter toti inſtaurati. Et ludi funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerij Leuini cauſa à P. & M. filijs eius facti: & munus gladiatorium datum ab ijs. paria quinque & uiginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorũ mortuus. in eius locum M. Attilius Glabrio ſuffectus. Comitijs ædiles curules creati ſunt forte ambo: qui ſtatim accipere magiſtratum non poſſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat: cum Hiſpaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem præſentem creauerant: quia flamen Dialis erat: iurare in leges non poterat: magiſtratum autem plus quinque dies, niſi qui iuraſſet in leges: non licebat gerere. Petente Flacco ut legibus ſolueretur, ſenatus decreuit: ut ſi ædilis qui pro ſe iuraret, arbitratu conſulum daret: conſules, ſi eis uideretur: cũ tribunis plebis agerẽt: uti ad plebẽ fer

rent. Datus, qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flaccus prætor designatus. tribuni ad plebem tulerunt: plebesq; sciuit: ut perinde esset: ac si ipse ædilis iurasset. Et de altero ædile plebiscitum est factum, rogantibus tribunis: quos duos in Hispaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent: ut C. Cornelius ædilis curulis ad magistratum gerendum ueniret: & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia. Multos post annos plebes Cornelio Lentulo, & L. Tercinio proconsulibus imperium esse in Hispania iussit.

DECADIS QVARTAE LI-
BER SECVNDVS.

ONSVLES, PRAETORES'-
quecum Idibus Martijs magistratū
c inissēt: prouincias sortiti sunt. L. Lē=
tulo Italia, P. Iulio Macedonia, præ=
toribus, L. Quintio urbana, C. Be=
bio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Iulio Sardi=
nia euenit. Lentulus COS nouas legiones scribere
iussus: Iulius à P. Sulpitio exercitum accipere. in sup
plementum eius quantum militum uideretur ut scribe
ret, ipsi ꝑmissum. Prætori Bebio legiones, quas C. Au=
relius COS habuisset: ita decretæ: ut retineret eas:
donec consul nouo cum exercitu succederet in Gallia.
ubi is uenisset: omnes milites exauthorati domum di=
mitterentur, præter quinque millia sociûm. his obtine=
ri circa Ariminum prouinciam satis esse, prorogato im
perio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio: ut militibus,
qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos
annos fecissent: agrum assignandum curaret: Q. Mi
nutio: ut in Brutijs idem de coniurationibus quæstio=
nes, quas prætor cum fide curáq; exercuisset: perficе=
ret: & eos, quos sacrilegij compertos in uinculis Ro-
mam misisset: Locros mitteret ad supplicium: quæq; su
blata ex delubro Proserpinæ essent: reponenda cū pia
culis curaret. Feriæ Latinæ pontificum decreto instau
ratæ sunt: quod legati ab Ardea questi in senatu erāt:
sibi in monte Albano Latinis carnem, ut assolet, da=
tum non esse. Ab Suessa nuntiatum est: duas portas,

quodq; inter eas muri erat: de cœlo tactum. & Formiani legati, ædē Iouis: Item Ostienses, ædem Iouis: & Veliterni, Apollinis, & Saturni ædes: & in Herculis æde capillum enatum. & ex Brutijs ab Q. Minutio proprætore scriptum: equum cum quinq; pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eē. inde à P. Sulpitio proconsule ex Macedonia literæ allatæ: in quibus inter cætera scriptum erat: laureā in puppi nauis longæ enatam. Priorū prodigiorum caussa senatus censuerat: ut consul maioribus hostijs qbus dijs uideretur, sacrificaret. ob hoc unū prodigium aruspices in senatum uocati: atq; ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta: & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginenses eo anno argentum in stipendium impositum primum Romam aduexerunt. id quia probum non esse quæstores renuntiauerant: experientibusq; pars quarta decocta erat: pecunia Romæ mutua sumpta intertrimentū argenti suppleuerunt. Petentibus deinde, ut si iam uideretur senatui: obsides sibi redderentur: centum redditi obsides. de cæteris, si in fide permanerent: spes facta. Petentibus ijsdem, qui non reddebātur obsides: ut ab Norba, ubi parum commode essent: aliò traducerentur: concessum ut Signiá, & Ferentinū transirent. Gaditanis item petentibus remissum: ne præfectus Gadeis mitteretur: aduersus quod ijs in fidem populi romani uenientibus cum L. Martio Septimio conuenisset. Et Narniensium legatis querentibus ad numerum sibi colonos non esse, & immistos quosdam nō sui generis pro colonis se gerere, earum rerum caussa

triumuiros creare L. Cornelius COS iussus. creati P. & Sex. Aelij (Paetis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narniensibus datum erat: ut colonorum numerus cogeretur: Consani petentes non impetrauerunt. Rebus, quae Romae agendae erant: perfectis, consules in prouincias profecti. P. Iulium, in Macedoniam cum uenisset: atrox seditio militum iam ante irritata, nec satis in principio compressa, excepit. ea militum fuit: qui ex Africa post deuictum Annibalem in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniã pro uolũtarijs trãsportati erãt: id uolũtate factũ negabãt. ab tribunis recusantes in naues impositos. sed utcunq; seu iuita, seu suscepta foret militia: & iam exhaustam: & finem aliquem militandi fieri aequum esse. multis annis sese Italiam non uidisse: consenuisse sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia: confectos iam se labore, & opere: exangues tot acceptis uulneribus esse. Consul causam postulandae missionis probabilem, si modeste peteretur: uideri dixit: seditionis nec eam, nec ullam aliã satis iustam causam esse. itaq; si manere ad signa, & dicto parere uelint: se de missione eorum ad senatum scripturũ. modestia facilius, quàm pertinacia quod uelint, impetraturos.

Thaumastos eo tempore Philippus summa ui oppugnabat aggeribus, uineisq;: et iam arietem muris admoturus erat. caeterum incoepto absistere eum coegit subitus Aetolorum aduentus: qui Archidamo duce inter custodias Macedonum moenia ingressi, nec die, nec nocte finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant. & adiuua-

bat eós natura ipsa loci. nanq; Thaumasti à Pylis, sinuq; Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes: quas Coelas uocant: Thessaliaéq; transeunti confragosa loca, implicatasq; flexibus uallium uias, ubi uentum ad hanc urbem est: repente uelut maris uasti, sic immensa panditur planities: ut subiectos campos terminare oculus haud facile queas. ab eo miraculo Thaumasti appellati. nec altitudine solum tuta urbs: sed quod saxo undique abscisso rupibus imposita est. Hæ difficultates, & quod haud satis dignum tanti laboris, periculiq; pretium erat: ut absisteret incœpto Philippus, effecerūt. hyems quoq; iam instabat: cum inde abscessit: & in Macedoniam in hyberna copias reduxit. Ibi cæteri quidem datæ quantacunq; quiete temporis, simul animos, corporáq; remiserant: Philippum, quantum ab assiduis laboribus itinerum, pugnarumq; laxauerat animi: tanto magis intentum in uniuersum euentum belli curæ angunt, non hostes modo timentem, qui terra mariq; urgebant: sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos: ne et illi ad spem amicitiæ Romanorum deficerent: & Macedonas ipsos cupido nouandi res caperet. itaq; & in Achæiam legatos misit: simul qui iusiurandum (ita enim pepigerant quotannis iuraturos in uerba Philippi) exigerēt: simul q redderēt Achæis Orchomenon, & Eream, & Triphyliam: Eleis Alipheram, contendentibus: nunquam eam urbem fuisse ex Triphylia: sed sibi debere restitui: quia una eēt ex ijs: quæ ad condendam Megalopolin ex concilio Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis quidem p

hæc societatem firmabat. Macedonum animos sibi cōciliauit cum Heraclide. nam cum eum maximæ inuidiæ sibi esse cerneret: multis criminibus oneratum in uincla coniecit ingenti populariū gaudio. Bellum, siquando unquam ante aliâs, cum magna cura apparauit: exercuitq; in armis & Macedonas, et mercenarios milites: principioq; ueris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodq; leuis armaturæ erat: in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoniā fauces sunt (Stena uocant Græci) misit. ipse post paucis diebus grauiore secutus agmine, cum situm omnem regionis aspexisset: maxime idoneum locum credidit eē præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Aeropum, alterum Asnaum incolæ uocant: angusta ualle fluit, iter exiguum super ripam præbens. Asnaum Athenagoram cum leui armatura tenere, ac communire iubet: ipse in Aeropo posuit castra. quà abscissæ rupes erant: statio paucorum armatorum tenebat. quæ minus tuta erant: alia fossis, alia uallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiam uis, ut missilibus procul arcerent hostem: idoneis locis disposita est. tabernaculum regium pro uallo in conspecto maxime tumulo, ut terrorem hostibus, suisq; spem ex fiducia faceret: positum. Consul per Charopum Epiroten certior factus, quos saltus cum exercitu insedisset Rex: & ipse cum Corcyræ hybernasset: uere primo in continentem trabeatus ad hostem ducere pergit. quinq; millia fermè ab regijs castris cum abesset: loco munito relictis legionibus, ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca, postero die consilium habuit:

utrum per insessum ab hoste saltum, quanquam labor ingens, periculumq; proponeretur: transitum tentaret: an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat: circunduceret copias. Hoc consilium per multos dies agitanti nuntius uenit: T. Quintium consulem factum, sortitumq; prouinciam Macedoniā, maturato itinere iam Corcyram traiecisse. Valerius Antias intrasse saltum Iulium tradit: quia recto itinere nequierit, omnibus à Rege insessis, secutū uallem, per quam mediam fertur Aous amnis: ponte raptim facto in ripam, in qua erant castra Regis: transgressum acie conflixisse: fusum, fugatumq; Regem: castris exutum: XII millia hostium eo prælio cæsa: capta duo millia, & ducentos: & signa militaria centum XXXII: equites CCXXX. ædem etiam Ioui in eo prælio uotam: si res prospere gesta esset. Cæteri Græci, latiniq; authores, quorum quidem ego legi annales: nihil memorabile à Iulio actū, integrumq; bellum insequentem consulem T. Quintium accepisse tradunt. Dum hæc in Macedonia geruntur: consul alter L. Lentulus, qui Romæ substiterat: comitia censoribus creandis habuit. multis claris petētibus uiris, creati censores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Aelius Pætus. Hi magna inter se concordia, & senatum sine ullius nota regebant: & portoria uenalium Capuæ, Puteolisq;, item castrorum portorium, quo in loco nunc oppidum est: fruendum locarunt: colonosq; eò trecentos (is enim numerus finitus ab senatu erat) ascripserunt: & sub Tifatis Capuæ agrum uendiderunt. Sub idem tempus L. Mālius Acidinus ex

Hispania

Hispania decedens, prohibitus à M. Porcio Leca tribuno plebis ne ouans rediret, cum ab senatu impetrasset: priuatus urbem ingrediens MCC pondo argenti, XXX pondo fermè auri in ærariũ tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris prouinciam Galliam acceperat: temere ingressus Gallorum Insubrium fines propè cum toto exercitu est circumuentus. supra sex millia, et sexcentos milites amisit. tanta ex eo bello, quod iam timeri desierat: clades accepta est. Ea res L. Lentulum consulem ab urbe exciuit. qui ut in prouinciam uenit plenam tumultus: trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere, atq; abire Romam iussit. neq; ipse consul memorabile quicquam gessit, comitiorum causa Romam reuocatus: quæ ipsa per M. Fuluium, & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quod T. Quintium Flaminium consulatum ex quæstura petere non patiebantur. Iã ædilitatem, præturamq; fastidiri: nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad consulatum: sed trascendendo media, summa imis continuare. Res ex cãpestri certamine in senatũ uenit. patres censuerunt: qui honorem, quem sibi capere per leges liceret: peteret: in eo populo creandi quem uelit, potestatem fieri æquum esse. In authoritate patrum fuere tribuni. creati COSS Sex. Aelius Pætus, & T. Quintius Flaminius. Inde prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Aelius: qui ædiles plebis fuerãt. Ab ijs ludi plebeij instaurati. & epulum Iouis fuit

ludorum causa. Et ab aedilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L. Galba pontifices eo anno mortui sunt. in eorum locũ M. Aemylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices suffecti sunt. Sex. Aelius Paetus, T. Quintius Flaminius consules magistratu inito senatum in Capitolio cũ habuissent: decreuerunt patres: ut prouincias Macedoniam, atq; Italiam consules compararẽt inter se: sortirentur'ue. utri eorũ Macedonia euenisset: in supplementum legionum tria millia militum romanorũ scriberet, & CCC equites: item sociorum latini nominis quinque millia peditum, quingentos equites. alteri consuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium est: ne aut ipse prouincia decederet prius: aut ueterem exercitum deduceret: quàm cum legionibus nouis consul uenisset. Sortiti consules prouincias. Aelio Italia, Quintio Macedonia euenit. Praetores, L. Cornelius Merula urbanã, M. Claudius Siciliã, M. Portius Sardiniã, C. Aelius Galliã est sortitus. Delectus inde haberi est coeptus. nam praeter consulares exercitus praetores quoq; iussi scribere milites erant. Marcello in Siciliã quatuor millia peditum sociũm latini nominis, & CCC equites: Catoni in Sardiam ex eodem genere militum tria millia peditum, CC equites: ita ut hi praetores ambo cum in prouincias uenissent: ueteres dimitterent pedites, equites'q;. Attali deinde Regis legatos in senatum consules introduxerunt. Hi Regem classe sua, copijs'q; omnibus terra marique

romanā rem iuuare, quæq; imperarent romani consules, impigre atque obedienter ad eam diem fecisse cum exposuissent: uereri dixerunt: ne id præstare ei per Antiochum Regem ultra non liceret. uacuum nanque præsidijs naualibus, terrestribusq; regnum Attali Antiochum inuasisse. itaque Attalum orare P. C: si sua classe, suaque opera uti ad macedonicum bellum uellent: mitterent ipsi præsidium ad regnum eius tutandum: si id nollent: ipsum ad sua defendenda cum classe, ac reliquis copijs redire paterentur. Senatus legatis ita responderi iussit. Quod Rex Attalus classe, copijsq; alijs duces romanos iuuisset: id gratum senatui esse. auxilia nec ipsos missuros Attalo aduersus Antiochum, socium & amicum populi romani: nec Attali auxilia retenturos ultra, quàm Regi commodum esset. Semper populum romanum alienis rebus arbitrio alieno usum. & principium, & finem in potestate ipsorum, qui ope sua uelint adiutos Romanos: esse. Legatos ad Antiochum missuros: qui nuntient: Attali, nauiumq; eius, & militum opera aduersus Philippum communem hostem uti. populo romano gratum eum facturum, & senatui: si Antiochus regno Attali abstineat: belloq; absistat. æquum esse: socios, & amicos populi romani Reges inter se quoq; ipsos pacē seruare.

Consulē T. Quintiū, ita habito delectu, ut eos ferè legeret: q in Hispania, aut Africa meruissent spectatæ uirtutis milites: properātē i prouīciā prodigia nūtiata, atq; eorū procuratio Romæ retinuerūt. De cœlo tacta erat uia publica Veijs: forum, & ædes Iouis Lanuuij:

Herculis ædes Ardeæ: Capuæ murus, et turres, et ædes: quæ Alba dicitur. cœlũ ardere uisum erat Arretij. terra Velitris triũ iugerũ spatio cauerna ingenti desederat. Sueßæ aruspices nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum: & Sinueßæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum causa supplicatio unũ diẽ habita. et consules rebus diuinis operam dederunt: placatisq; dijs profecti in prouincias sunt: Aelius cum C. Aelio prætore in Galliam: exercitumq; ab L. Lentulo acceptum, quẽ dimittere debebat: prætori tradidit: ipse nouis legionibus, quas secum adduxerat: bellum gesturus: neq; memorabilis rei quicquã gessit. Et T. Quintius alter COS maturius, quàm priores soliti erãt COSS, à Brundusio cum transmisisset: Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus quingentis. à Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit: et in castra romana magnis itineribus contendit. inde Iulio dimisso paucos moratus dies, dum se copiæ à Corcyra assequerentur: consilium habuit: utrum recto itinere per castra hostium uiam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius, Lingumq; tuto circuitu Macedoniã intraret. uicissetq; ea sententia: ni timuisset: ne, cum à mari longius recessisset, misso è manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus syluisq; se tutari Rex uoluisset: sine ullo effectu æstas extraheretur. utcunque esset igitur: illo ipso tam iniquo loco aggredi hostem placuit. sed magis fieri id placebat: quàm quo modo fieret, satis expediebat. Dies XL sine ullo conatu sedens in conspectu hostium absumpserat. inde

spes data Philippo est per Epirotarum gentem tentandæ pacis. habitoq; consilio delecti ad eam rem agendam Pausanias, et Hypsellus ex Alexandri Magnetis equitibus, consulem & Regem, ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis: in colloquium adduxerunt. Summa postulatorum consulis erat: præsidia ex ciuitatibus Rex deduceret: ijs, quorum agros, urbesq; populatus esset: redderet res, quæ comparerent: cæterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus aliam aliarum ciuitatum conditionem esse respondit. quas ipse cepisset: eas liberaturum. quæ sibi traditæ à maioribus essent: earum hereditaria, ac iusta possessione non excessurum. siquas quererētur belli clades eæ ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio, quo uellent, populorum, cum quibus pax utrisq; fuisset: se usurum. consul ad id quidem nihil arbitrio, aut iudice opus esse dicere. cui enim non apparere: ab eo, qui prior arma intulisset: iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello lacessitum, ipsum priorem uim omnibus fecisse. Inde cum ageretur: quæ ciuitates liberādæ essent: Thessalos primos omnium nominauit consul. ad id uero adeo accensus indignatione est Rex: ut exclamaret. quid uicto grauius imperares T. Quinti? atq; ita se ex colloquio proripuit. & temperatum ægre est: quin missilibus, quia dirēpti medio amne fuerant: pugnam inter se consererēt. Postero die per excursiones ab stationibus primo in planitie satis ad id patenti multa leuia commissa sunt prælia: deinde recipientibus se regijs in arcta & confragosa loca, auiditate accensi certaminis eò quoq; Romani penetrauere. pro his ordo, & militaris disciplina, & ge

nus armorum erat ad amplum prælium gerendum: contra, illis loca, & catapultæ, balistæq; in omnibus propè rupibus, quasi in muris dispositæ. multis hinc atq; illinc uulneribus acceptis, cum etiam, ut in prælio iusto, aliquot cecidissent: nox pugnæ finem fecit. Cũ in hoc statu res esset: pastor quidam à Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad consulem. is se in eo saltu, qui tunc regijs oneratus castris erat: armentũ pascere: omnes montium eorum anfractus, callesq; nosse. si secum aliquot mittere uelit: non iniquo, nec perdifficili aditu supra caput hostium deducturum. hæc, Charopus renuntiari iubet, ita crederet: ut suæ potius omnia, quàm ullius potestatis essent. Dum magis uellet credere: quàm auderet consul: mistumq; gaudio, ac metu animum gereret: authoritate motus Charopi, experiri spem oblatam statuit. & ut auerteret rem à suspitione: insequenti biduo lacessere hostem, dispositis ab omni parte copijs, succedentibusq; integris in locum defessorum, non destitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit. equites, quo ad loca patiantur, ducere iubet: ubi ad inuia equiti uentum est: in planitie aliqua locari equitatum. pedites quà dux monstraret, uiam ire: ubi, ut polliceretur, super caput hostiũ peruentum sit: fumo dare signũ: nec ante clamorem tollere: quàm ab se signo accepto pugnam cœptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet: (& pernox forte luna erat) interdiu cibi, quietisq; sumeret tempus. ducem promissis ingentibus oneratum, si fides extaret, uinctum tamen tribuno tradit. His copijs ita dimissis, eo intentius Romanus undique

instat capere stationes. Interim die tertio cum verticẽ, quem petierãt: Romani cepisse, ac tenere se fumo significarent: tum uero trifariam diuisis copijs, consul ualle media cum militum robore succedit: cornua dextra, le uáq; admouet castris. nec segnius hostes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant: haud paulo superior est romanus miles et uirtute, & scientia, & armorum genere. Posteaquam multis uulneratis, interfectisq; recepere se regij in loca aut munimento, aut natura tuta: uerterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum angustias progressos. neq; impunita temeritate inde recepissent sese: ni clamor primum à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt : pars quia magis locus fugæ deerat: quàm quod animi satis esset ad pugnam: cum substitissent: ab hoste & à fronte & à tergo urgente circumuenti sunt. Deleri totus exercitus potuit: si fugientes persecuti uictores essent: sed equitem angustiæ, locorumq; asperitas, peditem armorum grauitas impedijt. Rex primo effuse, ac sine respectu fugit: deinde quinque millium spatium progressus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset se qui non posse hostem: substitit in tumulo quodam: dimisitq; suos per omnia iuga, uallesq; : qui palatos in unũ colligerent. Non plus duobus millibus hominum amissis, cætera omnis multitudo, uelut signum aliquot secuta, in unum cum conuenissent: frequenti agmine petunt Thessaliam. Romani quo ad tutum fuit insecuti cedentes, spoliantesq; cæsos, castra regia, etiam sine de-

fensoribus difficili aditu, diripiũt: atq; ea nocte in suis castris manserũt. Postero die consul per ipsas angustias, quà se inter ualles flumen insinuat: hostem insequitur. Rex primo die ad castra Pyrrhi peruenit. locus, quem ita uocant: est in Triphylia terræ Melotidis. inde postero die ingenti itinere agminis (& metus urgebat) in mõtem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt, interiecti Macedoniæ, Thessaliæq;: latus, quod uergit ĩ Thessaliam: oriẽs spectat: septentrioni Macedonia obijcitur: uestiti frequentibus syluis sunt: iuga summa campos patẽtes, aquasq; perennes habent. Ibi statiuis Rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo est: utrum protinus in regnum se reciperet: an reuerti in Thessaliã posset. inclinauit sententia: suum in Thessaliam agmẽ dimitteret. Triccam proximis limitibus petit: inde obuias urbes raptim peragrauit. homines, qui sequi possent: sedibus exci bat: oppida incendebat: rerum suarũ, quas possent, ferendarũ secum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat. nec quod ab hoste crudelius pati possent reliqui quicquam fuit: quàm quæ ab socijs patiebantur. Hæc etiam facienti Philippo acerba erãt: sed è terra mox futura hostium corpora saltem eripere sociorum uolebat. ita euastata oppida sunt Phaciũ, Iresie, Euchidrium, Eretria, Pala, Epharus. Pheras cũ peteret, exclusus, quia res egebat mora: si expugnare uellet: nec tempus erat: omisso incœpto, in Macedoniã transcendit: nam etiam Aetolos appropinquare fama erat. qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat: proximis prius euastatis circa Sperchias et Macranem, quam uocant Comen: transgressi inde in

Thessaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti sunt. a Metropoli, dum uastant agros concursu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulsi sunt. Callithera inde aggressi similem impetum oppidanorum pertinacius sustinuerunt: compulsisq; intra mœnia, qui eruperant: contenti ea uictoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat: abscesserunt. Theuma inde, & Calathana uicos expugnant: diripiuntq;. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ simili metu à cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorre agmen in præsidium incidit: quod Athamânum, quo tutior frumentatio esset: ducebatur. incondita inermisq; multitudo, mista imbelli turba, ab armatis cæsa est. Xyniæ desertæ diripiuntur. Cyphara inde Aetoli capiunt, opportune Dolopiæ imminens castellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Aetolis gesta. Nec Amynander, atq; Athamânes post famam prosperæ pugnæ Romanorũ quieuerunt. Cæterum Amynander quia suo militi parum fidebat: petito ab cõsule modico præsidio, cũ Gomphos peteret: oppidum protinus nomine Pheam, situm inter Gomphos, faucesq; angustas, quæ ab Athamania Thesaliam dirimunt: ui cepit. inde Gomphos adortus: & per aliquot dies summa ui urbem tuentes, cum scalas ad mœnia erexisset, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc deditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. dedidere deinceps sese, qui Argenta, quiq; Pherinũ, & Thimarum, & Lisinas, & Stimonem, & Lampsum habent: aliaq; castella iuxta ignobilia. Dum Athamânes Aetoliq; summoto Macedonũ metu, in aliena uictoria suam prædam faciũt: Thessa-

liaq; simul a tribus exercitibus, incerta quem hostē, quem'ue socium crederet, uastatur: cōsul faucibus, quas fuga hostium aperuerat: in regionem Epiri transgressus, etsi probe scit cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ fauissent: tamen quia ab satisfaciendi quoque cura imperata enixe facere uidet: ex præsenti eos potius, quàm ex præterito æstimat habitu: & ea ipsa facilitate ueniæ animos eorum in posterum conciliat. Missis deinde nuntijs Corcyram, ut onerariæ naues in sinum uenirent Ambracium: ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cercætio posuit castra, eodem Amynandro cum suis auxilijs accito, non tam uirium eius egens: quàm ut duces in Thessaliam haberet. ab eodem consilio & pleriq; Epirotarum uoluntarij inter auxilia accepti. Primam urbium Thessaliæ Phaleriam est aggressus. duo millia Macedonum in præsidio habebat: qui primo summa ui restiterunt, quā tum arma, quantum mœnia tueri poterant. sed oppugnatio continua non die, non nocte remissa, cum consul in eo uerti crederet cæterorum Thessalorum animos: si primi uim romanam non sustinuissent: uicit pertinaciam Macedonum. Capta Phaleria, legati a Metropoli, & a Piera dedētes urbes uenerunt. uenia eisdem petentibus datur. Phaleria incensa, ac direpta ē. Inde Aeginium petit. quem locum cum uel modico præsidio tutum, ac prope inexpugnabilē uidisset: paucis in stationem proximam telis coniectis, ad Gōphorum regionem agmen uertit. digressusq; in cāpos Thessaliæ, cum iam omnia exercitui deessent: quia Epirotarum pepercerat agris: explorato ante, utrum Leucadē,

in ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent: frumentatum Ambraciam inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam ſicut impeditum ac difficile, ita ſpatio perbreui. intra paucos itaq; dies, traſuectis à mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem fermè millia à Lariſſa abeſt: ex Perrhæbia oriundi ſunt: ſita ē urbs ſuper Peneum amnem. Nihil trepidauere Theſſali ad primum aduentum Romanorum. Et Philippus ſicut in Theſſaliam ipſe progredi non audebat: ita intra Tempe ſtatiuis poſitis, ut quiſq; locus ab hoſte tētabatur: præſidia per occaſiones ſummitebat.

Sub idem ferè tempus, quo conſul aduerſus Philippum primum in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius frater conſulis, cui claſſis cura, maritimæq; oræ imperium mandatum ab ſenatu erat: cum duabus quinqueremibus Corcyram tranſuectus, poſtquā profectam inde claſſem audiuit: nihil morandum ratus, cum ad Zammam inſulam aſſecutus eſſet: dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: tarde inde ad Maleā trahendis plerunq; remulco nauibus, quæ cum commeatu ſequebantur: peruenit. A Malea, iuſſis cæteris quantum maxime poſſent maturate ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit: accepitq; naues ibi relictas ab L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Aſia claſſes profectæ: una cum Attalo Rege: (eæ quatuor & uiginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX nauium tectarum. Ageſymbrotus præerat. hæ circa Andrū inſulam claſſes coniunctæ, Eubœam inde exiguo diſtan-

te freto traiecerunt. Carystiorum primum agros uastarunt: deinde ubi Carystus praesidio a Chalcide rapptim misso, firma uisa est: ad Eretriam accesserunt. Eodem & L. Quintius cum iis nauibus, quae Piraeei fuerant: Attali Regis aduentu audito uenit: iussitq́; ut quae ex sua classe uenissent naues: Euboeam peterent. Eretria summa ui oppugnabatur: nam & trium iunctarum classium naues omnis generis tormenta, machinasq́; ad urbium excidia secum portabant: et agri affatim materiae praebebant ad noua molienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebantur moenia: deinde fessi uulneratiq́; aliquot, cum & muri partem euersam operibus hostium cernerent: ad deditionem inclinarunt. sed praesidium erat Macedonũ: quos nonminus, quàm Romanos metuebant: & Philocles regius praefectus à Calcide nuntios mittebat: se in tempore affuturum: si sustinerent obsidionem. Haec mista metu spes ultra quàm uellent, aut quàm possent, trahere eos tempus cogebat. deinde posteaquam Philoclem repulsum, trepidantemq́; refugisse Chalcidem acceperunt: oratores extemplo ad Attalum ueniam, fidemq; eius petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt: ex ea modo parte, qua murus dirutus erat: caeteris neglectis, stationes armatas opponunt. Quintius noctu ab ea parte, quae minime suspecta erat: impetu facto, scalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem uenit. pecuniae, auriq;, & argenti haud sanè multum fuit: signa, tabulae priscae artis, ornamentaq́; eius generis plura,

quàm pro urbis magnitudine, aut opibus cæteris inuẽta. Carystus inde repetita. unde, priusquam è nauibus copiæ exponerentur: omnis multitudo urbe deserta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplo uita, ac libertas concessa est: Macedonibus treceni nummi in capita statutum est pretium: & ut armis traditis abirent. hac summa redempti in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumuectæ Sunium Atticæ terræ promótorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierũt.

Consul interim omniũ spe longiorem, atrocioremq; oppugnationem habuit: & ea, qua minimum credidisset: resistebant hostes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. si aditum armatis in urbem patefecisset: fugam inde, cædemq; hostium fore: qualis captis urbibus fieri solet. cæterum postea quam parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transcenderũt in urbem armati: illud principium uelut noui, atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præsidio erant & multi, & delecti: gloriam etiam egregiam rati, si armis potius, et uirtute, quàm mœnibus urbem tuerentur: conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transcendere ruinas sensissent Romanos: ꝑ impeditum, ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægre passus, nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis, sed ad summam uniuersi belli pertinere ratus, quod ex momentis paruarum plerunq; rerum penderet: purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat: turrim ingentis

altitudinis, magnam uim armatorum multiplici tabu-
lato portantem, promouit: & cohortes inuicem sub si-
gnis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipsi uocãt)
si possent, ui perrumperent: emittebat. Sed ad loca an-
gusta, haud late patente interuallo diruti muri, genus
armorum pugnæq; hosti aptius erat. ubi cõferti hastas
ingentis longitudinis præ se Macedones obiecissent: ue
lut in constructam densitate clypeorũ testudinem Ro
mani pilis nequicquam emissis cum strinxissent gla-
dios: neque congredi propius, neq; præcidere hastas po
terant: & siqua incidissent, aut perfregissent hastilia:
fragmento ipso acuto inter spicula integrarũ hastarũ
uelut uallum explebant. ad hoc & muri pars adhuc
integra utraq; tuta præstabat latera: nec ex longo spa
tio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res
turbare ordines solet. accessit etiam forte res ad animos
eorum firmandos. nam cum turris per aggerem parũ
densati soli ageretur: rota una in altiorẽ orbitam de-
pressa ita turrim inclinauit: ut speciem ruentis hosti-
bus, trepidationemq; insanam superstantibus armatis
præbuerit. Cum parum quicquam succederet: consul
minime æquo animo comparationem militũ, generisq;
armorũ fieri patiebatur: simul nec maturã expugnãdi
spẽ, nec stationẽ procul à mari, et ĩ euastatis belli cla
dibus locis hybernandi ullam cernebat. itaq; reiecta
obsidione, quia nullus in tota Acarnaniæ, atque Aeto-
liæ ora portus erat: qui simul et omneis onerarias, quæ
commeatum exercitui portabant: caperet: simul et tecta
ad hybernandum legionibus præberet: Anticyra in
Phocide in Corinthium uersa sinum ad id opportunis-

ſime ſita uiſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiumq́; locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpatio diuiſam, ab tergo Aetoliam Acarnaniamq́;, ab lateribus Locridem ac Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Phanoceã ſine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambryſus inde, Iampolisq́; receptæ. Daculiſia, quia in tumulo excelſo ſita eſt: nec ſcalis, nec operibus capi poterat. laceſſendo miſſilibus eos, qui in præſidio erãt: cum ad excurſiones elicuiſſent: refugiendo inuicẽ, inſequendoq́;, & leuibus ſine effectu certaminibus, eo negligentiæ & contemptus adduxerunt: ut cum refugientibus in portam permiſti impetũ Romani facerẽt. Sex alia ignobilia caſtella Phocidis terrore magis, quàm armis in poteſtatem uenerunt. Elatia clauſit portas: nec, niſi ui cogerentur: recepturi mœnibus uidebantur aut ducem, aut exercitum romanum. Elatiam obſidenti conſuli rei maioris ſpes affulſit, Achæorum gentem ab ſocietate regia ad romanam amicitiam auertendi. Cycliadam principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant. Ariſthenus, qui Romanis gentem iungi uolebat: prætor erat. Claſſis romana cũ Attalo, & Rhodijs Cenchreis ſtabat: parabantq́; communi omnes conſilio Corinthum oppugnare. Optimũ igitur ratus eſt: priuſquam eam rem aggrederentur: legatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes: ſi ab Rege ad Romanos defeciſſent: Corinthum ijs contributuros in antiquum gentis concilium. Authore conſule legati à fratre eius L. Quintio, et Attalo, et Rhodijs, & Athenienſibus ad Achæos miſſi. Sicyone datum

iis est concilium. Erat autem non admodũ simplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & assiduus hostis: horrebant romana arma: Macedonum beneficiis, & ueteribus eius oræ gentibus obligati erant: Regem ipsum suspectum habebãt: pro eius crudelitate perfidiaq; ex iis, quæ tum ad tẽpus faceret: æstimantes, grauiorem post bellum dominũ futurum cernebãt: neq; solum quid in senatu quisque ciuitatis suæ, aut in communibus conciliis gentis pro sententia dicerent, ignorabant: sed ne ipsis quidem secũ cogitantibus, quid uellent, aut quid optarent, satis constabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi data est. Romanus primũ legatus L. Calpurnius, deinde Attali Regis legati, post eos Rhodii disseruerunt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. postrem Athenienses, ut refellerent Macedonũ dicta: auditi sunt. ferè atrocissime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erãt: inuecti sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto, dimissa est. Postero die aduocatur conciliũ. ubi cum per præconem, sicut Græcis mos est: suadendi, siquis uellet, potestas à magistratibus facta esset: nec quisquam prodiret: diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neq; mirum: si, quibus sua sponte uolutantibus res inter se pugnantes obtorpuerant quodammodo animi: eos orationes quoq; insuper turbauerant, utrinq; quæ difficilia essent, promendo, admonendoq; per totum diem habitæ. Tandẽ Aristhenus prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret: Vbi, inqt, illa certamina animorũ Achæi

sunt: quibus

ſunt: quibus in conuiuijs, & circulis, cum de Philippo, & Romanis mentio incidit: uix manibus temperabatis? nunc in concilio ad eam rem unam indicto, cum legatorum utrinq; uerba audieritis: cum referant magiſtratus: cum præco ad ſuadendum uocet: obmutuiſtis. ſi non cura communis ſalutis, ne ſtudia quidem, quæ in hanc, aut in illam partem animos ueſtros inclinarunt: uocem cuiquam poſſunt exprimere? cum præſertim nemo tam hebes ſit: qui ignorare poſſit dicendi, ac ſuadendi quod quiſq; aut uelit: aut optimum putet: nũc occaſionem eſſe: priuſquam quicquam decernamus: ubi ſemel decretum erit: omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit: pro bono, atq; utili fœdere defendendum.

Hæc adhortatio prætoris nonmodo quẽquam unũ elicuit ad ſuadendum: ſed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, mouit. Tum Ariſthenus prætor rurſus. Non magis conſilium uobis principes Achæorum deeſt, quàm lingua. Sed ſuo quiſque periculo in commune conſultum non uult. Forſitan ego quoq; tacerem: ſi priuatus eſſem. nũc prætor uideo aut non dandum concilium legatis fuiſſe: aut inde ſine reſponſo eos dimittendos non eſſe. reſpondere autem niſi ex ueſtro decreto qui poſſum? & quando nemo ueſtrum, qui in hoc concilium aduocati eſtis: pro ſententia quicquam dicere uult: aut audet: orationes legatorum heſterno die pro ſententijs dictas percenſeamus: perinde ac ſi non poſtulauerint quæ è re ſua eſſent: ſed ſuaſerint quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Romani, Rhodijq;, & Attalus ſocietatem, amicitiamq; noſtram petunt: & in bello, quod aduerſus

Philippum gerunt: se à nobis adiuuari æquum censent. Philippus societatis secum admonet, & iurisiurandi: & modo postulat ut secum stemus: modo ne intersimus armis, contentum ait se esse. Nulli'ne uenit in mentem: cur qui nondum socij sunt: plus petunt: quàm socius? Non fit hoc neque modestia Philippi, neque impudentia Romanorum. Achæi portus & dant fiduciam postulantibus: & demunt. Philippi præter legatum uidemus nihil. romana classis ad Cenchreas stat, urbium Eubœæ spolia præ se ferẽs: consulem, legionesq; eius exiguo maris spatio distunctas Phocidem, ac Locridem peruagantes uidemus. Miramini cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi, ut pro rege arma caperemus aduersus Romanos, modo egerit. qui, si ex eodem fœdere ac iureiurando, cuius nobis religionem inijciebat: rogemus eum: ut nos Philippus & ab Nabide, ac Lacedæmonijs, & ab Romanis defendat: nonmodo præsidium, quo nos tueatur: sed ne quid respondeat quidem nobis, sit inuenturus: non Hercle magis, quàm ipse Philippus: qui priore anno pollicendo se aduersus Nabidem bellum gesturum, cum tentasset nostram iuuentutem hinc in Eubœam extrahere: posteaquam nos neque decernere id sibi præsidium, neque uelle illigari romano bello uidit: oblitus societatis eius, quam nunc iactat: uastandos, depopulandosq; Nabidi, ac Lacedæmonijs reliquit. Ac mihi quidem minime conueniens inter se Cleomedontis oratio uisa est. Eleuabat romanum bellum: euentumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo gesserunt: dicebat. cur igitur nostrũ ille

auxiliũ absens petit: potius quàm præsens nos ueteres socios simul ab Nabide, ac Romanis tueatur? nos dico: quid ita passus est Eretriam, Carystumq; capi? quid ita tot Thessaliæ urbes? quid ita Locridem, Phocidemq;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur excessit faucibus Epiri, claustrisq; illis inexpugnabilibus super Aoũ amnẽ aut ui, aut metu, aut uolũtate? relictoq;, quem insidebat, saltu, penitus in regnum abijt? si sua uoluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos: quid recusare potest quin & socij sibi consulant? si metu: nobis quoque ignoscat timentibus. si uictus armis cessit: Achæi nos arma romana sustinebimus Cleomedon: quæ uos Macedones non sustinuistis? An tibi potius credamus: Romanos non maioribus copijs, nec uiribus nunc bellum gerere: quàm antea gesserint: potius quàm res ipsas intueamur? Aetolos cum classe adiuuerunt. nec duce consulari, nec exercitu bellum gesserunt. sociorum Philippi maritimæ etiam urbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab romanis armis fuerunt: ut Philippus Aetolos nequicquam opem Romanorum implorantes depopularetur. nunc autem defuncti bello punico Romani, quod per sexdecim annos uelut intra uiscera Italiæ tolerauerunt: non præsidium Aetolis bellantibus miserunt: sed ipsi duces belli arma terra, marique simul Macedoniæ intulerunt. tertius iam consul summa ui gerit bellum. Sulpitius in ipsa Macedonia congressus fudit, fugauitq; Regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus. nunc Quintius tenẽtem claustra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq; fretum

castris exuit: fugientem in Thessaliam persecutus, praesidia regia, sociasq́; eius urbes prope in conspectu Regis ipsius expugnauit. Ne sint uera quae Athenienses modo legati de crudelitate, auaritia, & libidine Regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quae in terra Attica scelera in superos, inferosq́; deos sint admissa: multo minus, quàm quae Eleunty, Abydeniq́;, qui procul à nobis absunt: passi sunt: nostrorum ipsi uulnerum, si uultis, obliuiscamur: caedes, direptionesq́; bonorum Messenae in media Peloponneso factae, et hospitem Cyparissiae Garitenem contra ius omne ac fas inter epulas prope ipsas occisum, & Aratum patrem filiumq́; Sicyonios, cum senem infelicem parentem etiam appellare solitus esset: interfectos, Polycratiam eius uxorem libidinis causa in Macedoniam asportatam, caetera stupra uirginum, matronarumq́; obliuioni dentur: ne sint cum Philippo res: cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes: (nam quae alia tacendi aduocatis in concilium causa est?) cum Antigono mitissimo, ac iustissimo Rege, & de nobis omnibus optime merito existimemus disceptationem esse: num id postularet facere nos: quod tum fieri non posset? Poeninsula est Peloponnesus angustis Isthmi faucibus continenti adhaerēs, nulli apertior, atque opportunior, quàm nauali bello. si centum tectae naues, & quinquaginta leuiores apertae, & centum triginta Issiaci lembi maritimam oram uastare, & expositas prope in ipsis litoribus urbes coeperint oppugnare: in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus? tanquam non intestino, & haerente in ipsis uisceribus uramur bello? cum terra

Nabis, & Lacedæmonij, mari romana classis urgebunt: unde regiam societatem, & præsidia Macedonum implorem? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes: quæ oppugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello sumus tutati. Satis exemplorum nobis alienæ clades præbent: ne quæramus quemadmodum cæteris exemplo simus. nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam: id, quod optandum uobis, ac summopere expetendum erat: fastidire. metu enim uidelicet compulsi i aliena terra, quia sub umbra auxilij uestri latere uolunt: in societatem uestram confugiunt: ut portubus uestris recipiantur: ut commeatibus utantur. Mare in potestate habent: terras quascunque adeunt: extēplo ditionis suæ faciunt. quod rogant: cogere possunt. quia pepercisse uobis uolunt: committere uos cur pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tanquam mediam, & tutissimam uobis uiam consilij, ut quiesceretis: abstineretisq; armis: ostendebat: ea non media, sed nulla uia est. etenim præterquam quod aut accipienda, aut aspernanda uobis romana societas est: quid aliud quàm nusquam gratia stabili, uelut qui euentum expectauerimus: ut fortunæ applicaremus nostra consilia: præda uictoris erimus? Nolite, si quod omnibus uotis petendum erat: ultro offertur: fastidire. non quemadmodum hodie utrunque uobis licet: sic semper liciturum est: nec sæpe, nec diu eadem occasio erit. Liberare uos à Philippo iamdiu magis uotis, quàm armis audetis. sine uestro labore & periculo qui uos in libertatem uindicarent: cum magnis classibus, exercitibusq; ma-

re traiecerunt. hos si socios aspernamini: uix sanæ mē tis estis. sed aut socios, aut hostes habeatis oportet. Secundum orationem prætoris murmur ortum aliorū cum assensu, aliorum inclementer assentientes increpantium: & iam non singuli tantum, sed etiam populi uniuersi inter se altercabantur: tum inter magistratus gentis (Demiurgos uocant: decem numero creantur) certamen nihilo segnius, quàm inter multitudinem esse. quinque relaturos se de societate romana aiebant: suffragiumq; daturos. quinque lege cautum testabantur: nequid, quod aduersus Philippi societatem esset: aut referre magistratibus, aut decernere concilio ius esset. Hic quoque dies iurgijs est consumptus. Supererat unus iusti concilij dies: (tertio enim die lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarsere studia: ut uix parentes à liberis temperauerint. Rhisiasus Pellenensis erat: filium Demiurgum, nomine Memnonem habebat, partis eius: quæ decretum recitari, perrogariq; sententias prohibebat. is diu obtestatus filium, ut consulere Achæos communi saluti pateretur: neu pertinacia sua gentem uniuersam perditum iret: posteaq̄ parū proficiebant preces: iuratus se eum sua manu interempturum, nec pro filio, sed pro hoste habiturum, minis peruicit: ut postero die coniungeret ijs se: qui referebant. qui cum plures facti referrent: omnibus ferè populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ se ferentibus quid decreturi essent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Arguorum, prius quàm decretum fieret: consurrexerunt: ac reliquerunt concilium: neque morante ullo, neque improbante. nam

Megalopolitanos auorum memoria pulsos ab Lacedæmonijs restituerat in patriam Antigonus. & Dymæis captis nuper, direptisq; ab exercitu romano, cum redimi eos, ubicunque seruirent, Philippus iussisset: non libertatem modo, sed etiam patriam reddiderat. iam Argiui, præterquam quod Macedonum Reges ab se oriundos credunt: priuatis etiam hospitijs, familiariq; amicitia plerique illigati Philippo erant. ob hæc concilio, quod inclinauerat ad romanam societatem ineundeam: excesserunt. ueniaq; ijs huius secessionis fuit, & magnis & recentibus colligatis beneficijs. Cæteri populi Achæorum, cum sententiæ perrogarentur: societatem cum Attalo, ac Rhodijs præsenti decreto confirmarunt. cum Romanis, quia iniussu populi non poterat rata esse: in id tempus, quo Romam mitti legati possent: dilata est. in præsentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit: & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum admoueri.

Captis Cenchreis, iam urbem ipsam Quintio oppugnante, & ij quidem è regione portæ, quæ fert Sicyonem: posuerunt castra. Romani ad Cenchreas uersam partem urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabant primo segnius, sperantes seditionem intus fore inter oppidanos, ac regium præsidium. posteaquam uno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur: & Corinthij ducem præsidij Androsthenem haud secus: quàm ciuem, & suffragio creatum suo, imperio iusto patiebantur: omnis inde spes pugnantibus in ui, & armis, & operibus erat: undiq;

aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant: aliquantum muri diruerat. in quem locum, quia nudatus munimento erat: protegendum armis cum Macedones concurrissent: atrox prælium inter eos, ac Romanos ortum est. ac primo multitudine facile expellebantur Romani: assumptis deinde Achæorum, Attaliq; auxilijs, æquabant certamen: nec dubium erat: quin Macedonas, Græcosq; facile loco pulsuri fuerint. Tráfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum secuta: pars nauales socij relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiæ transgressi. hos desperata salus, si Romani uicissent: ad rabiem magis, quàm audaciam accendebat. Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam uocant Acream: in altum excurrens: traiectus inde Corinthum septem millia fermè passuum. eò Philocles, regius & ipse præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præsto fuere à Corintho lembi: qui præsidium id acceptum Lechæum traijcerent. Author erat Attalus incensis operibus omittendæ extemplo oppugnationis. pertinacius Quintus à Misnepio perstabat. is quoque, ut pro omnibus portis disposita uidit præsidia regia: nec facile erumpentium impetus sustineri posse: in Attali sententiam concessit. ita irrito incœpto, dimissis Achæis, reditum ad naues est. Attalus Piræeum, Romani Corcyram petierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur: consul in Phocide ad Elatiam castris positis, primo colloquijs rem per principes Elatiensium ten-

tauit. posteaquam nihil esse in manu sua, & plures, ualidioresq; esse regios, quàm oppidanos respondebatur: tum simul ab omni parte operibus, armisq; urbem ẽ aggressus. Ariete admoto quantũ inter turres muri erat prorutum cum ingenti fragore, ac strepitu nudasset urbem: simul & cohors romana per apertum recenti strage iter inuasit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis quisque stationibus, in eum, qui premebatur impetu hostium: locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri superuadebant: & scalas ad stantia mœnia inferebant. et dum in unam partem oculos, animosq; hostium certamen auerterat: pluribus locis scalis capitur murus: armatiq; in urbem transcenderunt. quo tumultu audito territi hostes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu, inermi quoque sequente turba, confugerunt. ita urbe potitur consul. qua direpta, dimissis in arcem, qui uitam regijs, si abire uellent inermes: libertatem Elatiẽsibus polliceretur: fideque in hæc data, post paucos dies arcem recepit. Cæterum aduentu in Achaiã Philoclis regij præfecti non facile Corinthus tantum liberata obsidione: sed Arguorum quoque ciuitas per quosdam principes Philocli prodita est, tentatis prius animis plebis. Mos erat: comitiorum die primo uelut honoris causa prætores pronuntiare Iouem, Apollinemq;, & Herculem. additum legi erat: ut ijs Philippus Rex adijceretur. cuius nomen post pactam cum Romanis societatem quia præco non adiecit: fremitus omnis primo multitudinis ortus: deinde clamor subijcientium Philippi nomen, iubentiumq; legitimum

honorem usurpare: donec cum ingenti assensu nomen recitatum est. Huius fiducia fauoris Philocles acer situs nocte occupat collem imminentem urbi: (Larissam eam arcem uocant) positoq; ibi praesidio, cum lucis principio signis infestis ad subiectum arci forum uaderet: instructa acies ex aduerso occurrit. praesidium erat Achaeorum nuper impositum, quingenti ferè iuuenes delecti omnium ciuitatum. Enesidemus Elimeus praeerat. Adhortator à praefecto regio missus, qui excedere urbe iuberet: (neque enim pares eos oppidanis solis quidem, quod Macedones sentirent: nedum adiunctis Macedonibus esse: quos ne Romani quidem ad Corinthum sustinuissent) primo nihil nec ducem, nec ipsos mouit. post paulo ut Argiuos quoque armatos ex parte altera uenientes magno agmine uiderunt: certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset: uidebantur subituri. & Enesidemus, ne flos Achaeorum iuuentutis simul cum urbe amitteretur: pactus cum Philocle ut abire illis liceret, ipse quo loco steterat, armatus cũ paucis clientibus non excessit. missus à Philocle: qui quaereret: quid sibi uellet? nihil fatus, tantummodo cum proiecto prae se clypeo staret: in praesidio creditae urbis moriturum se armatum respondit. tum iussu praefecti à Thracibus coniecta tela: interfectiq; omnes. Et post pactam inter Achaeos, et Romanos societatẽ duae nobilissimae ciuitates, Argi, & Corinthus in potestate regis erant. Haec ab Romanis ea aestate in Graecia terra mariq; gesta. In Gallia nihil sanè memorabile ab Sex. Aelio consule gestum. cũ duos exercitus in

prouincia habuisset: unum retentum: quē dimitti oportebat: cui L. Cornelius proconsul præfuerat: ipse ei C. Aelium prætorē præfecit: alterum: quem in prouinciā adduxit: totum prope annum Cremonensibus, placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erāt: consumpsit. Quēadmodū Gallia præter spē quieta eo anno fuit: ita circa urbē seruilis prope tumultus excitatus est. Obsides Carthaginensium Setiæ custodiebantur: cum ijs, ut principū liberis, magna uis seruorū erat. augebant eorū numerum, ut ab recenti africo bello, et ab ipsis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cū coniurationem fecissent: missis ex eo numero, qui in Setino agro, deinde circa Norbā, et Circeios seruitia solicitarēt: satis iā omnibus præparatis, ludis, q Setiæ propediē futuri erāt: spectaculo intentū populū aggredi statuerāt: Setia per cædē, et repentinū tumultū capta, Norbā & Circeios occupare. Huius rei tā fœdū indiciū Romam ad L. Corneliū Lētulū prætorē urbis delatū est. Serui duo ante lucē ad eū uenerūt: atq; ordine oīa, quæ acta, futuraq; erant: exposuerūt. qbus dom custodiri iussis, prætor senatu uocato, edoctoq; quæ indices afferrent, proficisci ad eā cōiurationē quærendā, atq; opprimendā iussus. cū quinq; legatis profectus, obuios in agris sacramento rogatos arma capere, et sequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Setiá, oībus quò pgeret ignarus, uenit. ibi raptim principibus cōiurationis cōprehensis, fuga seruorum ex oppido facta est. dimissi deinde per agros: qui uestigarent. Egregia duorum opera seruorū indi-

cum, & unius liberi fuit. ei centum millia grauis æris dari patres iusserunt: seruis uicenaquina millia eris, & libertatem. pretium eorum ex ærario solutum est dominis. Haud ita multo post ex eiusdem coniurationis reliquijs nuntiatum est seruitia Præneste occupatura. Eo L. Cornelius prætor profectus de quingentis ferè hominibus, qui in ea noxa erant: supplicium sumpsit. In timore ciuitas fuit: obsides, captiuosq; Pœnorum ea moliri. itaque & Romæ uigiliæ per uicos seruatte: iussiq; circumire eam minores magistratus: & triumuiri carceris latomiarum intentiorem custodiam habere iussi. & circa nomen Latinum à prætore literæ missæ: ut & obsides in priuato seruarentur: neque in publicum prodeundi facultas daretur: & captiui ne minus decem pondo compedibus uincti in nulla alia, quàm in carceris publici custodia essent. Eodem anno legati ab Rege Attalo coronam auream CCXLVI pondo in Capitolio posuerunt: gratiasq; senatui egerunt: quod Antiochus legatorum romanurum authoritate motus finibus Attali exercitum deduxisset. Eadem æstate equites ducenti, & elephanti decem, & tritici modiûm CC millia ab Rege Masanissa ad exercitum, qui in Græcia erat: peruenerunt. Item ex Sicilia, Sardiniaq; magni commeatus, & uestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat, sanctus, & innocens, asperior tamen in fœnore coercendo habitus. fugatiq; ex insula fœneratores: & sumptus, quos in cultum prætorum socij facere soliti erant: circuncisi: aut sublati. Sex. Aelius

COS ex Gallia comitiorum causa Romam cum re disset: creauit COSS Cn. Cornelium Cethegum, & Q. Minutium Rufum. Biduo post prætorum comitia habita. Sex Prætores illo primum anno creati: crescentibus iam prouincijs, & latius patescente imperio. creati autem hi: L. Manlius Volso, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Sillus, M. Aelius, M. Minutius Rufus, L. Attilius. Sempronius, et Aelius ex ijs ædiles plebis erãt. ædiles curules Q. Minutius Thermus, et T. Sẽpronius Lõgus. Ludi Romani eo anno quater instaurati, Cn. Cornelio, & Q. Minutio consulibus. Omnium primum de prouincijs consulum, prætorũq; actum. prius de prætoribus transacta res: quæ trãsigi sorte poterat. urbana Sergio, peregrina iurisdictio Minutio obtigit. Sardiniam Attilius, Siciliam Manlius, Hispaniam citeriorem Sempronius, Aelius ulteriorem est sortitus. Consulibus Italiam, Macedoniamq; sortiri parantibus L. Oppius, & Q. Fuluius tribuni plebis impedimento erant: quod longinqua prouincia Macedonia esset: neque ulla alia res maius bello impedimẽtum ad eam diem fuisset: quàm quod uixdum inchoatis rebus in ipso conatu gerendi belli prior COS reuocaretur. Quartum iam annum esse ab decreto macedonico bello. quærendo Regem, et exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni absumpsisse. Iulium congredientem cum hoste re infecta reuocatũ. Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retentũ, ita gessisse tamen res: ut si aut maturius in prouinciam uenisset: aut hyems magis sera fuisset: potuerit debellare. nunc propè in hyberna profectum ita com

parare dici bellum: ut nisi successor impediat: perfectu rus æstate proxima uideatur. His orationibus peruicerunt: ut consules in senatus authoritate fore dicerent se: si idem tribuni facerent. Permittentibus utrisque liberam consultationem, patres consulibus ambobus Italiam prouinciã decreuerunt: T. Quintio prorogarunt imperium: donec successor ei uenisset. Consulibus binæ legiones decretæ: & ut bellum cum Gallis cisalpinis, qui defecissent à populo romano: gererẽt. Quintio in Macedoniam supplementum decretum peditum quinque millia, et CCC equites, & sociorum naualium tria millia. Præesse idem, qui præerat, classi L. Quintius Flaminius iussus. Prætoribus in Hispanias octona millia peditum sociũm ac latini nominis data: & quadringeni equites: ut dimitterent ueterem ex Hispaniis militem. & terminare iussi: quà ulterior, citerior'ue prouincia seruaretur. Macedoniæ legatos Ser. Sulpitiũ, et P. Iuliũ, qui cõsules in ea prouincia fuerant: adiecerunt. Prius quam consules, prætoresq; in prouincias proficiscerẽtur: prodigia procurari placuit: quod ædes Vulcani, Sũmaniq; Romæ, et quod Fregellis murus, & porta de cœlo tacta erant: et Frusinone inter noctem lux orta: et Asculo agnus biceps cum quinq; pedibus natus: & Formiis duo lupi oppidum ingressi obuios aliquot laniauerant: Romæ non in urbem solum, sed in Capitolium penetrauerat lupus. C. Acilius tribunus plebis tulit: ut quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminum Vulturni, Literniq;: una ad Puteolos: una ad castrum Salerni. his Buxentum adiectum. tricenæ fami

liæ in singulas colonias iubebantur mitti. ijs triũuiri deducendis ij, qui per triẽnium magistratum haberẽt: creati: M. Seruilius Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Delectu, rebusq; alijs diui nis humanisq;, quæ per ipsos agenda erant: perfectis, consules ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Insubres uia, qui tum in armis erant, Cenomanis assumptis: Q. Minutius in læua Italiæ ad inferũ mare flexit iter: Genuamq; exercitu abducto, ab Liguri bus orsus est bellum. Oppida Clastidium, & Litubiũ, utraq; Ligurum, & duæ gentis eiusdem ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq; sese dediderunt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, sub ditione erant. quindecim oppida, hominum uiginti millia esse dicebantur: quæ sese dediderant. inde in agrum Boiorum legiones duxit. Boiorũ exercitus haud ita multo ante traiecerat Padum: iunxeratq; se Insubribus, & Cenomanis: quod ita acceperãt: coniũctis legionibus consules rem gesturos: ut & ipsi collatas in unum uires firmarent. posteaquã fama accidit: alterum consulẽ Boiorũ urere agros: seditio extemplo orta est. postulare Boij: ut laborãtibus opẽ uniuersi ferrẽt. Insubres negare se sua deserturos. ita diuisæ copiæ: Boijsq; in agrũ suum tutandum profectis, Insubres cum Cenomanis super amnis Mintij ripas consederunt. Infra eum locum quinq; passuũ millia & consul Cornelius eidem flumini castra applicuit. inde mittendo in uicos Cenomanorũ, Brixiãq;, quæ caput gentis erat: ut satis comperit: non ex authoritate seniorũ iuuẽtutẽ in armis esse: nec publico consilio Insubriũ defectioni Ce-

nomanos ſe adiunxiſſe: excitis ad ſe principibus, id
agere, ac moliri cœpit: ut deficerent ab Inſubri-
bus Cenomani: & ſignis ſublatis aut domos redi-
rent: aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impe
trari nequiuit. in id data fides conſuli eſt: ut in acie
aut quieſcerent: aut ſiqua in re occaſio fuiſſet: adiuua=
rent Romanos. Hæc ita conueniſſe Inſubres ignora-
bant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis: labare
fidem ſociorum. itaq; cum in aciem eduxiſſent: neutrũ
ijs cornu committere auſi, ne ſi dolo ceſſiſſent, rem totã
inclinarent: poſt ſigna in ſubſidijs eos locauerunt. con
ſul principio pugnæ uouit ædem Soſpitæ Iunoni: ſi eo
die hoſtes fuſi, fugatiq; eſſent. à militibus clamor ſub=
latus: compotem uoti conſulem ſe facturos: & impetus
in hoſtes eſt factus. non tulerunt Inſubres primum cõ
curſum. Quidam & à Cenomanis terga repente in
ipſo certamine aggreſſis tumultum ancipitem iniectũ
authores ſunt: cæſáq; in medio V & XXX millia
hoſtium: quinq; millia & DCC uiuos captos: in ijs
Amilcarem Pœnorum imperatorem: qui belli cauſa
fuiſſet: ſigna militaria CXXX & carpenta ſupra
CC millia. Oppida, quæ defectionem ſecuta erãt: de-
diderunt ſe Romanis. Minutius COS primo effu
ſis populationibus peragrauerat fines Boiorum: dein-
de ut relictis Inſubribus ad tuẽda ſua receperãt ſeſe:
caſtris ſe tenuit, acie dimicandum cum hoſte ratus. Nec
Boij detrectaſſent pugnam: ni fama uictos Inſubres al
lata animos fregiſſet. itaq; relicto duce, caſtriſq;, diſſi-
pati per uicos, ſua ut quiſq; defenderet: rationem geren
di belli hoſti mutarunt. omiſſa enim conſul ſpe per unã

dimicationem

dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, & urere tecta, uicos'q; expugnare cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum. inde in Ligustinos Iluates, qui soli non parebant: legiones ductæ. Ea quoq; gens, ut Insubres acie uictos, Boios, ita ut tentare spem certaminis metuerent: territos audiuit: in deditionem uenit. Literæ cōsulum à Gallia de gestis prospere sub idem tempus Romam allatæ. M. Sergius prætor urbis in senatu eas, deinde ex authoritate patrum ad populum recitauit. supplicatio in quatriduum decreta. Hyems iam eo tempore erat. Cum T. Quintius capta Elatia in Phocide, ac Locride hyberna disposita haberet: Opunte seditio orta est. Factio una Aetolos, qui propiores erant: altera Romanos accersebat. Aetoli priores uenerunt. sed opulentior factio exclusis Aetolis, misso'q; ad imperatorem romanum nuntio, usq; ad aduentum eius tenuit urbem. arcem regiũ tenebat præsidium: neq; ut discederent inde, aut Opuntiorũ minis, aut authoritate imperantis consulis Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur, ea fuit: quod caduceator ab Rege uenerat, locum, ac tempus petens colloquio. id grauate concessum Regi est. non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionibus confectum uideri bellum. necdũ enim sciebat: utrum successor sibi alter ex nouis consulibus mitteretur: an, quod summa ui ut obtinerent, amicis & propinquis mandauerat: imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat: ut sibi liberum esset, uel ad bellum manenti, uel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinum Maliacum propè Ni-

cæam littus elegere. eo Rex ab Demetriade cũ qinq; lẽbis, et una naue rostrata uenit. Erãt cum eo principes Macedonũ, & Achæorũ exules, & uir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano Rex Amynander erat: & Dionysiodorus Attali legatus, & Agesymbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phaneas princeps Aetolorum, & Achæi duo, Aristhenus, & Xenophõ. Inter hos Romanus ad extremum littus progressus, cum Rex in proram nauis in anchoris stantis processisset: commodius, inquit, si in terram egrediaris: ex propinquo dicamus inuicem, audiamusq;. Cum Rex facturum se id negaret: quem tãdem, inquit Quintius, times? Ad hæc ille superbo, & regio animo. Neminem equidem timeo, præter deos immortales: non omnium autem credo fidei: quos circa te uideo: atq; omnium minime Aetolis. Istud quidẽ, ait Romanus, par omnibus periculum est: qui cum hoste ad colloquium congrediũtur: ut in nullo fides sit. Non tñ, inquit Rex, T. Quinti par perfidiæ præmium est, si fraude agatur, Philippus et Phaneas. neq; enim æq; difficulter Aetoli prætorem alium, ac Macedones Regem in meũ locum substituant. Secundum hæc silentium fuit. Cũ Romanus eum æquum censeret priorem dicere: qui petisset colloquium: Rex, eius esse priorem orationem: qui daret pacis leges: non qui acciperet: tum Romanus simplicem suam orationem esse dixit. ea enim se dicturũ: quæ ni fiant: nulla sit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus Regis præsidia esse. captiuos, & trãsfugas socijs populi romani reddendos. restituenda Romanis ea Illyrici loca: quæ post pacem in

Epiro factam occupasset. Ptolemæo Regi Aegypti reddendas urbes: quas post Philopatris Ptolemæi mortem occupasset, Suas, populiq; romani conditiones has esse. cæterum & sociorum audiri postulata æquum esse.
Attali Regis legatus naues, captiuosq;, quæ ad Chiũ nauali prælio capta essent: et Nicephorium, Venerisq; templum, quæ spoliasset: euastasset q;: pro incorruptis restitui: Rhodij Pyrream (Regio est continẽtis aduersus insulam, uetustæ eorum ditionis) repetebant: postulabantq; præsidia deduci ab Iaso, & Bargilijs, et Euromensium urbe, & Hellespõto, Sexto, atq; Abydo: et Panopolin Byzantijs in antiqui formulam iuris restitui: & liberari oĩa Asiæ emporia, portusq;. Achæi Corinthum, & Argos repetebant. Prætor Aetolorum Phaneas cum eadem ferè, quæ Romani: ut Græcia decederetur: postulasset: redderenturq; Aetolis urbes: quæ quondam iuris, aut ditionis eorũ fuissent: excepit orationẽ eius princeps Aetolorũ Alexander, uir (ut inter Aetolos) facundus. Iamdudum se reticere, ait: non quo quicquã agi putet eo colloquio: sed ne quẽ sociorum dicentem interpellet. Neq; de pace cum fide Philippum agere: neq; bella uera uirtute unquam gessisse. in colloquijs insidiari, & captare: in bello non cõgredi æquo campo: neq; collatis signis dimicare: sed recfugientẽ incẽdere, ac diripere urbes: et uincentiũ præmia iuctũ corrũpere. At nõ sic antiquos Macedonũ Reges, sed acie bellare solitos: urbibus parcere, quãtũ possent: quo opulẽtius imperiũ haberẽt. Nã de quorũ possessiõe dimicetur, tollõtẽ nihil sibi præter bellũ relinquere, qđ cõsiliũ esse? Plures priore anno sociorũ urbes in

Thessalia deuastasse Philippũ: quàm oẽs, qui unquam hostes Thessaliæ fuerunt. ipsis quoque Aetolis eum plura sociũm, quàm hostẽ ademisse. Lysimachiam pulso prætore, & præsidio Aetolorum occupasse eum. Chiũ item suæ ditionis urbem funditus euertisse, ac delesse. eadem fraude habere eum Thebas, Phthias, Echinum, Larissam, & Pharsalum. Motus oratione Alexandri Philippus nauem, ut exaudiretur: propius terram applicuit. Orsum eũ dicere in Aetolos maxime uiolenter Phaneas interfatus, non in uerbis rem uerti, ait. aut bello uincendum: aut melioribus parendum esse.

Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam cæco: iocatus in ualitudinem oculorum Phaneæ. & erat dicacior natura, quàm Regem decet: et ne inter seria quidem risu satis temperans. Indignari inde cœpit: Aetolos, tanquam Romanos decedi Græcia iubere: qui, quibus finibus Græcia sit, dicere non possint. ipsius enim Aetoliæ Græcos Apodeotas, & Amphilochos: quæ permagna eorum pars sit: Græciam non esse. An quod à socijs eorum non abstinuerim: iustam querelam habent? cum ipsi pro lege hunc morem antiquitus seruent: ut aduersus socios ipsi suos publica tantum authoritate dempta iuuentutem suam militare sinant: & contrariæ persæpe acies in utraque parte ætolica auxilia habeant? Neque ego Chium expugnaui: sed Prusiam socium, & amicum expugnantem adiuui: et Lysimachiam ab Thracibus uindicaui. sed quia me necessitas ad hoc bellum à custodia eius auertit: Thraces habent. Aetolis hæc. Attalo autem, Rhodijsq; nihil iure debeo. non enim à me, sed ab illis principium

belli ortum est. Romanorum autem honoris causa Pyrrheam Rhodijs, & naues Attalo cum captiuis, qui comparebunt: restituam. nam quod ad Nicephorium, Venerisq; templi restitutionem attinet: quid ea restitui postulantibus respondeam? nisi quo uno modo luca, syluæq; cæsæ restitui possunt: curam, impensamq; sationis me præstaturum: quoniam hæc inter se Reges postulare, et respondere placet. Extrema eius oratio aduersus Achæos fuit: in qua orsus ab Antigoni primũ, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorũ iussit, omnes diuinos, humanosq; honores complexa. atque ad ea adiecit recens de exercitu, quod ab se desciuisset. inuectusq; grauiter in perfidiam eorum, Argos tamen se redditurũ eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum eẽ: quæsiturum simul ab eo: ijs'ne urbibus decedere se æquum censeat: quas à seipso captas iure belli habeat? an ijs etiam: quas à maioribus suis accepisset? Parátibus Achæis, Aetolisq; ad ea respondere, cum prope occasum sol esset: dilato in posterum diem colloquio, Philippus in stationẽ, à qua profectus erat: Romani, sociiq; in castra redierunt. Quintius postero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad constitutum tempus uenit. Philippi nullus usquã nec nuntius ab eo per aliquot horas ueniebat: & iam desperantibus uenturum repente apparuerũt naues. atque ipse quidem, cum tam grauia, et indigna imperarentur: inopem consilij diem se consumpsisse de liberando aiebat. Vulgo credebatur de industria rem in serũ tractam: ne tempus dari posset Achæis, Aetolisq; ad respondendum. & eam opinionem ipse affir-

mauit, petẽdo: ut summotis alijs, ne tempus altercando tereretur: et aliqs finis rei imponi posset: cũ ipso imperatore Romano liceret sibi colloqui. Id primo nõ acceptum: ne excludi colloquio uiderentur socij. deinde cum haud absisteret petere: ex omnium consilio Romanus imperator cũ A. Claudio praefecto, & tribus tribunis militũ, caeteris summotis, ad extremũ littus processit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat: in terram est egressus. Ibi cum aliquandiu secreto locuti essent: quae acta ad suos Philippus retulerit: minus compertum est. Quintius haec retulit ad socios. Romanis eũ cedere tota Illyrici ora: perfugas remittere, ac siqui essent captiui. Attalo naues, & cum ijs captos nauales socios: & Rhodijs regionem, quã Pyrrheam uocant: reddere: Iaso, & Bargilijs nõ cessurum. Aetolis Pharsalũ, Larissamq; reddere: Thebas non reddere. Achaeis non Argis modo, sed etiam Corintho cessurũ. Nulli omnium placere partiũ, quibus aut cessurus, aut nõ cessurus esset, destinatio. plus enim amitti in ijs: quàm acquiri: nec unquam, nisi tota deduxisset Graecia praesidia: causas certaminum deponere. Cũ haec toto ex concilio certatim omnes uociferarẽtur: ad Philippũ quoq; procul stantem uox est perlata. itaq; à Quintio petit: ut rem totam in posterum diem differret. profecto aut persuasurũ se: aut persuaderi sibi passurũ. Littus Athonium colloquio destinatur. eò mature conuentũ est. Ibi Philippus primo & Quintium, & omnes, qui aderant: rogare: ne spẽ pacis turbare uellent. postremo petere tẽpus: quo legatos Romam ad senatũ mittere posset. aut his cõditionibus se pacẽ impetraturũ: aut quascun-

que ſenatus dediſſet, leges pacis accepturum. Id cæteris haudquaq̃ placebat. nec enim aliud, quàm morã, & dilationẽ ad colligendas uires quæri. Quintius uerũ id futurum fuiſſe, dicere: ſi æſtas, & tempus rerum gerendarum eſſet. nunc hyeme inſtante nihil amitti dato ſpatio ad legatos mittendos. nam neque ſine authoritate ſenatus quicquam eorum ratum fore: quæ cum Rege ipſi pepigiſſent: & explorari, dum bello neceſſariã quietem ipſa hyems daret: ſenatus authoritatem poſſe. In hanc ſententiam & cæteri ſociorum principes conceſſerunt: induciiſq́; datis in duos menſes, & ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatum, ne fraude Regis caperetur: placuit. additum induciarum pacto: ut regia præſidia Phocide, ac Locride extemplo deducerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorũ legatis Aminandrum Athamânum Regem, ut'que ſpeciem legationis adijceret: Q. Fabium, (uxoris Quintij ſororis filius erat) & Q. Fuluium, & P. Claudium miſit. Vt uentum Romam eſt: prius ſociorum legati, quàm Regis auditi ſunt. cæterum eorum oratio conuicijs Regis conſumpta eſt. Mouerunt eò maxime ſenatum, demonſtrando maris terrarumq́; eius regionis ſitum: ut omnibus appareret: ſi Demetriadẽ in Theſſalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum in Achæia Rex teneret: nõ poſſe liberã Græciã eſſe: & ipſum Philippũ non contumelioſius, quàm uerius cõpedes eas Græciæ appellare. Legati deinde Regis intromiſſi. q̃bus lõgiorẽ exorſis orationẽ breuis interrogatio, ceſſurus ne iis tribus urbibus eẽt: ſermonẽ incidit: cũ mãdatũ ſibi de his nominatim negarẽt q̃cq̃. Sic infecta pace regij dimiſſi. Quĩtio li=

berum arbitrium pacis, ac belli permissum. Quod ut satis apparuit: non tædere belli senatum: & ipse uictoriæ, quàm pacis auidior, neque colloquium postea Philippo dedit: neque legationem aliam, quàm quæ omni Græcia decedi nuntiaret: admissurum dixit. Philippus cum acie decernendum uideret: & undique ad se contrahendas uires: maxime de Achæiæ urbibus, regionis ab se diuersæ, & magis tamen de argis, quàm de Corintho solicitus, optimum ratus Nabidi eã Lacedæmoniorum tyranno uelut fiduciariam dare: ut uictori sibi restitueret: siquid aduersi accidisset: ipse haberet: Philocli, qui Corintho. Argisq; præerat: scribit: ut tyrannum ipse conueniret. Philocles præterquã quod iam ueniebat cum munere: adijcit ad pignus futuræ Regis cum tyranno amicitiæ: filias suas Regem Nabidis filijs matrimonio coniungere uelle. Tyrannus primo negare aliter urbẽ eam se accepturum: nisi Arguorum ipsorum decreto accersitus ad auxilium urbis esset. deinde, ut frequẽti concione non aspernatos modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audiuit: causam se spoliandi eos nactum ratus, traderet ubi uellet, urbem, Philocli ait. Sic nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyrannus. prima luce occupat superiora omnia loca: portæq; clausæ, paucis principum tumultũ inter primum elapsis. eorum absentiũ direptæ fortunæ. præsentibus aurum, atq; argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes. qui non cunctanter contulere: sine contumelia, & laceratione corporum sunt dimissi. quos occulere, aut retrahere aliquid suspicio fuit: in seruilem modum lacerati, atq; extorti. Concione inde ad-

uocata, rogationem promulgauit: unã de tabulis nouis: alteram de agro uiritim diuidẽdo: duas faces nouantibus res ad plebẽ in optimates accendendã. Posteaquam in potestate Nabidis Arguorum ciuitas erat: nihil eius memor tyrannus, à quo eã ciuitatem, & quam in conditionẽ accepisset: legatos Elatiam ad Quintiũ, et Attalum Aeginæ hybernãtem mittit: qui nũtiarẽt: Argos in potestate sua esse. eò si ueniret Quintius ad colloquium: non diffidere sibi omnia cum eo conuentura.

Quintius, ut eo quoq; præsidio Philippum nudaret: cum annuisset se uenturum: mittit ad Attalum: ut ab Aegina Sicyonem sibi occurreret. ipse ab Anticyra decem quinqueremibus, quas ijs forte diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyræ: Sicyonem transmisit. Iam ibi Attalus erat. qui cum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrãnum eundum diceret: in sententiam suam Quintium traduxit: ne in urbẽ ipsam Argos iret. Haud procul urbẽ Hyecenica uocatur. in eo loco ut congrederentur, cõuenit. Quintius cum fratre, & tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achæorũ prætor cum auxiliaribus paucis uenit. tyrannũ ibi cũ omnibus copijs opperientem inuenerunt. progressus armatus cum satellitibus armatis est in medium ferè interiacentis campi. inermis Quintius cum fratre, & duobus tribunis militum inermibus: item regij. prætor Achæorũ, et unus ex purpuratis latus cingebant. Initium sermonis ab excusatione tyrãni ortũ: quod armatus ipse, armatisq; septus, cũ inermes Romanũ imperatorẽ, Regemq; cerneret: in colloquiũ uenisset. neq; enim se

illos timere dixit: ſed exules Arguorum. Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt: Romanus duas poſtulare res: unam: ut bellum cum Achæis finiret: alteram: ut aduerſus Philippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis induciæ impetratæ: donec bellum cum Philippo finiretur. De Argis quoq; diſceptatio ab Attalo Rege eſt nata: cum fraude Philoclis proditam urbem ui ab eo teneri argueret: ille, ab ipſis Arguis, ut ſe defenderet, accitum. Concionem Arguorũ Rex poſtulabat: ut id ſciri poſſet. nec tyrannus abnuere. ſed deductis ex urbe præſidijs liberam concionem, nõ immiſtis Lacedæmonijs declaraturam quid Argui uellent, præberi debere dicebat Rex. tyrannus negauit deducturum. Hæc diſceptatio ſine exitu fuit. de colloquio diſceſſum: ſexcentis Cretenſibus ab tyrãno datis Romano: inducijsq; inter Nicoſtratum prætorem Achæorum, & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menſes factis. Inde Quintius Corinthum eſt profectus: & ad portam cum Cretenſium cohorte acceſſit: ut Philocli præfecto urbis appareret tyrannum à Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorem Romanum in colloquium uenit: hortantiq; ut ex templo tranſiret, urbemq; traderet, ita reſpõdit: ut diſtuliſſe rem magis, quàm negaſſe uideretur. À Corintho Quintius Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnãnum gentem miſit. Attalus ab Argis Sicyonem eſt profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus ueteres Regis honores auxit: & Rex ad id, quod ſacrum Apollinis agrum gran-

di quondam pecunia redemerat: ijs tum quoque, ne sine aliqua munificentia præteriret ciuitatem sociam, atque amicam: decem talenta argenti dono dedit: et decem millia medimnûm frumenti. atque ita Cenchreas ad naues redijt. Et Nabis firmato præsidio Argis Lacedæmonem regressus, cum ipse uiros spoliasset: ad fœminas spoliandas uxorẽ Argos remisit. Ea nunc singulas illustres, nunc simul plures genere inter se iunctas domum accersendo, blãdiendoq;, ac minando, non aurum modo ijs, sed & postremo uestem, mundumq; omnem muliebrem ademit.

*

ijs partibus cohærés acarnaniæ. quingentos fermè passus longæ fauces erant: latæ haud amplius centum et uiginti. in his angustijs Leucas posita ē, colli applicata uerso in orientem, & Acarnaniam. ima urbis plana sunt, iniacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania
* diuiditur. inde terra mariq; inexpugnabilis est. nam & uada sunt stagno similiora, quàm mari: & campus terrenus omnis, operiq; facilis. itaq; multis simul locis aut subruti, aut ariete decussi ruebant muri. Sed quàm urbs ipsa opportuna oppugnantibus erat: tam inexpugnabiles hostium animi: die ac nocte intenti reficere quassata muri, obstruere quæ patefacta ruinis erant: prælia impigre inire, & armis magis muros, quàm seipsos mœnibus tutari. diutiusq; spe Romanorum obsidionem eam extraxissent: ni exules quidam italici generis Leucade habitantes ab arce milites accepissent. eos tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro instructa, iusto prælio aliquandiu Leucadij sustinuerunt. interim & scalis capta multis locis mœnia: et per stragē lapidum, ac ruinas transcensum in urbem. iamq; ipse legatus magno agmine circumuenerat pugnantes. pars in medio cæsi: pars armis abiectis dediderunt sese uictori. et post dies paucos audito prælio, quod ad Cynos cephalas pugnatū erat: oēs populi Acarnaniæ in deditionē legati ue-

nerunt. Iisdē diebus, omnia simul inclinante fortuna, Rhodij quoq; ad uindicandam à Philippo continentem regionem (Pyrrheam uocant) possessam à maioribus suis, Pausistratum prætorē cum octingentis Achæis peditibus, mille & nongentis ferè armatis ex uario genere auxiliorum collectis, miserunt. Galli, & Nisuetæ, & Pisuetæ, & Tamiani, & Arei ex Africa, et Laodiceni ex Asia erant. cum his copijs Pausistratus tendebat in Stratonicensi agro. locum peropportunum, ignaris regijs, qui tenuerant: occupauit. In tempore & ad ipsum excitum auxilium mille Achæi pedites cum centum equitibus superuenerūt. Theoxenusus præerat.

Dinocrates regius præfectus recuperandi castelli causa primo castra ad ipsa tendebat. mouit inde ad alterum castellum, item Stratonicensis agri: Astragon uocant. omnibus'q; ex præsidijs, quæ multifaria disiecta
* erant: deuocatis, & ab ipsa Stratonicæ cum Thessalorum auxiliaribus Alabandam, ubi hostes erant: ducere pergit. Nec Rhodij pugnam detractauerūt: atq; castris in propinquum collatis, extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, læuo Acrianos locat: in medium accipit contra-
* ctos ex castellorum (mares maxime erant) præsidijs: equites cornibus circūdat. Cretensiū auxiliares Thracum'q; Rhodia cohors dextro cornu, sinistro mercenarios milites lectam peditum manum habuere: medios mista ex pluribus gentibus auxilia: equites, leuis'q; armaturæ quod erat, cornibus circunniectum. Eo die steterunt tantum acies utræq; super ripā: quæ tenui aqua
* interfluebat torrentis: paucis'q; telis emissis in castra re

cœperũt ſeſe· Poſtero die eodem ordine inſtructi maius aliquanto prælium quàm pro numero edidere pugnã-tium· nec enim plus terna millia peditum fuere: & centeni fermè equites· Cæterum non numero tantum, nec armorum genere, ſed animis quoque paribus, et æqua ſpe pugnarunt· Achæi primi torrẽte ſuperato in Acrianos impetum fecere: deinde tota propè curſu tranſgreſſa amnem acies eſt· diu anceps pugna ſtetit· numero acie mille· & ipſi quadringentos loco expulere· in- *
clinato dein dextrum omnis cornu· Macedones, uſque dum ordine & uelut ſtipata phalanx conſultabat: mo *
ueri nequiuerunt· poſtquam læuo latere nudato circum iacere haſtas in uenientem ex tranſuerſo hoſtem conati ſunt: turbati extemplo tumultum primo inter ſe fecerunt: terga deinde uertunt: poſtremo abiectis armis, in præcipitem pugnã effundentes, Bargyllas petẽtes fu- *
gerunt· eodem & Dinocrates perfugit· Rhodij quantũ diei ſuperfuit ſecuti, receperunt ſe ad caſtra· Satis conſtat: ſi confeſtim uictores Stratoniceam petiſſent: recipi eam urbem ſine certamine potuiſſe· Prætermiſſa eius rei occaſio eſt: dum in caſtellis uicisq; recipiendis Pyrrheæ tempus teritur· interim animi eorum, qui Stratonicẽa præſidio obtinebant: confirmati ſunt· mox et Dinocrates cum ijs, quæ prælio ſupererant, copijs intrauit muros· nequicquam inde obſeſſa, oppugnataq; urbs eſt· recipi niſi aliquanta proſperam Antiochum potuit· *
Hæc in Theſſalia, hæc in Achæia, hæc in Aſia per eoſdem dies fermè geſta. Philippus cũ audiſſet Dardanos tranſgreſſos fines: ab contentu conceſſit· cum regni ſuperiora Macedoniæ euaſtare: quamuis propè *

orbe terrarum undiq; se suos eligente fortuna urgebatur: tamen morte tristius ratus Macedoniæ et possessiõe pelli, delectu raptim per urbes Macedonũ habito, cum sex millibus peditum et quingentis equitibus circa Stobos Pœoniæ ĩprouiso hosteis oppressit. Magna multitudo hominũ in prælio, maior prædandi cupidine palata per agros cæsa est. quibus fuga expeditior fuit: ne tẽtato quidem casu pugnæ, in fines suos redierũt. Ea una expeditione non pro reliquo statu fortuna facta, refe-
* ctis suorum animis, Thessalonicam sese recepit. Nõ tam in tempore punicum bellum terminatum erat: ne simul & cum Philippo foret bellandum: quàm oppor tune iam Antiocho in Syria moliente bellũ, Philippus est superatus. nam præterquam quod facilius cum singulis, quàm si in unũ ambo simul contulissent uires: bellatum est: Hispania quoq; sub idem tempus magno tumultu ad bellum consurrexit. Antiochus cum priore æstate omnibus, quæ ĩ Cœle Syria sunt, ciuitatibus Ptolemæi in suam potestatem redactis, in hyberna Antiochiã concessisset: nihilo quietiores res Pausistratus habuit. omnibus enim regni uiribus connixus cum ingentes copias terrestres maritimasq; comparasset: principio ueris præmissis terra cum exercitu filijs duobus ar
* due agmmis tridate, iussisq; Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum tectarum nauium, ad hoc leuioribus nauigijs, cercurisq;, ac lẽbis ducentis proficiscitur: simul per omnem oram Ciliciæ, et Cariæ tẽtaturus ur bes, quæ in ditione Ptolemæi eẽt: simul Philippũ (necdũ enim debellatũ erat) exercitu nauibusq; adiuturus.
Multa egregia Rhodij pro fide erga populũ Roma-

nũ,proq; uniuerſo noĩe Græcorũ terra mariq; auſi ſunt: nihil magnificẽtius: quàm quod ea tẽpeſtate nõ territi tanta mole imminentis belli legatos ad Regẽ miſernt. nec Helicinas (promontoriũ Ciliciæ eſt, inclytũ fœdere
* antiquo Athenienſiũ) ſi eò non contineret copias ſuas: ſe obuiam ituros: non ab odio ullo: ſed ne coniungi cũ Philippo paterentur: & impedimento eſſet Romanis liberantibus Græciam. Coraceſium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id quoq; Ciliciæ eſt) Selinunte recepto, omnibus uicis, alijſq; eius oræ caſtellis aut metu, aut uoluntate ſine certamine in deditionem acceptis. Coraceſium præter ſpem clauſis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi. et quanquam ea legatio erat: quæ accendere regium animum poſſet: temperauit iræ: & legatos ſe Rhodum miſſurum reſpondit: ijſq; mandaturum: ut renouarẽt uetuſta iura cum ea ciuitate, ſua, maiorumq; ſuorum: & uetarent eos aduentum pertimeſcere Regis. nihil his, aut ſocijs eorum noxæ futurũ, fraudi'ue. nam Romanorum amicitiam ſe non uiolaturum, argumento & ſuam recentem ad eos legationẽ
* eſſe: & ſenatus honorifica in ſe decreta, reſponſa. qui tum forte legati redibant ab Roma: comiter auditi, dimiſſiq;: ut tempus poſtulabat: incerto adhuc aduerſus Philippum euentu belli. Cum hæc legati Regis in concione Rhodiorum agerent: nuntius uenit: debellatum ad Cynoſcephalas eſſe. Hoc nũtio accepto, Rhodijs, dẽpto metu à Philippo omni, erat conſilium obuiam eundi claſſe Antiocho. illam alteram curam non omiſe-

runt tuendæ

runt tuendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi: qbus bellũ ab Antiocho imminebat. nã alias auxilijs iuuerũt: alias prouidẽdo, ac præmonẽdo conatus hostis: causáq; libertatis fuerũt Caunijs, ac Myndijs, Halicar nassensibus, Samijsq; . Nó operæ ẽ perseq ut quæq; acta in his locis sint: cũ ad ea, quæ proprie romani bel li sunt: uix sufficiam. Eodem tempore & Attalus Rex æger Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & septuagesimo anno: cũ quatuor et quadraginta an nos regnasset. Huic uiro præter diuitias nihil ad spẽ regni fortuna dederat. his simul prudenter, simul ma- gnifice utendo effecit: primũ ut sibi, deinde ut alijs nó indignus uideretur regno. uictis deinde prælio uno Gallis, quæ tum gens recenti aduentu terribilior Asiæ erat: regium asciuit nomen: cuius magnitudini semper animum æquauit. summa iustitia suos rexit: unicam fi- dem socijs præstitit. uxorem, ac liberos duos supersti- tes habuit. mitis, ac munificus amicus fuit. regnũ adeo stabile ac firmum reliquit: ut ad tertiam stirpem pos- sessio eius descenderit. Cum is status rerũ in Asia, Græciáq;, & Macedonia esset: uixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nódum perpetrata, ingens in Hispania ulteriore coortum est bellum. M. Heluius eam prouinciam obtinebat. is literis senatum certiorem fecit: Culcan & Luscinonem regulos in armis esse: cũ Culca decem & septem oppida: cum Luscinone fidas urbes Cardonem & Bardonem: & maritimam orã omnem, quæ nondum animos mutauerat: ad finitimo rum motus consurrecturam. His literis à M. Sergio prætore, cuius iurisdictio inter ciues, & peregrinos

erat: recitatis, decreuerũt patres: ut comitijs prætorũ p-fectis, cui prætori prouincia Hispania obuenisset: is primo quoq; tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret. Sub idem tempus Consules Romam uenerunt. quibus in æde Bellonæ senatum habentibus, postulantibusq; triumphum ob res prospere bello gestas, Catinius Labeo, & C. Vrsanius tribuni plebis, ut separatim de triumpho agerent Consules, postularunt. communem se relationem de ea re fieri non passuros: ne par honos in dispari merito esset. Cumq; Minutius utriq; prouinciam Italiam obtigisse diceret: communi animo consilioq; se, & collegam res gessisse: Cornelius adijceret: Boios aduersus se transgredientes Padum, ut Insubribus, Cenomanisq; auxilio essent: depopulante uicos eorum atq; agros collega, ad sua tuenda auersos esse: tribuni res tantas bello gessisse Cornelium faterí: ut non magis de triumpho eius, quàm de honore dijs immortalibus habendo dubitari possit. non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem tantum gratia, atq; opibus ualuisse: ut cum sibimet triumphum impetrasset: collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia prælia, uix digna dictu fecisse: in Gallia magnum numerum militum amisisse. nominabant etiam tribunos militum T. Iuuencium, et C. Labeonem eius fratrem: qui aduersa pugna cum multis alijs uiris fortibus, ciuibus ac socijs cecidissent. oppidorum paucorum, ac uicorum falsas, & in tempus simulatas sine ullo pignore deditiones factas esse. Hæ inter consules, tribunosq; altercationes biduum tenuerunt: uictiq; perseuerantia tri-

bunorum consules separatim retulerunt. Cn. Corne
lio omnium consensu decretus triumphus. & Placen=
tini, Cremonensesq; addiderunt fauorem consuli, gra=
tias agentes, commemorantesq;: obsidione se esse ab eo
liberatos: plerosq; etiam, cum apud hostes essent, serui=
tute exceptos. Q. Minutius tentata tantum relatione,
cum aduersum omnem senatum uideret: in monte Al
bano se triumphaturũ, & iure imperij consularis, et
multorũ clarorũ uirorũ exẽplo, dixit. Cn. Corne-
lius de Insubribus, Cenomanisq; in magistratu trium
phauit. multa signa militaria tulit: multa gallica spolia
captiuis carpentis transuexit: multi nobiles Galli ante
currum traducti: inter quos quidam Amilcarem du-
cem Pœnorum fuisse authores sunt. cæterum magis
in se conuertit oculos Cremonensium, Placentino-
rumq; colonorum turba pileatorum, currum sequen-
tium. Tulit in triumpho ducenta triginta septem mil= *
lia quingentos: argenti bigati septuaginta nouem mil- *
lia. septuagenos æris militibus diuisit: duplex equiti,
triplex centurioni. Q. Minutius COS de Liguri=
bus, Boijsq; Gallis in monte Albano triumphauit. is
triumphus ut loco, & fama rerum gestarum, & quod
sumptum, non erogatum ex ærario omnes sciebant: in=
honoratior fuit: ita signis, carpentisq;, & spolijs fermè
æquabat. pecuniæ etiam propè par summa fuit. æris
translata ducenta & quinquaginta quatuor millia:
argenti bigati quinquaginta tria millia, et ducenti. mi=
litibus, cẽturionibus, et equitibus itẽ in singulos datũ,
quod dederat collega. Secundũ triũphũ consularia
comitia habita. creati COSS. L. Furius Purpurio,

& M. Claudius Marcellus. Prætores postero die facti, Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Attilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literæ à T. Quintio uenerunt: se signis collatis cum Rege Philippo in Thessalia pugnasse: hostium exercitum fusum, fugatumq;. Hæ literæ prius in senatu à Sergio prætore, deinde ex authoritate patrũ in cõcione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinq; supplicationes decretæ.

Breui post legati et à T. Quintio, et ab Rege uenerunt. Macedones deducti extra urbem in uillam publicam: ibiq; ijs locus, & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. haud multa uerba facta: cum Macedones quæcunq; senatus censuisset, id Regem facturum esse dicerent. Decem legati more maiorũ, quorum ex consilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret: decreti: adiectumq;: ut in eo numero legatorum P. Sulpitius, & P. Iulius essent: qui consules prouinciam Macedoniam obtinuissent. Cosanis eo die postulantibus ut sibi colonorum numerus augeretur, mille ascribi iussi: dũ nequis in eorũ numero eẽt: qui post L. Cornelium, & T. Sempronium consules hostis fuisset. Ludi Romani eo anno in circo, scænaq; ab ædilibus curulibus Cornelio Scipione, & C. Manlio Volsone & magnificentius, quàm aliâs facti: & lætius propter res bello bene gestas spectati: totiq; ter instaurati. Plebeij septies instaurati. Attilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerũt. ex argento multatitio tria signa ænea Cereri, Liberoq;, & Liberæ posuerunt.

* L. Furius, & M. Claudius Marcellus cõsulatu ini-

ito, cum de prouincijs ageretur: & Italiã utriq; prouinciã senatus decerneret: ut Macedoniam cum Italia sortirentur, petebat Marcellus, prouinciæ cupidior. Pacem simulatam ac fallacem dicendo, & rebellaturum, si exercitus inde deportatus esset, Regem, dubios sententia patres fecerat. & forsitan obtinuisset consul: ni Q. Martius Rex, & Catinius Labeo tribuni plebis se intercessuros dixissent: ni prius ipsi ad plebem tulissent: uellent, iuberent'ne cum Rege Philippo pacem esse? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata est. omnes quinq; et triginta tribus uti rogatæ iusserũt. Et quo magis pacem ratam esse in Macedonia uulgo lætarentur, tristis ex Hispania nuntius allatus effecit, uulgatæq; literæ: C. Sempronium Tuditanum proconsulem in citeriore Hispania prælio uictum: exercitum eius fusum, fugatumq;: & illustres uiros in acie cecidisse: Tuditanum cum graui uulnere latũ ex prælio haud ita multo post expirasse. Consulibus ambobus Italia prouincia cũ ijs legiõibus, quas superiores cõsules habuissẽt: decreta: et ut quatuor legiones nouas scriberent: duasq; quo' senatus cẽsuisset, mitterẽt. Et T. Quitius Flaminius cũ duabus legionibus prouinciam eodem exercitu obtinere iussus. imperium ei prorogatum. satis iam ante diuidere eẽ. Prætores deinde prouincias sortiti: L. Apustius Fullo urbanam iurisdictionem: M. Attilius Glabrio inter ciues & peregrinos: Q. Fabius Buteo Hispaniã ulteriorẽ: Q. Minutius Thermus citeriorẽ: C. Lælius Siciliã: T. Sẽpronius Lõgus Sardiniã. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minutio, quibus Hispania prouincia euenerat: consules legiones singulas ex quatuor

ab se scriptis quas uiderentur uti darent, decretum est: sociûm ac nominis Latini quaterna millia peditum, trecenos equites. hiq; primo quoq; tempore in prouincias ire iussi. * Bellum in Hispania quinto post anno est quàm simul cum punico bello finitum. Prius quã hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primum suo nomine, nullo punico exercitu, aut duce ad arma ierant: proficiscerentur: aut ipsi consules ab urbe mouerent: procurare, ut assolet, prodigia, quæ nuntiabantur: iussi. L. Iulius Sequestris in Sabinos proficiscens fulmine ipse, equusq; exanimati fuerant. ædes * Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ duarum hastarum speculatores erant. lupus Esquilina porta ingressus frequentissima parte urbis cum in forum decurrisset: Tusco uico atque Intemelio per portam Capenam propè intactus euaserat. Hæc prodigia maioribus hostijs sunt procurata. Iisdem diebus Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam obtinuerat: cum ex S. C. urbem est ingressus: tulit præ se auri mille & quingenta pondo quindecim, argenti uiginti millia, signati denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. Tercinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem triumphi spe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit: et his fornicibus signa aurata imposuit. Hæc per hyemem fermè acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius. à quo cum multa socij peterent: Bœotij petierunt: impetraueruntq;: ut ij,

qui suæ gentis militassent apud Philippum: sibi restitue rentur. id a Quintio facile impetratum: non quia satis dignos eos credebat: sed quia Antiocho Rege iam suspecto fauor conciliãdus nomini romano apud ciuitates erat. Restitutis, confestim apparuit: quàm nulla inita apud Bœotios gratia esset. nam ad Philippum gratias agẽtes pro redditis hominibus, perinde atq; ab ipso hi, & non a Quintio & Romanis dati essent: misẽrunt: & comitijs proximis Bœotij, ceu nullam aliam ob causam Barcillam quendam, quàm quod præfectus Bœotiorum apud Regem militantium fuisset: fecerunt prætorem: præteritis Zeusippo, & Pisistrato, alijsq;: qui romanæ societatis authores fuerunt. Id ægre et in præsentia hi passi: & in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas propè sedente exercitu romano ea fierent: quidnam de se futurum esset profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo socios adiuuante, & infesto ijs, qui partis aduersæ fuissent. Dum romana arma propinqua habebant: tollere Barcillam principem fautorum Regis statuerunt. & tempore ad eam rẽ capto, cũ in publico epulatus reuerteretur domũ temulẽtus, prosequẽtibus mollibus uiris: q ioci causa conuiuio celebri interfuerant: ab sex armatis, quorum tres Italici, tres Aetolici erant: circumuentus occiditur. Fuga comitũ, & quiritatio facta: et tumultus tota urbe discurrẽtiũ cum luminibus. percussores proxima porta euaserunt. Luce prima concio frequẽs, uelut extante indicio, ad uocem præconis conuocata in theatro erat. palàm ab suo comitatu, & obscœnis illis uiris fremebant interfectum: animis autem Zeusippum authorẽ desti-

nabant cædis. in præsentia placuit comprehendi eos: qui simul fuissent: quæstionemq́; ex his haberi. Qui dú quæruntur: Zeusippus consimili animo auertendi ab se criminis causa in concionem progressus, errare ait homines: qui tam atrocem cædem pertinere ad illos semiuiros crederent. multaq́; in eam partem probabiliter argumentatus: quibus fidem apud quosdam fecit: nunquam, si conscius esset: oblaturum se multitudini, mentionem'ue cædis nullo lacessente facturum fuisse. alij non dubitare: obuiam eundo impudentem criminis suspicionem auerti. Torti post paulo insontes, cum scirent ipsi opinionem omnium: ea pro indicio usi, Zeusippum & pisistratum nominauerunt, nullo adiecto, cur scire quicquam uiderentur, argumento. Zeusippus tamen cum Stratonida quadam nocte perfugit Tanagram, suam magis conscientiam, quàm indicium hominum nullius rei consciorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis mansit. Seruus erat Zeusippo, totius internuntius & minister rei: quem indicem Pisistratus timens eo ipso rem ad indiciũ protraxit. literas ad Zeusippum mittit: seruum conscium tolleret. non tá idoneum ad cælandam rem eum uideri sibi: quàm ad agendã rem fuerit. Has qui tulit literas: eiussit Zeusippo dare quamprimum. quia non sibi conueniendi eius copia fuit: ipsi illi seruo, quem ex omnibus domino fidissimum credebat: tradidit: & adiecit: à Pisistrato de re magnopere pertinente ad Zeusippũ esse. Cóscientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmasset: aperit. perlectis literis, pauidus Thebas refugit. Et Zeusippus quidem fuga serui motus Atenorem, tutio-

rem exilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliquæ quæstiones tormentis habitæ: & sumptum supplicium est. Efferauerat cædes Thebanos, Bœotiosq; omnes ad execrabile odium Romanorum. Zeusippum prin= * cipem gentis id facinus conscisse. ad rebellandum neq; uires, neq; ducem habebant. Proximũ bello quod erat: in latrocinium uersi, alios hospites, alios uagos per hyberna milites ad uarios commeatus usus excipiebant. quidam in ipsis itineribus ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta ꝑ fraudẽ diuersoria deuecti, deductiq; opprimebãtur. postremo nõ tãtũ odio, sed ẽt auiditate prædæ ea facinora faciebãt: quia negotiãdi ferme causa argenti nuntionis habẽtes in cõmeatibus erãt. Cum primo pauci, deinde in dies plures desyderaren= * tur: infamus ex Bœotia omnes cœpit: & timidius quàm * in hostico egredi ausus miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrocinijs per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copidẽ paludẽ inuenti. ibi ex limo eruta, extractaq; ex stagno cadauera, saxis, aut amphoris, ut põdere traherẽtur in profundũ: adnexa. multa facinora Acræphiæ, et Coroneæ facta inueniebãtur. Quintius primo noxios tradi sibi iussit: et pro quingẽtis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotios conferre. quorum neutrum cum fieret: uerbis tantum ciuitates excusarent: nihil publico consilio factum esse: missis Athenas, & in Achæiam legatis, qui testarentur socijs: iusto pioq; bello se persecuturum Bœotios: cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iusso, cum parte Coroneam circunsedit: euastatis prius agris: quàm ab Elatia duo diuersa agmina ferè. Hac per-

* culsi clade Bœotij, cum omnia terrore ac fuga complessent: legatos mittunt. qui cum in castra non admitterentur: Achæi, Athenienses'q; superuenerunt. Plus authoritatis Achæi habuerunt deprecantes. ac qui impetrassent pacem Bœotijs: bellũ simul gerere decreuerunt. Per Achæos et Bœotis copia adeundi, alloquendi'q; Romanum facta est: iussis'q; trahere noxios, & multæ nomine triginta talenta conferre, pax data: et ab oppugnatione recessum. Post paucos dies decem legati ab Roma uenerunt: quorum ex consilio pax data Philippo in has leges est. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæ'q; in Asia essent: libertatem, ac suas leges haberent. quæ earum sub ditione Philippi fuissent: præsidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Asia essent: Euromo, Pisidus'q;, & Bargyllis, et Iasso, & Myrina, & Abydo, & Thaso, et Perintho. eas quoque enim placere liberas esse Decianorum libertate. Quintius Prusiæ Bithyniorum Regi scriberet: quid senatui, & decem legatis placuisset. captiuos, transfugas'q; reddere Philippum Romanis: & naues omnes tectas tradere: quin & regiam unam inhabilis propè magnitudinis: quam sexdecim uersus remorum agebant. ne plus quingentis armatorum haberet: ne'ue elephantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniussu senatus gereret. mille talentũm daret populo romano: dimidium præsens: dimidium pensionibus decem annorum. Valerius Antiâs quaternũm millium pondo argenti uectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præsens uiginti millia pondo idem nominatim adiectum scribit.

nec cum Eumene Attali filio (nouus is tum Rex erat) bellum gereret. In hæc obsides accepti: inter quos Demetrius Philippi filius. Adijcit V. lerius Antias: Attalo absenti Aeginam insulam, elephantosq; dono datos: & Rhodijs Stratoniceam Cariæ, atque alias urbes: quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, soli Aetoli id decretum decem clamnum sanies carpebant. literas inane una specie libertatis adumbratas esse. cur enim alias Romanis tradi urbes: nec nominari eas: alias nominari: & sine traditione iubere liberas esse? nisi quæque in Asia sint: libenter longinquitate ipsa tutiores: quæ in Græcia sint: ne nominatæ intercipiantur: Corinthus, & Chalcis, & Oricum, & Demetrias. Nec tota ex uano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade: quia in S. C, quo missi decem legati ab urbe erant: cæteræ Græciæ, atque Asiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quo tempore populus romanus postulasset id è Rep. fideque sua facere: statuere iussi erant. Antiochus Rex erat: quem transgressurum in Europam cum primum ei res suæ placuissent: nō dubitabāt. ei tā opportunas ad occupandū patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum traiecit. ibi consuli decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius: liberandam omnem Græciam: si Aetolorum linguas retundere: si ueram caritatem, maiestatem apud omnes nominis romani uellent esse. si idē

esse, idem facere ad liberandam Graeciam, non ad
* transferendum Philippo adesse imperium esse: mare
traiecisse. Nihil contra ea de libertate urbium alij
dicebant: caeterum ipsis tutius esse manere paulisper
* sub tutela populi romani: quàm pro Philippo Antio-
chum dominium accipi. Postremo ita decretum est: Co-
rinthus redderetur Achaeis: ut in agro corinthio ta-
men praesidium esset: Chalcidem, ac Demetriadem re-
tineri: donec cura de Antiocho decessisset. Nemeo-
rum statum ludicrum aderat, semper quidẽ & aliâs
frequens, cum propter spectaculi studium insitum gen
ti: certamina omnis generis antium uiriumq; pernici-
tatis uisuntur: tum quia propter opportunitatem loci per
* duo diuersa maria omnium rerum undiq; conuenerat.
Sed expectatione erecti, qui deinde status futurus
Graeciae, quae sua fortuna eẽt, alij non taciti solũ opina
* bantur: sed sermonibus etiam serebant Romanos ad
spectaculum consederunt. & praeco cum tubicine (ut
mos est) in mediam arenam, unde solenni carmine lu-
* dicrum indici solet: processit: & tuba silentio facto ita
pronunciat. Senatus Romanus, & T. Quintius im-
perator, Philippo Rege, Macedonibus'q; deuictis, libe-
ros, immunes suis legibus eẽ iubet Corinthios, Phocen-
ses, Locrenses'q; omnes, & insulam Euboeam, et Ma-
gnetas, Thessalos, Perrhaebios, Achaeos, Tietas. Per-
censuerat omnes gentes: quae sub ditione Philippi Regis
fuerant. Audita uoce praeconis, maius gaudium fuit:
quàm quod uniuersi homines acciperent. uix satis cre-
dere se quisq; audisse: & alij alios intueri mirabundi:
uelut somni uanam speciem, quod ad quenque pertine

ret, suarum aurium fidei minimum credentes proximos interrogabant. Reuocatus præco, cum unusquisque non audire, sed uidere libertatis suæ nuntium aueret: iterum pronuntiaret eadem: tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus: toties'q; repetitus: ut facile appareret nihil omnium bonorum multitudini gratius, quàm libertatem esse. Ludicrum deinde ita raptim peractum est: ut nullius nec animi, nec oculi spectaculo intenti essent: adeo unum gaudium præoccupauerat omnem aliorum sensuum uoluptatem. Ludis uero dimissis, cursu prope omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut ruente turba in unum, adire, cótingere dextram cupientium, coronas liminis quosq; iacentium, haud procul periculo fuerit is. sed erat trium ferme & triginta annorum: & cum robur iuuentæ, tum gaudium ex tam insigni gloriæ fructu uires suppeditabant. nec præsens omnium modo effusa lætitia est: sed per multos dies gratis & cogitationibus et sermonibus reuocata. Esse aliquam in terris gentem: quæ sua impensa, suo labore, ac periculo bella gerat pro libertate aliorum: nec hoc finitimis, aut propinquæ uicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præstet: maria traijciat: ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit: & ubique ius, fas, lex potentissima sint. una uoce præconis libertas ad omnes Græciæ, atq; Asiæ urbes. hoc spe concipi audacis animi fuisse effectum adduceret uirtutis & fortunæ gentis.

Secundum ista Quintius, & decem legati legationes Regum, gentium, ciuitatum'q; audiuere. Primi omnium Regis Antiochi uocati legati sunt. his eadem,

* quæ ferè Romæ erant uerba sine fide rerum iactata: nihil iam perplexe, ut ante, cum dubiæ res incolumi Philippo erant: sed aperte pronuntiatum: ut excederet Asiæ urbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi Regum
* fuissent. abstinerent liberas omnesq; Græcas. ante omnia denuntiatum: ne in Europam aut ipse transiret: aut copias traijceret. Dimissis Regis legatis, conuentus gentium, ciuitatumq; est haberi cœptus. eoq; maturius peragebatur: quod decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronuntiabant. Orestis, (Macedonum ea gens est) quod primi ab Rege defecissent: suæ leges redditæ. Magnetes, & Perrhæbi, & Dolopes liberi quoq; pronuntiati. Thessalorum genti præter libertatem concessam Phthiotæ dati: Thebis Phthioticis, & Pharsalo excepto. Aetolos de Pharsalo, & Leucade postulantes ut ex fœdere sibi restituerentur, ad senatum reiecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant adiecta decreti authoritate: his contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, & Herea (Peloponnesi & ipsa urbs est) reddita Achæis. Phocæam, & Eretriam decem legati Eumeni Regi Attali filio dabant, dissentiente Quin-
* tio. una res in arbitrium senatus, libertatem his ciuitatibus dedit. Caristo ac Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum utraq; gens sub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iusserunt castella: quæ per belli tempus Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu decem legati partiti munia inter se ad liberandas suæ quisque regionis ciuitates discesserunt: P. Lentulus Bargyllas: L. Thermus Hephæstiam, et Thasum, & Thraciæ urbes: P. Iulius, & L. Terentius ad Re-

gem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philippū. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus si consilium non utile solum, sed etiam salutare admittere auribus posset, cum Rex gratias quoque se acturum diceret: si quid, quod in rem suam esset, expromeret: magnopere ei suasit: quoniam pacem impetrasset: ad societatem amicitiamq; petendam mitteret Romā legatos: ne, siquid Antiochus moueret: expectasse, & temporum opportunitates captasse ad bellandum uideri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est conuentus. qui cum se missurum extemplo legatos respondisset: Cornelius Thermopylas, ubi frequens Græciæ statutis diebus esse solet conuentus: (Phylaicum appellant) uenit. Aetolos præcipue monuit: ut constanter & fideliter in amicitia populi romani permanerent. Aetolorū principes alij questi sunt: quod nō idem erga suam gentem Romanorum animus esset post uictoriam: qui in bello fuisset: alij ferocius incusarunt: exprobraruntq;: nō modo uinci sine Aetolis Philippum, sed ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse. Aduersus ea respondere, ne altercationem excederet res, cum supersedisset Romanus: omnia eos æqua impetraturos, si Romam misissent: dixit. itaque ex authoritate eius decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia, Macedoniaq;, & Asia gererentur: Hetruriam infestam prope coniuratio seruorum fecit. Ad quærendam, opprimendamq; eam M. Attilius prætor, cui inter ciues, peregrinosq; iurisdictio obtigerat: cum una ex duabus legione urbana missus, alios iam congregatos pugnando ui-

cit: ex his multi occisi, multi capti: alios uerberatos cru cibus affixit: qui principes coniurationis fuerant: alios dominis restituit. Cósules in prouincias profecti sunt.

Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite uia facienda, castra in tumulo quodam ponentem Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit. & illustres uiri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt: inter quos præfecti sociûm T. Sẽpronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, et tribuni militum de legiõe secunda Ogulnius, & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita, retentaq;: cum hostes prospe * ra pugna nequicquam oppugnassent. Statiuis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit: dum & saucios curaret: & tanto terrore animos militum reficeret. Boij, ut est gens minime ad moræ tædium patiens: in castella sua, uicosq; dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto in agrum comensem, ubi Insubres Comensibus ad arma excitis castra habebant: legiones in * ipso itinere prælium committunt. & primo adeo acriter inuaserunt: ut antesignanos impulerint. quod ubi animaduertit: ueritus ne moti se inde pellerent, cohortem Marsorum opposuit: & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit. quorũ cum primus secundusq; impetus retudisset inferentem se ferociter hostem: confirmata & reliqua acies romana extitit primo: deinde signa acriter intulit. nec ultra sustinuerũt certamen Galli, quin terga uerterent: atq; effuse fugerent. In eo prælio supra quadraginta millia hominũ cæsa Valerius Antiâs scribit: & quingenta septem si

gna militaria

gna militaria capta: et carpēta quadrigēta trigita duo: et aureos torques multos. ex quibus unū magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui donum in æde positũ scribit. Postero die Gallorum castra expugnata, direptaq́;. Et Comū oppidum intra dies paucos captum. castella inde duodetrigınta ad consulem defecerunt. Id quoq; inter scriptores ambigıtur: utrum in Boios prius, an Insubres consul exercitum induxerit: aduersamq́; prospera pugna obliterauerit: an in uictoria ad Comū parata deformata clade in Boijs accepta sit. Sub hæc tam uaria fortuna re gesta, L. Furius Purpurio alter consul per tribum Sappiniam in Boios uenit. Iam castro Mutilo appropinquabat: cum ueritus ne intercluderetur simul à Boijs, Liguribusq́;, eadem uia, qua adduxerat: reduxit: & magno circuitu per aperta, eaq; tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum usq; ad Felsinam oppidum populantes peragrauerunt. Ea urbs, cæteraq́; castella, & Boij ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi causa in armis erat: tunc in deuias syluas recesserat: in deditionem uenerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. In Boijs negligentius coactum agmen Romanorū, quia ipsi procul abesse uiderentur, improuiso aggressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. quos non adepti pudore repenti nauibus traiecto Lebos Libuosq́; cum peruastassent: redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agresti præda in agmen incidunt romanum. Celerius prælium, acriusq́; commissum: quàm si tempore, locoq; ad certamen destinati præparatis animis concurrissent. Ibi quantam uim ad sti-

mulandos animos ira haberet, apparuit. nam ita cæ-
dis magis, quàm uictoriæ auidi pugnarunt Romani: ut
uix nuntium cladis hosti relinquerent. Ob eas res
gestas consulum literis Romam allatis supplicatio in
triduum decreta est. Breui post Marcellus Romam
uenit: triumphusq́; ei magno consensu patrum est de-
cretus. Triumphauit in magistratu de Insubribus, Co-
mensibusq́;. Boiorum triumphi spem collegæ reliquit:
quia ipsi proprie aduersa pugna in ea gente euenerat:
collegæ secunda. Multa spolia hostium captiuis carpen
tis traducta: multa militaria signa lata: æris trecenta
uiginti millia: argenti bigati ducenta triginta quatuor
millia. in pedites singulos dati octingenti æris: triplex
equiti, centurioniq́;. Eodem anno Antiochus Rex
cum hybernasset Ephesi: omnes Asiæ ciuitates in anti-
quam imperij formulam redigere est conatus. reliquas
quidem, aut quia locis planis positæ erant: aut quia pa
* rũ mœnibus armisq́; ac iuuentuti fidebant: haud dif
ficulter iugum accepturas. Smyrna, Lãpsacus libertatẽ
* usurpabant. periculũq́; erat: ne si concessum his foret:
quos in Theba Smyrna, in Aeolide, Ioniáq́; Lãpsa-
cus in Hellesponto aliquæ urbes sequerentur. Igitur et
ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendã misit: & quæ
Abydi copiæ erant: præsidio tantũ modico relicto, duci
ad Lãpsacum oppugnandũ iussit. nec ui tantũ terre-
bat: sed per legatos leniter alloquendo, castigandóq́; te-
meritatẽ, & pertinaciã, spem conabatur facere: breui
quæ peterent habituros. Sed cũ satis et ipsis, et omnibus
alijs appareret: ab Rege impetratam eos libertatẽ, nõ
* per occasionẽ raptã habere: aduersus quæ respondebãt:

nihil neq; mirari, neq; succensere Antiochum debere: si spem libertatis differri non satis æquo animo paterentur. Ipse initio ueris nauibus ab Epheso profectus Hellespõtũ petit: terrestreis copias ad Abydũ traijcit, Chersonesi urbẽ. terrestri naualẽ exercitũ iunxit. & quia clauserant portas: circundedit mœnia armatis. & iã opera admouenti deditio est facta. idẽ metus tum incolẽtes alias Chersonesi urbes ĩ deditionẽ dedit. Lysimachiã inde oĩbus simul naualibus terrestribusq; copijs uenit. quã cũ desertã, ac stratã propè ruinis inuenisset: (ceperant aũt, direptãq; incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eũ restituẽdi nobilẽ urbẽ, et loco sitã opportuno, cepit. itaq; omni cura simul est aggressus et tecta, murosq; restituere: & partim redimere seruienteis Lysimachienses: partim fuga sparsos per Hellespontũ, Chersonesumq; cõqrere: cõtrahere: partim nouos colonos, spe commodorum proposita, ascribere: & omni modo frequẽtare. simul ut Thracũ summoueretur metus: ipse parte dimidia terrestriũ copiarũ ad depopulandũ proxima Thraciæ est profectus: partẽ, naualesq; socios oẽs reliquit in operibus reficiendæ urbis. *

Sub hoc tẽpus et L. Cornelius missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum, Ptolemæumq; Reges certamina, Selymbriæ substitit: & decẽ legatorũ P. Lentulus à Bargyllis, P. Iulius & L. Terẽtius à Thasso Lysimachiã petierũt. eodẽ et à Selymbria L. Cornelius, et Thracia post paucos dies Antiochus cõuenerunt. Primus cõgressus cũ legatis, et deinceps inuitatio benigna et hospitalis fuit. ut de mandatis, statuq; præsenti Asiæ agi cœptũ ẽ: animi exasperati sunt Romãis. oĩa

acta eius, ex quo tempore e Syria classe soluisset: displi cere senatui non dissimulabant: restituiq; Ptolemaeo ciuitates omnes, quae ditionis eius fuissent: aequum cense bant. nam quod ad eas ciuitates attineret: quas a Philippo possessas Antiochus per occasionem, auerso Philippo in romanũ bellũ, intercepisset: id uero ferendũ nõ eẽ: Romanos per tot annos terra mariq; tãta pericula ac labores exhausisse: Antiochum belli praemia habere. Sed ut in Asiam aduentus eius dissimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit: quod iam etiã in Europã omnibus naualibus terrestribusq; copijs transierit: quantum a bello aperto Romanis abesse? illum quidem etiam in Italiam traijciat negaturum Romanos tam inquirere Regi Antiocho faciẽdũ, aut quousq; terra mariq; progrediendum fuerit. ipsos non cogitare Asiam nihil ad populũ romanum pertinere: nec magis illis inquirendum esse: quid Antiochus in Asia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Ro. faciat. Quod ad Ptolemaeũ attineat: cui ademptas ciuitates querantur: sibi cum Ptolemaeo & amicitiã esse: & id agere se: ut breui etiã affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidẽ aduersa fortuna spolia ulla se petisse: aut aduersus Romanos in Europã traiecisse. fuerit, quo uicto omnia, quae illius fuissent: iure belli Seleuci facta sint: existimare suae ditionis esse. occupatis maioribus suis rerum aliarum alia cura, primo quaedam ex his Ptolemaeum, deinde & Philippum usurpandae alienae possessionis. sunt quaedam ex proxima Thracia: sunt quae diu dubitare Lysimachi fuerint ad ea facienda in antiquũ uenissent. et Lysimachiã deletam Thracũ im

petu de integro condere: ut Seleucus filius eam sedē regni habeat. His disceptationibus ꝑ dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo authore allatus de morte Ptolemæi Regis: ut nullus exitus imponeretur sermonibus. nā dissimulabat pars utraq; se audisse: et L. Cornelius, cui legatio ad duos Reges, Antiochū, Ptolemæumq; mādata erat: spatiū modici tēporis ad conueniēdū Ptolemæū petebat: ut priusq̃ moueretur aliquid in noua possessione regni: perueniret in Aegyptū: & Antiochus suā fore Aegyptū, si tū occasio esset: censebat. itaq; dimissis Romanis, relictoq; Seleuco filio cū terrestribus copijs ad restituēdā, ut instituerat, Lysimachiā, ipse omni classe nauigans Ephesum, legatis ad Quintiū missis, qui ad fidē de societate agerent: oram Asiæ legens peruenit in Lyciā: Patarisq; cognito uiuere Ptolemæū, nauigandi quidē in Aegyptū omissum consiliū est. Cypri nihiliominus cū Chelidoniū promōtoriū superasset: paulisper seditione regū est retentus in Pāphylia circa Eurymedontē amnē. Profectū eū ad capita, quæ uocant Sari fluminis: fœda tēpestas oborta prope cum omni classe demersit. multæ naues eiectæ: multæ ita haustæ mari: ut nemo in terram enauerit. magna uis hominum ibi interijt, non remigum tantum, militumq; ignotorum, sed etiam insignium amicorum. Collectis reliquijs naufragij, cum res non in eo esset: ut Cyprū tentaret: minus opulento agmine, quàm profectus erat, Seleuciā redit. ibi subduci nauibus iussis (iam enim & hyems instabat) ipse in hyberna Antiochiam processit. In hoc statu Regum erant res. Romæ eo primū anno triumuiri epulones facti, C. Li-

cinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creandis his tulerat: et P. Porcius Leca. His triumuiris item ut pótifici lege datũ togæ prætextæ habendæ ius. Sed magnum certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quæstoribus urbanis Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio pecunia opus erat: quod ultimam pensionem pecuniæ in bellum collatæ persoluere placuerat priuatis. quæstores ab auguribus, pontificibusq;, quod stipendium per bellum non contulissent: petebant. ab sacerdotibus tribuni nequicquam appellati: omniumq; annorum, per quos non dederant: exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices: nouiq; in eorum locum suffecti: M. Marcellus consul in locum T. Sempronij Tuditani: qui prætor in Hispania decesserat: & L. Valerius in locum M. Cornelij Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus ẽ, admodũ adolescens: priusquam ullum magistratum caperet: nec eo anno augur in eius locum est suffectus. Comitia inde consularia habita à M. Marcello consule. creati COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabritius Luscinius, Catinius Labeo, C. Mãlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius Nobilior, et C. Flaminius. Tritici decies centum millia binis æris populo diuiserunt. id C. Flaminij honoris causa, ipsius patrisq; aduexerant Siculi Romã. Flaminius gratiã eius communicauerat cum collega. Ludi Romani & apparati magnifice sunt: & toti instaurati. Aediles plebis Cn. Domitius Aenobarbus, & C. Scribonius curio maximus multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt. tres ex his condemnati sunt. ex eorum multati-

tia pecunia ędē in insula Fauni fecerunt. Ludi plebeij per biduum instaurati. et epulū fuit ludorū causa. L. Valerius Flaccus, & M. Porcius quidē magistratum inierūt. de prouincijs cū ad senatū retulissent: patres * cēsuerūt: cū in Hispania tantū gliscęret bellū: ut iam cōsulari & duce & exercitu opus esset: placere: cōsules Hispaniā citeriorē, & Italiā prouincias aut cōparare inter se, aut sortiri. utri Hispania prouincia euenisset: eū duas legiones ex quinque millibus sociûm latini nominis, et quingentos equites secū portare: et naues lōgas uiginti ducere. alter COS duas legiones scriberet. his Galliā prouinciā obteneri satis eē, fractis proximo anno Insubriū et Boiorū animis. Cato Hispaniā, Valerius Italiā est sortitus. Prętores deide prouincias sortiti: C. Fabritius Luscinius urbanā: Catinius Labeo peregrinā: C. Mālius Volso Siciliā: Ap. Claudius Nero Hispaniā ulteriorē: P. Porcius Lecca Pisas: ut * ab tergo Libuis esset: P. Mālius in Hispaniā citeriorē adiutor consuli datur. T. Quintio, suspectis non solū Antiocho, & Aetolis, sed etiam Nabide Lacędęmoniorū tyrāno, prorogatū in annū imperiū est: duas legiones ut haberet. in eas si quid supplemēti opus esset: cōsules scribere, et mittere ī Macędoniā iussi. Ap. Claudio prętori legionē, q̄ P. Fabius habuerat: duo millia et * ducēti equites, nouosq; scribere permissū. Par numerus peditū equitūq; nouorū P. Mālio in citeriorē Hispaniā decretus: & legio eadē, quę fuerat sub Minutio prętore: data. Et P. Porcio Leccę ad Hetruriā circa Pisas ducēti peditum et quingenti equites ex gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatū imperium Sempronio

Longo. Prouincijs ita distributis, consules priusquã ab urbe proficiscerentur: uer sacrum ex pontificum iussu fecere: quod C. Cornelius Mammula prætor uo uerat de senatus sententia, populiq; iussu, Cn. Seruilio, C. Flaminio COSS. annis post uno & uiginti factum est: quàm uotum. Per eosdem dies C. Claudius, Appij filius, Pulcher augur in Q. Fabij Maximi, qui priore anno mortuus erat: lectus, inauguratusq; est. Mirantibus iam uulgo, Minutium quod Hispania mouisset, bellum negligere: literæ à Q. Minutio allatæ sunt: se ad Turbam oppidum cum Budare & Besaside imperatoribus Hispanis signis collatis prospere pugnasse: duodecim millia hostium cæsa: Budarem imperatorem captum: cæteros fusos, fugatosq;. His literis lectis minus terroris ab Hispanis erat: unde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ post ad uentum utiq; decem legatorum in Antiochum Regem conuersæ. Hi expositis, quæ prius cum Philippo acta essent: & quibus legibus data pax: non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti classe, egregio terrestri exercitu in Europam eum traiecisse. nisi auertisset uana spes ex uaniore rumore orta Aegypti inuadẽdæ: mox bello Græciam arsuram fuisse. neq; enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tũ iratam Romanis gentem. hærere et aliud in uisceribus Græciæ ingens malum. Nabin tyrannũ Lacedæmoniorum mox, si liceat, uniuersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem. cui si Agros uelut arcem Peloponneso impositum occupare liceat: deporta

tis in Italiam romanis exercitibus, ne quicquã libera tã a Philippo Græciã fore: pro Rege, si nihil aliud, lõginquo uicinũ tyrannũ dominũ habiturã. Hæc cũ iã ab grauibus authoribus, tũ quia oĩa per se ipsos explorata referrent: audirentur maiores: quod ad Antiochũ attineret: maturãda his, cũ Rex quacunq; de causa in Syriã concessisset: de tyrãno consultatio uisa est. Cũ diu disceptatũ esset: utrũ iam causæ satis uideretur, cur decerneretur: an permitterent T. Quintio, quod ad Nabin Lacedæmonium attineret: faceret quæ e Rep. censeret esse: permiserunt: eã rem rati maturatã, dilatamue non magni momenti ad summã rẽ populi romani esse: magis id animaduertendũ esse: quid Annibal, & Carthaginenses, si cum Antiocho ortũ foret bellũ: acturi essent. Aduersæ Annibali factiõis hoĩes principibus romanis, amicis quisq; suis, identidẽ scribebant: nuntios, literasq; ab Annibale ad Antiochũ missas: et ab Rege ad eũ clàm legatos uenisse. ut feras quasdam nunq̃ mitescere: sic immitẽ, implacabilẽ eius uiri animũ esse. marcescere otio tũ queri ciuitatẽ eũ, et inertia operis: nec sine armorũ sonitu excitari posse. Hæc probabilia memoria prioris belli p̃ unũ illũ tã gesti, quàm moti faciebat. Irritauerat etiã recẽti facto multorum potentiũ animos. Iudicũ ordo Carthagine ea tẽpestate dominabatur eo maxime: q̃d ijdẽ perpetui iudices erãt. res, fama, uitaq; omniũ in illorũ potestate erat. qui unũ eius ordinis, idẽ omneis aduersos habebat: nec accusator apud iudices infestos deerat. Horũ in tã potenti regno (neq; enim ciuiliter nimijs opibus utebãtur) prætor factus Annibal uocare ad se quæstorẽ. Idẽ pro nihilo

habuit: nã & aduersæ factionis erat: et quia ex quæstura in iudices, potentissimũ ordinẽ referebantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignũ id ratus Annibal uiatorẽ ad prehendẽdũ quæstorẽ misit: subductũq; in concionem non ipsum magis, quàm ordinem iudicum, quorum superbia atque opibus nec leges quicquam essent, nec magistratus: accusauit. et ut secundis auribus accipi orationem animaduertit: & infimorum quoq; libertati grauem esse superbiam eorum: legem extemplo promulgauit: pertulitq;: ut in singulos annos iudices legerentur: ne quis biẽnium continuum iudex esset. Cæterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam: tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adiecit aliud: quod bono publico sibi proprias simultates irritauit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur: partim prædæ ac diuisui principum quibusdam, & magistratibus erant. quin et pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoq; anno penderetur: deerat: tributumq; graue priuatis imminere uidebatur. Annibal postquam uectigalia quanta terrestria maritimaq; essent, & in quas res erogarentur, animaduertit: & quid eorum ordinati Reip. usus consumerent: quantum peculatus auerteret: & omnibus residuis pecunijs exactis, tributo priuatis remisso, satis locupletem Remp. fore ad uectigal præstandum Romanis, pronuntiauit in concione: & præstitit promissum. Tum uero isti, quos pauerant per aliquot annos publici peculatus: uelut bonis ereptis, non furtorum manibus extortis, infensi & irati Romanos in Annibalem, & ipsos causam odij quærentes

tes instigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Afri cano, quia parum expugnantes se ducebat subscribere * odijs accusationibusq; Annibalis: & factionibus Carthaginensium inserere publicam authoritatem: nec satis habere bello uicisse Annibalem: nisi uelut accusatores calumniam in eum iurarent: ac nomen deferrent: tandem peruicerunt: ut legati Carthaginem mitterentur: qui apud senatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho Rege consilia belli faciendi inire. Legati tres missi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum uenissent: ex consilio inimicorum Annibalis, querentibus causam aduentus dici iusserunt: uenisse ad controuersias, quæ cum Masanissa Rege Numidarum Carthaginensibus essent: dirimendas. id creditum uulgo. Annibalem unum se peti ab Romanis non fallebat: & ita pacem Carthaginẽsibus datam esse: ut inexpiabile bellum aduersus se unum maneret. itaq; cedere tempori, & fortunæ statuit: et præparatis iã omnibus ante ad fugam, obuersatus eo die in foro auertendæ suspicionis causa, primus tenebris uestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris cõsilij est egressus. Cum equi quo in loco fuerunt præsto fuissent: nocte ui acita regionem quandam agri Vocani transgressus, postero die mare inter ancillam Tapsum ad suam turrim peruenit. ibi eum parata, instru- * ctaq; remigio excepit nauis italica. Africa Annibal * excessit sæpius patriæ, quàm suorum euentus miseratus. Eo die in Cercinam insulam traiecit. ubi cum in portu naues aliquot onerarias cum mercibus inuenisset: et ad egressum eum è naue concursus salutantium es-

set factus: percuntantibus legatum se Tyrum dici iussit. ueritus tamen ne qua eorum nauis nocte profecta Tapsum, aut Adrumetũ nuntiaret, se Cercinæ uisum: sacrificio apparari iusso, magistros nauiũ, mercatoresq; inuitari iussit: & uela cum antẽnis ex nauibus corrogari: ut umbra (etenim media æstas forte erat) cœnantibus in litore fieret. quantum res & tempus patiebantur, apparatæ celebratæq; eius diei epulæ sunt: multoq; uino in serum noctis conuiuium productum. Annibal quamprimum fallendi eos, qui in portu erant, tempus habuit: nauem soluit. cæteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulæ surrexissent: id quod serum erat, aliquot horas remis in naues collocandis & aptandis armamentis absumpserunt. Carthagine et multitudinis assuetæ domum Annibalis frequentare concursus ad uestibulum ædium est factus: & ut non comparere eum uulgatum est: in forum turba conuenit principem ciuitatis quærentium: & alij fugam conscisse: (id quod erat) alij fraude Romanorũ interfectum: idq; magis ferebant: uariosq; uultus cerneres: ut in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus: uisum deinde Cercinæ cum tandem allatum est. Romani legati cum in senatu exposuissent: compertum patribus romanis esse: & Philippum Regem ante ab Annibale maxime accensum, bellum populo romano fecisse: & nunc literas, nuntiosq; ab eo ad Antiochum Regem profectos: haud quieturum ante: quàm bellum toto
* orbe terrarum conscisset. ne his debere impune esse: si satisfacere Carthaginenses populo romano uellent.
Nihil eorum sua uoluntate, nec publico cõsilio factum

esse, Carthaginenses responderunt. quicquid æquum censuissent Romani: facturos esse. Annibal prospero cursu Tyrum peruenit. exceptus à conditoribus Carthaginis ut alia patria uir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies, Antiochiam nauigat. ibi profectum iam Regem cum audisset: filium eius solenne ludorum ad Dapinnen celebrantem conuenisset: comiter ab eo exceptus, nullam moram nauigandi fecit. Ephesi Regem est consecutus, fluctuantem adhuc animo, incertumq; de romano bello. sed haud paruum momentum animo eius moliendum aduentus Annibalis fecit. Aetoli quoque eodem tempore alienati ab societate romana: & Amnander. quorum legatos Pharsalum, & Leucadem, & quasdam alias ciuitates ex primo fœdere petentes senatus ad Quintium reiecit. *

DECADIS QVARTAE LIBER QVARTVS.

INTER Bellorum magnorum, aut uixdum finitorum, aut imminentiũ curas intercessit res parua dictu: sed quæ studijs in magnũ certamẽ excesserit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio COSS, in medio ardore punici belli: nequa mulier plus semuncia auri haberet: neu uestimento uersicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppido'ue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa, ueheretur. M, & P. Iunij Bruti, tribuni plebis legem Oppiam tuebantur: neq; eam se abrogari passuros aiebant. Ad suadendum, dissuadendum'q; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium, aduersantium'q; legi complebatur. matronæ nulla nec authoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum contineri limine poterãt: omnes uias urbis, aditus'q; in forum obsidebant, uiros descendentes ad forum orantes: ut florente republica, crescente in dies priuata omnium fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierum in dies: nam etiam ex oppidis, conciliabulis'q; conueniebãt. iam et consules, prætores'q;, & alios magistratus adire, & rogare audebant. cæterum minime exorabilem alterum utiq; consulem M. Porcium Catonem habebant. qui pro lege, quæ abroga

batur: ita disseruit. Si in sua quisq; nostrum matrefamilias Quirites ius & maiestatem uiri retinere instituisset: minus cum uniuersis fœminis negotij haberemus. nunc domi uicta libertas nostra impotentia muliebri hic quoq; in foro obteritur: & calcatur. & quia singulas sustinere non potuimus: uniuersas horremus. Equidem fabulam, & fictam rem ducebam eẽ: uirorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri à stirpe sublatum esse. Ab nullo genere nõ summũ periculum est: si cœtus, & concilia, & secretas consultationes esse sinas. Atq; ego uix statuere apud animũ meum possum: utrum peior ipsa res, an peiore exẽplo agatur. quorum alterum ad nos COSS, reliquosq; magistratus, alterum ad uos Quirites magis pertinet. nam utrum è Rep. sit, nec ne, id, quod ad uos fertur: uestra existimatio ẽ: qui in suffragium ituri estis. Hæc consternatio muliebris, siue sua sponte, siue authoribus uobis M. Fundanio, et L. Valerio facta est, haud dubie ad culpam magistratuum pertinens, nescio uobis tribunis, an COSS magis sit deformis. nobis sic fœminas ad cõcitandas tribunitias seditiones iã adduxistis: nobis sicut plebis quõdã, sic nũc mulierũ secessione leges accipiẽdæ sunt. Eqdẽ nõ sine rubore quodã paulo ante per mediũ agmẽ mulierũ in forũ perueni. qđ nisi me uerecundia singularum magis maiestatis & pudoris, quàm uniuersarũ tenuisset: ne cõpellatæ à consule uiderentur: dixissem. qui hic mos est in publicum procurrendi, & obsidendi uias, & uiros alienos appellãdi? istud ipsum suos quæq; domi rogare non potuistis? an blãdiores in publico, quàm ĩ priuato, et alienis, quàm

uestris estis? q̃q̃ ne domũ quidẽ uos, si sui iuris finibus matronas cõtineret pudor: quæ leges hic rogarentur, abrogarẽtur'ue: curare decuit. Maiores nostri nullã ne priuatam quidẽ rẽ agere fœminas sine authore uoluerunt: in manu esse parẽtum, fratrum, uirorum. nos (si dijs placet) iam rempublicam etiam capessere eas patimur: & foro propè & concionibus, & comitijs immisceri. quid enim nunc aliud per uias, & compita faciunt: quàm quod aliæ rogationes tribunorum plebis suadent: aliæ legem abrogandam censent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: & sperate ipsas modum licentiæ facturas: nisi uos faciatis. Minimum hoc eorũ est: quæ iniquo animo fœminæ sibi aut moribus, aut legibus iniunctum patiuntur. omnium rerum libertatem, immo licentiam, si uera dicere uolumus: desyderant. quid enim, si hoc expugnauerint: nõ tentabunt? Recensete omnia muliebria iura: quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri: per quæ quãq; subiecerint uiris: quibus omnibus constrictas uix tamen continere potestis. qui si carpere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum uiris patiemini: tolerabiles uobis eas fore creditis? extemplo, simul pares esse cœperint: superiores erunt. At Hercule nequid nouum in eas rogetur, recusant: nõ ius, sed iniuriam deprecãtur. immo ut quam accepistis, iussistis suffragijs uestris legem: quam usu tot annorum & experiendo comprobastis: hanc ut abrogetis: id est: ut unam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex satis commoda omnibus est. id modo quæritur: si maiori parti, & in summam prodest. si quod cuiquam priuatim officiet ius: id destruet,

id destruet, ac demolietur: quid attinebit uniuersos rogare leges: quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit, propter quod matrõæ consternatæ procurrant in publicum: ac uix foro se, & concione abstineant. ut captiui ab Annibale redimantur, parentes, uiri, liberi, fratres earum. procul abest, absitq; semper talis fortuna rei publicæ. sed tñ cũ fuit: negastis hoc pijs precibus earũ. An non pietas, nec sollicitudo pro suis, sed religio cõgregauit eas. matrẽ Idæã Pessinunte ex Phrygia uenientẽ accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? ut auro et purpura fulgeamus: inquiũt: ut carpẽtis festis profestisq; diebus, uelut triũphãtes de lege uicta et abrogata, et captis et ereptis suffragijs uestris per urbẽ uectemur: ne ullus modus sumptibus, nec luxuriæ sit. Sæpe me querentẽ de fœminarũ, sæpe de uirorũ, nec de priuatorũ modo, sed etiã magistratuũ sumptibus audistis: diuersisq; duobus uitijs, auaritia & luxuria ciuitatẽ laborare: quæ pestes oĩa magna imperia euerterunt. Hæc ego quo melior lætiorq; in dies fortuna Reip. est: imperiũq; crescit: & iã in Græciã Asiamq; transcendimus, omnibus libidinũ illecebris repletas: & regias etiã attrectamus gazas: eo plus horreo: ne illæ magis res nos ceperint: quàm nos illas. Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi, iã nimis multos audio Corinthi et Athenarũ ornamenta laudãteis mirãteisq;, et antefixa fictilia deorũ romanorũ ridẽteis. hos ego malo propitios deos: & ita spero futuros: si in suis manere sedibus patiemur. Patrũ nostrorũ memoria per legatũ Cyneã Pyrrhus non uirorũ modo, sed etiã

mulierũ animos donis tentauit. nondũ lex Oppia ad coercẽdã luxuriam muliebrẽ lata erat: tñ nulla accepit. q̃ causam fuisse censetis? eadẽ fuit: quæ maioribus nostris nihil de hac re lege sanciẽdi. nulla erat luxuria: quæ coerceretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quàm remedia eorum: sic et cupiditates prius natæ sunt, quàm leges: quæ ijs modũ facerent. Quid legem Liciniã excitauit de quingentis iugeribus. nisi ingens cupido agros cõtinuandi? quid legẽ Cinciã de donis & muneribus: nisi quia uectigalis iã & stipẽdiaria plebs esse senatui cœperat? Itaq; minime mirũ est: nec Oppiã, nec aliã ullã tum legẽ desyderatam esse: quæ modum sumptibus mulierũ faceret: cum aurũ & purpurã data & oblata ultro nõ accipiebant. Si nunc cum illis dõis Cyneas urbẽ circumiret: stantes in publico inuenisset eas: quæ acciperẽt. Atq; ego nõnullarũ cupiditatũ ne causam quidẽ, aut rationem inire possum. nã ut quod alij liceat, tibi nõ licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid unaquæq; uestrũ uereretur, ne in se cõspiciatur? Pessimus quidẽ est pudor uel parsimoniæ, uel paupertatis: sed utrunq; lex uobis demit: cũ id, quod habere nõ licet nõ habetis. Hãc inqt ipsam exæquationẽ nõ fero, illa locuples. cur nõ ĩsignis auro et purpura cõspicior? cur paupertas aliarũ sub hac legis specie latet? ut quod habere nõ possunt: habituræ fuisse, si liceret, uideantur. Vultis hoc certamẽ uxoribus uestris inijcere Quirites: ut diuites id habere uelint: quod nulla alia possit? pauperes, ne ob hoc ipsum contemnãtur: supra uires se extendant? Næ simul pudere, quod nõ oportet, cœperit:

quod oportet, non pudebit. quae de suo poterit: parabit: quae non poterit: uirum rogabit. Miserum illum uirũ: & qui exoratus, & qui non exoratus erit: cum quod ipse non dederit, datum ab alio uidebit. Nunc uulgo alienos uiros rogant: &, quod maius est, legem & suffragia rogant: & à quibusdam impetrant aduersus te, & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. simul lex modum sumptibus uxoris tuae facere desierit: tu nunquam facies. Nolite eodem loco existimare Quirites futuram rem: quo fuit, antequam lex de hoc ferretur. & hominem improbum non accusari tutius est: quàm absolui: & luxuria non mota tolerabilior esset: quàm erit nunc ipsis uinculis solutis: sicut ferae bestiae irritatae, deinde emissae. Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam censeo. uos quod faxitis, deos omnes fortunare uelim. Post haec tribuni quoq; plebis, q se intercessuros professi erant: cum pauca in eandem sententiã adiecissent: tum L. Valerius prorogatione ab se promulgata ita disseruit. Si priuati tantũmodo ad suadendũ, dissuadẽdũq; id, quod à nobis rogatur: processißẽt: ego quoq;, cũ satis dictum pro utraq; parte existimarem: tacitus suffragia uestra expectassem. nunc cum uir grauissimus COS M. Porcius nõ authoritate solũ, quae tacita satis momenti habuisset: sed oratione etiã lõga, et accurata insectatus sit rogationẽ nostrã: necesse est paucis respondere. qui tamen plura uerba in castigãdis matrõis, quàm in rogatione nostra dissuadẽda cõsumpsit. & quidẽ ut in dubio poneret: utrum id, quod reprehẽderet: matrõae sua sponte, an nobis authoribus fecissent. Rẽ defendã, nõ nos: in quos iecit magis hoc COS

uerbótenus: quàm ut re insimularet. Coetum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit: quod matronæ in publico uos rogassent: ut legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace & florẽte ac beata Rep. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur: & hæc, & alia esse scio: & M. Catonem oratorem non solum grauem, sed interdũ etiam trucem scimus omnes: cum ingenio sit mitis. Nã quid tandem noui matronæ fecerunt: quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduersus te Origines reuoluam. accipe quoties id fecerint: & quidem semper bono publico. Iam à principio regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro signis collatis dimicaretur: non'ne intercursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? Quid regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volscorum castra ad quintum lapidẽ posuissent? non'ne id agmen, quo obruta hæc urbs esset: matronæ auerterunt? Iam urbe capta à Gallis aurũ, quo urbs redempta est: nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerũt. Proximo bello (ne antiqua repetam) non'ne & cum pecunia opus fuit, uiduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? et cum dij quoq; noui ad opẽ ferendã dubijs rebus accerserẽtur: matronæ uniuersæ ad mare profectæ sunt ad matrem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt. nec mihi causas æquare propositum est. nihil noui factum purgare satis est. Cæterum quod in rebus ad omnes pariter uiros fœminasq; pertinentibus fecisse eas nemo mira-

tus est: in causa proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid autem fecerunt? superbas mediusfidius aures habemus: si, cum domini seruorum non fastidiant preces: nos rogari ab honestis fœminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agitur: in quo duplex consulis oratio fuit. nam & legem ullam omnino abrogari est indignatus: & eam praecipue legem: quae luxuriae mulie bris coercendae causa lata esset. & illa communis pro legibus uisa consularis oratio est: et haec aduersus luxuriam seuerissimis moribus conueniebat. Itaq; periculũ est: nisi quid in utraq; re uani sit, docuerimus: nequis error uobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex ijs legibus, quae non in tempus aliquod, sed perpetuae utilitatis causa in aeternum latae sunt: nullam abrogari debere fateor: nisi quam aut usus coarguit: aut status aliquis reipublicae inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desyderarunt leges: mortales (ut ita dicã) et tẽporibus ipsis mutabiles esse uideo. quae in pace latae sunt: plerũq; bellũ abrogat: quae in bello: pax: ut ĩ nauis administratione alia in secunda, alia in aduersa tempestate usui sunt. Haec cũ ita natura distincta sint: ex utro tandem genere ea lex esse uidetur: quã abrogamus? quid, uetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata? aut (quod secundũ est) à decemuiris ad condẽda iura creatis in XII tabulis scripta? sine qua cũ maiores nostri non existimarint matronale decus seruari posse: nobis quoq; uerẽdũ sit: ne cũ ea pudorẽ sanctitatẽq; fœminarũ abrogemus? Quis igitur nesciat: nouam istam legem esse, Q. Fabio, et T. Sẽpronio cõsulibus XX annis ante latã? sine qua cũ per tot annos matronae optimis moribus ui-

xerint: quod tandẽ, ne abrogata ea effundãtur ad luxuriã, periculũ est? nam si ista lex aut ideo lata esset: ut finiret libidinẽ muliebrem: uerendum foret: ne abrogata incitaret. cur autẽ lata sit, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat uictor ad Cannas: iã Tarentum, iam Arpos, iam capuam habebat: ad urbem Romã admoturus exercitum uidebatur: defecerant socij: non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, nõ pecuniam in ærario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita ut pretium pro ijs bello perfecto dominis solueretur: emebantur: in eadẽ die deerant pecuniæ, frumentũ, & cætera: quæ belli usus postulabat: præbenda publicani se conducturos professi erant: seruos ad remũ, numero ex censu constituto, cũ stipendio nostro dabamus: aurũ et argentum omne, à senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: uiduæ, & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant: cautum erat: quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant: ut ad eam coercendam lex Oppia desyderata sit: cum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissũ erat: senatus finiri luctũ XXX diebus iussit. Cui non apparet: miseria et inopia ciuitatis, et q̃a omnium priuatorum pecuniæ in usum publicũ uertendæ erãt: istam legẽ scripsisse, tandiu mãsurã: quandiu causa scribendæ legis mãsisset? nã si quæ tunc temporis causa aut decreuit senatus: aut populus iussit: i perpetuũ seruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præsenti pecunia locamus? cur ser

ui, qui militent, nõ emũtur? cur priuati nõ damus remiges: sicut tũc dedimus? Oẽs alij ordines, oẽs homines mutationẽ in meliorẽ statũ reipublicæ sentient: ad coniuges tantũ nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus nõ perueniet? Purpura uiri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotijs: liberi nostri prætextis purpura togis utentur: magistratibus in colonijs, municipijsq́; togæ prætextæ habendæ ius est: nec id ut uiui solũ habeant tantũ insigne: sed etiã ut cum eo cremen tur mortui: fœminis duntaxat usum purpuræ interdicemus? & cum tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti: matrẽfamilias tuã purpureũ amiculũ habere nõ sines? et equus tuus speciosius instratus erit, quàm uxor uestita? Sed ĩ purpura, quæ teritur, absumiturq́;: nõ iniustã quidẽ, sed aliquã tamen causam tenacitatis uideo: in auro uero, in quo præter manus pretiũ nihil intertrimenti fit: quæ malignitas est? præsidiũ potius in eo est & ad publicos, & ad priuatos usus: sicuti experti estis. Nullã æmulationẽ inter eas singularẽ, quãdo nulla haberet: esse aiebat. At Hercule uniuersis dolor & indignatio ẽ: cũ sociorũ latini nominis uxoribus uidét ea concessa ornamẽta: quæ sibi adẽpta sint: cũ insignes eas eẽ auro et purpura: cũ illas uehi per urbẽ, se pedibus seq: tanq̃ in illarũ ciuitatibus, nõ ĩ sua imperiũ sit. Virorũ hoc animos uulnerare posset: q̃d muliercularũ cẽsetis: quas ẽt parua mouẽt? Nõ magistratus, nec sacerdotia, nec triũphi, nec ĩsignia, nec dona aut spolia belli ca his cõtingere possũt: mũditiæ, ornatus, et cultus, hæc fœminarum insignia sunt: his gaudent, & gloriantur: hunc mundũ muliebrem appellauerũt maiores nostri.

Quid aliud in luctu, quàm purpuram atq; aurũ deponunt? quid aliud cum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationibus supplicationibusq;, nisi excellentiores ornatus adijciunt? Scilicet si legem Oppiam abrogaueritis: non uestri arbitrij erit: siquid eius uetare uolueritis: quod nunc lex uetat? minus filiæ, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt? Nũquam saluis suis exuitur seruitus muliebris. & ipsæ libertatem, quam uiduitas & orbitas facit: detestantur. In uestro arbitrio suum ornatum, quàm in legis malunt esse. & uos in manu & tutela, non in seruitio debetis habere eas. et mallem patres uos, aut uiros, quàm dominos dici. Inuidiosis nominibus utebatur modo COS, seditionẽ muliebrem, & secessionem appellando. id enim periculũ est: ne Sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmitati est quodcunq; uos censueritis. quo plus potestis: eo moderatius imperio uti debetis. Hæc cũ contra legẽ, proq; lege dicta essent: aliquanto maior frequentia mulierũ postero die sese in publicum effudit: unoq; agmine omnes tribunorum ianuas obsederunt: qui collegarum rogationi intercedebant: nec ante abstiterunt: quàm remissa intercessio à tribunis est. nulla deinde dubitatio fuit: quin omnes tribus legem abrogarent. annis XX post abrogata est: quàm lata. M. Porcius COS, postea quam abrogata est Oppia lex: extemplo XXV nauibus longis, quarũ quinq; sociorum erant: ad Lunæ portum profectus, eodẽ exercitu conuenire iusso: et edicto per orã maritimã misso nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiscens edixit: ut ad portum Pyre

non sequerentur: inde se frequēti classe ad hostes iturū. Præteruecti Ligustinos montes, sinumq; gallicum, ad diem, quam edixerat: conuenerunt. inde Rhodā uentū: & præsidiū Hispanorū, quod in castello erat: ui deiectum. ab Rhoda secundo uento Emporias peruentum. ibi copiæ omnes, præter socios nauales, in terram expositæ. Iam tunc Emporiæ duo oppida erant, muro diuisa. unum Græci habebant, à Phocæa, unde et Massilienses, oriundi: alterum Hispani. sed Græcum oppidū in mare expositum totū orbem muri minus quadringentos passus patentem habebat: hispanis retractior à mari trium millium passuum in circuitu murus erat. Tertiū genus Romani coloni ab diuo Cæsare post deuictos Pōpeij liberos adiecti. nunc in corpus unū confusi omnes: Hispanis prius, postremo & Græcis in ciuitatē romanā ascitis. Miraretur quis: cū cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tā fera et bellicosa gēte, obiectis, quæ res eos tutaretur. disciplina erat custos infirmitatis: q̄ inter ualidiores optime timor cōtinet. Partem muri uersam in agros egregie munitam habebant, una tantū in eā regionem porta imposita: cuius assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia ciuiū in muris excubabat: neq; moris tantū, aut legis causa: sed quanta si hostis ad portas esset, obseruabāt uigilias, et circūibant cura. Hispanum nemnē in urbē recipiebant: ne ipsi quidem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hispanorū oppidū uersa nunq̄ nisi frequentes, pars tertia ferè, cuius proxima nocte uigiliæ in muris fuerant: egrediebātur. causa exeūdi hæc erat. cōmercio co-

rũ Hiſpani imprudẽtes maris gaudebãt: mercatriq; & ipſi ea, quæ externa nauibus inueherẽtur: et agrorum exigere fructus uolebãt. huius mutui uſus deſyderiũ ut hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erãt etiã eo tutiores: q̃d ſub umbra romãæ amicitiæ latebãt: quã ſicut minoribus uiribus, q̃ Maſſilienſes, ita pari colebant fide. tunc quoq; conſulẽ exercitũq; comiter ac benigne acceperũt. Paucos ibi moratus dies Cato, dũ exploraret, ubi, et quãtæ hoſtiũ copiæ eſſent: ut ne mora quidẽ ſegnis eſſet: omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat forte tẽpus anni: ut frumentum i areis Hiſpani haberẽt. itaq; redẽptoribus uetitis frumẽtũ parare, ac Romã dimiſſis, bellũ, inquit, ſeipſum alet. profectus ab Emporijs agros hoſtiũ urit, uaſtatq;: oĩa fuga, et terrore cõplet. Eodẽ tẽpore Heluio decedenti ex ulteriore Hiſpania cũ præſidio ſex milliũ dato ab Ap. Claudio prætore Celtiberi agmine ingẽti ad oppidum Iliturgim occurrerunt. Viginti millia armatorũ fuiſſe Valerius ſcribit: duodecim millia ex ijs cæſa: oppidũ Iliturgim receptũ: et puberes omneis interfectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit. et quia tuta iã ab hoſtibus regio erat: præſidio in ulteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romã ẽ profectus: et ob rẽ feliciter geſtã ouãs urbẽ eſt ingreſſus. Argenti infecti tulit in ærariũ quatuordecim millia põdo ſeptingenta triginta duo, et ſignati bigatorũ XVII millia XXIII, et oſcenſis argenti CXX millia CCCCXXXVIII. Cauſa negati triũphi fuit: quod alieno auſpicio, et in aliena prouincia pugnaſſet. Cæterũ biẽnio poſt redierat: cũ, prouincia quoq; ſucceſſori Q. Minutio tradita in annũ ſequẽtẽ,

retentus ibi lõgo et graui fuisset morbo. itaq; duobus mo
do mensibus ante Heluius ouãs urbem est ingressus:
quàm successor eius Q. Minutius triũpharet. Hic quoq;
tulit argẽti põdo triginta quatuor millia octingenta, bĩ
gatorum LXXVIII millia, & oscensis argenti
CCLXXVIII millia. In Hispania interim cõsul
haud procul Emporijs castra habebat. eò legati tres ab
Ilergetũ regulo Bilistage, in quibus unus filius eius
erat: cõuenerũt, querẽtes: castella sua oppugnari: nec spẽ
ullã esse resistẽdi: nisi præsidiũ Romani misissent. qna
millia militũ satis eẽ: nec hostes, si tanta manus uenis=
set: mansuros. Ad ea cõsul, moueri quidẽ se uel peri-
culo eorũ, uel metu dicere: sed sibi nequaq̃ tantũ copia
rũ esse: ut cũ magna uis hostiũ haud procul absit: cum
qua mox signis collatis dimicandum sibi in dies expe=
ctet: diuidendo exercitum, minuere tuto uires posset. Le
gati ubi hæc audierunt: flentes ad genua consulis pro-
uoluuntur. Orant: ne se in rebus tam trepidis de-
serat. quò enim se repulsos ab Romanis ituros? nullos
se socios, nihil usquam in terris aliud spei habere. po=
tuisse se extra id periculum esse: si decedere fide, si con
iurare cum cæteris uoluissent. nullis minis, nullis perĩ
culis se motos, sperantes satis opis et auxilij sibi in Ro
manis esse. id si nullũ sit: si sibi à consule negetur: deos
homines'q; se testes facere: inuitos & coactos se, ne ea-
dẽ, quæ Saguntini passi sunt: patiãtur: defecturos: et cũ
cæteris potius Hispãis, quàm solos perituros eẽ. Et il
lo qdẽ die sic sine respõso dimissi. Cõsulẽ nocte, quæ
insecuta est: anceps cura agitare. nolle deserere socios:
nolle minuere exercitũ: quod aut morã sibi ad dimicã-

dũ, aut in dimicando periculũ afferre posset. stat sentẽtia non minuere copias. ne quid interim hostes inferãt ignominiæ socijs: spem pro re ostentandam censet. Sæpe uana pro ueris, maxime in bello, ualuisse: & credẽtẽ se aliquid auxilij habere, perinde atq; haberet, ipsa fiducia & sperando atq; audendo seruatũ. Postero die legatis respõdit: quanq̃ uereatur ne suas uires, alijs eas cõmodando, minuat: tamen illorũ se tẽporis ac periculi magis, quàm sui rationem habere. denuntiari militũ parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet: ut cibũ, quem in naues imponãt: mature coquãt: nauesq; in diẽ tertiũ expediri iussit. duos ex legatis Bilistagi, atq; Ilergetibus nuntiare ea iubet: filiũ reguli comiter habendo, et muneribus apud se retinet. Legati non ante profecti, quàm impositos i naues milites uiderunt: id pro haud dubio iam nuntiantes, nõ suos modo, sed etiam hostes fama romani auxilij aduentantis impleuerunt. Cõsul ubi satis quod in spẽ fuit, ostentatũ est: reuocari ex nauibus milites iubet. ipse cũ iam id tempus anni appeteret: quo geri res possent: castra hyberna mille passuum ab Emporijs posuit. inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa, modico præsidio castris relicto, prædatũ milites in hostiũ agros educebat. Nocte fermè proficiscebãtur: ut & quãlongissime à castris procederent: et inopinantes opprimerent. & exercebat ea res nouos milites: & hostiũ magna uis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta castellorũ audebant. Vbi satis admodũ & suorũ, & hostiũ animos est expertus: conuocari tribunos, præfectosq;, & equites oẽs, & centuriones iussit. Tẽpus, inquit, quod sæpe optastis: uenit: quo uobis

potestas fieret uirtutẽ uestrã ostendendi. adhuc prædonum magis, quàm bellantiũ militastis more. nunc iusta pugna hostes cũ hostibus cõferetis manus: nõ agros inde populari, sed urbiũ opes haurire licebit. Patres nostri, cum in Hispania Carthaginensiũ & imperatores ibi, et exercitus essent: ipsi nullum imperatorẽ, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere uoluerunt: ut imperij sui Iberus fluuius esset finis. nunc cum duo prætores, cũ COS, cũ tres exercitus romani Hispaniã obtineant: & Carthaginensiũ iã propè X annis nemo in his prouincij sit: imperiũ nobis citra Iberũ amissum est. hoc armis, & uirtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temere, quàm constanter bellantem, iugũ, quo se exuit: accipere rursus cogatis. In hunc modũ maxime adhortatus, pronunciat: se nocte ad castra hostiũ ducturũ. ita ad corpora curanda dimissi. Nocte media, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locũ, quem uellet, priusquam hostes sentirent: caperet: præter castra hostium circunducit: & prima luce acie instructa sub ipsum uallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud suos, Nusquã, nisi in uirtute spes est milites, inquit: et ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra, & nos, medij hostes: & ab tergo hostiũ ager est. quod pulcherrimum, idem tutissimum est: in uirtute spem positã habere. Sub hæc cohortes recipi iubet: ut barbaros simulatione fugæ eliceret. Id, quod crediderat: euenit. pertimuisse, et cederent rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter castra sua, & hostium aciem relictum erat loci: arma

tis cōplent. Dum trepidant acie instruenda: consul iam paratis ordinatisq; omnibus, incompositos aggreditur. equites primos ab utroq; cornu in pugnã induxit. sed in dextro extemplo pulsi, cedentesq; trepidi etiam pediti terrorẽ intulere. Quod ubi uidit COS: duas cohortes delectas ab dextro latere hostiũ circunduci iubet: et ab tergo se ostendere: priusquã concurrerẽt peditũ acies. Is terror obiectus hosti rem metu romanorum equitũ inclinatam æquauit. tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites, peditesq;: ut quosdam consul manu ipse reprehenderit: & aduersos in hostem uerterit. ita & quandiu missilibus pugnatum est: anceps pugna erat: et iam ab dextera parte, unde terror, & fuga cœperat: ægre Romanis resistebat. à sinistro cornu, & ab fronte urgebantur barbari: & cohortes ab tergo instantes pauidi respiciebãt. Vt emissis soliferreis, falaricisq; gladios strinxerunt: tũ uelut redeintegrata est pugna. nõ cæsi ictibus procul ex improuiso uulnerabantur: sed pede collato, tota in uirtute ac uiribus spes erat. Fessos iam suos consul, ex secunda acie subsidiarijs cohortibus in pugnam inductis, accendit. noua acie facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hostes primum acri impetu uelut cuneo perculerunt: deinde dissipatos in fugam auerterunt: effusoq; per agros cursu castra repetebantur. Vbi omnia fuga completa uidit Cato: ipse ad secundam legionem, quæ in subsidio posita erat: equo reuehitur: & signa præ se ferri, plenoq; gradu ad castra hostium oppugnanda succedere iubet. siquis extra ordinem auidius procurrit: & ipse inter equites sparo percutit: & tribunos, centurionesq; castigare iubet. Iã ca-

ſtra hoſtiũ oppugnabantur: ſaxiſq́;, & ſudibus, & omni genere telorum ſummouebantur à uallo Romani. ubi recens admota legio eſt: tum & oppugnantibus animus creuit: & infenſius hoſtes pro uallo pugnabant. Conſul omnia oculis perluſtrat: ut qua minima ui reſiſtatur: ea parte irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequentes uidet: eò ſecundæ legiõis principes, haſtatoſq́; inducit. Non ſuſtinuit impetum eorum ſtatio: quæ portæ appoſita erat. & cæteri poſteaquam intra uallum hoſtes uident: ipſi caſtris exuti ſigna armaq́; abijciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto hærẽtes. ſecũdani terga hoſtiũ cædũt: cæteri caſtra diripiũt. Valerius Antias ſupra XL millia hoſtiũ cæſa eo die ſcribit. Cato ipſe haud ſanè detractator laudũ ſuarũ multos cæſos ait: numerũ non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur. unũ: quod circunducto exercitu, procul nauibus ſuis caſtriſq́;, ubi ſpẽ niſi in uirtute haberent: inter medios hoſteis præliũ cõmiſit. alterũ: quod cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertiũ: quod ſecundũ legionẽ, cæteris omnibus effuſis ad ſequendos hoſteis, pleno gradu ſub ſignis cõpoſitã, inſtructãq́; ſubire ad portã caſtrorũ iuſſit. Nihil deide à uictoria ceſſatũ. cũ receptui ſigno dato ſuos ſpolijs onuſtos in caſtra reduxiſſet: paucis horis noctis ad q̃etẽ datis, ad predãdũ in agros duxit. Effuſius, ut ſparſis hoſtibus fuga, prædati ſunt. quæ res nõ minus, quàm pugna pridie aduerſa Emporitanos Hiſpanos, accolaſq́; eorũ in deditionẽ cõpulit. multi et aliarũ ciuitatũ, q Emporias ꝓfugerãt: dediderũt ſe. quos omneis appellatos benigne domos dimiſit. Cõfeſtim inde caſtra mouit. et quacũq́; ĩcedebat agmẽ: legati dedentiũ ciuitates ſuas occurrebãt. & cum

Tarraconem uenit: iam omnis cis Iberum Hispania per domita erat: captiuiq; & Romani, & sociûm ac latini nominis uarijs casibus in Hispania oppressi domũ consulis à barbaris reducebantur. Fama deinde uulgatur: consulem in Turdetaniam exercitum ducturum. et ad deuios montanos profecturum etiam falsò perlatũ est. Ad hunc uanum, & sine authore ullo rumorem Bergistanorũ ciuitates septem, & aliquot castella defecerunt. eos deducto exercitu consul sine memorando prælio in potestatem redegit. Haud ita multo post ijdẽ, regresso Tarraconem consule, priusquam inde quoquã procederet: defecerunt. Iterum subacti. sed non eadem uenia uictis fuit. sub corona ueniere omnes: ne sæpius pacem sollicitarent. Interim P. Manlius prætor exercitu uetere à Q. Minutio, cui successerat: accepto, adiuncto & à P. Claudio Nerone ex ulteriore Hispania uetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorũ maxime imbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudine sua obuiã ierunt agmini romano. Eques immissus turbauit extemplo acies eorum. pedestre prælium nullius fermè certaminis fuit. milites ueteres periti hostium belliq; haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum est. X millia Celtiberûm mercede Turduli conducũt: alienisq; armis parabant bellum. Consul interim rebellione Bergistanorum ictus, cæteras quoq; ciuitates ratus per occasionem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. quam rem adeo ægre passi: ut multi mortem sibimetipsis consciscerent: ferox gens nullam uitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli nuntiatum

nuntiatum est: senatores omnium ciuitatum ad se uocari iussit. atq; iis, Non nostra, inquit, magis, quàm uestra refert uos non rebellare. siquidem id maiore Hispanorum malo, quàm exercitus romani labore semper adhuc factum est. id ut ne fiat, uno modo arbitror caueri posse: si effectum erit ne possitis rebellare. uolo id quammollissima uia consequi. uos quoq; in ea re consilio me adiuuate. nullum libentius sequar: quàm quod uosmetipsi attuleritis. Tacentibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum reuocati secundo quoq; concilio tacuissent: uno die muris omniũ dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in quanq; regionem uenerat: omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segestiam tantum, grauem atq; opulentam ciuitatem uineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in subigendis hostibus: quàm qui primi uenerant in Hispaniã: quod ad illos tædio imperii Carthaginensium Hispani deficiebant: huic ex usurpata libertate in seruitutem uelut asserendi erant. & ita mota omnia accepit: ut alii in armis essent: alii obsidione ad defectionem cogerẽtur: nec, nisi in tempore subuentum foret: ultra sustentaturi fuerint. Sed in consule ea uis animi, atq; ingenii fuit: ut omnia maxima, minimáq; per se adiret: atq; ageret: nec cogitaret modo, imperaretq;, quæ in rem essent: sed pleraq; ipse transigeret: nec in quenquam omnium grauius, seueriusq;, quàm in semetipsum imperium exerceret: parsimonia, & uigiliis, & labore cum ultimis militum certaret: nec quicquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atq; imperium haberet.

Difficilius bellum in Turdetania prætori romano, P. Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. itaq; eo consul accersitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eo uenit: (castra separatim Celtiberi, et Turdetani habebant) cũ Turdetanis extemplo leuia prælia incursantes in stationes eorum, Romani facere: semperq; uictores ex quàm uis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire consul, atq; ijs trium conditionũ electionẽ ferre iubet. primam: si transire ad Romanos uelint: & duplex stipendium accipere, quàm quãtũ à Turdetanis pepigissent. alteram: si domos abire: publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram: quod hostibus se Romanorum iunxissent. tertiam: si utiq; bellũ placeat: diem locumq; constituant: ubi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita. cõciliũ immistis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertum, bellum, an pax cum Celtiberis esset: commeatus tamen haud secus, quàm in pace ex agris castellisq; hostiũ Romani portabant: deinde sæpe munimẽta eorum, uelut communi pacto commercio priuatis inducijs ingredientes. Consul ubi hostes ad pugnam elicere nequit: primum prædatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberũm omneis sarcinas impedimentaq; relicta, eo pergit ducere ad oppugnandum. Posteaquam nulla mouentur re: persoluto stipendio non suis modo, sed etiam prætoris militibus, relictoq; omni exercitu in castris prætoris, ipse cum septẽ cohortibus ad Ibe-

rum est regressus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. defecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suessetani. Lacetanos, deuiam & syluestrem gentem, cum insita feritas continebat in armis: tum conscientia, dum consul exercitusq; Turdulo bello ē occupatus: depopulatorum subitis incursionibus sociorum. Igitur ad oppidū eorum oppugnandum consul ducit non romanas modo cohortes, sed & iuuentutem etiam merito infensorum ijs sociorū. Oppidū longum in altitudinem haudquaquam tantundē patens habebat. quadringentos inde fermè passus constituit signa. ibi delectarum cohortium stationem relinquens, præcepit eis: ne se ex eo loco ante mouerent: quàm ipse ad eos uenisset. cæteras copias ad ulteriorem partem urbis circunducit. maximū ex omnibus auxilijs numerum Suessetanæ iuuentutis habebat. eos ad murum oppugnandum subire iubet. Quorum ubi arma signaq; Lacetani cognouere: memores, quàm sæpe in agro eorū impune persultaßēt: quoties ipsos signis collatis fudissent, fugassentq;: patefacta repente porta uniuersi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedū impetum Suessetani tulere. quod posteaquam futurum ut ratus erat, consul fieri etiam uidit: equo citato subter murum hostium ad cohortes aduehitur: atq; eas arreptas, effusis omnibus ad sequēdos Suessetanos, quà silentium ac solitudo erat, in urbem inducit: priusq; omnia cepit: quàm se reciperent Lacetani. mox ipsos nihil præter arma habentes in deditionem accepit. Confestim inde uictor ad Vergium castrū ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat: & inde incursiones in agros pacatos prouinciæ eius fie-

bant. Transfugit inde ad consulem princeps uergestanus: & purgare se, ac populares cœpit. non esse in manu ipsis rēp. prædones receptos totum suæ potestatis id castrum fecisse. Cósul eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuisset causa, iussit. cum se muros subisse cerneret: intentosq́; prædones ad tuenda mœnia esse: tum uti cum suæ factionis hominibus meminisset arcem occupare. Id uti præceperat, factum. repente anceps terror, hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuasit. Huius potitus loci COS, eos, qui arcem tenuerant: liberos esse cum cognatis, suaq; habere iussit: Vergestanos, cæterosq́; quæstori ut uenderet, imperauit: de prædonibus suppliciū sumpsit. Pacata prouincia, uectigalia magna instituit ex ferrarijs, argentarijsq́;: quibus tum institutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res gestas in Hispania supplicationem in triduum patres decreuerūt.

Eadem æstate alter COS, Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum exercitu propter Litanam syluam signis collatis secundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum cæsa traduntur. cæteri omnes in uicos suos atq; agros dilapsi. Consul reliquum æstatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit: restituitq; quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. Cum hic status rerū in Italia, Hispaniaq; esset: T. Quintio, in Græcia ita hybernis actis, ut exceptis Aetolis, quibus nec pro spe uictoriæ præmia contigerāt: nec diu quies placere poterat: uniuersa Græcia simul pacis libertatisq́; perfruens bonis, egregie statu suo gauderet: nec magis in bello uirtutem romani ducis, quàm in uicto-

ria temperantiam, iustitiamq;, & moderationem miraretur: senatusconsultum, quo bellum aduersus Nabin Lacedæmoniũ decretum erat: affertur. quo lecto Quintius conuentum Corinthum omnium sociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit. ad quam ubi frequentes undique principes conuenerunt: ita ut in ea ne Aetoli quidem abessent: tali oratiõe est usus. Bellum aduersus Philippum non magis communi animo consilioq; Romani, & Græci gesserunt: quàm utrique suas causas belli habuerunt. nam et Romanorum amicitiam, nunc Carthaginenses hostes eorum iuuando, nunc hic socijs nostris oppugnandis uiolauerat: & in uos talis fuit: ut nobis, etiam si nostrarum obliuiscæremur iniuriarum: uestræ iniuriæ satis digna causa belli fuerint. Hodierna consultatio tota ex uobis pendet. refero enim ad uos: utrũ Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabideo occupatos pati uelitis sub ditiõe eius eẽ: an æquũ cẽseatis nobilissimá, uetustissimamq; ciuitatem in media Græcia sitam repeti in libertatem: & eodem statu, quo cæteras urbes Peloponnesi & Græciæ esse. Hæc consultatio, ut uidetis, tota de re pertinente ad uos est: Romanos nihil contingit: nisi quatenus libertatis Græciæ unius ciuitatis seruitus non plenam nec integram gloriam esse sinit. Cæterum si uos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet: ne serpat latius contagio eius mali: nos æqui boniq; facimus. de hac re uos consulo, staturus eo: quod plures censueritis.

Post orationem romani imperatoris percenseri aliorum sententiæ cœptæ sunt. Cum legatus Atheniensiũ quantum poterat gratijs agẽdis Romanorum in Græ-

ciam merita extulisset: imploratos auxilium aduersus Philippum tulisse opem: non rogatos ultro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq; esset hæc tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantium: cum fateri potius præteritorum gratiam deberent: apparebat incesos Aetolos. Igitur Alexander princeps gentis inuectus primum in Athenienses, qui libertatis quondam duces & authores, assentationis propriæ gratia communem causam proderent: questus deinde Achæos Philippi quondam milites, postremum ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepisse, & id agere, ut argos habeant: Aetolos primos hostes Philippi, semper socios Romanorũ, pactos in fœdere suas urbes agrosq; fore deuicto Philippo, fraudari Echino & Pharsalo, insimulauit fraudis Romanos: quod uano titulo libertatis ostentato, Calcidem & Demetriadem præsidijs tenerent: qui Philippo cũctãti deducere inde præsidia obijcere semper soliti sunt: nunquam, donec Demetrias, Calcisq;, et Corinthus tenerẽtur: liberam Græciam fore. Postremo, qui remanendi in Græcia, retinẽdiq; exercitus Argos, & Nabin causam facerent: deportarent legiones in Italiam. Aetolos polliceri: aut conditione, & uoluntate sua Nabin præsidium Argis deducturum: aut ui atque armis coacturos in potestate consentientis Græciæ esse. Hac uaniloquentia primum Aristhenum prætorem Achæorum excitauit. Ne istud, inquit, Iupiter OPT. MAX. sinat, Iunoq; regina: cuius in tutela Argi sunt: ut illa ciuitas inter tyrannum lacedæmonium, et latrones Aetolos præmium sit posita

in eo discrimine: ut miserius à nobis recipiatur: quàm ab illo capta est. Mare interiectum ab istis praedonibus non tuetur nos T. Quinti. quid, si in media Peloponneso arcem sibi fecerint: futurum nobis est? Linguam tantum Graecorum habent, sicut speciem hominum: moribus, ritibusq; efferatioribus, quàm ulli barbari immanes beluae uiuunt. Itaq; uos rogamus Romani: ut et ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Graeciae constituatis: ut à latrocinio quoq; Aetolorũ satis pacata haec relinquatis. Romanus cunctis undiq; increpantibus Aetolos, respõsurum se fuisse ijs dixit: nisi ita infensos omneis in eos uideret: ut sedandi potius, quàm irritandi essent. contentum itaq; opinione ea, quae de Romãis, Aetolisq; esset: referre se dixit: quid de Nabidis bello placeret: nisi redderet Achaeis Argos. Cũ omnes bellum decreuissent: auxilia ut pro uiribus suis quaeq; ciuitates mitterent, est hortatus. Ad Aetolos legatos etiam misit: magis, ut nudaret animos: id quod euenit: quàm spe impetrari posse. Tribunis militum ut exercitum ab Elatia accerserent, imperauit. Per eosdem dies & Antiochi legatis de societate agentibus respondit: nihil se absentibus decem legatis sentetiae habere: Romam eundum ad senatum ijs esse. Ipse copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atq; ei circa Cleonas Aristhenus praetor cum X millibus Achaeorum peditum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt castra. Postero die in campum Argiuorum descenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum castris capiunt. Praefectus praesidio Lacorum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris

eius frater. qui sub aduentum Romanorum, et utrasq; arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut suspecta erant: ualidis præsidijs firmauit. sed inter agenda hæc pauorem iniectum aduentu Romanorum dissimulare haudquaquam poterat: & ad extremum terrorem intestina etiam seditio accessit. Democles erat Argiuus, adolescens maioris animi, quàm consilij. qui primo, iureiurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis collocutus, dum uires adijcere coniurationi studet: incautior fidei æstimator fuit. colloquentem eum cum suis satelles à præfecto missus cum accerseret, sensit proditum consilium esse: hortatusq; coniuratos: qui aderant: ut potius, quàm extorti morerentur: arma secum caperet. atq; ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans: ut qui saluam Remp. uellent: authorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sane mouit quenquam: quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidij cernebāt. Hæc uociferantem eum Lacedæmonij circumuētum cum suis interfecerunt. comprehensi deinde quidam & alij: ex ijs occisi plures: pauci in custodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demissi ad Romanos transfugerunt. Quintius affirmantibus ijs, si ad portas romanus exercitus fuisset: non sine effectu futurū eum motum fuisse: si propius castra admouerentur: non quieturos Argiuos: misit expeditos equites, peditesq;. qui circa Cyralabin gymnasium (id est minus trecētos passus ab urbe) cum erumpētibus à porta Lacedæmonijs prælium commiserunt: atq; eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & castra eo ipso loco, ubi

pugnatum erat: imperator romanus posuit. Diem inde unum in speculis fuit: siquid noui motus oriretur. postea quam oppressam metu ciuitatem uidit: aduocat concilium de oppugnandis Argis. Omnium principũ Graeciæ, præter Aristhenum, eadem sententia erat, cum causa belli non alia esset: inde potissimum ordiendi belli. Quintio id nequaquam placebat: sed Aristenum contra omnium consensum differentem cum haud dubia approbatione audiuit: & ipse adiecit: cum pro Argiuis aduersus tyrannum bellum susceptum sit: quid minus conueniens esse: quàm omisso hoste Argos oppugnari? se uero caput belli Lacedæmonem & tyrannũ petiturum. Et dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi erat circa: demessum, et conuectum est. uiride, ne hostes mox haberent: protritum, & corruptum. castra deinde mouit: & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Carrhias posuit castra. ibi, priusquam hostium intraret agrum: sociorum auxilia expectauit. Venerunt Macedonum à Philippo duo millia & DCC, & Thessalorum equites quadringenti. neciam auxilia, quorum affatim erat: sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Nauales quoq; magnæ copiæ conueniebant. iam ab Leucade L. Quintius cum XL nauibus uenerat: iam Rhodiæ X & octo tectæ naues: iam Eumenes Rex circa Cycladas insulas erat cum X tectis nauibus, triginta lembis, mistisq; alijs minoris formæ nauibus. ipsorum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti Tyrannorum iniuria pulsi, spe recuperãdæ patriæ in castra romana conuenerunt. Multi ante

erant iam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebãt Lacedæmonem: alij ab alijs expulsi. princeps erat exulum Aegisipolis, cuius iure gentis regnum Lacedæmone erat: pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis: qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circunstaret tyrannum: & propè nulla spes esset uires suas, hostiumq; æstimanti: non tamen omisit bellum: sed à Creta mille delectos iuuentutis eorum exciuit: cum mille iam haberet: et tria millia mercenariorum militum, X millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit: & fossa ualloq; urbem communiuit. & nequid intestini motus oriretur: metu & acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam ut saluum uellent tyrannum, sperare non poterat: cum suspectos quosdam ciuium haberet: eductis in campum omnibus copijs, positis armis ad concionem uocari iussit Lacedæmonios: atque eorum concioni satellites armatos circundedit. & pauca præfatus cur sibi omnia timenti, cauentiq; ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre: siquos suspectos status præsens rerum faceret: prohiberi potius nequid moliri possint: quàm puniri molientes. itaq; quosdam se in custodia habiturum: donec ea, quæ instat, tempestas prætereat. hostibus repulsis, à qbus, si modo proditio intestina satis caueatur: minus periculi esse: extemplo eos emissurum. Sub hæc citari nomina octoginta fermè principum iuuentutis iussit: atq; eos, ut quisq; ad nomen responderat: in custodiam tradidit. nocte insequenti oẽs interfecti. Ilotarũ deinde quidã (hi sunt iam inde antiquitus castellani,

agreste genus) transfugere uoluisse insimulati, per oẽs uicos sub uerberibus acti necantur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus: si dimicare acie uellet: & urbem relinquere tam suspectis, et incertis omnium animis metuẽs. Quintius satis iã omnibus paratis profectus ab statiuis, die postero ad Sellas super Eurotam fluuiũ peruenit: quo in loco Antigonus Macedonum Rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno signis collatis dimicasse dicebatur. inde, cum audisset ascensum difficilis et arctæ uiæ esse: breui per mõteis circuitu præmissis, qui munirent uiam: lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis prope fluentem mœnibus, peruenit. ubi castra metantes Romanos, Quintiumq; ipsum cum equitibus atq; expeditis prægressum auxiliares tyrãni adorti, ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt, nihil tale expectanteis: quia nemo his obuius toto itinere fuerat: ac ueluti pacato agro transierant. Aliquandiu, peditibus equites, equitibus pedites uocantibus, cum in se cuiq; minimum fiduciæ esset: trepidatum est. tandem signa legionum superuenerunt: et cum prim agminis cohortes inductæ in prælium essent: qui modo terrori fuerant: trepidiantes in urbem compulsi sunt. Romani cum tantum à muro recessissent: ut extra ictum teli essent: acie directa paulisper steterũt. posteaquam nemo hostiũ contra exibat: redierũt in castra. Postero die Quĩtius proe fluuiũ præter urbẽ sub ipsas Mænali mõtis radices circunducere

copias instructas pergit . primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum instructos paratosq; sub signis habebat mercenarios milites: in quibus omnis fiducia erat: ut ab tergo hostem aggrederetur. posteaquam extremũ agmen præterijt: tum ab oppido eodem, quo pridie erũperant: tumultu pluribus simul locis erumpunt . Ap. Claudius agmen cogebat. qui ad id, quod futurũ erat: ne inopinate accideret: præparatis suorum animis, signa extemplo conuertit: totumq; in hostem agmen circumegit. itaq; uelut rectæ acies concurrissent : iustum aliquandiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugã inclinarũt. quæ minus trepida fuisset: ni Achæi locorum prudentes institissent. hi et cædes ingentes ediderunt: & dispersos passim fuga plerosq; armis exuerunt. Quintius propè Amyclas posuit castra . unde cum perpopulatus omnia circuniecta urbi frequentis & amœni agri loca esset: nullo iã hostium porta excedente, mouit castra ad flumen Eurotam . inde uallem Taygeto subiectam, agrosq; ad mare pertinentes euastat. Eodem tempore L. Quintius maritimæ oræ oppida partim uoluntate, partim metu aut ui recepit. certior deinde factus, Gyttheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmonijs receptaculum esse: nec procul à mari castra romana abesse: omnibus id copijs aggredi constituit. Erat eo tempore ualida urbs et multitudine ciuiũ incolarumq;, et omni bellico apparatu instructa. In tempore Quintio rem aut facilem aggredienti Rex Eumenes & classis rhodiorum superuenerunt . ingens multitudo naualium sociorum è

tribus concitata classibus intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationem urbi terra mariq; munitæ facienda opera erant: effecit. Iam testudinibus admotis murus subruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaq; una crebris ictibus euersa est turris: quodq; circa muri erat, casu eius prostratum. & Romani simul à portu, unde aditus planior erat: ut discederent ab apertiore loco hostes: simul per patefactum ruina iter irrũpere conabantur. nec multum abfuit: quin quà intenderant, penetrarent. sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendæ urbis: mox deinde eadem turbata. Dexagorides, & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagorides miserat ad legatum romanum traditurus urbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conuenisset: à Gorgopa proditor interficitur. intentiusq; ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugnatio erat: ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militum superuenisset. Is cum supercilio haud procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset: & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terra mariq; instaret: tum uera desperatio Gorgopam quoq; coegit id consilij, quod in altero morte uindicauerat: capere. & pactus, abducere inde milites, quos præsidij causa habebat: liceret: tradidit Quintio urbem. Priusquam Gyttheum traderetur: Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi, cum mille mercenarijs militibus, & duobus millibus Arguorum Lacedæmonem ad Nabin uenit. Nabis sicut primo aduentu romanæ classis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat: sic

parua ſpe cum acquieuiſſet, Gyttheo ab ſuis retento:
poſteaquam id quoq; traditum Romanis audiuit eſſe: cũ
ab terra omnibus circa hoſtibus nihil ſpei eſſet: à mari
quoq; toto ſe interclusum: tunc cedendum fortunæ ratus,
caduceatorem primum in caſtra miſit ad explorandũ:
ſi paterentur legatos ad ſe mitti. qua impetrata re, Py-
thagoras ad imperatorem uenit nullis alijs mandatis:
quàm ut tyranno colloqui cum imperatore liceret. Cõ
cilio conuocato, cum omnes dandum colloquium cenſuiſ
ſent: dies locuſq; conſtituitur. in mediæ regionis tumulos
modicis copijs ſequentibus cum ueniſſent: relictis ibi in
ſtatione conſpecta utrinq; cohortibus, Nabis cũ delectis
cuſtodibus corporis, Quintius cum fratre, & Eume-
ne Rege, & Soſilao Rhodio, & Ariſtheno Achæorũ
prætore, tribuniſq́; militum paucis deſcendit. Ibi per-
miſſo ut ſeu dicere prius, ſeu audire mallet, ita cœpit
tyrannus. Si ipſe per me T. Quinti, uoſq́;, qui ad-
eſtis: cauſam excogitare, cur mihi aut indixiſſetis bel-
lum: aut inferretis: poſſem: tacitus euentũ fortunæ meæ
expectaſſem. nunc imperare animo nequeo: quin pri-
uſquam perirem, cur periturus eſſem, ſcirem. & Her-
cule ſi tales eſſetis: quales eſſe Carthaginenſes fama ẽ:
apud quos nihil ſocietatis fides ſancti haberet: in me
quoq; uobis quid faceretis, minus[B] penſi eſſe, non mira-
rer. nunc uos cum intueor Romanos eſſe: qui rerum di
uinarum fœdera, humanarumq́; fidem ſocialem ſan-
ctiſſimam habeatis: cum me ipſe reſpexit: eum eẽ ſpero:
cui & publice, ſicut cæteris Lacedæmonijs, uobiſcum
uetuſtiſſimum fœdus ſit: et meo nomine priuatim ami-
citia ac ſocietas nuper Philippi bello renouata. At enim

ego eam uiolaui: & euerti: quod Arguorum ciuitatem teneo. Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicẽ defensionem præbet. nã et ipsis uocantibus, & tradẽtibus urbẽ eã accepi: nõ occupaui: et accepi urbem: cũ Philippi partiũ, non in uestra societate esset. Tẽpus autem me liberat: quod cum iam Argos haberem: societas mihi uobiscum conuẽnit. ut uobis mitterem ad bellum auxilia: non ut argis præsidium deducerem, pepigistis. At Hercle in ea controuersia, quæ de Argis ẽ: superior sum, et æquitate rei: quod non uestram urbẽ, sed hostiũ, quod uolentem, non ui coactam accepi: & uestra confessione: quod in cõditionibus societatis mihi Argos reliquistis. Cæterum nomen tyranni, & facta me præmunt: quod seruos ad libertatem uoco: quod in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc respondere possum: me, qualiscunq; sum, eum esse: qui fui. Cũ tu ipse mecũ T. Quinti societatẽ pepigisti: tũ me Regẽ appellari à uobis memini: nũc tyrannũ uocari uideo. itaq; si ego nomen imperij mutassem: mihi meæ inconstantiæ, cum uos mutetis, uobis uestræ reddenda ratio est. Quod ad multitudinẽ seruis liberatis auctã, & egentibus diuisim agrũ attinet: possũ quidẽ & in hoc me iure tẽporis tutari. nã fecerã hæc, qualiacũq; sunt: cũ societatẽ mecũ pepigistis: et auxilia ĩ bello aduersus Philippũ accepistis. sed si nũc ea fecissẽ: nõ dico, quod ĩ eo uos læsissẽ: aut uestrã amicitiã uiolassẽ: sed illud memo re atq; ĩstituto maiorũ fecisse. Nolite ad uestras leges atq; ĩstituta exigere ea. quæ Lacedæmõe fiũt. nihil cõparare singula necesse ẽ. uos à cẽsu eqtẽ, à cẽsu peditẽ legitis: et paucos excellere opibus, plebẽ subiectũ eẽ illis uultis.

noster legum lator non in paucorum, manu remp. esse uoluit: quem uos senatum appellatis: nec excellere unum, aut alterum ordinem in ciuitate: sed per æquationem ad dignitates fore credidit: ut multi essent: qui arma pro patria ferrent. Pluribus me peregisse, quàm pro patriæ sermone breuitatis fateor. et breuiter peroratum esse potuit: nihil me, posteaquam uobiscum amicitiã institui: cur eius uos pœniteret, commisisse. Ad hæc imperator romanus. Amicitia, & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope Rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est. cuius ius tyrãni quoq;, qui postea per uim tenuerunt Lacedæmone imperiũ: quia nos bella nunc punica, nunc gallica, nunc alia ex alijs occupauerant: usurparunt: sicut tu quoq; hoc bello Macedonico fecisti. nã quid minus cõueniret: quàm nos, q̃ pro libertate Græciæ aduersus Philippũ gereremus bellũ: cũ tyrãnno instituere amicitiã? et eo tyrãno: quàm q̃ unq̃ fuit, sæuissimo, et uiolẽtissimo in suos? nobis uero, ẽt si Argos nec cœpisses p̃ fraudẽ: nec teneres: liberãtibus omnẽ Græciã Lacedæmon quoq; uindicãda in antiquã libertatem erat, atq; in leges suas: quarũ modo, tãquam æmulus Lycurgi, mentionem fecisti. An ut ab Iasso, & Bargyllis præsidia Philippi deducantur, cura erit nobis: Argos, & Lacedæmonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus: quæ titulum nobis liberatæ Græciæ seruientes deforment? At enim cum Philippo Argiui senserunt. Remittimus hoc tibi: ne uicem nostram irascaris. satis compertum habemus: duorum, aut ad summũ trium in ea re nouitatis culpã esse: tam Hercle: quàm

in te, tuoq; præsidio accersendo, accipiendoq; in arcem, nihil sit publico consilio actum. Thessalos, & Phocenses, & Locrenses consensu omnium scimus partiũ Philippi fuisse. tamen cum cæterã liberauerimus Græciã: quid tandem censes in Arguis, qui insontes publici cõsilij sint: facturos? Seruorum ad libertatem uocatorum, & egentibus hominibus agri diuisi crimina tibi obijci dicebas: non quidem nec ipsa mediocria. sed quid ista sunt præ ijs: quæ à te, tuisq; quotidie alia super alia facinora éduntur? exhibe liberam cõcionem uel Argis, uel Lacedæmone: si te audire iuuat uera dominationis impotentissimæ crimina. Vt omnia alia uetustiora omittam: quam cædem Argis Pythagoras iste gener tuus penè in oculis meis edidit? quam tu ipse: cum iã propè in finibus Lacedæmoniorum essem? Agedum, quos in concione cõprehẽsos, omnibus audiẽtibus ciuibus tuis, in custodia te habiturum esse pronuntiasti: iube uinctos produci: ut miseri parentes, quos falsò lugent: uiuere sciant. At enim ut iam ita sint hæc: quid ad uos Romani? hoc tu dicas liberantibus Græciam socijs: qui ut liberare possent: mare traiecerunt? terra mariq; gesserũt bellum? Vos tamen, inquis, uestramq; amicitiam, ac societatem populi romani non uiolaui. Quoties uis te id arguam fecisse? sed nolo pluribus: summam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia uiolatur? nempe his maxime duabus: si socios meos pro hostibus habeas: si cum hostibus te coniungas. Vtrum non à te factum est? nam & Messenen uno atq; eodem iure fœderis, quo et Lacedæmonem, in amicitiam nostram acceptam socius ipse sociam nobis urbem ui atq; armis cepisti: &

cum Philippo hoste nostro non societatem modo, sed (si diis placeat) affinitatem etiam per Philoclē præfectum eius pepigisti: et bellum aduersum nos gerens mare circa Maleá infestum nauibus piraticis fecisti: et plures propè ciues romanos, q̃ Phillipus, cepisti: atq; occidisti: tutiorq; Macedoniæ ora, quàm promōtorium Maleæ commeatus ad exercitus nostros portantibus nauibus fuit. Proinde parce sic fidē ac iura societatis iactare: & omissa populari oratione, tanq̃ tyrannus & hostis loquere. Sub hæc Aristhenus nunc monere Nabin: nunc etiā orare: ut dū liceret: dum occasio esset: sibi ac fortunis suis consuleret. et referre deinde nominatim tyrannos ciuitatum finitimarū cœpit: qui deposito imperio, restitutaq; libertate suis, non tutā modo, sed etiā honoratam inter ciues senectutem egissent. His dictis inuicem, auditisq;, nox propè diremit colloquiū. postero die Nabis Argis se cedere, ac deducere præsidium, quando ita Romanis placeret: & captiuos, & perfugas redditurū dixit. aliud siqd postularent: scriptum ut ederent, petiit: ut deliberare cū amicis posset. Itaq; & tyranno ad consultandum tēpus datum est: & Quintius sociorum etiā principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat: perseuerandū in bello esse: & tollendum tyrannum: nūquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. satius multo fuisse non moueri bellum aduersus eū: quàm omitti motum. & ipsum uelut comprobata dominatione firmiorē futurum, authore iniusti imperii assumpto populo romano: & exemplo multos & in aliis ciuitatibus ad insidiandum libertati ciuium suorum incitaturum. Ipsius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. uidebat

enim: compulso intra mœnia hoste, nihil præter obsidionem restare: eam autem fore diuturnam. non enim Gytheum, quod ipsum tamen traditum, non expugnatum esset: sed Lacedæmonem ualidissimam urbem uiris, armisq; oppugnaturos. unam spẽ fuisse: siqua admouentibus exercitũ dissensio ac seditio inter ipsos excitari posset. cum signa portis prope inferri cernerent: neminẽ se mouisse. Adijciebat et cum Antiocho infidá pacẽ Iuliũ legatum inde redeuntem nuntiare: multo maioribus, quàm ante, terrestribus naualibusq; copijs in Europam eum transisse. si occupasset obsidio Lacedæmonis exercitum: quibus alijs copijs aduersus Regem tã ualidum, ac potentem bellũ gesturos? Hæc propalàm dicebat. illa tacita suberat cura: ne nouus COS. Græciá prouinciam sortiretur: & inchoati belli uictoria successori tradenda esset. Cũ aduersus tendendo nihil moueret socios: simulando se transire in eorum sententiam, omnes in assensum consilij sui traduxit. Bene uertat, iquit obsideamus Lacedæmonem: quando ita placet. cæterum cum res tam lenta, quàm ipsi scitis, oppugnatio urbium sit: & obsidentibus prius sæpe, quàm obsessis tædiũ afferat: iam nunc hoc ita proponere uos animis oportet: hybernandũ circa Lacedæmonis mœnia esse. quæ mora si laborem tantum, ac periculũ haberet: ut & animis et corporibus ad sustinenda ea parati essetis, hortarer uos. nũc impẽsa quoq; magna eget in opera, in machinationes, & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda est: in commeatus uobis, nobisq; in hyemem expediẽdos. Itaq; ne aut repente trepidetis: aut rẽ inchoatam turpiter destituatis: scribendũ ante uestris ciuitatibus cẽseo: explorandũq;:

quid quæq; animi, quid uirium habeat. Auxiliorum satis superq; habeo. sed quo plures sumus: pluribus rebus egebimus. nihil iam præter nudum solum ager hostium habet: ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omniũ ad respicienda cuiq; domestica mala conuertit: segnitiã, & inuidiam, & obtrectationem domi manentium aduersus militantes: libertatem difficilem ad consensum: inopiam publicam: malignitatem conferendi ex priuato. uersis itaq; subito uoluntatibus, facere quod e Rep. populi romani, sociorumq; esse crederet: imperatori permiserunt. Inde Quintius adhibitis legatis tantum, tribunisq; militum, conditiones, in quas cum tyranno pax fieret: has conscripsit. Sex mensiũ induciæ ut essent Nabidi, Romanisq;, & Eumeni Regi, & Rhodijs. Legatos extemplo mitterent Romam T. Quintius, & Nabis: ut pax ex authoritate senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent: ea dies ut induciarum principium esset: & ut ex ea die intra decimum diem ab Argis, cæterisq; oppidis, quæ in Arguorum agro essent: præsidia omnia deducerentur: uacuaq; & libera traderentur Romanis: & ne quod inde mancipium regium publicum'ue aut priuatum educeretur: & siqua ante educta forent: dominis recte restituerentur. Naues, quas ciuitatibus maritimis ademisset: redderet: ne'ue ipse nauem ullam, præter duos lembos, qui non plus quàm sexdecim remis agerentur: haberet. Perfugas & captiuos omnibus socijs populi romani ciuitatibus redderet. Messenijs omnia, quæ comparerent: quæq; domini cognoscerent. Exulibus quoq; La

cedæmonijs liberos, & coniuges restitueret: quæ earũ uiros sequi uoluissent: inuita nequa ex illis comes esset. Mercœnariorum militum Nabidis qui aut in ciuitates suas, aut ad Romanos transissent: ijs res suæ omnes recte redderentur. In Creta insula nequam urbem haberet. quas habuisset: redderet Romanis. nequam societatem cum ullo Cretensium, aut quoquam alio institueret: neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus, quasq; & ipse restituisset: quæq; se suaq; in fidem ac deditionem populi romani tradidissẽt: omnia præsidia deduceret: seq; ipse, suosq; ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alieno'ue agro conderet. Obsides ea ita futura, daret quinque: quos imperatori romano placuisset: filium in his suum: & talenta centum argenti in præsenti, & quinquaginta talẽta in singulos annos per annos octo. Hæc conscripta castris propius urbem motis Lacedæmonem mittuntur. nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno: nisi quod præter spem reducendorum exulum mentio nulla facta erat. maxime autem omnium ea res offendebat: quod & naues, et maritimæ ciuitates ademptæ erant. fuerat autem ei magno fructui mare omnem oram Maleæ prædatorijs nauibus infestam habenti. iuuentutem præterea ciuitatum earum ad supplementum longe optimi generis militum habebat. Has conditiones, q̃quam ipse in secreto uolutauerat cum amicis: uulgo tamen omnes fama ferebant: uanis, ut ad cæteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regiorum ingenijs. Non tam omnia uniuersi, quàm ea, quæ ad quenq; pertinerent: singuli carpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebãt: aut ex bonis eo-

rum aliquid possederant: tanquam amissuri, non redditurj, indignabantur. seruis liberatis à tyranno non irrita modo futura libertas, sed multo fœdior, quàm fuisset ante, seruitus, redeuntibus in iratorum dominorum potestatem, ante oculos obuersabatur. mercenarij milites et pretia militiæ casura in pace ægre ferebant: et reditum sibi nullum esse in ciuitates uidebant, infensas non tyrannis magis, quàm satellitibus eorum. Hæc inter se primo in circulis ferentes fremere: deinde ad arma subito discurrerunt. quo tumultu cum per se satis irritatã multitudinem cerneret tyrannus: concionem aduocari iussit. ibi cum ea, quæ imperarentur à Romanis, exposuisset: & grauiora, atq; indigniora quædam falsò adiũxisset: & ad singula nunc ab uniuersis, nunc à partibus concionis acclamaretur: interrogauit: quid se respondere ad ea, aut quid facere uellent? propè una uoce oẽs nihil respondere, bellum geri iusserunt: et pro se quisq;, qualia multitudo solet: bonum animum habere, et bene sperare iubentes, fortes fortunam adiuuare aiebant. His uocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Aetolosq; adiuturos pronuntiat: & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum affatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis: & in stationes non ultra quieturi discurrunt. Paucorum lacessentium excursio, & emissa iacula extemplo Romanis dubitationem, quin bellandũ esset, exemerunt. leuia inde prælia per quatriduum primum sine ullo satis certo euentu commissa. quinto die propè iusta pugna adeo pauentes in oppidum Lacedæmonij compulsi sunt: ut quidam milites romani terga fugientium cædentes per intermissa, ut tunc erant, mœnia

urbem intrarint. Et tunc quidem Quintius satis eo terrore coercitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius oppugnationem urbis superesse ratus, missis, qui omnes nauales socios à Gytheo accerserēt: ipse interim cum tribunis militum ad uisendū urbis situm mœnia circunuehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta. tyranni nuper locis patentibus, planisq; obiecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu stationibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi satis omnia inspexit: corona oppugnandum ratus, omnibus copijs (erant autē romanorū sociorūq; simul peditū eqtumq;, simul terrestriumq; ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alij scalas, alij ignem, alij alia, quibus non oppugnarent modo: sed etiā terrerēt: portabant: iussi clamore sublato subire undiq; omnes: ut quà primum occurrerent: quà ue opem ferrent, ad omnia simul pauentes Lacedæmonij ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuisum. parte una à Phœbeo, altera à Dictynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias appellant: (omnia autem hæc aperta sine muro loca sunt) aggredi iubet. Cū tantus undiq; terror urbem circunuasisset: primo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuntios trepidos motus, ut quisq; maxime laboraret locus: aut ipse occurrebat: aut aliquos mittebat. deinde circunfuso undiq; pauore ita obtorpuit: ut nec dicere qđ in rē esset, nec audire posset: nec inops modo consilij, sed uix mentis compos esset. Romanos primo sustinebant in angustijs Lacedæmonij: ternæq; acies tempore uno locis diuersis pugnabant. deinde crescente certamine nequaquam erat prælium par. missilibus

enim Lacedæmonij pugnabant: à quibus se & magnitudine scuti perfacile romanus tuebatur miles: & quod alij uani, alij leues admodũ ictus erant. nam propter angustias loci, confertamq; turbam non modo ad emittenda cum procursu, quo plurimum concitantur tela: spatium habebant: sed ne ut de gradu quidem libero ac stabili conarentur. itaq; ex aduerso missa tela nulla in corporibus, rara in scutis hærebant. à circunstantibus ex superioribus locis quidam uulnerati sunt: mox progressos iam etiam ex tectis non tela modo, sed tegulæ quoq; inopinantes perculerunt. sublatis deinde supra capita scutis, continuatisq; ita inter se, ut nonmodo ad cæcos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset: testudine facta subibant. et primæ angustiæ paulisper sua hostiumq; refertæ turba tenuerunt. posteaquam in patentiorẽ uiam urbis paulatim urgentes hostem processere: non ultra uis eorum, atq; impetus sustineri poterant. Cũ terga uertissent Lacedæmonij: & effusa fuga superiora peterent loca: Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quanam ipse euaderet, circunspectabat. Pythagoras cum ad cætera animo officioq; ducis fungebebatur: tum uero unus ne caperetur urbs, causa fuit. succendi enim ædificia proxima muro iussit. quæ cum momento temporis arsissent: ut adiuuantibus ignem, qui aliâs ad extinguendum opem ferre solent: ruere in Romanos tecta: nec tegularum modo fragmenta, sed etiam ambusta tigna ad armatos peruenire: & flamma late fundi: fumus terrorem etiam maiorem, quàm periculum facere. Itaq; & qui extra urbem erant Romanorum: tum maxime impetus facientes

recessere à muro: & qui iam intrauerant: ne incendio à tergo oriente intercluderentur à suis: receperunt sese. & Quintius posteaquam quid rei esset, uidit: receptui canere iussit. ita iam propè capta urbe reuocati redierũt in castra. Quintius plus ex timore hostium quàm ex re ipsa spei nactus, per triduum insequens territauit eos, nunc prælijs lacessendo, nunc operibus intersepiendo quædam: ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorẽ misit. quẽ Quintius primo aspernatus excedere castris iussit: deinde suppliciter orantem, aduolutumq́; genibus tandem audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. deinde cum ea uelut uana, & sine effectu nihil proficerẽt: eò deducta res est: ut his conditionibus, quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant: induciæ fierent: pecuniáq;, et obsides accepti. Dum oppugnatur tyrannus: Argiui nuntijs alijs propè super alios afferentibus non tantummodo obsessam, sed iam captam urbem Lacedæmonem esse, erecti & ipsi simul eo, quod Pythagoras cũ parte ualidissima præsidij excesserat: contempta paucitate eorum, qui in arce erant: duce Archippo quodam præsidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer præfuerat: uiuum fide data emiserunt. Huic lætitiæ Quintius superuenit, pace data tyrãno, dimissisq́; à Lacedæmone Eumene, & Rhodijs, & L. Quintio fratre ad classem. Læta ciuitas celeberrimum festorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli mala prætermissum, in aduentum romani exercitus ducisq; indixerunt: præfeceruntq́; ludis ipsum imperato

rem. Multa erant: quæ gaudium cumularent. reducti ciues à Lacedæmone erant: quos nu p Pythagoras, quosq; ante Nabis abduxerant. redierant: qui post compertam à Pythagora coniurationem, & cæde iam cœpta effugerant. libertatem ex longo interuallo, libertatisq; authores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno ipsi fuissent: cernebant. testata quoque ipso Nemeorum die uoce præconis libertas est Arguorum. Achæis quantum restitui Argi, & in commune Achaiæ concilium lætitiæ afferebant: tantum serua Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non syncerum gaudiũ præbebat. Aetoli uero eam rem omnibus concilijs lacerare. Cum Philippo non ante desitum bellari: quàm omnibus excederet Græciæ urbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimũ, qui in romanis fuerat castris: cæterosq; nobilissimos ciues in exilio uicturos. Nabidis dominantis satellitem factum tribunum militum. Quintius ab argis Elatiam, unde ad bellum spartanum profectus erat: copias reduxit. Sunt: qui non ex oppido proficiscentem bellum gessisse tyrannum tradant: sed castris aduersus romana castra positis, diuq; cunctatum, cum Aetolorum auxilia expectasset: coactum ad extremum acie confligere, impetu in pabulatores suos ab Romanis facto: eo prælio uictum, castrisq; exutum pacem petisse: cum cecidissent quindecim millia militum: capta plus quatuor millia essent. Eodem fere tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania literæ allatæ. utriusq; nomine ternos in dies supplicatio à senatu decreta est.

L·Valerius COS· cum post fusos circa Littanam syluam Boios quietam prouinciam habuisset: comitiorum causa Romam rediit: & creauit COSS P·Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T·Semproniũ Longum·Horũ patres primo anno secundi punici belli consules fuerant. Prætoria inde comitia habita·creati P·Cornelius Scipio, & duo C·Cornelii, Merenda, & Blasius, & Cn· Domitius Aenobarbus, & Sex· Digitius, & T·Iuuencius Calua·Comitiis perfectis consul in prouinciam rediit· Nouum ius eo anno à Ferẽtinatibus tentatum: ut Latini, qui in coloniam romanã nomina dedissent: ciues romani essent·Puteolos, Salernumq;, & Buxentum ascripti coloni, qui nomina dederant: cum ob id se pro ciuibus romanis ferrent: senatus iudicauit non esse eos ciues romanos. Principio anni, quo P·Scipio Africanus iterum, & T·Sempronius Longus COSS fuerunt: legati Nabidis tyranni Romam uenerunt·his extra urbem in æde Apollinis senatus datus est·pax, quæ cum T·Quintio conuenisset: ut rata esset, petierunt: impetraueruntq;· De prouinciis cum relatum esset: senatus frequens in eã sententiam ibat: ut, quoniam in Hispania, & Macedonia debellatum foret: consulibus ambobus Italia prouincia esset·Scipio satis esse Italiæ unum consulem censebat: alteri decernendam Macedoniam esse·Bellum graue ab Antiocho imminere·iam ipsum sua sponte in Europam transgressum, quid deinde facturum censerent? cum hinc Aetoli haud dubie hostes uocarent ad bellum: illinc Annibal romanis cladibus insignis imperator stimularet? Dum de prouinciis con

sulũ disceptatur: prætores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana iurisdictio, T. Iuuencio peregrina euenit: P. Cornelio Hispania ulterior: Sex. Digitio citerior: duobus Cornelijs, Blasio Sicilia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam nouum exercitum transportari non placuit: eum, qui esset ibi: reduci in Italiam à Quintio: ac dimitti. item eum exercitum dimitti: qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset. consulibus ambobus Italiam prouinciam esse: & duas urbanas eò legiones scribere: ut dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus, VIII omnino romanæ legiones essent. Ver sacrum factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio COSS. id cum P. Licinius pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde ex authoritate collegij patribus renuntiasset: de integro faciendum arbitratu pontificum censuerunt: ludosq; magnos, qui unà uoti essent: tanta pecunia, quanta assoleret, faciendos. Ver sacrũ uideri pecus: quod natum esset inter Cal. Martias, & Idus Maias, P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo COSS. Censorum inde comitia habita sunt. creati censores Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores censores legerant: legerunt. tres omnino senatores, neminem curuli honore usum, præterierunt. gratiam quoq; ingentem apud eum ordinem pepererunt: quod ludis romanis ædilibus curulibus imperarunt: ut loca senatoria secernerent à populo. nam antea in promiscuo spectabant. eqtibus quoq; perpaucis adẽpti equi: nec in ullum ordinem sæuitum. atrium libertatis, & uilla publica ab eisdem refecta, amplificataq;. Ver sacrum, ludiq; uotiui, quos uouerat

Seruius Sulpitius Galba COS: facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent: Q. Plemnius, qui propter multa in deos hominesq; scelera Locris ad misse in carcerem coniectus fuerat: comparauerat homines: qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent: ut in consternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorum palàm facta: delataq; ad senatum est. Plemnius in inferiorem demissus carcerem est, necatusq;. Coloniæ ciuium romanorum eo anno deductæ sunt Puteolos, Vulturnum, Literrnum: trecenti homines in singulas. Item Salernum, Buxentumq; coloniæ romanæ deductæ sunt. deduxere triumuiri, T. Sempronius Longus, qui tum COS. erat: M. Seruilius, Q. Minutius Thermus. Ager diuisus est: qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorum fuerat: coloniam ciuium romanorum alij triumuiri, D. Iunius Brutus, M. Bebius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempsam item, & Crotonem ciuium romanorum coloniæ deductæ. Tempsanus ager de Brutijs captus erat. Brutij Græcos expulerant: Crotonẽ Græci habebant. Triũuiri, C. Octauius, L. Aemylius Paulus, C. Lectorius Crotonem, Tẽpsam L. Cornelius Merula deduxerunt. Prodigia quoq; alia uisa eo anno Romæ sunt: alia nuntiata. In foro, et comitio, & Capitolio sanguinis guttæ uisæ sunt: & terra aliquoties pluuit: & caput Vulcani arsit. Nũtiatum est: Interamne lac fluxisse: pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso, et in piceno agro non manus non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata: & sacrificium nouendiale factum: quod Adriani

nuntiauerant: in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flaccus proconsul circa Mediolanum cum Gallis Insubribus, & Boijs, qui Dorulaco duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant: signis collatis depugnauit. X millia hostium sunt cæsa.

Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti XXV millia pondo: bigati centum uiginti tria millia: oscensis auri quingenta quadraginta pondo. militibus quadringenta millia ex præda diuisit: in singulos ducenos septuagenos æris: triplex equiti. T. Sempronius COS. in prouinciam profectus in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorum res tum regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis apertis posuit: ut appareret dimicaturos: si hostis fines intrasset. Consul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset hosti, sensit: nuntium ad collegam mittit: ut si uideretur ei: maturaret uenire: se tergiuersando in aduentum eius rem extracturum. Quæ causa consuli cunctandi, eadẽ Gallis, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat: rei maturandæ erat: ut priusquam coniungerentur consulum copiæ: rem transigerent. per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam: siqui contra egrederentur. tertio ui subiere ad uallũ: castraq; ab omni simul parte aggressi sunt. Consul extemplo arma capere milites iussit: armatos inde paulisper continuit: ut et stolidam fiduciam hosti augeret: & disponeret copias: quibus quæq; portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis signa efferre iussæ. sed in ipso exitu ita

conferti obstitere Galli: ut clauderent uiam. Diu in angustijs pugnatum est: nec dextris magis, gladijsq́; gerebatur res: quàm scutis corporibusq́; ipsis obnixi urgebát: Romani: ut signa foras efferrent: Galli: ut aut ipsi in castra penetrarent: aut exire Romanos prohiberent. nec ante in hanc, aut illam partem moueri acies potuerunt: quàm Q. Victorius primi pili centurio, & C. Attinius tribunus militum, quartæ hic, ille secundæ legionis (rem in asperis prælijs sæpe tentatam) signa adẽpta signiferis in hostes iniecerunt dum repetunt enixe signum: priores secundani se porta eiecere. Iam hi extra uallum pugnabant, quarta legione in porta hærente: cum alius tumultus ex auersa parte castrorum est exortus. in portam quæstoriam irruperant Galli: resistentesq́; pertinacius occiderant L. Posthumum quæstorem, cui Tympano fuit cognomen: & M. Attinium, & P. Sempronium præfectos sociûm, & ducentos fermè milites. Capta ab ea parte castra erant: donec cohors extraordinaria missa à consule ad tuẽdam quæstoriá portá, et eos, q intra uallũ erant: partim occidit: partim expulit castris: & irrũpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinarijs cohortibus porta erupit. ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant: clamoresq́; dissoni ad incertos suorum euentus à præsenti certamine animos pugnantium auertebant. Vsq; ad meridiem æquis uiribus, ac propè pari spe pugnatum est. labor, & æstus emollida, & fluida corpora Gallorum, & minime patientia sitis, cũ decedere pugna coegisset: in paucos restá tes ĩpetum Romani fecerũt: fusosq́; cõpulerũt ĩ castra. Si

gnum inde receptui a consule datum est. ad quod pars maior receperunt sese: pars certaminis studio, & spe potiundi castris hostium perstitit ad uallum. eorum paucitate contempta Galli uniuersi ex castris erumpunt. fusi inde Romani: & qui imperio consulis parere noluerant: suo pauore ac terrore castra repetunt. ita uaria hic atq; illinc nunc uictoria, nunc fuga fuit. Gallorũ tamen ad XI millia, Romanorum V millia sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese. Consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alij iuncto exercitu cum collega, per Boiorum agros populantem isse, quoad progredi syluæ, paludes'q; passæ sunt: scribunt: alij: nulla memorabili re gesta comitiorum causa rediisse Romam.

Eodem anno T. Quintius Elatiæ, ex quo in hyberna reduxerat copias: totum hyemis tempus iure dicundo consumpsit: mutandis'q; ijs, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus facta erãt cum suæ factionis hominum uires augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, cõuentu edicto, uenit. ibi omnium ciuitatum legationes in concionis modum circunfusas est allocutus, orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum, qui ante se in Macedonia fuissent: suisque rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt audita: præterquam cum ad mentionem Nabidis uentum esset. id minime conueniens liberanti Græciam uidebatur: tyrannum reliquisse, non suæ solum patriæ grauem, sed omnibus circa ciuitatibus metuendũ. Nec ignarus huius habitus animorum Quintius, si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset: fatebatur: pacis cum ty

ranno

ranno mentionem admittendam auribus non fuisse: & nunc cum aliter quàm ruina grauissima ciuitatis opprimi non posset: satius uisum esse: tyrannum debilitatum, ac totis prope uiribus ad nocendum cuiquam adẽptis, relinqui: quàm intermori uehementioribus, quàm quæ pati posset, remedijs ciuitatẽ sinere, in ipsa uindicta libertatis perituram. Præteritorum commemorationi subiecit: proficisci sibi in Italiam, atq; omnem exercitum deportare in animo esse. Demetriadis, Chalcidis'q; præsidia intra decimum diem audituros deducta: ac Corinthum ipsis extemplo uidentibus uacuã Achæis traditurum: ut omnes scirent: utrum Romanis, an Aetolis mentiri mos esset: qui male commissam libertatem populo romano sermonibus distulerint: & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicquam unquam pensi fuisse. Reliquas ciuitates monere: ut ex factis, non ex dictis amicos pensent, intelligant'q;: quibus credendum, & à quibus cauendum sit. libertate modice utantur. temperatam eam salubrem eis, et singulis ciuitatibus esse: nimiã & alijs grauem, & ijs, qui habeant: præcipitem, & effrenatam esse. concordiæ in ciuitatibus principes, & ordines inter se, & in commune omnes ciuitates consulerent. aduersus consentientes nec regem quenquam satis ualidum, nec tyrannum fore. discordiam, & seditionẽ omnia opportuna insidiantibus facere: cum pars, quæ domestico certamine inferior sit: externo potius se applicet: quàm ciui cedat. alienis armis partam, externa fide redditam libertatem sua cura custodirent: seruarent'q;: ut populus romanus dignis datã libertatẽ, hinc

populus dignis datam libertatem, hinc munus suum bene positum sciret. Has uelut parentis uoces cum audirent: manare omnibus gaudio lachrymæ: adeo ut ipsum quoq; confunderent dicentem. Paulisper fremitus approbantium dicta fuit: monentiumq; aliorum alios: ut eas uoces uelut oraculo missas in pectora animosq; demitterent. silentio deinde facto petijt ab ijs: ut ciues romanos, siqui apud eos in seruitute essent: conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam. ne ipsis quidem honestum esse: in liberata terra liberatores eius seruire. Omnes acclamarunt: gratias se inter cætera etiam ob hoc agere: quod admoniti essent: ut tam pio, ac necessario officio fungerētur. Ingens numerus erat bello punico captorum: quos Annibal, cum à suis non redimerentur: uenundederat. Multitudinis eorum argumentum est: quod Polybius scribit centum talentis eam rem Achæis stetisse: cum quingenos denarios prætium in capita, quod redderetur dominis: statuissent. mille enim ducentos ea ratione Achæia habuit. adijce nunc proportionem: quot uerisimile sit totam Græciam habuisse. Nondum conuētus dimissus erat: cum respiciunt præsidium à Corintho discedens protinus ad portam duci, atq; abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, seruatorem liberatoremq; acclamantibus, salutatis dimissisq; eis, eadem qua uenerat uia Elatiam redijt. inde cum omnibus copijs Ap. Claudiū legatum dimittit. per Thessaliam, atq; Epirum ducere Oricum iubet: atque ibi se opperiri. inde nanq; in animo esse exercitum in Italiam traducere. & L. Quintio fratri legato & præfecto classis scribit: ut onerarias

ex omni Græciæ ora eodem contraheret. ipse Chalcidẽ profectus, deductisq; non à Chalcide solum, sed etiam ab Oreo, atq; Eretria præsidijs, conuentum ibi Euboicarum ciuitatum habuit: commonitosq; in quo statu rerum accepisset eos, & in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur: deductoq; præsidio, prosequẽtibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: ubi non liberandæ modo ciuitates erant: sed ex omni colluuione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modo uitijs, ac uiolentia, & licentia regia turbati erant: sed inquieto etiam ingenio gentis: nec comitia, nec conuentum, nec concilium ullum, non per seditionem ac tumultum, iam inde à principio ad nostram usq; ætatem traducentes. A censu maxime & senatum, & iudices legit: potentioremq; eam partem ciuitatum fecit: cui salua tranquillaq; omnia magis esse expediebat. Itaq; cũ percensuisset Thessaliam: per Epirum in Oricum, unde erat traiecturus: uenit. ab Orico copiæ omnes Brundusium transportatæ, inde per totam Italiam ad urbem propè triumphantes non minore agmine rerum captarum, q̃ suo præ se acto uenerunt. Posteaquam Romam uentũ est: senatus extra urbẽ Quintio ad res gestas edisserẽdas datus est: triũphusq; meritus ab annuentibus decretus. Triduũ triũphauit. die primo arma, tela, signaq; ærea, et marmorea transtulit: plura Philippo adempta: q̃ quæ ex ciuitatibus ceperat. secũdo die aurũ argentũq; factũ, infectũq;, et signatũ infecti argẽti fuit decẽ et octo millia pondo, et ducẽta LXX. facti uasa multa oĩs generis: cælata pleraq;: quędã eximiæ artis: et ex ære multa

brefacta: ad hæc clypea argentea X. signati argēti octo ginta quatuor millia fuere Atticorum. tetradrachmam uocant. trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. auri pondo fuit tria millia septingenta quatuor decim: & clypeum unum ex auro totum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingenti XIIII. tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatum, translatæ CXIIII: & hostiæ ductæ: & ante currum multi no biles captiui, obsidesq;: inter quos Demetrius Regis Phi lippi filius fuit: et Armenes Nabidis tyranni filius, La cedæmonius. ipse deinde Quintius urbē est inuectus. secuti currum milites frequentes: exercitu omni ex pro uincia deportato. his duceni quinquageni æris in pedites diuisi: duplex centurioni: triplex equiti. præbuerunt spe ciem triumpho capitibus rasis secuti: qui seruitute exem pti fuerāt. Exitu huius anni Q. Aelius Tubero tri bunus plebis tulit ad plebem: plebesq; sciuit: ut latinæ duæ coloniæ, una in Brutios, altera in Thurinum agrū deducerentur. his deducendis triumuiri creati: quibus in triennium imperium esset: in Brutios Q. Næuius, M. Minutius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinum agrum A. Manlius, P. Aemylius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio ha buit. Aedes eo anno aliquot dedicatæ sunt. una Iuno nis Matutæ in foro olitorio: uota locataq; quadriennio ante à C. Cornelio consule gallico bello. censor idem de dicauit. altera Fauni. ædiles eā biennio ante ex multati tio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius: qui prætor urbanus eam dedicauit. et ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q.

Martius Hala, duumuir ad id ipſum creatus. uouerat eam decem annis ante punico bello P. Sempronius Sophus: locauerat idem cenſor. et in Inſula Iouis ædē C. Seruilius duumuir dedicauit. uota erat ſex annis ante gallico bello ab L. Furio Purpurione prætore: ab eodē poſtea conſule locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediјt. Comitia conſulum fuere: quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Poſtero die creati ſunt prætores L. Cornelius Scipio, M. Fuluius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Meſſala, L. Portius Licinius, & C. Flaminius. Megaleſia, ludos ſcenicos, Attilius Seranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos romanos primum ſenatus à populo ſecretus ſpectauit: præbuitq; ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet) aliјs tandem, quod multo ante debuerit: tributū exiſtimantibus ampliſſimo ordini: aliјs demptum ex dignitate populi quicquid maieſtati patrū adiectum eſſet, interpretantibus: & omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur: & concordiæ, & libertatis æque minuendæ eſſe. Ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. quid repente factum: cur immiſceri ſibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem conſeſſorem faſtidiret? nouam, & ſuperbam libidinem ab nullius ante gentis ſenatu neq; deſyderatam, neq; inſtitutā. Poſtremo ipſum quoq; Africanum, quod conſul author eius rei fuiſſet: pœnituiſſe ferunt. Adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt. ueteribus, niſi quæ uſus euidenter arguit: ſtari malunt. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Mi-

nutius COSS fuerunt: terræ motus ita crebri nuntiabantur: ut non rei tantum ipsius, sed feriarum quoq; ob id indictarum homines tæderet. nam neq; senatus haberi, neq; administrari Resp. poterat, sacrificando expiãdo'q; occupatis consulibus. postremo decemuiris adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per triduum fuit. coronati ad omnia puluinaria supplicauerunt: edictum'q; est: ut omnes, qui ex una familia essent: pariter supplicarent. item ex authoritate senatus consules edixerunt: nequis, quo die terræ motu nuntiato feriæ indictæ essent: eo die aliũ terræ motum nunciaret. Prouincias deinde consules prius, tum prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minutius Ligures sortiti sunt. C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M. Fuluius Hispaniam ulteriorem.

Nihil eo anno belli expectantibus consulibus literæ M. Cincij (præfectus is Pisis erat) allatæ: Ligurum XX millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula uniuersæ gentis facta, lunensem primum agrum depopulatos, Pisanum deinde finem transgressos, omnem oram maris peragrasse. Itaq; Minutius COS, cui Ligures prouincia euenerant: ex authoritate senatũs in rostra ascendit: ac edixit: ut legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno conscriptæ essent: post diem decimum Aretij adessent. in earum locum se duas legiones urbanas scripturum. item socijs, & latini nominis magistratibus, legatis'q; eorum, qui milites dare debebant: edixit: ut in Capitolio se adirent. ex ijs XV millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiusque iunio=

rum descripsit: & inde è Capitolio protinus ire ad portam, &, ut maturaretur res: proficisci ad delectum iussit. Fuluio, Flaminioq; terna millia romanorum peditum, & centeni equites in supplementum, & quina millia sociûm latini nominis, & duceni equites decreti: mandatumq; prætoribus: ut ueteres dimitterent milites: cum in prouinciam uenissent. Cum milites, qui in legionibus urbanis erant: frequentes tribunos plebeios adissent: uti causas cognoscerent eorum: quibus aut emerita stipendia, aut morbus causæ essent: quominus militarent: eam rem literæ T. Sempronij discusserunt. in quibus scriptum erat: Ligurum XV millia in agrum placentinum uenisse: et eũ usq; ad ipsa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus et incendijs ꝑpopulatos esse. Boiorum quoq; gentem. ad rebellionem spectare: ob eas res tumultum esset. Decreuit senatus: tribunos plebei non placere causas militares cognoscere: quominus ad edictum conueniretur. adiecerunt etiam: ut socij nominis latini, qui in exercitu P. Cornelij, & T. Sempronij fuissent: & dimissi ab ijs consulibus essent: ad quã diem L. Cornelius COS edixisset: & in quem locum edixisset Hetruriæ: conuenirent: & uti L. Cornelius COS in prouinciam proficiscens in oppidis agrisq;, quà iturus esset: siquos ei uideretur, milites scriberet: armaretque: & duceret secum: dimittendiq; ei quos eorum, quandoque uellet, ius esset. Posteaquam consules delectu habito profecti sunt in prouincias: tum T. Quintius postulauit: ut de ijs, quæ cum decem legatis ipse statuisset: senatus audiret: eaque, si uideretur, authoritate sua confirmaret.

id eos facilius facturos: si legatorum uerba, qui ex uniuersa Græcia, & magna parte Asiæ, quiq; ab Regibus uenissent: audissent. Hæ legationes à C. Scribonio prætore urbano in senatum introductæ sunt: benigneq; omnibus responsum. cum Antiocho quia longior disceptatio erat: decem legatis, quorũ pars aut in Asia, aut Lysimachiæ apud Regem fuerant: delegata est. Quintio mandatum: ut adhibitis ijs legatorum Regis uerba audiret: responderetq; ijs: quæ ex dignitate, atq; utilitate populi romani responderi possent. Menippus, & Hegesianax principes regiæ legationis erãt. ex ijs Menippus ignorare se dixit: quidnam perplexi sua legatio haberet: cum simpliciter ad amicitiam petendam, iungendamq; societatem uenissent. esse autem tria genera fœderum: quibus integre paciscerentur amicitias ciuitates, regesq;. unum: cum bello uictis dicerentur leges. ubi enim omnia ei, qui armis plus posset: dedita essent: quæ ex ijs habere uictor, quibus multari eos uelit: ipsius ius, atq; arbitrium esse. alterum: cum pares bello æquo fœdere in pacem, atq; amicitiã uenirent. tũc enim repeti, reddiq; per conuentionem res: & siquarum turbata bello possessio sit: eas aut ex æquo simul, aut ex formula iuris antiqui, aut partis utriusque commodo componi. tertium esse genus: cum qui hostes nunquam fuerint: ad amicitiã sociali fœdere. inter se iũgendã coeant. eos neque dicere, neque accipere leges. id enim uictoris, & uicti esse. ex eo genere cum Antiochus esset: mirari se: quod Romani æquum censeant ei leges dicere: quas Asiæ urbium liberas & immunes, quas stipendiarias esse uelint: quas intrare præsidia regia,

Regemq; uetent. cum Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico societatis foedus ita sanciendum esse. Ad ea Quintius. Quoniam uobis distincte agere libet: & genera iungendarum amicitiarum enumerare: ego quoque duas conditiones ponam: extra quas nullam esse Regi nuntietis amicitiæ cum populo romano iungendæ. unam: si nos nihil, quod ad urbes Asiæ attinet: curare uelit: ut & ipse omni Europa abstineat. alteram: si se ille Asiæ finibus non contineat: et in Europam transcendat: ut & Romanis ius sit Asiæ ciuitatum amicitias & tueri, quas habeant: & nouas complecti. Enimuero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax: Thraciæ & Chersonesi urbibus arceri Antiochum: quæ Seleucus proauus eius, Lysimacho Rege bello uicto, & in acie cæso, per summum decus parta reliquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus possessa partim armis receperit Antiochus: partim deserta, sicut ipsam Lysimachiã, et reuocatis cultoribus frequentauerit: & quæ strata ruinis, atque incendijs erant: ingentibus impensis ædificauerit. quid igitur simile esse: ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum: & Romanos abstinere Asia: quæ nunquam eorum fuerit? Amicitiam expetere Romanorum Antiochum: sed quæ impetrata gloriæ sibi, non pudori sit. Ad hæc Quintius, Quandoquidem, inquit, honesta pensamus: sic, ut aut sola, aut prima certe pensari decet principi orbis terrarum populo, & tanto Regi: utrum tandem uidetur honestius: liberas uelle omneis, quæ ubique sunt, Græciæ urbes: an seruas, & uectigales facere? Si sibi An-

tiochus pulchrum esse censet: quas urbes proauus belli iure habuerit: auus, paterq; nũquam usurpauerint: pro suis eas repetere in seruitutem: & populus romanus susceptum patrocinium libertatis Græcorum non deserere, fidei constantiæq; suæ ducit esse. sicut à Philippo Græciam liberauit: ita ab Antiocho græcas Asiæ urbes liberare in animo habet. Neq; enim in Aeolidem, Ioniamq; coloniæ in seruitutem regiam missæ sunt: sed stirpis augendæ causa, gentisq; uetustissimæ per orbem terrarum propagandæ. Cum hæsitaret Hegesianax: nec inficiari posset: honestiorem causam libertatis, quàm seruitutis prætexi titulo: quin mittimus ambages, inquit P. Sulpitius: qui maximus natu ex decem legatis erat. alteram ex duabus conditionibus, quæ modo diserte à Quintio datæ sunt: legite: aut supersedete de amicitia agere. Nos uero, inquit Menippus, nec uolumus, nec possumus pacisci quicquam: quo regnum Antiochi minuatur. Postero die Quintius legationes uniuersas Græciæ, Asiæq; cum in senatum introduxisset: ut scirent quali animo populus romanus, quali Antiochus erga ciuitates Græciæ essent: postulata & sua, et Regis exposuit. Renuntiarent ciuitatibus suis: populum romanum qua uirtute, quaq; fide libertatem eorum à Philippo uindicauerit: eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa: uindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium, & patres institit: ne festinarent decernere: quo decreto turbaturi orbem terrarum essent. tempus & sibi sumerent: & Regi ad cogitandum darent. cogitaturum, cum renuntiatæ conditiones essent: & impetraturum aliquid: aut pacis causa consensurum. Ita inte

gra dilata res est. legatos mitti ad Regem eosdem, qui Lysimachiæ apud eum fuerant: placuit: P. Sulpitium, P. Iulium, P. Aelium. Vixdum ij profecti erant: cum à Carthagine legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale ministro, attulerunt: iniecerunt'q; curam: ne simul & punicum excitaretur bellum. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum: sicut ante dictum est: & erat apud Regem in magno honore, nulla alia arte: nisi quod uolutanti diu consilia de romano bello nemo aptior super tali re particeps esse sermonis poterat. Sententia eius una, atque eadem semper erat: ut in Italia bellum gereretur. Italiam & milites, & commeatus præbituram externo hosti. si nihil ibi moueatur: liceat'que populo romano uiribus & copijs Italiæ extra Italiam bellum gerere: neque Regem, neque gentem ullam parem Romanis esse. Sibi centum tectas naues, XVI millia peditum, mille equites deposcebat. ea se classe primum Africam petiturum. magno pere confidere: & Carthaginenses ad rebellandum ab se compelli posse. si illi cunctentur: se aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cum cæteris omnibus transire in Europam debere: & in aliqua parte Græciæ copias continere: neque traijcientem, et, quod in speciē famam'q; belli satis sit: paratum traijcere. In hanc sententiā cum adduxisset Regem: præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu interceptæ palàm facerent conata: scribere non est ausus. Aristonem quendam Tyrium, natum Ephesi, expertus solertiam leuioribus ministerijs,

partim donis, partim spem præmiorum oneratum, quibus etiam ipse Rex annuerat: Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum: quibus conuentis opus esset. instruit etiam secretis notis: per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem Carthagine obseruantem non prius amici, quàm inimici Annibalis, qua de causa uenisset, cognouerunt. & primo in circulis, conuiuijs'q; celebrata sermonibus res est. Deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Annibalis: si absens quoq; nouas moliri res, solicitando'q; animos hominum turbare statum ciuitatis posset. Aristonem quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis ab Annibale, & ab Antiocho, Rege uenisse: certos homines quotidie cum eo secreta colloquia serere: & in occulto colloqui: quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Conclamauere omnes: uocari Aristonem debere: & quæri quid uenisset: & nisi expromeret: cum legatis Romam mitti. satis pro temeritate unius hominis suppliciorum pensum esse. priuatos suo periculo peccaturos. rempublicam non extra noxam modo, sed etiam extra famam noxæ conseruandam esse. Vocatus Ariston purgare sese: & firmissimo propugnaculo uti: quod nihil literarum ad quenquam attulisset. cæterum nec causam aduentus satis expediebat: & in eo maxime hæsitabat: quod cum barchinæ solum factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est: alijs pro speculatore comprehendi iam, & custodiri iubentibus: alijs negantibus tumultuandi causam esse. mali rem exempli esse: de nihilo hospites corripi. idem Carthaginensibus & Tyri, et in alijs emporijs, in quæ

frequenter commeant: euenturum. Dilata eo die res est. Ariston punico ingenio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratuum prima uespera suspendit. ipse deinde tertia uigilia nauem conscendit: & profugit. postero die cum suffetes ad ius dicendũ consedissent: conspectæ tabellæ: ademptæq;: & lectæ. scriptum erat: Aristonem priuatim ad neminem, publice ad seniores (ita senatum uocabant) mandata habuisse. Publicato crimine minus intenta de paucis quæstio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad COSS, & senatum deferrent: placuit: simul qui de iniurijs Masinissæ quererentur. Masanissa posteaquam & infames Carthaginenses, & inter seipsos discordes principes propter colloquia Aristonis sensit: senatum propter indicia ipsius Aristonis populo suspectum: locum iniuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum depopulatus est: & quasdam urbes uectigales Carthaginensium sibi coegit stipendium pendere. Emporiam uocant eam regionem. ora est minoris syrtis, & agri uberis: una ciuitas eius Leptis. ea singula in dies talenta uectigal Carthaginensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masanissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni, an Carthaginensium esset, effecerat. & quia simul ad purganda crimina, & questum de se Romam eos ituros comperit: qui & illa onerarent suspicionibus, & de iure uectigalium disceptarent, legatos & ipse Romam misit. Auditi de tyrio aduena primum Carthaginenses curam iniecere patribus: ne cum Antiocho simul, & Pœnis bellandum esset. maxime ea suspi

tio crimen augebat: quod quem comprehensum Romam mitti placuisset: nec ipsum, nec nauem eius custodissent. De agro deinde cum Regis legatis simul disceptari cœptum. Carthaginenses iure finium causam tuebantur: quod intra eos terminos esset: quibus P. Scipio uictor agrum, qui iuris esset Carthaginensium, finisset: & cõfessione Regis: qui cum Aphyrem profugum ex regno suo cum parte Numidarum uagantem circa Cyrenas persequeretur: precario ab se iter per eum ipsum agrum, tanquam haud dubie Carthaginensium iuris, petisset. Numidæ & de terminatione Scipionis mentiri eos arguebant: & siquis ueram originem iuris exigere uellet: quem proprium agrum Carthaginensium in Africa esse? aduenis, quantum secto bouis tergo amplecti loci potuerint: tantum ad urbem communiendam precario datum. quicquid Byrsam sedem suam excesserint: ui atque iniuria partum habere. Neque enim de quo agatur: probare eos posse, nonmodo semper, ex quo cœperint: sed ne diu quidem eos possedisse. per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse ius: semper'que penès eum possessionem fuisse: qui plus armis potuisset. Cuius conditionis res fuerit: priusquam hostes Romanis Carthaginenses, socius atque amicus Rex Numidarum esset: eius sinerent esse: nec se interponerent: quo minus qui possent, tenerent. Responderi legatis utriusque partis placuit: missuros se in Africam: qui inter populum carthaginensem, & Regem in re præsenti disceptarent. Missi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus, audita

inspectaq; re suspensa omnia, neutro inclinatis sententijs, reliquere. Id utrum sua sponte fecerint: an quia mandatum ita fuerit: non tam certum est: quàm uidetur tempori aptum fuisse: integro certamine eos relinqui. nam ni ita esset: unus Scipio uel notitia rei, uel authoritate ita de utrisque meritus finire nutu disceptationem potuisset.

DECADIS QVARTAE LIBER QVINTVS.

p RINCIPIO ANNI, QVO hæc gesta sunt: Sex. Digitius prætor in Hispania citeriore cum ciuitatibus ijs, quæ post profectionem M. Catonis permultæ rebellauerant: crebra magis, quàm digna dictu prælia fecit: & adeo pleraq; aduersa: ut uix dimidium militum, quàm quod acceperat: successori tradiderit. nec dubium est: quin omnis Hispania sublatura animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Scipio, Cn. filius, trans Iberum multa secunda prælia fecisset: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio. Idem proprætor Lusitanos peruastata ulteriori prouincia cũ ingenti præda domum redeuntes in ipso itinere aggressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, superior alijs. nam & acie frequenti armatis aduersus longum & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere occurrerat. tertia nanq; uigilia exierant hostes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant: nec ulla quiete data, laborem uiæ prælium excæperat. Itaq; principio pugnæ uigoris aliquid in corporibus, animisq; fuit: & turbauerant primo Romanos: deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si ui fudisset, cæcidissetq; hostes: proprætor uouit. tandem gradum Romani acrius intulerunt: cessitq; Lusitanus: deinde prorsus terga dedit. & cum in

stitissent

stitissent fugentibus uictores: ad XII millia hostium sunt cæsa: capti quingenti quadraginta, omnes fermè equites: & signa militaria capta centum triginta quatuor. De exercitu romano septuaginta et tres amissi. Pugnatum inde haud procul Ilipa urbe est. eò uictorem opulentum præda exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante urbem exposita est: potestasq; dominis suas res cognoscendi facta est: cætera uendenda quæstori data: quod inde reuectum est: militi diuisum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor: cum hæc in Hispania gerebantur. itaq; tam aduersæ, quàm secundæ res per ipsum, amicosq; eius magnis sermonibus celebrabantur. & tentauerat: quoniam bellum ingens in prouincia exarsisset: & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atq; eas ipsas plenas pauoris ac fugæ acce pturus esset: ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam cum militem ab se ipso scriptum ex senatus consulto adiecisset: eligeret ex omni numero sex millia et qngentos pedites, & eqtes trecentos. ea se legione (nã in Sex. Digitij exercitu haud multũ spei esse) rẽ gesturũ. Seniores negare: ad rumores à priuatis temere in gratiam magistratuum confictos senatus consulta facienda esse. nisi quod aut prætores ex prouincijs scriberent: aut legati renũciarent: nihil ratum haberi debere. si tumultus in Hispania esset: placere: tumultuarios milites extra Italiam scribi à prætore. Mens ea senatus fuit: ut in Hispania tumultuarij milites legerentur.

Valerius Antias & in Siciliam nauigasse delectus causa C. Flaminium scribit: & ex Sicilia Hispaniam petentem tempestate in Africam delatum, uagos mili-

tes de exercitu P. Africani sacramento rogasse: his duarum prouinciarum delectibus tertium in Hispania allegisse. Nec in Italia segnius Ligurum bellum crescebat. Pisas iam quadraginta millibus hominum, quotidie affluente multitudine ad famam belli, spemq; prædæ circunsedebant. Minutius COS Aretiũ die, quẽ edixerat ad conueniendum militibus: uenit. inde quadrato agmine ad Pisas duxit. & cum hostes mille passuum ab oppido trans fluuium mouissent castra: consul urbem haud dubie seruatam aduentu suo est ingressus. Postero die & ipse trans fluuium quingentos fere passus ab hoste posuit castra. inde leuibus prælijs à populationibus agrum sociorum tutabatur: in aciem exire non audebat, nouo milite, & ex multis generibus hominum collecto, nec dum noto satis inter se: ut uix fidere alij alijs possent. Ligures multitudine freti, & in aciem exibant, parati de summa rerum decernere: & abundantes militum numero passim multas manus per extrema finium ad prædandum mittebant: & cum coacta uis magna pecorum, prædæq; esset: paratum erat præsidium: per quod in castella eorum, uicosq; ageretur. Cum bellum ligustinum ad Pisas constitisset: consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum induxit. ubi longe alia belli ratio, quàm cum Liguribus erat: consul in aciem exibat: hostes pugnam detrectabant: prædatumq; ubi nemo obuiam exiret, discurrebant Romani: Boij diripi sua impune, quàm tuendo ea conserere certamen malebant. Posteaquam omnia ferro igniq; satis uastata erãt: consul agro hostium excessit: et ad Mutinam agmine in

cauto, ut inter pacatos, ducebat. Boij ubi egressum finibus suis hostem sensere: sequebantur silenti agmine, locum insidijs quaerentes. nocte praetergressi castra romana saltum, quà transeundum erat Romanis: insederũt. Id cum parum occulte fecissent: consul, qui multa nocte solitus erat mouere castra: ne nox terrorem in tumultuario praelio augeret, lucem expectauit. & cum luce moueret: tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est: quantae copiae, & in quo loco essent: totius agminis sarcinas in medium conijci iussit: & triarios uallum circunijcere: caetero exercitu instructo ad hostem accessit. Idem & Galli fecerunt: posteaquam apertas esse insidias, ac recto & iusto praelio, ubi uera uinceret uirtus: dimicandum uiderunt. Hora secunda fermè concursum est sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant. praeerant duo consulares legati, M. Marcellus, & T. Sempronius prioris anni consul. Nouus COS nunc ad prima signa erat: nunc legiones continebat in subsidijs: ne certaminis studio prius procurrerent: quàm datum signum esset. equites earũ extra aciẽ in locũ patentem Q. & P. Minutios tribunos militum educere iussit: inde cum signum dedisset: impetum ex aperto facerent. Haec agenti nuntius uenit à T. Sempronio longo: non sustinere extraordinarios impetum Gallorum: & caesos permultos esse: & qui supersint: partim labore, partim metu remisisse ardorem pugnae. legionem alteram ex duabus, si uideretur, summitteret: priusquam ignominia acciperetur. Secunda missa est legio: & extraordinarij recepti. tum redintegrata est pugna: cum & recens miles, &

frequens ordinibus legio successisset: & sinistra ala ex prælio subducta est: dextera in primam aciem subijt. Sol ingenti ardore torrebat minime patientia æstus corpora Gallorum. densi tamen ordinibus nunc alij in alios, nunc in scuta incumbentes sustinebant impetus Romanorum. Quod ubi animaduertit COS: ad perturbandos ordines eorum C. Liuium Salinatorē, qui præerat alarijs equitibus: quam concitatissimos equos immittere iubet: & legionarios equites in subsidijs esse. Hæc procella equestris primo confudit, & turbauit, deinde dissipauit aciem Gallorum: non tamen ut terga darent. obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantiū, & redire in ordines cogentes: sed interequitantes alarij non patiebantur. Consul obtestabatur milites: ut paululum adniterentur. uictoriam in manibus esse. dum turbatos, & trepidantes uiderent: instarent. si restitui ordines siuissent: integro rursus eos prælio, & dubio dimicaturos. Inferre uexillarios iussit signa. omnes connixi tandem auerterunt hostem. Posteaquam terga dabant: & in fugam passim effundebantur: tum ad persequendos eos legionarij equites immissi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæsa sunt: uiui capti mille nonaginta duo: equites CC & XXI: tres duces eorum: signa militaria ducenta XII: carpenta centum duo. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. supra quinq; millia militum ipsorum aut sociorum sunt amissa: centuriones tres & XX: præfecti sociūm quatuor: & M. Martius tribunus militum secundæ legionis. Eodem ferè tempore duorum consulum literæ allatæ sunt: L. Cornelij, ad Mutinam de prælio cum Boijs facto: & Q. Minu

tij a Pisis. Comitia suæ sortis esse. cæterum adeo suspē sa omnia in Liguribus se habere: ut abscedi inde absq; pernicie sociorum, & damno Reipu. non possit. si ita uideretur patribus: mitterent ad collegam: ut is, qui profligatum bellum haberet: ad comitia Romam rediret. si id facere grauaretur: quod non suæ sortis id negotium esset: se quidem facturum, quodcunq; senatus censuisset. sed etiam atq; etiam uiderent: si magis è Rep. esset interregnum iniri: quàm ab se in eo statu relinqui prouinciam. Senatus C. Scribonio negotium dedit: ut duos legatos ex ordine senatorio mitteret ad L. Cornelium consulem: qui literas collegæ ad senatum missas deferrent ad eum: & nuntiarent: senatum, ni is ad magistratus subrogandos Romam ueniret: potius, quàm Q. Minutius a bello integro auocaretur: interregnum iniri passurum. Missi legatati renuntiauerunt: L. Corneliũ ad magistratus subrogandos Romam uenturum. De literis L. Cornelij, qui scripserat secundum prælium cum Boijs factum: disceptatio in senatu fuit. quia priuatim plerisq; senatoribus legatus M. Claudius scripserat: fortunæ populi romani, et militum uirtuti gratiam habendam: quod res bene gesta esset. consulis opa et militum aliquantum amissum: & hostium exercitum, cuius delendi oblata fortuna fuerit: elapsum. milites eo plures periisse: quod tardius ex subsidijs. qui laborantibus opem ferret, successissent. hostes è manibus emissos: quod equitibus legionarijs & tardius datum signum esset: & persequi fugientes non licuisset. De ea re nihil temere decerni placuit: ad frequentiores consultatio delata est. instabat enim cura alia: quod ciuitas fœnore labora-

bat: & cum multis fœnebribus legibus constricta aua- ritia esset: uia fraudis inita erat: ut in socios, qui non te nerentur ijs legibus: nomina transcriberent · in tali ue- ro fœnore obruebantur debitores · cuius coercendi cum ratio quæreretur: diē finiri placuit, fœneralia quæ pro xima fuissent: ut qui post eam diem socij ciuibus roma nis credidissent pecunias: profiterentur: & ex ea die pe cuniæ creditæ, quibus debitor uellet legibus, creditori ius redderetur. Inde posteaquam professionibus detecta est magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti: M· Sempronius tribunus plebis ex authoritate patrum plebem rogauit: plebesq; sciuit: ut cum socijs, ac nomi- ne latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus romanis, esset. Hæc in Italia domi, militiæq; acta.

In Hispania nequaquam tantum belli fuit: quan- tum auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidum Iluciam in Oretanis cœpit: deinde in hyberna milites deduxit: & per hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduersus latronum magis, quàm ho- stium excursiones, uario tamen euentu, nec sine mili- tum iactura sunt facta. Maiores res gestæ à M. Ful- uio. Is apud Toletum oppidum cum Vaccæis, Vectoni- busq;, & Celtiberis signis collatis dimicauit: exerci- tum earum gentium fudit: fugauitq;: Regem Hilermum uiuum cœpit. Cum hæc in Hispania agerentur: comi tiorum iam appetebat dies. itaq; L. Cornelius COS, re licto ad exercitum M. Claudio legato, Romam uenit. Is in senatu cum de rebus à se gestis disseruisset: quoq; in statu prouincia esset: questus est cum patribus conscri ptis: quod tanto bello una secunda pugna tam feliciter

perfecto, non esset habitus dijs immortalibus honos. postulauit deinde: ut supplicationem simul, triumphumq; decernerent. Prius tamen, quàm relatio fieret: Q. Metellus, qui consul dictatorq; fuerat: literas eodem tempore dixit et consulis L. Cornelij ad senatum, & M. Claudij ad magnam partem senatorum allatas esse inter se pugnātes: eoq; dilatam esse consultationem: ut praesentibus authoribus earum literarū disceptaretur. itaq; expectasse sese: ut consul, qui sciret ab legato suo aduersus se scriptum aliquid: cum ipsi ueniendum esset: deduceret eum secum Romam: cum etiam uerius esset: T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quàm legato. nunc uidere sese: amotum de industria, qui ea, quae scripsisset, praesens diceret: argueretq; coràm: & siquid uani afferret: argui posset: donec ad liquidum ueritas explorata esset. itaq; nihil eorum, quae postularet COS: decernendum in praesentia censere. Cum pergeret nihilo segnius referre: ut supplicatio decerneretur: triumphantiq; sibi in urbem inuehi liceret: M. & C. Licinij tribuni plebis se intercessuros, si de ea re fieret senatus consultum: dixerunt. Censores erant priore anno creati Sex. Aelius Paetus, & C. Cornelius Cethegus. Cornelius lustrum condidit. censa sunt ciuium capita CXLIII millia septingenta quatuor. Aquae ingentes eo anno fuerunt: & Tyberis loca plana urbis inundauit. circa portam Flumentanam etiam collapsa quaedam ruinis sunt. & porta Caelimontana fulmine icta est: murus'que circa multis locis de caelo tactus. & Aritiae, & Lanuuij, & in Auentino lapidibus pluuit. et à Capua nuntiatum est:

examen uesparum ingens in forum aduolasse: & in Martis aede consedisse. eas collectas cum cura igni crematas esse. Horum prodigiorum causa decemuiri libros adire iussi: & nouendiale sacrum factum: & supplicatio indicta est: atq; urbs lustrata. Iisdem diebus aediculam Victoriae uirginis propè aedem Victoriae M. Porcius Cato dedicauit, biennio, posteaquam uouit. Eodem anno coloniam latinam in agrum ferentinum triumuiri deduxerunt, C. Manlius Volso, L. Apustius Fullo, P. Aelius Tubero: cuius lege deducebantur tria millia peditum ferè, CCC equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, sexagena in eqtes. Apustio authore tertia pars agri dēpta est: quò postea, si uellent, nouos colonos ascribere possent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat: & ambitio magis quàm unquam aliâs exarserat consularibus comitijs. multi & potentes petebant patritij plebeij'q;: P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex Hispania prouincia nuper decesserat magnis rebus gestis: & L. Quintius Flaminius, qui classi in Graecia praefuerat: & C. Manlius Volso: hi patritij. plebei autem, C. Laelius, Cn. Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. sed omnium oculi in Quintium, & Cornelium coniecti: nam & in unum locum tendebant patritij ambo: & rei militaris gloria recens utrunq; commendabat. Caeterum ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi suae aetatis imperatores. maior gloria Scipionis: et quo maior: eo propior inuidiae: Quintij recentior: ut q eo anno triūphasset. Accedebat: quod

alter decimum iam propè annum assiduus in oculis hominum fuerat: quæ res minus uerendos magnos homines ipsa satietate facit: consul iterũ post deuictum Annibalem, censorq; fuerat. in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petierat à paulo post triumphum: nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele se petere aiebat: pro legato & participe administrati belli. se terra, fratrem mari rem gessisse. Is obtinuit: ut præferretur candidato: quem Africanus frater ducebat: quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia habente: quem tantum præiudicium senatus uirum è ciuitate optimum iudicatum: qui matrem Idæam Pessinunte uenientem in urbem acciperet. L. Quintius, & Cn. Domitius Aenobarbus COSS facti. adeo ne in plebeio quidẽ consule, cum pro C. Lælio niteretur, Africanus ualuit. Postero die prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Serranus, M. Bebius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Aedilitas insignis eo anno fuit, M. Aemylij Lepidi, & P. Aemylij Pauli. Multos pecuarios damnarunt: & ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio ædis Iouis posuerunt: porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adiecto, alteram ad portam Fontinalem ad Martis aram, qua in campos iter esset, perduxerunt. Diu nihil memoria dignum in Liguribus gestum erat: extremo eius anni bis in magnum periculum res adducta est. nam & castra consulis oppugnata ægre sunt defensa: et non ita multo post per saltum angustum cũ duceretur agmen romanum: ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. quà cum exitus non pate

ret: conuerso agmine redire institit consul. et à tergo fau
ces saltus occupatæ à parte hostium erant: caudinæq; cla
dis memoria non animis modo, sed prope oculis obuer
sabatur. Numidas octingentos ferme equites inter auxi
lia habebat. Eorum præfectus consuli pollicetur: se parte
utra uellet cum suis erupturum. tantum uti diceret: utra
pars frequētior uicis esset. in eos se impetum facturum:
& nihil prius, quàm flammam tectis iniecturum: ut
is pauor cogeret Ligures excedere saltu, quem obside-
rent: & discurrere ad opem ferendam suis. Collau-
datum eum consul spe præmiorum onerat. At Numi-
dæ equos conscēdunt: & obequitare stationibus hostiū
neminem lacessentes cœperunt. Nihil primo aspectu cō
temptius: equi, hominesq; paululi et graciles: discinctus,
& inermis eques: præterquam quod iacula secum por
tat: equi sine frenis deformes: ipse cursus rigida ceruice,
& extento capite currentium. Hunc contemptum
de industria augentes labi ex equis: & per ludibrium
spectaculo esse. Itaq; qui primo intenti, paratiq;, si laces
serentur, in stationibus fuerant: iam inermes, sedentesq;
pars maxima spectabant. Numidæ adequitare: dein re
fugere: sed propius saltum paulatim euehi: uelut quos
impotentes regendi equos, inuitos efferrent. postremo sub
ditis calcaribus per medias stationes hostium erupere: et
in agrum latiorem euecti omnia propinqua uiæ tecta
incendunt: proximo deinde uico inferunt ignem: ferro,
flammaq; omnia peruastant. Fumus primo conspectus,
deinde clamor trepidantium in uicis auditus, postremo
seniores pueriq; refugientes tumultum in castris fece-
runt. itaq; sine consilio, sine imperio pro se quisq; curre

re ad sua tutanda: momentoq; temporis castra relicta erant: & obsidione liberatus COS, quò intenderat, peruênit. Sed neq; Boij, neq; Hispani, cum quibus eo anno bellatum erat: tam inimici, infestiq; erant Romanis: quàm Aetolorum gens. Ii post deportatos ex Graecia exercitus primo in spe fuerant: & Antiochum in uacuam Europae possessionem uenturum: nec Philippũ, aut Nabim quieturos. ubi nihil usquam moueri uiderũt: agitandũ aliquid, miscendumq; rati, ne cunctando senescerent consilia: concilium Naupactum indixerunt. Ibi Thoas eorum praetor conquestus iniurias Romanorum, statumq; Aetoliae, quod omnium Graeciae gentiũ ciuitatumq; inhonoratissimi post eam uictoriã essent: cuius causa ipsi fuissent: legatos censuit circa Reges mittendos: qui non solum tentarent animos eorum: sed suis quenque stimulis mouerent ad romanum bellum. Democritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicaearchus frater praetoris ad Antiochum est missus. Tyranno Lacedaemonio Democritus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyrannidem dicere: inde militem, inde naues, naualesq; socios habuisse: inclusum suis propè muris Achaeos uidere dominantes in Peloponneso: nunquam habiturum recuperandi sua occasionem: si eam, quae tunc esset, praetermisisset. & nullum exercitum romanum in Graecia esse: nec propter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignam causam existimaturos Romanos, cur legiones rursus in Graeciam transmittant. Haec ad incitandum animum tyranni dicebantur: ut cum in Graeciam Antiochus traiecisset: conscientia uiolatae per socio-

rum iniurias romanæ amicitiæ coniungeret se cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud dissimili oratione incitabat. erat etiam maior orationis materia: quo ex altiore fastigio Rex, quàm tyrannus detractus erat: quoq; plures ademptæ res. ad hæc uetusta Regum Macedoniæ fama, peragratusq; orbis terrarum uictorijs eius gentis referebantur. Et tutum uel incœpto, uel euentu se consilium afferre. nam neq; ut ante se moueat Philippus, quàm Antiochus cum exercitu transierit in Græciam, suadere. & qui sine Antiocho aduersus Romanos, Aetolosq; tandiu sustinuerit bellum: adiuncto Antiocho socijs Aetolis, qui tum grauiores hostes, quàm Romani fuerint: quibus tandem uiribus resistere Romanos posse? Adijciebat de duce Annibale, nato aduersus Romanos hoste: qui plures & duces, & milites eorum occidisset: quàm quot superessent. Hæc Philippo Nicander. Alia Dicæarchus Antiocho: et primum omnium prædam de Philippo Romanorum esse, dicere, uictoriã Aetolorum. & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Aetolos dedisse: & ad uincendum uires eosdem præbuisse. deinde quantas peditum equitumq; copias præbituri Antiocho ad bellum essent: quæ loca terrestribus copijs: quos portus maritimos. Tum de Philippo, & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrunq; ad rebellandum esse: & primam quanq; occasionem recuperandi ea, quæ bello amisissent, arrepturos. Ita per totum simul orbem terrarum Aetoli Romanis concitabant bellum. et Reges tamẽ aut non moti, aut tardius moti sunt. Nabis extemplo circa omneis maritimos uicos misit ad seditiones in ijs miscendas: &

alios principum donis ad suam causam perduxit: alios pertinaciter in societate romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum à T. Quintio cura mandata erat. itaq; extemplo ad tyrannum legatos miserunt: qui admonerēt fœderis eum romani: denunciarentq;: ne pacem, quam tantopere petisset: turbaret. & auxilia ad Gytheum, quod iam oppugnabatur à tyranno: & Romam qui ea nunciarent, legatos miserunt. Antiochus Rex ea hyeme. Rhaphiæ in Phœnice Ptolemæo Regi Aegyptij filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset: per Ciliciam, Tauro monte superato, extremo iam hyemis Ephesum peruenit. inde principio ueris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ultimarum partium regni, nequid absente se à tergo moueretur: ipse cū omnibus terrestribus copijs ad Pisidas, q circa Sicam incolunt: oppugnandos est profectus. Eo tempore legati romani P. Sulpitius, & P. Iulius, qui ad Antiochum (sicut ante dictum est) missi erant: iussi prius Eumenem adire, Elæam uenere: inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) descenderunt. Cupidus belli aduersus Antiochum Eumenes erat: grauem, si pax esset, accolam tanto potentiorem Regem credens eundem, si motum bellum esset, nonmagis parē Romanis fore: quàm Philippus fuisset: & aut funditus sublatum iri: aut si pax uicto daretur: multa illi detracta sibi accessura: ut facile deinde se ab eo sine ullo romano auxilio tueri posset: etiā siquid aduersi casurum foret: satius esse Romanis socijs quācunq; fortunam subire: quàm solum aut imperium pati Antiochi: aut abnuentem ui atq; armis cogi. Ob hæc quan

tum authoritate, quantum consilio ualebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami substitit. Iulius cum Pisidiæ bello occupatum esse Regem audisset: Ephesum profectus, dum paucos ibi moratur dies: dedit operam: ut cum Annibale, qui tum ibi forte erat: sæpe congrederetur: ut animum eius & tentaret, siqua posset: & metum demeret periculi ei quicquam ab Romanis esse. His colloquijs aliud nihil actum est: secutum tamen sua sponte est: uelut consilio petitum esset: ut uilior ob ea Regi Annibal, suspectiorq; ad omnia fieret.

Claudius secutus græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit: eumq; Ephesi collocutum cum Annibale. & sermonem etiam unum refert: quo quærenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisse: Alexandrum Macedonum Regem: quod parua manu innumerabiles exercitus fudisset: quodq; ultimas oras, quas uisere supra spem humanam esset: peragrasset. quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum dixisse. castra metari primum docuisse: ad hoc neminem elegantius loca cepisse: præsidia disposuisse: artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse: ut italicæ gentes Regis externi, quàm populi romani tandiu principis in ea terra imperium esse mallent. exequenti deinde quem tertium duceret, haud dubie semetipsum dixisse. tum risum obortum Scipioni: & subiecisse. quidnam tu diceres: si me uicisses? tum me uero, inquit, & ante Alexandrũ, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores esse. & perplexum punico astu responsum, & improuisum assentationis genus Scipionem mouisse: quod è grege se impe-

ratorum uelut inæstimabilem secreuisset. Iulius ab Epheso Apameam processit. eo & Antiochus audito romanorum legatorũ aduentu occurrit. Apameæ congressis disceptatio eadẽ fermè fuit: quæ Romæ inter Quintium, & legatos Regis fuerat. mors nunciata Antiochi filij Regis, quem missum paulo ante dixeram in Syriá: diremit colloqa. Magnus luctus in regia fuit: magnũq; eius iuuenis desyderium. id enim iam specimen sui dederat: ut si uita longior contigisset: magni iustiq; Regis in eo indolem fuisse appareret. Quo carior, acceptiorq; omnibus fuerat: eo mors eius suspectior fuit. grauẽ successorem eum instare senectuti suæ patrem credentem, per spadones quosdam taliũ ministerio facinorũ acceptos Regibus, ueneno sustulisse. Eam quoq; causam clandestino facinori adijciebant: quod cum Seleuco filio Lysimachiam dedisset: Antiocho quam similem daret sedẽ, ut procul ab se honore eum quoq; ablegaret: non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit. legatusq; romanus, ne alieno tempore incommodus obuersaretur: Pergamũ concessit. Rex Ephesum omisso quod inchoauerat bello, redijt. ibi ꝑ luctũ regia clausa cũ Minione quodá, qui princeps amicorum eius erat: secreta consilia agitauit. Minio ignarus omniũ externorũ, uiresq; æstimans Regis ex rebus in Syria, aut Asia gestis, non causa modo superiorẽ esse Antiochũ, qđ nihil æqui postularent Romani: sed bello quoq; superaturũ credebat. Fugiẽti Regi disceptationẽ cũ legatis, seu iá experto eá minus prosperá, seu mœrore recẽti cófuso, professus Minio, se quæ pro causa eßet dicturũ, persuasit: ut à Pergamo accerserẽtur legati. Iá cóualuerat Sulpitius: itaq;

ambo Ephesum uenerunt. Rex a Minione excusatus: et absente eo res agi cœpta est. Ibi præparata oratione Minio, Specioso titulo, inquit, uti uos Romani græcarum ciuitatum liberandarum uideo. sed facta uestra orationi non conueniunt: & aliud Antiocho iuris statuistis: alio ipsi utimini. Quid enim magis Smyrnæi, Lampsaceniq; Græci sunt: quàm Neapolitani, & Rhegini, & Tarentini: a quibus stipendium, a quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracusas, atq; in alias Siciliæ græcas urbes prætorem quotannis cum imperio, & securibus, et uirgis mittitis? nihil aliud profecto dicatis: quàm armis superatis uos ijs has leges imposuisse. Eandem de Smyrna, et Lampsaco, ciuitatibus'q;, quæ Ioniæ, aut Aeolidis sunt: causam ab Antiocho accipite. bello superatas a maioribus, & stipendiarias ac uectigales factas Antiochus repetit. itaq; ad hæc ei responderi uelim: si ex æquo disceptatur: et non belli causa quæritur. Ad ea Sulpitius, Fecit uerecunde, inquit, Antiochus: qui si alia pro causa eius non erant, quæ dicerentur: quælibet ista, quàm se dicere maluit. Quid enim simile habet ciuitatum earum, quas comparasti, causa? Ab Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in nostram uenerunt potestatem: uno & perpetuo tenore iuris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exegimus. Potes'ne tandem dicere: ut ij populi non per se, non per aliũ quenquam fœdus mutauerint: sic Asiæ ciuitates, ut semel uenerunt in maiorum Antiochi potestatem: in perpetua possessione regni uestri permansisse? & non alias earũ in Philippi, alias in Ptolemæi fuisse potestate? alias per multos annos nullo ambigente libertatem

te libertatem

te libertatem usurpasse? Nam si, quod aliquando seruierunt temporum iniquitate pressi: ius post tot secula asserendi eos in seruitutem faciet: quid abest quin actum nobis nihil sit: quod à Philippo liberauimus Græciam? & repetant posteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Thessalorum totam gentem? Sed quid ego causam ciuitatum ago: quam ipsis agentibus & nos, & Regem ipsum cognoscere æquius est? Vocari deinde ciuitatum legationes iussit, præparatas iam ante, & instructas ab Eumene: qui quantumcunq; uirium Antiocho decessisset, suo id accessurum regno ducebat. Admissi plures, dum suas quisq; nunc querelas, nunc expostulationes inserit, æqua iniquis miscentes, è disceptatione altercationem fecerunt. itaq; neq; remissa ulla re, neq; impetrata, æque ac uenerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimissis ijs consilium de bello romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quisq; asperius aduersus Romanos locutus esset: eo spe gratiæ maior erat. alius superbiam postulatorum increpare, tanquã Nabidi uicto, sic Antiocho, maximo Asiæ Regum, imponentium leges. quanquam Nabidi tamen dominationem in patriam suam, & patriam Lacedæmonem remissam: Antiocho si Smyrna, & Lampsacus imperata faciant: indignum uideri. alij: paruas, & uix dictu dignas belli causas tanto Regi eas ciuitates esse. sed initium semper per ius iniusta imperandi fieri. nisi crederent: Persas, cum aquam terramq; ab Lacedæmonijs petierunt: gleba terræ, & haustu aquæ eguisse. per similẽ tentationem Romanis de duabus ciuitatibus agi. & alias ciuitates, simul duas iugum exuisse uidissent: ad

liberatorem populum defecturas. si non libertas seruitute potior sit: tamen omnẽ præsenti in statu spem cuiq; nouandi res suas blandiorem esse. Alexander Acarnân in concilio erat, Philippi quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorem regiam Antiochi: & tã quam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum in eum gradum amicitiæ Regis, ut consilijs quoq; arcanis interesset, acceptus erat. Is, tanquam non utrum bellandum esset, nec ne, consuleretur: sed ubi, & qua ratione bellum gereretur: uictoriam se haud dubiam proponere animo affirmabat. Si in Europam transisset Rex: & in aliqua Græciæ parte sedem bello cepisset: iam primum Aetolos, qui umbilicum Græciæ incolerent: in armis eum inuẽturum, antesignanos, ad asperrima quæq; belli paratos in duobus uelut cornibus Græciæ: Nabin à Peloponneso concitaturum omnia, repẽtem Arguorum urbem, repentem maritimas ciuitates: quibus eum depulsum Romani Lacedæmonis muris inclusissent: à Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audisset: arma capturum. nosse se spiritus eius: nosse animum. scire eum ferarũ modo, quæ claustris, aut uinculis teneantur: ingenteis iamdiu iras in pectore uoluere. meminisse etiam se: quoties in bello precari omnes deos solitus sit: ut Antiochum sibi darent adiutorem. cuius uoti si compos nunc fiat: nullam moram rebellandi facturum. tantum non cunctandum, neq; cessandũ esse. in eo enim uictoriam uerti: si & loca opportuna, & socij præoccuparentur. Annibalem quoq; sine mora mittendũ in Africam esse ad destringendos Romanos.

Annibal non adhibitus est in consilium, propter col

loquia cum Iulio suspectus Regi, & in nullo postea honore habitus. Primo eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari causam repentinæ alienationis, & purgare se tempore apto, quæsita simpliciter iracundiæ causa, auditaq́;, Pater Amilcar, inquit, Antioche paruum admodum me, cum sacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit: nunquam amicũ fore populi romani. sub hoc sacramento sex et XXX annos militaui: hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubicunq; uires, ubi arma esse sciam: huc ueniam, toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hostes. itaq; si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere libet: aliam materiam crescendi, quàm ex me quærant. odióq; quod sim Romanis: id me uerũ dicere pater Amilcar, & dij testes sunt. próinde cum de bello romano cogitabis: inter primos amicos Annibalem habeto. siqua res te ad pacem compellet: in id consilium cum quo deliberes, quærito. Non mouit modo talis oratio Regem: sed etiam reconciliauit Annibali. Ex concilio ita discessum est: ut bellum gereretur.
Romæ destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum: sed nihil dum ad id bellum præter animos parabant. Consulibus ambobus Italia prouincia decreta est: ita ut inter se compararent: sortirentur'ue: uter comitijs eius anni præesset: ad utrum ea non pertineret cura: ut paratus esset: si quò eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic consuli permissum: ut duas legiones scriberet nouas, & sociũm ac latini nominis XX millia, & equites DCCC. Alteri consuli duæ le-

giones decretæ: quas L. Cornelius COS superioris anni habuisset: & socium ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites XV millia, & equites quingenti. Q. Minutio cum exercitu, quem in Liguribus habebat: prorogatum imperium. additum: in supplementum ut IIII millia peditum romanorum scriberentur, & CL equites: & socijs eodem V millia peditum imperarentur, CCL equites. Cn. Domitio extra Italiam, quò senatus censuisset, prouincia euênit: L. Quintio Gallia. Prætores deinde prouincias sortiti: M. Fuluius Centimalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bebius Pamphilus Hispaniam citeriorem, A. Attilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primum senatus consulto, deinde plebiscito permutatæ prouinciæ sunt. A. Attilio classis, & Macedonia: M. Bebio Brutij decreti. Flaminio, Fuluioq; in Hispanijs prorogatum imperium. Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ: quæ priore anno urbanæ fuissent: ut & socijs eodem millia peditum XV imperarentur, & quingenti equites. A. Attilius triginta naues quinqueremes facere iussus: & ex naualibus ueteres deducere: si quæ utiles essent: & scribere nauales socios. Et consulibus imperatum: uti duo millia sociûm ac latini nominis, & mille pedites darent romanos. Hi duo prætores, & duo exercitus terrestres naualesq; aduersus Nabin aperte iam oppugnantem socios populi romani, dicebantur parari. cæterum legati ad Antiochum missi expectabantur: & priusquam ij redissent, uetuerat Cn. Domitium consulẽ senatus ab urbe discedere.

Prætoribus Fuluio, et Scribonio, quibus ut ius dicerent, Roma prouincia erat: negotium datum: ut præter eam classem, cui Attilius præfuturus erat: centum quinqueremes pararent. Priusquam consul, prætoresq; in prouincias proficiscerentur: supplicatio fuit prodigiorum causa. Capram sex hædos uno fœtu edidisse, ex Piceno nũtiatum est: et Arretij puerũ natum unimanum: Amiterni terram pluuisse: Formijs portam, murumq; de cœlo tacta: & (quod maxime terrebat consulem Cn. Domitium) bouem locutum. Roma caue tibi. Cæterorum prodigiorum causa supplicatum est: bouem cum cura seruari aliquot aruspices iusserũt. Tyberis infestiore, quàm priore impetu illatus urbi duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. saxum ingens, siue imbribus, seu motu terræ leniore quàm ut alioqui sentiretur, labefactatum, in uicum Iugarium ex Capitolio prócidit: & multos oppressit. in agris passim inundatis pecora ablata: uillarum strages facta est.

Priusquam L. Quintius consul in prouinciam perueniret: Q. Minutius in agro pisano cum Liguribus signis collatis pugnauit: nouem millia hostium occîdit: cæteros fusos, fugatosq; in castra compulit. ea usq; in noctem magno certamine oppugnata, defensáq; sunt. nocte clàm profecti Ligures prima luce Romanus uacua castra inuasit. prædæ minus inuẽtum est, eo: quod subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. ex agro pisano in Ligures profectus, castella uicosq; eorum igni ferróq; peruastauit. ibi præda Hetrusca, quæ missa à populatoribus fuerat: repletus est miles romanus sub

idem tempus legati ab regibus Romam reuerterunt. qui cum nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi aduersus lacedæmonium tyrannum attulissent: quem & Achæi legati nunciabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius prætor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Consules, quãdo nihil ab Antiocho instaret: proficisci ambos in prouincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios uenit. Duo consulũ agmina diuersa late agrum hostium peruastarunt. Primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde uniuersus senatus, postremo, in q̃bus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingenti ad consules transfugerũt.

Et in utraq; Hispania eo anno res prospere gestæ. nã & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum, opulentumq; uineis expugnauit: et nobilẽ regulum Corribilonem uiuum cœpit: & M. Fuluius proconsul cum duobus exercitibus hostiũ duo secunda prælia fecit: oppida duo Hispanorum Vescæliam, Holonemq;, & castella multa expugnauit. alia uoluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba, & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parua urbs erat: sed loco munita. eam cum oppugnaret: Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio uenit. cum his signis collatis prospere pugnauit: et fusis Vectonibus, operibus Toletum cœpit. Ceterũ eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur: curæ patribus erant: q̃ expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos identidem omnia explorabantur: tamen rumores temere sine ullis authoribus orti multa falsa ueris

miscebant. inter quæ allatum erat: cũ in Aetoliam uenisset Antiochus: extemplo classem eum in Siciliam missurum. Itaq; senatus etsi prætorem Attilium cum classe miserat in Græciam: tamen quia non copijs modo, sed etiam authoritate opus erat ad tuendos sociorum animos: T. Quintium, & Cn. Octauium, & Cn. Seruiliũ, & P. Iulium legatos in Græciam misit: et ut M. Bebius ex Brutijs ad Tarentum, & Brundusium promoueret legiones, decreuit: inde, si res posceret, in Macedoniam traijceret: & M. Fuluius prætor classem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram: & ut cum imperio esset, qui classem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator: qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idẽ prætor L. Valerio collegæ scriberet: periculum esse: ne classis regis Antiochi ex Aetolia in Siciliam traijceret. itaq; placere senatui: ut ad eum exercitum, quẽ haberet, tumultuariorum militum ad XII millia pedites, & quadringentos equites scriberet: quibus orã maritimam prouinciæ, quæ uergeret in Græciam, tueri posset. Eum delectum prætor non ex Sicilia ipsa tantum, sed etiã ex circumiacentibus insulis habuit: oppidaq; omnia maritima, quæ in Græciam uersa erant: præsidijs firmauit.
Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris: qui nunciauit: Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse: & ita se parare Aetolos: ut sub aduentum eius in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsenti Attalo gratiæ actæ: et ædes liberæ Attalo, ac lautia decreta: & munera data quina ambobus equestria arma, & uasa argentea centum pondo. Cum alij atq; alij nuntij bellũ instare afferrẽt: ad rẽ pertinere ui

ſum eſt: conſules primo quoq; tempore creari. itaque ſenatusconſultum factum eſt: ut M. Fuluius prætor literas extemplo ad conſulem mitteret: quibus certior fieret ſenatui placere: prouincia, exercituq; tradito legatis, Romam reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum: quo comitia conſulibus creãdis ediceret. Paruit his literis COS: & præmiſſo edicto, Romam uenit. Eo quoq; anno magna ambitio fuit: quod patritij tres in unum locum petierunt: P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui priore anno repulſam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volſo. P. Scipioni, ut dilatum uiro tali, non negatum honorẽ appareret: conſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega, M. Attilius Glabrio. Poſtero die prætores creati L. Aemylius Paulus, M. Aemylius Lepidus, M. Iunius Brutus, L. Cornelius Mámula, C. Liuius, & L. Oppius. utriq; eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat: qui claſſem triginta nauium in Siciliam duxerat. Interim dũ noui magiſtratus ſortirentur prouincias: M. Bebius à Brunduſio cum omnibus copijs tranſire in Epirum eſt iuſſus: & circa Apolloniam copias continere: & M. Fuluio prætori urbano negotium datum eſt: ut quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidem romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum: ſed ſumma ui Gytheum oppugnabat: & infeſtus Achæis, quod miſerant obſeſſis præſidium: agros eorum uaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellum, quàm ab Roma reuertiſſent legati: ut quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt: & legatos ad T.

Quintium miserunt: qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capessendum inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quintij cunctationem iniecerunt: quibus author erat prætorem, classemq; romanam expectandi. Cum principum alij in sententia permanerent: alij utendum eius, quē ipsi consuluissent, consilio censerent: multitudo Philopœmenis sententiam expectabat. Prætor is tum erat: & omnes eo tempore & prudentia, & authoritate anteibat. Is præfatus, bene cō paratum apud Aetolos esse, ne prætor, cum de bello consuluisset, ipse sententiam diceret: statuere quamprimum ipsos quid uellent, iussit. prætorem decreta eorum cum fide, & cura executurum: annixurumq;: ut quantum in consilio humano positum esset: nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit: quàm si aperte suadendo cupiditatem res gerendi ostendisset. itaq; ingenti consensu bellum decretum est: tempus, & ratio administrandi eius libera prætori permissa Philopœmeni sunt. Præterquam quod ita Quintio placeret: et ipse existimabat classem romanam expectandam: quæ à mari Gytheum tueri posset. sed metuens, ne dilationem res non pateretur: & non Gytheum solum, sed præsidium quoq; missum ad tuēdam urbem amitteretur: naues Achæorum deduxit.
Comparauerat & tyrannus modicam classem ad prohibenda, si qua obsessis mari summitterentur, præsidia, tres tectas naues, & lembos treis: isq; tradita uetere classe ex fœdere Romanis, harum nouarum nauium agilitatem ut experiretur: simul ut omnia satis apta ad certamen essent: prouectos in altum quotidie remigem

militemq; simulacris naualis pugnæ exercebat, in eo ratus uerti spem obsidionis: si præsidia maritima interclusisset. Prætor Achæorum sicut terestrium certaminũ arte quemuis clarorũ imperatorũ uel usu, uel ingenio æquabat: ita rudis in re nauali erat: Arcas, mediterraneus homo, externorum etiam omnium, nisi quod in Creta præfectus auxiliorum militauerat: ignarus. Quadriremis uetus, capta annis ante octoginta: cum Crateri uxorem Nicæam à Naupacto Corinthum ueheret. huius fama motus uenit: & nobilem in classe regia quondam nauim deduci adeo putrem iam admodum, & uetustate dilabentem iussit. Hac tum prætoria naue præcedente classem, cum in ea Patrensis Piso præfectus classis ueheretur: occurrerunt à Gytheo Laconum naues: & primo statim incursu ad nouam & firmam nauem uetus, quæ per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet: diuulsa est: captiq; omnes: qui in naui erant. cætera classis prætoria naue amissa, quantum quæq; remis ualuit, fugit. ipse Philopœmenes in leui speculatoria naue fuit: nec ante fugæ finem, quàm Patras uentum sit, fecit. Nihil ea res animum militaris uiri, et multos experti casus imminuit: quin cõtra, si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset: eo plus in ea, quorum usu calleret, spei nactus, breue id tyranno gaudium se effecturum affirmabat. Nabis cum prospera re elatus, tum etiã spem haud dubiam nactus, nihil iam à mari periculi fore, et terrestres aditus claudere opportune positis præsidijs uoluit. tertia parte copiarũ ab obsidiõe Gythei abducta, ad Pleias posuit castra. Imminet is locus et Leucis, et Acris: quà uidebãtur hostes exer

citũ admoturi. Cũ ibi statiua essent: et pauci tabernacu la haberent: multitudo alia casas ex arundinibus textas fronde, quæ umbram modo præberent, texissent: priusquam in conspectum hostium ueniret Philopœmenes: nec opinantem eum improuiso genere belli aggredi statuit. Nauigia parua in stationem occultam agri argiui contraxit: in ea expeditos milites, cætratos plerosq; cum fundis, & iaculis, et alio leui genere armaturæ imposuit. inde litora legens cum ad propinquum castris hostium promontorium uenisset: egressus callibus notis nocte Pleias peruenit: & sopitis uigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte castrorum iniecit. Multi prius incendio absumpti sunt: quam hostium aduentum sentirent: & qui senserant: nullam opem afferre potuerunt. ferro, flammaq; omnia absumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gytheum in maiora castra perfugerunt. Ita perculsis hostibus Philopœmenes protinus ad depopulandam Tripolin laconici agri, qui proximus fines Megalopolitarum est: duxit: & magna ui pecorum hominumq; inde abrepta, priusquam à Gytheo tyrannus præsidium agris mitteret: discessit. Inde Tegeam exercitu contracto, concilioq; eodem & Achæis & socijs indicto, in quo & Epirotarum, & Acarnânum fuere principes: statuit, quoniam satis & suorum à pudore maritimæ ignominiæ restituti animi, & hostium conterriti essent: ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduci posse. Ad Carias primum in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopœmenes castra

ad Barbosthenem (mons est decem millia passuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto Gytheo, cũ expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonem raptim duxisset: Pyrrhi quæ uocant castra occupauit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hostibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter angustias uiæ propè quinque millia passuum: cogebatur agmen ab equitibus, & maxime à parte auxiliorum: quod existimabat Philopœmenes: tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo suos aggressurum. Duæ res simul inopinatæ perculerũt eum: una, præoccupatus, quẽ petebat, locus: altera: quod primo agmini occurrisse hostem cernebat: ubi cum per loca confragosa iter esset: sine leuis armaturæ præsidio signa ferri non uidebat posse. Erat autem Philopœmenes præcipuæ in ducendo agmine, locisq; capiendis solertiæ, atq; usus: nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace se ad id maxime exercuerat. Vbi iter copiam faceret: & ad difficilem transitu saltum uenisset: contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet: ab iis quærebat: si hostis eo loco apppáruisset: quid, si à fronte, quid, si ab latere hoc, aut illo, quid, si à tergo adoriretur, capiendum consilii foret? hostes instructos recta
* acie posse inconditum agmen, & tantummodo aptum uiæ, occurrere, quem locum ipse capturus esset, cogitando, aut quærendo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) usurus: quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem traiiceret: quanto ea, aut quali præsidio custodi-

ret: & utrum pergere qua cœpisset ire, uia, an ea, qua uenisset, repetere melius esset: castris quoq; quem locum caperet: quantum munimento amplecteretur loci: quà opportuna aquatio, quà pabuli lignorumq; copia esset: quà postero die castra mouenti tutũ maxime iter, quæ forma agminis esset. His curis cogitationibusq; ita ab ineunte ætate animum agitauerat: ut nulla ei noua in tali re cogitatio esset. Et tum omnium primum agmen constituit: dein cretenses auxliares, & quos tarentinos uocabant, equites binos secum trahentes equos ad prima signa misit: & iussis equitibus subsequi, super torrentem, unde aquari possent, rupem occupauit: eò impedimenta omnia, & calonum turbam collectam armatis circundedit: & pro natura loci castra communiuit. tabernacula statuere in aspretis, & inæquabili solo difficile erat. Hostes quingentos passus aberant. ex eodem riuo utrinq; cum præsidio leuis armaturæ aquati sunt: & priusquam, qualia in propinquis castris solent, contraheretur certamen: nox interuẽnit. postero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa riuum esse. nocte in ualle à conspectu hostium auersa, quantam multitudinem locus occulere poterat, condidit cetratorum. Luce orta Cretensium leuis armatura, & tarentini equites super torrentem prælium commiserunt. Letenastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenses, & hostium auxiliares, equitumq; idem genus tarentini præsidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit: ut eodem ex parte utraq; hominum genere, & armis paribus. procedente certamine, & numero uicere tyranni

auxiliares: & quia ita præceptum à Philopœmene præfectis erat: ut modico edito prælio in fugam inclinarent: hostemq; ad insidiarum locum pertraherent. Effuse secuti fugientes per conuallem pleriq; & uulnerati, & interfecti sunt, priusquam occultum hostem uiderent. Cetrati ita, quantum latitudo uallis patiebatur, instructi sederant: ut facile per interualla ordinum fugientes suos acciperent. consurgunt deinde ipsi integri, recentes, instructi: & in hostes inordinatos, effusos, labore etiam & uulneribus fessos impetum faciunt. nec dubia uictoria fuit: extemplo terga dedit tyranni miles: & haud paulo concitatiore cursu, quàm secutus erat, fugiens in castra est compulsus. multi cæsi, captiq; in ea fuga sunt. & in castris quoq; foret trepidatum: ni Philopœmenes receptui cani iussisset: loca magis confragosa, quacunq; temere processisset, nequaquam hostem metuens. Inde & ex fortuna pugnæ, & ingenio ducis coniectans, in quo tum is pauore esset, unum de auxiliaribus specie transfugæ misit ad eum: qui pro comperto afferret: Achæos statuisse postero die ad Eurotam amnẽ, q propè sub ipsis affluit mœnibus: progredi: ut intercluderent iter: ne aut tyrannus, cum uellet, receptum ad urbem haberet: aut commeatus ab urbe in castra portarentur: simul etiã tentaturos: si quorum animi solicitari ad defectionem à tyranno possent. Non tam fidem dictis perfuga fecit: quàm perculso metu relinquendi castra causam probabilem præbuit. Postero die Pythagoram cum auxiliaribus, & equitatu stationem agere pro uallo iussit. ipse tanquam in aciem cum robore exercitus egressus, signa ocyus ferri ad urbem iussit. Philopœmenes po-

steaquam citatum agmen per angustam, & procliuem uiam duci raptim uidit: equitatum omnem, & Cretensium auxiliares in stationem hostium, quæ pro castris erat: emittit. Illi ubi hostes adesse, & à suis se desertos esse uiderũt: primo in castra se recipere conati sunt: deinde posteaquam instructa acies tota Achæorum admouebatur: metu ne cum ipsis castris caperentur, sequi suorum agmen aliquantum prægressum insistunt. Extemplo cetrati Achæorum in castra impetum faciunt: cæteri ad persequẽdos hostes ire pergunt. Erat iter tale: ꝑ quod uix tranquillum ab hostili metu agmen expediri posset. Vt uero ad postremos præliũ ortum est: clamorq; terribilis à tergo pauentium ad prima signa est perlatus: pro se quisq; armis abiectis in circuniectas itineri syluas diffugiunt: momentoq; temporis strage armorum septa uia est: maxime hastis: quæ pleræq; aduersæ cadentes, uelut uallo obiecto iter impediebant. Philopœmenes utcunq; possent, instare, & persequi auxiliaribus iussis (utiq; enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipse grauius agmen uia patentiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis positis, leuem armaturam, quam ad persequendum reliquerat hostem: opperiebatur. qui ubi prima uigilia uenerunt, nuntiantes: tyrannum cum paucis ad urbẽ penetrasse: cæteram multitudinem inermem toto sparsam uagari saltu: corpora curare eos iubet. ipse tum ex cætera copia militum, qui, quia priores in castra uenerant: refecti & cibo sumpto, & modica quiete erant: delectos, nihil præter gladios secum ferentes extemplo educit: & duarum portarum itineribus, quæ Pheras,

quæq; Barbosthenem ferunt: eos instruxit: quà ex fuga recepturos sese hostes credebat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonij quoad lucis superfuit quicquam: à deuijs callibus medio saltu recipiebant se. primo uespere ut lumina in castris hostium conspexere: è regione eorum occultis semitis se tenuerunt. ubi prætergressi ea sunt: iam tutum rati, in patenteis uias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste passim ita multi cæsi, atptiq; sunt, ut uix quarta pars de toto exercitu euaserit. Philopœmenes incluso tyranno in urbe, insequentes dies propè triginta uastandis agris Laconū absumpsit: debilitatisq;, ac propè fractis tyrāni uiribus, domum redijt: æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori romano, & quod ad laconicum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos, & tyrannum bellum erat: legati romanorum circumire soliciti sociorum urbes: ne Aetoli portis alicuius animos ad Antiochum auertissent. minimum operæ in Achæis adeundis consumpserunt: quos, quia Nabidi infesti erāt: ad cætera quoq; satis fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Thessaliam iere: allocutiq; concilio frequenti Thessalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum concilium indictum est. Accuratior ibi habenda oratio fuit: quod pars principum alienati à Romanis, totiq; Antiochi, & Aetolorum erant: quia cum reddi filium obsidē Philippo allatum esset: stipendiumq; impositum remitti: inter cætera uana allatum erat: Demetriadem quoq; ei reddituros Romanos esse. id ne fieret: Eurylochus princeps Magnetum, factionisq; eius quidam omnia nouari Aetolorum, Antiochiq; aduentu malebant.

uentu malebant. Aduersus eos ita differendum erat: ne
timorem uanum ijs demendo spes incisa Philippum ab
alienaret: in quo plus ad omnia momenti, quàm in Ma
gnetibus esset. Illa tantum commemorata: cum totam
Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse:
tum eam ciuitatem præcipue. ibi enim non præsidia mo
do Macedonum fuisse: sed regiam exædificatam: ut præ
sens semper in oculis habendus esset dominus. cæterũ
nequicquam ea facta: si Aetoli Antiochum in Philip-
pi regiam adducerent: & nouus et incognitus pro uete
re et experto habendus rex esset. Magnetarchen sum
mum magistratum uocant. is tum Eurylochus erat: ac
potestate ea fretus negauit dissimulandum sibi, & Ma-
gnetibus esse: quæ fama uulgata de reddenda Demetria
de Philippo foret. id ne fieret: omnia & conanda, &
audenda Magnetibus esse. & inter dicendi contentio-
nẽ inconsultius euectus proiecit: tum quoq; specie libe-
ram Demetriadem esse: re uera omnia adnutum Roma
norum fieri. Sub hanc uocem fremitus uariantis mul
titudinis fuit, partim assentientium, partim indignan-
tium dicere id ausum eum. Quintius quidem adeo
exarsit ira: ut manus ad cœlum tendens deos testes in
grati ac perfidi animi Magnetum inuocaret. Hac uoce
perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus Magne
tum, cum ob eleganter actam uitam authoritate, tum
quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat:
ab Quintio, legatisq; alijs flens petijt: ne unius amen-
tiam ciuitati assignarent. suo quenque periculo furere.
Magnetas non libertatem modo, sed omnia, quæ homi
nibus sancta, cara'que sunt: T. Quintio, & populo ro-

mano debere. nihil quenquam à dijs immortalibus precari posse: quod non Magnetes ab illis haberent. et in corpora sua citius per furorem sæuituros: quàm ut romanam amicitiam uiolarent. Huius orationem subsecutæ multitudinis preces sunt. Eurylochus ex concilio, itineribus occultis ad portam, atq; inde protinus in Aetoliam profugit. Iam enim (& id magis in dies) Aetoli defectionem nudabant: eoque ipso forte tempore Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum: redierat: indéq; Menippum secum adduxerat, regis legatum. qui, priusquam concilium ijs daretur: impleuerant omnium aures, terrestres naualésq; copias commemorando: ingentem uim peditum equitumq; uenire: ex India elephãtos acitos: ante omnia, quo maxime moueri credebant multitudinis animos: tantum aduehi auri: ut ipsos emere Romanos possit. Apparebat: quid ea oratio in concilio motura esset: (nam & uenisse eos, & quæ agerent, omnia romanis legatis deferebantur) & quanquam propè abscissa res erat: tamen non ab re esse Quintio uisum est: sociorum aliquos legatos interesse ei concilio: qui admonerent romanæ societatis Aetolos: qui uocem liberam mittere aduersus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei uisi sunt, & propter ciuitatis dignitatem, & uetustam societatem cum Aetolis. ab ijs Quintius petijt: ut legatos ad panetolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciauit legationem. Menippus post eum intromissus, Optimum fuisse omnibus, qui Græciam, Asiamq; incolerent: ait: integris rebus Philippi potuisse interuenire Antiochum. sua quenq; habi-

turũ fuisse: neq; omnia sub nutum, ditionemq́; romanam peruentura. nũc quoq;, (inquit) si modo uos quæ inchoastis, consilia constanter perducitis ad exitum: poterit dijs iuuantibus, & Aetolis socijs, Antiochus quãuis inclinatas Græciæ res restituere in pristinam dignitatem. ea autem in libertate posita est: quæ suis stat uiribus: nõ ex alieno arbitrio pendet. Athenienses, quibus primus post regiam legationem dicendi quæ uellent potestas facta est: mentione omni regis prætermissa, romanæ societatis Aetolos, meritorumq́; in uniuersam Græciam T. Quintij admonuerunt: ne temere eam celeritate nimia consiliorum euerterent. Consilia callida & audacia prima specie læta, tractu dura, euentu tristia esse. legatos romanos, et in ijs T. Quintium haud procul inde abesse. dum integra omnia essent: uerbis potius de ijs, quæ ambigerentur: disceptarent: quàm Asiam, Europamq́; ad funestum armarent bellum. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant. principum maxime seniores authoritate obtinuere: ut daretur ijs concilium. Hoc decretum Athenienses cum retulissent: eundum in Aetoliam Quintio uisum est. aut enim moturum aliquid: aut omnes homines testes fore: penes Aetolos belli culpam esse: Romanos iusta, ac propè necessaria sumpturos arma. Posteaquam uentum est eò: Quintius in eo concilio orsus à principio societatis Aetolorum cum Romanis, et quoties ab ijs fides mota fœderis esset, pauca de iure ciuitatum, de quibus ambigeretur: disseruit. Si quid tamen æqui se habere arbitrarẽtur: quanto esse sa-

tius: Romam mittere legatos: seu disceptare, seu rogare senatum mallent: quàm populum romanum cum Antiocho immistis Aetolis non sine motu magno generis humani, & pernicie Graeciae dimicare? nec ullos prius cladem eius belli sensuros: quàm qui mouissent. Hoc nequicquam uelut uaticinatus Romanus. Thoas deinde, caeteriq; factionis eiusdem cum assensu omnium auditi peruicerunt: ut ne dilato quidem concilio, et absentibus Romanis decretum fieret: quo accerseretur Antiochus ad liberandam Graeciã, disceptandũq; inter Aetolos & Romanos. Huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam Democritus praetor eorum. nam cum idipsum posceret decretum T. Quintius: non ueritus maiestatem uiri, primo aliud in praesentia, quod magis instaret: praeuertendum sibi esse dixit. decretum, responsumq; breui in Italia, castris super ripam Tyberis positis daturum. tantus furor illo tempore gentem Aetolorum, tantusq; magistratus eorum coepit. Quintius, legatiq; Corinthũ rediere. Inde, ut quaeq; de Antiocho nihil per se ipsi moti, & sedentes expectare aduentum uiderentur regis: concilium quidem uniuersae gentis post dimissos Romanos non habuerunt: per apocletos autem (ita uocant sanctius concilium: ex delectis constat uiris) id agitabant: quonam modo res in Graecia nouarentur. Inter omneis constabat: in ciuitatibus principes, & optimum quenq; romanae societatis esse: & praesenti statu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex sententia ipsorum essent: omnia nouare uelle. Aetoli consilium uno die spei quoq; non audacis modo, sed etiam impudentis coeperunt: Demetriadem, Chal

cidem, & Lacedæmonem occupādi. Singuli in singulas missi sunt principes: Thoas Chalcidē, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga, causáq; fugæ ante dictum est: quia reditus in patriam nulla spes alia erat: adiuuit. Literis Eurylochi admoniti propinqui, amicíq;, & qui eiusdem factionis erant, liberos & coniugem eius cum sordida ueste tenentes uelamenta supplicum concionem frequentem adierunt, singulos, uniuersósq; obtestantes: ne insontem, indemnatum consenescere in exilio sinerent. Et simplices homines misericordia, & improbos seditiosósq; immiscendi res tumultu ætolico spes mouit. pro se quisq; reuocare iubebant. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) specie reducentis exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, cum millia sex ab urbe abesset: luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum subsequi iussa, præcessit. posteaquā portæ appropinquabat: desilire omnes ex equis iussit: et loris ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus: ut comitatus magis præfecti uideretur, quàm præsidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset: media urbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus, gratulantibusq;, domum deduxit. mox equitum plena urbs erat: & loca opportuna occupabantur. tum in domos missi: qui principes aduersæ factionis interficerent. Ita Demetrias Aetolorum facta est. Lacedæmone non urbi uis afferenda, sed tyrannus dolo capiendus erat: quē spoliatum maritimis oppidis à Roma

nis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulsum, qui occupasset occidere: eum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Causam mittendi ad eum habuerunt: quod fatigabat precibus: ut auxilia sibi, cum illis authoribus rebellasset: mitterentur. Mille pedites Alexameno dati sunt: & trecenti delecti ex iuuentute equites. Iis à prætore Democrito in concilio arcano gentis, de quo ante dictum est: denunciatum: ne se ad bellum Achaicum, aut rem ullam, quam sua quisq; opinione præcipere posset: crederent missos esse. quicquid Alexamenum res mouisset subiti consilij capere: ad id quàm uis inopinatum, temerarium, audax obedienter exequendum parati essent: ac pro eo acciperent: tanquam ad id unum agendum missos à domo se scirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum uenit: quem adueniens extemplo spei impleuit. Antiochum iam in Europam transisse: mox in Græcia fore: terras, maria armis uirisq; completurum. non cum Philippo rem esse credituros Romanos. numerum iniri peditum, equitumq;, ac nauium non posse. elephantorũ aciem conspectu ipso debellaturam. Aetolos toto suo exercitu paratos esse uenire Lacedæmonem, cum res poscat: sed frequentes armatos ostendere aduenienti regi uoluisse. Nabidi quoq; & ipsi faciendum esset: ut quas haberet copias, non sineret sub tectis marcescere otio: sed educeret: & in armis decurrere cogeret: simul animos acueret: & corpora exerceret. consuetudine leuiorem laborem fore: & comitate, ac benignitate ducis etiam non iniucundum fieri posse. Educi inde frequẽter ante urbem in campum ad Eurotam amnem cœ-

pere. Satellites tyranni media ferè in acie consistebant. tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos plerunq; Alexamenus erat: ante signa uectabatur cornua extrema inuisens. in dextero cornu Aetoli erant: et qui ante auxiliares tyranni fuerant: & qui uenerant milites cum Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendiq; eum, quæ in rem esse uidebantur: nunc in dexterum cornu ad suos adequitandi: mox inde, uelut imperato, quod res poposcisset: recipiendi se ad tyrannum. Sed quem diem patrando facinori statuerat: eo paulisper cum tyranno uectatus, cum ad suos concessisset: tum equitibus à domo secum missis, Agenda, inquit, res est iuuenes, audendaq;: quam me duce impigre exequi iussi estis. parate animos, dextrasq;: ne quis in eo, quod me uiderit facientem: cesset. qui cunctatus fuerit: & suum consilium meo interponet: sciat sibi reditum ad penates non esse. Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis exissent. Tyrannus ab læuo cornu ueniebat. Ponere hastas equites Alexamenus iubet: et se intueri. colligit & ipse animum confusum tantæ cogitatione rei. posteaquam appropinquabat: impetum facit: et transfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt multis frustra in loricam ictibus datis. tandem in nudum corpus: uulnera peruenerunt: et priusquam media acie succurreretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Aetolis citato gradu ad regiã occupandã pergit. Corporis custodes, cũ res in oculis gereretur: pauor primo cepit. deinde posteaq̃ abire Aetolorum agmen uidere: concurrunt ad relictum

tyranni corpus. Perpaucorum turba ex custodibus uitæ, mortisq; ultoribus facta est. nec mouisset se quisquã: si extemplo positis armis uocata in concionem multitudo fuisset: & oratio habita tempori conueniens. Frequẽtes inde retenti in armis Aetoli, sine iniuria cuiusquam. sed (ut oportuit in consilio fraude cœpto) omnia in maturandam perniciem eorũ, qui fecerant, sunt acta. Dux regia inclusus diem ac noctem in scrutandis thesauris tyranni consumpsit: Aetoli uelut capta urbe, quam liberasse uideri uolebant: in prædam uersi. Simul indignitas rei, ac simul contemptus animos Lacedæmonijs ad coeundũ fecit. alij dicere: exturbãdos Aetolos: et libertatem, cum restitui uideretur: interceptam repetendam. alij: ut caput agendæ rei esset: regij generis aliquem in speciem assumendum. Laconicus eius stirpis erat puer admodum, educatus cum liberis tyranni. cum in equũ imponunt: & armis arreptis Aetolos uagos per urbem cædunt: tum regiam inuadunt: ibi Alexamenum cum paucis resistentem obtruncant. Aetoli circa Chalcioten (Mineruæ est templum æreum) congregati cæduntur. pauci armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiunt. ibi comprehensi à magistratibus sub corona uenierunt. Philopœmenes audita cæde tyranni profectus Lacedæmonem, cum omnia turbata metu inuenisset: euocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat: societati Achæorum Lacedæmonios adiunxit: eo etiam facilius: quod ad idem forte tempus A. Attilius cum quatuor et uiginti quinqueremibus ad Gytheum accessit. Iisdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidam

principem pulsum opibus eorum, qui romanæ societatis erant: post T. Quintij, legatorumq; aduentum, & Herodorum mercatorem, sed potentem Chalcide propter diuitias, præparatis ad proditionem ijs, qui Euthymidæ factionis erant: nequaquam eandem fortunam, qua Demetrias per Eurylocum occupata erat: habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primũ, hinc Salganea processit. Herodorus ad Thronium inde haud procul in maliaco sinu duo millia peditum, & Thoas ducentos equites, naues onerarias leues ad triginta habebat. eas cum sexcentis peditibus Herodorus traijcere in insulam Atalantam iussus: ut inde, cum pedestres copias appropinquare iam Aulidi, atq; Euripo sensisset: Chalcidem traijceret. ipsi cæteras copias nocturnis maxime itineribus quanta poterant celeritate, Chalcidem ducebant. Mictilo, & Xenoclides, penes quos tum summa rerum pulso Euthymida, Chalcide erat: seu ipsi per se suspicati, seu indicata re, primo pauidi nihil usquam spei, nisi in fuga ponebant. deinde postea quam resedit terror: et prodi, & deseri non patriam modo, sed etiam Romanorum societatem cernebãnt: consilio tali animum adiecerunt. Sacrum anniuersariũ eo forte tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod non popularium modo, sed Carysthiorum etiam coetu celebratur. Eo miserũt qui orarent Eretrienses, Carysthiosq;: ut & suarum fortunarum in eadẽ insula geniti misererentur: et romanã societatem respicerent: ne sinerent Aetolorũ Chalcidem fieri. Euboeã habituros: si Chalcidem habuissent. graues fuisse Macedonas dominos: multo minus tolerabiles futu

ros Aetolos. Romanorum maxime respectus ciuitates mouit, & uirtutem nuper in bello, in uictoria iustitiam benignitatemq; expertas. itaq; quod roboris in iuuentute erat, utraq; ciuitas armauit: misitq;. His tuenda moenia Chalcidis oppidani cum tradidissent: ipsi cum omnibus copijs transgressi Euripum ad Salganea posuerunt castra. inde caduceator primũ, deinde et legati ad Aetolos missi pcunctatũ: quo suo dicto, facto'ue socij, atq; amici ad se oppugnãdos uenirẽt. Respõdit Thoas dux Aetolorum: non ad oppugnandos, sed ad liberandos ab Romanis uenire sese. splẽdidiore nũc eos catena, sed multo grauiore uinctos esse: quàm cum præsidium Macedonum in arce habuissent. Se uero negare Chalcidenses aut seruire ulli, aut præsidio cuiusquam egere. Ita digressi ex colloquio legati ad suos. Thoas, & Aetoli, ut qui spem omnem in eo, ut improuiso opprimerent, habuissent: ad iustum bellũ, oppugnationemq; urbis mari ac terra munitæ haudquaquam pares: domũ redire. Euthymidas posteaquam castra popularium ad Salganea esse, profectosq; Aetolos audiuit: & ipse à Thebis Athenas redijt. Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalanta signum nequicquam expectasset: missa speculatoria naue, ut quid moræ causa esset, sciret: posteaquam rem amissam à socijs uidit: Thronium, unde uenerat, repetit. Quintius quoq; his auditis à Corintho ueniens nauibus in Chalcidem Euripo Eumeni regi occurrit. placuit: quingẽtos milites præsidij causa relinq Chalcide ab Eumene rege: ipsum Athenas ire. Quintius, quo profectus erat, Demetriadem contendit: ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas

ad repetendã societatem romanam facturam. & ut præ sidij aliquid esset suæ partis hominibus: Eunomo præto ri Thessalorum scripsit: ut armaret iuuentutem. & Iu lium ad Demetriadem præmisit ad tentandos animos: non aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pri stinæ societatis: rem aggressurus. Iulius quinquerem nave ad hostium portus est inuectus. Eo' multitudo Ma gnetum omnis cum se effudisset: quæsiuit Iulius: utrum ad amicos, an ad hostes sese uenisse mallent? Respondit magnetarches Eurylochus: ad amicos uenisse eum sed abstineret portu: & sineret Magnetas in concordia, & libertate esse: nec per colloquij speciem multitudinem so licitaret. Altercatio inde, non sermo fuit: cum Romanus ut ingratos increparet Magnetas: imminentesq; prædi ceret clades: multitudo obstreperet, nunc senatum, nunc Quintiũ accusando. Ita irrito incœpto Iulius ad Quĩ tium sese recepit. At Quintius nuntio ad prætorem misso, ut reduceret domum copias: ipse nauibus Corin thum rediit. Abstulerunt me uelut de spatio Græciæ res immistæ romanis: non quia ipsas operæ pretiũ esset perscribere: sed quia causæ fuerunt cum Antiocho bel li. Consulibus designatis (inde nanq; diuerteram) L. Quintius, & Cn. Domitius consules in prouincias pro fecti sunt: Quintius in Ligures, Domitius Aduersus Bo ios. Boij quieuerunt: atq; etiam senatus eorum cum libe ris, & præfecti cum equitatu (summa omnium mille et qngenti) consuli dediderunt sese. Ab altero consule ager Ligurum late est uastatus: castellaq; aliquot capta: un de non præda modo omnis generis cum captiuis par ta: sed recepti quoque aliquot ciues, socij'que: qui

in hostium potestate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex senatusconsulto, plebisq; scito. mille septingenti pedites ierunt: trecenti equites. triumuiri deduxerunt eos, Q. Næuius, M. Minutius, M. Furius Crassus. quinadena iugera agri data in singulos pedites sunt: duplex equitibus. Brutiorum proxime fuerat ager: Brutij ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores. diutinus alter, sed segnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidē dies feriæ in solicitudine, ac metu fuere: in triduū eius rei causa supplicatio habita est. alter non pauor uanus, sed uera multorum clades fuit. incendio à foro Boario orto diem noctemq; ædificia in Tyberim uersa arsere: tabernæq; omnes cum magni pretij mercibus conflagrauerunt. Iam ferè in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus crescebat. itaq; de prouincijs magistratuum designatorum, quo intentiores essent omnes: agitari cœptum est. Decreuere: ut consulibus Italia, et quò senatus censuisset: (iam esse bellum aduersus Antiochum regem omnes sciebant) prouinciæ essent. cuius ea sors esset: quatuor millia peditum ciuium romanorum, & trecenti equites sex millia sociūm latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta. eorum delectum habere L. Quintius COS iussus: ne quid moraretur: quo minus consul nouus quò senatus censuisset, extemplo proficisci posset. Item de prouincijs prætorū decretum est: prima ut sors duæ, peregrina urbanaq;, & inter ciues ac peregrinos iurisdictio esset: secunda Brutij: tertia classis: ut nauigaret, quò senatus censuisset: quarta Sicilia: quinta Sardi-

nia: sexta Hispania ulterior. Imperatum præterea L. Quintio consuli est: ut duas legiones ciuium romanorũ nouas conscriberet: & sociũm ac latini nominis uiginti millia peditum, & octingentos equites. eum exercitum prætori, cui Brutij prouincia euenisset: decreuerunt. Aedes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ sunt. uouerat L. Furius Purpurio prætor gallico bello unam: alterá consul. dedicauit Q. Martius Ralla duũuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa seuere sunt facta, accusantibus priuatos ædilibus curulibus, M. Tutio, & P. Iunio Bruto. de multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ: & in cella Iouis supra fastigium ædiculæ: & XII clypea inaurata. & ijdem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatum noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem cessabatur. Tres eum ciuitates tenebant, Smyrna, & Alexandria Troas, & Lampsacus: quas neque ui expugnare ad eam diem poterat: neq; conditionibus in amicitiam perlicere: neq; à tergo relinquere traijciens ipse in Europam uolebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cum eo missurus in Africam fuerat: moratæ sunt: deinde an omnino mittendus esset, consultatio mota est: maxime à Thoante Aetolo. qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in potestate esse: & quibus mendacijs de rege, multiplicando uerbis copias eius, erexerat multorum i Græcia animos: ijsdem & regis spem inflabat. omnium uotis eum accersiri. concursum ad litora futurum: unde classem regiá prospexissent. Hic idem ausus de Annibale est mouere

ſententiam propè iam certam regis. nam neq; dimittendam partem nauium à claſſe regia cenſebat: neque ſi mittendæ naues forent: minus quenquã ei claſſi, quàm Annibalem præficiendum. Exulem illum, & Pœnũ eſſe: cui mille in dies noua conſilia uel fortuna ſua, uel ingenium poſſit facere. & ipſam eam gloriam belli, qua uelut dote Annibal conciliatur: nimiam in præfecto regio eſſe. regem conſpici, regem unum ducem, unum imperatorem uideri debere. Si claſſem, ſi exercitum amittat Annibal: idem damni fore, ac ſi per alium ducem amittantur. ſi quid proſpere ueniat: Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si uero uniuerſo bello uincendi Romanos fortuna detur: quàm ſpem eſſe: ſub rege uicturum Annibalem uni ſubiectum: qui patriam propè non tulerit? non ita ſe à iuuenta eum geſſiſſe, ſpe animoq; complexum orbis terrarum imperium: ut in ſenectute dominum laturus uideatur. Nihil opus eſſe regi Annibale duce: comite, et conſiliario eodem ad bellũ uti poſſe. modicum fructũ ex ingenio tali neq; grauẽ, neq; inutilẽ fore. ſi ſumma petantur: et dantem, et accipiẽtẽ ꝑgrauatura. Nulla ingenia tam prona ad inuidiã ſunt: quàm eorũ: qui genus, ac fortunam ſuam animis non æquant: quia uirtutem, & alienum bonum oderunt. Extemplo conſilium mittendi Annibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat: abiectũ eſt. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Aetolos elatus, non ultra differre profectionem in Græciã conſtituit. Priuſquam ſolueret naues: Ilium à mari aſcẽdit: ut Mineruæ ſacrificaret. Inde ad claſſem regreſſus, proficiſcitur XL tectis nauibus, apertis LX. & du-

centæ onerariæ cũ omnis generis commeatu, belli quoq; alio apparatu, sequebantur. Imbrum primo insulam tenuit: inde Scyathum traiecit. ubi collectis in alto, quæ dissipatæ erant, nauibus, ad Ptelcum primum continentis uenit. Ibi Eurylochus magnetarches, principesq; Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequẽtia lætus die postero in urbis portum nauibus est inuectus. Copias haud procul inde exposuit. X millia peditum fuere, & quingenti equites, sex elephanti: uix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, ne dum ad sustinendum romanum bellũ. Aetoli posteaquam Demetriadem uenisse Antiochum allatum est: concilio indicto decretum, quo accerserent eum: fecerunt. Iam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat: Phalaram in sinum maliacum processerat. inde decreto accepto Hyameam uenit. Exceptus ingenti fauore multitudinis cum plausibus, clamoribusq; , & quibus alijs lætitia effusa uulgi significatur. In concilium ut uentum est: à Phanea prætore, principibusq; alijs introductus, facto silentio rex dicere orsus. Prima eius oratio fuit excusantis: quod tanto minoribus spe, atq; opinione omnium copijs uenisset. Id suæ impensæ ergo eos uoluntatis maximum debere indicium esse: quod nec paratus satis ulla re, & tempore ad nauigandum immaturo, uocantibus legatis eorum haud grauate obsecutus esset: credidissetq;: cum se uidissent Aetoli: omnia uel in se uno posita præsidia existimaturos esse. Cæterum eorum quoque se, quorum expectatio destituta in præsentia uideatur: spem abunde expleturum. nam simul primum anni tempus nauigabile præbuisset ma-

re: omnem se Græciam armis, uiris, equisq; omnem oram maritimam classibus completurum: nec impensæ, nec labori, nec periculo parsurum: donec depulso ceruicibus eorum imperio romano, liberam uere Græciam, atq; in ea principes Aetolos fecisset. cum exercitibus commeatus quoq; omnis generis ex Asia uenturos. in præsentia curæ esse Aetolis debere: ut copia frumenti suis, & annona tolerabilis rerum aliarum suppeditetur.

In hanc sententiam rex cum magno omnium assensu locutus discessit. Post discessum regis inter duos principes Aetolorum, Phaneam & Thoantem contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & disceptatore de ijs, quæ in controuersia cum populo romano essent: utendum potius Antiocho censebat, quàm duce belli. Aduentum eius, & maiestatem ad uerecundiam inferendam Romanis uim maiorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellare necesse sit, uoluntate remittere: quæ bello & armis cogi non possint. Thoas negare: paci studere Phaneam: sed discutere apparatum belli uelle: ut tædio & impetus relanguescat regis: & Romani tempus ad comparãdum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari posse, toties legationibus missis Romam, toties cum ipso Quintio disceptando satis expertum esse. nec nisi abscissa omni spe, auxilium Antiochi imploraturos fuisse. quo celerius spe omnium oblato, non esse elanguescendum: sed orandum potius regem: ut quoniã, quod maximum fuerit, ipse uindex Græciæ uenerit: copias quoq; terrestres, naualesq; accersat. armatum regem aliquid impetraturum: inermem non pro Aetolis modo, sed ne pro se quidem ipso momenti ullius futurum

apud

apud Romanos. Hæc uicit sententia: imperatoremq; regem appellandum censuerunt: & XXX principes, cum quibus, siqua uellet, consultaret: delegerunt. Ita dimisso concilio, multitudo omnis in suas ciuitates dilapsa est. Rex postero die cum apocletis eorum unde bellum ordiretur, consultabat. optimum uisum est: Chalcidem frustra nuper ab Aetolis tentatam primum aggredi: & celeritate in eam rem magis, quàm magno conatu et apparatu opus esse. Itaq; cum mille peditibus rex qui eum Demetriade secuti erant: profectus per Phocidem est. & alio itinere principes ætoli, iuniorum paucis euocatis, ad Chæroniam occurrerunt: & X rostratis nauibus secuti sunt. Rex ad Salganea castris positis, ipse cum principibus Aetolorũ Euripum traiecit. & cum haud procul portu egressus esset: magistratus quoque Chalcidensium, & principes ante portam processerunt. pauci utrinque ad colloquium congressi sunt. Aetoli magnopere suadere: ut salua Romanorum amicitia regem quoq; assumerent socium atque amicum. Neque enim eum inferendi belli, sed liberandæ Græciæ causa in Europam traiecisse: & re liberandæ non uerbis & simulatione: quod fecissent Romani. Nihil autem utilius Græciæ ciuitatibus esse: quàm utranq; complecti amicitiam. ita enim ab utriusq; iniuria tutam alterius semper præsidio & fiducia fore. nam si non recepissent regem: uiderent quid patiendũ iis extemplo foret: cum Romanorum procul auxilium: hostis Antiochus, cui resistere uiribus suis non possent: ante portas esset. Ad hæc Mictilo unus ex principibus, mirari se dixit: ad quos liberandos Antiochus re-

licto regno suo in Europam traiecisset. nullam enim ciuitatem se in Graecia nosse: quae aut praesidium habeat: aut stipendium Romanis pendat: aut foedere iniquo alligata, quas nolit, leges patiatur. itaq; Chalcidenses neque uindice libertatis ullo indigere: cum liberi sint: neq; praesidio: cum pacem eiusdem populi romani beneficio, & libertatem habeant. Amicitiam regis non aspernari, neq; ipsorum Aetolorum. id primum eos pro amicis facturos: si insula excedant: atq; abeant. nam ipsis certũ esse: nonmodo nõ recipere moenibus: sed ne societatem quidem ullam, pacisci nisi ex authoritate Romanorum. Haec renuntiata regi ad naues, ubi restiterat, cum essent: in praesentia (neq; enim ijs uenerat copijs: ut ui agere quicquam posset) reuerti Demetriadem placuit. ibi, quoniam primum inane incoeptum euasisset: consultare cum Aetolis rex quid deinde fieret. Placuit: Achaeos, & Aminandrum regem Athamanum tentare. Boeotiorũ gentem auersam ab Romanis iam inde à Barcillae morte, & quae secutae eam fuerant: censebant. Achaeorum Philopoemenem principem aemulatione gloriae in bello Laconum infestum, inuisumq; esse Quintio credebãt.

Aminander uxorem Apamam, filiam Alexandri cuiusdam Megalopolitani, habebat: qui se oriundum à Magno Alexandro ferens, filijs duobus Philippum atq; Alexandrum, & filiae Apamam nomina imposuerat: quam regijs indultam nuptijs maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. Hunc forte ingenio uanum Aetoli, & Antiochus impulerant in spem, quod is uere regum stirpis esset, regni Macedoniae: si Aminandrum, Athamanesq; Antiocho coniunxis-

ſet. & ea uanitas promiſſorum non apud Philippum modo, ſed etiam apud Aminandrum ualuit. In Achaia legatis Antiochi, Aetolorumq; coràm T. Quintio Aegij datum eſt concilium. Antiochi legatus prior, quàm Aetoli eſt auditus. Is, ut pleriq;, quos opes regiæ alũt: uaniloquus maria terrasq; inani ſonitu uerborum compleuit. Equitum innumerabilẽ uim traijci Helleſponto in Europã: partim loricatos: quos cataphractos uocant: partim ſagittis ex equo utentes: &, à quo nihil ſatis tecti ſit: auerſos refugiente equo certius figentes. His equeſtribus copijs quanquam uel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui poſſent: adijciebat multiplices copias peditum: & nominibus quoq; gentium uix fando auditis terrebat: Dacas, Medos, Elimæosq;, & Caduſios appellans. Naualium uero copiarum, quas nulli portus capere in Græcia poſſent: dexterum cornu Sidonios, & Tyrios, ſiniſtrum Aradios, & ex Pamphylia Hydetas tenere: quas gentes nullæ unquam nec arte, nec uirtute nauali æquaſſent. Iam pecuniã, iam alios belli apparatus referre ſuperuacaneum eſſe. ſcire ipſos: abundaſſe ſemper auro regna Aſiæ. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis: principe altero ciuitatis: altero Macedoniæ tantum regni finibus incluſo: ſed cũ magno Aſiæ totius, partisq; Europæ rege. Eũ tamen, quanquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam Græciam uenit: nihil poſtulare ab Achæis: in quo fides eorum aduerſus Romanos, priores ſocios atque amicos lædatur. non enim ut ſecum aduerſus eos arma capiant: ſed ut neutri parti ſeſe coniungant, petere: pacem utriq; parti, quod medios deceat amicos:

optent: bello se non interponant. Idem fermè & Aetolorum legatus Archidamus petit: ut quæ facillima, & tutissima esset, quietem præstarent: spectatoresq; belli fortunarum alienarum euentum sine ullo discrimine rerum suarum opperirentur. Prouectus deinde est intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc proprie ipsius Quintij, ingratos appellans, & exprobrans non uictoriam modo de Philippo uirtute Aetolorum partam, sed etiam salutem: ipsumq;, & exercitum sua opera seruatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio esse? auspicantem, immolantemq;, & uota nuncupātem sacrificuli uatis modo in acie uidisse: cum ipse corpus suum pro eo telis hostium obijceret. Ad ea Quintius, Corãm quibus magis, quàm apud quos uerba faceret, dicere Archidamum rationem habuisse. Achæos enim probe scire: Aetolorum omnem ferociam in uerbis, non in factis esse: & in concilijs magis, concionibusq;, quàm in acie apparere. itaq; parui Achæorum existimationem, quibus notos esse se scirent: fecisse: legatis regis, & per eos absenti regi eū se iactasse. Quod si quis antea ignorasset: quæ res Antiochum, & Aetolos coniunxisset: ex legatorum sermone potuisset apparere. mentiendo inuicem, iactandoq; uires, quas non haberent, inflasse uana spe: atq; inflatos esse: dum ij ab se Philippum uictum, sua uirtute protectos Romanos, & quæ modo audiebatis: narrant: uos, cæterasq; ciuitates, & gentes, suam sectam esse secuturos: rex contra peditum, equitumq; nubes iactat: & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cœnæ chalcidensis hospitis mei,

hominis & boni, & sciti conuiuatoris. apud quem sol stitiali tpe comiter accepti cum miraremur: unde illi eo tẽpore anni tam uaria, et tam multa uenatio: homo non quàm isti sunt, gloriosus, renidens condimentis ait uarietatem illam, & speciem ferinæ carnis ex mansueto sue factam. Hoc dici apte in copias regis, quæ pauloante iactatæ sunt: posse: & in uaria genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum: Dacas, & Medos, & Cadusios, & Elimæos, Syros omnes esse: haud paulo mancipiorum melius, propter seruilia ingenia, quàm militum genus. Et utinam subijcere oculis uestris Achæi possem concursationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem. uideretis uix duarum male plenarum leguncularum instar in castris regis. uideretis regem nunc mendicantem propè frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in stipendium quærentem, nunc ad portas Chalcidis stantem, & mox inde exclusum, nihil aliud, quàm Aulide atque Euripo spectatis, in Aetoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Aetolis, & Aetoli regiæ uanitati. quo minus uos decipi debetis: sed expertæ potius, spectatæq; Romanorum fidei credere. Nam quod optimum esse dicant: non interponi uos bello: nihil immo tam alienum rebus uestris est. quippe sine gratia, sine dignitate præmium uictoris eritis.
Nec absurde aduersus utrosq; respondisse uisus est: & facile erat orationem apud fauentes æquis auribus accipi. nulla enim nec disceptatio, nec dubitatio fuit: quin omnes, eosdem genti Achæorum hosteis, & amicos,

quos populus romanus censuisset, iudicarent: bellumq; & Antiocho, & Aetolis nuntiari iuberent. Auxilia etiam quò censuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piraeeum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum uenalem pretio multitudinem: donec ab ijs, qui romanae partis erant: Quintius est accitus: & accusante Leonte quodam Apollodorus author defectionis damnatus, atque in exilium est eiectus. Et ab Achaeis quidem cum tristi responso legatio ad regem rediit. Boeotij nihil certi responderunt. Cum Antiochus in Boeotiam uenisset: tum quid sibi faciundum esset, se de liberaturos esse. Antiochus cum ad Chalcidis praesidiũ & Achaeos, & Eumenem regem misisse audisset: maturandum ratus, ut & praeuenirent sui: & uenientes, si possent, exciperent: Menippum cum tribus fermè millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia, quae Lamiae repente colligi potuit: non ita multos Aetolos ducit. Achaei quingenti ab Eumene rege, modicum auxilium missum, duce Xenoclide Chalcidensi nondum obsessis itineribus tuto transgressi Euripum, Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti fermè & ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad Herinium, quà transitus ex Boeotia in Euboeam insulam est: haberet: uenerunt. Mictilo erat cum ijs, legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipsum praesidium petendum missus. qui posteaquam obsessas ab hostibus fauces uidit: omisso ad Au-

lidem itinere, Delium conuertit: ut inde in Euboeam transmissurus. Templum est Appollinis Delium imminens mari: V millia passuum ab Tanagra abest. minus quatuor inde millium proximus in Euboeam est maris traiectus. Vbi & in fano, lucoq́;, (& ea religione, & eo iure sancta quoque sunt templa: quae asyla Graeci appellant) & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factum audissent: cum per magnum otium milites, alij ad spectaculum templi luciq; uersi, alij in littore inermes uagarentur: magna pars per agros lignatum, pabulatumq́; dilapsa esset: repente Menippus palatos passim aggressus cecidit: ad quinquaginta uiuos cepit. perpauci effugerunt: in quibus Mictilo, parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio, Romanisq́; sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adiecisse aliquantum uidebatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus oratores partim ex suis, partim aetolos Chalcidem misisset: qui eadem illa, quae nuper, cum minis grauioribus agerent: nequicquam contra Mictilone & Xenoclide tendentibus, facile tenuit: ut portae sibi aperirentur. Qui romanae partis erant: sub aduentum regis urbe excesserunt.

Achaeorum et Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo castellum romani milites pauci custodiae causa locum communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achaei & Eumenis milites pacti ut sine fraude liceret abire, praesidio excesserunt. pertinacius Romani

Euripum tuebantur. Hi quoq; iam cum terra mariq; obsiderentur: & iam machinas, tormentáq; comportari uiderent: non tulere obsidionem. Cum id, quod caput erat Euboeæ: teneret rex: ne cæteræ quidem eius insulæ urbes imperium abnuerunt. magnoq; principio sibi orsus bellum uidebatur: quod tanta insula, & tot opportunæ urbes in suam ditionem uenissent.

DECADIS QVARTAE LIBER SEXTVS.

P VBLIVM CORNELIVM Cn. F. Scipionem, & M. Attilium Glabrionem consules inito magistratu, patres priusquam de prouincijs agerent, res diuinas facere maioribus hostijs iusserunt in omnibus fanis: in quibus lectisternium maiore parte anni fieri solet: precari'q;: quod senatus de nouo bello in animo haberet: ut ea res senatui, populo'q; romano bene atq; feliciter eueniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: primis'q; hostiis perlitatum est: & ita aruspices responderunt: eo bello terminos populi romani propagari: uictoriam, ac triumphum ostendi. Hæc cum renuntiata essent: solutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iusserunt: uellent: iuberent'ne: cum Antiocho rege, qui'q; sectam eius secuti essent: bellum iniri? si ea perlata rogatio esset: tum, si ita uideretur consulibus: rem integram ad senatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus decreuit: ut consules Italiam, & Græciam prouincias sortirentur: cui Græcia euenisset: ut præter eum numerum militum, quem L. Quintius in eam prouinciam ex authoritate senatus scripsisset: imperasset'ue: eũ exercitum acciperet: quem M. Bebius prætor anno priore ex S. C. in Macedoniam traiecisset. & extra Italiam permissum, ut, si res postulasset: auxilia ab socijs ne supra V millia numerum acciperet. L. Quintium superioris anni consulem legari ad id bellum placuit. Alter

COS, cui Italia prouincia euenisset: cum Boijs iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus: quos superiores COSS habuissent: alterum ut mitteret Romam: eæq; urbanæ legiones essent paratæ, quo senatus censuisset. His ita in senatu ad id, quæ cuius prouincia foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Attilio Græcia, Cornelio Italia euênit. Certa deinde sorte senatusconsultum factum est: quod populus romanus eo tempore duellũ iussisset cum rege Antiocho esse: quiq; sub imperio eius essent: ut eius rei causa supplicationem imperarent consules: utiq; M. Attilius COS ludos magnos Ioui uoueret, & dona ad omnia puluinaria. Id uotum in hæc uerba præeunte P. Licinio pontifice maximo consul nuncupauit. Si duellũ, quod cum Antiocho rege sumi populus iussit: id ex sententia senatus, populiq; romani confectum erit: tum tibi Iuppiter populus romanus ludos magnos dies X continuos faciet: donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam senatus decreuerit. quisquis magistratus eos ludos quando, ubiq; faxit: hi ludi recte facti, donaq; data recte sunto. Supplicatio inde ab duobus COSS edicta per biduum fuit. Consulibus sortitis prouincias, extemplo & prætores sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio utraq; euênit: A. Cornelio Mammulæ Brutij: M. Aemylio Lepido Sicilia: L. Oppio Salinatori Sardinia: C. Liuio Salinatori classis: L. Aemylio Paulo Hispania ulterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conscripti priore anno ex S. C. à L. Quintio consule, dati sunt: iussusq; tueri omnem orã circa Tarentum, Brundusiumq;. L. Aemylio Paulo in ulterio-

rem Hispaniam præter eum exercitum, quem à M. Fulvio proconsule accepturus esset: decretum: ut nouorum militum tria millia duceret, & trecentos equites: ita ut in ijs duæ partes sociûm latini nominis, tertia ciuium romanorum esset. Idem supplementi ad C. Flaminiũ, cui imperiũ prorogabatur: in Hispaniam citeriorẽ est missum. M. Aemylius Lepidus à L. Valerio. cui successurus esset: simul prouinciam, exercitumq; accipere iussus: L. Valerium, si ita uideretur: proprætorem in prouincia retinere & prouinciam ita diuidere: ut una ab Agrigento ad Pachynum esset: altera à Pachyno Tyndarium. eam maritimam oram L. Valerius XX nauibus longis custodiret. Eidem prætori mandatum: ut duas decimas frumenti exigeret: idq; ad mare comportandũ, deuehendumq; in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decimis exigendis in Sardinia imperatum. cæterum non in Græciam, sed Romam id frumentum portari placere C. Liuius prætor, cui classis euenerat: cum XXX nauibus paratis trajcere in Græciam primo quoq; tempore iussus: & ab Attilio naues accipere: ueteres naues, quæ in naualibus erant: ut reficeret: & armaret. M. Iunio prætori negotium datum est: ut in eam classem socios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africam ad Carthaginenses, & in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur: missi: pro quo pretium solueret populus romanus. Adeoq; in apparatum, curamq; eius belli ciuitas intenta fuit: ut P. Cornelius COS ediceret: qui senatores essent: quibusq; in senatu sententiam dicere liceret: quiq; minores magistratus essent: ne quis

eorum longius ab urbe Roma abiret: quàm unde eo die redire posset: ne'ue uno tempore quinq; senatores ab urbe Roma abessent. In comparanda impigre classe C. Liuium prætorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper tenuit. nam cum cogerentur in classem: tribunos plebis appellarunt. ab ijs ad senatum reiecti sunt. senatus ita, ut ad unum omnes consentirent: decreuit: uacationem rei naualis his colonis non esse. Sena, & Fregena, & Castrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Sinuessa fuerunt: quæ cũ prætore de uacatione certauerunt. consul deinde M. Atilius ex S. C. ad collegium fœcialium retulit: ipsi'ne utiq; regi Antiocho indiceretur bellum? an satis esset ad præsidium aliquod eius nuntiare? & nũ Aetolis quoq; separatim indici iuberent bellum? & num prius societas eis, & amicitia renuntianda esset: quàm bellum indicendum? Fœciales responderunt: iam ante sese, cum de Philippo consulerentur: hæc decreuisse: nihil referre, ipsi coràm, an præsidio nuntiaretur. amicitiam renuntiatam uideri: cum legatis toties repetentibus res nec reddi, nec satisfieri equum censuissent. Aetolos ultro sibi bellum indixisse: cum Demetriadem sociorum urbem per uim occupassent: Chalcidem terra mariq; oppugnatum issent: regem Antiochum in Europam ad bellum populo romano inferẽdum traduxissent. Omnibus iam satis comparatis, M. Attilius COS edixit: ut quos L. Quintius milites conscripsisset: & quos socijs nominiq; latino imperasset: quos secum in prouinciam ire oporteret tribunos militum legionis primæ & tertiæ: uti omnes Brundusium Idibus Maijs conuenirent. ipse ad

quintum Nonas Maias paludatus urbe egressus est. Per eosdem dies & prætores in prouincias profecti sunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo, et Ptolemæo Aegypti rege, Romam uenerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, & mille XX pondo argenti allata. Nihil est acceptum: gratiæ regibus actæ. & cum uterq; se cum omnibus copijs in Aetoliã uenturum, belloq; interfuturum polliceretur: Ptolemæo id remissum: philippi legatis responsum. gratum eum senatui, populoq; romano facturum: si M. Attilio consuli non defuisset. Item ab Carthagnensibus, & Masanissa rege legati uenerunt. Carthaginenses tritici modiũm mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti sunt: id ut ab se munus Romani acciperent, petere se: & classem suorum suo sumptu comparaturos: & stipendiũ, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent: præsens omne daturos. Masanissæ legati: quingenta millia modiũm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam, Romam trecenta millia modiũm tritici, CC quinquaginta hordei, equites quingentos, elephantos XX regem ad M. Attiliũ consulem missurum. De frumento utrisq; responsum. ita usurum eo populum romanum: si pretium acciperent. De classe Carthagnensibus remissum: præterquam si quid nauium ex fœdere deberẽt. de pecunia item responsum: nullam ante diem accepturos. Cum hæc Romæ agebantur: Chalcide Antiochus ne cessaret per hybernorum tempus: partim ipse solicitabat ciuitatum animos mittendis legatis: partim

ultro ad eum ueniebant: sicut Epirotæ communi gentis consensu, & Elei, & Peloponnenses uenerunt. Elei auxilium aduersus Achæos petebant: quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho, primum ciuitati suæ arma illaturos credebant. Mille ijs pedites cum duce Cretensi Euphane sunt missi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi, aut simplicis animi. apud regem gratiam initam uolebant cum eo: ut caue rent, nequid offenderent Romanos. petebant enim: ne se temere in causam deduceret, expositos aduersus Italiam pro omni Græcia & primos impetus romanorum excepturos. sed si ipse posset terrestribus, naualibusq; copijs præsidere Epiro: cupide eum omnes Epirotas & urbibus, & portubus suis accepturos. si id non posset: deprecari: ne se nudos, atq; inermes romano bello obijceret. Hac legatione id agi apparebat: ut siue (quod magis credebant) abstinuisset Epiro: integra sibi omnia apud exercitus romanos essent, conciliata satis apud regem gratia: quod accepturi fuissent uenientem: siue uenisset: sic quoq; spes ueniæ ab romanis foret: quod non expectato longinquo ab se auxilio, præsentis uiribus succubuissent. Huic tam perplexæ legationi quia non satis in promptu erat quid responderet: legatos se missurum ad eos dixit: qui de ijs, quæ ad illos, seq; communiter pertinerent: loquerentur. In Bœotiam ipse profectus est, causas in speciem iræ aduersus Romanos eas, quas ante dixi, habentem, Barcillæ necem, & bellum à Quintio Coroneæ propter romanorum militum cædes illatum: re uera per multa iam secula publice priuatimq; labente egregia quondam disciplina gentis: & multorum

eo statu: qui diuturnus esse sine mutatione rerum non posset. Obuiam effusis undiq; Bœotiæ principibus, Thebas uenit. Ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præsidium romanum facto, et ad Chalcidem commiserat nec à paruis, nec dubijs principijs bellum: tamen eadem oratione exorsus, qua in colloquio primo ad Chalcidē, quáq; per legatos in concilio Achæorum usus erat: ut amicitiam secum institui, non bellum indici romanis postularet: neminem quid ageretur, fallebat. decretum tamen sub leui uerborum prætextu pro rege aduersus Romanos factum est. Hac quoque gente adiuncta, Chalcidem regressus, præmissis inde literis, ut Demetriadem conuenirent principes Aetolorum: cum quibus de summa rerum deliberaret: nauibus eò ad diem indictam concilio uenit. Et Aminander accitus ad consultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus iamdiu non adhibitus, interfuit ei consilio. Consultatum de Thessalorum gente est: quorum omnibus, qui aderant, uoluntas tentanda uidebatur. in eo modo diuersæ sententiæ erant: quod alij extemplo agendum, alij ex hyeme, quæ tunc fermè media erat: differendum in ueris principium, & alij legatos tantummodo mittendos, alij cum omnibus copijs eundum censebant: terrendosq; metu: si cunctarentur. Cum circa hanc ferè consultationem disceptatio omnis uerteretur: Annibal nominatim interrogatus sententiam, in uniuersi belli cogitationem regem, atq; omnes eos, qui aderāt: tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem in consilium: cū de Eubœa, de Achæis, deq; Bœotia agebatur: eandē

sententiam dixissem: quàm hodie, cum de Thessalis agi= tur, dicam. Ante omnia Philippum, & Macedonas belli in societatem quacunque ratione censeo deducendos es= se. nam quod ad Eubœam, Bœotiosq́; & Thessalos at- tinet: cui dubium est: quin, ut quibus nullæ suæ uires sint: præsentibus adulando semper quem metum in con silio habeant: eodem ad impetrandam ueniam utan= tur? simulac romanum exercitum in Græcia uiderint: ad consuetum imperium se auertant? nec ijs noxæ fu turum sit: quod cum Romani procul abessent: uim tuam præsentis, exercitusq́; tui experiri noluerint? Quanto igitur prius, potiusq́; est Philippum nobis coniungere, quàm hos: cui, si semel in causam descenderit, nihil in- tegri futurum sit: quiq; eas uires afferat: quæ non ac- cessio tantum ad romanum esse bellum: sed per se ipsæ nuper sustinere potuerint Romanos. Hoc ergo adiuncto (absit uerbo inuidia) quid dubitare de euentu possim? cum quibus aduersus Philippum ualuerint Romani: ijs nunc fore uideam ut ipsi oppugnentur. Aetoli, qui Philippum (quod inter omnes constat) uicerunt: cum Phi lippo aduersus Romanos pugnabunt. Aminander, atq; Athamânum gens, quorum secundum Aetolos pluri- ma fuit opera in eo bello: nobiscum stabunt. Philippus tum te quieto totam molem sustinebat belli: nunc duo maximi reges, Asiæ Europæq; uiribus aduersus unum populum, ut meam utranq; fortunam taceam: patrum certe ætate ne uni quidem Epirotarum regi parem, quic quid tandem erit uobiscum comparatus: geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciam præbet coniungi nobis Philippum posse? una communis utilitas: quæ societatis

maximum

maximum uinculum est: altera authores uos Aetoli. ue ster enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad excien dum in Græciam Antiochum dicere est solitus: ante omnia hoc semper affirmauit: fremere Philippũ: & ægre pati sub specie pacis leges seruitutis sibi impositas. ille qdem, ut feræ bestiæ uinctæ, aut clausæ, & refringere claustra cupientes, regis iram uerbis æquabat. cuius si talis animus est: soluamus nos eius uincula: et claustra refringamus: ut erumpere diu coercita ira in hostes com munes possit. Quod si nihil eum legatio nostra mouerit: at nos, quoniã nobis eum adiungere non possumus: ne hostibus nostris ille adiungi possit, caueamus. Seleucus filius tuus Lysimachiæ est: qui si eo exercitu, quem secum habet: per Thraciam proxima Macedoniæ cœpe rit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum tuenda auertet. De Philippo meam sententiam habes. De ratione uniuersi belli quid sentirem, iam ab initio non ignorasti. quod si tum auditus forẽ: non in Eubœa Chalcidem captam, et castellũ Euripi expugnatum Romani, sed Hetruriam, Ligurũq;, et Galliæ cisalpinæ oram bello ardere, &, qui maximus ijs terror est: Annibalem in Italia esse audirent. Nunc quoq; accersas censeo omneis nauales terrestres'q; copias: sequantur classem onerariæ cum commeatibus. nam hic sicut ad belli munera pauci sumus: sic nimis multi pro inopia commeatuum. Cum omneis tuas contraxeris ui res: diuisam classem partim Corcyræ in statione habebis: ne trãsitus Romanis liber, ac tutus pateat: partim ad littus Italiæ, quod Sardiniã, Africamq; spectat: traijcies: ipse cum omnibus terrestribus copijs in Byllinum

agrum procedes: inde Graeciae praesidebis: & speciem Romanis traiecturum te praebens, et si res poposcerit, traiecturus. Haec suadeo: qui ut non omnis peritissimus sum belli: cum Romanis certe bellare bonis malisq; meis didici. In quae consilium dedi: in eadem nec infidelẽ, nec segnem operam polliceor. Dij approbent eã sententiam: quae tibi optima uisa fuerit. Haec fermè Annibalis oratio fuit: quam laudarunt magis in praesentia, qui aderant: quàm rebus ipsis executi sunt. nihil enim eorũ est factum: nisi quod ad classem, copiasq; accersendas ex Asia Polyxenidã misit. Legati Larissam ad concilium Thessalorum sunt missi. & Aetolis, Aminandroq; dies ad conueniendum exercitui Pheras est indictus. eodẽ et rex cum suis copijs confestim uenit. Ibi dum opperiretur Aminandrũ, atq; Aetolos: Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominũ ad legenda ossa Macedonum circa Cynocephalas. ubi debellatũ erat cum Philippo: misit: siue ab ipso quaerente sibi commendationem ad Macedonum gentem, et inuidiã regi, quod insepultos milites reliqsset, monitus: siue ab insita regibus uanitate, ad consiliũ specie amplũ, re inane animo adiecto. Tumulus est i unum ossibus, quae passim strata erant, coacervatis factus: q nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippũ mouit. Itaq; qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus: is extemplo ad M. Bebiũ propraetorẽ misit: Antiochũ in Thessaliã impetum fecisse. si uideretur ei: moueret ex hybernis. se obuiã processurũ: ut quid agendum esset, consultarent.

Antiocho ad Pheras iã castra habenti, ubi coniunxerant ei se Aetoli, et Aminander: legati ab Larissa uene

runt, quærentes: quod ob factum, dictum'ue Thessalorũ bello lacesseret eos: simul orantes: ut remoto exercitu per legatos, si quid ei uideretur, secum disceptaret. Eodem tẽpore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in præsidium miserunt. hi exclusi aditu, iam omnia itinera obsidentibus regijs, Scotussam se receperunt. Legatis Larissæorum rex clementer respondit: non belli faciendi, sed tuendæ & stabiliendæ libertatis Thessalorũ causa Thessaliam intrasse. Similia his qui cum Pheræis ageret, missus. cui nullo dato respõso, Pheræi ipsi suum legatum ad regem, principẽ ciuitatis Pausaniam miserunt. Qui cum haud dissimilia his, ut in causa pari, quæ pro Chalcidẽsibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erãt: quædam etiam ferocius egisset: rex etiam atq; etiã deliberare eos iussos, ne id consilij caperent: cuius, dum in futurum minus cauti, et prouidi essent: extemplo pœniteret: dimisit. Hæc renuntiata Pheras legatio cum esset: ne paulum quidem dubitarunt: quin pro fide erga Romanos quicquid sors belli tulisset, paterentur. Itaq; & hi summa ope parabant se ad urbem defendẽdam: & rex ab omni parte simul oppugnare mœnia est aggressus: et, ut qui satis intelligeret: (neq; enim dubiũ erat) in euentu eius urbis positum esse, quam primã aggressus esset: aut sperni deinde ab uniuersa gente Thessalorũ, aut timeri se: omnem undiq; terrorẽ obsessis iniecit. Primum impetum oppugnationis satis constanter sustinuerunt: deinde cũ multi propugnãtes caderent: aut uulnerarẽtur: labare animi cœpere. reuocati deinde castigationibus principum ad perseuerandum in proposito, relicto exteriore circulo muri deficientibus iam copijs, in interiorem par

tem urbis concesserunt: cui breuior orbis munitionis circuniectus erat. postremo uicti malis cum timerent: ne ui captis nulla apud uictorem uenia esset: dediderunt sese. Nihil deinde moratus rex, quatuor millia armatorum, dũ recens terror esset: Scotussam misit. Nec ibi mora deditionis est facta: cernentibus Pheræorum recens exemplum: qui quod pertinaciter primo abnuerant: malo domiti tandẽ fecissent. cum ipsa urbe Hippolochus, Larißæorumq́; deditum est præsidium. Dimissi ab rege inuiolati omnes: quod eam rem magni momenti futurã rex ad conciliandos Larißæorum animos credebat. Intra decimum diem quàm Pheras uenerat, his perfectis, Cranonem profectus cum toto exercitu primo aduentu cepit. inde Cyerum, & Metropolin, et ijs circuniecta castella recepit. omniaq́; iam regionis eius, præter Atracẽ, et Gyrtonem, in potestate erant. Tum aggredi Larissam constituit: ratus uel terrore cæterarũ expugnatarũ, uel beneficio præsidij dimissi, uel exemplo tot ciuitatũ dedentium sese, non ultra in pertinacia mansuros. Elephãtis agi ante signa terroris causa iussis, quadrato agmine ad urbem incessit: ut incerti fluctuarẽtur animi magnæ partis Larißæorũ inter metum præsentem hostiũ, et uerecundiam absentiũ sociorum. Per eosdem dies Aminander cum Athâmanũ iuuẽtute occupat Pellineũ: et Menippus cum tribus millibus peditum Aetolorũ, et ducentis eqtibus in Perrhæbiã profectus, Malleolam, et Chyretias ui cepit: depopulatusq́; est agrũ Tripolitanũ. His raptim peractis Larissam ad regem redeunt. consultanti quidnam agendũ esset de Larissa, superuenerunt. Ibi in diuersum sententiæ tendebant: alijs uim adhibẽ=

dam, & non differendum censentibus: quin operibus ac machinis simul undiq; mœnia aggrederentur urbis, sitæ in plano, à parte campestri undique facilis aditu: alijs nunc uires urbis nequaquam Pheræis conferendæ memorantibus, nunc hyemem, et tempus anni nulli bellicæ, rei minime obsidioni atq; oppugnationi urbiũ aptum. Incerto regi inter spem metumq; legati à Pharsalo, qui ad dedendam urbẽ suam forte uenerant: animos auxerunt. M. Bebius interim cum Philippo in Dassaretijs congressus Appium Claudiũ ex communi consilio ad præsidiũ Larißæ misit. qui per Macedoniam magnis itineribus in iugum montium, quod super Gonnos est: peruenit. Oppidũ Gonni XX millia ab Larissa abest, in ipsis faucibus saltus, quæ Tempe appellantur: situm. Ibi castra metatus latius q̃ pro copijs, et plures, q̃ quot satis in usum erant, ignes cum accendisset: speciem, quam quæsierat, hosti fecit: omnem ibi romanũ exercitum cum rege Philippo esse. Itaq; hyemem instare apud suos causatus rex, unum tantum moratus diem ab Larissa recessit: et Demetriadẽ redijt. Aetoliq;, et Athamânes in suos receperunt se fines. Appius etsi, cuius rei causa missus erat: solutam cernebat obsidionem: tamen Larissam ad confirmandos in reliquum sociorũ animos descendit. duplexq; lætitia erat: quod & hostes excessrant finibus: et intra mœnia præsidiũ romanum cernebant. Rex Chalcidẽ à Demetriade profectus, amore captus uirginis Chalcidensis Neoptolemi filiæ, cum patrem primo ablegando, deinde coram ipse rogando fatigasset, inuitum se grauiori fortunæ conditioniq; illigantem: tandẽ impetrata re, tanq̃ in media pace nuptias ce-

lebrat: & reliquũ hyemis, oblitus quas tum simul duas res suscepisset, bellum romanum, & Græciam liberandam, omissa omnium rerum cura, in conuiuijs, et uinũ sequentibus uoluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis, quàm satietate earum in somno traduxit. Eadem omneis præfectos regios, qui ubiq;, ad Bœotiam maxime, præpositi hybernis erant: cœpit luxuria. in eandem et milites effusi sunt: nec qsquam eorũ aut arma induit: aut stationem, aut uigilias seruauit: aut quicquam, quod militaris operis, aut muneris esset: fecit. Itaq; principio ueris cum per Phocidem Chæroneam, quò conuenire omnem undiq; exercitum iusserat: uenisset: facile animaduertit nihilo seueriore disciplina milites, quàm ducem hybernasse. Alexandrum inde Acarnânem, & Menip-
* pum Macedonem magistratũ Aetoliæ copias ducere iussit. ipse Delphis sacrificio Apollini facto, Naupactum processit. concilio principum Aetoliæ habito, uia, quæ præter Chalcidem, & Lysimachiam fert ad Stratum: suis, qui per maliacum sinum ueniebant: occurrit. Ibi Mnesilochus princeps Acarnânum multis emptus donis, non ipse solum gentem regi conciliabat: sed Clytum etiã prætorẽ, penes quem tum summa potestas erat: in suam sententiam adduxerat. Is cum Leucadios, quod Acarnaniæ caput est: non facile ad defectionem posse cerneret impelli, propter metum romanæ classis: quæ cũ Attilio, quæ ue circa Cephaleniã erat: arte eos est aggressus. nã cum in cõcilio dixisset: tuẽda mediterranea Acarnaniæ esse: & omnibus, qui arma ferrent, exeundum ad Medeonem, & Pyrrheũ: ne ab Antiocho, aut Aetolis occuparentur: fuere qui dicerẽt: nihil attinere omneis tumul

tuose concitari: satis esse quingentorum hominum præsidium. eam iuuentutem nactus, trecentis Medcone, ducentis Pyrrhei in præsidio positis, id agebat: ut pro obsidibus futuri uenirent in potestatem regis. Per eosdem dies legati regis Medeonem uenerunt. quibus auditis, cum in concione quidnam respondendum regi esset, consultaretur: et alij manendũ in romana societate, alij nõ aspernandam amicitiam regis censerent: media uisa est Clyti sententia: eoq; accepta est: ut ad regem mitterent legatos: peterentq; ab eo: ut Medeonios super tanta re consultare in concilio Acarnânum pateretur. In eã legationẽ Mnesilochus, & qui eius factionis erant, de industria collecti, clàm missis, qui regem admouere copias iuberent: ipsi terebant tempus. itaq; uixdum ijs egressis legatis, Antiochus in finibus, mox ad portas erat: & trepidantibus, qui expertes proditionis erant: tumultuoseq; iuuẽtutem ad arma uocantibus, ab Clyto & Mnesilocho in urbem est inductus. et alijs sua uoluntate affluentibus, metu coacti etiam, qui dissentiebant: ad regem conuenerunt. quos placida oratione territos cum permulsisset: ad spem uulgatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Pyrrheum à Medeone profectus est: Mnesilocho eodem, & legatis præmissis. Cæterum detecta Medeone fraus cautiores, non timidiores Pyrrhenses fecit: dato ei haud perplexo responso: nullam se nouam societatẽ, nisi ex authoritate romanorũ imperatorũ accepturos. portis quoq; clausis, armatos in muris disposuerunt.

Et peropportune ad cõfirmandos Acarnânũ animos Cn. Octauius missus à Quintio, cũ præsidiũ, et paucas naues ab A. Posthumio, q ab Attilio legato Cephaleniæ

præpositus fuerat: accepisset: Leucadē uenit: impleuitq; spei socios: M. Attilium consulem iam cum legionibus mare traiecisse: et in Thessalia castra romana esse. Hūc rumorē quia similem ueri tempus anni maturum iam ad nauigandum faciebat: rex præsidio Medeone imposito, & in quibusdam alijs Acarnaniæ oppidis, Pyrrheo abscessit: et per Aetoliæ ac Phocidis urbes Chalcidē redijt. Sub idem tempus M. Bebius, & Philippus rex iam ante per hyemem in Dassaretis congressi, cum Ap. Claudium, ut obsidione Larissam eximeret, in Thessaliam misissent: quia id tempus rebus gerendis immaturum erat, in hyberna regressi, principio ueris coniunctis copijs in Thessaliam descenderunt. (in Acarnania tum Antiochus erat) aduenientes, Philippus Maleā Perrhæbiæ, Bebius Phacium est aggressus. quo primo propè impetu capto, Phæstum eadē celeritate capit. inde Atracem cum se recepisset: Chyretias hinc, et Eritium occupat: præsidijsq; per recepta oppida dispositis, Philippo rursus obsidenti Maleam se coniungit. Sub aduētum romani exercitus seu ad metum uirium, seu ad spem ueniæ cum dedidissent sese: ad ea recipienda oppida, quæ Athamânes occupauerant: uno agmine ierunt. erant autem hæc: Aegium, Argissa, Gomphi, Larissa, Tricca, Melibœa, Phaleria. Inde Pelineū, ubi Philippus Megalopolitanus cum q̃ngentis peditibus, et eq̃tibus quadraginta in præsidio erat: et circunsidunt: et priusquam oppugnarent, mittunt ad Philippum, qui moneret: ne uim ultimam experiri uellet. Quibus ille satis ferociter respondit: uel Romanis, uel Thessalis se crediturum fuisse: in Philippi se potestatem commissurum non esse. Posteaquā

apparuit ui agendum: quia uidebatur, & Limnæam eodem tempore oppugnari posse: regem ad Limnæam ire placuit: Bebius restitit ad Pelineum oppugnandum.

Per eos forte dies M. Attilius COS cum X millibus peditum, duobus millibus equitum, quindecim elephantis mari traiecto, pedestres copias Larissam ducere delectos militum tribunos iussit: ipse cum equitatu Limnæam ad Philippum uenit. Aduentu consulis deditio sine cunctatione est facta: traditumq; præsidium regiũ: & cum ijs Athamânes. Ab Limnæa Pelineum consul proficiscitur. Ibi primi Athamânes tradiderũt sese: deinde et Philippus Megalopolitanus. cui decedenti de præsidio cum obuius forte fuisset Philippus rex: ad ludibrium regem eum consalutari iussit: ipse congressus fratrem haud sanè decoro maiestatis suæ loco appellauit. deductus inde ad consulem custodiri iussus: et haud ita multo post in uinculis romam missus. cætera multitudo Athamânum, aut militum Antiochi regis, quæ in præsidijs deditorum per eos dies oppidorum fuerat: Philippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia hominum. Consul Larissam est profectus, ibi de summa belli consultaturus. in itinere ad Pieria, & Metropoli legati tradentes urbes suas occurrerunt. Philippus Athamânum præcipue captiuis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem: nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitum eò duxit, præmissis in ciuitates captiuis. Et illi magnam authoritatem apud populares habuerunt, clementiam erga se regis, munificentiamq; commemorantes: & Amynander, cuius præsentis maiestas aliquos in fide continuisset: ueritus ne traderetur

Philippo iampridem hosti, & Romanis merito tum propter defectionem infensis, cum coniuge, ac liberis regno excessit: Ambraciamq; se contulit. ita Athamania omnis in ius, ditionẽq; Philippi concessit. Consul ad reficienda maxime iumenta, quae & nauigatione, & postea itineribus fatigata erant: paucos Larissae moratus dies, uelut reparato modica quiete exercitu, Cranonem est profectus. Venienti Pharsalus, Scotussa, et Pherae, quaeq; in eis praesidia Antiochi erant, deduntur. ex ijs interrogatos qui manere secum uellent, mille uolentes Philippo tradit: caeteros inermes Demetriadem remittit. Pernam inde recepit: & quae circa eam castella erant. Ducere tũ porro in sinum maliacum coepit. Appropinquanti faucibus, super quas siti Thaumasti sunt: deserta urbe iuuentus omnis armata syluas, & itinera insedit: & in agmen romanum ex superioribus locis incursauit. Consul primo mittere: qui ex propinquo colloquentes deterrerẽt eos à tali furore. posteaquam perseuerare in incoepto uidit: tribuno cum duorum signorum militibus circummisso, interclusit ad urbem iter armatis: uacuamq; eam coepit. tum clamore ab tergo captae urbis audito, refugiẽtiũ undiq; ex syluis insidiatorũ caedes facta est. A Thaumastis altero die cõsul ad Sperchium amnem peruenit: inde Hypataeorũ agros uastauit. Cũ haec agebantur: Chalcide erat Antiochus. qui iam tũ cernens, nihil se ex Graecia, praeter amoena Chalcide hyberna, & infames nuptias, petisse, Aetolorum uana promissa incusare, & Thoantẽ: Annibalẽ uero nõ ut prudentẽ tantũ uirum, sed propè uatẽ omniũ, quae tũ euenerant: admirari. ne tamen temere coepta segnitia insuper euerteret: nũtios in

Aetoliam mittit: ut omni contracta iuuentute conuenirent. Iam et ipse eò X millia ferè peditū ex ijs, q̄ postea uenerant ex Asia, expleta, & eqtes quingentos duxit. Quò cū aliquanto pauciores, quàm unq̄ antea conuenissent: et principes tantūmodo cū paucis clientibus essent: atq; ij dicerent: omnia sedulo ab se facta: ut quā plurimos ex ciuitatibus suis euocarēt: nec authoritate, nec gratia, nec imperio aduersus detrectantes militiam ualuisse: destitutus undiq;, et ab suis, q morabātur in Asia: et ab socijs, q̄ ea, in quorū spem uocauerant: nō præstabāt: itra saltum Thermopylarū sese recepit. Id iugum, sicut Appennini dorso Italia diuiditur: ita mediā Græciam dirimit. ante saltum Thermopylarū in septentrionem uersa Epirus, et Perrhæbia, et Magnesia, et Thessalia est: et Phthiotæ, et Achæi, et sinus maliachus. intra fauces ad meridiē uergūt Aetoliæ pars maior, et Acarnania, et cū Locride Phocis, et Bœotia, adiunctaq; insula Eubœa, et excurrēte in altū uelut promontorio Attica terra sita ab tergo, et Peloponnesus. Hoc iugum ab Leucade & mari ad occidentē uersum per Aetoliā ad alterū mare oriēti obiectū tendens, ea aspreta, rupesq; interiectas habet: ut nōmodo exercitus, sed ne expediti q̄dem facile ullos ad transitū calles inueniant. extremos ad oriētem montes Oetam uocāt: quorū quod altissimū est: Callidromon appellatur: in cuius ualle ad maliacū sinū uergente iter est non latius, q̄ LX passus. hæc una militaris uia est: quà traduci exercitus, si nō prohibeātur, possint. ideo Pylæ, et ab alijs, quia calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt: Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorū aduersus Persas morte magis memorabili, quàm pugna.

Haudquaquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positis, munitionibus insuper saltum impediebat. et cum duplici uallo, fossáq;, et muro etiã, quà res postulabat, ex multa copia passim iacentium lapidum permunisset omnia: satis fidens nunquam eà uiã romanum exercitum facturum, Aetolos ex IIII millibus (tot enim conuenerant) partim ad Heracleam praesidio obtinendam, quae ante ipsas fauces posita est: partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius consulem oppugnaturum: & iam multis nuntiantibus circa Hypatam omnia euastari. Consul depopulatus Hypatẽsem agrum primo, deinde Heracleensem, inutili utrobiq; auxilio Aetolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarum aquarum aduersus regem castra posuit. Aetolorum utraeq; manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita, & praesidijs obsepta uidebantur: timor deinde incessit: ne quos per imminentia iuga calles inueniret ad transitum Romanus. nam & Lacedaemonios quondam ita à Persis circumitos fama erat: & nuper Philippum ab ijsdem Romanis. itaq; nuntium Heracleam ad Aetolos mittit: ut hanc saltem sibi operam eo bello praestarent: ut uertices occuparent circa montium: obsiderentq;: ne quà transire Romanus posset. Hoc nuntio audito dissensio inter Aetolos orta est. pars imperio parendum regis, atque eundum censebant: pars subsistendum Heracleae ad utranque fortunam: ut siue uictus à consule rex esset: in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam ciuitatibus suis: siue uinceret: ut dissipa-

tos in fugam Romanos persequerentur. Vtraq; pars nõ mansit modo in sententia sua: sed etiam executa est consilium. duo millia Heracleæ substiterunt: duo trifariam diuisa, Callidromum, & Rhodontiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) occupauere. Consul posteaquam insessa superiora loca ab Aetolis uidit: M. Porcium Catonem, & L. Valerium Flaccum consulares legatos cum binis millibus delectorum peditum ad castella Aetolorum, Flaccum in Rhodontiam, et Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipse priusquam ad hostem copias admoueret: uocatos in concionem milites paucis est allocutus. Plerosq; omnium ordinum milites inter uos esse uideo: qui in hac eadem prouincia T. Quintij ductu, auspicioq; militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis saltus ad amnẽ Aoum fuit, quàm hic. quippe portæ sunt hæ: & unus, inter duo maria clausis omnibus, uelut naturalis transitus est. munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & ualidiores impositæ: exercitus hostium multo et numero maior, & militum genere aliquanto melior. quippe illic Macedones, Thracesq;, & Illyrici erant, ferocissimæ omnes gentes: hic Syri & Asiatici Græci sunt, leuissima genera hominum, & seruituti nata: rex ille bellicosissimus, exercitatus iam inde ab iuuẽta finitimus Thracum, atq; Illyricorum, & circa omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnem uitam omittam: est: qui cum ad inferendum populo romano bellum ex Asia in Europam transisset: nihil memorabilius toto tempore hybernorũ gesserit: quàm quod amoris causa ex domo priuata, et obscuri etiã inter populares generis uxorẽ du

xit: & nouus maritus, uelut saginatus nuptialibus coenis, ad pugnam processit. Summa uirium, speiq; eius in Aetolis fuit, gente uanissima, et ingratissima: ut uos prius experti estis: nunc Antiochus experitur. nam nec conuenerunt frequentes: nec contineri in castris potuerunt: & in seditione ipsi inter sese sunt: & cum Hypatam tuendam, Heracleamq́; depoposcissent: neutram tutati, pars refugerunt in iuga montium: pars Heracleae incluserunt sese. Rex ipse confessus nusquam aequo campo nonmodo congredi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni ante se regione ea, quam se nobis, ac Philippo ademisse gloriabatur: condidit se intra rupes: ne ante fauces quidẽ saltus, ut quondam Lacedaemonios fama est: sed intra penitus retractis castris. quod quantum interest ad timorem ostẽdendum: an muris alicuius urbis obsidendum sese incluserit? Sed neq; Antiochũ tuebuntur angustiae: nec Aetolos uertices illi: quos ceperũt. satis undiq; prouisum, atq; praecautum est: ne quid aduersus uos in pugna praeter hosteis esset. Illud proponere animo uestro debetis: non uos pro Graeciae libertate tantum dimicare: (quanquam is quoq; egregius titulus esset: liberatam à Philippo ante, nunc ab Aetolis, et ab Antiocho liberare) neq; ea tantũ in praemiũ uestrum cessura: quae nunc in regiis castris sunt: sed illũ quoq; omnem apparatum, q in dies ab Ephe so expectatur: praedae futurũ: Asiam deinde, Syriamq́;, et omnia usq; ad ortus solis ditissima regna imperio romano aperturos. Quid deĩde aberit: quin ab Gadibus ad mare rubrũ oceano fineis terminemus: qui orbẽ terrarũ amplexu finit? et omne humanum genus secundũ

deos nomen romanum ueneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos: ut crastino die bene iuuantibus dijs acie decernamus. Ab hac concione dimissi milites, priusquam corpora curarent: arma, teláq; parant. Luce prima signo pugnæ proposito, instruit aciem consul arcta fronte, ad naturam & angustias loci. Rex posteaq̃ signa hostium conspexit: & ipse copias educit. Leuis armaturæ partem ante uallum in primo locauit: tum Macedonum robur, quos Sarissophoros appellabant: uelut firmamentum circa ipsas munitiones constituit. his ab sinistro cornu iaculatorum, sagittariorúmq;, & funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit: ut ex altiore loco nuda latera hostium incesserent. ab dextero Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, quæ loca usq; ad mare inuia palustri limo, et uoraginibus claudunt: elephantos cũ assueto præsidio posuit: post eos equites: tum modico interuallo relicto, cæteras copias in secunda acie. Macedones pro uallo locati primo facile sustinebant Romanos tentantes ab omni parte aditus: multum adiuuantibus: qui ex loco superiore fundis, uelut nimbum grandinis, & sagittas simul, ac iacula ingerebant. deinde ut maior, nec iam toleranda uis hostium inferebat se: pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt. inde ex uallo propè alterum uallũ. hastis præ se obiectis fecerunt. et ita modica altitudo ualli erat: ut et locũ superiorem ad pugnandum suis præberet: & propter lõgitudinẽ hastarũ subiectũ haberet hostẽ. Multi temere subeuntes uallũ transfixi sunt: et aut incœpto irrito recessissent: aut plures cecidissent: ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis ĩde Aetolis, et magna ex parte

cæsis, (incautos enim, & plerosq; sopitos oppresserat) super imminentem castris collem apparuisset. Flacco nó eadem fortuna ad Tichiunta, & Rhodontiam, nequicquam subire ad ea castella conato fuerat. Macedones, quiq; alij in castris fuerant regijs, primo, dum procul nihil aliud, quàm turba & agmen apparebat: Aetolos credere uisa procul pugna subsidio uenire. cæterum ut primum signáq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt: tantus repente pauor omneis cœpit: ut abiectis armis fugerent. Et munimenta sequentes impedierunt, & angustiæ uallis: per quam sequendi erant: & maxime omnium: quod elephanti nouissimi agminis erant: quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumq; inter se maiorem, quàm prælio edentibus. aliquantum temporis et direptio castrorum obtinuit. Carpeiam tamen eodem die consecuti sunt hostem. Multis in ipso itinere cæsis, captisq; non equis uirisq; tantum, sed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in castra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipsum pugnæ tempus ab Aetolis Heracleam obtinentibus præsidio sine ullo haud parum audacis incœpti effectu fuerant. Consul noctis insequentis tertia uigilia præmisso equitatu ad persequendum hostem, signa legionum prima luce mouit. Aliquantum uiæ præceperat rex: ut qui non ante, quàm Elatiæ à confuso constitisset cursu. ubi primũ reliquijs pugnæq; & fugæ collectis, cum pexigua manu semiermium militum Chalcidem se recepit. Romanus equitatus ipsum quidem regem Elatiæ assecutus nó est: sed magnam partem agminis aut lassitudine subsi-

stentis, aut

stentis, aut errore, ut qui sine ducibus ꝑ ignota itinera fugerent: dissipatos oppresserunt. nec præter quingentos, q circa regem fuerunt: ex toto exercitu q̄squam effugit: etiam ex X millibus militum, quos Polybio authore traiecisse secum regem in Græciam scripsimus: exiguus numerus. Quid si Antiati Valerio credamus, LX millia militum fuisse in regio exercitu scribenti? XL inde millia cecidisse? supra V millia capta cum signis militaribus CCXXX Romanorum C L interfecti sunt. Consule per Phocidem, & Bœotiam exercitum ducente, consciæ defectionis ciuitates cum uelamentis ante portas stabant, metu, ne hostiliter diriperentur: cæterum per omnes dies haud secus, quàm in pacato agro sine uiolatione ullius rei agmen processit: donec in agrum coronæum uentum est. ibi statua regis Antiochi posita in templo Mineruæ Itonææ irá accendit: permissumq́; militi est: ut circuniectum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum subijt: cum communi decreto Bœotiorum posita esset statua: indignum esse in unum coronensem agrum sæuire. reuocato extemplo milite finis populandi factus: castigati tantum uerbis Bœotij ob ingratum in tantis, tamq́; recentibus beneficijs animũ erga Romanos. Inter ipsum pugnæ tempus X naues regiæ cum præfecto Isidoro ad Thronium in sinu maliaco stabant. eò grauis uulneribus Alexander Acarnânum nuntius aduersæ pugnæ cum perfugisset: trepidæ inde recenti terrore naues Ceneum Eubœæ petierũt. ibi mortuus, sepultusq́; Alexander. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portum tenuerant naues: audita exercitus clade, Ephesum redierunt. Isidorus ab Ceneo De-

metriadem, si forte eò deferret fuga regem: traiecit. Per eosdem dies A. Attilius præfectus romanæ classis magnos regios commeatus iam fretum, quod ad Andrum insulam est: præteruectos excœpit. alias mersit, alias cœpit naues. quæ nouissimæ agminis erant: cursum in Asiam uerterunt. Attilius Piræeum, unde profectus erat, cum agmine captiuarum nauium reuectus, magnam uim frumenti & Atheniensibus, & alijs eiusdem regionis socijs diuisit. Antiochus sub aduentum consulis à Chalcide profectus, Tenedum primo tenuit: inde Ephesum trāsmisit. Consuli Chalcidem uenienti portæ patuerūt: cum appropinquante eo Christoteles præfectus regis urbe excœssisset. & cæteræ urbes in Eubœa sine certamine traditæ. pauœsq; per dies omnibus perpacatis, sine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post uictoriam, quàm ipsa uictoria laudabilior. Inde consul M. Catonem, per quem quæ gesta essent, senatus, populusq; romanus haud dubio authore sciret: Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu corinthiaco retractum) Patras Achæiæ petit: à Patris Corcyram usq; Aetoliæ atq; Acarnaniæ litora legit: atq; ita ad Hydruntum Italiæ traiecit: quinto die inde pedestri itinere Romam ingenti cursu peruēnit. ante lucem ingressus urbem à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum uocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante à consule dimissus cum aduenirns audisset prægressum Catonem in senatu esse: superuenit exponenti, quæ gesta essent. Duo inde legati iussu senatus in concionem sunt producti: atque ibi eadem, quæ in se

natu, de rebus in Aetolia gestis exposuerunt. Supplicatio in in triduum decreta est: & ut XL hostijs maioribus prætor, quibus dijs ei uideretur, sacrificaret. Per eosdem dies & M. Fuluius Nobilior, qui biennio ante prætor in Hispaniam erat profectus: ouans urbem est ingressus. Argenti bigati præ se tulit CXXX millia: & extra numeratum XII millia pondo argenti: auri pondo CXXVII. Attilius COS ab Thermopylis Heracleam ad Aetolos præmisit: ut tunc saltem experti regiam uanitatem resipiscerent: traditaq; Heraclea, cogitarent de petenda ab senatu seu furoris sui, seu erroris uenia. Et cæteras Græciæ ciuitates defecisse eo bello ab optime de se meritis Romanis: sed quia post fugã regis, cuius fiducia ab officio decessissent nõ addidissent ptinaciã culpæ: in fidem receptas esse. Aetolos quoq; q̃q̃ non secuti sint regem: sed accersissent: & duces belli, nõ socij fuerint: si pœnitere possint: posse & incolumes esse. Ad ea cum pacati nihil responderetur: appareretq; armis rem gerendam: & rege superato bellum ætolicum integrum restare: castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq; ipso die, ut situm nosceret urbis: ab omni parte equo mœnia est circunuectus.

Sita est Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo, arcem imminentem loco alto, & undiq; præcipiti habet. Contemplatus omnia, quæ noscenda erant: quatuor simul locis aggredi urbem constituit. à flumine Asoro, quà & gymnasium est: L. Valerium operibus, atq; oppugnationi præposuit. arcem extra muros, quæ frequentius propè quàm urbs habitabatur: T. Sempronio Longo oppugnandam dedit: & regionem

a Malea: quæq; aditum haud facilem pars habebat. M. Bebium ab altero amnis latere, quem Melana uocant: aduersus Dianæ templum Ap. Claudium opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres, arietesq;, & alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur. & cum ager heracliensis palustер omnis, frequensq; proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiã suppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Aetoli: desertaq; in uestibulo urbis erant tecta: in uarios usus non tigna modo, & tabulas, sed laterem quoq;, & cæmenta, & saxa uariæ magnitudinis præbebant. Et Romani quidem operibus magis, quàm armis urbem oppugnabant: Aetoli contra armis se tuebantur. nam cum ariete quaterentur muri: non iaculis solũ, ut solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus iniĳcerent: ferebant. fornices quoq; in muro erant apti ad excurrendum: & ipsi, cum pro dirutis reficerent muros: crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis: faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ uires erant: & frequentes, & impigre fecerunt: in dies deinde pauciores, & segnius. etenim cum multis urgerentur rebus: nulla eos res æque, ac uigiliæ conficiebant: Romanis in magna copia militum succedentibus aliĳs in stationem aliorum: Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesq; assiduo labore urente per IIII & XX dies, ita, ut nullum tempus uacuum dimicatione esset: aduersus quatuor e partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurno cõtinuatus labor est. Cũ fatigatos iam Aetolos sciret COS,

& expectatione temporis, & quod ita transfugæ affir
mabant: tale consilium inijt. media nocte receptui si-
gnum dedit: & ab oppugnatione simul omnes milites
deductos usq; ad tertiam diei horam quietos in castris te
nuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rursus noctē
perducta est: intermissa deinde usq; ad tertiam diei ho-
ram. Fatigationem rati causam esse Aetoli nō continuā
dæ oppugnationis, quæ & ipsos affecerat: ubi Romanis
datum receptui signum esset: uelut ipsi quoq; hoc reuocat
ti, pro se quisq; ex stationibus decedebant: nec ante ter
tiam diei horam armati in muris apparebant. Consul
cum nocte media intermisisset oppugnationem: quarta
uigilia rursus ab tribus partibus summa ui aggressu-
rus, ab una T. Sempronium tenere intentos milites, si-
gnumq; expectare iussit: ad ea in nocturno tumultu,
unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hostes con
cursuros. Aetoli pars sopiti affecta labore ac uigilijs cor
pora ex somno moliebātur: pars uigilantes ad hūc stre-
pitū pugnantiū in tenebris currunt. Hostes partim p̄ rui
nas iacentis muri transcendere muros conantur: partim
scalis ascensus tentant. aduersus quos undiq; ad opē ferē
dam concurrunt Aetoli. Pars una, quà progressi erāt:
neq; defenditur: neq; oppugnatur: sed qui oppugnarent:
intenti signum expectabant: defensor nemo aderat. Iā
dilucescebat: cum signum consul dedit: & sine ullo cer
tamine partim p̄ erutos, partim scalis p̄ integros muros
transcendêre. Simul clamor index capti oppidi est exau
ditus: undiq; Aetoli desertis stationibus in arcem fugi-
unt. Oppidum uictores permissu consulis diripiunt: nō
tam ab ira, nec ab odio: quàm ut miles coercitus in tot

receptis ex potestate hostium urbibus aliquo tandem lo co fructum uictoriæ sentiret. Reuocatos inde à medio fermè die milites cum in duas diuisisset partes: unam radicibus montium circunduci ad rupem iussit: quæ fastigio altitudinis par media ualle uelut abrupta ab arce erat: sed adeo prope geminata cacumina eorum montiũ sunt: ut ex uertice altero conijci tela in arcem possent: cũ dimidia militum parte consul ab urbe ascensurus in arcem signum ab ijs, qui ab tergo in rupem euasuri erãt: expectabat. Non tulere, qui in arce erant, Aetoli primũ eorum, qui rupem ceperant, clamorem, deinde impetũ ab urbe Romanorum: & fractis iam animis: & nulla ibi præparata re ad obsidionẽ diutius tolerãdã: utpote congregatis fœminis, puerisq;, & imbelli alia turba in arcem: quæ uix capere, nedum tueri multitudinem tantam posset. itaq; ad primum impetum abiectis armis dediderunt sese. Traditus inter cæteros principes Aetolorum Democritus est: qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum Antiochum censuerant: T. Quintio poscenti responderat in Italia daturum: cũ castra ibi Aetoli posuissent. ob eam ferociam maius uictoribus gaudium traditus fuit. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito oppugnabat: circa Thermopylas cum consule redeunte ex Bœotia, ut uictoriam ipsi, populoq; romano gratularetur: excusaretq;: quod morbo impeditus bello non interfuisset: congressus. inde diuersi ad duas simul oppugnandas urbes profecti sunt: iter septem millium fermè passuum. & quia Lamia posita in tumulo est: tum regionem maxime eo despectat oppido: quà breue inter-

uallum uidetur: & omnia in conspectu sunt: cum enixe uelut proposito certamine Romani, Macedonesq; diẽ ac noctem aut in operibus, aut in prælijs essent: hoc maior difficultas Macedonibus erat: quod Romani aggere, et uineis, et omnibus supra terram operibus, subtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in asperis locis silex sæpe impenetrabilis ferro occurrebat. & cum parum procederet incœptum: per colloqa principum oppidanos tentabat rex: ut urbem dederent: haud dubius: quin si prius Heraclea capta foret: Romanis se potius, quàm sibi dedituri essent: suamq; gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset. Nec eum opinio est frustrata. confestim enim ab Heraclea capta nuntius uenit: ut oppugnatione abstineret. Equius esse: romanos milites, qui acie dimicassent cum Aetolis: præmia uictoriæ habere. Ita recessum ab Lamia est: & propinquæ clade urbis ipsi, ne quid simile paterentur: effugerunt. Paucis priusquam Heraclea caperetur, diebus Aetoli concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miserunt: inter quos & Thoas idem, qui & antea, missus est. mandata erant, ut ab rege peterent primum: ut ipse coactis rursus terrestribus, naualibusq; copijs, in Græciam traijceret: deinde, si qua ipsum teneret res: ut pecuniam, & auxilia mitteret. id cum ad dignitatem eius, fidemq; pertinere: non prodi socios: tum etiam ad incolumitatem regni: non sinere Romanos omni cura uacuos, cum Aetolorum gentem sustulissent: omnibus copijs in Asiam traijcere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem mouerũt. itaq; in præsentia pecuniã, quæ ad usus belli necessaria erat: legatis dedit: auxilia terrestria, naualiaq;

affirmauit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipsum haud inuitum morantem: ut exactor praesens promissorum adesset. Caeterum Heraclea capta fregit tandem animos Aetolorum: & ad paucos post dies, quàm ad bellum renouandum, acciendumq; regem in Asiam miserant legatos: abiectis belli consilijs, pacis petendae oratores ad consulem miserunt. Quos dicere exorsos consul interfatus, cum alia sibi praeuertenda esse dixisset: redire Hypatam eos, datis dierum X inducijs, et L. Valerio Flacco cum ijs misso, iussit: ei, quae secum acturi fuissent: exponere: & si qua uellent alia.

Hypatam ut est uentum: principes Aetolorum apud Flaccum conciliũ habuerunt, consultantes: quonam agendum modo apud consulem foret. Parantibus ijs antiqua iura foederum ordiri, meritaq; in populum romanum, absistere ijs Flaccus iussit. quae ipsi uiolassent: confessionem ijs culpae magis profuturam, & totam in preces orationem uersam. nec enim in causa ipsorũ, sed in populi romani clementia spem salutis positam esse. et suppliciter agentibus ijs profuturũ et apud consulem, & Romae in senatu. eò quoq; enim mittendos fore legatos. Haec una uia omnibus ad salutem uisa est: ut in fidem se permitterent Romanorum. ita enim & illis uiolandi supplices uerecundiam se imposituros: & ipsos nihilo minus suae potestatis fore: si quid melius fortuna ostendisset.

Posteaq̃ ad consulẽ uentum est: Phaneas legationis princeps longam orationem, et uarie ad mitigandam iram uictoris compositam ita ad extremũ finiuit: ut diceret: Aetolos se, suaq; omnia fidei populi romani permittere. Id consul ubi audiuit: etiam atq; etiam uidete, inquit, Aeto

li:ut ita permittatis. Tũ decretum Phaneas in id, quod diserte scriptum erat: ostendit. Quando ergo, inqt, ita permittitis: postulo: ut mihi Dicæarchũ ciuem uestrum, & Menetam Epirotam, (Naupactum is cum præsidio ingressus ad defectionem compulerat) & Aminandrũ cum principibus Athamânum, quorum consilio ab nobis defecistis: sine mora dedatis. Propè dicentem interfatus Romanum, non in seruitutem, inquit, sed in fidẽ tuá nos tradimus: et certum te habeo imprudétia labi: qui nobis imperes, quæ moris Græcorum nõ sint. Ad hæc consul, nec Hercule, inquit, magnopere nunc curo: quid Aetoli satis ex more Græcorum factum esse censeant: dum ego more romano imperium id habeam in deditos modo decreto suo, ante armis uictos. itaq; ni propere fit, quod impero: uinciri uos iam iubeo. afferriq; catenas, & circunsistere lictores iussit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Aetolisq; alijs est: & tandem cuius conditionis essent, sensere. & Phaneas, se quidem, & qui adsint Aetolorum, scire facienda esse, quæ imperentur: dixit: sed ad decernenda ea concilio Aetolorum opus esse: ad id petere ut X dierum inducias daret. Petente Flacco pro Aetolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum est. Vbi cum in concilio delectorum, quos apocletos uocant: Phaneas & quæ imperarentur, & quæ ipsis propè accidissent, exposuisset: ingemuerunt quidem principes conditionis suæ: parendum tamen uictori censebant: & ex omnibus oppidis conuocandos Aetolos ad concilium. Posteaquam uero omnis coacta multitudo eadem illa audiuit: adeo sæuitia imperij, atq; indignitate animi exasperati sunt: ut si in pace fuissent: illo im-

petu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad irã accedebat et difficultas eorum: quæ imperarentur: quonam modo enim utiq; regem Amynandrum se tradere posse? et spes forte oblata: quod Nicander eo ipso tẽpore ab rege Antiocho ueniens impleuit expectatione uana multitudinem: terra, mariq; ingens parari bellũ. Duodecimo is die, q̃ conscenderat nauem, in Aetoliam perfectà legatione rediens, Phalaram in sinu maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cum deuexisset: ipse cum expeditis uespera prima inter Macedonum romanáq; castra medio agro dum Hypatam notis callibus petit: in stationem incidit Macedonum: deductusq; ad regem est, nondum cõuiuio dimisso. Quod ubi nunciatum est: uelut hospitis, non hostis aduentu motus Philippus, accumbere eum, epulariq; iussit: atq; inde dimissis alijs solum retentũ, ipsum quidem de se timere quicquam uetuit. Aetolorum praua consilia, atq; in ipsorum caput semper recidentia accusauit: qui primum Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxissent. sed præteritorum, quæ magis reprehendi, quàm corrigi possint: oblitum, se non facturum ut insultet aduersis rebus eorũ. Aetolos quoq; finire tandem aduersus se odia debere: & Nicandrum priuatim eius diei, quo seruatus à se foret: meminisse. Ita datis, qui in tutum eum prosequerentur: Hypatam Nicander consultantibus de pace romana superuenit.
M. Attilius uendita, aut concessa militi circa Heracleã præda, postraquam nec Hypatæ pacata esse consilia, & Naupactum concurrisse Aetolos, ut inde totum impetum belli sustinerent: audiuit: præmisso Ap. Claudio cum IIII millibus militum ad occupanda iuga, quà

difficiles transitus montium erant: ipse Oetam ascendit: Herculiq; sacrificium fecit in eo loco: quem Pyram, quod ibi mortale corpus eius dei sit crematum: appellant. inde toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem est uentum: (mons est altissimus inter Callipolin, & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cum ipsis oneribus sunt: et homines uexati. et facile apparebat: quàm cum inerti hoste res esset: qui tam impeditum saltũ nullo præsidio, ut clauderet transitum, insedisset. Tum ergo uexato exercitu ad Naupactum descendit: & uno castello aduersus arcem posito, cæteras partes urbis, diuisis copijs pro situ mœnium, circunsedit. nec minus operis, laborisq; ea oppugnatio, quàm Heracleæ habuit.

Eodem tempore et Messene in Peloponneso ab Achæis, quod concilij eorum recusaret esse: oppugnari cœpta est. Etenim duæ ciuitates, Messene & Elis, quæ extra concilium Achaicum erant: cum Aetolis sentiebãt. Elei tamen post fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius responderant: dimisso præsidio regio cogitaturos se, quid sibi faciendum esset. Messenij sine responso dimissis legatis mouerant bellum: trepidiq; rerum suarum, cum iam ager effuso exercitu passim ureretur: castraq; prope urbem poni uiderent: legatos Chalcidem ad T. Quintium authorem libertatis miserunt: qui nuntiarẽt: Messenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis extẽplo profectus Quintius à Megalopoli, ad Diophanem prætorem Achæorum misit: qui extemplo reducere eum à Messene exercitũ, et uenire ad se iuberet. Di

cto paruit Diaphanes: et soluta obsidione expeditus ipse praegressus agmine circa Eudaniam, paruum oppidum inter Megalopolin, Messenenq; positum, Quintio occurrit. & cum causas oppugnationis exponeret: castigatum leniter, quod tantam rem sine authoritate sua conatus esset: dimittere exercitum iussit: nec pacem omniũ bono partam turbare. Messenijs imperauit: ut exules reducerent: & Achaeorum concilij essent. si qua haberent: de quibus aut recusare, aut in posterum cauere sibi uellẽt: Corinthum ad se uenirent. Diaphanem concilium Achaeorum extemplo sibi praebere iussit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus postulauit: ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat: & eam mercedem Amynandro dederat: ut per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem Aetoliae liceret: qua expeditione fractis animis Aetolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanũ insulae praefecit: postea per bellum, quo se Antiocho aduersus Romanos coniũxit: Philippo ad munia belli reuocato, Hieroclidem Agrigentinum successorem misit. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrumq; a Philippo Athamania pulsum, missis ultro ad Diaphanem praetorem Achaeorum nũtijs, pecunia pactus insulam Achaeis tradidit. Id praemiũ belli suum esse, aequũ censebant Romani. non enim M. Attilium consulem, legionesq; romanas Diaphani, & Achaeis ad Thermopylas pugnasse. Diaphanes aduersus haec purgare interdum sese, gentemq;: interdũ de iure facti differere. Quidam Achaeorũ & initio eam se rem aspernatos testabantur: et tunc

ptinaciam increpabát prætoris: authoribusq́; iis decretum est: ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersantibus asper: ita, si cœderes, idem placabilis. Omissa igitur contentione uocis multusq́;, Si utilem, inquit, possessionem eius insulæ censerem Achæis esse: author essem senatui, populoq́; romano: ut eam uos habere sinerent. cæterum sicut testudinem, ubi collecta in suum tegumen est, tutam ad omneis ictus uideo esse: ubi exerit partes aliquas: quodcunq; nudabit, obnoxiũ atq; infirmum habere: haud dissimiliter uobis Achæi clausis undiq; maris, quod intra Peloponnesum est, termino ea & iungere uobis, & iuncta tueri facile: simul auiditate plura amplectendi hinc excedatis: nuda uobis omnia, quæ extra sint, et exposita ad omnes ictus esse.
Assentiente omni concilio, nec Diaphane ultra tendere auso, Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus rex proficiscentem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim quæ defecissent ab societate romana urbes, recipere uellet: permittente eo ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus: quanta ibi tum conturbatio esset. Destituti enim ab omni spe: cum desertos se ab Antiocho, spem nullá in Aetolis esse cernerent: dies noctesq́; aut Philippi hostis aduentum, aut infestiorem etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectarent. Turbæ erant ibi inconditæ regiorum: qui primo pauci in præsidio relicti, postea plures, pleriq; inermes ex prælio aduerso fuga delati, nec uirium, nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. itaq; præmissis à Philippo, qui spẽ impetrabilis ueniæ ostendebant: responderant patere portas regi. Ad primum

eius ingressum principum quidam urbe excesserunt: Eurylochus mortem sibi consciuit. Antiochi milites (sic eni pacti erant) per Macedoniam, Thraciamq;, prosequentibus Macedonibus, ne quis eos uiolaret: Lysimachiam deducti sunt. Erant & paucæ naues Demetriade: quibus præerat Isidorus: eæ quoq; cum præfecto suo dimissæ sunt. Inde Dolopiam, & Aperantiam, & Perrhæbiæ quasdam ciuitates recepit. Dum hæc à Philippo gerũtur: T. Quintius recepta Zacyntho ab achaico concilio Naupactum traiecit: quæ iam per duos menses (sed prope excidium erat) oppugnabatur: etsi capta ui foret: omne ibi nomen Aetolorum ad internicionem uidebatur uenturum. Cæterum quanquam merito iratus erat Aetolis: quod solos obtrectasse gloriæ suæ, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil authoritate sua motos esse: cum quæ tum maxime acciderant, casura præmonẽs; à furioso incœpto eos deterreret: tamen sui maxime operis esse credens, nullam gentem liberatæ à se Græciæ funditus euerti obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis: cœpit. Cõfestim à primis stationibus cognitus est: uulgatumq; per omnes ordines, Quintium esse. itaq; concursu facto undiq; in muros, manus pro se q̃sq; tendentes consonante clamore nominatim Quintium orare: ut opem ferret: ac seruaret. Et tum quidem, quanquam moueretur his uocibus: manu tamen annuit: quidnam opis in se esset? Cæterum posteaquam ad consulẽ uenit: Vtrum fallit, inquit, te M. Attili, quid agatur? an cum satis prouideas: nihil id magnopere ad summam Reip. pertinere censes? Erexerat expectatione consulem. & quin expromis, inquit, quid rei sit? Tum

Quintius. Ecquid uides te deuicto Antiocho in duabus urbibus oppugnandis tempus terere: cum iam prope annus circumactus sit imperij tui? Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium uidit: non solũ urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, Perrhæbiam, Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisse? atqui non tantum interest nostra: Aetolorum opes, ac uires minui: quãtum non supra modum Philippum crescere: & uictoriæ tuæ præmium te, milites'q; tuos nondum tot urbes, quot Philippum gentes Græciæ habere. Assentiebatur his COS: sed pudor, si irrito incœpto abscederet obsidione, occurrebat. tota inde Quintio res permissa est. Is rursus ad eam partem muri, qua paulo ante uociferati Aetoli fuerant: rediit. ibi cum impensius orarent: ut misereretur gentis Aetolorum: exire aliquos ad se iussit. Phaneas ipse, principes'q; alij extemplo egressi sunt. quibus prouolutis ad pedes, Fortuna, inquit, uestra facit: ut & iræ meæ, & orationi tempora euenerint: quæ prædixi euentura: & ne hoc quidem reliqui uobis est: ut indignis accidisse ea uideantur ego tamen sorte quadam nutriendæ Græciæ datus ne ingratis quidem benefacere absistam. mittite oratores ad consulem: qui inducias tantum temporis petant: ut mittere legatos Romam possitis: per quos senatui de uobis permittatis. ego apud consulem deprecator, defensor'q; uobis adero.
Ita, ut censuerat Quintius: fecerunt: nec aspernatus est legationem COS: inducijs'q; in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma posset: soluta obsidio est: et exercitus in Phocidem missus. Consul cum T. Quintio ad achaicum concilium Aegium traiecit. ibi

de Eleis, & de exulibus Messeniorum restituendis actũ: & neutra perfecta sunt: quia suæ gratiæ reseruari ea Achæi per se ipsi, quàm per romanos maluerunt achai co contribui concilio. Epirotarum legati ad consulem uenerunt: quos non syncæra fide in amicitia fuisse satis constabat: militem tamen nullum Antiocho dederant: pecunia iuuisse eum insimulabantur: legatos ad regem ne ipsi quidem misisse inficiabantur. Iis petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret: respondit COS: se, utrũ hostium, an pacatorum eos numero haberet, nondum scire: senatum eius rei iudicem fore. integram se causam eorum Romam reijcere: inducias ad id dierum XC dare. Epirotæ Romam missi senatum adierunt. ijs magis quæ non fecissent hostilia referentibus, quàm purgãtibus ea, de quibus arguebantur: responsum datum est: quo ueniam impetrasse, non causam probasse uideri possent. Et Philippi regis legati sub idem tempus in senatum introducti gratulantes de uictoria. ijs petentibus, ut sibi sacrificare in Capitolio, donum'q; ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT. MAX: permissum ab senatu. C pondo coronam auream posuerunt. Non responsum solum benigne legatis est: sed Philippi quoq; filius Demetrius, qui obses Romæ erat: ad patrem reducendus legatis datus est. Bellum, quod cum Antiocho rege in Græcia gestum est: à M. Attilio consule hunc finem habuit. Alter COS. P. Cornelius Scipio Galliam prouinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Boijs gerendum erat: proficisceretur: postulauit ab senatu: ut pecunia sibi decerneretur ad ludos: quos prætor in Hispania inter ipsum discrimen pugnæ uouisset.

gnæ uouisset. Nouum, atq; iniquum postulare est uisus. censuerunt ergo: quos ludos inconsulto senatu ex sua unius sententia uouisset: eos uel de manubijs, si quam pecuniam ad id reseruasset: uel sua ipse impensa faceret. Eos ludos per dies X P. Cornelius fecit. Per idem fere tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata est: quam deam is P. Cornelius aduectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post Africano fuit cognomen: P. Licinio COSS, in palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendam M. Liuius, C. Claudius censores, M. Cornelio, T. Sempronio COSS. tertiodecimo anno, postea quam locata erat: dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq; ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse Valerius Antiâs est author, Megalesia appellatos. Item Iuuentutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. uouerat eam sexdecim annis ante M. Liuius COS, quo die Asdrubalem, exercitumq; eius cecidit. idem censor eam faciendam locauit, M. Cornelio, T. Sempronio COSS. Huius quoq; dedicandæ causa ludi facti: & omnia cum maiore religione facta: quod nouũ cum Antiocho instabat bellum. Principio eius anni, quo hæc iam profecto ad bellum M. Attilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio consule, agebantur: boues duos domitos in Carinis per scalas peruenisse in tegulas ædificij proditum memoriæ est. eos uiuos comburi, cineremq; eorum deijci in Tyberim aruspices iusserunt. Tarracinæ, & Amiterni nuntiatum est aliquoties lapidibus pluisse: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forum de cœlo tactas esse: Vulturni in ostio fluminis duas naues fulmine ictas

conflagrasse. Eorum prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S. C. decemuiri cum adissent: renuntiarunt: ieiunium instituendum Cereri esse: & id quinto quoque anno seruandum: & ut nouendiale sacrum fieret: et unum diem supplicatio esset: coronati supplicarent: & consul P. Cornelius quibus dijs, quibusq; hostijs edixissent decemuiri, sacrificaret. Placatis dijs nunc uotis rite soluendis, nunc prodigijs expiandis, in prouinciam proficiscitur COS: atq; inde Cn. Domitium proconsulem dimisso exercitu Romam decedere iussit: ipse in agrum Boiorum legiones induxit. Sub idem ferè tempus Ligures leges sacrata coacto exercitu, nocte improuiso castra Q. Minutij proconsulis aggressi sunt. Minutius usq; ad lucem intra uallum militem instructum tenuit, intentus: ne quà transcederet hostis munimenta. prima luce duabus simul portis eruptionem fecit: nec primo impetu, quod sperauerat, Ligures pulsi sunt: duas amplius horas dubium certamen sustinuere. postremo cum alia, atq; alia agmina erumperent: & integri fessis succederent ad pugnam: tandem Ligures inter cætera etiam uigilijs confecti, terga dederunt. cæsa supra quatuor millia hostium: ex Romanis, socijsq; minus CCC perierunt. Duobus ferè post mensibus P. Cornelius COS cum Boiorum exercitu signis collatis egregie pugnauit. Duodetriginta millia hostium cæsa Antiâs Valerius scribit: capta tria millia, & quadringentos: signa militaria CXXIIII: equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadraginta septem: ex uictoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Vbi in numero scriptori parum fidei sit:

quia in augendo eo non alius intemperantior est: magnam tamen uictoriam fuisse apparet: quod & castra capta sunt: & Boij post eam pugnam extemplo dediderunt sese: & quod supplicatio eius uictoriæ causa decreta ab senatu: uictimæq; maiores cæsæ. Per eosdem dies M. Fuluius Nobilior ex ulteriore Hispania ouans urbem est ingressus. argenti transstulit XII millia pondo: bigati argenti CXXX: auri CXXVII pondo.

P. Cornelius COS primo obsidibus à Boiorum gente acceptis, agri parte ferè dimidia eos multauit: quò, si uellet, populus romanus coloniam mittere posset. inde Romam, ut ad triumphum haud dubium, decedens exercitum dimisit: & adesse Romæ ad diem triumphi iussit. ipse postero die quàm uenit, senatu in ædem Bellonæ uocato, cum de rebus ab se gestis disseruisset: postulauit: ut sibi triumphanti liceret in urbē inuehi. P. Sempronius Blæsus tribunus ple. non negandum Scipioni, sed differendum honorem triumphi censebat. Bella Ligurum gallicis semper iuncta fuisse: eas inter se gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boijs, aut ipse cum uictore exercitu in agrum Ligurū transisset: aut partem copiarū Q. Minutio misisset: qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello: debellari cum Liguribus potuisse. Nunc ad triumphū frequentandum deductos esse milites: qui egregiá nauare operá Reip. potuissent: possent etiam: si senatus, quod festinatione triumphi prætermissum esset: id restituere differendo triumpho uellet. Iuberent consulem cum legionibus redire in prouinciam: dare operam ut Ligures subigantur. nisi illi cogantur in ius, ditionem'que populi roma-

ni:ne Boios quidem quieturos. aut pacem, aut bellum utrobiq; habenda. deuictis Liguribus paucos post menses pro consulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu non triumphauerunt: triumphaturũ esse. Ad ea consul, neq; se Ligures prouinciam sortitum esse, ait: neq; cum Liguribus bellum gessisse: neq; triumphum de ijs postulare. Q. Minutium confidere breui subactis ijs merito triumphum postulaturum, atq; impetraturum esse. se de Gallis Boijs postulare triumphũ: quos acie uicerit: castris exuerit: quorum gentem biduo post pugnam totam acceperit in deditionem: à quibus obsides abduxerit, pacis futuræ pignus. Verum enimuero illud multo maius esse: quod tantum numerum Gallorum ceciderit in acie: quod cum tot millibus certe Boiorum nemo ante se imperator pugnauerit: plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum cæsam: multa millia capta: senes, puerosq; Boijs superesse. Itaq; id quẽquam mirari posse? cur uictor exercitus, cum hostem in prouincia neminem reliquisset: Romam uenerit ad celebrandum consulis triumphum? Quorum militum si & in alia prouincia opera uti senatus uelit: utro tandem modo promptiores ad aliud periculum, nouumq; laborem ituros credat? si persoluta ijs sine detrectatione prioris periculi, laborisq; merces sit? an si spem pro re ferentibus dimittant iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se attineat: sibi gloriæ in omnem uitam illo die satis quæsitum esse: quo se uirum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Ideam misisset senatus. hoc titulo, etsi nec consulatus, nec triumphus adijcitur: satis honestam, honora

tamq; P. Scipionis Nasicæ imaginem fore. Vniuersus
senatus non ipse modo ad decernendum triumphum
consensit: se etiam tribunum ple. authoritate sua com-
pulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius
COS triumphauit de Boijs. in eo triumpho gallicis
carpentis arma, signáq;, & spolia omnis generis trans
uexit, & uasa ænea gallica: & cum captiuis nobili-
bus equorum quoq; captorũ gregem traduxit: aureos
torques transtulit MCCCCLXX: ad hæc auri
pondo CCXLV: argenti infecti, factiq; in gallicis
uasis nó infabre suo more factis, duo millia CCCXL
pondo: bigatorum nummorum CCXXXIIII. mili
tibus, qui currum secuti sunt: centenos uicenos quinos
asses diuisit: duplex centurioni, triplex equiti. Postero
die concione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniu
ria tribuni bello alieno se illigantis, ut suæ uictoriæ
fructu se defraudaret, cum disseruisset: milites exautho
ratos dimisit. Dum hæc in Italia geruntur: Antio-
chus Ephesi securus admodum de bello romano erat:
tanquam non transituris in Asiam Romanis. quam
securitatem ei magna pars amicorum aut per erro-
rem, aut assentando faciebat. Annibal unus, cuius
eo tempore ut maxima apud regem authoritas erat:
magis admirari se, aiebat: quod iam non in Asia es-
sent Romani: quàm uenturos dubitabat. Propius esse
ex Græcia in Asiam, quàm ex Italia in Græciam
traijcere: et multo maiorem causam Antiochum, quàm
Aetolos esse. neq; enim mari minus, quàm terra polle=
re romana arma. iampridem classem circa Maleam es
se. audire sese nuper nouas naues, nouumq; imperato-

rem rei gerendæ causa ex Italia uenisse. itaq; desineret Antiochus pacem sibi ipse spe uana facere in Asia. & de ipsa Asia breui terra, marique dimicandũ ei cum Romanis esse: & aut imperium adimendum orbem terrarum affectantibus: aut ipsi regnum amittendum. Vnus uera & prouidere, & fideliter prædicere uisus. itaq; ipse rex nauibus, quæ paratæ, instructæ'q; erant: Chersonesum petit: ut ea loca, si forte terra uenirent Romani: præsidijs firmaret. cæteram classem Polyxenidam parare, & deducere iussit: speculatorias naues ad omnia exploranda circa insulas dimisit. C. Liuius præfectus romanæ classis cum quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolin, quò ab socijs eius oræ conuenire iusserat apertas naues: quæ ex fœdere debebantur: Siciliam inde petit: fretoq; Messanam præteruectus, cum sex punicas naues ad auxilium missas accepisset: ab Rheginis, Locris'q;, & eiusdem iuris socijs debitas exegisset naues: lustrata classe ad Lacinium altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ ciuitatum adit: cum uenisset: percunctatus de statu belli, (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & ubi classis romana esset, posteaquam audiuit circa Thermopylarum saltum in statione consulẽ, ac regem esse: classem Piræei stare: maturandum ratus omnium rerum causa, pergit protinus nauigare Peloponnesum. Samum, Zacynthum'q;, quia partis Aetolorũ maluerant esse, protinus depopulatus, Maleam petit. prospera nauigatione usus, paucis diebus Piræeum ad ueterem classem peruẽnit. Ad Scylleũ Eumenes rex cum tribus nauibus occurrit: cum Aeginæ diu incertus consi-

lij fuiſſet: utrum ad tuendum rediret regnum: (audiebat enim: Antiochum Epheſi nauales, terreſtresq; para re copias) an uſquam abſcederet ab Romanis: ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis ſucceſſori quinq; & XX nauibus tectis Romam eſt profectus. Liuius una & LXXX roſtratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant: Delum traiecit. Eo ferè tempore conſul Attilius Naupactum oppugnabat. Liuium deliberantem aliquot dies, ut eſt uentoſiſſima regio: inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuiſas, aduerſi uēti tenuerunt. Polyxenidas certior per diſpoſitas ſpeculatorias naues factus, Deli ſtare romanam claſſem, nuntios ad regem miſit. qui omiſſis, quæ in Helleſponto agebat: cum roſtratis nauibus, quantum accelerare potuit, Epheſum rediјt: & cōcilium extemplo habuit: faciendum'ne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat ceſſandū: ſed prius utiq; confligendum: quàm claſſis Eumenis, et rhodiæ naues coniungerētur Romanis. ita numero ferme impares futuros. ipſum cæteris omnibus ſuperiorem eſſe, & celeritate nauium, & uarietate auxiliorum. nam & romanas naues, cum ipſas inſcite factas immobiles eſſe: tum etiam, ut quæ in terram hoſtium ueniant: oneratas commeatu uenire. ſuas autem, ut pacata oīa circa ſe relinquentes, nihil præter milite, atq; arma habituras. multū ēt adiuturā notitiā maris, terrarumq;, & uentorum: quæ omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent. Mouit omnes author conſilij: qui & re conſilium executurus erat. Biduum in apparatu morati: tertio

die C nauibus, quarum LXX tectæ: cæteræ apertæ minores omnes fermè erant: profecti Phocæã petierunt. inde cum audisset appropinquare iam romanam classem rex: quia non interfuturus nauali certamini erat: Magnesiam, quæ ad Sipylum est: concessit ad terrestras copias comparandas. classis ad Cyssontem portũ Erythræorum, tanquam ibi aptius expectatura hostem, contendit. Romani ubi primum aquilones ceciderant: (nanq; per aliquot dies tenuerant) ab Delo Phanas, portum Chiorum in Aegæum mare uersum, petunt: inde ad urbem circũegere naues: commeatuq; sumpto, Phocæam traijciunt. Eumenes Elæam ad suã classem profectus, paucis post inde diebus cum quatuor & XX nauibus tectis, apertis pluribus paulo à Phocæa ad Romanos parantes, instruẽtesq; se ad nauale certamen redijt. Inde C quinquaginta tectis nauibus, apertis fermè L profecti, primo aquilonibus transuersis cum urgerentur in terram: cogebantur tenui agmine propè in ordinem singulæ naues ire: deinde ut lenita paulum uis uenti est: ad Corycum portum, qui super Cyssontem est: conati sunt traijcere. Polyxenidas, ut appropinquare hostes allatum est: occasione pugnandi lætus, sinistrum ipse cornu in altum extendit: dexterum cornu præfectos nauium ad terram explicare iubet: & æqua fronte ad pugnam procedebat. Quod ubi uidit Romanus: uela contrahit: malosq; inclinat: & simul armamenta componens opperitur insequentes naues. Iam fermè XXX in fronte erant: quibus ut æquaret læuum cornu: dolonibus erectis altum petere intendit: iussis, qui insequebantur, aduersus dexterum cornu prope terram

proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterum ut demendis armamentis tumultuari primum cœptum est: & ipse quanta maxima celeritate potest, concitat naues. Iã omnes in conspectu erant: duæ punicæ naues antecedebant romanam classem. quibus obuiæ tres fuerunt regiæ naues: &, ut in numero impari: duæ regiæ unam circunsistunt: & primum ab utroq; latere remos defringunt: deinde transcendunt armati: & deiectis, cæsisq; propugnatoribus, nauem capiunt. Vna, quæ pari marte concurrerat: posteaquam captam alteram nauem uidit: priusquam à tribus simul circumueniretur: retro ad classem refûgit. Liuius indignatione accensus prætoria naue in hostes tendit. aduersus quam eadem spe duæ, quæ punicam unam nauem circumuenerant: cum inferrentur: demittere in aquam remos ab utroq; latere remiges stabiliendæ nauis causa iussit: & in aduenientes hostiũ naues ferreas manus inijcere: & ubi pugnam pedestri similem fecisset: meminisse romanæ uirtutis: nec pro uiris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, quàm ante duæ unã, tunc una duas naues expugnauit: cepitq;. Et iam classes undequaq; concurrerant: & passim per mistis nauibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commisso certamine aduenerat: ut animaduertit læuum cornu hostium ab Liuio turbatum: dexterum ipse, ubi æqua pugna erat: inuadit. Nec ita multo post, primũ ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim ut uirtute militum haud dubie superari se uidit: sublatis dolonibus effuse fugere intendit. mox idem & qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani, & Eumenes, quoad sufficere remiges potuerunt: &

in spe erant extremi agminis uexandi: satis pertinaciter secuti sunt. posteaquam celeritate nauium, utpote leuium, suas commeatu onustas eludi frustra tendentes uiderunt: tandem abstiterunt: XIII captis nauibus cum milite ac remige, X demersis. Romanæ classis una punica nauis in primo certamine ab duabus circumuenta periit. Polyxenidas non priusquam in portu Ephesi fugæ finem fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manserunt: postero die hostem perseq intenderunt. Medio fere in cursu obuiæ fuere iis V & XX tectæ rhodiæ naues cum Pausistrato præfecto classis. Iis adiunctis Ephesum hostem persecuti, ante ostium portus acie instructa steterunt. Posteaquam confessionẽ uictis satis expresserunt: Rhodii, & Eumenes domos dimissi. Rhomani Chiũ petentes Phœnicunte primum portu erythræo præteruecti, nocte anchoris iactis, postero die in insulam ad ipsam urbem traiecerunt. ubi paucos dies remige maxime reficiendo morati, Phocæã trãsmittunt. ibi relictis ad præsidium urbis IIII quinqueremibus, ad Canas classis uenit: & cum iam hyems appeteret: fossa ualloq; circundatis naues subductæ. Exitu anni comitia Romæ habita: quibus creati sunt COSS L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Postero die prætores creati, M. Fuluius, L. Aurunculeius, Cn. Fuluius, L. Aemylius, P. Iunius, C. Antistius Labeo.

DECADIS QVARTAE LIBER SEPTIMVS.

LVCIO CORNELIO SCIpione et C. Laelio COSS, nulla prius secundũ legationes acta in senatu res est, quàm de Aetolis. et legati eorum instite re: quia breuem induciarum diẽ habebant: et ab T. Quintio, q tũ Romã ex Graecia redierat: adiuti sunt. Aetoli, ut qbus plus in misericordia senatus, q̃ in causa spei esset: suppliciter egerunt, ueteribus benefactis noua pẽsantes maleficia. caeterũ et praesentes interrogationibus undiq; senatorum confessionẽ magis noxae, q̃ responsa exprimentiũ fatigati sunt: et excedere curia iussi magnum certamen praebuere. Plus ira, q̃ misericordia in causa eorũ ualebat: quia nõ ut hostibus modo, sed tam quam indomitae & insociabili genti succensebant. Per aliquot dies cum certatum esset: postremo neq; dari, neq; negari pacem placuit. duae conditiones eis latae sunt: uel senatui liberum arbitrium de se permitterent: uel mille talenta darent: eosdemq; amicos, uel inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatui permitterent, nihil certi responsum est. ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra XV dies excedere iussi. Tum de consulum prouincijs coeptum est agi. ambo Graeciam cupiebant: multum Laelius in senatu poterat. Is, cum senatus aut sortiri, aut comparare inter se prouincias consules iussisset: elegantius facturos dixit: si iudicio patrum, quàm si sorti eam rem permisissent. Scipio

responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus, iussusq; ab eo permittere audacter senatui, renuntiat collegæ: facturum se, quod is censeret. Cum res aut noua, aut uetustate exemplorum memoriæ iam exoletæ relata expectatione certa minis senatum erexisset: P. Scipio Africanus ait: si L. Scipioni fratri suo prouinciam Græciam decreuissent: se legatum iturum. Hæc uox magno assensu audita sustulit certamen. Experiri libebat: utrum plus regi Antiocho in Annibale uicto, an in uictore Africano consuli, legionibusq; romanis auxilij foret. ac propè omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreuerunt. Prætores inde prouincias sortiti sunt: L. Aurunculeius urbanam, M. Fuluius peregrinam, L. Aemylius Regillus classem, P. Iunius Brutus Tuscos, Cn. Fuluius Apuliam, & Brutios, C. Antistius Siciliam. Consuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitum, quem à M. Attilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset: in supplementum addita peditum ciuium romanorum tria millia, equites centum, & sociûm latini nominis quinq; millia, equites CC: & adiectum: ut cum in prouinciam uenisset: si è republica uideretur esse: exercitum in Asiam traijceret. Alteri consuli totus nouus exercitus decretus: duæ legiones romanæ, et sociûm latini nominis XV millia peditum, equites sexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minutius (iam enim confectam prouinciam scripserat: & Ligurum omne nomen in deditionem uenisse) traducere in Boios, & P. Cornelio proconsuli tradere iussus. Ex agro, quo uictos bello multauerat Boios: deductæ urbanæ le

giones, quæ priore anno conscriptæ erant: Cn. Fuluio prætori datæ: et sociûm latini nominis peditũ XV millia, eqtes sexcenti, ad Apuliã, Brutiosq́; obtinẽdos. A. Cornelio superioris anni prætori, qui Brutios cum exercitu obtinuerat: imperatum: si ita consuli uideretur: ut legiones in Aetoliam traiectas M. Attilio traderet: si is manere ibi uellet. si Attilius redire romam mallet: ut A. Cornelius cum eo exercitu in Aetolia remaneret. C. Antistium Labeonem prouinciam Siciliam, exercitumq́; à M. Aemylio accipere placuit: & in supplemẽtum scribere ex ipsa prouincia, si uellet, peditum duo millia, & centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos exercitum nouum, legionem unam romanam, & decem millia sociûm latini nominis scribere, & quadringentos equites: L. Aemylius, cui prouincia maritima erat: uiginti naues longas, & socios nauales à M. Iunio prætore superioris anni accipere iussus: & scribere ipse nauales socios duo millia peditum: cum ijs nauibus, militibusq́; in Asiam proficisci: & classem à C. Liuio accipere. Duas Hispanias, Sardiniamq́; obtinentibus prorogatum in annum imperium est: & ijdem exercitus decreti. Siciliæ, Sardiniæq́; binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ: siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum portari iussum: ex Sardinia pars Romam, pars in Aetoliam eodem, quo Siculum. Priusquam consules in prouincias proficiscerentur: prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Iunonis Lucinæ templum de cœlo tactum erat: ita, ut fastigium, ualuæq́; deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta: & duo homines exani-

mati. Nursiæ sereno satis constabat nimbum ortum: ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud se pluuisse Tusculani nunciabant: & Reatini mulam in agro suo peperisse. Ea procurata: Latinæq; instauratæ: quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet: data nõ fuerat. Supplicatio quoq; earum religionum causa fuit: quibus dijs decemuiri ex libris ut sacra fierent, ediderunt. decem ingenui, decem uirgines, patrimi omnes, matrimíq; ad id sacrificium adhibiti: & decemuiri nocte lactentibus rem diuinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priusquam proficisceretur: fornicem in Capitolio aduersus uiam, qua in Capitolium ascenditur: cum signis septem auratis, duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem posuit. Per eosdem dies principes Aetolorum tres & XL, inter quos Democritus, & frater eius erant: ab duabus cohortibus missis à M. Attilio Romam deducti, & in latomias coniecti sunt. cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius COS iussit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Aegypti, gratulantes, quod M. Attilius COS Antiochum regem Græcia expulisset, uenerunt: adhortantésq;: ut in Asiam exercitum traijcerent. omnia perculsa metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse. reges Aegypti ad ea, quæ censuisset senatus: paratos fore. Gratiæ regibus actæ: legatis munera dari iussa, in singulos quaternûm millium æris. L. Cornelius COS peractis, quæ Romæ agenda erant: pro concione edixit: ut milites, quos ipse in supplementum scripsisset: quiq; in Brutijs cum A. Cornelio proprætore essent: ut hi omnes Idibus Quintilibus Brúdusium con

uenirent. item tres legatos nominauit: Sex. Digitium, L. Apustium, C. Fabritium Luscinium: qui ex ora maritima undiq; naues Brundusium contraherent. Omnibus iam paratis, paludatus ab urbe est profectus. Ad V millia uoluntariorum ex Romanis, socijsq;, qui emerita stipendia sub imperatore P. Africano habebant: præsto fuere exeunti consuli: & nomina dederunt. Per eos dies, quibus est profectus ad bellum COS: ludis Apollinaribus, ad quintum Idus Quintiles cœlo sereno interdiu obscurata lux est: cum luna sub orbem solis subisset. Et L. Aemylius Regillus, cui naualis prouincia euenerat: eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio negotium ab senatu datum est: ut XXX quinqueremes, uiginti triremes faceret: quia fama erat: Antiochum post prælium nauale maiorem classem aliquanto reparare. Aetoli, postea quam legati ab Roma retulerunt: nullam spem pacis esse: quanquam omnis ora maritima eorũ, quæ in Peloponnesum uersa est: depopulata ab Achæis erat: periculi magis, q̃ damni memores, ut Romanis intercluderent iter: Coracem occupauerant montem. neq; enim dubitabant: ad oppugnationem Naupacti eos principio ueris redituros esse. Attilio, quia id expectari sciebat: satius uisum est inopinatam aggredi rem: et Lamiam oppugnare. nã et à Philippo prope ad excidium adductos esse: & tunc eo ipso, quod nihil tale timerent: opprimi incautos posse. Profectus ab Elatia primũ in hostiũ terra circa Sperchiũ amnẽ posuit castra: inde nocte motis signis, prima luce corona mœnia est aggressus. Magnus pauor ac tumultus, ut in re improuisa, fuit. constantius tamen, quàm quis facturos crede-

ret in tam subito periculo: cum uiri propugnarent: fœminæ tela omnis generis, saxáq; in muros gererent, multifariam scalis appositis: urbem eo die defenderũt. Attilius signo receptui dato, suos in castra medio fermè die reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusquam prætorium dimitteret: denuntiauit: ut ante lucem armati, paratiq; essent: nisi expugnata urbe se eos in castra non reducturum. Eodem tempore, quo pridie, pluribus locis aggressus, cum oppidanos iam uires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret: intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuendita, partim diuisa præda, consilium habitum: quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum ire placuit: occupato ad Coracem ab Aetolis saltu. ne tamen segnia æstiua essent: & Aetoli non impetratam pacem ab senatu nihilo minus per suam cunctationem haberent: oppugnare Attilius Amphissam statuit. ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus. Cum ad mœnia castra posuisset: non corona, sicut Lamiam, sed operibus oppugnare urbem est adortus. Pluribus simul locis aries admouebatur: et cum quaterentur muri: nihil aduersus tale machinationis genus parare, aut comminisci oppidani conabantur: omnis spes in armis, & audacia erat. eruptionibus crebris & stationes hostium, & eos ipsos, qui circa opera, & machinas erant: turbabant. Multis tamen locis murus decussus erat: cum allatum est: successorem Apolloniæ exposito exercitu, per Epirum ac Thessaliam uenire. Cum tribus millibus peditum, & quingentis eqtibus consul ueniebat. Iam in sinum maliacum uenerat. & præmissis Hypatam, qui tradere urbem iuberent, posteaquã respõ

sum est:

ſum eſt: nihil, niſi ex communi Aetolorum decreto facturos: ne teneret ſe oppugnatio Hypatæ, nondum Amphiſſa recepta: præmiſſo fratre Africano, ampliſſimum agmen ducit. Sub aduentum eorum oppidani relicta urbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent: omnes armati, atq; inermes conceſſere. Conſul ſex millia fermè paſſuum inde poſuit caſtra. eò legati Athenienſes primum ad P. Scipionem, prægreſſum agmen (ſicut ante dictum eſt) deinde ad conſulem uenerunt, deprecantes pro Aetolis. Clementius reſponſum ab Africano tulerunt: qui cauſam relinquendi honeſte ætolici belli quærens, Aſiã, & Regem Antiochum ſpectabat: iuſſeratq; Athenienſes non Romanis ſolum, ut pacem bello præferrent: ſed etiam Aetolis perſuadere. Celeriter authoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Aetolorum uenit. & ſpem pacis eis ſermo etiam Africani, quem priorem adierunt: auxit, commemorantis: multas gentes, populosq; & in Hiſpania prius, deinde in Africa in fidem ſuam ueniſſe: in omnibus ſe maiora clementiæ, benignitatisq;, quàm uirtutis bellicæ monimenta reliquiſſe. Perfecta uidebatur res: cum aditus COS idem illud reſponſum retulit: quo fugati ab ſenatu fuerant. Eo tanquam nouo cum icti Aetoli eſſent: (nihil enim nec legatione Athenienſium, nec placido Africani reſponſo perfectum uidebant) referre ad ſuos dixerunt uelle. Reditum inde Hypatam eſt: nec conſilium expediebatur. nam neq; unde mille talentũm daretur, erat: & permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæuiretur, metuebant. Venire itaque eoſdem legatos ad conſulem,

& Africanum iusserunt: & petere: ut, si dare uere pacem, non tantum ostendere, frustrantes spem miserorum, uellent: aut ex summa pecuniae demerent: aut permissionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil impetratum, ut mutaret consul. & ea quoq; irrita legatio dimissa est. Secuti & Athenienses sunt. & princeps legationis eorum Euthydemus fatigatos tot repulsis Aetolos, et complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad spem reuocauit, author inducias sex mensium petendi: ut legatos Romam mittere possent. dilationem nihil ad praesentia mala, quippe quae ultima essent: adiecturam. leuari per multos casus tempore interposito praesentes clades posse. Authore Euthydemo iidem missi, prius P. Scipione conuento, per eum inducias temporis eius, quod petebant: à consule impetrauerunt. Et soluta obsidione Amphissae, M. Attilius tradito consuli exercitu prouincia decessit. Et consul ab Amphissa Thessaliam repetit: ut per Macedoniam, Thraciamq; duceret in Asiam. Tum Africanus fratri. Iter, quod insistis L. Scipio: ego quoq; approbo: sed totum id uertitur in uoluntate Philippi. qui si imperio nostro fidus est: & iter, & commeatus, & omnia, quae in longo itinere exercitus alunt: iuuantq;: nobis suppeditabit. si is destituat: nihil per Thraciam satis tutum habebis. itaque prius regis animum explorari placet. opportune explorabitur: si nihil ex praeparato agentem opprimet, qui mittetur. T. Sempronius Gracchus longe tum acerrimus iuuenum ad id delectus, per dispositos equos propè incredibili celeritate ab Amphissa, inde Elim est dimissus: die tertio Pellam peruenit. In conuiuio rex erat: &

in multum uini processerat. ea ipsa remissio animi suspicionem dempsit nouare eum quicquam uelle. Et tum quidem comiter acceptus hospes, postero die commeatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, uias, ubi transitus difficiles erant: munitas uidit. Hæc referens eadem, qua ierat, celeritate Thaumastis occurrit consuli. Inde certiore, et maiore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam peruenit. Venientes regio apparatu accepit: & prosecutus est rex. Multa in eo & dexteritas, & humanitas uisa: quæ commendabilia apud Africanum erant, uirum sicut ad cætera regum, ita a comitate, quæ sinæ luxuria esset, non auersum. Inde non per Macedoniam modo, sed etiam Thraciam prosequente, & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum peruentum est. Antiochus post naualem ad Corycum pugnam, cum totam hyemẽ liberam in apparatus terrestres maritimosq; habuisset: classi maxime reparandæ, ne tota maris possessione pelleretur: intentus fuerat. Succurrebat: superatum se, cum classis abfuisset Rhodiorum: quod si ea quoq; (nec commissuros Rhodios: ut iterũ morarentur) certamini adesset: magno sibi nauium numero opus fore: ut uiribus, et magnitudine classem hostium æquaret. Itaq; & Annibalem in Syriã miserat ad Phœnicũ accersendas naues: et Polyxenidã, quo minus prospere gesta res erat: eo enixius et eas, quæ erant, reficere, et alias parare naues iussit. Ipse in Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accersens, etiã in Gallogræciã miserat. Bellicosiores ea tẽpestate erãt Gallogræci, adhuc, nondũ exoleta stirpe gentis, seruãtes animos. Filiũ Seleucũ in Aeolide reliquerat cũ

exercitu ad maritimas continendas urbes: quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa, Erythrisq; Romani sollicitabant. Classis romana, sicut ante dictum est: ad Canas hybernabat. eò media fermè hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum uenit. Is cum magnam prædam agi posse dixisset ex hostium agro: qui circa Thyatirã esset: hortando perpulit Liuium: ut quinq; millia militum secum mitteret. missi ingentem prædam intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phocææ seditio orta: quibusdam ad Antiochum multitudinis animos auocantibus. Grauia hyberna nauiũ erant: graue tributum: quod togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis: grauis etiam inopia frumenti: propter quam naues quoq;, & præsidium romanum excessit. tum uero liberata metu factio erat: quæ plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. senatus, & optimates in romana societate perstandum censebant. defectionis authores plus apud multitudinem ualuerunt. Rhodij, quo magis cessatum priore æstate erat: eo maturius æquinoctio uerno eundem Pausistratum classis præfectum cum sex & triginta nauibus miserunt. Iam Liuius à Canis cum triginta nauibus, & septem quadriremibus, quas secum Eumenes Rex adduxerat: Hellespontum petebat: ut ad transitum exercitus, quem terra uenturum opinabatur: prępararet, quæ opus essent. In portum, quem uocant Achæorum: classem primum auertit: inde Ilium ascendit: sacrificioq; Mineruæ facto, legationes finitimas ab Eleunte, & Dardano, & Rhœteo, tradentes in fidem ciuitates suas benigne audiuit. inde ad Hellesponti fau-

ces nauigat: & decem nauibus in statione contra Abydum relictis, cætera classe in Europam ad Seston oppugnandam traiecit. Iam subeuntibus armatis muros fanatici Galli primum cum solenni habitu ante portam occurunt. iussu se matris deûm famulos deæ uenire memorant ad precandum Romanum: ut parceret mœnibus, urbiq́;. Nemo eorum uiolatus est. mox uniuersus senatus cum magistratibus ad dedendam urbem processit. Inde Abydum traiecta classis. ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pacati responderetur: ad oppugnationem sese expediebant. Dum hæc in Hellesponto geruntur: Polyxenidas regius præfectus (erat autem exul Rhodius) cum audisset: profectam ab domo popularium suorum classem: & Pausistratum præfectum superbe quædam, & contemptim in se concionantem dixisse: præcipuo certamine animi aduersus eum sumpto, nihil aliud dies noctesq́; agitabat animo: quàm ut uerba magnifica eius rebus confutaret. Mittit ad eũ hominem & illi notum: qui diceret: & se Pausistrato, patriæq́; suæ magno usui, si liceat, fore: & à Pausistrato se restitui in patriam posse. Cum quonam modo ea fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctaretur: fidem petenti dedit agendæ communiter rei, aut silentio tegendæ. Tum internũtius aperit: regiam classem aut totam, aut maiorem eius partem Polyxenidam traditurum ei. pretium tanti meriti nullũ aliud pacisci, quàm reditum in patriam. Magnitudo rei, nec ut crederet: nec ut aspernaretur dicta: effecit. Panormum Samiæ terræ petit: ibiq́; ad explorandam rem, quæ oblata erat: substitit. Vltro, citroq́; nuntij cursare: nec fides ante Pau

sistrato facta est: quàm coram nuntio eius Polyxenidas sua manu scripsit: se ea, quae pollicitus esset, facturum: signo q; suo impressas tabellas misit. eo uero pignore uelut authoratum sibi proditorem ratus est. neq; enim eum, qui sub rege uiueret: cōmissurum fuisse: ut aduersus semet ipsum indicia manu sua testata daret. Inde ratio simulatae proditionis composita. Omnium se rerum apparatum omissurum, Polixenidas dicere: non remigem, non socios nauales ad classem frequentes habiturum: subducturum per simulationem reficiendi quasdam naues alias in propinquos portus dimissurum: paucas ante portum Ephesi in salo habiturum: quas, si exire res cogeret: obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audiuit: eam ipse extemplo habuit. partem nauium ad commeatus accersendos Halicarnassum, partem Samum ad urbem misit: ut paratus esset: cum signum aggrediendi à proditore accepisset. Polyxenidas augere simulando errorem. subducit quasdam naues: alias uelut subducturus esset, naualia reficit: remiges ex hybernis non Ephesum accersit: sed Magnesiam occulte cogit. Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei priuatae causa uenisset: pro speculatore comprehensus deducitur Panormum ad praefectum. is percunctanti qd Ephesi ageretur, incertum metu, an erga suos haud syncera fide, omnia aperit: classem instructam, paratamq; in portu stare: remigum omne Magnesiam missum: ad Sipilum perpaucas naues subductas esse: & naualia tegi: nunquam intentius rem naualem administratam esse. Haec ne

pro ueris audirentur, animus errore, & spe uana præ occupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus comparatis, nocte remige à Magnesia accersito, deductisq; raptim, quæ subductæ erant, nauibus, cum diem nõ tam in apparatu absumpsisset: q̃ quod conspici proficiscentem classem nolebat: post solis occasum profectus LXX nauibus tectis, uento aduerso ante lucem Pygela portum tenuit. ubi cum interdiu ob eandem causam quieuisset: nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque nauibus tectis Palinurum iusso petere, atque inde armatos, quà proximum per agros iter esset, Panormum ad tergum hostium ducere, ipse interim classe diuisa, ut ex utraq; parte fauces portus teneret: Panormum petit. Pausistratus primo, ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde uetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, quàm mari hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus obiectis ab alto portum faciũt: subducit: inde facile telis ancipitibus hostem summoturus. id incœptum eius Nicander à terra uisus cum turbasset: repente mutato consilio naues conscendere omnes iubet. Tum uero ingens pariter militum, nautarum'que trepidatio orta: & ueluti fuga in naues fieri: cum se mari, terraq; simul cernerent circunuentos. Pausistratus unam uiam salutis esse ratus, si uim facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum posset: posteaquam conscendisse suos uidit: sequi cæteris iussis, ipse princeps concitata naue remis ad ostium portus tendit. Superantem iam fauces nauem eius Polyxe-

nidas tribus quinqueremibus circunsistit. Nauis rostris icta supprimitur: telis obruuntur propugnatores: inter quos & Pausistratus impigre pugnans interficitur. Nauium reliquarum ante portum aliæ, aliæ in portu deprehensæ: quædam à Nicandro, dum moliuntur à terra: captæ. Quinq; tantum Rhodiæ naues cum duabus Cyprijs effugerunt: terrore flammæ micantis uia sibi inter confertas naues facta. cunctis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant. Erythrææ triremes, cũ haud procul à Samo Rhodijs nauibus, quibus ut essent præsidio, ueniebant: obuiæ fugientibus fuissent: in Hellespontum ad Romanos cursum auerterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta una per custodes aperta, recepit: & Cyma, Elæaq; eiusdem oræ urbes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Aeolide gerũtur: Abydus cum per aliquot dies obsidionẽ tolerasset, præsidio regio tutante mœnia: iam omnibus fessis, Philota quoq; præfecto præsidij permittente, magistratus eorum cum Liuio de conditionibus tradendæ urbis agebant. rem distinebat: quod utrum armati, an inermes emitterentur regij, parum conueniebat. Hæc agentibus cum interueniſſet nuntius Rhodiorum cladis: emissa de manibus res est. metuens enim Liuius, ne successu tantæ rei elatus Polyxenidas classem, quæ ad Canas erat: opprimeret: Abydi obsidione, custodiaq; Hellesponti extemplo relicta, naues, quæ subductæ Canis erant: deduxit. Et Eumenes Elæam uenit. Liuius omni classe, cui adiunxerat triremes duas Mityleneas: Phocæam petit. quam cum teneri ualido regio præsidio audisset: nec pro

cui Seleuci castra esse: depopulatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naues imposita, tantum moratus, dum Eumenes cum classe assequeretur: Samum petere intendit. Rhodijs primo audita clades simul pauorem, simul luctum ingentem fecit. nam præter nauium, militumq; iacturam, quod floris, quod roboris in iuuentute fuerat, amiserant: multis nobilibus secutis inter cætera authoritatem Pausistrati: quæ inter suos merito maxima erat. deinde quod fraude capti, quod à ciue potissimum suo forent: in iram luctus uertit. Decem extemplo naues, et diebus post paucis decem alias præfecto omnium Eudemo miserunt: quem alijs uirtutibus bellicis haudquaquam Pausistrato parem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurũ credebant. Romani, & Eumenes rex in Erythram primum classem applicuerunt. ibi noctem unam morati, postero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. inde cum in proxima Sami uellent traijcere: non expectato solis ortu, ex quo statum cœli notare gubernatores possent: in incertam tempestatem miserunt. medio incursu aqlone in septentrionẽ uerso, exasperato fluctibus mari iactari cœperunt. Polyxenidas Samũ petituros ratus hostes, ut se rhodiæ classi coniungerent: ab Epheso profectus primo ad Myonesum stetit: inde ad Macrin quam uocant insulam traiecit: ut præteruehẽs, si quas aberrantes ex agmine naues posset, aut postremum agmen opportune adoriretur. Posteaquam sparsam tempestate classem uidit: occasionem primo aggrediendi ratus, paulo post increbrescente uento, & maiores iam uoluente fluctus, qa ꝑuenire se ad eos uidebat

non posse: ad Etaliam insulam traiecit: ut inde postero die Samum ex alto petentes naues aggrederetur. Romani, pars exigua, primus tenebris portum Sami desertum tenuerunt: classis cætera nocte tota in alto iactata in eundem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naues ad Etaliam stare, consilium habitum: utrum extemplo decernerent: an Rhodiam expectarẽt classem. dilata re (ita enim placuit) Corycum, unde uenerant: traiecerunt. Polyxenidas quoq;, cum frustra stetisset: Ephesum rediјt. Tum romanæ naues uacuo ab hostibus mari Samum traiecerunt. Eodem & rhodia classis post dies paucos uenit. Quam ut expectatam esse appareret: profecti extemplo sunt Ephesum: ut aut decernerent nauali certamine: aut si detrectarẽt hostis pugnam: quod plurimum intererat ad animos ciuitatum: timoris confessionem exprimerent. Contra fauces portus instructa in frontem nauium acie stetere. posteaquam nemo aduersus ibat: classe diuisa, pars in salo ad ostium portus in anchoris stetit: pars in terram milites exposuit. In eos iam ingentem prædã late depopulato agro agentes Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat: iã mœnibus appropinquantes eruptionẽ fecit: exutosq; magna parte prædæ ad mare, ac naues redegit. Postero die insidiјs medio fermè uiæ positis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem Romani ad urbem agmine iere. inde, cum ea ipsa suspicio, nequis exiret deterruisset: redierunt ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hostibus, Samum, unde uenerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cepha-

leniæ tuendum prætor misit. Infestum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum iuuentute Cephalenum faciebat: clausumq; iam mare commeatibus italicis erat. Piræei L. Aemylio Regillo succedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui audita clade Rhodiorum, cum ipse duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Asiam secum reduxit. prosecutæ etiam apertæ naues Atheniensium sunt. Aegæo mari traiecit. Eodem Timasicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta uenit: deductusq; ad Aemylium, præsidij causa se missum ait: quod eam oram maris infestam onerarijs regiæ naues excursionibus crebris ab Hellesponto, atq; Abydo facerent. Traijcienti Aemylio à Chio Samum duæ rhodiæ quadriremes missæ obuiam à Liuio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquam uentum est: accepta à Liuio classe, & sacrificio, ut assolet, rite facto, Aemylius consilium aduocauit. Ibi C. Liuius (is enim est primus rogatus sententiam) neminem fidelius dare posse consilium dixit: quàm eum: qui id alteri suaderet: quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit. Se in animo habuisse tota classe Ephesum petere: & onerarias ducere multa saburra grauatas: atq; eas in faucibus portus supprimere. & eo minoris molimenti ea claustra esse: quod in fluminis modum, longum, & angustum, & uadosum ostium portus sit. ita adempturum se maris usum hostibus fuisse: inutilemq; classem facturum. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quæsiuit: quid tandem, ubi demersis nauibus frenassent clau-

ſtra maris: utrum libera ſua claſſe abſceſſuri inde fu-
rent ad opem ferendam ſocijs, terroremq́; hoſtibus præ
bendum? an nihilo minus tota claſſe portum obſeſſuri?
ſiue enim abſcedant: cui dubium eſſe: quin hoſtes extra
cturi demerſas moles ſint? & minore molimento aper
turi portum, quàm obſtruatur? ſin autem manendum
ibi nihilo minus ſit: quid attinere claudi portum? Quin
contra, illos tutiſſimo portu, opulentiſſima urbe fruen-
tes, omnia Aſia præbente, quieta æſtiua acturos: Roma
nos aperto in mari fluctibus tempeſtatibusq́; obiectos,
omnium inopes in aſſidua ſtatione futuros: ipſos magis
alligatos, impeditosq́;: nequid eorum, quæ agenda ſint,
poſſint agere: quàm ut hoſtes clauſos habeant. Eude-
mus præfectus rodiæ claſſis magis eam ſibi diſplicere
ſententiam oſtendit: quàm ipſe quid cenſeret, faciendũ
dixit. Epicrates Rhodius, omiſſã in præſentia Epheſo
mittendam nauium partem in Lyciã cenſuit: & Pata
ram, caput gentis, in ſocietatem adiungendam. in duas
res magnas uſui fore: & Rhodios pacatis circa inſulam
ſuam terris, totis uiribus incumbere in unius belli, quod
aduerſus Antiochum ſit, curam poſſe: & eam claſſem,
quæ in Lycia cõpararetur: intercludi: ne Polyxenidæ
coniungatur. Hæc maxime mouit ſententia. placuit ta
men: Regillum tota claſſe euehi ad portum Epheſi, ad in
ferendum hoſtibus terrorem. C. Liuius cũ duabus quin-
queremibus romanis, & quatuor quadriremibus rho-
dijs, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſ-
ſus, Rhodum prius iuſſus adire, & omnia cum ijs com-
municare conſilia. Ciuitates, quas præteruectus eſt: Mi-
letus, Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus, Cous, imperata

enixe fecerunt. Rhodum ut est uentum: simul & ad quam rem missus esset, ijs exposuit: & consuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam, quam habebat classem assumptis tribus quadriremibus, nauigat Pataram. Primo secundus uentus ad ipsam urbem ferebat eos: sperabantq; subito terrore aliquid moturos. postea quam circumagente se uento fluctibus dubijs uolui cœptum est mare: peruicerunt quidem remis: ut tenerent terram: sed neq; circa urbem tuta statio erat: nec ante ostium portus in salo stare poterant, aspero mari, & nocte imminente. præteruecti mœnia portum Phœnicum minus duûm millium spatio inde distantem petiere, nauibus ad maritima uix tutum. sed aliæ insuper eminebant rupes. quas celeriter oppidani assumptis regijs militibus, quos in præsidio habebant: ceperunt. aduersus quos Liuius, quanquam erant iniqua, & difficilia ad exitus loca: Issæos auxiliares, & Smyrnæorum expeditos iuuenes misit. Ii, dum missilibus primo, & aduersus paucos leuibus, & excursionibus lacessebatur magis, quàm * conserebatur pugna: sustinuerunt certamen. postea quam plures ab urbe affluebant: & iam omnis multitudo effundebatur: timor incessit Liuium: ne & auxiliares circumuenirentur: & nauibus etiam ab terra periculum esset. ita non milites solum, sed etiam nauales socios, remigum turbam, quibus quisque poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoq; anceps pugna fuit: non quod milites solum aliquot, sed quod L. Apustius tumultuario prælio cecidit. postremo tamen fusi, fugatiq; sunt Lycij: atq; in urbem compulsi. & Romani cum haud incruenta uictoria ad naues redierunt. inde in

Telmessicum profecti sinum: qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit. Omisso conatu Pataram amplius tentandi, Rhodij domum dimissi sunt. Liuius praeteruectus Asiam, in Graeciam transmisit: ut conuentis Scipionibus, qui tum circa Thessaliam erant: in Italiam trajceret. Aemylius posteaquam omissas in Lycia res, & Liuium profectum in Italiam cognouit: cum ipse ab Epheso repulsus tempestate irrito incepto Samum reuertisset: turpe ratus, tentatam frustra Pataram esse, proficisci eò tota classe, & summa ui aggredi urbem statuit. Miletum, & caeteram oram sociorum praeteruecti, in Bargyllam, & Iason descensionem ad Iassum fecerunt. Vrbem regium tenebat praesidiũ: agrum circa Romani hostiliter depopulati sunt. Missis deinde, qui per colloquia principum & magistratuum tentarent animos: posteaquam nihil in potestate sua responderunt esse: ad urbem oppugnandam ducit. Erant Iassensium exules cum Romanis: ibi frequentes Rhodios orare instituerunt: ne urbem & uicinam sibi, & cognatam innoxiam perire sinerent. sibi exilij nullam aliam causam esse, quam fidem erga Romanos. eadem ui regiorum, qua ipsi pulsi sunt: teneri eos: qui in urbe maneant. omnium Iassensium unam mentem esse: ut seruitutem regiam effugere uellent. Rhodij moti precibus, & Eumene etiam rege assumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsessae regio praesidio urbis casum miserando, peruicerunt: ut oppugnatione abstineretur. Profecti inde, pacatis caeteris, cum oram Asiae legerent: Lorymam (portus aduersus Rhodum est) peruenerũt. Ibi in prin

cipijs sermo primo inter tribunos militum secretus ori
tur: deinde ad aures ipsius Aemylij peruenit: abduci
classem ab Epheso, ab suo bello: ut ab tergo liber reli-
ctus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia im
pune conari posset. Mouere ea Aemylium: uocatosq;
Rhodios cum percunctatus esset: posset'ne Pataris uni-
uersa classis in portu stare? cum respondissent non pos
se: causam nactus omittendæ rei, Samum reduxit na-
ues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum
per omne hybernorum tempus exercitum in Aeolide
continuisset: partim socijs ferendo opē: partim quos in so-
cietatē pellicere non poterat, depopulandis: transire in
fines regni Eumenis, dū is procul à domo cum Romanis,
& Rhodijs Lyciæ maritima oppugnaret: statuit. Ad
Elæā primo infestis signis accessit: deide omissa oppugna
tione urbis agros hostiliter depopulatus, ad caput, arcēq;
regni Pergamū ducit oppugnandū. Attalus primo statio
nibus ante urbē positis, et excursionibus eqtū, leuisq; ar
maturæ magis lacessebat, quàm sustinebat, hostem: postre
mo cū per leuia certamina expertus nulla parte uiriū se
parē esse, intra mœnia se recepisset: obsideri urbs cœpta
est. Eodē ferme tēpore et Antiochus ab Apamea pro
fectus, Sardibus primū, deinde haud procul Seleuci ca-
stris ad caput Caici amnis statiua habuit: cum magno
exercitu misto uarijs ex gētibis plurimū terroris fecisset,
Gallis mercede cóductis. quatuor millia erāt. hos, paucis
admistis, ad peruastandū passim pgamenū agrū milites
misit. Quæ posteaq̄ Samum sunt nūtiata: primo Eume
nes auocatus domestico bello cum classe Elæam petit: in-
de cum præsto fuissent equites, peditumq; expediti: præ-

ſidio eorum tutus, priuſquam hoſtes ſentirent: aut mouerentur: Pergamum contendit. ibi rurſus leuia per excurſiones prælia fieri cœpta: Eumene ſummæ rei diſcrimẽ haud dubie detrectante. Paucos poſt dies romana, rhodiaq́; claſſis, ut regi opem ferrent: Elæam ab Samo uenerunt. Quos ubi expoſuiſſe copias Elææ, & tot claſſes in unum conueniſſe portum Antiocho allatum eſt: & ſub idem tempus audiuit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe: parariq́;, quæ ad tranſitum Helleſpõti etiam opus eſſent: tempus ueniſſe ratus, priuſquam terra marique ſimul urgeretur, agendi de pace, tumulum quendam aduerſus Elæam caſtris cepit. ibi peditum omnibus copijs relictis, (coequitauerant autem ſex millia equitum) in campos ſub ipſa Elææ mœnia deſcendit: miſſo caduceatore ad Aemylium: uelle ſe de pace agere. Aemylius Eumene à Pergamo acito, adhibitisq́; Rhodijs, conſilium habuit. Rhodij haud aſpernari pacem. Eumenes nec honeſtum eſſe, dicere, eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui enim, inquit, aut honeſte incluſi mœnibus, & obſeſſi uelut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit: quam ſine conſule, non ex authoritate ſenatus, non iuſſu populi romani peregerimus? Quæro enim: pace per te facta, rediturus'ne extemplo in Italiam ſis? claſſem, exercitũq́; deducturus? an expectaturus, quid de ea re conſuli placeat? quid ſenatus cenſeat? aut populus iubeat? Reſtat ergo ut maneas in Aſia: & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo ibi bello, exhauriant commeatibus præbendis ſocios: deinde, ſi ita uiſum ſit ijs: penes quos poteſtas fuerit: inſtauremus nouum de integro bellum:

quod poſſumus,

quod possumus, si ex hoc impetu rerum nihil prolatan do remittitur: ante hyemem dijs uolentibus perfecisse. Hæc sententia uicit: responsumq; Antiocho est: ante con sulis aduentum de pace agi non posse. Antiochus pace nequicquam tentata, uastatis Elæensium primum, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hostiliter itinere facto petit, agrum opu lentum, quem uocant Thebes campum: carmine Homeri nobilitatum. neq; alio ullo loco Asiæ maior regijs militibus parta est præda. Eodem, Adramytteum, ut urbi præsidio essent: nauibus circumuecti Aemylius, et Eumenes uenerunt. Per eosdem forte dies Elæam ex Achæia mille pedites cum centum equitibus, Diaphane omnibus his copijs præposito, accesserunt. quos egressos nauibus obuiam missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. ueterani omnes, & periti belli erant: & ipse dux Philopœmenis, summi tum omnium Græcorum imperatoris discipulus. qui biduũ simul ad quietem hominum equorumq;, & ad uisendas hostiũ stationes, quibus locis, temporibusq; accederent, reciperentq; sese: sumpserunt. Ad radices fere collis, in quo posita est urbs: regij succedebãt: ita libera ab tergo populatio erat: nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul iacularetur, excurrente: postquam semel compulsi metu se mœnibus incluserunt. contemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur: non stratos, non infrenatos magna pars habebant equos: paucis ad arma, et ordines re lictis, dilapsi cæteri sparserant se toto passim cãpo: pars in iuueniles lusus, lasciuiamq; uersi, pars uescentes sub umbra, quidã somno etiam strati. Hæc Diaphanes ex

alta urbe Pergamo contemplatus, arma suos capere, & ad portam præsto esse iubet: ipse Attalum adijt: & in animo sibi esse dixit, hostium statioń tentare Aegre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus aduersus sexcentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret: porta egressus, haud procul statione hostium occasionem opperiens consedit. Et qui Pergami erant: amentiam magis, quàm audaciam credere esse: & hostes paulisper in eos uersi, ut nihil moueri uiderunt: nec ipsi quicquam ex solita negligentia, insuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diaphanes quietos aliquandiu suos, uelut ad spectaculú modo eductos, continuit: posteaquam dilapsos ab ordinibus hostes uidit: peditibus quantum accelerare possent, sequi iussis, ipse princeps inter equites cum turma sua quantum potuit. effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite, atq; equite sublato, stationem hostium improuiso inuadit. Non homines solum, sed equi etiam territi, cum uincula abrupissent: trepidationem, & tumultum inter suos fecerunt. pauci stabant impauidi equi: eos ipsos non sternere, non infrenare, aut ascendere facile poterant: multo maiorem, quàm pro numero equitum terroré Achæis inferentibus. pedites uero ordinati, et præparati sparsos per negligentiam, et semisomnes prope adorti sunt: cædes passim, fugaq; per campos facta est. Diaphanes secutus effusos quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto (spectauerant enim e mœnibus Pergami nonmodo uiri, sed fœminæ etiam) in præsidium urbis redijt. Postero die regiæ magis compositæ & ordinatæ stationes quingentis passibus longius ab urbe posue-

runt castra: & Achæi eodem fermè tempore, atq; in eũdem locũ processerunt. Per multas horas intenti utrinq; uelut iam futurum impetum expectauere: postea quam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat: regij signis collatis abire agmine ad iter magis, quàm ad pugnam composito, cœpere. Quieuit Diaphanes: dum in conspectu erant: deinde eodem, quo pridie, impetu in postremum agmen incurrit: tantum'q; rursus pauoris, ac tumultus incussit: ut cum terga cæderentur: nemo pugnandi causa restiterit: trepidantes'q;, & uix ordinẽ agminis seruantes in castra compulsi sunt. Hæc Achæorũ audacia Seleucum ex agro pergameno mouere castra coëgit. Antiochus postea quam Romanos, & Eumenem ad tuendum Adramytteum uenisse audiuit: ea quidem urbe abstinuit, depopulatus agros. Pheream inde coloniam Mitylenæorum expugnauit. Cotton, & Corylenus, & Aphrodisias, & Priene primo impetu captæ sunt. inde per Thyatira Sardeis redijt. Seleucus in maritima ora permanens alijs terrori, alijs præsidio erat. Classis romana cum Eumene, Rhodijs'q; Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat: Elæã redijt. Inde Phocæam petentes, ad insulam, quam Bacchium uocant: (imminet urbi Phocænsium) appulerũt: et quibus ante abstinuerãt templis, signis'q;: (egregie autem exornata insula erat) cum hostiliter diripuissent: ad ipsam urbem transmiserunt. eam diuisis inter se partibus cũ oppugnarent: et uiderent sine operibus, armis, scalis'q; capi non posse: missum ab Antiocho præsidium trium millium armatorum cum intrasset urbẽ: extemplo oppugnatione omissa, classis ad in-

sulam se recepit: nihil aliud, quàm depopulato circa urbem hostium agro. Inde placuit Eumenem domum dimitti: & præparari consuli atq; exercitui, quæ ad transitum Hellesponti opus essent: romanam rhodiamq; classem redire Samum: atq; ibi in statione esse: ne Polyxenidas ab Epheso moueret. Rex Eleam, Romani & Rhodij Samum redierunt. ibi M. Aemylius frater prætoris decessit. Rhodij celebratis exequijs aduersus classem, quam fama erat ex Syria uenire: XIII suis nauibus, & una Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, ut ibi i statione essent: profecti sunt. Biduo ante, quàm Eudemus cum classe à Samo ueniret: XIII à Rhodo naues cum Pamphylida præfecto aduersus eandem syriacam classem missæ, assumptis nauibus quatuor, quæ Cariæ præsidio erant: oppugnantibus regijs Dædala, & quædam alia parua castella obsidione exemerunt. Eudemum confestim exire placuit. additæ huic quoque sunt ad eam classem, quam habebat: sex apertæ naues. Profectus cum quantum accelerare poterat, maturasset: ad portum, quem Megisten uocant: prægressos consequitur. inde uno agmine Phaselidem cum uenissent: optimum uisum est ibi hostem opperiri. In confinio Lyciæ, & Pamphyliæ Phaselis est, prominens penitus in altum: conspiciturq; prima terrarum Rhodum à Cilicia petentibus: & procul nauium præbet prospectum. eo maxime, uti obuij classi hostium essent: electus locus est. Cæterum, quod non prouiderunt: & loco graui, et tempore anni, (medium enim æstatis erat) ad hæc insolito odore, ingruere morbi uulgo, maxime in remiges, cœperunt. cuius pestilentiæ metu profecti cũ præterue-

herentur pamphyliũ ſinum: ad Eurymedontem amnẽ appulſa claſſe, audiunt: ad Aſpendum iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerunt regij aduerſo tempore Eteſiarũ: quod uelut ſtatum fauonijs uentis eſſet. Rhodiorum duæ & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia claſſis VII, & XXX maioris formæ nauium erat: in quibus tres hepteres, et quatuor hexeres habebant: præter has decem triremes erant. & ij adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Vtraq; claſſis poſtero die luce prima, tanquam eo die pugnaturæ, portu mouit: & poſteaquam ſuperauere Rhodij promontorium: quod ab Sida prominet in altum: extemplo & conſpecti ab hoſtibus ſunt: & ipſi eos uiderunt. Ab regio ſiniſtro cornu, quod ab alto obiectum erat: Annibal, dextero Apollonius purpuratorum unus præerat: & iam in frontem directas habebant naues. Rhodij lõgo agmine ueniebant: prima prætoria nauis Eudemi erat: cogebat agmen Heraclitus: Pamphylidas mediæ claſſi præerat. Eudemus poſteaquam hoſtium aciem inſtructam, & paratam ad concurrendum uidit: & ipſe in altum uehitur: & deinceps quæ ſequebantur, ſeruantes ordinem in frontem dirigere iubet. Ea res primo tumultum præbuit. nam Eudemus in altum euectus erat: ut ordo omnium nauium ad terram explicari poſſet: & feſtinans ipſe præpropere cum quinq; ſolis nauibus Annibali occurrit: cæteri, quia in frontem dirigere iuſſi erant: non ſequebantur: extremo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidantibusq; ijs inter ſe, iam in dextero cornu aduerſus Annibalem pugnabatur. Sed momento temporis & nauium uirtus, & uſus reĩ

maritimæ terrorem omnem Rhodijs dempsit. nam & in altum celeriter euectæ naues locum post se quoq; uenienti ad terram dedere: & si qua concurrerat rostro cum hostium naui: aut proram lacerabat: aut remos detergebat: aut libero inter ordines discursu præteruecta in puppim impetum dabat. Maxime exterruit hepteris regia à multo minore rhodia naue uno ictu demersa. itaq; iam haud dubie dexterum cornu hostium in fugam inclinabat. Eudemum in alto multitudine nauium maxime Annibal cæteris omnibus longe præstantem urgebat: & circumuenisset: ni signo sublato ex prætoria naue, quo dispersam classem in unum colligi mos erat: omnes, quæ in dextero cornu uicerant naues: ad opem ferendam suis concurrissent. tum & Annibal, quæq; circa eum erant naues, capessunt fugam: nec insequi Rhodij, ex magna parte ægris, & ob id celerius fessis remigibus, potuerunt. Cum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent uires: contemplatus Eudemus hostes claudas, mutilatasq; naues apertis nauibus remulco trahentes XX paulo amplius integras abscedentes, è turri prætoriæ nauis silentio facto, exurgite, inquit: & egregium spectaculum capessite oculis. Consurrexere omnes: contemplatiq; trepidationem, fugamq; hostium, prope una uoce exclamauere omnes, ut sequerentur. Ipsius Eudemi multis ictibus uulnerata nauis erat: Pamphylidam, & Heraclitum insequi, quoad putarent tutum, iussit. Aliquandiu secuti sunt: posteaquam terræ appropinquabat Annibal: ueriti ne intercluderentur uento in hostium ora, ad Eudemum reuersi hepterem captam, quæ primo concursu icta erat: ægre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam uictoria læti, quàm

alius alium accusantes, quod, cum potuissent: non omnis summersa, aut capta classis hostium foret: redierunt. Annibal ictus uno prælio aduerso ne tum quidē præteruehi Lyciam audebat: cum coniungi ueteri regiæ classi quamprimum cuperet. Et id ne ei facere liberum esset: Rhodij Heraclitum cum XX nauibus rostratis ad Pataram, & Megisten portum miserunt. Eudemum cũ VII nauibus maximis ex ea classe, cui præfuerat: Samum redire ad Romanos iusserunt: ut q̃tum consilio, q̃tum authoritate ualeret: cōpelleret Romanos ad Patarã expugnandam. Magnam lætitiã Romanis iam primus nũtius uictoriæ, deinde aduẽtus attulit Rhodiorũ. et apparebat: si ea cura Rhodijs dempta esset: uacuos eos tuta eius regionis maria præstaturos. sed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerẽtur urbes maritimæ, abscedere custodia Ioniæ, atq; Aeolidis prohibuerunt. Pãphylidã cum quatuor nauibus tectis ad eã classem, quæ circa Pateram erat: miserunt. Antiochus non ciuitatum modo, quæ circa se erant: contrahebat præsidia: sed ad Prusiam Bithyniæ regem miserat legatos, literasq;: quibus transitum in Asiã Romanorum increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda: ut nullũ usquam orbis terrarum, nisi romanum imperium esset. Philippum, & Nabin expugnatos: se tertium peti. ut quisq; proximus ab oppresso sit: per omnes uelut continens incendium peruasurum. ab se gradum in Bithyniam fore: quando Eumenes in uoluntariam seruitutem concessisset. His motum Prusiam literæ Scipionis consulis, sed magis eius fratris Africani, à suspicione tali auerterunt. qui præter consuetudinem perpetuam populi romani augendi omni honore regum sociorum maiesta-

tem, domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendã amicitiam suam compulit. Regulos se acceptos in fidẽ Hispaniæ reges reliquisse: Masanissam non in patrio modo locasse regno: sed in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset: regnum imposuisse: & esse eum non Africæ modo regum longe opulentissimum: sed toto in orbe terrarum cuiuis regum uel maiestate, uel uiribus parẽ. Philippum, et Nabin hostes bello superatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos. Philippo quidem anno priore etiam stipendium remissum: & filium obsidem redditum: & quasdam ciuitates extra Macedoniam, patientibus romanis imperatoribus, recepisse eum. In eadem dignitate & Nabin futurum fuisse: nisi eum suus primũ furor, deinde fraus Aetolorum absumpsisset. Maxime confirmatus est animus regis: posteaquam ad eum C. Liuius, qui prætor ante classi præfuerat: legatus ab Roma uenit: & edocuit: quanto & spes uictoriæ certior Romanis, quàm Antiocho, & amicitia sanctior, firmiorq; apud Romanos futura esset. Antiochus posteaquam a spe societatis Prusiæ decidit: Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem, quæ per aliquot menses instructa, ac parata fuerat: uisendam magis: quia terrestribus copijs exercitum romanum, & duos Scipiones imperatores uidebat sustineri non posse: quàm quod res naualis ipsa per se aut tentata sibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ esset. erat tamen momentum in præsentia spei: quod & magnã partem rhodiæ classis circa Pataram esse, & Eumenem regem cum omnibus nauibus suis consuli obuiam in Hellespontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat

animos classis rhodia ad Samum per occasionem fraude præparata absumpta. His fretus, Polyxenida cum classe ad tentandam omni modo certaminis fortunam misso, ipse copias ad Notium ducit: (id oppidum colophonium mari imminens abest à uetere Colophone duo ferme millia passuum) & ipsam urbem suæ esse potestatis uolebat, adeo propinquam Epheso: ut nihil terra, mariue ageret: quod non subiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis esset: quos audita obsidione non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem à Samo moturos: eam occasionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare urbem aggressus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrinque uineas & aggerem muro iniunxit: & testudinibus arietes admouit. Quibus territi malis Colophonij oratores Samum ad L. Aemylium, fidē prætoris, populique romani implorantes miserunt. Aemylium & Sami segnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem: quàm Polyxenidam bis nequicquam ab se prouocatum potestatem pugnæ facturum esse: & turpe existimabat: Eumenis classem adiuuare consulem ad traijciendas in Asiam legiones: se Colophonis obsessæ auxilio incertam finem habituro alligari. Eudemus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficisci in Hellespontum: cunctique instare: & dicere: quanto satius esse uel socios obsidione eximere: uel uictam iam semel classem uincere iterum: totamque maris possessionē eripere: quàm desertis socijs, tradita Antiocho Asia terra marique, in Hellespontū, ubi satis esset Eumenis classis: à sua par-

te belli discedere. Profecti à Samo ad petendos commeatus, consumptis iam omnibus, Chium parabant traijcere. Id erat horreũ Romanis: eoq; omnes ex Italia missæ onerariæ dirigebant cursum. Circunuecti ab urbe aduersa insulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras sunt. Cum pararent traijcere: literis certior fit prætor: frumenti uim magnam Chium ex Italia uenisse: uinum portantes naues tempestatibus retentas esse. simul allatum est: Teios regiæ classi benigne commeatus præbuisse: quinq; millia uasorum uini esse pollicitos. Teium ex medio cursu classem repente auertit: aut uolentibus ijs usuris commeatu parato in hostibus: aut ipsos pro hostibus habiturus. Cum direxissent ad terrã proras: quindecim ferme eis naues circa Myonesum apparuerunt. quas primo ex classe regia prætor esse ratus, institit sequi: apparuit inde piraticas celoces, & lembos esse. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda reuertentes posteaquam uidere ex alto classem: in fugam uerterunt. & celeritate superabant, leuioribus, & ad id fabrefactis nauigijs: & propiores terræ erant. itaq; priusquam appropinquaret classis: Myonesum perfugerunt. unde se à portu ratus abstracturũ naues ignarus loci sequebatur prætor. Myonesus promontorium inter Teium, Samumq; est: ipse collis est in modum metæ in acutum cacumen à fundo satis lato fastigiatus: à continenti arctæ semitæ aditum habet: à mari rupes exesæ fluctibus superclaudunt: ita, ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altum, quàm quæ in statione sunt naues: promineant. Circa ea appropinquare non ausæ naues, ne sub

ictu superstantium in rupibus piratarum essent: diem triuere. tandem sub noctem uano incœpto cum abstitissent: Teium postero die accessere: & in portu, qui à tergo urbis est: Geræsticum ipsi appellant: nauibus constitutis, prætor ad depopulandum circa urbem agrum milites emisit. Teij, cum in oculis populatio esset: oratores cum infulis, & uelamentis ad Romanum misere-runt. Quibus purgantibus ciuitatẽ omnis facti, dictiq; hostilis aduersus Romanos, & iuuisse eos omni commeatu classem hostium arguit: & quantum uini Polyxenidæ promisissent. quæ si eadem classi romanæ darent: reuocaturum se à populatione militem: si minus: pro hostibus eos habiturum. Hoc tam triste responsum cum retulissent legati: uocatur in concionem à magistratibus populus: ut quid agerent, consultarent. Eò forte Polyxenidas cum regia classe à Colophone profectus, posteaquam mouisse à Samo Romanos audiuit: & ad Myonesum piratas persecutos Teiorum agrũ depopulari: naues in Geræstico portu stare: ipse aduersus Myonesum in insula (Macrin nautici uocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primo in magna spe fuit: quemadmodum rhodiam classem ad Samum circunsessis ad exitum faucibus portus expugnasset: sic & romanam expugnaturum. Nec est dissimilis natura loci: promontorijs coeuntibus inter se ita clauditur portus: ut uix duæ simul inde naues possint exire. Inde nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promontoria stantibus, quæ ab utroq; cornu in latera exeuntium nauium pugnarent: & ex cætera clas-

se, sicut ad Panormũ fecerat: armatis in litora expositis, terra mariq; simul hostes opprimere. Quod non uanum ei consilium fuisset: ni, cum Teij facturos se imperata promisissent: ad accipiendos commeatus aptius uisum esset Romanis in eum portum, qui ante urbem est: classe transire. Dicitur & Eudemus Rhodius uitiũ alterius portus ostendisse: cum forte duæ naues in arcto ostio implicitos remos fregissent. & inter alia id quoq; mouit prætorem ut traduceret classem: quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statiua habente. Traducta classe ad urbẽ, ignaris omnibus egressi milites, nautæq; sunt, ad commeatus, & uinum maxime diuidendum in naues: cum medio forte diei agrestis quidam ad prætorem adductus nuntiat: alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin: & paulo ante uisas quasdam moueri tanquam ad profectionem naues. Re subita perculsus prætor tubicines canere iubet: ut si qui per agros palati essent: redirent. tribunos in urbem mittit ad cogendos milites, nautasq; in naues. Haud secus, quam in repentino incendio, aut capta urbe trepidatur: alijs in urbem currentibus ad suos reuocandos: alijs ex urbe naues cursu repetentibus: incertisq; clamoribus, quibus ipsis tubæ obstreperent: turbatis imperijs, tandem concursum ad naues est. Vix suam quisq; noscere, aut audire præ tumultu poterat: trepidatumq; cum periculo & in mari, & in terra foret: ni partibus diuisis Aemylius cum prætoria naue primũ portu in altũ euectus, excipiẽs insequenteis, suo quanq; ordine in frontem instruxisset: Eudemus, Rhodiaq; classis substitissent ad terram: ut & sine trepidatione con-

ſcenderent: & ut quæq; parata eſſet, exiret nauis. ita & explicuere ordinem primæ in conſpectu prætoris: & coactum agmen ab Rhodijs eſt: inſtructáq; acies, uelut cerneret regios, in altum proceſſit. inter Myoneſum, & Corycum promontorium erant: cum hoſtem conſpexere. Et regia claſſis binis in ordinem nauibus longo agmine ueniens, & ipſa aciem aduerſam explicuit, læuo tantum euecta cornu: ut amplecti, & circumire dexterum cornu Romanorum poſſet. quod ubi Eudemus, qui cogebat agmen: uidit non poſſe æquare ordinem Romanos: & tantum non iam circumiri à dextero cornu: concitat naues: (& erant rhodiæ naues longe omnium celerrimæ tota claſſe) æquatóq; cornu prætoriæ naui, in qua Polyxenidas erat: ſuam obiecit. Iam totis ſimul claſſibus ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis LXXX naues pugnabant: ex quibus rhodiæ duæ & XX erãt. Hoſtium claſſis triũ & XC nauium fuit: & maximæ formæ naues, tres hexeres habebant: duas hepteres. Robore nauium, & uirtute militum Romani longe regios præſtabant: regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigũ. Maximo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod unum ijs ad Panormum circumuentis ſaluti fuerat: id tum maximum momentum ad uictoriam fuit. nam metu ignis aduerſæ regiæ naues, ne prora concurrerent, cum declinaſſent: neq; ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant: & obliquas ſe ipſæ ad ictus præbebant: & ſi qua concurrerat: obruebatur infuſo igni: magisq; ad incendium, quam ad prælium trepidabant. Plurimum tamen, quæ ſolet, militum uir-

tus in bello ualuit. mediam nanq; aciem hostium Romani cum rupissent: circumuecti ab tergo pugnantibus aduersus Rhodios regijs sese obiecere: momentoq; temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circumuentæ naues mergebantur. Dextera pars integra sociorum magis clade, quàm suo periculo terrebatur. cæterum posteaquam alias circumuentas, prætoriam nauem Polyxenidæ relictis socijs uela dantem uidere: sublatis raptim dolonibus (& erat secundus petentibus Ephesum uentus) capessunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amissis: quarum tredecim captæ in potestatem hostium uenerunt: cæteræ incensæ: aut demersæ. Romanorum duæ naues fractæ sunt: uulneratæq; aliquot. Rhodia una capta memorabili casu. nam cum rostro percussisset Sidoniam nauem in anchora: ictu ipso excussa naue sua unco dente, uelut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodij: tractu anchorali, & implicitum remis latus alterum detersit: debilitate ea, ipsa, quæ icta cohæserat: nauim cœpit. Hoc maxime modo ad Myonesum naua li prælio pugnatum est. Quo deterritus Antiochus, quia possessione maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse: præsidium ab Lysimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis: deduci prauo, ut res ipsa postea docuit: consilio iussit. non enim tueri solum Lysimachiã à primo impetu Romanorum facile erat: sed obsidionẽ etiam per totam hyemem tolerare: & obsidentes quoq; ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus: & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lysima

chiam tantum hostibus tradidit post aduersam naualem pugnam: sed etiam Colophonis obsidione abscessit: & Sardeis recepit se. atq; inde in Cappadociam ad Ariarathen, qui auxilia accerserent: & quocunq; aliò poterat, ad copias contrahendas, in unum iam consilium, ut acie dimicaret, intētus misit. Regillus Aemylius post uictoriam naualem profectus Ephesum, direptis ante portum nauibus cum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset: Chium, quò ante nauale prælium cursum à Samo intenderat: nauigat. ibi naues in prælio quassatas cum refecisset: L. Aemylium Scaurum cum XXX nauibus Hellespontum ad exercitum traijciendum misit. rhodias parte prædæ, & spolijs naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodij impigre præuertêre: ad traijciendasq; copias consulis iere: atq; eo quoq; functi officio tum demum Rhodum rediere. Classis romana ab Chio Phocæam traiecit. In sinu maris intimo posita hæc urbs est, oblonga forma: duûm millium & quingentorum passuum spatiū murus amplectitur: totidem ex utraq; parte in arctiorem uelut cuneum (Lamptera ipsi appellant) mille & ducentos passus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille passuum excurrens medium fere sinum uelut nota distinguit: urbs cohæret faucibus angustis: duos in utranq; regionem uersos portus tutissimos habet: qui in meridiem uergit: Naustathmon ab re appellatur: quia ingentem uim nauium capit: alter prope ipsum Lamptera est. Hos portus tutissimos cum occupasset romana classis: priusquam aut scalis, aut operibus mœnia aggrederetur, mittendos censuit prætor: qui principum ma

gistratuumq; animos tentarent. postea quam obstinatos uidit: duobus simul locis oppugnare est adortus. Altera pars infrequens ædificijs erat: templa deûm aliquantum tenebant loci. ea prius ariete admoto quatere muros, turresq; cœpit. deinde cum eò multitudo occurreret ad defendendum: altera quoq; parte admotus aries: & iam utrinq; sternebantur muri. ad quorum casum cum impetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum facerent: alij scalis etiam ascensum in muros tentarent: adeo obstinate restiterunt oppidani: ut facile appareret plus in armis & uirtute, quàm in mœnibus auxilij esse. coactus ergo periculo militum prætor receptui cani iussit: ne obijceret incautos furentibus desperatione, ac rabie. Dirempto prælio, ne tum quidem ad quietem uersi: sed undiq; omnes ad munienda, & obmoliẽda, quæ ruinis strata erant, concurrerunt. Huic operi intentis superuenit Q. Antonius, à prætore missus: qui castigata pertinacia eorum maiorem curam Romanis, quàm illis ostenderet esse: ne in perniciem urbis pugnaretur. si absistere furore uellent: potestatem ijs dare eadem conditione, qua prius C. Liuij in fidem uenissent: se tradendi. Hæc cum audissent: quinq; dierum spatio ad deliberandum assumpto, tentata interim spe auxilij ab Antiocho, posteaquam legati missi ad regem nihil in eo esse præsidij retulerant: tum portas aperuerunt, pacti: ne quid hostile paterẽtur. Cum signa in urbem inferrentur: & pronuntiasset prætor: parci se deditis uelle: clamor undiq; est sublatus: indignum facinus esse Phocænses nunquam fidos socios, semper infestos hostes impune eludere. ab hac uoce, uelut signo à

prætore dato, ad diripiendam urbem passim discurrerunt. Aemylius primo resistere, & reuocare: dicendo captas, non deditas diripi urbes: sed in his tamen imperatoris, non militum arbitrium esse. posteaquam ira, et auaritia imperio potentiora erant: præconibus per urbem missis, liberos omnes in forum ad se conuenire iubet: ne uiolarentur: & in omnibus, quæ ipsius potestatis fuerunt: fides constitit prætoris. urbem, agrosq́;, & suas leges ijs restituit: & quia iam hyems appetebat: Phocææ portus ad hybernandum classi delegit. Per idem ferè tempus consuli transgresso Aeniorum, Maronitarumq́; fines nuntiatur: uictam regiam classem ad Myonnesum, relictamq́; à præsidio Lysimachiã esse. Id multo quàm de nauali uictoria lætius fuit. utiq; posteaquam eò uenerunt: refertaq; urbs omnium rerũ commeatibus, uelut in aduentum exercitus præparatis, eos excepit: ubi inopiam ultimam, laboremq́; in obsidẽda urbe proposuerant: ibi paucos dies statiua habuere: ut impedimenta, ægriq́; consequerẽtur: qui passim per omnia Thraciæ castella fessi morbis, ac longitudine uiæ relicti erant. Receptis omnibus ingressi rursus iter per Chersonnesum Hellespontum perueniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad traijciendum præparatis, uelut in pacato litore nullo prohibente, alijs aliò delatis nauibus, sine tumultu traiecere. Ea uero res Romanis auxit animos, concessum sibi trãsitum cernentibus in Asiã: quam rem magni certaminis futuram crediderant. Statiua deinde ad Hellespontum aliquandiu habuerunt: quia dies forte, quibus ancylia mouentur: religiosi ad iter inciderant. ijdem dies P. Scipionem propiore etiam

religione, quia salius erat: disiunxerant ab exercitu: causáq; & is ipse moræ erat: dum consequeretur. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra uenerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata: quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora & cunctatio Romanorum: quos, simul Asiam attigissent: effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire consulem, quàm P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat: in eo maximam spem habebat: præterquam quod & magnitudo animi, & satietas gloriæ placabilem eum maxime faciebat: notumq; erat gentibus: qui uictor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset: etiam quod filius eius captus in potestate regis erat. Is ubi, & quando, & quo casu captus sit: sicut pleraq; alia, parum inter authores constat. alij in principio belli à Chalcide Oricum petentem circumuentum ab regijs nauibus tradunt. alij: posteaquã transitum in Asiam est: cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obuiam equitatu cũ reciperet sese: in eo tumultu delapso equo cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse. Illud satis constat: si pax cum populo romano maneret: hospitiumq; priuatim regi cum Scipionibus esset: neq; liberalius, neq; benignius haberi, coliq; adolescentem, quàm cultus est, potuisse. Ob hæc cum aduentum P. Scipionis legatus expectasset: ubi is uenit: consulem adit: petitq;: ut mandata audiret. Aduocato frequenti concilio legati uerba sunt audita. Is, multis ante legationibus nequicquã ultro citroq; de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi sibi esse dixit: quod priores legati nihil impetras-

sent. Smyrnam enim, & Lampsacum, & Alexandriam Troadem, & Lysimachia in Europa iactatas in illis disceptationibus esse: quarum Lysimachia cessisse regem: ne quid in Europa habere eum dicerent. eas, quæ in Asia sunt, ciuitates tradere paratum esse: & si quas alias Romani, quod suarum partiũ fuerint, uindicare ab imperio regio uelint. impensæ quoq; in bellum factæ partem dimidiam regem præstaturum populo romano. Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit: ut memores rerum humanarum et suæ fortunæ moderarentur: & alienam ne urgerent. finirent Europa imperium. id quoq; immensum esse: et parari singula acquirendo facilius potuisse: quàm uniuersa teneri posse. Quod si Asiæ quoq; partem aliquam abstrahere uelint: dummodo non dubijs regionibus finiant: uinci suam temperantiam romana cupiditate pacis & concordiæ causa regem passurũ. Ea, quæ legato magna ad pacẽ impetrandã uidebantur: parua Romanis uisa. nam & impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant: cuius culpa bellum excitatum esset: et non Ionia modo, atq; Aeolide deduci debere præsidia regia: sed sicut Græcia omnis liberata eẽt: ita quæ in Asia sint, omnes liberari urbes. id aliter fieri non posse: quàm ut cis Taurũ montẽ posses sione Asiæ Antiochus cedat. Legatus posteaquam nihil æqui in concilio impetrare se censebat: priuatim (sic enĩ imperatum erat) P. Scipionis tentare animum est conatus. Omnium primum ei sine pretio filium redditurũ regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis, et moris romani, auri pondus ingens est pollicitus: et, nomine tan

tum regio excepto, societatem omnis regni: si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio. Quod Romanos omneis, quod me, ad quem missus es: ignoras: minus miror: cum te fortunam eius, à quo uenis: ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat: ne Chersonnesum intraremus: aut ad Hellespontum obsistendum: ne in Asiam trajceremus: si pacem tanquam à solicitis de belli euentu petituri eratis. concesso uero in Asiam transitu, & nō solum frenis, sed etiam iugo accepto, quae disceptatio ex aequo, cum imperium patiendum sit, relicta est? Ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo: alijs deos precor ne unquam fortuna egeat mea: animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me esse in se sentiet: si priuatam gratiam pro priuato beneficio desyderabit: sed publicae nec habebo quicquam ab illo: nec dabo. quod in praesentia dare possim, fidele consilium est. abi: nuntia meis uerbis: bello absistat: pacis conditionem nullam recuset. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore bellis Asiam ratum: quando perinde ac uicto iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in praesentia mentione pacis, totam curam in belli apparatum intendit. Consul omnibus praeparatis ad proposita exequenda, cum ex statiuis mouisset: Dardanum primum, deinde Rhoeteum, utraq; ciuitate obuiam effusa, uenit inde Ilium processit: castris'q; in campo, qui est subiectus moenibus, positis, in urbem, arcem'q; cum ascendisset: sacrificauit Mineruae praesidi arcis: & Iliensibus in omni rerum, uerborum'q; honore ab se oriundos Romanos praeferentibus: & Romanis laetis origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis

peruenerunt. Eò & omnes, & rex Eumenes, conatus primo ab Hellesponto reducere classem in hyberna Elæã, aduersis deinde uentis cum aliquot diebus superare Lecton promontoriũ non potuisset: in terram egressus, ne deesset principijs rerum: quà proximum fuit, in castra romana cum parua manu contendit. Ex castris Pergamum remissus ad commeatus expediendos, tradito frumento quibus iusserat COS: in eadem statiua redijt. Inde plurium dierum præparatis cibarijs, consiliũ erat ire ad hostem, priusquam hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatiram erant. ibi cum audisset Antiochus: P. Scipionem ægrum Elæam delatum: legatos, qui filium ad eum reducerent: misit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit. satiatusq; tandem complexu filij, Renunciate, inquit: gratias regi me agere: referre gratiam aliã nunc non posse: quàm ut suadeã: ne ante in aciem descendat: quàm ut in castra me redisse audierit. Quanquam LX millia peditum, plus XII millia equitum animos interdum ad spem certaminis faciebant: motus tamen Antiochus tanti authoritate uiri, in quo ad incertos belli euentus omnia fortunæ posuerat subsidia: recepit se, transgressus Phrygum amnem: circaq; Magnesiam, quæ ad Sipylum est: posuit castra. & ne, dum extrahere tempus uellet, munimenta Romani tentarent: fossam sex cubitis altam, XII latam cum duxisset: extra duplex uallum fossæ circundedit: interiore labro murum cum turribus crebris obiecit: unde facile arceri trãsitu fossæ hostis posset. Consul circa Thyatiram regem esse ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyr-

cinnum campum descendit. inde cum profectum audisset: secutus uestigia citra Phrygium amnem quatuor millia ab hoste posuit castra. Eo mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erant: & Dacæ quidam, aliarumq; gentium sagittarij equiti intermisti) tumultuose amne traiecto, in stationes impetum fecerunt. Primo turbauere in compositos: deinde cum longius certamen fieret: Romanorũ ex propinquo castris facile subsidio cresceret numerus: regij fessi iam, & plures non sustinentes recipere se conati, circa ripam amnis, priusquã flumen ingrederentur, ab instantibus tergo aliquot interfecti sunt. Biduum deinde silentiũ fuit, neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt: & duo millia ferme, & quingentos passus ab hoste posuerunt castra. Metantibus, & muniendo occupatis tria millia delecta equitum peditumq; regiorum magno terrore, ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in statione erant: duo tamen millia per se, nullo à munimento castrorum milite auocato, & primo æquum prælium sustinuere: & crescente certamine pepulerunt hostes, centum ex his occisis, centum fermè captis. Per quatriduum insequens instructæ utrinq; acies pro uallo stetere. quinto die Romani processere in medium campi. Antiochus nihil promouit signa: ita ut extremi minus mille pedes à uallo abessent. Consul posteaquam detrectari certamen uidit: postero die in concilium aduocauit, quid sibi faciendum esset: si Antiochus pugnandi copiam nõ faceret. instare hyemem: aut sub pellibus habendos milites fore: aut si concedere in hyberna uellent, differendum esse in æsta

tem bellum. Nullum unquam hostem Romani æque cō tempserunt. conclamatum undiq; est: duceret extemplo: & uteretur ardore militum: qui, tanquam non pugnandum cum tot millibus hostium, sed par numerus pecorū trucidandus esset: per fossas, per uallum castra inuadere parati erant: si in prælium hostis non exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter, & qua parte adiri uallum hostium posset, missus, postea quam omnia certa retulit: postero die propius castra admoueri placuit. tertio signa in medium campi prolata: & instrui acies cœpta est. Nec Antiochus ultra tergiuersandum ratus, ne & suorum animos minueret detrectando certamen, & hostium spem augeret, & ipse copias eduxit, tantum progressus à castris: ut dimicaturum appareret. Romana acies unius propè formæ fuit & hominum, & armorum genere. duæ legiones romanæ, duæ sociûm ac latini nominis erant: quina millia & quadragenos singulæ habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: hastatorum prima signa, deinde principum erant: triarij postremos claudebant. Extra hanc ueluti iustam aciem à parte dextera consul Achæorum cetratis immistos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditum æquata fronte instruxit: ultra eos equitum minus tria millia opposuit: ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus romanus erat: extremos Trallos & Cretenses (quingentorum utrique numerum explebant) statuit. læuum cornu non uidebatur egere talibus auxilijs: quia flumen ab ea parte, ripæq; diruptæ claudebant: quatuor tamen inde turmæ equitum oppositæ. Hæc summa

copiarum erat Romanis: & duo millia mistorum Macedonum, Thracumq́;: qui uolũtate secuti erant. hi præsidio relicti sunt castris. sexdecim elephantos post triarios in subsidio locauerunt. nam præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum (erant autem quatuor & L) sustinere non uidebantur posse: ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt: siue quia magnitudine, (longe enim illi præstant) siue robore animorum uincuntur. Regia acies uaria magis multis gentibus, dissimilitudine armorum, auxiliorumq́; erat. X & sex millia peditum more Macedonum armati fuere: qui Phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in frontem in decem partes diuisa. ptes eas ĩterpositis binis elephãtis distinguebat. à fronte introrsus in duos et XXX ordĩnes armatorũ acies patebat. hoc et roboris in regĳs copĳs erat: & perinde cum alia specie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipsi erant: addebant speciem frontalia, & cristæ, & tergo impositæ turres, turribusq́; superstantes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum Phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorum opposuit. his tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipsi appellant) adiunxit. addita his ala mille fermè equitum. hanc Gemeam uocabant. medĳ erant lecti uiri, & eiusdem regionis misti multarum gentium equites. continens his grex XVI elephantorum est oppositus in subsidĳs. ab eadem parte paulum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides à genere armorum appellabantur. Dacæ deinde equites sagittariorum mille & ducentûm:

leuis armatura trium millium. pari fermè numero pars Cretenses, pars Tralles, duo millia & quingenti missi sagittarijs adiuncti erant. extremum cornu claudebant quatuor millia musti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarij. Ab læuo cornu Phalangitis adiuncti erant Gallogræci pedites mille & quingenti. similiter his armati duo millia Capadocum ab Ariarathe missi erant: regij inde auxiliares musti omnium generũ duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alij equites. regia ala leuioribus tegumentis suis, equorumq; alio haud dissimili habitu: Syri pleriq; erant Phrygibus & Lydis immusti. ante hunc equitatũ falcatæ quadrigæ, & cameli, quos appellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita: ut ex tanta altitudine cõtingere hostem possent. inde alia multitudo par ei, quæ in dextero cornu erat: primi Tarentini: deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes mille: & eodem armatu Cares, & Cilices mille & quingenti: & totidem Tralles: & tria millia cetratorum: Pisidæ hi erant, & Pamphylij, & Lycij: tum Cyrtæorum, & Elymæorum paria in dextero cornu locati auxilia: & XVI elephanti modico interuallo distantes. Rex ipse in dextero cornu erat: Seleucum filium, & Antipatrum, fratris filium, in læuo præposuit: media acies tribus permissa: Mynioni, & Zeusidi, & Philippo magistro elephantorum. Nebula matutina crescente die leuata in nubes caliginem dedit: humor inde ab austro uelut perfudit omnia. quæ nihil ad malum Romanis, eadem perincõ

moda regijs erant. nam & obscuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omneis parteis cōspectũ: & humor toto ferè graui armatu nihil gladios, aut pila hebetabat. regij tã lata acie ne ex medio q̃dem cornu sua circũspicere poterãt: nedũ extremi inter se cōspicerentur: & humor arcus, fundasq́;, et iaculorũ amẽta emollierat. falcatæ quoq; quadrigæ, q̃bus se pturbaturum hostiũ aciem Antiochus crediderat: in suos terrorem uerterunt. Armatæ aũt in hunc maxime modum erant. cuspides circa temonẽ ab iugo decẽ cubita extantes uelut cornua habebant: q̃bus quicquid obuiũ daretur, transfigerẽt: & in extremis iugis binæ circa eminebant falces: altera æquata iugo: altera inferior in terrã deuexa: illa, ut quicq̃d ab latere obijceretur, abscinderet: hæc, ut prolapsos subeuntesq́; cōtingeret. item ab axibus rotarũ utrinq; binæ eodẽ modo diuersæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, q̃a, si aut in extremo, aut in medio locatæ forent, p suos agendæ erãt: in prima acie, ut ante dictũ est, locauerat rex. Quod ubi Eumenes uidit, haud ignarus pugnæ, & q̃ anceps esset auxilij genus, si quis pauorẽ magis eq̃s inijceret, q̃ iusta adoriretur pugna: Cretẽses sagittarios, funditoresq́;, & iaculatores equitũ non confertos, sed q̃maxime possint, dispersos excurrere iubet: exq́; omnibus simul partibus tela ingerere. Hæc uelut procella partim uulneribus missiliũ undiq; coniectorũ, partim clamoribus dissonis ita cōsternauit equos: ut repẽte uelut effrenati passim incerto cursu ferrentur: quorũ impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & uelox Cretensis momento declinabant: & equos insequendo, tumultum ac

pauorem equis, camelisq́; , & ipsis simul consternatis au gebant, clamore & ab alia circunstantium turba mul tiplici adiecto. Ita medio inter duas acies cãpo exigun tur quadrigæ: amotoq́; inani ludibrio, tũ demum ad iu stum prœliũ, signo utrinq; dato, concursum est. Cæterũ uana illa res ueræ mox cladis causa fuit. auxilia enim subsidiaq́;, quæ proxime locata erant: pauore & con- sternatione quadrigarũ territa, & ipsa in fugam uer- sa nudarunt omnia usq; ad cataphractos eqtes. ad quos cum dissipatis subsidijs peruenisset equitatus romanus: ne primum quidẽ impetum pars eorum sustinuerunt: alij fusi sunt: alij propter grauitatẽ tegumentorũ, armo rumq́; oppressi sunt. totum deinde læuum cornu incli nauit: & turbatis auxiliaribus, qui inter equites, quos appellant Phalangitas, erant: usq; ad mediam aciẽ ter ror peruenit. Ibi simul perturbati ordines: & impedi tus intercursu suorum usus prælongarum hastarum: (sarissas Macedones uocant) intulere signa romanæ le giones: & pila in perturbatos coniecere. ne interpositi quidem elephanti militem romanũ deterrebant, assue tum iã ab africis bellis è uitare impetũ belluæ ex trãs uerso, aut pilis incessere, aut, si propius subire posset, gla dio neruos incidere. Iam media acies fere omnis à fró te prostrata erat: & subsidia circumita à tergo cæde= bantur: cum in parte alia fugam suorum, & propè iã ad ipsa castra clamorem pauentium accepere. nanq; Antiochus à dextero cornu, cũ ibi fiducia fluminis nul la subsidia cerneret, præter quatuor turmas eqtũ: & eas, dum applicant se suis, ripam nudantes: impetum in eam partem cum auxilijs, & cataphracto equitatu *

fecit: nec à fronte tantum instabat: sed circumito à flu mine cornu, iam ab latere urgebat: donec fugati equites primum, deinde proximi peditũ effuso cursu ad castra compulsi sunt. Præerat castris M. Aemylius tribunus militũ, M. Lepidi filius: qui post annos paucos pontifex maximus factus est. is quà fugã cernebat suorũ, cum præsidio omni occurrit: & stare primo, deinde redire in pugnã iubebat, pauorem, & turpẽ fugam increpãs. minæ exinde erãt: in perniciẽ suam cæcos ruere: ni dicto parerent. postremo dat signũ suis: ut primos fugien tium cædant: turbã insequẽtium ferro, & uulneribus in hostes redigant. Hic maior timor minorẽ uicit. ancipiti coacti metu primo constiterunt: deinde & ipsi redie re in pugnã: & Aemylius cum suo præsidio (erant autem duo millia uirorũ fortium) effuse sequente rege, acriter restitit: & Attalus Eumenis frater à dextero cornu, à quo læuum hostiũ primo impetu fugatum fue
* rat: ab sinistro fugã suorum, & tumultũ circa castra uidit: in tempore cũ ducentis eqtibus aduenit. Antiochus, posteaq̃ & eos, quorum terga modo uiderat: repetentes pugnam, & aliã & à castris, & ex acie affluentem turbam conspexit: in fugã uertit equum. ita utroq; cornu uictores Romani per aceruos corporũ, quos in media maxime acie cumulauerant: ubi & robur fortissimorum uirorũ, & arma grauitate fugã impedierant: per gunt ad castra diripienda. equites primi omniũ Eume-
* nis, deinde & alius equitatus toto passim campo sequũ tur hostẽ: & postremos ut quosq; adepti sunt, cædunt. cæterum fugientibus maior pestis intermistis quadrigis,
* elephantisq;, & camelis erat: & sua ipsorũ turba: cũ

solutis ordinibus uelut cæci super alios alij ruẽtes incur su bæluarũ obtererentur. In castris quoq; ingens, & maior propè, quàm in acie cædes est edita. nã & primorum fuga in castra maxime inclinauit: & huius fi ducia multitudinis, quæ in præsidio erat: pertinacius pro uallo pugnarunt. retenti in portis, uallóq;, quæ se impetu ipso capturos crediderant, Romani, posteaq̃ tandẽ perruperunt: ab ira grauiorẽ ediderũt cædem. Ad quinquaginta millia peditũ cæsa eo die dicuntur: equitum quatuor millia: mille, & quadringẽti capti: & qn decim cum rectoribus elephãti. Romanorũ aliquot uul nerati sunt: ceciderunt nõ plus CCC pedites, quatuor & uiginti equites: & de Eumenis exercitu quinq; et uiginti. Et illo quidem die uictores direptis hostiũ castris cũ magna præda in sua reuerterunt. postero die spoliabant cæsorũ corpora: & captiuos contrahebant. legati ab Thyatira, & Magnesia, & ab Sipylo ad dedendas urbes uenerũt. * Antiochus cũ paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorũ media fermè nocte Sardeis cõcessit. inde cum audisset: Seleucum filium, & quosdã amicorum Apameam prægressos & ipse quarta uigilia cũ coniuge, ac filia petit Apameã: Zenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiæ præposito. quibus spretis, consensu oppidanorum, et militum, q in arce erant: legati ad consulem missi sunt. Sub idẽ ferè tempus & ab Trallibus, & à Magnesia, quæ super Mæandrũ est: & ab Epheso legati ad dedendas urbes uenerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna: & classe usq; ad Pataram Lyciæ præteruectus, metu stationis Rho=

diarum nauium, quæ ad Megisten erat: in terrã egres sus cum paucis itinere pedestri Syriam petit. Asiæ ciuitates in fidem consulis, ditionemq; populi romani sese tradebant. Sardibus iã consul erat: & eò P. Scipio ab Elæa, cum primum pati laborem uiæ potuit: uenit. Sub idem ferè tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem à consule petit: impetrauitq;: ut oratores mittere liceret regi. paucos post dies Zeusis, qui præfectus Lydiæ fuerat: & Antipater, fratris filius, uenerunt: prius Eumene conuento, quem propter uetera certamina auersum maxime à pace credebant esse: & placatiore eo et sua et regis spe inuento. tum P. Scipionem, & per eum consulem adierunt: præbitoq; ijs petentibus frequenti concilio ad mandata edenda, Non tã quid ipsi dicamus, habemus, inquit Zeusis: quàm ut à uobis quæramus romani: quo piaculo expiare errorem regis, pacem ueniamq; impetrare à uictoribus possimus. Maximo semper animo uictis regibus, populusq; ignouistis. quanto id maiore, & placatiore animo decet uos facere in hac uictoria: quæ uos dominos orbis terrarum fecit? positis iam aduersus omnes mortales certamnibus, haud secus, quàm deos consulere, & parcere uos generi humano oportet. Iam ante quàm legati uenirẽt: decretũ erat, qd respõderetur. respõdere Africanũ placuit. is in hũc modũ locutus fertur. Romani ex ijs, quæ in deûm immortalium potestate erant: ea habemus, quæ dij dederunt: animos, qui nostræ mentis sunt: eosdem in omni fortuna gessimus: gerimusq;: neq; eos secundæ res extulerunt: nec aduersæ minuerunt. eius rei, ut alios omittam: Annibalem uestrum uo

bis darem testem: nisi uos ipsos dare possem. Postea quã Hellespontum traiecimus: priusquam castra regia, priusquam aciem uideremus: cum communis mars, & incertus belli euentus esset: de pace uobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones: easdem nunc uictores uictis ferimus. Europa abstinete: Asiaq; omni, quæ cis Taurum montem est: decedite. pro impensis deinde in bellum factis XV millia talentum euboicorum dabitis: quingenta præsentia: duo millia & quingenta, cum senatus populusq; romanus pacem comprobauerint: mille deinde talentûm per XII annos. Eumeni quoq; reddi CCCC talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est: placet. Hæc cum pepigerimus: facturos uos ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus: si obsides uiginti nostro arbitratu dabitis. Sed nunquam satis liquebit nobis: ibi pacem esse populo romano: ubi Annibal erit. eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoq; Aetolum, concitatorem ætolici belli, qui & illorum fiducia uos, & uestra illos in nos armauit: dedetis: & cum eo Mnasymmachum Acarnânem, & Calcidenses Philonem, & Eubulum. In deteriore sua fortuna pacem faciet rex: quia serius facit, quàm facere potuit. si nunc remoratus fuerit: sciat: regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi: quàm à medijs ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege missi erant legati: ut omnem pacis conditionem acciperent. itaque Romam mitti legatos placuit. Consul in hyberna exercitum Magnesiam ad Mæandrum, & Tralleis, Ephesum'que diuisit.

Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt: & legati, qui Romam irent: uenerunt. Eumenes quoq; eodem tempore profectus est Romam: quo legati regis. secutae eos sunt legationes omniũ Asiae populorum. Dum haec in Asia geruntur: duo ferè sub idem tempus cum triumphi spe praetores de prouincijs Romam redierunt: Q. Minutius ex Liguribus: M. Attilius ex Aetolia. Auditis utriusq; rebus gestis, Minutio negatus triumphus: Attilio magno consensu decretus: is'q; triumphans de rege Antiocho, & Aetolis urbem est inuectus. Praelata in eo triumpho sunt signa militaria CCXXX: & argenti infecti tria millia pondo: signati tetradrachmûm atticûm CXIII millia: cistophori CCXLVIII: uasa argentea caelata multa, magni'q; ponderis. tulit & supellectilem regiam argenteam, ac uestem magnificã, coronas aureas, dona sociarum ciuitatum, XLV, spolia omnis generis: captiuos nobiles, Aetolos, & regios duces sex & triginta duxit. Democritus Aetolorũ dux paucos ante dies cum è carcere nocte effugisset: in ripa Tyberis cõsecutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & spectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit laetitiam nuntius ex Hispania tristis: aduersa pugna in Vascetanis ductu L. Aemylij proconsulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis, sex millia de exercitu romano cecidisse: caeteros pauentes intra uallum cõpulsos aegre castra defendisse: & ad modum fugientiũ magnis itineribus in agrum pacatũ reductos. Haec

ex Hispania

ex Hispania nuntiata. Ex Gallia legatos Placentinorum, & Cremonensium L. Auruncleius prætor in senatum introduxit. Iis querētibus inopiam colonorum, alijs belli casibus, alijs morbo absumptis, quosdam tædio accolarum gallorum reliquisse colonias, decreuit senatus: uti C. Lælius Cons, si ei uideretur, sex millia familiarum conscriberet: quæ in eas colonias diuiderentur: & ut L. Auruncleius prætor triunuiros crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. Attilius Serranus, L. Valerius, P. filius, Flaccus, L. Valerius, C. filius, Tappo. Haud ita multo post, cum iam consularium comitiorum appeteret tempus: C. Lælius Cons ex Gallia Romam rediјt. is non solum ex facto absente se S. C. in supplementum Cremonæ, & Placentiæ colonos scripsit: sed ut nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuisset, deducerentur, & retulit: & authore eo patres censuerunt. Eodem tempore L. Aemylij prætoris literæ allatæ de nauali pugna ad Myonesum facta, & L. Scipionem consulem exercitum in Asiam traiecisse. Victoriæ naualis gratia in unum diem supplicatio decreta est: in alterum diem: quod exercitus romanus tum primum in Asia posuisset castra: ut ea res prospera & læta eueniret. uicenis maioribus hostijs in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. Inde consularia comitia magna contentione habita. M. Aemylius Lepidus petebat, aduersa omnium fama: quod prouinciam Siciliam petendi causa, non consulto senatu ut sibi id facere liceret, reliquisset. petebant cum eo M. Fuluius Nobilibor, Cn. Manlius Volso, M. Valerius Messala. Fuluius Cons unus creatur: cum cæ-

teri centurias non explessent. isq; postero die Cn. Manlium, Lepido deiecto (nam Messala tacuit) collegam dixit. Praetores exinde facti, duo Q. Fabij, Labeo, & Pictor, (flamen quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, L. Posthumius Albinus, L. Plautius Hypseus, L. Bebius Diues. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Volsone Cons, Valerius Antias author est, rumorem celebrem Romae fuisse: & penè pro certo habitum: recipiendi Scipionis adolescentis causa consulem L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipsos comprehensos esse: & ducibus captis confestim ad castra romana exercitum ductum: eaq; expugnata: & deletas omnes copias Romanorum esse: ob haec Aetolos sustulisse animos: & abnuisse imperata facere: principesq; eorum in Macedoniam, & in Dardanos, & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos: haec qui nuntiarent, Romam A. Terentium Varronem, & M. Claudium lepidum ab A. Cornelio propraetore ex Aetolia missos esse. Subtexit deinde fabulae huic: legatos aetolos in senatum inter caetera hoc quoque interrogatos esse: unde audissent imperatores romanos in Asia captos ab Antiocho rege: & exercitum deletum esse? Aetolos respondisse: ab suis legatis se, qui cum consule fuerint: certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium authorem habeo: neque affirmata res mea opinione sit: nec pro uana praetermissa. Aetoli legati in senatum introducti, cum & causa eos sua, & fortuna hortaretur: ut confitendo seu suae culpae, seu errori ueniam peterent supplices: orsi à beneficijs in po

pulum romanum, & propè exprobrantes uirtutem suam in Philippi bello, & offenderunt aures insolentia sermonis: & eò, uetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt: ut haud paulo plurium maleficiorum gentis, quàm beneficiorum memoria subiret animos patrum: & quibus misericordia opus erat: iram & odium irritarent. Interrogati ab uno senatore, permitterent'ne arbitrium de se populo romano? deinde ab altero, habituri'ne eosdem, quos populus romanus, socios, & hostes essent? nihil ad ea respondentes, egredi templo iussi sunt. Conclamatum deinde propè ab uniuerso senatu est: totos adhuc Antiochi Aetolos esse: & ex unica ea spe pendere animos eorum itaque bellum cum haud dubijs hostibus gerendum: perdomandumq́; feroces animos esse. Illa etiam res accendit: quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis petebant: Dolopiæ, atque Athamaniæ bellum inferebant. Senatusconsultum in M. Atilij sententiam, qui Antiochum, Aetolosq́; deuicerat: factum est: ut Aetoli eo die iuberentur proficisci ab urbe: & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter eorum missus: denuntiatumq́;: si qua deinde legatio ex Aetolis: nisi permissu imperatoris, qui eam prouinciam optineret: & cum legato romano uenisset Romam: pro hostibus omnes futuros. Ita dimissi Aetoli. De prouincijs deinde consules retulerunt. sortiri eos Aetoliam, & Asiá placuit. qui Asiam sortitus esset: exercitus ei, quem L. Scipio haberet: est decretus: & in eius supplementum quatuor millia peditum romanorum, ducenti equites, & sociorū ac latini nominis octo millia peditum, & quadrin

genti equites: his copijs ut bellum cum Antiocho gereret.
Alteri consuli exercitus, qui erat in Aetolia: est decre-
tus: & ut suplementum scriberet permissum, ciuium
sociorumq; eundem numerũ: quem collega. naues quoq;
idem Cons, quæ priore anno paratæ erant: ornare ius
sus: ac ducere secum: nec cum Aetolis solum bellum ge
rere: sed etiam in Cephaleniam insulam trajcere. Mã
datum eidem: si per commodum reip. facere posset: ut
ad comitia Romam rediret. nam præterquam quod ma
gistratus annui subrogandi essent: censores quoq; pla-
cere creari. si qua res eum teneret: senatum certiorem fa
ceret: se ad comitiorum tempus occurrere nõ posse. Ae-
tolia M. Fuluio, Asia Cn. Manlio sorte euenit. Præto-
res deĩde sortiti sunt, L. Posthumius Albinus urbanã, et
ĩter peregrinos, M. Sẽpronius Tuditanus Siciliã, Q.
Fabius Pictor flamẽ q̃rinalis Sardiniã, Q. Fabius La
beo classem, L. Plautius Hypseus Hispaniã citeriorem,
L. Bebius Diues Hispaniã ulteriorẽ. Siciliæ legio una,
& classis, quæ in ea prouĩcia erat: decreta. & ut duas
decimas frumenti nouus prætor imperaret Siculis. ea-
rum alteram in Asiam, alteram in Aetoliam mitte-
ret. Idẽ & ab Sardis exigi, atq; ad eosdẽ exercitus id
frumentum, ad quos siculũ, deportari iussum. L. Bebio
supplementum in Hispaniã datum mille romani pedi-
tes, equites quinquaginta, & sex millia peditum latini
nominis, & CC equites. Plautio Hypseo in Hispaniã
citeriorẽ mille romani dati sunt pedites: duo millia sociũ
latini nominis, et ducenti equites. cũ his supplemẽtis ut
singulas legiones duæ Hispaniæ haberent. Prioris anni
magistratibus, C. Lælio cũ suo exercitu prorogatũ in

annum imperium est prorogatum & P. Iunio propraetori in Hetruria cum eo exercitu: qui in prouincia esset: & M. Tutio propraetori in Brutijs, et Appulia. Priusquam in prouincias praetores irent: certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabiũ Pictorem flamnem quirinalem: quale patrum memoria inter L. Metellum, & Posthumium Albinum fuerat. Consulem illum cum C. Luctatio collega in Siciliã ad classem proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus pontifex maximus. praetorẽ hunc, ne in Sardiniã proficisceretur, P. Licinius tenuit. & in senatu, & ad populũ magnis contentionibus certatum est: & imperia inhibita ultro, citroq;: et pignora capta: & mulctae dictae: & tribuni appellati: & prouocatum ad populum est. religio ad postremum uicit: ut dicto audiens esset flamen põtifici. & mulctae ex iussu populi remissae. ira prouinciae ereptae praetorem magistratu abdicare se conantem patres authoritate sua deterruerunt: & ut ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi milites legendi erant) perfectis, consules, praetoresq; in prouincias proficiscuntur. Fama deinde de rebus in Asia gestis temere uulgata sine authore: & post dies paucos nuntij certi, literaeq; imperatoris romam allatae. quae non tantum gaudium ab recenti metu attulerunt: (desierant enim uictũ in Aetolia metuere) quàm auerterunt famam: quod ineuntibus id bellum grauis hostis & suis uiribus, & quod Annibalem rectorem militiae haberet: uisus fuerat. nihil tamen aut de consule mittendo in Asiam mutandũ, aut minuendas eius copias censuerunt: metu, ne

cum Gallis foret bellandum. Haud multo post M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex, Rhodijq; Romam uenerunt. Cotta in senatu primum, deinde in concionem iussu patrum, quæ acta in Asia essent, exposuit. supplicatio inde in triduum decreta est: & XL maiores hostiæ immorali iussæ. Tum omnium primum Eumeni senatus datus est. Is cũ breuiter et egisset gratias patribus: quod obsidione se, ac fratrem exemissent: regnumq; ab iniurijs Antiochi uindicassent: & gratulatus esset: quod mari terraq; prospere res gessissent: quodq; regem Antiochum fusum, fugatumq;, & exutum castris, prius Europa, post & Asia, quæ cis Taurum montem est: expulissent: sua deinde merita malle eos ex imperatoribus suis, legatisq;, quàm se commemorante cognosci, dixit. Hæc approbantibus cunctis, iubentibus'que dicere ipsum omissa in id uerecundia, quid sibi ab senatu, populoq; romano tribui æquum censeret: propensius cumulatiusq;, si quo possit, prout eius merita sint, senatum facturum: ad ea rex.

Si ab alijs sibi præmiorum optio deferretur: libenter, data modo facultate consulendi senatum romanum, consilio amplissimi ordinis usurum fuisse: ne quid aut immoderate cupisse, aut petisse parum modeste uideri posset. uerum enimuero cum ipsi daturi sint: multo magis munificentiam eorum in se, fratresq; suos ipsorum arbitrij debere esse. Nihil hac oratione eius P. C. deterriti sunt, quo minus dicere ipsum iuberẽt. et cũ aliquandiu hinc indulgentia, hinc modestia inter permittentes inuicem, non magis mutua, quàm inexplica-

bili facilitate certatum esset: Eumenes templo excessit. Senatus in eadem perstare sententia: ut absurdum esse diceret: ignorare regem quid sperans, aut petens uenerit. quae accommoda regno suo sint, ipsum optime scire: Asiam longe melius, quàm senatum nosse. reuocandum igitur, et cogendum, quae uellet, quaeq; sentiret, expromere. Reductus à praetore in templum rex, & dicere iussus, Perseuerassem, inquit, tacere P. C: nisi Rhodiorũ legationem mox uocaturos uos scirem: & illis auditis, mihi necessitatem fore dicendi. quae quidem eo difficilior oratio erit: quod ea postulata eorum futura sunt: ut nó solum nihil, quod contra me sit: sed ne quod ad ipsos quidem proprie pertineat: petere uideantur. agent enim causam ciuitatum graecarum: & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium est, quin & à nobis auersuri sint non eas modo ciuitates, quae liberabuntur: sed etiam ueteres stipendiarias nostras: sibi autem tanto obligatos beneficio, uerbo socios, re uera subiectos imperio, & obnoxios habituri sint? & (si dijs placet) cum has tantas opes affectabunt: dissimulabunt ulla parte id ad se pertinere: uos modo id decere, & conueniens esse antefactis, dicent. Haec uos ne decipiat oratio, prouidendum uobis erit: ne'ue non solum inaequaliter alios nimium deprimatis ex socijs uestris: alios praeter modum extollatis: sed etiam ne qui aduersus uos arma tulerint: in meliore statu sint, quàm socij, & amici uestri. Quod ad me attinet: in alijs rebus cessisse intra finem iuris mei cuilibet uideri malim: quàm nimis pertinaciter in optinendo eo tetendisse. in certamine autem amicitiae uestrae, beneuolentiae erga uos, hono

ris, qui a' uobis habebitur: minime æquo animo uinci possum. Hanc ego maximam hæreditatem a' patre accepi. qui primus omnium Asiam, Græciamq; incolentium in amicitiam uestram uenit: eamq; perpetua, & constanti fide ad exaremum finem uitæ perduxit: nec animum duntaxat uobis bonum, ac fidelem præstitit: sed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia gessistis, terrestribus naualibusq;: omni genere commeatuū ita, ut nemo sociorum uestrorum æquari ulla parte posset: uos adiuuit. postremo cum Bœotios ad societatem uestram hortaretur: in ipsa concione intermortuus haud multo post expirauit. Huius ego uestigia ingressus uoluntate quidem, & studio in colendis uobis adijcere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipsis, meritisq;, & impensis officiorum ut superare possem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Asia gestum præbuerunt materiam. Rex Asiæ, & partis Europæ Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dabat: restituebat extemplo ciuitates, quæ defecerant a' nobis: spem magnam in posterum amplificandi regni faciebat: si secū uos aduersus bellū gessissem. Non gloriabor eo, quod nihil in uos deliquerim. illa potius, quæ uetustissima domus nostræ uobiscū amicitia digna sunt: referā terrestribus, naualibusq; copijs, ut nemo uestrorum sociorum me æquiparare posset: imperatores uestros adiuui: commeatus terra marique suppeditaui: naualibus prælijs, quæ multis locis facta sunt: omnibus affui: nec labori meo, nec periculo usquam peperci. quod miserrimum est in bello: obsidionem passus sum, Pergami inclusus cum discrimine ultimo simul uitæ regniq;.

liberatus deinde obsidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei castra haberent: relictis rebus meis tota classe ad Hellespontum L. Scipioni consuli uestro occurri: ut eum in traijciendo exercitu adiuuarem. Postquam in Asiam exercitus uester est transgressus: nunquam à consule abscessi: nemo miles romanus magnis assiduus in castris uestris fuit, quàm ego, fratresq; mei: nulla expeditio, nullum equestre praelium sine me factum est. in acie ibi steti: eam partem sum tutatus: in qua me consul esse uoluit. Non sum hoc dicturus P. C: quis hoc bello meritis erga uos mecum cōparari potest? ego nulli omnium neque populorum, neq; regum, quos in magno honore habetis: non ausim me comparare. Masanissa hostis uobis antequam socius fuit: nec incolumi regno cum auxilijs suis, sed extorris, expulsus, amissis omnibus copijs, cum turma equitum in in castra confugit uestra. tamen eum, quia in Africa aduersus Syphacem, & Carthaginenses fideliter, atq; impigre uobiscum stetit: non in patrium solum regnum restituistis: sed adiecta opulentissima parte Syphacis regni, propotentem inter Africae reges fecistis. Quo tandem igitur nos praemio, atq; honore digni apud uos sumus: qui nunquam hostes, semper socij fuimus? pater, ego, fratresq; mei non in Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in Boeotia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, aetolico bello, terra, mariq; pro uobis arma tulimus. Quid ergo postulas? dicat aliquis. Ego P. C, quoniam dicere utique uolentibus uobis parendum est: si uos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum eiecistis: ut ipsi teneretis eas terras: nullos ac-

colas, nec finitimos habere, quàm uos malo: nec ulla alia re tutius, stabilius'q; regnum meum futurum spero. sed si uobis decedere inde, atque exercitus deducere in animo est: neminem digniorem esse ex socijs uestris, qui bello à uobis parta possideat: quàm me, dicere ausim. At enim magnificum est liberare ciuitates seruas ita opinor: si nihil hostile aduersus uos fecerunt. si autem Antiochi partis fuerunt: quanto est uestra prudentia, & æquitate dignius, socijs benemeritis, quàm hostibus uos consulere. Grata oratio regis patribus fuit: & facile apparebat munificæ omnia, & propenso animo facturos. Interposita Smyrnæorum breuis legatio est: quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregie Smyrnæis, quod omnia ultima pati, quàm se regi tradere maluissent: introducti Rhodij sunt. quorum princeps legationis, expositis initijs amicitiæ cum populo romano, meritis'q; Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello, Nihil, inquit, nobis tota nostra actione P. C. neque difficilius, neque molestius est, quàm quod cum Eumene nobis disceptatio est: cum quo uno maxime regum & priuatum singulis, &, quod magis nos mouet: publicum ciuitati nostræ hospitium est. cæterum non animi nostri P. C. nos, sed rerum natura, quæ potentissima est: disiungit: ut nos liberi etiam aliorum libertatis causam agamus: reges serua omnia, & subiecta imperio suo esse uelint. Vtcunque tamen res habet: magis uerecundia nostra aduersus regem nobis obstat: quàm ipsa disceptatio aut nobis impedita est: aut uobis perplexam

deliberationem præbitura uidetur. nam si aliter socio, atque amico regi, & benemerito hoc ipso in bello, de cuius præmijs agitur: honos haberi nullus posset: nisi liberas ciuitates ei in seruitutem traderetis: esset deliberatio anceps: ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis: aut decederetis instituto uestro: & gloriam Philippi bello partam nunc seruitute tot ciuitatum deformaretis. sed ab hac necessitate aut gratiæ in amicum imminuendæ, aut gloriæ uestræ, egregie uos fortuna uindicat. est enim deûm benignitate non gloriosa magis, quàm diues uictoria uestra: quæ uos facile isto uelut ære alieno exoluat. nam & Lycaonia, & Phrygia utraque, & Pisidia omnis, & Chersonesus, quæq; circuniacent Europæ: in uestra sunt potestate: quarum una quælibet regi adiecta multiplicare regnum Emenis potest: omnes uero datæ maximis eum regibus æquare. licet ergo uobis & præmijs belli ditare socios: & non decedere instituto uestro. Debetis etiam meminisse: quem titulum prætenderitis prius aduersus Philippum, nunc aduersus Antiochum belli: quid feceritis Philippo uicto: quid nunc à nobis, non magis quia fecistis, quàm quia id uos facere decet: desideretur: atque expectetur. alia enim alijs & honesta, & probabilis est causa armorum. illi agrum, hi uicos, hi oppida, hi portus, oramq; aliquam maris ut possideant. uos nec cupistis hæc, antequam haberetis: nec nunc, cum orbis terrarum in ditione uestra sit: cupere potestis. pro dignitate, & gloria apud omne genus humanum, quod uestrum nomen, imperiumq; iuxta ac deos immorta-

les iampridem intuetur: pugnastis. quæ parare, & quærere arduum fuit: nescio an tueri difficilius sit. gentis uetustissimæ, nobilissimæq; uel fama rerum gestarum, uel omni commendatione humanitatis, doctrinarumq;, tuendam ab seruitio regio libertatem suscepistis. hoc patrocinium receptæ in fidem, & clientelam uestram uniuersæ gentis perpetuum uos præstare decet. Non quæ in solo modo antiquo sunt: græcæ magis urbes sunt: quàm coloniæ earum, illinc quondam profectæ in Asiam: nec terra mutata mutauit genus, aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonæ artis, ac uirtutis ausi sumus cum parentibus, quæque ciuitas, & conditoribus suis. Adistis Græciæ, adistis Asiæ urbes pleriq;. nisi quod longius à uobis absumus, nulla uincimur alia re. Massilienses, quos, si natura insita uelut ingenio terræ uinci posset: iampridem efferassent tot indomitæ circunfusæ gentes: in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud uos esse: ac si medium umbilicum Græciæ incolerent. non enim sonum modo linguæ, uestitumq;, & habitum, sed ante omnia mores, & leges, & ingenium syncerum, integrumq; à contagione accolarum seruauerunt. Terminus est nunc imperij uestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem est: nihil loginquum uobis uideri debet. quò arma uestra peruenerunt: eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt: quo gaudent, reges habeant. Græci suã fortunam, uestros animos gerunt. domesticis quondam uiribus etiã imperium amplectebantur. nunc imperium ubi est: ibi ut sit perpetuum, optant. libertatem uestris tueri armis

satis habent: quoniam suis non possunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho senserunt. & aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho. Tarentini, (ne alios populos enumerem) Carthago libera cum suis legibus est. huic uestro exemplo quantum debeatis, uidete P. C. inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iustissimæ iræ uestræ negastis. Rhodij & in hoc, & in omnibus bellis, quæ in illa ora gessistis: quàm forti fide liq; opera uos adiuuerimus, uestro iudicio relinquimus. nunc in pace id consilium afferrimus: quod si comprobaueritis: magnificentius uos uictoria usos esse, quàm uicisse, omnes existimaturi sunt. Apta magnitudini romanæ oratio uisa est. Post Rhodios Antiochi legati uocati sunt. Ii uulgato petentium ueniam more, errorẽ fassi regis, obtestati sunt patres conscriptos: ut suæ potius clementiæ, quàm regis culpæ, qui satis, superq; pœnarũ dedisset: memores consulerent: postrema pacem datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent authoritate sua. Et senatus eam pacem seruandam censuit: & paucos post dies populus iussit. fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi est ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Asia sunt. quibus omnibus datum est responsum: decem legatos more maiorum senatum missurum ad res Asiæ disceptandas, componendasq;. summam tamen hanc fore: ut cis Taurum montem quæ infra regni Antiochi fines fuissent: Eumeni attribuerentur, præter Lyciam, Cariamq;, usque ad Mæandrum amnem. eæ ciuitates Rhodiorum essent. cæteræ ciuitates Asiæ, quæ Attali stipendia-

riæ fuissent: eædem Eumeni uectigal penderent. quæ uectigales Antiochi fuissent: eæ liberæ, atque immunes essent. Decem legatos hos decreuerunt: Q. Minutium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minutium Thermum, Appium Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Aemylium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem. His quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. De summa rerum senatus constituit. Lycaoniam omnem, & Phrygiam utranq;, & Mysiam, regias syluas, & Lydiæ, Ioniæq;, extra ea oppida, quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatum est: & nominatim Magnesiam, & Sipylum, & Cariam, quæ Hydrela appellatur: agrumq; Hydreletanum ad Phrygiam uergentem, & castella, uicosq; ad Mæandrum amnem, et oppida, nisi quæ libera ante bellum fuissent: Telmessum item nominatim, et castra Telmessium, præter agrum, q Ptolemæi Telmessii fuisset: hæc omnia, quæ suprascripta sunt: regi Eumeni iussa dari. Rhodijs Lycia data. quæ extra eundem Telmessum, & castra Telmessium, & agrum, qui Ptolemæi Telmessii fuisset: hæc & ab Eumene, et ab Rhodijs excepta. ea quoq; his pars data Cariæ: quæ propè Rhodũ insulam trans Mæandrũ amnem est: oppida, uici, castella, agri, qui ad Pisidiam uergunt: nisi quæ eorum oppida in libertate fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia pugnatum est. Pro his cum gratias egissent Rhodij: de Solis urbe, quæ in Cilicia est: egerunt. Argis et illos, sicut sese oriundos esse. ab ea germanitate fraternam sibi cum ijs carita-

tem esse. petere hoc extraordinarium munus: ut eam ciuitatem ex seruitute regia eximerent. Vocati sunt regis Antiochi legati: actumq; cum ijs est: nec quicquam impetratum: testante foedera Antipatro: aduersus quae ab Rhodijs non Solos, sed Ciliciam peti: & iuga Tauri transcendi. Reuocatis in senatum Rhodijs, cum quantopere tenderet legatus regius, exposuissent patres: adiecerunt: si utique eã rẽ ad ciuitatis suae dignitatem pertinere censerent Rhodij: senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. Tum uero impensius, quàm ante Rhodij gratias egerunt: cessurosq; se potius arrogantiae Antipatri, quàm causam turbandae pacis praebituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum est.
Per eos dies, quibus haec gesta sunt: legati Massiliẽsium nuntiauerunt: L. Bebium praetorem in prouinciam Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circumuentum: magna parte comitum caesa, uulneratum ipsum cum paucis sine lictoribus Massiliam profugisse: & intra triduum expirasse. Senatus ea re audita decreuit: uti P. Iunius Brutus, qui propraetor in Hetruria esset: prouincia, exercituq; traditis uni, cui uideretur, ex legatis, ipse in ulteriorem Hispaniã proficisceretur: eaq; ei prouincia esset. Hoc senatusconsultũ, literaeq; à Sp. Posthumio praetore in Hetruriã missae sunt. profectusq; in Hispaniam est P. Iunius propraetor. In qua prouincia prius aliquanto, quàm successor ueniret: L. Aemylius Paulus, qui postea regem Persen magna gloria uicit: cum priore anno haud prospere rem gessisset: tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pugnauit. fusi, fugatiq; sunt hostes. caesa decem & octo millia arma

torum: tria millia CCC capti: & castra expugnata. Huius uictoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante diem tertium calendas ianuarias Bononiam latinam coloniam ex S. C. L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo triumuiri deduxerunt. tria millia hominum sunt deducta. equitibus septuagena iugera, cæteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Boijs fuerat. Galli Tuscos expulerant. Eodem anno censuram multi, & clari uiri petierunt. quæ res tanquam in se parum magni certaminis causam haberet: aliam contentionem multo maiorem excitauit. petebant T. Quintius Flaminius, P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Gelo, M. Attilius Glabrio: qui Antiochum ad Thermopylas, Aetolosq; deuicerat. in hunc maxime, quod multa concilia habuerat: quibus magnam partem hominum obligarat: fauor populi se inclinabat. Id cum ægre paterentur tot nobiles: nouum sibi hominem tantum præferri: P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius tribuni plebis ei diem dixerunt: quod pecuniæ regiæ, prædæq; aliquantum captæ in Antiochi castris, neque in triumpho tulisset: neq; in ærarium detulisset. Varia testimonia legatorum, tribunorumq; militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur. cuius authoritatem perpetuo tenore uitæ partam toga candida eleuabat. is testis, quæ uasa aurea, atque argentea captis castris inter aliam prædam regiam uidisset: ea se in triumpho negabat uidisse. postremo in huius maxime inuidiam desistere se petitione Glabrio dixit: quandoquidem taciti indi-

gnarētur nobiles homines: ideóq; nouus competitor inæstimabili periurio incesseret. centum milliū mulcta irrogata erat. bis de ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset reus: nec populus de mulcta suffragiū ferre uoluit: & tribuni eo negotio destiterunt. Censores T. Quintius Flaminius, M. Claudius Marcellus creati. Per eosdem dies L. Aemylio Regillo, qui classe præfectum Antiochi regis deuicerat: extra urbem in æde Apollinis cum senatus datus esset: auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset: et quot inde naues demersisset: aut cepisset: magno consensu patrum triumphus naualis est decretus. Triumphauit calendis februarijs. in eo triumpho undequinquaginta coronæ aureæ translatæ sunt. pecunia nequaq̄ tanta pro specie regij triūphi: tetradrachma attica CCXXXIII millia: cistophori CCCXXXII millia. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C: quod L. Aemylius in Hispania prospere rempub. gessisset. Haud ita multo post L. Scipio ad urbem uenit. qui, ne cognomine fratri cederet: Asiaticum se appellari uoluit. & in senatu, & in concione de rebus ab se gestis disseruit. Erant, qui fama id maius bellum, quàm difficultate rei fuisse interpretarētur. uno memorabili prælio debellatum: gloriamq; eius uictoriæ defloratam ad Thermopylas esse. Cæterum uere æstimanti ætolicum magis ad Thermopylas bellum, quàm regium fuit. quota enim parte uirium suarum ibi dimicauit Antiochus? in Asia totius Asiæ steterunt uires: ab ultimi orientis partibus omnium gentium contractis auxilijs. Merito ergo & dijs immortalibus, quantus maximus poterat, habitus est ho

nos: quod ingentem uictoriam facilem etiam fecissent: imperatori triumphus est decretus. Triumphauit mense intercalario pridie calendas martias. qui triumphus spectaculo oculorum maior, quàm Africani fratris eius fuit: recordatione rerum, & æstimatione periculi, certaminisq; non magis comparandus illi: quàm si imperatorem imperatori, aut Antiochum ducem Annibali cõferres. Tulit in triũpho signa militaria CCXXXIIII: oppidorum simulachra CXXXIIII: eburneos dentes MCCXXXI: aureas coronas CCXXXIIII: argenti pondo CXLVII millia, & CCCCXX: tetradrachmûm atticorum CCXXIIII millia: cistophori CCCXXXI millia, & septuaginta: numos aureos philippeos CXL millia: uasorum argenteorum (omnia cælata erant) mille pondo, et CCCCXXIIII: aureorum mille pondo XXIIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX ante currum ducti. Militibus quiuiceni denarij dati: duplex centurioni: triplex equiti: & stipendium militare, & frumentum duplex post triumphum datum. prælio in Asia facto duplex dederat. Triumphauit anno ferè, posteaquam cõsulatu abijt. Eodem ferè tempore Cn. Manlius Cons. in Asiam, & Q. Fabius Labeo prætor ad classem uenit. cæterum consuli non deerat cum Gallis belli materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantiq; Fabio, cui rei potissimum insisteret: ne otiosam prouinciam habuisse uideri posset: optimum uisum est in Cretam insulam traijcere. Cydoniatæ bellũ aduersus Gortynios, Gnosiosq; gerebant. & captiuorum romanorum, atq; Italici generis magnus numerus in seruitute esse per

totam insulam dicebatur. classe ab Epheso profectus, cum primum Cretae littus attigit: nuntios circa ciuitates misit: ut armis absisterent: captiuosq; in suis quenq; urbibus, agrisq; conquisitos reducerent et legatos mitterēt ad se: cū quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq; pertinētibus ageret. Nihil magnopere ea Cretēses mouerūt. captiuos, praeter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antiâs ad quatuor millia captiuorum, qā belli minas timuerunt: ex tota insula reddita scripsit: eamq; causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, naualis triūphi impetrandi ab senatu fuisse. A' Creta Ephesum Fabius rediit. inde tribus nauibus in Thraciae oram missis, ab Aeno, & Maronia praesidia Antiochi deduci iussit: ut in liberate eae ciuitates essent.

DECADIS QVARTAE LIBER OCTAVVS.

VM IN Asia bellum geritur: ne in Aetolia quidem quietæ res fuerant: principio à gente Athamânũ orto. Athamania ea tempestate, pulso Amynandro, sub præfectis Philippi regio tenebatur præsidio: qui superbo, atq; immodico imperio desiderium Amynandri fecerant. Exulanti tum Amynandro in Aetolia literis suorum, indicantium statum Athamaniæ, spes recuperandi regni facta est. remissiq; nuntij ab eo ad principes Argitheam: (id enim caput Athamaniæ erat) si popularium animos satis perspectos haberet: impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniam se uenturum cum delectis Aetolorum, quod consilium esset gentis: & Nicandro prætore. quos ubi ad omnia paratos esse uidit: certiores subinde facit: quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Quatuor primo fuere coniurati aduersus Macedonum præsidium. hi senos sibi adiutores ad rem gerendam assumpserunt. deinde paucitate parum freti, quæ cælandæ rei, quàm agendæ aptior erat: parem priori numerum adiecerunt. ita duo & L facti quadrifariam se diuiserunt. pars una Heracleam, altera Tetraphiliam petit: ubi custodia regiæ pecuniæ esse solita erat: tertia Theudoriam: quarta Argitheam. Ita inter omnes conuênit: ut primo quieti, uelut ad priuatam rem agendam uenissent: in foro obuersarentur: die certa multitudinem omnem conuocarẽt

ad præſidia Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduênit: & Amınander cum mılle Aetolis in finibus erat: ex compoſito quatuor ſimul locis præſidia Macedonum expulſa: literæq; in alias urbes paſſim dimiſſæ: ut uindicarent ſeſe ab impotenti dominatione Philippi: & reſtituerent Amınandrum in patrium, ac legitimum regnum. Vndiq; Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præſidij inter ceptis, & arce ab regijs occupata, paucos dies obſidenti bus reſtitit: deinde id quoque traditum Amınandro eſt. & omnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellum, finibus Macedoniæ ſubiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cum ſex millibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruênit. ibi relicta maiore parte exercitus (neque enim ad tanta itinera ſuffeciſſent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum à præſidio ſuo retentum fuerat: peruênit. inde proximis tentatis, cum facile animaduertiſſet cætera hoſtilia eſſe: Gomphos regreſſus, omnibus copijs ſimul in Athamaniam redijt. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethopiam occupare iubet, opportune Argitheæ imminentem. quem ubi teneri à ſuis locum uidit: ipſe circa templum Ioui ſacrum poſuit caſtra. ibi unum diem fœda tempeſtate retentus, poſtero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamânes, in tumulos imminẽtes uiæ diſcurrentes. ad quorum conſpectum conſtitere prima ſigna: totóq; agmine pauor, & trepidatio erat: & pro ſe quiſque, quidnam futurum eſſet, cogitare: ſi in ualles ſubiectas rupibus agmen foret dimiſſum. Hæc

tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim euadere angustias, reuocare primos, & eadem, qua uenerat, uia referre coegit signa. Athamânes primo ex interuallo quieti sequebantur. posteaquam Aetoli se coniunxerunt: hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt. ipsi à lateribus se circunfuderunt. quidam per notos calles breuiore uia prægressi transitus insedere. tantumq; tumultus Macedonibus est iniectum: ut fugæ magis effusæ, quàm itineris ordinati modo, multis armis, uirisque relictis, flumen traiecerint. Hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamânes, Aetoliq; Ethopiam ad Zenonem, ac mille Macedonas opprimendos undique concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorem, diruptioremq; undique tumulum concessere. quo pluribus locis aditu inuento expulere eos Athamânes: dispersosq;, & per inuias, atq; ignotas rupes iter fugæ non expedientes partim ceperũt: partim interfecerũt. multi pauore in derupta præcipitati. perpauci cum Zenone ad regẽ euaserũt. postera die per inducias sepeliendi cæsos potestas facta est. Aminander recuperato regno legatos & Romam ad senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho prælium morantes, misit. Pacem petebat: excusabatq; sese: quod per Aetolos recuperasset paternum regnum. Philippum incusabat. Aetoli ex Athamania in Amphilocos profecti sunt: & maioris partis uoluntate in ius ditionemq; totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta, (nam fuerat quondam Aetolorum) eadem spe in Aperantiam transcenderunt. ea quoque magna ex

parte sine certamine in deditionem uenit. Dolopes nunquam Aetolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma concurrerunt. cæterum postea quam Amphilocos cum Aetolis esse, fugamq; ex Athamania Philippi, & cædem præsidij eius accepere: & ipsi à Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circuniectis gentibus iam undique se à Macedonibus tutos credentibus esse Aetolis, fama affertur: Antiochum in Asia uictum ab Romanis. nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe pacis: Fuluiumq; consulem nuntiantes iam cum exercitu traiecisse. His territi, prius ab Rhodo, & Athenis legationibus excitis, ut per authoritatem ciuitatum earum suæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad senatum haberent: principes gentis ad tentandum ultimam spem Romam miserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam penè in conspectu hostis erat: præmeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus consultabat: unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat se Aetolis. siue ad tuendam eam uenirent Aetoli: apertos circa campos ad dimicandum esse: siue detrectarent certamen: oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos, & cætera opera esse: & Arethontem nauigabilem amnem opportunum ad comportanda, quæ usui sint, præter ipsa mœnia fluere: & æstatem aptam rei gerendæ adesse. His persuaserunt: ut per Epirum duceret. Consuli ad Ambraciam uenienti magni operis oppugnatio uisa est. Ambracia tumulo aspero subiecta est. Per-

ranthem incolæ uocant. urbs, quà murus uergit in campos & flumen: occidentem, arx, quæ posita in tumulo est orientem spectat. amnis Arethon ex Acarnania fluens cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterquam quod hinc amnis munit: hinc tumuli: muro quoq; firmo septa erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia passuum.

Fuluius bina à campo castra modico inter se distantia interuallo, unum castellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia uallo, ac fossa iungere parat: ne exitus inclusis ab urbe, ne'ue aditus foris ad auxilia intromittenda esset. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edicto Nicandri prætoris conuenerāt Aetoli. inde primo copijs omnibus ad prohibendam obsidionem uenire in animo fuerat. deinde postea quam urbem iam magna ex parte operibus septam uiderunt: Epirotarum trans flumen loco plano castra posita esse: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commissa inter se munimenta urbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum castra nocte aggredi consilium fuerat: haud facili ab Romanis auxilio: quia flumen intererat. deinde periculosum incœptum ratus, ne qua sentirent Romani: & regressus inde in tutum non esset: deterritus ab hoc consilio ad depopulandam Acarnaniā iter conuertit. Consul iam munimentis, quibus sepienda urbs erat: iam operibus, quæ admouere muris parabat: perfectis, quinque simul locis mœnia est aggressus: tria paribus interuallis faciliore aditu à campo, aduersus Pyrrheum quod uocant, admotis ui-

neis: unum è regione Aesculapij: unum aduersus arcem. arietibus muros quatiebat: asseribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad speciem, & ad ictus mœnium cum terribili sonitu editus pauor ac trepidatio cepit. deinde ut præter spem stare muros uiderunt: collectis rursus animis, in arictes tollenonibus libramenta plumbi, aut saxorū, stipites robustos incutiebant: falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partem muri trahentes asserem perfringebant: ad hoc eruptionibus nocturnis in custodias operum, & diurnis in stationes ultro terrorem inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam cum essent: iam Aetoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor spem nactus soluendæ incœpto forti obsidionis, Nicodemum quendam cum Aetolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam, tempusq; etiam noctis constituit: quo & illi ab urbe opera hostium, quæ aduersus Pyrrheum erant: aggrederentur: & ipse ad castra romana terrorem faceret: posse ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodemus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset: per alias impetu constanti erupisset: superato brachio in urbem penetrat: animiq; aliquantum ad omnia audenda, & spei obsessis adiecit. & simul constituta nox uenit: ex composito repente opera est aggressus. Id incœptum conatu, quàm effectu grauius fuit: quia nulla ab exteriore parte uis admota est: seu metu deterrito prætore Aetolorum: seu quia potius uisum est Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perseus Philippi filius missus ad Dolopiam, Amphi-

lochosq; recipiendos, summa ui oppugnabat. Tribus lo cis, sicut ante dictum est, ad Pyrrheum opera romana erant. quæ omnia simul, sed nec apparatu, nec ui simili Aetoli aggressi sunt. alij cum ardentibus facibus, alij stuppam, picemq;, & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, aduenere. multos primo impetu custodes oppresserunt. deinde posteaquam clamor, tumultusq; in castra est perlatus: datumq; à consule signum: arma capiunt: et omnibus portis ad opem ferendam effunduntur. uno in loco ferro igniq; gesta res est. à duobus irrito incœpto, cum intẽtassent magis, q̃ inissent certamen: Aetoli abscesserunt. Atrox pugna in unum inclinauerat locum. ibi diuersis partibus duo duces, Eupolemus, & Nicodemus pugnantes hortabantur: & propè certa fouebantur spe: iam Nicandrum excomposito affore: & terga hostium inuasurum. Hæc res aliquandiu animos pugnantium sustinuit. cæterum posteaquam nullum excomposito signum à suis accipiebant: & crescere numerum hostium cernebant: destituti segnius instare. postremo re omissa, iam uix tuto receptu, fugientes in urbem compelluntur: parte operum incensa: & pluribus aliquanto, quàm ipsi ceciderant, interfectis. quod si excomposito acta res fuisset: haud dubium erat expugnari una utiq; parte opera cum magna cæde hostium potuisse. Ambracienses, quiq; intus erant Aetoli, non ab eius solum noctis incœpto recessere: sed in reliquum quoq; tempus, uelut proditi à suis, segniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed dispositi per muros, & turres ex tuto pugnabant. Perseus ubi adesse Aeto=

los audiuit: omissa obsidione urbis, quam oppugnabat: depopulatus tantum agros, Amphilochia excessit: atq; in Macedoniā rediit. Et Aetolos inde auocauit populatio maritimae orae. Pleuratus Illycorum rex cū sexaginta lembis corinthium sinum inuectus, adiunctis, Achaeorum quae partis erant, nauibus maritima Aetoliae uastabat. aduersus quos mille Aetoli missi, quacunq; se classis circumegerat, per littorum anfractus breuioribus semitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantum urbis nudauerant: nec tamen penetrare in urbem poterant. nam & pari celeritate nouus pro diruto murus obiiciebatur: & armati ruinis superstantes instar munimenti erant. Itaq; cum aperta ui parum procederet consuli res: cuniculum occultum, uineis ante contecto loco, agere instituit. et aliquādiu, cū dies noctesq; in ope essent, nō solū sub terra fodientes, sed egerentes ēt humū: fefellere hostem. cumulus repēte terrae emnēs index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam subrutis muris facta in urbem uia esset, fossam intra murum è regione eius operis, quod uineis contectum erat: ducere instituunt. cuius ubi ad tantam altitudinem, quanta esse solum infimum cuniculi poterat: peruenerunt: silentio facto pluribus locis aure admota sonitum fodiētiū captabant. quē ubi acceperunt: apiūt rectā in cuniculum uiam. nec fuit magni operis. momento enim ad inane, suspenso furculis ab hostibus muro, peruenerunt. ibi commissis operibus, cum è fossa in cuniculum pateret iter: primo ipsis ferramentis, quibus in opere usi erāt: dein celeriter armati etiā subeuntes occultam sub

terram ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta ē, intersepientibus cuniculum, ubi uellent, nunc cilicijs prætentis, nūc foribus raptim obiectis. Noua etiā haud magni operis aduersus eos, qui in cuniculo erant: excogitata res est. dolium à fundo pertusum, quà fistula modica inseri posset: & fistulā ferream, operculumq; dolij ferreum, & ipsum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum uerso posuerunt. per operculi foramina prælongæ hastæ, quas Sarissas uocant: ad summouendos hostes eminebant. scintillam leuem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fistulæ imposito, flando accenderunt. inde non solum magna uis fumi, sed acrior etiam fœdo quodam nidore ex adusta pluma cum totum cuniculū complesset: uix durare quisquam intus poterat.

Cum in hoc statu res ad Ambraciam esset: legati ab Aetolis Phaneas, & Damocles cum liberis mandatis decreto gentis ad consulem uenerunt. nam prætor eorū cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: alia infestam oram nauibus hostiū esse: alia Amphilochos, Dolopiamq; à Macedonibus uastari: nec Aetolos simul ad tria diuersa bella occursantes sufficere: conuocato cōcilio Aetolos principes, quid agendum esset, consuluit. Omnium eo sententiæ decurrerunt: ut pax, si posset, æquis, si minus, tolerandis conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellū susceptum. Antiocho terra mariq; superato, & propè extra orbem terræ ultra iuga Tauri exacto, quam spem esse sustinendi belli? Phaneas, & Damocles quod è re Aetolorum, ut in tali casu, fideq; sua esse censerent: agerent. quod enim sibi consilium,

aut cuius rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati missi orauere cósulem: ut parceret urbi: misereretur gentis quondá sociæ, nolle dicere iniurijs, miseris certe coactæ insanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello: quàm boni ante, cum aduersus Philippum bellatum sit: fecisse. nec tum large gratiam relatam sibi: nec nunc immodice pœnam iniungi debere. Ad ea Cósul respódit: Magis sæpe, quàm uere unquã Aetolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace: quem in bellum traxissent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit: sed omni Asia cis Taurum montem, opimo regno excessisse. Aetolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se. arma illis prius, equosq; omnes tradendos esse: deinde mille talentûm argenti populo romano dandum: cuius summæ dimidium præsens numeraretur: si pacem habere uellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus esse: ut eosdem, quos populus romanus, amicos, atq; hostes habeant. Aduersus quæ legati, & quia grauia erant: & quia suorum animos indomitos, ac immutabiles nouerant: nullo reddito responso, domum regressi sunt: ut etiam atq; etiam, quid agendum esset, re integra prætorem, & principes consulerent. Clamore, & iurgio excepti: quod rem traherent. Qualemcunq; pacem referre iussi cum redirent Ambraciam: Acarnanum insidijs prope uiam positis, quibuscũ bellum erat: circumuẽti, Pyrrheum custodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta est paci. Cum iam Atheniésium, Rhodiorumq; legati, qui ad deprecandum pro his uenerant: apud consulem essent: Aminander quoq; Athamanum rex fide

accepta uenerat in castra romana, magis pro Ambracia, ubi maiorem partem temporis exulauerat: quàm pro Aetolis sollicitus. per hos certior factus consul de casu legatorum, adduci eos à Pyrrheo iussit. quorum post aduentum agi cœptum est de pace. Aminander, quod sui maxime operis erat: impigre agebat: ut Ambracienses compelleret ad deditionem. id cum per colloquia principum succedens murum parum proficeret: postremo consulis permissu ingressus urbem, partim consilio, partim precibus euicit: ut permitterent se Romanis. Et Aetolos C. Valerius, Leuini filius, qui cum ea gente primũ amicitiam pepigerat: consulis frater, matre genitus eadem, egregie adiuuit. Ambracienses prius pacti, ut Aetolorum auxiliares sine fraude emitterẽtur: aperuerũ portas. dein ut quingenta euboica darent talenta: ex q̃bus CC præsentia, CCC per annos sex pẽsionibus æquis. captiuos, perfugasq́; redderent Romanis. urbem ne quam formulæ sui iuris facerent: quæ post id tempus, quo T. Quintius traiecisset in Græciam: aut ui capta ab Romanis esset: aut uoluntate in amicitiam uenisset. Cephalenia insula ut extra ius fœderis esset.

Hæc quanquam spe ipsorum aliquanto leuiora erãt: petentibus Aetolis, ut ad concilium referrẽt, permissum est. Parua disceptatio de urbibus tenuit. quæ cum sui iuris aliquando fuissent: auelli uelut à corpore suo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem iussẽrunt. Ambracienses coronam auream consuli centum & quinquaginta pondo dederunt. signa ænea, marmoreáq;, et tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat: quàm cæteræ regionis eius ur-

bes erant: sublata omnia, auectáq; . nihil præter ea tactum: uiolatum'ue. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea Aetoliæ, ad Argos Amphilochiũ (XXII millia ab Ambracia est) castra posuit. eò tandẽ legati ætoli mirante consule, quod morarentur, uenerunt. Inde posteaquam approbasse pacem concilium Aetolorum, accepit: iussis proficisci Romam ad senatum, permissóq;, ut Athenienses, & Rhodij deprecatores irent: dato, qui simul cum ijs proficisceretur, C. Valerio fratre, ipse in Cephaleniam traiecit. Præoccupatas aures, animosq; principum Romæ criminibus Philippi inuenerunt. qui per legatos, literasq; Dolopas, Amphilochosq;, et Athamaniam ereptas sibi querens, præsidiáq; sua, postremo etiam filium Persea ex Amphilochis pulsum, auerterat senatum ab audiendis precibus eorum. Rhodij tamen, & Athenienses cum silentio auditi sunt. Atheniẽsis legatus Leon, Icesiæ filius, eloquentia etiam dicitur mouisse. qui uulgata similitudine, mari trãquillo, quod uentis concitaretur, æquiparando multitudinem Aetolorum, usus, cum in fide romanæ societatis mansissent: insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat. posteaquam flare ab Asia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menestas & Democritus cœpissent: tum illam tempestatẽ coortam: quæ ad Antiochũ eos, sicuti in scopulum, intulisset. Diu iactati Aetoli, tandem ut ad conditiones pacis conuenirent, effecerũt. fuerunt autem hæ. Imperium, maiestatemq; populi romani gens Aetolorum conseruato sine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduersus socios, amicosq; eorum ducetur: per fines suos transire sinito: ne'ue ulla ope iuuato. hostes eosdem habeto: quos

populus romanus: armáq; in eos ferto: bellumq; pariter gerito. perfugas, fugitiuos, captiuosq; reddito Romanis, socijsq;: præterquam si qui capti, cum domos rediissent, iterum capti sunt: aut si qui eo tempore ex ijs capti sunt: qui tum hostes erant Romanis: cum inter præsidia romana Aetoli essent. aliorum qui comparebunt: intra dies centum Corcyræorum magistratibus sine dolo malo tradantur. qui non comparebunt: quando quisq; corũ primum inuẽtus fuerit: reddatur. obsides quadraginta arbitratu consulis romani dato: ne minores XII annorũ: neu maiores XL. obses ne esto prætor, præfectus equitum, scriba publicus: neu quis, qui ante obses fuerit apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges esto. De pecuniæ summa, quam penderent, pensionibusq; eius nihil ex eo, quod cum consule conuenerat: mutatum. pro argento si aurum dare mallent: dare conuenit: dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. Quæ urbes, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt: qui eorum T. Quintio, Cn. Domitio Cons, post'ue eos consules, aut armis subacti, aut uoluntate in ditionem populi romani uenerunt: ne que eos Aetoli recepissent: uel in Aetolia essent: eæ urbes, agriq; Acarnanum sunto. His legibus fœdus ictum cum Aetolis est. Eadem non æstate solum, sed etiam ijsdem prope diebus, quibus hæc à M. Fuluio consule in Aetolia gesta sunt: consul alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum gessit. quod nunc ordiri pergam. Vere primo Ephesum consul uenit. acceptisq; copijs à L. Scipione, & exercitu lustrato, concionem apud milites habuit. qua collaudata uirtute eorum, quod cum Antiocho uno prælio debellassent:

lassent:

lassent: adhortatus eos nouum cũ Gallis suscipiendũ bellũ, qui et auxilijs Antiochũ iuuissent: et adeo indomita haberent ingenia: ut nequicquam Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis esset: nisi frangerentur opes Gallorum: de se quoq; pauca, nec falsa, nec immodica adiecit. Læti milites cum frequenti assensu consulem adiuuerunt, partem uirium Antiochi fuisse Gallos credentes: rege superato nullum momentum in solis per se Gallorum copijs fore. Eumenem haud in tempore abesse (Romæ tunc erat) credere consul, gnarum locorum hominumq;, & cuius interesset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accersit à Pergamo. hortatusq; ad capessendum secum bellum, pollicentem suam, suorumq; operam, domum ad comparandum copias dimittit. Paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad Magnesiam occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus CC: Athenæo fratre iusso cum cæteris copijs subsequi: commendata ijs custodia Pergami: quos fratri, regnoq; fidos credebat. Consul collaudato iuuene, cum omnibus copijs ad Mæandrum progressus castra posuit: quia uado superari amnis non poterat: & contrahendæ naues erant ad exercitum traijciendum. Transgressi Mæandrum ad Phileram Comen peruenerunt. fanum ibi augustum Appollinis, & oraculum: sortes autem uersibus haud inconditis dare uates dicuntur. hinc alteris castris ad Harpasum flumen uentum est. quò legati ab Alabandis uenerunt: ut castellum, quod ab ipsis nuper descisset: aut authoritate, aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis, & Attali frater cum Cretensi Leuso, & Corrago Macedone uenit. mille

pedites mistarum gentium, & trecentos equites secum adduxerunt. Consul tribuno militum misso cum modica manu castellum ui receptum Alabandensibus reddidit. ipse nihil uia digressus ad Antiochiam super Mæandrum amnẽ posuit castra. Huius amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ urbs caput quondã Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul ueteribus Celænis: nouæq; urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Seleuci regis. Et Marsyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. famáq; ita tenet: Celænis Marsyam cum Appolline tibiarum cantu certasse. Mæander ex arce summa Celænarum ortus, media urbe decurrens, per Caras primũ, deinde Ionas in sinũ maris editur: qui inter Prienen, & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentum exercitui dãdum uenit. parua disceptatio de Attali auxiliaribus orta est: quod romano tantum militi pactum Antiohum ut daretur frumentũ, Seleucus dicebat. decussa ea quoq; est constantia consulis. qui misso tribuno edixit: ne romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Cordiuticos quos uocant, processum est. ex eo loco ad Tabas tertijs castris peruentum. In finibus Pisidarum posita est urbs, in ea parte: quæ uergit ad Pamphylium mare. integris uiribus regionis eius, feroces ad bellandum habebat uiros. Tum quoq; equites, in agmen romanum eruptione facta, haud modice primo impetu turbauere. deinde ut apparuit, nec numero se, nec uirtute pares esse: in urbem compulsi ueniam erroris petebant dedere urbem parati. V & XX talen-

ta argenti, & X millia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruentum. inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo uentum est. cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio ulla à Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atq; importuno, ueniebat. ad tentandum eius animum C. Manlium cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus consul præmittit. Huic agmini iam fines ingredienti legati occurrerunt, nunciantes: paratum esse tyrannum imperata facere. orabant: ut pacatus fines iniret: cohiberetq; à populatione agri militem. & coronam auream XV talentum afferebant munus. Manlius integros à populatione agros seruaturum pollicitus, ire ad consulem legatos iussit. quibus eadem referentibus consul, neque Romani, inquit, bonæ uoluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus: & ipsum talem esse inter omnes constat: ut de pœna eius magis, quàm de amicitia nobis cogitandum sit. Perturbati hac uoce legati nihil aliud petere: quàm ut coronam acciperet: ueniendiq; ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi, ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus uenit, uestitus, comitatusq; uix ad priuati modice locupletis habitum. & oratio fuit summissa, & infracta, extenuantis opes suas, urbiumq; suæ ditionis egestatem querentis. Erant autem sub eo, præter Cibyram, Muleum, & quæ Allimne appellatur. ex his, ut se, suosq; exspoliaret: V & XX talenta se

collecturum propè ut diffidens pollicebatur. Enimuero, inquit consul, ferri iam ludificatio ista non potest. parum est non erubuisse absentem: cum per legatos frustrareris: nisi præsens quoq; in eadem impudentia persistas. V & XX talenta tyrannidem tuam exhaurirent? quingenta ergo talenta nisi triduo numeres: populationem in agris, obsidionem in urbe expecta. Hac denuntiatione conterritus, perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ: & paulatim illiberali adiectione nunc per cauillationem, nunc precibus, & simulatis lachrymis ad centum talenta est perductus. adiecta decem millia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra sex dies exacta. A Cibyra per agros Idensium exercitus ductus: transgressusq; Caularem amnem, posuit castra. postero die & præter Caralliten paludem agmen ductum. ad Manandrum manserunt. inde progredientibus, ab Lago proxima urbe metu incolæ fugerunt. uacuum hominibus, & refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ab Lysis fluminis fonte postero die ad Cobulatum amnem progressi. Telmenses eo tempore Isiondensium arcem urbe capta oppugnabant. inclusi, cum alia spes auxilij nulla esset: legatos ad consulem orantes opem miserunt. cum coniugibus ac liberis in arce inclusos se mortem indies aut ferro, aut fame patiendam expectare. Volenti consuli causa in Pamphyliam diuertendi oblata est. aduenìens obsidione Isiondenses exemit. Telmeso pacem dedit: quinquaginta talentis argenti acceptis. item Aspendijs, cæterisq; Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, potestero ad Sylenen, quam uocant Co-

men: posuit castra. profectus inde continentibus itineribus ad Cormasam urbem peruenit. Darsa proxima urbs erat. eam metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copia inuenit. Progredienti præter paludes legati ab Lysione dedentes ciuitatem uenerunt. Inde in agrum Agalassenum, uberem, fertilemq; omni genere frugum, uentum est. Colunt Pisidæ, longæ optimi bello regionis eius tum ea res animos facit: tum agri foecunditas, & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad fines præsto fuerat: prædatum in agros misit. tum demum fracta pertinacia est: ut ferri, agiq; res suas uiderunt. legatis missis pactis quinquaginta talentis, & XX millibus medimnûm tritici, & XX hordei pacem impetrauerunt. Progressus inde ad Rhotrinos fontes ad uicum, quem Aporides Comen uocant: posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero die uenit. Aegros inde, & inutilia impedimenta cum Apameam dimisisset: ducibus itinerum à Seleuco acceptis, profectus ea die in metropolitanum campum, postero die Phrygiæ processit. inde Synada uenit: metu omnibus circa oppidis desertis. quorum iam præda graue agmen trahens, uix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beundos, quod Vetus appellant, peruenit. ad Antibura inde, & altero die ad Alexandri fontes, tertio ad Abbassum posuit castra. ibi plures dies statiua habuit: quia peruentum erat ad Tolistobogiorum fines. Galli, magna hominum uis, seu inopia agri, seu prædæ spe, nullam gentem, per quam ituri essent, parem armis rati, Brennone duce in dardanos peruenerunt. ibi se-

ditio orta: & ad XX millia hominum cum Lomnorio, ac Lutario regulis secessione facta à Brennone in Thraciam iter auerterunt. ubi cum resistentibus pugnãdo, pacem petentibus stipendium imponendo, Byzantium cum peruenissent: aliquandiu oram Propontidis uectigalem habendo, regionis eius urbes optinuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundi audientes ex propinquo, quanta ubertas terræ eius esset, cœpit. & Lysimachia fraude capta, Chersonesóq; omni armis possessa, ad Hellespontum descenderunt. ibi uero exiguo diuisis freto cernentibus Asiam multo magis animi ad transeundum accensi. nuntiosq; ad Antipatrum præfectum eius oræ de transitu mittebant. quæ res cum lentius spe ipsorum traheretur: alia rursus noua inter regulos orta seditio est. Lomnorius retro, unde uenerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctesq; transuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo post Lomnorius, adiuuante Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio transmisit. coeunt deinde in unum rursus Galli: & auxilia Nicomedi dant aduersus Zybœam partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum. atque eorum maxime opera deuictus Zybœa est. Bithyniáq; omnis in deditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bythynia in Asiam processerunt. non plus ex XX millibus hominum quàm decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt: ut quas

adissent, quasq; non adissent, pariter ultimæ propinquis imperio parerent. Postremo, cum tres essent gentes, Tolistobogij, Throcni, Tectosagi: in tres partes, qua cuique populorum suorum uectigalis Asia esset, diuiserunt. Throcnis Hellesponti ora data: Tolistobogij Aeolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & stipendium tota cis Taurum Asia exigebant. sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt. tantusq; terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna sobole aucta: ut Syriæ quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus regum Asiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis. audaciq; incœpto præter omnium opinionem affuit fortuna: & signis collatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum: ut absisterent imperio. Eisdem opes usque ad bellum Antiochi cum romanis manserunt. tunc quoque pulso Antiocho, magnam spem habuerunt: quia procul mari incolerent, romanum exercitum ad se non peruenturum. Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis eius quia bellum gerendum erat: pro concione milites maxime in hunc modum allocutus est consul. Non me præterit milites: omnium, quæ Asiam colunt, gentium Gallos fama belli præstare. inter mitissimum genus hominum ferox natio peruagata bello propè orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora: promissæ, & rutilatæ comæ: uasta scuta: prælongi gladij: ad hæc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia: & quatientium scuta in patrium quendam morem horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita

ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita atq; insueta sunt: Græci, & Phryges, & Cares timeant. Romanis gallici tumultus assuetis etiam uanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fuderunt maiores nostros. eos ex eo tempore per ducentos iam annos pecorũ in modum consternatos cædunt: fugantq;. et plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum acti sunt. Iam usu hoc cognitum est: si primum impetum, quem feruido ingenio, & cæca ira effundunt: sustinueritis: fluunt sudore, & lassitudine membra: labãt arma: mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos sol, puluis, sitis, ut ferrum non admoueas: prosternunt. Non legionibus legiones eorum solum experti sumus: sed uir unus cum uiro uno congrediendo. T. Manlius, M. Valerius quantum gallicam rabiem uinceret romana uirtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine scandentes in Capitolium Gallos detrusit. & illis maioribus nostris cum haud dubijs Gallis in terra sua genitis res erat. hi iam degeneres sunt mixti & Galli & Græci: unoq; nomine Gallogræci uere appellantur. sicut in frugibus, pecudibusq; non tantum semina ad seruandũ indolem ualent: quantum terræ proprietas, cœliq;, sub quo aluntur: mutat. Macedones, qui Alexandriam in Aegypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quiq; alias sparsas per orbem terrarum colonias habent: in Syros, Parthos, Aegyptios degenerarunt. Massilia inter Gallos subtraxit aliquantulum ab accolis animorum: nisi quod ex spartana dura illa & horrida disciplina mansit. Generosius in sua quicqd sede gignitur: insitum alienæ terræ in id, quo alitur, natura uertente

se, degenerat. Phrygas igitur gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cæcidistis: uictos uictores cædetis. Magis uereor: ne parum inde gloriæ, quàm ne nimium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit: fugauitq;. Nolite existimare: bæluas tantum recens captas feritatem illam syluestrem primo seruare: deinde cum diu manibus humanis alantur, mitescere: in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse. Eosdem'ne hos creditis esse: qui patres eorũ auiq; fuerũt? extorres inopia agrorum profecti domo, per asperrimã Illyrici oram Pæoniam, inde & Thraciam, pugnando cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos eos tot malis, exasperatosq; accepit terra, quæ copia rerum omniũ saginaret. uberrimo agro, mitissimo cœlo, clementibus accolarum ingenijs omnis illa, cum qua uenerant, mansuefacta est feritas. Vobis mehercule Martis uiris cauẽda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ. tantum hæ peregrinæ uoluptates ad extinguendum uigorem animorum possunt: quantum contagio disciplinæ, morisq; accolarum ualet. Hoc tamen feliciter euênit: quod sicut uim aduersus uos nequaquã, ita famã apud Græcos parẽ illi antiquæ optinẽt: cũ qua uenerũt belliq; gloriã uictores eandẽ inter socios habebitis: quã, si seruãtes antiquũ specimen animorũ Gallos uicissetis. Concione dimissa, missisq; ad Eposognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manserat: & negauerat Antiocho aduersus Romanos auxilia: castra mouit. Primo die ad Alandrum flumen, postero ad uicum, quem uocant Tyscon, uentum. Eo legati Orondensium cum uenissent amicitiam petentes: CC

talenta iis sunt imperata: precantibusq; ut domum renuntiarent, potestas facta. Ducere inde exercitum consul ad Plitendum. deinde ad Alyattos castra posita. Eo
* missi ad Eposognatum redierunt legati, compulsi reguli, orantes: ne Tectosagis bellum inferrent. ipsum in eã gentem iturum Eposognatum: persuasurumq;: ut imperata faciant. Data uenia regulo, duci inde exercitus per Axylon quam uocant terram, cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modo quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis. fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Euballum Gallogræciæ castellum castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites. nec turbarunt tantum stationes romanas repente inuecti: sed quosdam etiam occiderũt. qui tumultus cum in castra perlatus esset: effusus repente omnibus portis equitatus romanus fudit, fugauitq; Gallos: & aliquot fugientes occidit. Inde consul, ut qui iam ad hostes peruentum cerneret: explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. & continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen peruenisset: pontem, quia uado nusquam transitus erat: facere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, admiscetur ad Bithyniam Tymbri fluuio: inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur: & in Propontidem sese effundit, non tamen tam magnitudine memorabibis: quàm quod piscium accolis ingentem uim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Pesinunte occurrêre cum insignibus suis, uaticinantes fanatico carmine: deam Romanis uiam belli, & uictoriam dare, impe-

riumq; eius regionis. Accipere se omen cum dixisset cō ful: castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium per uenit. Id haud magnum quidem oppidum est: sed plusquam mediterraneum celebre, & frequens emporium. tria maria pari fermè distantia interuallo habet: ad Hellespontum, ad Sinopen, & alterius oræ litora: qua Cilices maritimi colunt. multarum magnarumq; præterea gentium fines contingit: quarum commercium in eum maxime locum mutui usus contraxere. Id tum desertum fuga incolarum oppidum, refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi statiua habentibus legati ab Eposognato uenerunt, nuntiantes: profectum eum ad regulos Gallorū nihil æqui impetrasse. ex campestribus uicis, agrisq; frequentes demigrare: & cum coniugibus ac liberis, quæ ferre atq; agere possent, præ se agentes, portantesq;, Olympum montem petere: ut inde armis, locorumq; situ sese tuerentur. Certiora postea Orondensium legati attulerunt. Tolistobogiorum ciuitatem Olympum montem cepisse. diuersos Tectosagos alium montem, qui Magana dicatur: petisse. Throcmos, coniugibus ac liberis apud Tectosagos depositis, armatorum agmine Tolistobogijs statuisse auxilium ferre. Erant autem tunc trium populorum reguli Ortiago, & Combolomarus, & Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio sumendi fuerat: quod cum montes editissimos eius regionis tenerent: conuectis omnibus, quæ ad usum quamuis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos hostes censebant. nam neque ausuros per tam ardua, atq; iniqua loca subire eos: & si conarentur: uel parua manu prohiberi, ac deturbari posse: nec

quietos in radicibus gelidorum montium sedētes frigus, aut inopiam, laturos. Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur: fossam quoq;, & alia munimenta uerticibus ijs, quos insederāt: circūiecere. minima apparatus missilium telorum cura fuit: quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorū credebant. Consul, quia non comminus pugnam, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo: ingentem uim pilorum uelitarium, hastarum, sagittarum, glandis'q;, & modicorum qui funda mitti lapidum possent, parauerat. instructus'q; missilium apparatu ad Olympum montem ducit: & à quinq; fermè millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progressum eum ad naturam montis, situm'q; gallicorum castrorum uisendum, equites hostium, duplex numerus effusus è castris, in fugam auerterunt. occisi quoq; pauci fugientium: uulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit: tuto circumuectus montem, animaduertit meridiana regionē terrenos, & placide accliuos ad quendam finem colles esse: ad septentrionem arduas, et rectas propè rupes: atq; oībus fermè alijs iuijs, itinera tria esse: unum medio monte: quà terrena erāt: duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstiuo occasu. Hæc contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacrificio facto, cū primis hostijs litasset: trifariā exercitū diuisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quà æquissimum aditum præbebat mons: ascendit: & L. Manlium fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, et tuto pos-

sit, subire iubet. si qua periculosa, & prærupta occurrerant: non pugnare cũ iniquitate locorũ: neq; inexuperabilibus uim afferre: sed obliquo mõte ad se declinare: et suo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circũire sensim per infima montis: deinde ab æstiuo occasu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diuisit. secum esse ipsum iuuenem iussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfectis: ut intenti, quid ubiq; geratur, animaduertant: opemq; ferre, quò postulent res, properent. Galli ab duobus lateribus satis fidentes inuia esse, ab ea parte, quæ in meridiẽ uergeret, ut armis clauderent uiam: quatuor fermè millia armatorum ad tumulum imminentem uiæ minus mille passuum à castris occupandum mittunt: eo se rati uelut castello iter impedituros. Quod ubi Romani uiderunt: expediunt sese ad pugnã. ante signa modico interuallo uelites eũt. & ab Attalo Cretenses sagittarij, & funditores, & Tralli Thraces, signa peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita præ se habentium scuta: ut missilia tãtum uitarent: pede collato non uiderentur pugnaturi. Missilibus ex interuallo loci prælium commissũm, & primo par est: Gallos loco adiuuante: Romanos uarietate, & copia telorum. procedente certamine nihil iam æqui erat. scuta longa, cæterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana male tegebant Gallos. nec iam tela alia habebant, præter gladios: quorũ cum manum hostis non consereret: nullus usus erat. saxis, nec modicis, ut quæ non præparassent: sed quod cuiq; temere trepidanti ad manum uenisset: ut insueti,

nec arte, nec uiribus adiuuantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti, & ab omni parte configebantur: nec quid agerent, ira & pauore occæcatis animis, cernebant. & erant deprehensi genere pugnæ: in quod minime apti sunt. nam quemadmodum comminus, ubi inuicem pati, & inferre uulnera licet: accendit ira animos eorum: ita ubi ex oculto, & procul leuibus telis uulnerantur: nec quo ruant cæco impetu, habent: uelut feræ transfixæ in suos temere incurrunt. Detegebat uulnera eorum: & quod nudi pugnant: & sunt fusa & candida corpora: ut quæ nunquam, nisi in pugna nudentur. ita & plus sanguinis è multa carne fundebatur: & fœdiores patebant plagæ: & candor corporum magis sanguine atro maculabatur. sed non tam patentibus plagis mouentur, interdum insecta cute: ubi latior, quàm altior plaga est: & etiã gloriosius se pugnare putant. idem, cum aculeus sagittæ, aut glandis abditæ introrsus tenui uulnere in speciem urit: & scrutanteis quæ uellant, telum non sequitur: tum in rabiem et pudorem tam paruæ perimentis pestis uersi prosternunt corpora humi: sicut passim procumberent. alij ruentes in hostem undiq; configebantur: & cum comminus uenerant: gladijs à uelitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet: & in dextera hastas: quibus eminus utitur. gladio hispaniensi est cinctus. quod si pede collato pugnandum est: trãslatis in læuam hastis, stringit gladium. Pauci supererant iam Gallorum. qui posteaquam ab leui armatura superatos se uiderunt: & instare legionũ signa: effusa fuga castra repetũt, pauoris, et tumultus iã plena: ut ubi fœ-

minæ, puerіq;, & alia imbellis turba permista esset.
Romanos uictores deserti fuga hostium acceperunt tumu
li. Sub idem tempus L. Manlius, & C. Heluius, cum
quoad uiam colles obliqui dederunt, ascendissent: po-
steaquam ad inuia uentum est: flexere iter in partem
montis: quæ una habebat iter: & sequi consulis agmen
modico uterq; interuallo, uelut ex composito, cœperūt:
quod primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsa
cōpulsi subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum
maximæ spei suis fuerant: ut primis forte deturbatis,
secundi & tegant pulsos: & integri pugnam excipiāt.
Consul, posteaquam ad tumulos ab leui armatura captos
prima signa legionum peruenerunt: respirare, & con-
quiescere paulisper militem iubet. simul strata per tu-
mulos corpora Gallorum ostentat. & cum leuis arma-
tura tale prælium ediderit: quid ab legionibus? quid
ab iustis armis? quid ab animis fortissimorum militum
expectari? castra illis capienda esse: in quæ compulsus
ab leui armatura hostis trepidet. præcedere tamen iubet
leuem armaturam: quæ, cum staret agmen: colligendis
per tumulos telis, ut missilia sufficerent, haud segne id-
ipsum tempus consumpserat. Iam castris appropinqua-
bant. & Galli, ne parum se munimenta sua tegerent:
armati pro uallo constiterant. obruti deinde omni gene-
re telorum, cum quo plures ac densiores erant, eo minus
uani quicquam intercideret teli: intra uallum momen-
to temporis compelluntur, stationibus tantum firmis ad
ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compul
sam in castra uis ingens missilium telorum coniiceba-
tur. & uulnerari multos, clamor permistus mulierum

atq; puerorum ploratibus significabat. In eos, qui portas stationibus suis clauserant: legionum antesignani pila conijcerunt. hi uero non uulnerabãtur: sed transuerberatis scutis pleriq; inter se conserti hærebant. nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Patentibus iã portis, priusquam irrumperent uictores: fuga e castris Gallorum in omnes partes facta est. ruunt cæci p uias, per inuia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant: nihil præter hostem metuunt. itaq; pleriq; præcipites per uastam altitudinem prolapsi, aut debilitati exanimantur. Cõsul castris captis, direptione, prædáq; abstinet. militem sequi, pro se quenq; & instare, & perculsis pauorem addere iubet. Superuẽnit & alterum cum L. Manlio agmen. nec eos castra intrare sinit. protinus ad persequendos hostes mittit. et ipse paulo post, tradita captiuorũ custodia tribunis militum, sequitur, debellatum ratus: si in illo pauore quamplurimi cæsi forent: aut capti. Egresso consule, C. Heluius cum tertio agmine aduẽnit. nec continere suos à direptiõe castrorum ualuit. prædáq; eorum, iniquissima sorte, qui pugnæ non interfuerant: facta est. Equites diu ignari & pugnæ, & uictoriæ suorum steterunt. deinde & ipsi, quantum equi in colles subire poterant: sparsos fuga Gallos circa radices montis consectati cæcidẽre: aut cepere. Numerus interfectorum haud facile iniri potuit: quia late inter omnes anfractus montium fugáq;, & cædes fuit: & magna pars rupibus inuijs in profundæ altitudinis conualles delapsa est: pars in syluis, uepribusq; occisa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit: ad XL millia hominum cæsa author est. Valerius

Antiãs,

Antiâs, qui magis immodicus in numero augendo esse solet: non plus decem millia. Numerus captiuorum haud dubie millia XL expleuit. quia omnis generis, aetatisq; turbam secum traxerant, demigrantium magis, quàm in bellum euntium modo. Consul armis hostium in uno concrematis cumulo, caeteram praedam conferre omnes iussit: & aut uendidit quod eius in publicum redigendum erat: aut cum cura, ut quamaequissima esset, per milites diuisit. Laûdati quoq; pro concione omnes sunt: donatiq; pro merito quisq;: ante omnes Attalus summo caeterorum assensu. nam singularis eius iuuenis cum uirtus, & industria in omnibus laboribus periculisq;, tum modestia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. Ad eos profectus Cons, tertijs castris Angiram, nobilem in illis locis urbem, peruênit: unde hostes paulo plus X millia aberant. ubi cum statiua essent: facinus memorabile à captiua factum est. Orisgontis reguli uxor forma eximia custodiebatur inter plures captiuos. cui custodiae centurio praeerat, & libidinis, & auaritiae militaris. is primo eius animum tentauit. quem cum abhorrentem à uoluntario uideret stupro: corpori, quod seruum fortuna erat: uim fecit. deinde ad leniendam indignitatem iniuriae, spem reditus ad suos mulieri fecit. & ne eá quidem ut gratuitam amans, certo auri pondere pactus, ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut quem uellet, unum ex captiuis nuntium ad suos mitteret. locum propè flumen constituit: quò duo, nec plus, necessarij captiuae cum auro uenirent nocte insequenti ad eam accipiendam. Forte ipsius mulieris seruus inter

captiuos eiusdem custodiæ erat. hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte insequenti & duo necessarij mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiua uenit. ubi cum aurum ostenderent: quod summã talenti attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua sua, ut stringerent ferrum: & centurionem pensantem aurum occiderent: imperauit. Iugulati præcisum caput ipsa inuolutum ueste ferens ad uirum Orisgontem, qui ab Olympo domum effugerat: peruenit. quem priusquam complecteretur: caput centurionis ante pedes eius abiecit. mirantiq; cuiusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre esset, & iniuriam corporis, & ultionem uiolatæ per uim pudicitiæ confessa uiro est. aliáq; (ut traditur) sanctitate & grauitate uitæ huius matronalis facinoris decus ad ultimum conseruauit. Ad Angiram in statiua Tectosagum oratores ad consulem uenerunt petentes: ne ante ab Angira castra moueret: quàm collocutus cum suis regibus esset. nullas conditiones pacis ijs non bello fore potiores. Tempus in posterum diem constituitur: locusq;: qui maxime medius inter castra Gallorum, & Angiram est uisus. Quò cum consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitum uenisset: nec ullo gallorum ibi uiso, regressus in castra esset: oratores ijdem redeunt, excusantes: religione obiecta uenire reges non posse. prĩcipes gentis, per quos æque res transigi posset: uenturos. Consul, se quoq; Attalum missurum dixit. Ad hoc colloquium utrinq; uentum est. trecentos equites Attalus præsidij causa cum adduxisset: actæ sunt pacis conditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non pote-

rat: conuenit: uti consul, regesq; eo loco postero die congrederentur. Frustratio Gallorum eo spectabat: primum ut tererent tempus: donec res suas, cum quibus pericli tari nolebant: cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traijcerent: deinde quod ipsi consuli parum cauto aduersus colloquij fraudē insidiabantur. Mille ad eā rē ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & successisset fraus: ni pro iure gentium, cuius uiolandi consilium initum erat: stetisset fortuna. Pabulatores, lignatoresq; romani in eam partem, in qua colloquium futurū erat: ducti sunt: tutius id futurum tribunis ratis: quia consulis præsidium et ipsum pro statione habituri erant, hosti oppositum. suam tamen alteram stationem propius castra sexcentorū equitum posuerunt. Consul, affirmante Attalo uenturos reges, & transigi rem posse, profectus è castris cum eodem, quo antea, præsidio equitum qngentorū ferè processit. sed cum nec multum à constituto loco abesset: repente concitatis equis cum impetu hostili uidit Gallos uenientes. constituit agmen: et expedire tela, animosq; equitibus iussis, primo constanter initiū pugnæ accepit: nec cessit. deinde, cū prægrauaret multitudo: cedere sensim, nihil confusis turmarū ordinibus, cœpit. postremo, cum iā plus in mora periculi, q̄ in ordinibus conseruandis præsidij esset: omnes passim in fugam effusi sunt. tum uero instare dissipatis Galli: et cædere. magnaq; pars oppressa foret: ni statio pabulatorū sexcenti equites occurrissent. ij procul clamore pauido suorū exaudito, cum tela equosq; expedissent: integri profligatam pugnā acceperunt. itaq; uersa extemplo fortuna est: uersus in uictores à uictis terror: et primo impetu fu

si Galli sunt. & ex agris occurrebant pabulatores: & undiq; obuius hostis Gallis erat: ut ne quidem fugam facilem, aut tutam haberent: quia recentibus equis Romani fessos sequebantur. pauci ergo effugerunt. captus est nemo. maior multo pars per fidem uiolati colloquij poenas morte luerunt. Romani ardentibus animis postero die omnibus copijs ad hostem peruenerunt. biduum naturam montis per se ipsum explorando, ne qd ignoti esset, absumpsit consul. tertio die cum auspicio operā dedisset: deinde immolasset: in quatuor partes diuisas copias educit: duas ut medio monte duceret: duas ab lateribus ut aduersus cornua Gallorum erigeret. Hostiū quod roboris erat, Tectosagi & Throcini mediam tenebant aciem, millia hominum quinquaginta. eqtatum, qa equorū nullus inter inæquales rupes usus erat: ad pedes deductum, X millia hominū, ab dextero locauerūt cornu. Ariarathis Cappadoces, et Morzi auxiliares in læuo quatuor fermè millium numerum explebant. Cōsul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorum omnis generis ut æque magna uis ad manum esset, curauit. Vbi appropinquarunt: omnia eadem utrinq;, quæ fuerant in priore prælio: erant: præter animos, & uictoribus ab re secunda auctos, & hostibus fractos. quia etsi non ipsi uicti erat: suæ gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaq; à paribus initijs cœpta res eundem exitum habuit. Velut nubes leuium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudaret undique corpus ad ictus: audebat: & stantes, quo densiores erant: hoc plura uelut destinatum petentibus,

uulnera accipiebant. Consul iam per se turbatis si legionum signa ostendisset, uersuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines uelitibus, & alia turba auxiliorum, aciem promouit. Galli & memoria Tolistobogiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, fessiq; & stando & uulneribus, ne primum quidem impetum, & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad castra inclinauit. sed pauci intra munimenta se recepere. pars maior dextra læuaq; palati, quà quenq; impetus tulit: fugerunt. uictores usque ad castra secuti cæciderunt terga. deinde in castris cupiditate prædæ hæserunt: nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutius steterunt: quia serius ad eos peruentum est. cæterum ne primum quidem coniectum telorum tulerunt. Consul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat: eos, qui in cornibus fuerant: protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spatium secuti. non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt. reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hostium castris mansit. cæteros in sua castra consul reduxit. postero die captiuos, prædamq; recensuit. quæ tanta fuit: quanta auidissima rapiendi gens, cũ cis montem Taurũ omnia armis per multos tenuisset annos coacervare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unũ locum congregati, magna pars saucia, ut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulẽ miserunt. Eos Manlius Ephesum uenire iussit. ipse (iam enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, uictorem exerci-

tum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Dum hæc in Asia geruntur: in cæteris prouincijs tranquillæ res fuerunt. Censores Romæ T. Quintius Flamnius, & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertium lectus P. Scipio Africanus. quatuor soli præteriti sunt, nemo curuli usus honore. & in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. substructionem super Aequimelium in Capitolio, & uiam silice sternendam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Campani, ubi censerentur, senatum consuluerunt. decretum: uti Romæ censerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campum Martium, planáq; urbis inundauit. Ab Cn. Manlio Consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter Cons. M. Fuluius perdomitis Aetolis, cum traiecisset in Cephaleniam: circa ciuitates insulæ misit percunctatum: utrum se dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent? metus ad omnes ualuit: ne deditionem recusarent. obsides inde imperatos pro uiribus inopis populi, uicenos autem Granonij, & Phalenses, & Samij dederunt. Insperata pax Cephaleniæ affulserat: cum repente una ciuitas, incertum quam ob causam, Samij desciuerunt. Quia opportuno loco urbs posita esset: timuisse se aiebant: ne demigrare cogerentur ab Romanis. cæterum ipsi'ne sibi eum finxerint metum: & timore uano quietum excitauerint malum: an iactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit: nihil comperti est: nisi quod datis iam obsidibus, repente portas clauserunt: & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentandam

misericordiam parentum, populariumq;) desistere ab incœpto uoluerunt. Oppugnari deinde, postea quam nihil pacati respondebatur: cœpta urbs est. apparatum omnem tormentorum machinarumque transuectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat. & opera, quæ facienda erant: impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Samijs quicquam, quo aut opera, aut hostis arceri posset: prætermissum est. duabus tamen maxime resistebant rebus: una, interiorem semper iuxta uallum pro diruto nouum obstruentes murum: altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes. & plerunque ijs prælijs superiores erant. Vna ad coercendos inuenta haud magna memoratu res est. centum funditores ab Aegio, & Patris, & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata litora sunt: funda mare apertum incessentes exercebantur. itaque longius certiusq; & ualidiore ictu, quàm Balearis funditor, eo telo usi sunt. & est non simplicis habenæ, ut balearica, aliarumq; gentium, funda: sed triplex scutale crebris suturis duratum: ne fluxa habena uolutetur in iactu glans: sed librata cum sederit, uelut neruo missa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci assueti traijcere, non capita solum hostium uulnerabant: sed quem locum destinassent oris. Eæ fundæ Samios cohibuerunt: ne tam crebro, ne'ue tam audacter erumperent: adeo, ut precarentur ex muris Achæos: ut parumper abscederent: & se cum romanis statio-

nibus pugnantes quiete spectarent. Quatuor menses obsidionem Samij sustinuerunt. cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent: aut uulnerarentur: & qui supererant, fessi & corporibus & animis essent: Romani nocte per arcem, quam Cyatiden uocant: (nam urbs in mare deuexa in occidentem uergit) muro superato in forum peruenerunt. Samij posteaquam captam urbis partem ab hostibus senserunt: cum coniugibus, ac liberis in maiorem refugerunt arcem. inde postero die dediti, direpta urbe, sub corona omnes uenierunt. Consul compositis rebus Cephaleniæ, præsidio Same imposito, in Peloponnesum, iamdiu accersentibus Aegiensibus maxime, ac Lacedæmonijs, traiecit. Aegium à principio Achaici concilij semper conuentus gentis indicti sunt: seu dignitati urbis id, seu loci opportunitati datum est. hunc morem Philopœmenes eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre: ut in omnibus ciuitatibus, quæ achaici concilij essent: inuicem conuentus agerentur. & sub aduentum consulis Demurgis ciuitatum, qui summus est magistratus: Aegium euocantibus (Philopœmenes prætor tum erat) Argos conuentum edixit. quò cum appareret omnes ferè conuenturos: consul quoq;, quanquam Aegiensium fauebat causæ: Argos uenit. ubi cum disceptatio fuisset: & rem inclinatam cerneret: incœpto destitit. Lacedæmonij deinde eum in sua certamina auerterunt. Sollicitam eam ciuitatem exules maxime habebant. quorum permagna pars in maritimis laconicæ oræ castellis, quæ omnes adepti erant: habitabant. id ægre patientes Lacædemonij, ut aliquẽ liberum ad mare haberent aditum: siquãdo Romam,

alio'ue quò mitterent legatos: simulq; ut emporium, & receptaculum peregrinis mercibus ad necessarios usus esset: nocte adorti uicum maritimum, nomine Lamn, improuiso occupauere. Vicini, quiq; ibi exules habitabãt: primo inopinata re territi sunt: deinde sub lucem congregati leui certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnem maritimam oram peruasit: legatosq; communiter & castella omnia, uiciq;, & exules, quibus ibi domicilia erant: ad Achæos miserunt. Philopœmenes prætor, iam inde ab initio exulum causæ & amicus, & author semper Achæis minuendi opes & authoritatem Lacedæmoniorum, consiliũ quærentibus dedit. decretumq; referente eo factum est: cum in fidẽ Achæorum, tutelamq; T. Quintius, & Romani Laconicæ oræ castella, & uicos tradidissent: & cum abstinere his ex fœdere Lacedæmonij deberent: Lamis uicus oppugnatus esset: cædesq; ibi facta: qui eius rei authores, affinesq; essent: nisi dederẽtur Achæis: uiolatũ uideri fœdus. Ad exposcendos eos legati extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id imperium adeo superbum, et indignum Lacedæmonijs uisum est: ut si antiquæ ciuitatis fortuna esset: haud dubie arma extemplo capturĩ fuerint. maxme autẽ consternauit eos metus: si semel prĩmis imperijs obediendo iugum accepissent: ne, id quod iamdiu moliretur: Philopœmenes exulibus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur ira triginta hominibus ex factione, cum qua consiliorum aliqua societas Philopœmeni, atq; exulibus erat: interfectis, decreuerunt renunciandam societatem Achæis: legatosq; extemplo Cephaleniam mittendos: qui consuli M. Fuluio, quiq; Roma-

nis Lacedæmonem dederent: orarentq́; eum: ut ueniret in Peloponnesum ad urbem Lacedæmonem in fidem, ditionemq́; populi romani accipiendam. Id ubi legati ad Achæos retulerunt: omnium ciuitatum, quæ eius concilij erant, consensu bellum Lacedæmonijs indictum est. ne extemplo gereretur, hyems impedijt. incursionibus tamen paruis, latrocinij magis, quàm belli modo, non terra tantũ, sed ẽt nauibus à mari fines eorũ uastati.
Hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit: iussuq́; eius Elin concilio indicto, Lacedæmonij ad disceptãdum acciti. Magna ibi non disceptatio modo, sed etiam altercatio fuit. cui consul, cũ alia satis ambitiose, partẽ utranq; fouendo, incerta respondisset: una denuntiatione, ut bello abstinerent, donec Romam legatos ad senatum misissent: finem imposuit. Vtrinq; legatio missa Romam ẽ. exules quoq; Lacedæmoniorum suam causam, legationemq́; Achæis iniunxerunt. Diaphanes, & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui dissidentes in republica, tum quoq; minime inter se conuenientes orationes habuerunt. Diaphanes senatui disceptationem omnium rerum permittebat. eos optime controuersias inter Achæos, ac Lacedæmonios finituros esse. Lycortas ex præceptis Philopœmenis postulabat: ut Achæis ex fœdere ac legibus suis, quæ decressent, agere liceret: libertatemq́; sibi illibatã, cuius ipsi authores essẽt: præstarẽt. Magnæ authoritatis apud Romanos tum gens Achæorũ erat. nouari tñ nihil de Lacedæmonijs placebat. cæterũ respõsũ ita perplexũ fuit: ut, et Achæi sibi de Lacedæmone ꝑmissũ acciperẽt: et Lacedæmonij non oĩa cõcessa ijs ĩterpretarẽtur. Hæc

potestate imodicæ Achæi, ac superbe usi sunt. Philopœmeni continuatur magistratus. qui ueris initio exercitu indicto, castra in finibus Lacedæmoniorum posuit. legatos deinde misit ad deposcendos authores defectionis: & ciuitatem in pace futuram, si id fecissent, pollicens: & illos nihil indicta causa passuros. Silentium præ metu cæterorum fuit. quos nominatim depoposcerat: ipsi se ituros professi sunt: fide accepta ab legatis, uim abfuturam, donec causam dixissent. Ierunt alij etiam illustres uiri, & aduocati priuatis: & quia pertinere causam eorum ad rempub. censebant. Nunquam aliâs exules Lacedæmoniorum Achæi secũ adduxerãt in fines: quia nihil æque alienaturum animos ciuitatis uidebatur. tũc exercitus totius propè antesignani exules erant. Ii ueniẽtibus Lacedæmonijs ad portam castrorum agmine facto occurrerunt. & primo lacessere iurgijs. deinde altercatione orta cum accenderentur iræ: ferocissimi exulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos, et fidem legatorum testarentur: & legati, et prætor summoueret turbas: et protegeret Lacedæmonios: uinculáq; iam quosdam inijcientes arceret: crescebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad spectaculum primo concurrerunt. deinde uociferantibus exulibus, quæ passi forent, & orantibus opem, affirmantibusq; simul nunquam talem occasionem habituros, si eam prætermisissent: fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis sacratum fuisset: irritum per illos esse: priusquam alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accensa his uocibus multitudo ad uocem unius, qui ut ferirent, inclamauit: saxa coniecit: atq; ita XVII, qui=

bus uincula per tumultũ iniecta erant: interfecti sunt. LXIII postero die comprehensi, à quibus prætor uim arcuerat, non quia saluos uellet: sed quia perire causa indicta nolebat: obiecti multitudini iratæ, cum auersis auribus pauca locuti essent: damnati omnes, & traditi sunt ad supplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmonijs, imperatum primum: ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrãnos militassent: terra Laconica excederent. tũ uti quæ seruitia tyranni liberassent: (ea magna multitudo erat) ante diẽ certam abirent. qui ibi mansissent: eos prehendendi, uendendi, abducendi Achæis ius esset. Lycurgi leges, moresq; abrogarent: Achæorum assuescerent legibus, institutisq;. ita unius eos corporis fore: & de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil obedientius fecerũt: quàm ut muros diruerent: nec ægrius passi sunt: quàm exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis ijs factum est. & mentione illata, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmonijs ascriptos (ita enim uocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus: ire prætorem cum expeditis, & comprehẽdere id genus hominum, & uendere iure prædæ placuit. multi comprehensi uenierunt. porta ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum refecta est: quam Lacedæmonij diruerant. Et ager Belbinatis, quem iniuria tyranni Lacedæmoniorum possederant: restitutus eidem ciuitati ex decreto uetere Achæorũ: quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc uelut eneruata ciuitas Lacedæmoniorum diu Achæis obno-

xia fuit. nulla tamen res tanto erat damno: quàm disci plina Lycurgi, cui per octingentos annos assueuerant: sublata. A concilio, ubi apud consulē inter Achæos, Lacedæmoniosq; disceptatum est: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat: comitiorum causa profectus Romam, creauit consules M. Valerium Messalam, & C. Liuium Salinatorem. M. Aemylium Lepidum inimicū eo quoq; anno petētē deiecisse tradūt. Prætores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Mālius Acidinus. Comitijs perfectis, consulem M. Fuluium in prouinciam ad exercitum redire placuit. eique, & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum dei ipsius ex decemuirorum responso, & seiuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi. consulem dedisse inscriptum est. & XII clypea ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio, & P. Sulpitio Galba sunt posita ex pecunia: qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt. & ædilis plebis Q. Fuluius Flaccus duo signa aurata, uno reo damnato (nam separatim accusauerant) posuit. collega eius A. Cæcilius neminem condemnauit. Ludi romani ter, plebeij quinquies toti instaurati. M. Valerius Messala inde, & C. Liuius Salinator consulatum idibus martijs cum inissent: de repub. deq; prouincijs, et exercitibus senatum consuluerunt. De Aetolia, & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri iussi: et nouos exercitus, binas legiones scribere: et ut socijs latini nominis qui-

nadena millia peditum imperarēt, & mille ducentos equites. Messalæ Ligures, Salinatori optigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdictio euênit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Mãlius Hispaniam citeriorem, C. Catinius ulteriorem est sortitus. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones, quæ sub C. Lælio fuerant: ad M. Tutium proprætorem in Brutios traduci. & qui in Sicilia esset, dimitti exercitum. & classem, quæ ibi esset: Romam reduceret M. Sempronius. pro Hispaniis legiões singulæ, quæ tũ in iis prouinciis erãt decretæ: et ut terna millia peditum, ducentos equites ambo prætores in supplementum sociis imperarent: secumq; trãsportarent. Priusquã in prouincias noui magistratus proficiscerentur: supplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis: quod luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ obortæ fuerant. & nouendiale sacrificium indictum est: quod in Auentino lapidibus pluuisset. Campani, cum eos ex S. C, quod priore anno factum erat: censores Romæ censeri coegissent: (nam antea incertum fuerat, ubi censerẽtur) petierũt: ut sibi ciues romanas ducere uxores liceret: & si qui prius duxissent: ut habere eas, & ante eam diẽ nati uti iusti sibi liberi, hæredesq; essent. utraq; res impetrata. De Formianis Fundanisq; municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit: uti iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant ciuitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex authoritate senatus ferretur, cum intercederent: edocti populi esse, non se=

natus ius, suffragium, quibus uelit, impertiri, destiterũt incœpto. Rogatio perlata est: ut in Aemylia tribu Formiani, et Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atq; in his tribubus tum primum ex Valerij plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quintio, lustrũ condidit. censa ciuiũ capita CCLVIII millia, CCCVIII. Lustro perfecto consules in prouincias profecti sunt. Hyeme ea, qua hæc Romæ gesta sunt: ad Cn. Manlium consulem primum, deinde proconsulem hybernantem in Asia legationes undiq; ex omnibus ciuitatibus, gentibusq;, quæ cis Taurum montem incolunt: conueniebant. sed ut clarior, nobiliorq; uictoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis: ita lætior socijs erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia seruitus fuerat: quàm feritas immanium barbarorum, incertusq; indies terror: quò uelut tempestas eos populantes inferret. itaque, ut quibus libertas Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset: non gratulatum modo uenerant: sed coronas etiam aureas, pro suis quæque facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur: & ab Ariarathe rege Capadocum uenerunt ad ueniam petendam, luendamq; pecunia noxam: quod auxilijs Antiochum iuuisset. Ei CC talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum: cum Eumenes rex uenisset: tum daturum ijs legem. ciuitatum legationes cum benignis responsis lætiores etiam, quàm uenerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliã, frumentumq; ex pacto cum L. Scipione fœdere iussi aduehere. eò se cum exercitu uenturum. Principio deinde

uerîs lustrato exercitu profectus, die VIII Apameam uenit. ibi triduum statiuis habitis, tertijs rursus ab Apamea castris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumq; regios cōuehere iusserat: peruenit. mille et quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergamum ducit: quæ una in ijs locis regio tenebatur præsidio. appropinquanti præfectus præsidij obuius fuit, XXX dierum tempus petens: ut regem Antiochum de urbe tradenda consuleret. dato tempore ad eam diem, decessit præsidio. & à pergamo, L. Manlio fratre cum quatuor millibus militum Oronda ad reliquum pecuniæ ex eo, quod pepigerant, exigendum, misso, ipse, quia Eumenem regem, & decem legatos ab Roma Ephesum uenisse audierat: iussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit. Ibi ex X legatorum sententia fœdus in hæc uerba ferè cum Antiocho conscriptum est.

Amicitia regi Antiocho cum populo romano his legibus, & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo romano, socijs'ue bellum gesturus erit: rex per fines regni sui, eorum'ue, qui sub ditione eius erūt: transire sinito. neu commeatu, ne'ue qua alia ope iuuato. idem Romani, socijq; Antiocho, & ijs, qui sub imperio eius erunt: præstent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto cum illis, qui insulas colunt: ne'ue in Europam trāseundi. Excedito urbibus, agris, uicis, castellis cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem, et à ualle Tauri usq; ad iuga, quà in Lycaoniā uergit. Ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris, castellisq;, q̄bus excedat. si qua extulit: quæ, quoq; oportebit, recte restituito. Né'ue militē, ne'ue

quem

quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium ciues, quæ regno abscedunt: cum rege Antiocho, intráq; fines eius regni sunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos, sociósq; sunt: ijs ius abeundi, manendiq; esto. Seruos seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus, aut trásfuga erit: reddito Romanis, socijsq;. Elephantos tradito omnes: neq; alios parato. Tradito & naues longas, armamentáq; earum: ne'ue plures, quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm XXX remis agatur: habeto: ne'ue minorem ex belli causa: quod ipse illaturus erit. ne'ue nauigato citra Calicandrum, ne'ue Sarpedonium promontoria: extra quam si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex ijs gentibus, quæ sub ditione populi romani sunt: Antiocho regi ius ne esto: ne uoluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum, sociorum'ue quæ ædes, ædificiáq; intra fines regni Antiochi sunt: quo iure ante bellum fuerunt: eo Rhodiorum, sociorum'ue sunto. Si quæ pecuniæ debentur: earum exactio esto. Si quid ablatum est: id conquirendi, cognoscendi, repetendiq; ius item esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ij tenent, quibus Antiochus dedit: ex ijs præsidia deducito: utiq; recte tradantur, curato. Argenti probi XII millia attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis. talentũ ne minus pondo LXXX romanis ponderibus pendat. & tritici XL millia modiũm. Eumeni regi talenta CCCL intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta CXXVII. Obsides Romanis XX dato, &

triennio mutato, ne minores octonûm denûm annorum, neu maiores quinûm quadragenûm. Si qui sociorum populi romani ultro bellum inferent Antiocho: uim ui arcendi ius esto: dum ne quàm urbem aut belli iure teneat: aut in amicitiam accipiat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptent: aut, si utrisq; placebit, bello.

De Annibale Pœno, & Aetolo Thoante, & Lysimacho Acarnâne, & Chalcidensibus Eubulida & Philopœmene dedendis in hoc quoq; fœdere ascriptum est: & si quid postea addi, mutari'ue placuisset: ut id saluo fœdere fieret. Consul iurauit in hoc fœdus. ab rege qui exigerent iusiurandú, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Manlius: qui tum forte ab Orondis rediit. et Q. Fabio Labeoni, qui classi præerat, scripsit: ut Pataram extemplo proficisceretur: quæq; ibi naues regiæ essent, concideret: cremaretq;. Profectus ab Epheso quinquaginta tectas naues aut concidit: aut incendit. Telmessum eadem expeditione, territis subito aduentu classis oppidanis, recepit. ex Lycia protinus iussis ab Epheso sequi, qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheso naues uenirent: totam inde classem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cum inter cætera, quæ accipienda ab Antiocho erant: elephantos quoq; accepisset: dono'q; Eumeni omnes dedisset: deinde causas ciuitatum, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarathes rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui desponderat per eos dies filiam: dimissa, in amicitiam est acceptus. Ciuitatum autem cognitis causis decem legati aliam aliarú fecerunt conditionem. Quæ

stipendiariæ regi Antiocho fuerant: & cum populo romano senserant: ijs immunitatem dederunt. quæ partium Antiochi fuerant: aut stipendiariæ Attali regis: eas omneis uectigal pendere Eumeni iusserunt. nominatim præterea Colophonijs, qui in Notio habitant: et Cymæis, & Milesijs immunitatem concesserunt. Clazomenijs super immunitatem & Donissam insulam dono dederunt. & Milesijs, quem Sacrum appellant, agrum restituerunt. & Iliensibus Rhœteum, & Gergicum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita: quàm originum memoria. eadem & Dardanum liberandi causa fuit. Chios quoq;, & Smyrnæos, & Erythræos pro singulari fide, quam eo bello præstiterunt: & agro donarunt: & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocensibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus: & ut legibus antiquis uterentur, permissum. Rhodijs affirmata: quæ data priore decreto erant. Lycia, & Caria datæ: et usque ad Mæandrum amnem, præter Telmessum. Regi Eumeni Chersonesum in Europa, & Lysimachiam, & castella, uicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus: adiecerunt: in Asia Phrygiam utranque: alteram ad Hellespontum: maiorem alteram uocant: & Mysiam, quàm Prusias rex ademerat: restituerunt: & Lycaoniam, & Mityadam, & Lydiam, & nominatim urbes Tralleis, atq; Ephesum, & Thelmessum. De Pamphylia disceptatum inter Eumenem, & Antiochi legatos cum esset: quia pars eius citra, pars ultra Taurum est: integra ad senatum reijcitur. His fœderibus, decretisq; datis, Manlius cum decem legatis, omniq; exercitu ad *

Hellespontum profectus, euocatis eò regulis Gallorum, leges, quibus pacem cũ Eumene seruarent: dixit: denuntiauitq;: ut morem uagandi cum armis finirent: agrorum'q; suorum terminis se continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam classe per Athenæum, fratrem regis, ab Elæa adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde per Chersonesum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lysimachiæ statiua habuit: ut quammaxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter uulgo horrebant: ingrederetur. Quo profectus est ab Lysimachia die, ad amnem, Melana quem uocant: inde postero die ad Cypselas peruênit. à Cypselis uia decem millium ferè syluestris, angusta, confragosa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuisus exercitus. & præcedere una iussa, altera magno interuallo cogere agmen, media ĩpedimenta interposuit, plaustra cum pecunia publica erant, pretiosáq; alia præda. Itaque cum per saltum iret: Thracum decem haud amplius millia ex quatuor populis, Astij, & Cæni, & Maduateni, & Coreli ad ipsas angustias uiam circunsederunt. Opinio erat: non sine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum scisse, non alià, quàm per Traciam redituros Romanos: & quantam pecuniã secum portarent. In primo agmine imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil se mouerunt: donec armati transirent. posteaquam primos superasse angustias uiderunt: postremos nondum appropinquantes: impedimenta, & sar

tinas inuadunt. cæsisq; custodibus, partim ea, quæ in plaustris erant, diripere, partim sub oneribus iumenta abstrahere cœperunt. Vnde posteaquam clamor primũ ad eos, qui iam ingressi saltum sequebantur: deinde etiam ad primum agmen est perlatus: utrinq; in medium concurritur: & inordinatum simul pluribus locis prælium conseritur. Thracas præda ipsa impeditos oneribus, & plerosq;, ut ad rapiendum manus uacuas haberent, inermes ad cædem præbet. Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos occursantibus, & latentibus interdum per cauas ualles prodebat. ipsa etiam onera plaustráq;, ut sors tulit, his, aut illis incommode obiecta pugnantibus impedimento sunt. alibi prædo, alibi prædæ uindex cadit: prout locus iniquus, equus'ue his, aut illis, prout animus pugnantium est: prout numerus. alij enim pluribus, quàm ipsi erant: alij paucioribus occurrerant. uaria pugnæ fortuna est. multi utrinq; cadunt. Iam nox appetebat: cũ prælio excedunt Thraces, non fuga uulnerum, aut mortis: sed quia satis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Mẽdidium castra loco aperto posuit. pars altera ad custodiam impedimentorũ medio in saltu duplici circundata uallo mansit. postero die prius explorato saltu, quàm mouerẽt, primis se coniungit. In eo prælio, cum & impedimentorum pars, & calonum, et milites aliquot, cum passim toto prope saltu pugnaretur: cecidissent: Q. Minutij Thermi morte omissum est inceptum, fortis ac strenui uiri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum est. inde Aeniorum fines præter Apollinis, Geruntium quem uocant incolæ, templum supe-

rant. Aliæ angustiæ circa Tympira excipiunt, (hoc loco nomen est) nec minus confragosæ, quàm priores. sed quia nihil sylueſtre circa est: ne latebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrãsi, gens et ipsa Thracum, conuenere. sed quia nudæ ualles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes, efficiebant: minus terroris tumultusq; fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, prælio tamen iusto, acie aperta, collatis signis dimicandum erat. conferti subeuntes cum clamore impetu facto primũ expulere loco hostes: deinde auertère. fuga inde, cædesq; suis ipsos impedientibus angustijs fieri cœpta est. Romani uictores ad uicum Maronitarum (Salentum appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit: triduumq; ibi frumentum accipientes manserunt, partim ex agris Maronitarum, conferẽtibus ipsis, partim ex nauibus suis: quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab statiuis diei uia Apolloniam fuit. inde per Abderitarum agrum Neapolin peruentum est. Hoc omne per Græcorum colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas dies noctesq;, etsi non infestum, suspectum tamen: donec in Macedoniam peruenerũt.

Mitiores Thracas idẽ exercitus, cum à Scipione eadẽ uia duceretur: habuerat, nullã ob aliam causam: quàm quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoque Claudius author est ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrisse: quadringentos equites fuisse Numidas: paucos elephantos: Mutinis filium per medios hostes cum centum quinquaginta delectis equitibus per-

rupisse: eundem, cum mox Mutines iam in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus dispositis, manum cum hoste conseruisset: terrorem ab tergo præbuisse: atq; inde turbatos equestri uelut procella hosteis ad peditum agmen non accessisse. Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum peruenisset: nondum adeo hyberno contempto mari, ut traijcere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius Cons. ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam uenit: nulla memorabili in prouincia re gesta: ut ea probabilis moræ causa esset: quod solito serius ad comitia uenisset. Comitia consulibus rogandis fuerunt ad XII calendas martias. creati M. Aemylius Lepidus, C. Flaminius. Postero die prætores facti Ap. Claudius Pulcher, Seruius Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Messala, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Crassus. Comitijs perfectis, quas prouincias prætoribus esse placeret, retulit ad senatum consul. decreuerũt duas Romæ iuris dicundi causa: duas extra Italiam, Siciliã, & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplo, priusquam inirent magistratum, sortiri iussi. Ser. Sulpitius urbanam, Q. Terentius peregrinã est sortitus. L. Terentius Siciliam: Q. Fuluius Sardiniam: Ap. Claudius Tarentum: M. Furius Galliam.

Eo anno L. Minutius Myrtillus, & L. Manlius, quod legatos Carthaginenses pulsasse dicebãtur: iussu Q. Terentij prætoris urbis per fœciales traditi sunt legatis: et Carthaginem aduecti. In Liguribus magni belli, & gliscentis indies magis fama erat. itaq; consulibus no-

uis, quo die de prouincijs, & de rep. retulerunt: senatus utriq; Ligures prouinciam decreuit. Huic S.C. Lepidus Cons. intercedebat, indignum esse prædicans: consules ambos in ualles Ligurum includi. M. Fuluium, & Cn. Manlium biennium iam alterum in Europa, alterum in Asia, uelut pro Philippo, atq; Antiocho substitutos regnare. si exercitus in his terris esse placeat: consules ijs potius, quàm priuatos præesse oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictũ non sit: pacem pretio uenditantes. si eas prouincias exercitibus optinere opus esset: sicut M. Attilio, L. Scipioni Cons. M. Fuluius, et Cn. Manlius successissent consules: ita Fuluio, Manlioq; C. Liuium, & M. Valerium consules debuisse succedere. nunc certe perfecto ætolico bello, recepta ab Antiocho Asia, deuictis Gallis, aut consules ad exercitus consulares mitti, aut reportare legiones inde, reddiq; tandem reip. debere. Senatus his auditis in sententia perseuerauit: ut consulibus ambobus Ligures prouincia esset: Manlium, Fuluiumq; decedere de prouincijs, et exercitus inde deducere, ac redire Romã placuit. Inimicitiæ inter M. Fuluium, & M. Aemyliũ consulem erant. & super cætera Aemylius serius biennio se consulem factum M. Fuluij opera dicebat. itaq; ad inuidiam ei faciendam legatos Ambracienses in senatum subornatos criminibus introduxit. Qui sibi, cum in pace essent: imperataq; à prioribus cõsulibus fecissent: & eadem præstare obedienter M. Fuluio parati essent: bellum illatum questi. agros primum depopulatos: terrorem direptionis, & cædis urbi iniectum: ut eo metu claudere cogerentur portas. obsessos deinde, & op

pugnatos se: & omnia alia exempla belli edita in se, cædibus, incendijs, ruinis, direptione urbis. coniuges, liberos in seruitium abstractos: bona adempta: &, quod se ante omnia moueat: templa tota urbe spoliata ornamentis. simulachra deûm, deos immo ipso côuulsos ex sedibus suis ablatos eẽ: parietes, postesq; nudatos. quos adorent, ad quos precentur, & supplicent, Ambraciensibus non superesse. Hæc querentes interrogando criminose ex composito consul ad plura, uelut nô sua spôte dicẽda, eliciebat. Motis patribus, alter Cons. C. Flaminius M. Fuluij causam excepit. qui ueterent, & obsoletam uiam ingressos Ambracienses dixit. Sic M. Marcellum à Syracusanis, sic Q. Fuluium à Campanis accusatos. quin eadem opera T. Quintium à Philippo rege, M. Attilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Mâlium à Gallis, & ipsum Fuluium ab Aetolis, & Cephaleniæ populis accusari paterentur? Ambraciam oppugnatam, & captam, & signa inde, ornamentaq; ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus soleant: negaturum aut me pro M. Fuluio, aut ipsum M. Fuluium cẽsetis P. C? cum ob has res gestas triumphum à uobis postulaturus sit? Ambraciam captam, signaq;, quæ ablata criminantur: cætera spolia eius urbis ante currum laturus? & fixurus in postibus suis? Nihil est, quod se ab Aetolis separẽt. eadem Ambraciensium, et Aetolorum causa est. Itaq; collega meus uel in alia causa inimicitias exerceat: uel sit i hac utiq; mauult: retineat Ambraciẽses suos in aduentum M. Fuluij. ego nec de Ambraciẽsibus, neq; de Aetolis decerni quicquam absente M. Fuluio patiar. Cum Aemylius callidam malitiam inimi-

ci, uelut omnibus notam, insimularet: & tempus eum
morando extracturum diceret: ne consule inimico Ro-
mam ueniret: certamine consulum biduum absumptum
est. nec præsente Flaminio decerni quicquam uidebatur
posse. captata occasio est: cum æger forte Flaminius abes
set. & referente Aemylio, senatusconsultum factum est:
ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur: in liber-
tate essent: ac legibus suis uterentur. portoria ea, quæ uel
lent, terra mariq; caperent: dum eorum immunes Ro-
mani, ac socij latini nominis essent. signa, aliáq; or-
namenta, quæ quererentur ex ædibus sacris sublata esse:
de ijs, cum M. Fuluius Romam reuertisset: placere ad
collegium pontificum referri: & quod ij censuissent, fie-
ri. Neq; his contentus Cons. fuit: sed postea per infrequē
tiam adiecit S.C: Ambraciam non uideri ui captam
esse. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro
ualetudine populi fuit per triduum: quia grauis pestilen
tia urbem, atq; agros uastabat. Latinæ inde fuerunt.
Quibus religionibus liberati consules, & delectu per
fecto (nouis enim uterq; maluit uti militibus) in prouin
ciam profecti sunt: ueteresq́; omnes dimiserunt. Post
consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam
uenit. cui cum ab Ser. Sulpitio prætore senatus ad ædē
Bellonæ datus esset: & ipse commemoratis rebus ab se
gestis postulasset: ut ob eas dijs immortalibus honos ha
beretur: sibiq; triumphanti urbem inuehi liceret: contra
dixerunt pars maior decem legatorum: qui cum eo fue
rant: & ante alios L. Furius Purpurio, & L. Aemy
lius Paulus. Legato sese Cn. Manlio datos pacis cum
Antiocho faciendæ causa, fœderisq́;, & legum, quæ cum

L. Scipione inchoatæ fuissent: perficiendarum. Cn. Manlium summa ope tetendisse: ut eam pacem turbaret: & Antiochum, si sui potestatem fecisset: insidijs exciperet. sed illum cognita fraude consulis, cum sæpe colloquijs petitis captatus esset: non congressum modo, sed conspectum etiam eius uitasse. cupientem transire Taurum, ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam superantibus terminos fataleis cladem experiri uellet: retentum. admouisse tamen exercitum: & propè ipsis iugis ad diuortia aquarum castra posuisse. cum nullam ibi causam belli inueniret, quiescentibus regijs: circumegisse exercitum ad Gallogræcos. cui nationi non ex senatus authoritate, non ex populi iussu bellum illatum. quod quem unquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Annibalis, et Pœnorum recentissima bella esse. de omnibus his consultum senatum: populumq; iussisse sæpe legatos ante missos: res repetitas: postremo qui bellum indicerent, missos. Quid eorum Cn. Manli factum est: ut istud publicum populi romani bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? An eo ipso contentus fuisti? recto itinere duxisti exercitum ad eos: quos tibi hostes desumpseras? an per omneis anfractus uiarum? cum uia consisteres: ut quò flexisset agmen Attalus, Eumenis frater: eò consul mercenarius cum exercitu Romano sequereris? Pisidiæ, Lycaoniæq;, & Phrygiæ recessus omnes, atque angulos peragrasti, stipem à tyrannis, castellanisq; deuijs colligens. quid enim tibi cum Orondis? quid cum alijs æque innoxijs populis? Bellum autem ipsum, cuius nomine trium-

phum petis: quo modo gessisti? loco æquo, tempore tuo pugnans? Tu uero recte, ut dijs immortalibus honos habeatur, postulas: primum: quod pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde: quod bæluas, non hostes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantum existimare mistum esse Gallogræcorum. multo ante et corpore & animo misti, ac mutati sunt. an si illi Galli essent: cum quibus millies uario euentu in Italia pugnatum est: quantum in imperatore nostro fuit: nuntius illinc redisset? bis cum ijs pugnatum est: bis loco iniquo subijt. in ualle inferiore pedibus pene hostium aciem subiecit: ut si non tela ex superiore loco mitterent: sed corpora sua nuda inijcerent: obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna populi romani est: magnum, et terribile nomen. recẽti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi prope attonitæ erant tantæ corporum moles. fundis, sagittisq; in fugam consternatæ sunt. gladius in acie cruentatus non est gallico bello. uelut auium examina ad crepitum primum missilium auolauere. At Hercule nos ijdẽ, admonente fortuna quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset, cum redeuntes in latrunculos Thraces incidissemus: cæsi, fugati, exuti impedimentis sumus: Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est: quàm si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, perisset: cum multis uiris fortibus cecidit: exercitus spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus pe

titur? si nihil in Thracia cladis, ignominiæq; foret acceptum: de quibus hostibus triumphum peteres? de ijs, ut opinor: quos tibi hostes senatus, aut populus romanus dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M. Attilio de rege Antiocho, sic paulo ante T. Quintio de rege Philippo, sic P. Africano de Annibale, & Pœnis, & Syphace triumphus datus. & minima illa, cum iam senatus censuisset bella: quæsita tamen sunt: quibus nunciandum esset? ipsis utiq; regibus nuntiarentur? an satis esset ad præsidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui, et confundi? tolli fœcialia iura? nullos esse fœciales? fiat (pace deûm dixerim) iactura religionis: obliuio deorũ capiat pectora uestra. num senatũ quoq; de bello cõsuli nõ placet? non ad populum ferri? uelint: iubeant'ne cum Gallis bellum geri? Modo certe consules Græciam, atque Asiam uolebant. tamen perseuerantibus uobis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt. merito ergo à uobis, prospere bello gesto triumphum petent: quibus authoribus gesserunt. Talis oratio Furij, & Aemylij fuit. Manlium in hunc maxime modum respondisse accepims.
Tribuni plebis antea solebant triumphum postulantibus aduersari patres conscripti. quibus ego gratiam habeo: quod seu mihi, seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt: ut non solũ silentio comprobarent honorem meum: sed referre etiam, si opus esse uideretur, parati essent. ex decem legatis, si dijs placet, quod consiliũ dispensandæ, cohonestandæq; uictoriæ imperatoribus maiores dederunt nostri: aduersarios habeo. L. Furius, L. Aemylius currum triumphalem me conscedere pro=

hibent: coronam insignem capiti detrahunt. quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent: testes citaturus fui rerum à me gestarũ. Nullius equidem inuideo honori. uos tribunos plebei nuper, uiros fortes, ac strenuos, impedientes Q. Fabij Labeonis triumphum authoritate uestra deterruistis. triumphauit, quem non bellum iniustum gessisse, sed hostem omnino non uidisse, inimici iactabant. ego, qui cum centum millibus ferocissimorũ hostium signis collatis toties pugnaui: qui plus XL millia hominum cepi: aut occidi: qui bina castra eorum expugnaui: qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia est, reliqui: non triumpho modo fraudor: sed causam apud uos P. C. accusantibus meis ipse legatis dico. Duplex eorum, ut animaduertistis P. C: accusatio fuit. nam nec gerendum mihi fuisse bellũ cum Gallis: & gestum temere atq; imprudenter, dixerunt. non erant Galli hostes: sed tu eos pacatos imperata facientes uiolasti. Non sum postulaturus à uobis P. C: ut quæ cõmuniter de immanitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen romanum scitis: ea de illis quoque, qui Asiam incolunt, existimetis Gallis. remota uniuersæ gentis infamia, atq; inuidia per se ipsos æstimate. Vtinam rex Eumenes, utinam Asiæ ciuitates omnes adessent: et illos potius querentes, quàm me accusantem audiretis. mittite agedum legatos circa Asiam ad omnes urbes: & quærite: utrum à grauiori seruitute Antiocho ultra Tauri iuga moto, an Gallis subactis liberati sint. quoties agri eorum uastati sint: quoties prædæ abactæ, referant: cum uix redimendi captiuos copia esset: & mactatas humanas hostias, immolatosq; libe-

ros suos audirent. Stipendium scitote pependisse socios uestros Gallis: & nunc liberatos per uos regio imperio, fuisse pensuros: si à me foret cessatum. quo longius Antiochus emotus esset: hoc impotentius in Asia Galli dominarentur: & quicquid est terrarum citra Tauri iuga: Gallorum imperio, non uestro adiecissetis. At enim sunt hæc ita? uerum etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliauerunt: nec ideo populus romanus his bellum indixit: aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in iure, ac ditione uestra Græcia, atq; Asia erat: ad curandum, animaduertendumq; quid in his terris fieret: & hoc: quo finem imperij romani Taurum montem statuistis: quo libertatem, immunitatem'ue ciuitatibus datis: quo alijs fines adijcitis: alias agro mulctatis: uectigal imponitis: regna augetis: minuitis: donatis: adimitis: curæ uestræ censetis esse: ut pacem terra marique habeant. An nisi præsidia deduxisset Antiochus: quæ quieta in suis partibus erant: non putaretis liberatam Asiam? si Gallorum exercitus effusi uagarentur: rata dona uestra, quæ dedestis regi Eumeni: rata libertas ciuitatibus esset? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos. Te L. Scipio appello: cuius ego imperio succedens, inuicem imperij tui uirtutem, felicitatemq; pariter non frustra ab dijs immortalibus precatus sum: te P. Scipio: qui legati ius, collegæ maiestatem, & apud fratrem consulem, & apud exercitum habuisti. Scitis'ne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse? uideritis in acie eos, in cornu utroq;

(id enim roboris esse uidebatur) locatos? pugnaueritis ut cum hostibus iustis? cecideritis? spolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum senatus decreuerat: & populus iusserat. Sed simul, ut opinor, cum his decreuerant: iusserant'q;: qui inter eius præsidia fuissent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus ut fieret, mandaueratis: omnes hostes erãt: qui pro Antiocho arma aduersus nos tulerunt. in qua causa cum Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam, & tyranni: ego tamen & cum alijs pro dignitate imperij uestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi: & Gallorum animos, si possent mitigari a' feritate insita, tentaui: & posteaquam indomitos, atque implacabiles cernebam: tum demum ui atq; armis coercendos ratus sum. Nunc quoniam suscepti belli purgatum est crimen: gesti reddenda est ratio. in quo confiderẽ equidẽ causæ meæ, etiam si non apud Romanum, sed apud Carthaginensem senatum agerem: ubi in crucem tolli imperatores dicuntur: si prospero euentu, prauo consilio rem gesserunt. Sed si ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis, gerendis'q; deos adhibet: quia nullius calumniæ subijcit ea, quæ dij comprobauerunt: & in solennibus uerbis habet: cum supplicationem, aut triumphũ decernit: quod bene, ac feliciter rempu. administrarit: si nollem, si graue ac superbum existimarem uirtute gloriari: pro felicitate mea, exercitus'q; mei, quod tantam nationem sine ulla militum iactura deuicimus: postularem: ut dijs immortalibus honos haberetur: & ipse triũphans in Capitolium ascenderem: unde uotis rite nuncupatis profectus

cupatis profectus sum: negaretis hoc mihi cũ dijs immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare? cum montem hostes cepissent? loco munito se tenerent? nempe eundum ad hostes erat: si uincere uellem. Quid? si urbem eo loco haberent? & mœnibus se tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquo'ne loco M. Attilius cum rege Antiocho pugnauit? quid? Philippum non eodem modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut sibi fingant: aut uobis uideri uelint hostem fuisse, non inuenio. si degenerem, & emollitum amœnitate Asiæ: quid periculi uel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum & feritate animorum, & robore corporum: huic'ne tantæ uictoriæ triumphum negatis? Cæca inuidia est P. C: nec quicquã aliud scit, quàm detrectare uirtutes: corrumpere honores, ac præmia eorum. Mihi, quæso, ita ignoscatis P. C: si longiorem orationem non cupiditas gloriandi, sed necessaria criminũ defensio fecit. An etiam per Thraciam saltus patentes, qui angusti erant: & plana ex arduis, & culta ex syluestribus facere potui? & præstare: necubi notis sibi latebris delitescerent latrones Thraces? ne quid sarcinarum raperetur? ne quod iumentum ex tanto agmine abstraheretur? ne quis uulneraretur? ne ex uulnere uir fortis, ac strenuus Q. Minutius moraretur? In hoc casu, quo infeliciter incidit: ut talem ciuem amitteremus: hærent. quod, saltu iniquo, loco alieno cum adhortus hostis nos esset: duæ simul acies primi & nouissimi agminis hærentem ad impedi-

menta nostra exercitum barbarorum circunuenerunt: quod multa millia ipso die, plura multo post dies paucos cæciderunt: & ceperunt: hoc si ipsi tacuerint: uos scituros, cum testis orationis meæ totus exercitus sit: non credunt. si gladium in Asia non strinxissem: si hostem nõ uidissem: tamen triumphum in Thracia duobus prælijs merueram. Sed iam dictum satis est. quin pro eo, quod pluribus uerbis uos, quàm uolui, fatigaui: ueniam à uobis petitam, impetratamq; uelim patres conscripti.
Plus crimina eo die, quàm defensio ualuissent: ni altercationem in serum perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione: ut negaturus triumphum fuisse uideretur. Postero die & cognati, amiciq; Cn. Manlij summis opibus annixi sunt: & authoritas seniorum ualuit, negantium exemplum proditum memoriæ esse: ut imperator, qui perduellibus deuictis, confecta prouincia, exercitum reportasset: sine curru & laurea priuatus, inhonoratusq; urbem iniret. hic pudor malignitatem uicit: triumphumque frequentes decreuerunt. Oppressit deinde mentionem, memoriamq; omnem contentionis huius maius, & cum maiore, & clariore uiro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias author est) duo Q. Petilij diem dixerunt. id, prout cuiusque ingenium erat, interpretabantur. Alij non tribunos plebis, sed uniuersam ciuitatem incusabant: quæ id pati posset. duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno propè tempore in principes inuentas: Romam ingratiorem. siquidem uicta Carthago uictum Annibalem in exilium expulisset: Roma uictrix uictorem Africanum expellat. Alij: nemi=

nem unum tantum eminere ciuem debere: ut legibus interrogari non possit. nihil tam aequandae libertatis esse: quam potentissimum quenque posse dicere causam. quid autem tuto cuiquam, nedum summam rempub. permitti: si ratio non sit reddenda? qui ius aequum pati non possit: in eum uim haud iniustam esse. Haec agitata sermonibus: donec dies dicendae causae uenit. nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio Cons, censor'ue maiore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum est deductus. Iussus dicere causam, sine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus: ut satis constaret: neminem unquam neque melius, neque uerius laudatum esse. dicebantur enim ab eodem animo, ingenio'que: à quo gesta erant. & aurium fastidium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tribuni plebis uetera luxuriae crimina Syracusanorum Hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cum ad fidem praesentium criminum retulißent: suspicionibus magis, quàm argumentis pecuniae captae reum accusarunt. Filium captum sine precio redditum. omnibus'que alijs rebus Scipionem, tanquam in eius unius manu pax romana, bellum'que eßet: ab Antiocho cultum. dictatorem eum consuli, non legatum in prouincia fuiße. nec ad aliam rem eò profectum: quàm ut id, quod Hispaniae, Galliae, Siciliae, Africae iampridem persuasum eßet: hoc Graeciae, Asiaeq;, & omnibus ad orientem uersis regibus, gentibusq; appareret: unum hominem caput, columenq; imperij romani eße: sub umbra Scipio-

nis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. Infamia intactum, inuidia qua possunt urgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies est. ubi ea uenit: tribuni in rostris prima luce consederunt. citatus reus magno agmine amicorum, clientiumq; per mediam cōcionem ad rostra subijt. silentioq; facto, Hoc, inquit, die tribuni plebis, uosq; Quirites, cum Annibale, & Carthaginensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. itaque cum hodie litibus, & iurgijs supersederi æquum sit: ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem OPT. MAX, Iunonemq;, & Mineruam, cæterosq; deos, qui Capitolio, atq; arci præsident: salutandos ibo: hisq; gratias agam: quod mihi & hoc ipso die, & sæpe alias egregie reipublicæ gerendæ mentem, facultatemq; dederunt. uestrum quoq; quibus commodum est, ite mecum Quirites: & orate deos: ut mei similes principes habeatis. ita si ab annis septendecim ad senectutem semper uos ætatem meam honoribus uestris anteistis: ego uestros honores rebus gerendis præcessi. Ab rostris in Capitolium ascendit. simul se uniuersa concio auertit: & secuta Scipionem est: adeo, ut postremo scribæ, uiatoresq; tribunos relinquerent: nec cum ijs præter seruilem comitatum, & præconem, qui reum ex rostris citabat: quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia templa deûm cum populo romano circumijt. Celebratior is propè dies fauore hominum, & æstimatione ueræ magnitudinis eius fuit: quàm quo triumphans de Syphace rege, & Carthaginensibus urbem est inuectus. Hic speciosus ultimus

dies. P. Scipioni illuxit. post quem, cum inuidiam, & certamina cum tribunis prospiceret: die longiore producta in Liternum concessit, certo consilio ne ad causam dicendam adesset. maior animus, & natura erat: ac maiori fortunæ assuetus: quàm ut reus eẽ sciret: et summitteret se in humilitatem causam dicentium. Vbi dies uenit: citariq; absens est cœptus: L. Scipio morbum causam esse cur abesset, excusabat. quam excusationem cum tribuni, qui diem dixerant, non acciperent: & ab eadem superbia non uenire ad causam dicendam arguerent: qua iudicium, & tribunos plebis, & concionem reliquisset: et quibus ius de se dicendæ sententiæ, et libertatem ademisset: his comitatus, uelut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset: secessionem eo die quo in Capitolium à tribunis plebis fecisset. Habetis ergo temeritatis illius mercedem: quo duce, & authore nos reliquistis: ab eo ipsi relicti estis. & tantum animorum in dies nobis descrescit: ut ad quẽ ante annis XVII exercitum, & classem habentem tribunos plebis, ædilẽq; in Siciliam mittere ausi sumus: qui prehenderent eum: & Romam reducerent: ad eum priuatum ex uilla sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audemus? Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: ut si morbi causa excusaretur: sibi placere accipi eam causam: diemq; à collegis produci. Tribunus plebis eo tempore T. Sẽpronius Gracchus erat: cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, cum uetuisset nomen suum decreto collegarum ascribi: tristioremq; oẽs sententiam expectarent: ita decreuit. Cum L. Scipio excuset morbum esse causam fratri: satis id sibi *

uideri. se P. Scipionem, priusquam Romam rediisset, accusari non passurum. tum quoque, si se appellet: auxilio ei futurum ne causam dicat. ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi romani P. Scipionem deorum, hominumq; consensu peruenisse: ut sub rostris reum stare, & praebere aures adolescentium conuitiis, populo romano magis deforme, quàm ipsi sit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus uestris stabit tribuni domitor ille Africae Scipio? ideo quatuor nobilissimos duces Poenorum in Hispania, quatuor exercitus fudit: fugauitq;: ideo Syphacem cepit: Annibalem deuicit: Carthaginem uectigalem nobis fecit: Antiochum, recepto eius fratre consorte huius gloriae, L. Cornelius Scipio ultra Tauri iuga emouit: ut duobus Petiliis succumberet? uos de P. Africano palmam peteretis? nul-
* lis'ne meritis suis, nullis uestris honoribus cum qua in arcem tutam, & uelut sanctam clari uiri peruenient: ubi si non uenerabilis, inuiolata saltem senectus eorũ considat. Mouit & decretum, & adiecta oratio non caeteros modo: sed ipsos etiam accusatores: et deliberaturos se quid sui iuris, & officii esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est coeptus. ibi gratiae ingentes ab uniuerso ordine, praecipue à consularibus, senioribusq; T. Sempronio Graccho actae sunt: quod remp. priuatis simultatibus potiorem habuisset. et Petilii uexati sunt probris: quod splendere aliena inuidia uoluissent: & spolia ex Africano triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. uitam Literni egit sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt: monumentumq; ibi aedifi

tari: ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis: bellicis tamen q̃ pacis artibus memorabilior prima pars uitæ, quàm postrema fuit. quia in iuuenta bella assidue gesta: cum senecta res quoque defloruere: nec præbita est materia ingenio, quo ad primum consulatum: secundo etiam si censuram adijcias. quid asiatica legatio & ualetudine aduersa inutilis, & filij casu deformata? & post reditum necessitas aut subeundi iudicij, aut simul cum patria deserendi? punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius, neque periculosius Romani gessere: unam præcipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato: qui uiuo quoque eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. hoc authore existimantur Petilij & uiuo Africano rem ingressi: & mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis. Velitis: iubeatis: quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est: quique sub eius imperio fuerunt: quod æs in publicum relatum non est: uti de ea re Ser. Sulpitius prætor urbanus ad senatum referat? quem eam rem uelit senatus quærere de ijs, qui prætores nunc sunt? Huic rogationi primo Q. et L. Nummij intercedebant. senatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut ante a semper factum esset: æquum censebant. Petilij nobilitatem & regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, q in decẽ legatis in Asia fuerat: latius rogandum censebat: non quæ ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent: sed quæ ab alijs regibus,

gentibusq;: Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se, quàm aduersus legem dicturũ apparebat: dissuasor processit. is post mortem P. Africani fratris, uiri omniũ fortissimi, clarissimiq; eam exortam rogationem est conquestus. parum enim fuisse: non laudari pro rostris P. Africanum post mortem: nisi etiã accusaretur. & Carthaginenses exilio Annibalis contentos esse: populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari: nisi & ipsius fama sepulti laceretur: & frater insuper accessione inuidiae mactetur. M. Cato suasit rogationem. extat & oratio eius de pecunia regis Antiochi. & Nummios tribunos authoritate deterruit: ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus uti rogassent, iusserunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quem rogationem Petilij quaerere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt.

Alij hunc praetorem adeo amicum Corneliae familiae, ut qui Romae mortuum, elatumq; P. Scipionem (est enim ea quoq; fama) tradũt: pileatum, sicut in triũpho ierat, in funere quoq; ante lectum isse, memoriae prodiderũt: & ad portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse: qđ ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset. Alij adeo inimicum eundem: ut propter insignem simultatem ab ea factione, quae aduersa Scipionibus erat: delectus sit potissimum ad quaestionem exercendam. Caeterum ad hunc nimis aequum, aut iniquum praetorem reus extemplo factus L. Scipio: simul & delata, & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hostiliorum Catonum, et C. Furij Culleonis quaestoris: &, ut omnia contacta societate peculatus uiderẽ-

tur: scribæ quoq; duo, & accensus L. Hostilius. & scribæ, et accensus, priusquam de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt: Scipio, & A. Hostilius legatus, & C. Furius damnati. Quo commodior pax Antiocho daretur: Scipionem sex millia pondo auri, quadringentûm octoginta argenti plus accepisse, quàm in ærarium retulerit: A. Hostilium LXXX pondo auri, & argenti CCCCIII: Furium quæstorem auri centũ XXX, argenti CC pondo. Has ego summas auri, et argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarij mendum, quàm mendacium scriptoris eẽ in summa auri atq; argenti. similius enim ueri est argenti, quàm auri maius pondus fuisse: & potius quadragies, quàm ducenties quadrigies litem æstimatam: eo magis: quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt: librumq́; rationis eius cum L. fratrem afferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus cõcerpsisse, indignatum: quod cum bis millies in ærarium intulisset: quadragies ratio ab se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quæstores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: poposcisse claues: & se aperturum ærarium dixisse: qui ut clauderetur effecisset. Multa alia in Scipionis exitu maxime uitæ, dieq; dicta, morte, funere, sepulchro in diuersum trahunt: ut cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam. non de accusatore conuenit. alij M. Næuium, alij Petilios diem dixisse scribunt. non de tempore, quo dicta dies sit: non de anno, quo mortuus sit: non ubi mortuus, aut elatus sit. alij Romæ, alij Literni et mortuum, & sepultum. utrobique monumen-

ta ostenduntur, & statuæ. nam & Literni monumentum, monumentoq; statua superimposita fuit. quam tempestate diesiectam nuper uidimus ipsi. & Romæ extra portam Capenã in Scipionũ monumẽto tres statuæ sunt: quarũ duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse: tertia poetæ Q. Ennij. Nec inter scriptores rerũ discrepat solũ: sed orationes quoq; (si modo ipsorum sunt, quæ feruntur P. Scipionis, & T. Gracchi) aberrant inter se. Index orationis P. Scipionis nomen M. Næuij tribuni plebis habet: ipsa oratio sine nomine est accusatoris. nebulonem modo, modo nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accusatorum Africani, aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. alia tota ferenda fabula est Gracchi orationi conueniens: & illi authores sequendi sunt: qui, cum L. Scipio & accusatus, & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege: legatum in Hetruria fuisse Africanum tradunt. quò post famam de fratris casu allatam, relicta legatione cucurrisse eum Romam: & cum à porta recta ad forum se contulisset: quod in uincula duci fratrem dictum erat: repulisse à corpore eius uiatorem: & tribunis retinentibus magis pie, quàm ciuiliter uim fecisse. hinc enim ipse Gracchus queritur: dissolutam esse à priuato tribunitiam potestatem. & ad postremum cum auxilium L. Scipioni polliceretur: adijcit: tolerabilioris exempli esse à tribuno plebis potius, quàm à priuato uictam uideri & tribunitiam potestatem, & remp. esse. sed ita hanc unam impotentem eius iniuriam inuidia onerat: ut increpando quod degenerauerit tantum à seipso, cumulatas & ueteres laudes moderationis &

temperantiæ pro reprehensione præsenti reddat. castigatum enim quondam ab eo populum ait: quod eum perpetuum consulem, & dictatorem uellet facere. prohibuisse statuas sibi i comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, i cella Iouis poni prohibuisse ne decerneretur: ut imago sua triumphali ornatu è templo Iouis OPT. MAX. exiret. Hæc uel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus significarent: quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filiabus (nam maior P. Cornelio Nasicæ haud dubie a patre collocata erat) nuptam fuisse conuenit. illud parum constat: utrum post mortem patris & desponsa sit: et nupserit: an ueræ illæ opiniones sint: Gracchum, cũ L. Scipio in uincula duceretur: nec quisquam collegarum auxilio esset: iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere: nec se gratiæ quærendæ causa quicquam facere: sed in quem carcerem reges, & imperatores hostium ducentem uidisset P. Africanum: in eũ se fratrem eius duci non passurum. senatum eo die forte cœnantẽ in Capitolio consurrexisse: & petisse: ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. quibus ita in publicum solenne sponsalibus rite factis cum se domũ recepisset: Scipionem Aemyliæ uxori dixisse: filiam se minorem despondisse. cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum consultatum adiecisset: non si T. Graccho daret, expertem consilij debisse matrem esse: lætum Scipionem tam cócordi iudicio et ipsi desponsam respondiße. Hæc de tanto uiro, quanq̃ & opinionibus, & monumentis litterarum uariarent: pro-

ponenda erant. Iudicijs a Q. Terentio prætore perfectis, Hostilius, & Furius damnati prædes eodem die quæstoribus urbanis dederunt. Scipio cum contenderet: omnem quam accepisset pecuniam, in ærario esse: nec se quicquam publici habere: in uincula duci est cœptus. P. Scipio Nasica tribunos appellauit: orationemq; habuit plenam ueris decoribus nõ communiter modo Corneliæ gentis, sed proprie familiæ suæ. Parentes suos, & P. Africani, ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur: fuisse Cn. et P. Scipiones, clarissimos uiros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania aduersus multos Pœnorum, Hispanorumq; & duces & exercitus nominis romani famam auxissent, non bello solum: sed quod romanæ temperãtiæ fideiq; specimen illis gentibus dedissent: ad extremum ambos pro populo romano morte occubuisse. cum illorum tueri gloriam posteris satis esset: P. Africanum tantum paternas superauisse laudes: ut fidem fecerit: non sanguine humano, sed stirpe diuina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur: ut quæ in Hispania, quæ in Africa, cum legatus fratris cẽt: gessisset, prætereãtur: consulem & ab senatu dignum uisum, cui extra sortem Asia prouĩcia, et bellũ cũ Antiocho rege decerneretur: et a fratre, cui post duos consulatus censurãq; et triũphũ legatus in Asiã iret. ibi ne magnitudo & splẽdor legati laudibus consulis officeret: forte ita incidisse: ut quo die ad Magnesiam signis collatis L. Scipio Antiochũ deuicisset: æger P. Scipio Elææ dierum aliquot uia abesset. non fuisse minorem eum exercitum, quãm Annibalis: cum quo in Africa esset pugnatum. Annibalem eundẽ fuisse inter multos alios regios duces: qui imperator pu

nici belli fuerit. & bellum quidem ita gestum esse: ut ne fortunam quidem quisquam criminari possit. in pace crimen quæri: causam dici: uenisse huc decem legatos: simul arguiq;, quorum ex consilio data pax esset: quin extitisse ex decem legatis, qui Cn. Manlium accusarēt. tamen nō modo ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem ualuisse. At hercule in Scipione ipsas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspectas esse. integrum enim ei regnum relictum: omnia possidere eum uictum, quæ ante bellum eius fuerint. auri & argenti cum uim magnam habuisset: nihil in publicum relatum: omne in priuatum uersum. An non præter omnium oculos tantum auri argētiq; in triumpho L. Scipionis, quantum non decem alijs triumphis, si omne in unum conferatur: sit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem, & proxima Europæ tenuisse Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum sit à Tauro monte in Aegæum usq; prominens mare: quot non urbes modo, sed gentes amplectatur, omnes scire. hanc regionem dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem usq; ad Tauri montis iuga Antiocho ademptā, expulso eo in ultimum angulum orbis terrarum. Quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? Philippo uicto Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam: nec Quintio crimen quæsitum. non enim habuisse eum Africanum fratrem. cuius gloria prodesse L. Scipioni debuisset: inuidiam nocuisse. tantum auri argentiq; iudicatum esse in domum L. Scipionis illatum: quantum uenditis omnibus bonis redigi non posset. Id ubi ergo esse re-

gium aurum? ubi tot hæreditates acceptas? in domo, quam sumptus non exhauserint: extare debuisse nouæ fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non possit: ex corpore, & tergo per uexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcere inter fures nocturnos, et latrones uir clarissimus icludatur: et in robore et tenebris expiret: deinde nudus ante carcerem proijciatur, non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubescendum. Aduersus ea Terentius prætor rogationem petiliam ex S. C. & iudicium de L. Scipione factum recitauit. se, nisi referatur pecunia in publicum, quæ iudicata sit: nihil habere, quod faciat: nisi ut prehendi damnatum, & in uincula duci iubeat. Tribuni cum in consilium secessissent: paulo post C. Fannius ex sua collegarumq; aliorum, præter Gracchum, sententia pronuntiauit: prætori non intercedere tribunos, quo minus sua potestate utatur. T. Grachus ita decreuit. Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit, redigatur, se non intercedere prætori. L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum deuicerit: imperium populi romani propagauerit in ultimos terrarum fines: regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ deuinxerit populi romani beneficijs: plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit: non passurum inter hostes populi romani L. Scipionẽ in carcere, et in uinculis esse: mittiq; eum se iubere. Tanto assensu auditum est decretum: adeo dimissum L. Scipionem læti homines uiderunt: ut uix in eadem ciuitate uideretur factum iudicium. In bona deinde L. Scipionis possessum publica

quæstores prætor misit. neq; in iis non modo uestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ: sed nequaquam tantum redactum est: quantæ summæ damnatus fuerat. Collata ea pecunia à cognatis, amicisq; & clientibus est L. Scipioni: ut si acciperet eam: locupletior aliquanto esset: quàm ante calamitatem fuerat. nihil accepit. quæ necessaria ad cultum erant: redempta ei à proximis cognatis sunt. uerteratq; Scipionum inuidia in prætorem, & consilium eius, & accusatores.

DECADIS QVARTAE LIBER NONVS.

d VM HAEC (si modo hoc anno acta sunt) Romæ aguntur: consules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hostis uelut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarem disciplinam erat: nec alia prouincia militem magis ad uirtutem acuebat. nam Asia & amœnitate urbium, & copia terrestrium, maritimarumq; rerum, & mollitia hostium, regijsq; opibus ditiores, quàm fortiores exercitus faciebat. præcipue sub imperio Cn. Manlij solute, ac negligenter habiti sunt. itaq; asperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hostis magna clade eos castigauit. in Liguribus omnia erant: quæ militem excitarent: loca montana, & aspera: quæ & ipsis capere labor erat: & ex præoccupatis deijcere hostem: & itinera ardua, angusta, infesta insidijs: hostis leuis, & uelox, & repentinus: qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum, aut securum esse sineret: oppugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul, periculosáq;: inops regio: quæ parsimonia astringeret milites: prædæ haud multum præberet. itaq; non lixa sequebatur: non iumentorum longus ordo agmen extendebat: nihil, præter arma, & uiros omnem spem in armis habentes, erat. nec deerat unquam cum ijs uel materia belli, uel causa: quia propter domesticam inopiã uicinos agros incursabant. nunquam tamen in discrimen summæ rerum pugnabatur.

rum pugnabatur. Flaminius consul cum Frisinatibus Liguribus in agro eorum pluribus prælijs secundis factis, in deditionem gentem accepit: & arma ademit. ea quia syncera fide non tradebant, cum castigarentur: relictis uicis in montem Augnum confugerunt. confestim secutus est consul. cæteri effusi rursus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitantes fugerunt, quà sequi hostis non posset. ita trans Appenninum abierunt. qui castris se tenuerant: circunsessi, & expugnati sunt. Inde trans Appenninum ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulisper se tutati, mox in deditionem concesserunt. tum conquisita cum intentiore cura arma: & omnia adempta. Translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum. qui in agrum Pisanum, bononiensemq; ita incursauerant: ut coli non posset. his quoq; perdomitis consul pacem dedit finitimis. et quia à bello quieta ut esset prouincia, effecerat: ne in otio militem haberet: uiam à Bononia perduxit Arretium. M. Aemylius alter consul agros Ligurum, uicosq;, qui in campis aut uallibus erant: ipsis montes duos Ballistam, Suismontiumq; tenentibus, deussit: depopulatusq; est. deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primo leuibus prælijs fatigauit: postremo coactos in aciem descendere iusto prælio deuicit. in quo & ædem Dianæ uouit. Subactis cis Appenninum omnibus, tum transmontanos adortus (in his & Frisinates Ligures erant) quos non adierat C. Flaminius: omnes Aemylius subegit: armaq; ademit: & de montibus in campos multitudinem deduxit. Pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitum duxit. uiamq; ab Placentia, ut Flami-

niæ committeret, Ariminum perduxit. prælio ultimo, quo cum Liguribus signis collatis conflixit: ædem Iunoni Reginæ uouit. Hæc in Liguribus eo anno gesta.

In Gallia Furius prætor insontibus Cenomanis, in pace speciem belli quærens, ademerat arma. inde Cenomani conquesti Romæ apud senatum, reiectiq; ad consulem Aemylium, cui, ut cognosceret, statueretq;, senatus permiserat: magno certamine cum prætore habito, tenuerunt causam. arma reddita Cenomanis: decedere è prouincia prætor iussus. Legatis deinde sociorum latini nominis, qui toto undiq; ex Latio frequentes conuenerãt: senatus datus est. his querentibus magnam multitudinẽ ciuium suorum Romam commigrasse, & ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni prætori negotium datum est: ut eos conquireret: et quem C. Claudio, M. Liuio censoribus, post'ue eos censores, ipsum, parentem'ue eius apud se censum esse probassent socij: ut redire eo' cogeret, ubi censi essent. Hac conquisitione duodecim millia Latinorum domos redierunt: iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Priusquam consules redirent Romam: M. Fuluius proconsul ex Aetolia redijt. isq; ad ædem Apollinis in senatu cum de rebus in Aetolia, Cephaleniáq; ab se gestis disseruisset: petijt à patribus: ut æquum censerent ob rempub. bene ac feliciter gestam, & dijs immortalibus honorem haberi iubere: & sibi triumphum decernere. M. Amburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Aemylij consulis aduentum decerneretur: intercessurum se ostendit. eum contradicere uelle: proficiscentemq; in prouinciam ita sibi mandasse: ut ea disceptatio integra in aduentum suum seruaretur.

Fuluium temporis iacturam facere. senatum etiã præsente consule quod uellet, decreturũ. M. Fuluius. Si aut simultas M. Aemylij secum ignota hominibus esset: aut quàm is eas inimicitias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamen non fuisse ferendum, absentem consulem & deorum immortalium honori obstare. & meritũ debitumq; triumphum morari: imperatorem rebus egregie gestis, uictoremq; exercitum cum præda ac captiuis ante portas stare: donec consuli ob hoc ipsum moranti redire Romã libitum esset. Verum enimuero cum sint notissimæ sibi cum consule inimicitiæ: quid ab eo quenquam æqui expectare? qui per infrequentiam furtim S.C. factum ad ærarium detulerit: Ambraciam nõ uideri ui captam: quæ aggere, ac uineis oppugnata sit: ubi incensis operibus alia deintegro facta sint: ubi circa muros supra subterq; terram per dies quindecim pugnatum: ubi à prima luce, cum iam transcendisset muros miles: usq; ad noctem diu anceps prælium tenuerit: ubi plus tria millia hostium sint cæsa. Iam de deorum immortalium templis spoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? nisi si Syracusarum, cæterarumq; captarum ciuitatum ornamentis urbẽ exornari fas fuerit: in Ambraciam unam captam non ualuerit belli ius. & P. C. orare: et à tribunis petere: ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinãt. Vndiq; omnes alij deprecari tribunum: alij castigare. T. Gracchi collegæ plurimum oratio mouit. Ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse. alienarũ uero simultatum tribunũ plebis cognitorem fieri, turpe et indignum collegij eius potestate, & sacratis legibus

esse. suo quenq; iudicio & homines odisse, aut diligere, & res probare, aut improbare debere: non pendere ex alterius uultu, ac nutu: nec alienis momentis animi circumagi: astipulariq; irato consuli tribunum plebis: & quid priuatim M. Aemylius mandauerit, meminisse: tribunatum sibi à populo romano mandatum obliuisci pro auxilio ac libertate priuatorũ, non pro consulari regno. ne hoc quidem cernere eũm: fore ut memoriæ ac posteritati mandetur: eiusdem collegij alterum è duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse reip. alterũ alienas & mandatas exercuisse. His uictus castigationibus tribunus cum templo excessisset. referente Ser. Sulpitio prætore triumphus M. Fuluio est decretus. Is cum gratias P. C. egisset: adiecit: ludos magnos se Ioui OPT. MAX. eo die, quo Ambraciam cepisset, uouisse. in eam rem sibi centum pondo auri à ciuitatibus collatum. petere ut ex ea pecunia, quàm in triumpho latam in ærarium positurus esset: id aurum secerni iuberent. Senatus pontificum collegium consuli iussit: num id omne aurum in ludos consumi necessarium esset? cum pontifices negaßent ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret: senatus Fuluio, quantum uellet impenderet, permisit: dũ ne summã octoginta milliũ excederet. Triumphare mẽse Ianuario statuerat. sed cum audißet consulem Aemyliũ literis Amburij tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad impediendum triumphũ Romam uenientem ægrum in uia substitiße: ne plus in triumpho certaminum, quàm in bello haberet: prætulit triumphi diem. Triumphauit ad decimum calendas ianuarias de Aetolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum

duodecim pondo ante currum latæ sunt: argenti pondo millia LXXXIII: auri pondo CCXLIII: tetradrachma attica CXVIII millia: Philippei nũmi duodecim millia, CCCCXXII. signa ænea duxit CCLXXXV: signa marmorea CCXXX. arma, tela, cætera spolia hostium magnus numerus. ad hæc catapultæ, balistæ, tormenta omnis generis: duces aut Aetoli, et Cephalenij, aut regij ab Antiocho ibi relicti ad septẽ et uiginti. Multos eo die, priusquam in urbem inueheretur: in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, cẽturiones, Romanos, sociosq; donis militaribus donauit: militibus ex præda uicenos quinos denarios diuisit: duplex centurioni: triplex equiti. Iam consulariũ comitiorũ appetebat tempus. qbus qa M. Aemylius, cuius sortis ea cura erat: occurrere non poterat: C. Flaminius Romam uenit. ab eo creati consules Sp. Posthumius Albinus, Q. Martius Philippus. Prætores inde facti T. Menius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Lucinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Crispinus. Extremo anni magistratibus creatis, iam ad tertium nonas martias Cn. Manlius Volso de Gallis, qui Asiam incolunt: triumphauit. serius ei triumphandi causa fuit: ne Q. Terentio Culleone prætore causam lege petilia diceret: & incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat: conflagraret: eo infensioribus in se, quàm in illum iudicibus: quod disciplinam militarẽ seuere ab eo conseruatam successor ipse omni genere licentiæ corruperat. neq; ea sola infamiæ erãt: quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabãtur: sed ẽt magis ea: quæ in militibus eius quotidie cõspiciebãtur. Luxuriæ enim pegrinæ origo ab

exercitu Asiatico inuecta in urbem est. inde primum lectos æratos, uestem stragulam pretiosam, plagulas, et alia textilia, et, quæ tum magnificæ supellectilis habebantur: monopodia, & abacos Romam aduexerunt. tunc psaltriæ, sambucastriæq;, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoq; ipsæ et cura, & sumptu maiore apparari cœptæ. tum coquus, uilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & usu in pretio esse: & quod ministerium fuerat: ars haberi cœpta. uix tamen illa, quæ tum conspiciebantur: semina erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC duodecim pōdo: argenti pondo CCXX millia centum tria: tetradrachmûm atticûm CVII millia uiginti: cistophori CCL: Philippeorum aureorū numorum sedecim millia CCCXX. & arma, spoliaq; multa gallica carpentis transuecta. duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuisit: duplex centurioni. et stipēdium duplex in pedites dedit: triplex in equites. Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. carminaq; à militibus ea in imperatorem dicta: ut facile appareret, in ducem indulgentem, ambitiosumq; ea dici: triumphum esse militari magis fauore, quàm populari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam conciliandam amici Manlij ualuerunt. quibus annitentibus S. C. factum est: ut ex pecunia, quæ in triumpho translata esset: stipendium collatum à populo in publicum, quod eius solutum antea non esset, solueretur. uicenos quinos & semisses in millia æris quæstores urbani cum fide & cura soluerunt. Per idem tempus

tribuni militum duo, & ex duabus Hispanijs cum literis C. Attinij, & C. Manlij, qui eas prouincias obtinebant: uenerunt. ex ijs literis cognitum est: Celtiberos, Lusitanosq; in armis esse: & sociorum agros populari. de ea re consultationem integram senatus ad nouos magistratus reiecit. Ludis romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebāt: malus in circo instabilis in signum Pollentiæ procidit: atq; id deiecit. ea religione moti patres & diem unum adijciēdum ludorum celebritati censuerunt: & signa duo pro uno reponenda: & nouum auratum faciendum. Et plebeij ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæso, et M. Furio Lusco diem unū instaurati sunt. Insequens annus Sp. Posthumium Albinum, & Q. Martium Philippum Conss. ab exercitu, bellorumq; & prouinciarum cura ad intestinæ coniurationis uindictam auertit. Prætores prouincias sortiti sunt: T. Menius urbanam: M. Licinius Lucullus inter ciues et peregrinos: C. Aurelius Scaurus Sardiniam: P. Cornelius Sulla Siciliam: L. Quintius Crispinus Hispaniā citeriorem: C. Calpurnius Piso Hispaniam ulteriorem. Consulibus ambobus quæstio de clandestinis coniurationibus decreta est. Græcus ignobilis in Hetruriam primum uenit, nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumq; cultū nobis eruditissima omniū gens inuexit: sacrificulus & uates: nec is, q aperta religione propalā et quæstū, et disciplinā profitendo animos errore imbueret: sed occultorum antistes sacrorum. Initia erant: quæ primo paucis tradita sunt: dein uulgari cœpta p uiros, mulieresq;. additæ uoluptates religiõi uini et epularū: quo pluriū ani-

mi illicerentur. cum uinum animos, & nox, & misti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, discrimen omne pudoris extinxissent: corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ: cum ad id quisq;, quò natura pronioris libidinis esset: paratam uoluptatem haberet. nec unũ genus noxæ stupra promiscua ingenuorum, fœminarumq; erant. sed falsi testes, falsa signa testimoniaq; et iudicia ex eadẽ officina exibant. uenena indidem, intestinæq; cædes: ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam extarent. multa dolo, pleraq; per uim audebant. occulebat uim: quod præ ululatibus, tympanorumq;, & cymbalorum strepitu nulla uox quiritantium inter stupra, & cædes exaudiri poterat. Huius mali tabes ex Hetruria Romam uelut contagione morbi penetrauit. primo urbis magnitudo capacior, patientiorq; talium malorum ea cælauit. tandem indicium hoc maxime modo ad Posthumium consulem peruenit.

P. Ebutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat: pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus sub tutela Duroniæ matris, & uictrici T. Sempronij Rutilij educatus fuerat. & mater dedita uiro erat: & uictricus, quia tutelã ita gesserat: ut rationẽ reddere nõ posset: aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi uinculo aliquo fieri cupiebat. uia una corruptelæ Bacchanalium erant. mater adolescentem appellat. se pro ægro eo uouisse: ubi primum conualuisset, Bacchis eum se initiaturam. damnatam uoti deũm benignitate exoluere id uelle. X dierũ castimonia opus eẽ. decimo die cœnatũ, deinde pure lautum in sacrariũ deducturam. Scortum nobile libertina Hispala Fecenia non digna quæstu, cui ancillula assues

uerat: etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe gene-
re tuebatur. huic conſuetudo iuxta uicinitatem cum Ebu
tio fuit, minime adoleſcentis rei, aut famæ dãnoſa. ultro
enim amatus, appetitusq; erat: & maligne omnia præ-
bentibus ſuis, meretriculæ munificentia ſuſtinebatur. q̃n
eò proceſſerat conſuetudine capta: ut poſt patroni mor-
tem, quia in nullius manu erat: tutore à tribunis &
prætore petito, cum teſtamentum faceret: unum Ebu-
tium inſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora cum eſ
ſent: nec quicq̃ ſecretum alter ab altero haberent: per
iocũ adoleſcens uetat eam mirari: ſi per aliquot noctes
ſecubuiſſet. religionis ſe cauſa, ut uoto pro ualetudine
ſua facto liberetur: Bacchis initiari uelle. Id ubi mulier
audiuit: perturbata, dij meliora, inq̃t. mori et ſibi, et illĩ
ſatius eſſe: quàm id faceret. & in caput eorum deteſtarĩ
minas, periculaq;: q̃ id ſuaſiſſent. Admiratus cum uer-
ba, tum perturbationem tantam adoleſcens parcere exe
crationibus iubet. matrẽ id ſibi aſſentiente uictrico im-
peraſſe. Victricus ergo, inquit, tuus (matrẽ enim inſimu-
lare forſitan fas non ſit) pudicitiã, famam, ſpẽ, uitamq;
tuam perditum ire hoc facto properat? Eo magis mira-
bundo, quærentiq; quid rei eſſet, pacẽ ueniamq; præ-
cata deorũ, dearumq;, ſi coacta caritate eius ſilẽda enũ
tiaſſet: ancillam ſe ait dominæ comitẽ id tum ſacrariũ
intraſſe: liberã nunq̃ eò acceſſiſſe. ſcire corruptelarũ oĩs
generis eam officinã eſſe: & iã biennio conſtare neminẽ
initiatũ ibi maiorẽ annis XX. ut quiſq; introductus ſit:
uelut uictimã tradi ſacerdotibus. eos deducere ĩ locum,
qui circunſonet ululatibus, cantuq; ſymphoniæ, et cym
balorũ & tympanorum pulſu: ne uox quiritãtis, cum

per uim stuprum inferatur, exaudiri possit. Orare deinde: atq; obsecrare: ut eam rem quocum discuteret modo: nec se eò præcipitaret: ubi omnia infanda patienda primum, deinde facienda essent. neq; ante dimisit eum: quàm fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturum. Posteaq̃ domum uenit: & mater mentionem intulit: quid eo die, q̃d deinceps cæteris, quæ ad sacra p̃tinerent, faciendum esset: negat eorum se quicq̃ facturũ: nec initiari sibi in animo esse. Aderat sermoni Victricus. confestim mulier exclamat: Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse. illius exteræ delinimentis, & uenenis imbutum nec parentis, nec uictrici, nec deorum uerecundiam habere. et iurgantes, hinc mater, hinc uictricus cum quatuor eum seruis domo exegerunt. Adolescens inde ad Ebutiam se amitam contulit: causamq; ei cur esset à matre eiectus, narrauit. deinde ex authoritate eius postero die ad cõsulẽ Posthumũ, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertiũ ad se iussum redire dimisit. ipse Sulpitiam, grauẽ fœminam, socrum suam percunctatus est: ecquam anum Ebutiam ex Auentino nosset? cum ea nosse probam, & antiquè moris fœminam respondisset: opus esse sibi ea conuenta dixit. mitteret nuntium ad eam, ut ueniret. Ebutia accita ad Sulpitiã uenit. et consul paulo post, uelut forte interuenisset: sermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri obortæ: & miserari casum adolescentis cœpit: q̃ spoliatus fortunis à quibus minime oporteret, apud se tunc esset, eiectus à matre: quod probus adolescens (dij propitij essent) obscœnis, ut fama esset, sacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratũ ratus cõ=

ſul non uanum authorem eſſe, dimiſſa Ebutia, ſocrũ rogat: ut Hiſpalam identidẽ ex Auentino libertinam nõ ignotam uiciniæ acerſeret ad ſeſe. eam quoq; eſſe: quam percunctari uellet. Ad cuius nuntium perturbata Hiſpala, quod ad tam nobilem, & grauẽ fœminam ignara cauſæ acerſeretur: poſteaquam lictores in ueſtibulo, turbamq́; conſularem, & conſulẽ ipſum conſpexit: prope exanimata eſt. In interiorem partem ædium abductã ſocru adhibita cõſul, ſi uera dicere inducere in animum poſſet, negat perturbari debere. fidem uel ab Sulpitia tali fœmina, uel ab ſe acciperet. expromeret ſibi, quæ in ludo ſimuli Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerẽ fieri. Hoc ubi audiuit: tãtus pauor, tremorq́; omnium membrorũ mulierem cœpit: ut diu hiſcere nõ poſſet. tandem confirmata, puellã admodum ſe ancillã initiatã cũ domina ait. aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil q̃d ibi fiat, ſcire. Iã id ipſum cõſul laudare: quod initiatã ſe non inficiaretur. ſed et cætera eadẽ fide expromeret. neganti ultra quicq̃ ſcire, nõ eandẽ, dicere, ſi coarguatur ab alio, ac ꝑ ſe fatenti ueniam, aut gratiã fore. eũ ſibi oĩa expoſuiſſe, q̃ ab illa audiſſet. Mulier haud dubie, id quod erat, Ebutiũ indicẽ arcani rata eſſe, ad pedes Sulpitiæ procidit: & eã primo orare cœpit: ne mulieris libertinæ cũ amatore ſermonẽ in rẽ non ſeriam modo, ſed capitalẽ etiã uerti uellet. ſe terrẽdi eius cauſa, nõ quod ſciret quicq̃, ea locutã eſſe. Hic Poſthumius accẽſus ira, tũ quoq; ait eã cum Ebutio ſe amatore cauillarĩ credere? nõ in domo grauiſſimæ fœminæ, et cũ conſule loq̃ et Sulpitia attollere pauentẽ: ſimul illã adhortari: ſimul irã generi lenire. Tãdem confirmata, multum in-

cusata perfidia Ebutij, qui optime de eo ipso meritæ talē gratiam retulisset: magnum sibi metum deorum, quorum occulta initia enuntiaret: maiorem multo dixit hominum esse: qui se indicem manibus suis discerpturi essent. itaq; hoc se Sulpitiam, hoc cōsulem orare: ut se extra Italiam aliquò ablegarent: ubi reliquum uitæ degere tuto posset. Bono animo esse iubere eā consul: & sibi curæ fore dicere: ut Romæ tuto habitaret. Tū Hispala originem sacrorū expromit. Primo sacrarium id fœminarum fuisse: nec quenquam uirū eò admitti solitū. tres in anno statutos dies habuisse: quibus interdiu Bacchis initiarentur. sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Pacullam Miniam Campanā sacerdotem omnia tāquam deûm monitu immutasse. nam & uiros eam primam suos filios initiasse, Minium et Herennium Cerinios: & nocturnum sacrū ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorū fecisse. ex quo ī promiscuo sacra sint: & p̄misti uiri fœminis, & noctis licentia accesserit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermissum. plura uirorum inter sese, quàm fœminarum esse stupra. si qui minus patientes dedecoris sint: & pigriores ad facinus: pro uictimus immolari nihil nefas ducere. hanc summam inter eos religionem esse. uiros uelut mente captæ cum iactatione fanaticæ corporis uaticinari. matronas baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim: demissasq; in aquam faces, quia uiuum sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. Raptos à dijs homines dici: quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant. eos esse: qui

aut coniurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iam prope populũ esse: in his nobiles quosdã uiros, fœminasq;. bienio proximo institutũ esse: ne quis maior XX annis, initiaretur. captari ætates et erroris, et stupri patiẽtes. Peracto indicio aduoluta rursus genibus preces easdẽ, ut se ablegaret, repetiuit. Consul rogat socrum: ut aliquam partẽ ædiũ uacuã faceret: quò Hispala immigraret. cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes uerso. res omnes Feceniæ extemplo translatæ: & familia accersita. & Ebutius migrare ad consulis clientem iussus. Itaq; cum indices ambo in potestate essent: rem ad senatum Posthumius defert. Omnibus ordine expositis, quæ delata primo, quæ deinde abse inquisita forent: patres pauor ingens cœpit, cum publico nomine: quid eæ coniurationes, cœtusq; nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tum priuata quisq; suorum uicem: ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem senatus gratias consuli agendas: quod eam rem & cum singulari cura, & sine ullo tumultu inuestigasset. quæstionem deinde de Bacchanalibus, sacrisq; nocturnis extra ordinem consulibus mandat. indicibus Ebutio, ac Feceniæ ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmijs inuitare iubet. sacerdotes eorum sacrorum, seu uiri, seu fœminæ essent: non Romæ modo, sed per omnia fora, & conciliabula conquiri: ut in consulum potestate essent. edici præterea & in urbe Romana: & per totam Italiam edicta mitti: ne quis, qui Bacchis initiatus esset: coisse, aut conuenisse causa sacrorum uelit: neu q̃d talis rei diuinæ fecisse. ante omnia

ut quæstio de his habeatur: qui coierint; coniurauerint'ue, quo stuprum, flagitiũ'ue inferretur. Hæc senatus decreuit. Consules ædilibus curulibus imperarunt: ut sacerdotes eius sacri omnes conquirerent: comprehensósq; libero conclaui ad quæstionem conseruarent. ædiles plebis uidere: ne qua sacra in operto fierent. triũuiris capitalibus mandatum est: ut uigilas disponerent per urbem: seruarent'q; ne qui nocturni cœtus fierent: utq; ab incendijs caueretur. adiutores triumuiris quinq; uiri uti cis Tyberim suæ quisq; regionis ædificijs præesset. Adhæc officia dimissis magistratibus, consules in rostra ascenderunt. & concione aduocata cum solenne carmen precationis, quod præfari priusquam populum alloquantur, magistratus solent: peregisset consul: ita cœpit. Nulli unquam concioni Quirites tam non solum apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorum comprecatio fuit: quæ uos admoneret: hos esse deos, quos colere, uenerari, precari'q; maiores uestri instituissent: non illos, qui prauis, & externis religionibus captas mentes uelut furialibus stimulis ad omne scelus, et ad omnẽ libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio. si aliquid ignorabitis: ne locum negligentiæ dem: si omnia nudauero: ne nimium terroris offundã uobis, uereor. quicquid dixero: minus quàm pro atrocitate, & magnitudine rei dictum scitote esse. ut ad cauendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non fama modo accepisse uos, sed crepitibus etiam, ululatibus'q; nocturnis, qui personant tota urbe: certum habeo: cæterum quæ ea res sit,

ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios conces-
sum ludum, & lasciuiam credere esse: & qualecunque
sit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinem eorum
attinet: si dixero multa millia hominum esse: ilico necesse
est exterreamini: nisi adiunxero: qui, qualesque sint. Pri-
mũ igitur mulierũ magna pars est: et is fons mali huius
ce fuit: deinde simillimi foeminis mares stuprati, &
constupratores, fanatici uigiles, uino, strepitibus, clamo-
ribusque nocturnis attoniti. Nullas adhuc uires coniura
tio, cæterum incrementum ingens uirium habet: quod
indies plures fiunt. Maiores uestri ne uos quidem, ni-
si cum aut uexillo in arce posito comitiorum causa exer
citus edictus esset: aut plebi concilium tribuni edixissẽt:
aut aliquis ex magistratibus ad concionem uocasset:
forte temere coire uoluerunt: & ubicunque multitudo es-
set: ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant
debere esse. Quales primum nocturnos coetus deinde
promiscuos mulierum ac uirorum esse creditis? si qui-
bus ætatibus initientur mares, sciatis: non misereat uos
eorum solum: sed etiam pudeat. Hoc sacramento initia
tos iuuenes milites faciendos censetis Quirites? ijs ex ob
scoeno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti
stupris suis, alienisque pro pudicitia coniugum ac libe-
rorum uestrorum ferro decernerent? Minus tamen
esset: si flagitijs tantum effoeminati forent: (ipsorum id
magna ex parte dedecus erat) a facinoribus manus, mẽ
tem a fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malũ
in rep. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quic-
quid ijs annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere
peccatum est: ex illo uno sacrario scitote ortum esse. nec

omnia, in quæ coniurauerunt, edita facinora habent. adhuc priuatis noxiis, quia nondum ad remp. opprimendam satis uirium est: coniuratio sese impia tenet. crescit, & serpit quotidie malum: iam maius est, quàm capere id priuata fortuna possit: ad summam reip. spectat. nisi præcauetis Quirites: iam huic diurnæ legitime ab consule uocatæ par nocturna concio esse poterit. nunc illi uos singuli uniuersos concionantes timent. iam ubi uos dilapsi domos, & in rura uestra eritis: illi coierint: consultabunt de sua salute simul, ac uestra pernicie. tum singulis uobis uniuersi timendi erunt. Optare igitur unusquisq; uestrum debet: ut bona mens suis omnibus fuerit. si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit: illorum eum, cum quibus in omne flagitium, & facinus coniurauit: non suum iudicet esse. Ne quis etiam errore labatur uestrum quidem non sum securus. nihil enim in speciem fallacius est, quàm praua religio. ubi deorum numen prætenditur: celeribus subit animum timor: ne fraudibus humanis uindicandis diuini iuris aliquid mistum uiolemus. Hac uos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum deniq; responsa liberant. Quoties hoc patrũ, auorumq; ætate negotium est magistratibus datum: ut sacra externa fieri uetarent? sacrificulos, uatesq; foro, circo, urbe prohiberent? uaticinios libros conquirerent, comburerentq;? omnem disciplinam sacrificandi, præter quam more romano abolerent? Iudicabant enim prudentissimi uiri omnis diuini, humaniq; iuris, nihil æque dissoluendæ religionis esse: quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc uobis prædicenda ratus

sum: ne

sum: ne qua superstitio agitaret animos uestros. cum demolientes nos Bacchanalia, discutientesq; nefarios coetus cerneretis. omnia dijs propitijs, uolentibusq; ea faciemus. qui quia suum numen sceleribus, libidinibusq; contaminari indigne ferebant: ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri, ut impunita essent: sed ut uindicarentur: & opprimerentur: uoluerunt. Senatus quaestionem extra ordinem de ea re mihi, collegaeq; meo mandauit, nos ipsi quae nobis agenda sunt, impigre exequemur. uigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandauimus. uos quoq; aequū est, quae uestra munia sunt: quoquis loco positus erit: quod imperabitur, impigre praestare: & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi, aut tumultus oriatur.

Recitari deinde senatusconsulta iusserunt: indiciq; praemium proposuerunt: si quis quem ad se deduxisset: nomen'ue de absentibus detulisset. qui nominatus profugisset: diem certam se finituros: ad quam nisi citatus respondisset: absens damnaretur. si quis eorum, qui tum extra terram Italiam esset: nominaretur: ei laxiorem se diem daturos: si uenire ad causam dicendam uellet. Edixerunt deinde: nequis quid fugae causa uendidisse, ne'ue emisse uellet: nequis reciperet, caelaret, ope ulla iuuaret fugientes. Concione dimissa terror magnus urbe tota fuit: nec moenibus se tantum urbis, aut finibus romanis continuit: sed passim per totam Italiam literis hospitū de senatusconsulto, & concione, & edicto consulum acceptis, trepidari coeptum est. Multi ea nocte, quae diem insecuta est, quo in concione res palàm facta est: custodijs circa portas positis, fugientes à triumuiris compre-

hensi, & reducti sunt. multorum delata quidem nomina. ex ijs uiri, fœminæq; mortem sibi consciuerunt. Coniurasse supra septem millia uirorum, ac mulierum dicebantur. capita autem coniurationis constabat esse M. & L. Catinios de plebe romana, A. Faliscum, L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanum: ab his omnia facinora, & flagitia orta: eos maximos sa* cerdotes, conditoresq; eius sacri esse. datam operam esse: ut primo quoque tempore comprehenderentur. Adducti ad consulem, fassiq; de se nullam moram iudicio fecerunt. Cæterum tanta fuga ex urbe facta erat: ut quia multæ sationes, & res peribant: cogerentur prætores T. Menius, & M. Licinius per senatum rem in diem tricesimum differre: donec quæstiones a' consulibus perficerentur. Eadem solitudo, quia Romæ non respondebant: nec inueniēbantur, quorum nomina delata erãt: coegit consules circa fora proficisci: ibiq; quærere et iudicia exercere. Qui tantum initiati erant: et ex carmine sacro, præeunte uerba sacerdote, precationes fecerant: in quibus nefanda coniuratio in omne facinus, ac libidinem continebatur: nec earum rerum ullam rem, in quas iureiurando obligati erant: in se, aut in alios admiserant: eos in uinculis relinquebant. qui stupris, aut cædibus uiolati erant: qui falsis testimonijs, signis adulterinis, subiectione testamentorum, fraudibus alijs contaminati: eos capitali pœna afficiebant. plures necati, quàm in uincula coniecti sunt. magna uis in utraque causa uirorum, mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant: ut ipsi in priuato animaduerterent in eas. si nemo erat

idoneus supplicij exactor: in publico animaduertebatur. datum deinde consulibus negotium est: ut omnia Bacchanalia Romæ primum, deinde per totam Italiam diruerent: extraquam si qua ibi uetusta ara, aut signum consecratum esset. in reliquum deinde S. C. cautum est: ne qua Bacchanalia Romæ, ne'ue in Italia essent. si quis tale sacrum solenne, & necessarium duceret: nec sine religione, & piaculo se id dimittere posse: apud prætorem urbanum profiteretur: prætor senatum cõsuleret. si ei permissum esset, cum in senatu centum, non minus essent: ita id sacrum faceret: dum ne plures quàm quinq; sacrificio interessent: neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut sacerdos esset. Aliud deinde huic coniunctum, referente Q. Martio consule, S. C. factum est: ut de ijs, quos pro indicibus consules habuissent: integra res ad senatum referretur. cum Sp. Posthumus quæstionibus perfectis Romam redisset: Miniũ Cerrinium Campanum Ardeam in uincula mittendum censuerunt: magistratibusq; Ardeatium prædicendum: ut intentiore eum custodia asseruarent: non solum ne effugeret: sed ne mortis consciscendæ locum haberet. Sp. Posthumus aliquanto post Romam uenit. eo referente de P. Ebutij, & Hispalæ Fecœniæ præmio, quod eorum opera indicata Bacchanalia essent: S. C. factum est: ut singulis his centena millia æris quæstores urbani ex ærario darent: utique consul cũ tribunis plebis ageret: ut ad plebem primo quoq; tempore ferrent: ut P. Ebutio emerita stipendia essent: ne inuitus militaret: ne'ue censores equum publicum assignarent: utique Fecœniæ Hispalæ datio,

diminutio, gentis enuptio, tutoris optio ita esset: quasi ei uir testamento dedisset: utiq; ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eam duxisset: ob id fraudi, ignominiæ'ue esset: utiq; consules, prætoresq;, qui nunc essent: qui'ue postea futuri essent: curarent: ne quid ei mulieri iniuriæ fieret: utiq; tuto esset id senatum uelle: & æquum censere, ut ea fierent. Ea oia lata ad plebem, factaq; sunt ex S.C. & de cætererum indicum impunitate, præmijsq; consuli permissum est. Etiam Q. Martius quæstionibus suæ regionis perfectis, in Ligures prouinciam proficisci parabat, tribus millibus peditum romanorũ, CL equitibus, & quinq; millibus latini nominis peditum, ducentis equitibus in supplementum acceptis. Eadem prouincia, idem numerus peditum, equitumq; & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt: quos priore anno C. Flaminius, & M. Aemylius consules habuerunt. duas præterea legiones nouas ex S. C. scribere iussi sunt. & uiginti millia peditum socijs, & nomini latino imperarunt, & equites mille trecentos: & tria millia peditum romanorum, CC equites. totum hunc exercitum, præter legiones, in supplementum Hispaniensis exercitus duci placebat. itaque consules, dum ipsi quæstionibus impediebantur: T. Menium delectui habendo præfecerunt. Perfectis quæstionibus, Q. Martius in Ligures Apuanos est profectus. Dum penitus in abditos saltus, quæ latebræ, receptaculaq; semper illis fuerant: persequitur: in præoccupatis angustijs loco iniquo est circumuentus. quatuor millia militum amissa: & legionis secundæ signa tria, undecim uexilla sociûm, ac latini nominis in potestatem ho-

stum uenerũt: & arma multa. quæ quia impedimen-
to fugientibus per syluestres semitas erant: passim ia-
ctabantur. nec prius sequendi Ligures finem, quàm fu
gæ Romani fecerunt. Consul ubi primũ ex hostiũ agro
euasit: ne quantum diminutæ copiæ forent, appareret:
in locis pacatis exercitum dimisit. non tamen oblitera-
re famam rei male gestæ potuit. nam saltus, unde eum
Ligures fugauerant: Martius est appellatus. Sub hũc
nuntiũ ex Ligustinis uulgatum literæ ex Hispania mi
stam gaudio tristitiam afferentes uenerunt. C. Cati-
nius, qui biennio ante prætor in eam prouinciam profe
ctus erat: cum Lusitanis in agro Astensi signis collatis
pugnauit. ad sex millia hostium sunt cæsa: cæteri fusi,
& fugati, castrisq; exuti. ad oppidum deinde Astam op
pugnandum legiones ducit. id quoq; haud multo maiore
certamine cepit, quàm castra. sed dum incautius subit
muros: ictus ex uulnere post dies paucos moritur. Li-
teris de morte proprætoris recitatis, senatus censuit mit
tendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorẽ
consequeretur: nuntiaretq;: senatum æquum censere, ne
sine imperio prouincia esset, maturate eum proficisci.
Quarto die, qui missus erat, Lunam uenit. paucis ante
diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hi
spania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo
C. Catinius, in prouincia erat: cum Celtiberis acie con-
flixit. incerta uictoria discessum est. nisi quod Celtiberi
castra inde nocte proxima mouerunt: Romanis & suos
sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta
est. Paucos post dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad
Calagurium oppidum ultro lacessiuerunt prælio Ro-

manos. Nihil traditur: quæ causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati prælio sunt. ad XII millia hominum cæsa: plus duo capta. & castris Romanus potitus. & nisi successor aduentu suo inhibuisset impetum uictoris: subacti Celtiberi forent. Noui prætores ambo exercitus in hyberna deduxerunt. Per eos dies, quibus hæc ex Hispania nuntiata sunt: ludi Taurilia per biduum facti religionis causa. Decem apparatos deinde ludos M. Fuluius, quos uouerat ætolico bello: fecit. Multi artifices ex Græcia uenerant honoris eius causa. athletarum quoq; certamen tum primo Romanis spectaculo fuit: & uenatio data leonum, & pantherarum: & prope huius sæculi copia ac uarietate ludicrum celebratum est. Nouendiale deinde sacrum tenuit: quod in Piceno per triduum lapidibus pluerat: ignesq; cœlestes multifariam orti adussisse complurium leui afflatu uestimenta maxime dicebantur. Addita et unum diem supplicatio est ex decreto pontificum: quod ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat. hostijs maioribus consules procurarunt: urbemq; lustrauerunt. Sub idem tempus & ex Vmbria nuntiatum est: semimarem duodecim fermè annos natum inuentum. id prodigium abominantes arceri romano agro, necari'que quamprimum iusserunt. Eodem quoq; anno Galli transalpini transgressi in Venetiam sine populatione, aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileia est: locum oppido condendo ceperunt. Legatis romanis de ea re trans Alpes missis responsum est: neq; profectos ex authoritate gētis eos: nec qd in Italia facerent, se scire. L. Scipio ludos eo tēpore, quos bello Antiochi uouisse sese dicebat:

ex collata ad id pecunia ab regibus, ciuitatibusq; p dies decem fecit. Legatum eum post damnationẽ, & bona uendita missum in Asiá ad dirimenda inter Antiochũ, & Eumenem reges certamina, Valerius Antiâs est authortum collatas ei pecunias: congregatosq; per Asiam artifices. & quorum ludorum post bellum, in quo uotos diceret: mentionem non fecisset: de ijs post legationem demũ in senatu actũ. Cũ iam in exitu annus esset: Q. Martius absens magistratu abiturus erat. Sp. Posthumus quæstionibus cum summa fide, curáq; perfectis, comitia habuit. creati sunt cõsules Ap. Claudius Pulcher, M. Sẽpronius Tuditanus. postero die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Posthumus Albinus, C. Arranius Stellio, C. Acilius Serranus, L. Posthumius Tẽpsanus, M. Claudius Marcellinus. Extremo anni, qa Sp. Posthumius Cons. reũtiauerat: peragrantẽ se propter quæstiones utrunque littus Italiæ desertas colonias, Sypuntum supero, Buxentum infero mari inuenisse: triũuiri ad colonos eò scribendos ex S. C. ab T. Menio prætore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tutius, Cn. Bebius Pamphilus. Cũ Perseo rege, & Macedonibus bellum, quod imminebat: non unde pleriq; opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit. inchoata initia à Philippo sunt. & is ipse, si diutius uixisset: id bellum gessisset. Vna eum res, cum uicto leges imponerentur, maxime angebat: quod qui Macedonum ab se defecerant in bello: in eos ius sæuiendi ademptum ei ab senatu erat. tamen quia rem integram Quintius in conditionibus pacis distulerat: non desperasset impetrari posse. Antiocho deinde bello superato ad Thermopy-

* las, regi diuisis partibus, cum per eosdem dies consul Attilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnasset: capta Heraclea quia iussus abscedere à mœnibus Lamiæ erat: Romanisq; oppidum deditum est: ægre eam rẽtulerat. permulsit iram eius consul: quod ad Naupactum ipse festinans, quò se ex fuga Aetoli contulerant: Philippo permisit ut Athamaniæ, & Aminandro bellum inferret: & urbes, quas Thessalis Aetoli ademerant: regno adijceret. Haud magno certamine & Amnandrum Athamania expulerat: & urbes aliquot ceperat. Demetriadem quoq; urbem ualidam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gentes suæ ditionis fecit. inde & in Thracia quasdam urbes nouæ, atq; insuetæ libertatis uitio, seditionibusq; principum turbatas, partibus, quæ domestico certamine uincerentur, adiungendo se, cepit. His sedata in præsentia regis ira in Romanos est. nunquam tamen remisit animum à colligendis in pace uiribus: quibus quando data fortuna esset, ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorijsq; maritimis auxit: sed metalla etiam & uetera intermissa recoluit: & noua multis locis instituit. ut uero antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amissa erat: restitueret: non sobolem tantũ stirpis parabat cogendis omnibus procreare, atq; educare liberos: sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniã traduxerat: quietusq; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Redire deinde causæ: quæ deintegro irã mouerent in Romanos. Thessalorum, & Perrhebiorũ querelæ de urbibus suis ab eo possessis, & legatorũ Eumenis re

gis de thraciis oppidis per uim occupatis, traductaq; in Macedoniã multitudine, ita auditæ erant: ut eas nõ negligi satis appareret. Maxime mouerat senatũ: quod cũ Aeni, & Maroneæ affectare possessionem audierant. minus Thessalos curabant. Athamânes quoq; legati: uenerunt nõ partis amissæ, non finium iacturã querentes: sed totam Athamaniã sub ius, iudiciumq; regis uenisse. Et Maronitarũ exules erant: pulsi, quia libertatis causam defendissent, ab regio præsidio. ii non Maroneam modo, sed etiã Aenum in potestate nuntiabant Philippi esse. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea. qui nihil, nisi permissu romanorũ imperatorum factũ affirmabant. Ciuitates Thessalorum, & Perrhæbiorũ, & Magnetum, & cum Aminãdro Athamânum gentẽ in eadem causa, qua Aetolos fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnandis ætolicis urbibus consulẽ ad recipiendas eas ciuitates Philippum misisse. armis subactos parere. Senatus ne quid absente rege statueret: legatos ad eas controuersias disceptandas misit, Q. Cæcilium Metellũ, M. Bebium Pamphilum, T. Semproniũ. Quorum sub aduentu ad Thessalica Tẽpe omnibus iis ciuitatibus, quibus cũ rege disceptatio erat: conciliũ indictũ est. Ibi cum romani legati disceptatorũ loco, Thessali, Perrhæbiiq;, & Athamânes haud dubii accusatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, consedissent: pro ingenio quisq; eorum, qui principes legationum erant: & gratia cum Philippo, aut odio, acerbius, leniusue egerũt. In cõtrouersiã autẽ ueniebant Philippo Polystricta, Phaloria, et Euronome, et cætera circa eas oppida: utrũ Thessalorum iuris, cum ui ademptæ,

possessæq; ab Aetolis forent: (nam Philippum ademisse eas constabat) an ætolicæ antiquitus ea oppida fuissent. ita enim Attilium regi concessisse: si Aetolorum fuissent. si uoluntate, non ui, atque armis coacti cum Aetolis essent. Eiusdẽ formulæ disceptatio de Perrhæbiorum, Magnetumq; oppidis fuit. omnium enim iura olim possidendo per occasiones Aetoli miscuerant. Ad hæc, quæ disceptationis erant: querelæ Thessalorũ adiectæ: quod ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata ac deserta redditurus esset. nam præter belli casibus amissos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduixsse: & opera eorum in seruilibus abuti ministerijs: & quæ reddiderit coactus Thessalis: inutilia ut redderet, curasse. Thebas Phthias unum maritimũ emporium fuisse quondam Thessalis quæstuosum, et frugiferum. ibi nauibus onerarijs comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem cursum dirigerent: negotiationem maritimam omnem eo auertisse. Iam ne à legatis quidem, qui iure gentium sancti sint: uiolandis abstinere. insidias positas euntibus ad T. Q uintium. itaq; ergo in tantum metum omnes Thessalos coniectos: ut non in ciuitatibus suis, non in communibus gentium concilijs quisquam hiscere audeat. procul enim abesse libertatis authores Romanos: lateri adhærere grauem dominum, prohibentem uti beneficijs populi romani. quid autem si uox libera non sit, liberum esse? nunc se fiducia, & præsidio legatorum ingemiscere magis, quàm loqui. nisi prouideant aliquid Romani: quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur: nequicquam & illum uictum, & se

liberatos esse. ut equũ tenacem non parentẽ, frenis aspe rioribus castigandum esse. Hæc acerbe postremi: cum priores leniter permulsissent iram eius, petentes: ut ignosceret pro libertate loquentibus: & ut deposita domini acerbitate assuesceret socium, atq; amicum sese præstare: & imitaretur populum romanum: qui caritate, quàm metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis, Perrhæbij Connocondylum, quod Philippus Olympiadem appellauerat: Perrhæbiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant. & de Malea, & Certinio eadem postulatio erat. Athamânes libertatem repetebãt: & castella Athenæum, & Panæneum. Philippus, ut accusatoris potius, quàm rei speciem haberet: & ipse à querelis orsus, Menelaidẽ in Dolopia, quæ regni sui fuisset: Thessalos ui, atq; armis expugnasse questus est. item Petram Imperiam ab ijsdem Thessalis, Perrhæbijsq; captam. Xynias quidem haud dubie ætolicum oppidũ sibi contribuisse eos. & Paracheloida, quæ sub Athamania esset: nullo iure Thessalorũ formulæ factam. Nam quæ sibi crimina obijciantur de insidijs legatorũ, & maritimis portubus frequẽtatis, aut desertis: alterũ de ridiculũ esse, se reddere rationẽ: quos portus marcatores, aut nautici petant: alterũ molestũ: prauos mores tot annos esse: ꝑ quos nunq̃ cessauerint legati nunc ad imperatores romanos, nunc Romã ad senatum crimina de se deferre. Quẽ unq̃ uerbo uiolatũ eẽ? Semel ad Quitiũ eũtibus isidias dici factas: sed qd ijs acciderit nõ adijci. quærẽtiũ qd falso obijciãt, cũ ueri nihil habeãt: ea crimina esse. insolẽter, & imodicæ abuti Thessalos indulgẽtia populi romani, uelut ex diutina siti nimis auide merã haurięteɾ

libertatem. itaq; seruorum modo præter spem repente manumissorum licentiam uocis, & linguæ experiri: & iactare sese insectatione, & conuitijs dominorum. Elatus deinde ira adiecit: nondum omnium dierum solem occidisse. Id minaciter dictum non Thessali modo in sese, sed etiam Ramani acceperunt. et cum fremitus post eam uocem ortus, & tandem sedatus esset: Perrhæbiorũ inde, Athamanumq; legatis respondit: eandem, de qbus illi agant, ciuitatum causam esse. consulem Attilium, et Romanos sibi dedisse eas: cum hostium essent. si suum munus qui dedissent, adimere uelint: scire se cedendum eẽ. sed meliori, ac fideliori amico in gratiam leuiũ & mutabilium sociorum iniuriam eos esse facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam esse gratiam, quàm libertatis: præsertim apud eos, qui male utendo eam corrupturi sint. Causa cognita pronuntiauerũt legati: placere deduci præsidia Macedonum ex ijs urbibus: & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de iniurijs, quas ultro, citroq; illatas querebantur: quo modo inter eas gentes, & Macedonas disceptetur, formulam iuris exquendi constituendam esse. Inde grauiter offenso rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thraciæ urbibus proficiscuntur. Ibi legati Eumenis. si liberas esse Aenum & Maroneam uelint Romani: nihil sui pudoris esse ultra dicere: quàm ut admoneant: re, non uerbo eos liberos relinquant: nec suum munus intercipi ab alio patiantur. sin autem minor cura sit ciuitatum in Thracia positarum: multo uerius eẽ: quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem, quàm Philippum habere: uel pro patris Attali meritis

bello, quod aduersus Philippum ipsum gesserit populus romanus: uel suis, quod Antiochi bello terra mariq; laboribus, periculisq; omnibus interfuerit. Habere eum praeterea decem legatorum in eam rem praeiudicium. qui cum Chersonnesum, Lysimachiamq; dederint sibi: Maroneam quoque, atq; Aenum profecto dedisse: quae ipsa propinquitate regionis uelut appendices maioris muneris essent. Nam Philippum quidem quo merito in populum romanum, aut iure imperij, cum tam procul a finibus Macedoniae absint: ciuitatibus his praesidia imposuisse? uocari Maronitas iuberent. ab ijs certiora omnia de statu ciuitatum earum scituros. Legati Maronitarũ uocati, non uno loco tantum urbis praesidium regium esse, sicut in alijs ciuitatibus, dixerunt: sed pluribus simul: & plenam Macedonum Maroneam esse. itaq; dominari assentatores regios: his solis loqui & in senatu, & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipsos: & dare alijs. optimum quenque, quibus libertatis quibus legum cura sit: aut exulare pulsos patria: aut inhonoratos, & deterioribus obnoxios silere. De iure etiã finium pauca adiecerunt. Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset: direxisse finem Philippo ueterem, regiamq; Thraciae Paroreiam. sub ea nusquam ad mare ferentem deflexisse uiam: qua Maronitanorum urbes, agrosq; amplectatur. Ad ea Philippus longe aliam, quàm aduersus Thessalos, Perrhaebiosq; nuper, ingressus disserendi uiam, Non cum Maronitis, inquit, mihi, aut cum Eumene disceptatio est: sed iam uobiscum Romani: à quibus nihil aequi me impetrare iandiu animaduerto. Ciuitates Macedonum, quae à me inter indu-

cias defecerant: reddi mihi æquum censebam: non quia magna accessio ea regni futura esset: (sunt enim & parua oppida: & in finibus extremis posita) sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum est mihi. Bello aetolico Lamiam oppugnare iussus à consule M. Attillo, cum diu fatigatus ibi prælijs, operibusq; essem: transcendentem me iam muros à capta propè urbe reuocauit consul: & abducere copias inde coegit. ad huius solatium iniuriæ permissum est: ut Thessaliæ, Perrhæbiæq;, & Athamanum reciperem quædam castella magis, quàm urbes. ea quoq; ipsa uos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademistis. Pro non dubio paulo ante, si dijs placet, legati Eumenis sumebãt: quæ Antiochi fuerũt, Eumenẽ æquius esse, q̃ me habere. Id ego aliter lõge iudico esse. Eumenes enim, nõ nisi uicissent Romani: sed nisi bellũ gessissent: manere in regno suo nõ potuit. itaq; ille uestrũ meritũ habet: nõ uos illius. mei autẽ regni tantum aberat ut ulla pars in discrimine fuerit: ut tria millia talentũ, et quinquaginta tectas naues, et omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus. hostemq; ei me esse prius etiam, quàm M. Attilius exercitum in Græciam traijceret: præme tuli, & cum eo consule belli partem, quancunq; mihi delegauit, gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, cum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum: non iter tantum per regnum nostrum dedi: sed uias etiam muniui: pontes feci: commeatus præbui: nec per Macedoniam tantum: sed per Thraciam: ubi etiam inter cætera pax quoque præstanda à barbaris erat. Pro hoc studio meo

erga uos, ne dicam merito, utrum adijcere uos Romani aliquid, & amplificare, & augere regnum meum munificentia uestra oportebat? an quæ haberem aut meo iure, aut beneficio uestro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum ciuitates, quas regni mei fuisse fatemini: nó restituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum spoliandum me uenit: &, si dijs placet, decem legatorum decretum specimen calumniæ impudentissimæ prætendit. in quo maxime & refelli, & coargui potest. disertissime enim, planissimeq; in eo scriptum est: Chersonnesum, et Lysimachiam Eumeni dari. ubi tandem Aenus, & Maronea, & Thraciæ ciuitates ascriptæ sunt? quod ab illis ne postulare qdem est ausus: id apud uos, tanquã ab illis impetrauerit, optinebit? Quo in numero me apud uos esse uelitis, refert. si tanquam inimicum, & hostem insectari propositum est: pergite, ut cœpistis, facere. sin aliquis respectus est mei, ut socij atq; amici regis: deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis. Mouit aliquantum oratio regis legatos. itaq; medio responso rem suspenderunt. si decem legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates eæ essent: nihil se mutare. si Philippus bello cepisset eas: præmium uictoriæ iure belli habiturum. si neutrum eorum foret: placere cognitionem senatui reseruari: & ut omnia in integrum manerent: præsidia, quæ in his urbibus sint, deduci. Hæ causæ maxime animum Philippi alienauerunt ab Romanis: ut non à Perseo filio eius nouis causis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio uideri possit. Romæ nulla belli macedonici suspitio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab se-

natu in æde Bellonæ triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat: exemplum obstabat. quod ita comparatum more maiorum erat: ne quis, qui exercitum non deportasset: triumpharet: nisi perdomitam, pacatamq; prouinciam tradidisset successori. medius tamen honos Manlio habitus: ut ouans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquagintaduas: auri præterea pondo CXXXII: argenti XVI millia, CCC. & pronuntiauit in senatu: decem millia pondo argenti, & LXXX auri Q. Fabium quæstorem aduehere. id quoq; se in ærarium delaturum. Magnus motus seruilis eo anno in Appulia fuit. Tarentum prouinciam L. Posthumius prætor habebat. is de pastorum coniuratione, qui uias latrocinijs, pascuaq; publica infesta habuerant: quæstionem seuere exercuit. ad septem millia hominum condemnauit. multi inde fugerunt. de multis sumptum est supplicium. Consules diu retenti ad urbē delectibus, tandem in prouincias profecti sunt. Eodem anno in Hispania prætores C. Calpurnius, & L. Quintius, cum primo uere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxissent: in Carpetaniam, ubi hostium castra erant: progressi sunt, communi animo, consilioq; parati rem gerere. Haud procul Hippone, & Tolleto urbibus inter pabulatores pugna orta est. quibus dum utrinq; subuenitur: à castris paulatim omnes copiæ in aciem eductæ sunt. in eo tumultuario certamine & loca sua, & genus pugnæ pro hoste fuere. duo exercitus romani fusi, atq; in castra compulsi sunt. non institere perculsis hostes. Prætores romani, ne postero die castra oppugnarentur: silentio proximæ noctis tacitos signo exercitum abduxerunt.

citum abduxerunt. Luce prima Hispani acie instructa ad uallum accesserunt. uacua præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erãt: diripuerunt. regressiq; in sua castra paucos dies quietis statiuis manserunt. Romanorum, sociorumq; in prælio, fugaq; ad quinq; millia occisa. quorum se spolijs hostes armarunt. inde ad Tagum flumen profecti sunt. Prætores interim romani omne id tempus contrahendis ex ciuitatibus socijs Hispanorum auxilijs, reficiendisq; ab terrore aduersæ pugnæ militum animis consumpserũt. ubi satis placuere uires: & iam miles quoq; ad delendam priorem ignominiam hostem poscebat: duodecim millia passuum ab Tago flumine posuerunt castra. inde tertia uigilia sublatis signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam peruenerunt. Trans fluuium in colle hostium castra erant. extemplo quà duobus locis uada nudabt amnis: dextera parte Calpurnius, læua Quintius exercitum traduxerunt: quieto hoste: dum miratur subitum aduentum: consultatq;: qui tumultum inijcere trepidantibus in ipso transitu amnis potuisset. interim Romani, impedimentis quoq; omnibus traductis, contractisq; in unum locum, quia iam moueri uidebant hostem: nec spatium erat castra communiendi: aciẽ instruxerunt. in medio locata quinta Calpurnij legio, & Octaua Quintij. id robur totius exercitus erat. campum apertum usq; ad hostium castra habebant, liberum à metu insidiarum. Hispani postea quam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conspexerunt: ut priusquã se iungere, atq; instruere possent, occuparent eos: castris repente effusi cursu ad pugnam tendunt. Atrox in prin

cipio prælium fuit: & Hispanis recenti uictoria inflatis: & insueta ignominia milite romano accenso. acerrime media acies, duæ fortissimæ legiones dimicabant. quas cum aliter moueri loco non posse hostis cerneret: cuneo instituit pugnare. & usque plures, confertioresq; medios urgebant. Ibi posteaquam laborare aciem Calpurnius prætor uidit: T. Quintilium Varum, & L. Iuuencium Caluam legatos ad singulas legiones adhortandas propere mittit. docere, & monere iubet: in illis spem omnem uincendi, & retinendæ Hispaniæ esse. si illi loco cedant: neminem eius exercitus nonmodo Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorem ripam usquam uisurum. ipse cum equitibus duarum legionum paululum circumuectus, in cuneum hostium, qui mediam urgebat aciem: ab latere incurrit. Quintius cum suis equitibus alterum hostium latus inuadit. sed longe acrius Calpurniani equites pugnabant: & prætor ipse ante alios. nam & primus hostem percussit: & ita se immiscuit medijs: ut uix utrius partis esset, nosci posset. & equites prætoris eximia uirtute, & equitum pedites accensi sunt. pudor mouit primos centuriones: qui inter tela hostium prætorem conspexerunt. itaque urgere signiferos pro se quisque: iubere inferre signa, & confestim militem sequi. renouatur ab omnibus clamor. impetus fit uelut ex superiore loco. haud secus ergo quàm torrentis modo fundunt, sternuntq; perculsos: nec sustinere alij super alios inferentes sese possunt. fugientes in castra equites persecuti sunt: & permisti turbæ hostium intra uallum penetrauerunt. ubi ab relictis in præsidio castrorum prælium instauratum. coa

cti sunt romani equites descendere ex equis. dimicantibus ijs legio quinta superuenit. deinde ut quæque potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur passim Hispani per tota castra. nec plus quàm quatuor millia effugerunt. inde tria millia fere, qui arma retinuerant: montem propinquum ceperunt. mille, semiermes maxime per agros palati sunt. supra XXXV millia hostium fuerant. ex quibus tam exigua pars pugnæ superfuit. signa capta CXXXIII. Romani, sociíq; paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum CL fermè ceciderunt. tribuni militum quinque amissi, & pauci equites romani, cruentæ maxime uictoriæ speciem fecerunt. In castris hostium, quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat: manserunt. Pro concione postero die laudati, donatíq; à C. Calpurnio equites phaleris. pronuntiauitq;: eorum maxime opera hostes fusos, castra capta, & expugnata esse. Quintius alter prætor suos equites catellis, ac fibulis donauit. donati & centuriones ex utriusque exercitu permulti: maxime qui mediam aciem tenuerunt. Consules delectibus, alijsq;, quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in Ligures prouinciam exercitum duxerunt. Sempronius à Pisis profectus in Apuanos Ligures, uastando agros, urendoque uicos, & castella eorum, aperuit saltum usque ad fluuium Macras, & Lunæ portum. Hostes montem, antiquam sedem maiorum suorum, ceperunt. & inde superata locorum iniquitate, prælio deiecti sunt. Et Ap. Claudius felicitatem, uirtutémq; collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit secundis aliquot prælijs. sex præterea oppida eorum expugnauit.

multa millia hominum in ijs cepit. belli authores III & XL securi percussit. Iam comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius, quàm Sempronius, cui sors comitia habendi optigerat: Romam uenit: quia P. Claudius frater eius cõsulatum petebat. Competitores habebat patritios, L. Aemylium, Q. Fabium Seranum, Sulpitium Galbam, ueteres candidatos, & ab repulsis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quàm unum ex patritijs creari non licebat: arctior petitio, quatuor petentibus erat. Plebeij quoq; gratiosi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, et ij repulsi in spem impetrandi aliquando tandem honoris dilati. Claudius unus ex omnibus nobilis, candidatus erat. Opinione hominum haud dubie destinabantur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinius. sed Claudius Cons. sine lictoribus cum fratre toto foro uolitando, clamitantibus aduersarijs, & maiore parte senatus, meminisse eũ debere prius se consulem populi romani, quàm fratrem P. Claudij esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum, aut cõmitiorum tacitum spectatorem se præberet? coerceri tamen ab effuso studio nequit. Magnis contentionibus tribunorum quoq; plebis, qui aut contra cõsulem, aut pro studio eius pugnabant: comitia aliquoties turbata. donec peruicit Appius: ut deiecto Fabio, fratrẽ traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter spem suam, & cæterorum. locum suum tenuit L. Porcius Licinius: q̃a moderatis studijs, non ut claudianis, inter plebeios certatum est. Prætorum inde comitia sunt habita. C. Decimus Flauius, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Ce-

thegus, Q. Naeuius Matho, C. Sempronius Blaesus, C. Terentius Varro, praetores facti. Haec eo anno, quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt: domi, militiaeq; gesta. Pricipio insequẽtis anni, quo P. Claudius, L. Porcius consules erant: cum Q. Caecilius, M. Bebius, & T. Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum, & Eumenem reges, Thessalorumq; ciuitates missi erant: legationem renũtiassent: regum quoq; eorũ, ciuitatumq; legatos in senatum introduxerunt. Eadem utrinq; iterata: quae dicta apud legatos in Graecia erãt. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit: in Macedoniam, & in Graeciam decreuerunt: ad uisendum: redditae'ne ciuitates Rhodijs, et Thessalis, & Perrhaebijs essent. Iisdem mandatum: ut ab Aeno, & Maronea praesidia deducerentur: maritimaq; omnis Thraciae ora à Philippo, & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoq; adire iussi: unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum: quàm si non uenissent. nam super caetera etiam sine responso dimissi: nec datum petentibus erat Achaeorum cõcilium. de qua re querente grauiter Q. Caecilio, simul Lacedaemonijs deplorantibus moenia diruta, abductam plebem in Achaeiam, et uenundatam, ademptas, quibus ad eam diẽ ciuitas stetisset, Lycurgi leges, Achaei maxime concilij negati crimen excusabant, recitando legem: quae nisi belli pacis'ue causa, & cum legati ab senatu cum literis, aut scriptis, mandatis'ue uenirent: uetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset: ostendit senatus curae ijs esse debere: ut romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret: quemadmodũ & illis, quoties uel-

lent, senatus daretur. Dimissis iis legationibus, Philippus à suis certior factus, cedendũ ciuitatibus, deducendáq; præsidia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effudit. Onomasto, q̃ præerat maritimæ oræ: mãdat: ut partis aduersæ principes interficeret. Ille per Casandrum quendã unum ex regiis iamdiu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus itromissis, uelut in bello captæ urbe, cædem fecit. Id apud romanos legatos querentes tam crudeliter aduersus innoxios Maronitas, tã superbe aduersus populũ romanum factum, ut quibus libertatem restituendã senatus censuisset: ii pro hostibus trucidarentur: abnuebat quicquam eorũ ad se, aut quẽquam suorum pertinere. seditione inter ipsos dimicatũ: cum alii ad se, alii ad Eumenem ciuitatem traherent. id facile scituros esse: si percunctarentur ipsos Maronitas: haud dubius, perculsis omnibus terrore tã recentis cædis, neminem hiscere aduersus se ausurum. Negare Appius: rẽ euidentem pro dubia quærendam. si ab se culpam remouere uellet: Onomastum, & Casandrum, per quos acta res diceretur: mitteret Romã: ut eos senatus percunctari posset. Primo adeo perturbauit ea uox regem: ut non color, non uultus ei constaret. deinde collecto tãdẽ animo, Casandrum, q̃ Maroneæ fuisset: si utiq; uellent, se missurũ dixit. ad Onomastum q̃dem quid eam rẽ pertinere? q̃ nõmodo Maroneæ, sed ne in regiõe q̃dem propinqua fuisset? Et parcebat magis Onomasto, honoratiori amico: et eundẽ indicem haud paulo plus timebat: quia & ipse sermonẽ cum eo contulerat: et multorũ talium ministrũ, & conscium habebat. Casander quoq;, missis q̃ per Epirũ ad mare prosequerentur eũ: ne

qua indicium emanaret: ueneno creditur sublatus. Et legati à Philippi collogo ita digressi sunt: ut præ se ferrent nihil eorũ sibi placere: & Philippus qdem minime quin rebellandũ esset, dubius, qa tamen immaturæ ad id uires erant: ad morã interponendã Demetrium minorem filiũ mittere Romã simul ad depurganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit: satis credens ipsum etiã iuuenem, quod Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliqd momenti facturum. Interim per speciẽ auxilij Byzantijs ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum inijciendũ profectus, perculsis ijs uno prælio, & Amadoco duce capto, in Macedoniã rediјt: missis ad accolas Istri fluminis barbaros, ut in Italiam irrũperent sollicitandos. Et in Peloponneso aduentus romanorũ legatorũ, qui ex Macedonia in Achæiam ire iussi erant: expectabatur. aduersus quos ut præparata consilia haberent, Lycortas prætor conciliũ indixit. Ibi de Lacedæmonijs actũ. Ex hostibus eos accusatores factos. & periculũ esse: ne uicti magis timendi forẽt: quàm bellantes fuissent. quippe in bello socijs Romanis Achæos usos: nunc eosdẽ Romanos æquiores Lacedæmonijs, quàm Achæis esse: ubi Areus ẽt, et Alcibiades, ambo exules suo beneficio restituti, legationẽ Romam aduersus gentẽ Achæorũ ita de ipsis meritũ suscepissent: adeoq; infesta oratione usi essent: ut patria pulsi, nõ restituti in eam uiderentur. Clamor undiq; ortus: referret nominatim de ijs: & cum omnia ira, nõ consilio gererentur: capitis damnati sunt. Paucos post dies romani legati uenerunt. his Clitoræ in arcadia datum est conciliũ. Priusquam agerent quicquam, terror Achæis inie- *

ctus erat: & cogitatio: quàm non ex æquo disceptatio esset futura. sed quod Areum, & Alcibiadem capitis ab se in concilio proximo damnatos cum legatis se accusaturos uidebant: nec hiscere quisquam audebat. Appius ea, quæ apud senatum questi erant Lacedæmonij: displicere senatui ostendit: cædem primum ad conflictum factam eorũ, qui à Philopœmene ad causam dicendam euocati uenissent: deinde cum in homines ita sæuitum esset: ne in ulla parte crudelitas eorũ cessaret: muros dirutos urbis nobilissimæ esse: leges uetustissimas abrogatas: inclytamq; per gentes Lycurgi disciplinã sublatam. Hæc cum Appius dixisset: Lycortas, & quia prætor, et quia Philopœmenis authoris omnium, quæ Lacedæmõe acta fuerant, factionis erat: ita respondit. Difficilior nobis Appi Claudi apud uos oratio est: quàm Romæ nuper apud senatum fuit. tunc enim Lacedæmonijs accusantibus respondendum erat: nunc à uobis ipsis accusati sumus: apud quos causa dicenda est. quam iniquitatem cõditionis subimus: quod ab illa spe decidimus: iudicis animo te auditurum esse posita contentione, qua paulo ante egisti. Ego certe, cum ea, quæ et hic antea apud Q. Cæcilium, & postea Romæ questi sunt Lacedæmonij: à te paulo ante relata sint: non tibi, sed illis me apud te respondere credebam. Cædem obijcitis eorum, qui à Philopœmene prætore euocati ad causam dicendam interfecti sunt. hoc ego crimen nonmodo non à uobis Romani, sed ne apud uos qdẽ nobis obijciẽdũ fuisse arbitror. qd ita? quia in uestro fœdere erat: ut maritimis urbibus abstinerẽt Lacedæmõij. Quo tẽpore armis captis urbes, à quibus abstinere iussi erant, nocturno ĩpetu occupa-

uerunt: si T. Quintius, si exercitus romanus, sicut an-
tea, in Peloponneso fuisset: eò nimirum capti, & oppres
si confugissent. cum uos procul essetis: quò aliò, nisi ad
nos socios uestros, quos antea Gytheo opem ferentis, quos
Lacedæmonem uobiscum simili de causa oppugnanteis
uiderant: confugerent? Pro nobis igitur iustum, piumq;
bellum suscepimus. quod cum alij laudent: reprehende-
re ne Lacedæmonij quidem possint: dij quoq; ipsi com-
probauerint: qui nobis uictoriam dederũt: quonam mo-
do ea, quæ belli iure acta sunt: in disceptationẽ ueniũt?
quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. no-
strum est: quod euocauimus eos ad causam dicendam, q
ad arma multitudinem exciuerant: qui expugnauerant
maritima oppida: qui diripuerant: qui cædem principũ
fecerant. quod uero illi uenientes in castra interfecti sunt:
uestrum est Areu, & Alcibiade: qui nunc nos, si dijs
placet, accusatis, non nostrum, exules Lacedæmoniorũ.
quo in numero ij quoq; duo fuerunt: & tunc nobiscum
erant: & quod domicilio sibi delegerant maritima op-
pida, se petitos credentes, in eos, quorum opera patria
extorres ne in tuto quidem exilio posse consenescere se in
dignabantur: impetum fecerunt. Lacedæmonij igitur
Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt. nec iure, an
iniuria cæsi sint, argumentari refert. At enim illa certe
uestra sunt Achæi: quod leges, disciplinamq; uetustissi-
mam Lycurgi sustulistis: quod muros diruistis. quæ utra-
que ab ijsdem obijci qui possunt? cum muri Lacedæmo
nijs non à Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissoluẽ
dam Lycurgi disciplinam extructi sint: tyranni enim
nuper eos arcem, & munimentum sibi, non ciuitati pa-

rauerunt. & si existat hodie ab inferis Lycurgus: gaudeat ruinis eorum: et nunc se patriam, & Spartam antiquam agnoscere dicat. Non Philopœmenem expectare, nec Achæos, sed uos ipsi Lacedæmonij uestris manibus amoliri, & diruere omnia tyrannidis uestigia debuistis. uestræ enim illæ deformes notæ seruitutis erãt. & cum sine muris per octingentos propè annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuissetis: muris uelut cõpedibus circundatis uincti per centum annos seruistis. Quod ad leges ademptas attinet: nego antiquas Lacedæmonijs leges Achæos ademisse: quas non habebant: sed nostras leges dedisse: nec male consuluisse ciuitati: cum concilij nostri eam fecerimus: & nobis miscuerimus: ut corpus unum, & concilium totius Peloponnesi esset. tunc opinor, si alijs ipsi legibus uiueremus: alias istis iniunxissemus: queri se iniquo iure esse, et indignari possent. Scio ego Appi Claudi hanc orationẽ, qua sum adhuc usus: neq; sociorũ apud socios, neq; liberæ gentis esse: sed uere seruorum disceptantium apud dominos. nã si non uox illa uana præconis fuit: qua liberos esse omnium primos Achæos iussistis: si fœdus ratum ẽ: si societas, & amicitia ex æquo obseruatur: cur ego quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? uos rationem reposcitis: quid Achæi Lacedæmonijs bello uictis fecerimus? Interfecti aliqui sunt, finge, à nobis. quid? uos senatores cãpanos securi non percussistis? muros diruimus. uos nõ muros tantum, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis æquũ est fœdus apud Achæos, precaria libertas: apud Romanos ẽt imperiũ est. Sẽtio Appi: et si nõ oportet, non indignor. sed oro uos, quantũlibet intersit inter Roma-

nos, & Achæos: modo ne in æquo hostes uestri, nostriq; apud uos sint, ac nos socij: immo ne meliore iure sint: nam ut in æquo essent, nos fecimus: cum leges ijs nostras dedimus: cum ut achæi concilij essent, effecimus. parum est uictis, quod uictoribus satis est: plus postulant hostes, quàm socij habent. quæ iureiurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta, atq; sacrata sunt: ea cum periurio nostro tollere parant. Veremur quidem uos Romani: &, si ita uultis, etiam timemus. sed plus ueremur, & timemus deos immortales. Cum assensu maximæ partis est auditus: & locutum omnes pro maiestate magistratus cẽsebant: ut facile appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere apud Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit: ut dum liceret uoluntate sua facere, gratiam inirent: ne mox inuiti, & coacti facerent. Hæc uox audita quidẽ cum omnium gemitu est. sed metu iniecto imperata recusandi, id modo petierũt: ut Romani quæ uiderentur de Lacedæmonijs, mutarent: nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ iureiurando sanxissent, faciendi. damnatio tantum Arei, & Alcibiadis, quæ nuper facta erat: sublata est.

Romæ principio eius anni cũ de prouincijs cõsulum, & prætorũ actum esset: consulibus Ligures, quia bellũ nusquã alibi erat: decreti. prætores, C. Decimus Flauius urbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues, & peregrĩnos sortiti sunt: C. Sempronius Blæsus Siciliã, Q. Næuius Matho Sardiniam, & ut idem de ueneficijs quæreret: A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem, P. Sẽpronius Lõgus Hispaniã ulteriorẽ. De ijs duabus pro-

uinciis legati per id ferè tempus L. Iuuencius Calua, & T. Quintilius Varus uenerunt. qui quantum bellum iam profligatum in Hispania esset, senatu edocto, postularunt simul: ut pro rebus tam prospere gestis diis immortalibus haberetur honos: & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta est. de legionibus deportandis, cum de consulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem integram referri iusserunt. Paucos post dies consulibus in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius, & M. Sempronius habuerant: decretæ sunt. De exercitibus hispaniensibus magna contentio fuit inter nouos prætores, & amicos absentiũ, Calpurnii, Quintiiq;. utraq; causa tribunos plebis, utraq; consules habebat. ii se intercessuros S.C, si deportandos censerent exercitus: denuntiabant. illi, si hæc intercessio fieret: nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremo absentium gratia est: & S.C. factum: ut prætores quatuor millia peditum romanorum scriberent, quadringentos equites: & quinq; millia sociorũ peditum latini nominis, quingentos equites: quos secum in Hispaniam portarent. cum eas legiones quatuor describsissent: quod plus quàm quinq; millia peditũ, trecenti eqtes in singulis legionibus esset: dimitterent: eos primũ, qui emerita stipendia haberent: deinde ut cuiusq; fortissima opa Calpurnius, et Quintius in prælio usi essent. Hac sedata cõtẽtione, alia subinde C. Decimi prætoris morte exorta est: Cn. Sicilius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant: & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fuluius Flaccus. is quia ædilis curulis designatus erat: sine toga candida, sed maxima ex omnibus cõ-

tentione petebat: certamenq; ei cum flamine Diali erat: & posteaquam primo æquare, mox superare etiam est uisus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendam esse: quod duos simul unus magistratus, præsertim curules, neq; capere posset, nec gerere: pars legibus eum solui æquum censere: ut quem uellet, prætorẽ creãdi populo potestas fieret. L. Porcius Cons. primo in ea sententia esse: ne nomen eius acciperet. deinde ut ex authoritate senatus idem faceret: conuocatis patribus referre se ad eos dixit: quod nec iure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis designatus præturam peteret sibi. nisi quid aliud ijs uideretur: in animo esse è lege comitia habere. Patres censuerunt: uti L. Porcius Cons. cum Q. Fuluio ageret: ne impedimento esset quo minus comitia prætoris in locum C. Decimi subrogandi è lege haberentur. Agenti consuli ex S. C. respondit Flaccus: nihil quidem, se quod indignum esset, facturum. Medio responso spẽ ad uoluntatem interpretantibus fecerat: cessurum patrum authoritati esse. comitijs acrius etiam, quàm ante petebat: criminando extorqueri sibi à cõsule, & ab senatu populi romani beneficium: et inuidiã geminati honoris fieri. tanquam non appareret: ubi designatus prætor esset: extemplo ædilitate se abdicaturũ. consul cum & pertinaciam petentis crescere, & fauorẽ populi magis magisq; in eum inclinari cerneret: dimissis comitijs senatum uocauit. censuerunt frequentes, quoniam Flaccum authoritas patrum nihil mouisset: ad populum cum Flacco agendum. Concione aduocata cum egisset consul: ne tum quidem de sententia motus, gratias populo romano egit: quod tanto studio, quotiescunq; de-

clarandæ uoluntatis potestas facta esset, prætorem se uoluisset facere. ea sibi studia ciuium suorum destituere non in animo esse. Hæc uero tam obstinata uox tantum ei fauoris accendit: ut haud dubius prætor esset: si consul accipere nomen uellet. Ingens certamen tribunis & inter seipsos, & cum consule fuit: donec senatus a consule est habitus: decretumq;: quoniam prætoris subrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & praua studia hominum impedirent: senatum censere satis prætorum esse. P. Cornelius utranque in urbe iurisdictionem haberet: Apollinariq; ludos faceret. His comitijs prudentia, & uirtute senatus sublatis, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures, potentioresq; uiros, sunt exorta. Censuram summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio, patritij: plebeij autem, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronij, Longus, & Tuditanus. sed omnis patritios, plebeiosq; nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc uiro tanta uis animi, ingenijq; fuit: ut quocunq; loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse uideretur. nulla ars neque priuatæ, neq; publicæ rei gerendæ ei defuit. urbanas rusticasq; res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit. huic uersatile ingeniũ sic pariter ad omnia fuit: ut natum ad id unum diceres, quodcunq; ageret. in bello manu fortissimus: multisq; insignibus clarus pugnis. idem posteaq̃ ad magnos honores peruenit: summus imperator et idẽ in pace si ius consuleres, peritissimus: si causa oranda es-

ſet, eloquentiſſimus. nec ita tantum: ut cuius lingua uiuo eo uiguerit: monumentum eloquentiæ nullum extet. uixit immo, uigetq; eloquentia eius ſacrata ſcriptis omnis generis. orationes & pro ſe multæ, & pro aliis, & in alios: nam non ſolum accuſando, ſed etiam cauſam dicendo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures et exercuerunt eum: & ipſe exercuit eas. nec facile dixeris: utrum magis preſſerit eum nobilitas: an ille agitauerit nobilitatem. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodice liberæ fuit: ſed inuicti à cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ: contemptor gratiæ, diuitiarum: in parſimonia, in patientia laboris, periculiq; ferrei propè corporis, animiq;: quem ne ſenectus quidẽ, quæ ſoluit omnia, fregerit: qui ſextum & octogeſimum annum agens cauſam dixerit: ipſe pro ſe orauerit: ſcripſeritq; nonageſimo anno: Sergium Galbam ad populi adduxerit iudicium. Hunc, ſicut omni uita, ita tum petentem premebat nobilitas. coierant apud prætorem L. Flaccum, q collega in conſulatu fuerat: candidati omnes ad deiiciendum honore eum: non ſolum ut ipſi potius adipiſcerentur: nec quia indignabantur nouum hominem cenſorem uidere: ſed etiam quod triſtem cenſuram, periculoſamq; multorum famæ et ab læſo à pleriſq;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; minitabundus petebat, refragari ſibi qui liberam et fortem cenſuram timerent, criminando. et ſimul L. Valerio ſuffragabatur. illo uno collega caſtigare ſe noua flagitia, et priſcos reuocare mores poſſe. His accenſi homines aduerſa nobilitate, nõ M. Porcium modo cenſorem fecerunt: ſed etiã collegam ei L. Valeriũ Flaccum adiecerunt. Secundũ co

mitia censorum consules, prætoresq́; in prouincias profe
cti sunt: præter Q. Næuium. quem quatuor non mi-
nus menses, priusquam in Sardiniam iret, quæstiones
ueneficij, quarum magnam partem extra urbem per
municipia, conciliabulaq́; habuit: quia ita aptius uisum
erat: tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet: ad duo
hominum millia damnauit. Et L. Posthumius prætor,
cui Tarentum prouincia euenerat: magnas pastorum
coniurationes uindicauit: & reliquias bacchanalium
quæstionis cum omni executus est cura. multos, qui aut ci
tati non affuerant: aut uades deseruerant: in ea regione
Italiæ latentes, partim noxios iudicauit: partim compre
hensos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes à
P. Cornelio coniecti sunt. In Hispania ulteriore, fra-
ctis proximo bello Lusitanis, quietæ res fuerant. Et in
citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidū Corbionem
uineis, & operibus expugnauit: captiuos uendidit. quie
ta deinde hyberna in citeriore prouincia habuit. Vete-
res prætores C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Romā
redierunt. utriq; magno patrum consensu triumphus est
decretus. prior C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtibe-
ris triumphauit. coronas aureas tulit LXXXIII:
& duodecim pondo argenti. paucos post dies L. Quin
tius Crispinus ex ijsdem Lusitanis, Celtiberisq́; trium
phauit. tantundem auri, quantum argenti in eo trium-
pho translatum. Censores M. Porcius, & L. Valerius
metu mista expectatione senatum legerunt. septem mo-
uerunt senatu: ex quibus unum insignem & nobilita
te, & honoribus, L. Quintium Flaminium consularē.
Patrum memoria institutum fertur: ut censores motis e

senatu

senatu ascriberent notas. Catonis & aliæ quidem acer bæ orationes extant in eos: quos aut senatorio loco mouit: aut qbus equos ademit. lõge grauissima in L. Quintium oratio est. qua si accusator ante notam, non censor post notam usus esset: retinere L. Quintium in senatu ne frater quidem T. Quintius, si tum censor esset, potuisset. Inter cætera obiecit ei: Philippum Pœnum, carũ, ac nobile scortum ab Roma in Galliam prouinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciuiam cum cauillaretur, exprobrare consuli persæpe solitum: quod sub ipsum spectaculum gladiatoriũ abductus ab Roma esset: ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus ijs, cum iam uino incaluissent, nuntiatum in cõuiuio esse: nobilem Boium cum liberis transfugam uenisse. conuenire consulẽ uelle: ut ab eo fidem præsens acciperet. introductum in tabernaculum per intrepretem alloqui consulem cœpisse. inter cuius sermonem Quintius scorto, uis tu, inquit, quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti: iam hunc Gallum morientem aspicere? & cum is uix dum serio annuisset: ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendebat: loquenti Gallo caput primum percussisse: deinde fugienti, fidéq; populi romani, atq; eorum qui aderant, imploranti latus transfodisse. Valerius Antiâs, ut qui nec Catonis orationem legisset: & fabulæ tantum sine authore editæ credidisset: aliud argumentum, simile tamen et libidine, & crudelitate peragit. Placentiæ famosam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accersitam scribit. ibi iactantem sese scorto inter cætera retulisse, q̃ acriter quæstiones exercuisset: et quàm multos capitis damnatos in

uinculis haberet:quos ſecuri percuſſurus eſſet.tum illã
infra eum accubantem negaſſe unquam uidiſſe quenquã
ſecuri ferientem:& peruelle id uidere.hic indulgentem
amatorem unum ex damnatis attrahi iuſſum ſecuri per
cuſſiſſe. Facinus,ſiue eo modo,quo cenſor obiecit ſiue ut
Valerius tradit,commiſſum eſt:ſæuum,atq; atrox:inter
pocula,atq; epulas,ubi libare dijs dapes,ubi bene preca
ri mos eſſet:ad ſpectaculum ſcorti procacis,in ſinu conſu
lis recubantis mactatam humanam uictimam eſſe: &
cruore menſam reſperſam. In extrema oratione Catonis
conditio Quintio fertur:ut ſi id factum negaret:cæte-
ráq;,quæ obieciſſet:ſponſione defenderet ſeſe:ſin fatere
tur:ignominiá ne ſua quenquam doliturum cenſeret?cũ
ipſe uino & uenere amens,ſanguine hominis in con=
uiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipionĩ
Aſiatico ademptus equus.in cenſibus quoq; accipiendis
triſtis,& aſpera in omnes ordines cenſura fuit.ornamen
ta,& ueſtem muliebrem,et uehicula,quæ pluris quàm
quindecim millium æris eſſent:in cenſum referre uia-
tores iuſſit.item mancipia minora annis XX, quæ poſt
proximum luſtrum X millibus æris,aut eo pluris ue-
nijſſent:uti ea quoq; decuplo tanto pluris,quàm quanti
eſſent,æſtimarentur.et his rebus omnibus terni i millia
æris attribuerentur.aquam publicam omnem in priua
tum ædificium,aut agrum fluentem ademerunt.et quæ
in loca publica inædificata,immolitá ue priuati habe=
bant:intra dies XXX demoliti ſunt.opera deinde faciẽ
da ex pecunia in eã rem decreta,lacus ſternendos lapi
de,tegendaſq; quà opus eſſet,cloacas,in Auentino, &
in alijs partibus,quà nondũ erant,faciẽdas locauerũt.

& separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter populo esset: & uiam per Formianum montem. Cato atria duo, Menium, & Titium in latomijs, & quatuor tabernas i publicum emit: basilicamq; ibi fecit: quae Porcia appellata est. & uectigalia summis pretijs ultro tributa infirmus locauerunt. Quas locationes cum senatus precibus, & lachrymis publicanorum uictus induci, & de integro locari iussisset: censores edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem erant: omnia eadem paululum immunutis pretijs locauerunt. Nobilis censura fuit, simultatumq; plena: quae M. Porcium, cui acerbitas ea assignabatur: per omnem uitam exercuerunt. Eodem anno coloniae duae, Pollentia in picenum, Pisaurum in gallicum agrum deductae sunt. sena iugera in singulos data. diuiserunt agrum, coloniasq; deduxerunt ijdem triumuiri, Q. Fabius labeo, & M. & Q. Fuluij, Flaccus, & Nobilior. Consules eius anni nec domi, nec militiae memorabile quicquam egerunt. in insequentem annum crearunt consules M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, et Q. Fabius idibus martijs, quo die consulatum inierũt: de prouincijs suis, praetorũq; retulerunt. Praetores creati erant C. Valerius flamen Dialis, q et priore anno petierat: et Sp. Posthumus Albinus, et P. Cornelius Sisenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sulpitius. Cõsulibus Ligures cũ ijsdẽ exercitibus, quos P. Claudius, et M. Porcius habuerãt: prouĩcia decreta est. Hispaniae extra sortẽ prioris anni praetoribus cũ suis exercitibus seruatae. Praetores ita sortiri iussi: uti flamini Diali utiq; altera iurisdicẽdi Romae prouĩcia esset. peregrinã ẽ sortitus. Sisennae Corne

lio urbana, Sp. Posthumio Sicilia, L. Puppio Appulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sulpitio Sardinia euenit. L. Iulius proficisci mature est iussus. Galli trāsalpini per saltus ignotæ antea uiæ (ut ante dictum est) in Italiam transgressi, oppidum in agro, qui nunc aquileiensis est: ædificabāt. id eos ut prohiberet, quoad eius sine bello posset, prætori mandatum est. si armis prohibendi essent: consules certiores faceret. ex his placere alterum aduersus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui Cn. Cornelij Lentuli locū creatus erat Sp. Pohstumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Crassus PONT. MAX. mortuus est: in cuius locū M. Sēpronius Tuditanus PONT. MAX. est creatus. C. Seruilius Geminus P. Licinij funeris causa uisceratione data, ludos fecit. & gladiatores CXX pugnauerunt. & ludi funebres per triduū facti: post ludos epulum. in quo, cū toto foro strata triclinia essent: tempestas cū magnis procellis coorta coegit plerosq; tabernacula statuere in foro. eadē paulo post, cū undiq; disserenasset, sublata. defunctosq; fato uulgo ferebant: quod inter fatalia uates cecinissent: necesse esse tabernacula in foro statui. Hac religione leuatis altera iniecta: quod sanguine per biduū pluuisset in area Vulcani. & per decēuiros supplicatio indicta erat eius prodigij expiādi causa. Priusq̄ consules in prouincias proficiscerētur: legationes trāsmarinas in senatū introduxerūt. nec unq̄ ante tantū regionis eius hominū Romæ fuerat. nam ex quo fama ꝑ gentes, quæ Macedoniā accolunt, uulgata est: crimina, querimoniasq; de Philippo nō negligēter ab Romanis audiri: multis operæpretiū fuisse queri: pro se

quæq; ciuitates, gẽtesq́;, singuli ẽt priuattim (grauis enim accola omnibus erat) Romã aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ solatium uenerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenæo uenit ad querendum, simul quod non deducerentur ex Thracia præsidia: simul quod in Bithyniam Prusiæ bellum aduersus Eumenen gerenti auxilia missa forent. Respondendũ ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile esset, aut ea, quæ obijcerentur: aut quæ aduersus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa solũ, sed etiam pleraq; oppidoquam parua erant: de controuersia finium, de hominibus raptis, pecoribusq́; abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per uim, aut pergratiam iudicatis. nihil horũ neq; Demetriũ docere dilucide, nec se satis liqdo discere ab eo senatus cũ cerneret posse: simul et tyrocinio, et perturbatione iuuenis moueretur: quæri iussit ab eo: ecquẽ de his rebus commentarium à patre accepisset? cum respõdisset: accepisse sese: nihil prius, nec potius uisum est: quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. librum extemplo poposcerunt: deinde ut ipse recitaret, permiserũt. Erant autẽ de rebus singulis in breue coactæ causæ: ut alia fecisse se secundum decreta legatorum doceret: alia non per se stetisse quo minus faceret: sed per eos ipsos, qui accusarent. interposuerat etiam querelas de iniquitate decretorum: & quàm non ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret: indigneq́; sibi, nec ullo suo merito insultatũ ab omnibus eẽt. Has notas irritati eius animi collegit senatus. cæterũ alia excusanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maxime uellet senatus, respõde-

ri placuit: Nihil patrem eius neq; rectius, nec magis quod ex uoluntate senatus esset, fecisse: quàm quod, utcunq; ea gesta essent, per Demetrium filium satisfieri uoluisset Romanis. multa & dissimulare, & obliuisci, & pati præterita senatum posse: & credere etiam Demetrio credendum esse. obsidē enim se animum eius habere: etsi patri corpus reddiderit. et scire, quantum salua in patrem pietate possit, amicum eum populi romani esse. honorisq; eius causa missuros in Macedoniam legatos: ut si qd minus factum sit, quàm debuerit: tū quoq; sine piaculo rerum prætermissarū fiat. uelle etiā sentire Philippū, integra oīa sibi cū populo romano Demetrij filij beneficio esse. Hæc, quæ augendæ amplitudinis eius causa facta erant: extemplo in inuidiā, mox etiam in perniciem adolescenti uerterūt. Lacedæmonij deīde introducti sunt. Multæ, & paruæ disceptationes iactabantur. sed quæ maxime rē continerent, erant: utrū restituerentur, quos Achæi dānauerant: nec ne: inique, an iure occidissent, quos occiderant, uertebatur: & utrum manerent in achaico concilio Lacedæmonij: an ut ante fuerat secretū, eius unius in Peloponneso ciuitatis ius esset. Restitui, iudiciáq; facta tolli placuit: Lacedæmonē manere in achaico concilio: scribiq; id decretū: & consignari à Lacedæmonijs, & Achæis. Legatus in Macedæniā Q. Martius est missus. iussus idē in Peloponneso sociorū res aspicere. nam ibi quoq; ex ueteribus discordijs residui motus erant. & Messenij desciuerant à cōcilio achaico. cuius belli & causas, & ordinē si expromere uelim: immemor sim propositi: quo statui nō ultra attingere externa: nisi qua romanis cohærerent rebus.

Euentus memorabilis est: quod cũ bello superiores essent Achæi: Philopœmenes prætor eorũ capitur ad præoccupandam Coroneam, quam hostes petebãt: in ualle ini qua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effu gere Thracum, Cretẽsiumq; auxilio tradunt. sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis, ab ipso nu per electos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas an gustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium: prolapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis haud multum abfuit quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primũ reficiebatur, uiribus admodum at tenuatis. Iacentem hostes superfusi oppresserunt. cognitumq; primum à uerecundia, memoriáq; meritorum haud secus quàm ducem suum attollunt: reficiuntq;: & ex ualle deuia in uiam portãt, uix sibimet ipsi præ nec opinato gaudio credentes. pars nuntios Messenen præmittunt: debellatũ esse: Philopœmenẽ captũ adduci. Primum adeo incredibilis uisa res: ut non pro uano modo, sed uix pro sano nuntius audiretur. deinde ut sup aliũ alius idem oẽs affirmantes ueniebant: tandẽ facta fides. & priusquam appropinquare urbi satis scirent: ad spe ctaculum omnes simul liberi, ac serui, pueri quoq; cum fœminis effunduntur. itaq; clauserant portam turbæ: dũ pro se quisq;, nisi ipse oculis suis credidisset, uix pro comperto tantam rẽ habiturus uideretur. Aegre summo uentes obuios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem, potuerunt. atq; turba conferta iter reliquũ clau serat. & cum pars maxima exclusa à spectaculo eẽt: theatrum repente, quod uiæ propinquum erat, com-

pleuerunt: & ut eò in conspectum populi adduce-
retur, una uoce omnes exposcebant. Magistratus, et prin
cipes ueriti ne quem motum misericordia præsentis tă
ti uiri faceret, cum alios uerecundia pristinæ maiestatis
collata præsenti fortunæ, alios recordatio ingentium me
ritorum motura esset: procul in conspectu eum statue-
runt: deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt:
prætore Dinocrate dicente: esse, quæ pertinētia ad sum
mam belli percunctari eum magistratus uellent. inde
adducto eo in curiam, et senatu uocato, consultari cœ-
ptum. Iam inuesperascebat: & nonmodo cætera, sed ne
in proximam quidem noctem ubi satis tuto custodiretur,
expediebant, ob magnitudinem pristinæ eius fortunæ,
uirtutisq;: & neq; ipsi domum recipere custodiendum
audebant: nec cuiquam uni custodiam eius satis crede-
bant. admonent deinde quidam: esse thesaurum publi
cum sub terra, saxo quadrato septū. eò uinctus demit-
titur: & saxum ingens, quo operitur machina, superim
positum est. ita loco potius, quàm homini cuiquam credē
dam custodiam rati, lucem insequētem expectauerūt.
Postero die multitudo quidē integra memor pristinorū
eius in ciuitatem meritorum, parcendum, ac per eum re
media quærenda esse præsentium malorum censebant.
sed defectionis authores, quorum in manu res erat: in se
creto consultantes omnes ad necem eius consentiebant:
sed utrum maturarent, an differrent, ambigebāt. uicit
pars auidior pœnæ: missusq;, q̄ uenenum afferret. Acce
pto poculo nihil aliud locutū ferunt: quàm quæsisse: si
incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorū erat)
equitesq; euasissent. posteaq̄ dictum est incolumes eē: be

ne habet, inqt: & poculo impauide exhausto, haud ita multo post expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudiũ authoribus crudelitatis fuit. uicta nanq; Messene bello exposcentibus Achaeis noxios dedit: ossa'q; reddita Philopoemenis sunt: simul & sepultus ab uniuerso achaico ẽ concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus: ut ne diuinis quidem abstineretur. Ab scriptoribus rerum Graecis, Latinis'q; tantum huic uiro tribuitur: ut à qbusdam eorũ uelut ad insignem notam huius anni memoriae mandatum sit: tres claros imperatores eo anno decessisse: Philopoemenẽ, Annibalem, P. Scipionem. adeo in aequo eum duobus potentissimarum gentiũ summis imperatoribus posuerunt. Ad Prusiam regẽ legatus T. Quintius Flaminius uenit. quẽ suspectum Romanis et receptus post fugam Antiochi Annibal, et bellũ aduersus Eumenem motum faciebant. ibi seu quia à Flaminio inter caetera obiectum Prusiae erat: hominẽ omnium, quĩ uiuerent, infestissimũ populo romano apud eum esse: qui patriae suae primũ, deinde fractis eius opibus Antiocho regi author belli aduersus populũ romanum fuisset: seu quia ipse Prusias gratificaretur praesenti Flaminio, Romanis'q;: per se necandi, aut tradendi eius in potestatem consilium cepit. A' primo colloquio Flaminij milites extemplo ad domum custodiendam Annibalis missi sunt. Sẽper talẽ exitum uitae suae prospexerat Annibal animo, & Romanorũ inexpiabile odiũ in se cernẽs, et fidei regũ nihil sane confisus. Prusiae uero leuitatem ẽt expertus erat. Flaminij quoq; aduentũ uelut fatalẽ sibi horruerat. ad omnia undiq; infesta ut iter semper aliquod praeparatum fugae haberet: septẽ exitus ẽ domo

fecerat: ex iis quosdam occultos: ne custodia sepirentur: sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod inuestigari uolunt, efficit. totius circuitũ domus ita custodiis complexi sunt: ut nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nuntiatum milites regios in uestibulo eẽ: postico, quod deuij maxime, atq; occultissimi exitus erat: fugere conatus, ut id quoq; occursu militum, qui ibi erãt, obseptum sensit: & omnia circa clausa custodiis dispositis esse: uenenum, quod multo ante præparatum ad tales habebat casus: poposcit. Liberemus, inquit, diuturna cura populum romanum: quando mortem senis expectare longum censet. nec magnam, nec memorabilem ex inermi, proditoq; Flaminius uictoriam feret. mores quidem populus romanus quantum mutauerit, uel hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi hosti armato exercitum in Italia habenti, ut à ueneno caueret, prædixerunt. hi legatum consularem, qui author esset Prusiæ per scelus occidẽdi hospitis: miserunt. Execratus deinde in caput, regnumq; Prusiæ, & hospitales deos uiolatæ ab eo fidei testes inuocans, poculum exhausit.

Hic uitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius, et Rutilius hoc anno mortuum scribunt. Ego neq; his, neq; Valerio assentior: his: quod censoribus M. Porcio, L. Valerio principem senatus ipsum L. Valerium censorem lectum inuenio: cum superioribus duobus lustris Africanus fuisset: quo uiuo, nisi ut ille senatu moueretur: quã notam nemo memoriæ prodidit: alius princeps in locum eius lectus non esset. Antiatem authorẽ refellit tribunus plebis M. Næuius: aduersus quẽ oratio inscripta P. Africani est. Næuius hic magistratum non

iniit tribunatus plebis P. Claudio, L. Porcio consulibus: sed iniit tribunatū Appio Claudio, M. Sempronio consulibus, ad quartum idus decembres. inde tres menses ad idus martias sunt: qbus. P. Claudius, L. Porcius cósulatum inierūt. ita ut uixisse in tribunatu Næuij uideretur: diemq; ei dici ab eo potuisse: decessisse autē ante L. Valerij, & M. Porcij censuram. Trium clarissimorū suæ cuiusq; gentis uirorum non tempore magis congruēte comparabilis mors uidetur esse: quàm quod nemo eorū satis dignum splendore uitæ exitū habuit. iam primū omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. ueneno absumpti Annibal, & Philopœmenes: exul Annibal proditus ab hospite: captus Philopœmenes in carcere, & in uinculis expirauit. Scipio, etsi non exul, neq; dānatus, die tamen dicta, ad quā non affuerat: reus absens citatus uoluntarium non sibimetipsi solū, sed etiam funeri suo exilium indixit. Dū ea in Peloponneso, à qbus diuertit oratio: geruntur: reditus in Macedoniam Demetrij, legatorūq; aliter aliorū affecerat animos. uulgus Macedonū, quos belli ab Romanis imminētis metus terruerat: Demetriū ut pacis authorem cū ingenti fauore conspiciebant: simul et spe haud dubia regnū ei post mortem patris destinabant. nā etsi minor ætate, quàm Perseus esset: hunc tn̄ iusta matrefamilias, illū pellice ortū esse. illū ut ex uulgato corpore genitū nullā certi patris notā habere: hunc insignē Philippi similitudinē præ se ferre. ad hoc, Romanos Demetriū in paterno solio locaturos: Persei nullā apud eos gratiā esse. Hæc uulgo loquebātur. itaq; et Persea cura angebat: ne parū pro se una ætas ualeret: cū oibus aliis rebus frater superior esset.

Et Philippus ipse uix se sui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret, credens, sibi quoque grauiorem esse, quàm uellet, minorem filiũ censebat. offendebatur interdum concursu Macedonum ad eum: & alteram iam se uiuo regiam esse indignabatur. Et ipse iuuenis haud dubie inflatior redierat, subnixus erga se iudicijs senatus, concessisq; sibi, quæ patri negata essent. & omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud cæteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fratrem modo, sed etiam apud patrem conciliabat: utiq; posteaquam alij legati romani uenerunt: et cogebatur decedere Thracia: præsidiaq; deducere: & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua constitutione senatus facere. sed omnia mœrens quidem & gemens, eo magis, quod filium frequentiorem propè cum illis, quàm secũ cernebat: obedienter tamen aduersus Romanos faciebat: ne quam mouẽdi extemplo belli causam præberet. præuertendos etiam animos à suspicione talium consiliorũ ratus, mediam in Thraciam exercitum in Odrysas, & Dentelochos, & Bessos duxit. Philippopolin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familijs receperant sese: cepit: campestresq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præsidio, quod haud multo post ab Odrysis expulsum est: oppidum in Derriopo condere instituit. Pœoniæ ea regio est propè Erigonum fluuium: qui ex Illyrico per Pœoniam fluens in Axiũ amnem elabitur. Haud procul Stobis, uetere urbe, nouã urbem Perseida, ut is filio maiori haberetur honos: appellari iussit. Hæc dum in Macedonia gerũtur: con-

ſules in prouincias profecti. Marcellus nuntium præmi ſit ad L. Porcium proconſulem: ut ad nouum Gallorum oppidum legiones admoueret. aduenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt. duodecim millia armatorum erant. pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægre patienti bus ijs adempta: quæq; alia aut populantes agros rapue rant: aut ſecum attulerant. de his rebus qui quereren- tur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C. Valerio prætore expoſuerunt: ſe, ſuperante in Gal- lia multitudine, inopia coactos agri, & egeſtate ad quæ rendam ſedem Alpes tranſgreſſos. quæ inculta per ſo litudines uiderent: ibi ſine ullius iniuria conſediſſe. op- pidum quoq; ædificare cœpiſſe: quod indicium eſſet: nec agro, nec urbi ulli uim allaturos ueniſſe. nuper M. Clau dium ad ſe nuntium miſiſſe: bellum ſe cum ijs, ni de- derētur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, quàm incertam belli ſpem præoptantes, dediſſe ſe prius in fidem, quàm in poteſtatem populi romani. poſt pau- cos dies iuſſos et agro, & urbe decedere, ſeſe tacitos abi- re quò terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma dein de ſibi, & poſtremo omnia alia, quæ ferrent, agerētq;: adempta. orare ſe ſenatum, populumq; romanum: ne in ſe innoxios deditos acerbius, quàm in hoſtes ſæui- rent. Huic orationi ſenatus ita reſponderi iuſſit. Neq; illos recte feciſſe: cum in Italiam uenerint: oppidumq; in alieno agro nullius romani magiſtratus, q ei prouinciæ præeſſet: permiſſu ædificare conati ſint. neq; ſenatui pla cere deditos ſpoliari. itaq; ſe cum ijs legatos ad conſulem miſſuros: qui, ſi redeant, unde uenerint: omnia ijs ſua red di iubeant: quiq; protinus eant trans Alpes: & denun

tiene galliae populis: multitudinem suā domi contineāt. Alpes prope inexuperabilem finem in medio esse. non utiq; ijs melius fore: qui eas primi peruias fecissent. Legati missi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ sine cuiusquam iniuria habebant: Italia excesserunt. Legatis romanis transalpini populi benigne responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi romani castigarunt: qđ eos homines, qui gentis iniussu profecti occupare agrum imperij romani, & in alieno solo ædificare oppidum conati sunt: impunitos dimiserint. debuisse grauem temeritatis mercedem statui. quod uero etiam sua reddiderint: uereri ne tanta indulgentia plures ad talia audēda impellantur. Et exceperunt, & prosecuti cum donis legatos sunt. M. Claudius Cons. Gallis ex prouincia exactis, istricum bellum moliri cœpit: literis ad senatum missis: ut sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agitabant: uti colonia Aquileia deduceretur. nec satis constabat: utrum Latinam, an ciuium romanorum deduci placeret. postremo latinam potius coloniam deducendā patres censuerunt. triumuiri creati sunt. P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina, & Parma coloniæ romanorum ciuium sunt deductæ. bina millia hominum in agrum, qui proxime Boiorum, ante Tuscorum fuerat. octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerūt triumuiri M. Aemylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Crispinus. Et Saturnia colonia ciuium romanorum in agrū caletranum est deducta. deduxerunt triumuiri Q.

Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, T. Sempronius Gracchus. iugera in singulos data decem. Eodem anno A. Terentius proprætor haud procul flumine Ibero in agro ausetano et prælia secunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant: aliquot expugnauit. Citerior Hispania in pace fuit eo anno: quia & P. Sempronius proprætor diutino morbo est implicitus: & nullo lacessente, peropportune quieuerũt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio consule gestum. M. Marcellus ex Istria reuocatus, exercitu dimisso Romam comitiorum causa rediit. creauit consules Cn. Bebium Pamphilum, & L. Aemylium Paulum. Cum M. Aemylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo cõsule quintus annus erat: cum is ipse Lepidus post duas repulsas consul factus esset. Prætores inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa: quod sanguinem per biduum pluuisse in area Cõcordiæ satis credebant: nuntiatumq; erat: haud procul Sicilia insulam, quæ nondum ante fuerat: nouam editã è mari esse. Annibalẽ hoc anno Antiâs Valerius decessisse author est: legatis ad eam rem ad Prusiam missis præter T. Quintium Flaminium, cuius in ea re celebre est nomen: L. Scipione Asiatico, P. Scipione Nasica.

P RINCIPIO Insequentis anni consules, praetoresq; sortiti provincias sunt. consulibus nulla praeter Ligures, quae decerneretur, erat. iurisdictio urbana M. Ogulino Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Hispaniarum Q. Fuluio Flacco citerior, P. Mãlio ulterior, L. Caecilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Istrae Sardinia. Delectus habere consules iussi. Q. Fabius ex liguribus scripserat: Apuanos ad rebellionem spectare: periculumq; esse: ne impetum in agrum pisanum facerent. Et ex Hispaniis citeriorẽ in armis esse, et cum Celtiberis bellari sciebant: in ulteriore, qa diu aeger praetor esset: luxuria, & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea nouos exercitus conscribi placuit. quatuor legiones in Ligures: uti singulae quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberent equites. sociorum iisdem latini nominis XV millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo consulares exercitus essent. scribere praeterea iussi septem millia peditum sociorum, ac latini nominis, & quadringentos equites: & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispaniam etiam utranq; quae ducerentur, quatuor millia peditum ciuium romanorum, et CC equites, & sociorum septem millia peditum cum CCC equitibus scribi iussa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus: prorogatum in annum imperium est.

imperium est. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Pa rilia medio ferme die atrox cum uento tempestas coorta, multis sacris, profanisq; locis stragem fecit. signa aenea in Capitolio deiecit: forem ex aede Lunae, quae in Auentino est: raptam tulit: & in posticis parietibus Cereris templi affixit: signa alia in circo maximo cum columnis, quibus superstabant, euertit: fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta foede dissipauit. itaq; in prodigiũ uersa ea tempestas: procurariq; aruspices iusserũt. simul procuratum est: quod tripedem mulum Reate natum nũtiatum erat: et a Formijs aedem Apollinis, ac Caietae de coelo tactam. ob ea prodigia XX hostijs maioribus sacrificatum: & in diem unum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex literis A. Terentij propraetoris cognitum: P. Sempronium in ulteriore Hispania, cum plus annum aeger fuisset: mortuum esse. eo maturius in Hispaniam praetores iussi proficisci. Legationes transmarinae deinde in senatum introductae sunt. prima Eumenis, et Pharnacis regum, & Rhodiorum querentium de Synopensium clade. Philippi quoq; legati, & Achaeorum, et Lacedaemoniorum sub idem tempus uenerũt. ijs prius Martio audito, q ad res Graeciae, Macedoniaeq; uisendas missus erat: responsa data sunt. Asiae regibus, ac Rhodijs responsum est: legatos ad eas res uisendas missurum senatum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita fecisse quae senatui placuissent, fatebatur: ut facile appareret: non diutius, quàm necesse esset, facturum: neque obscurum erat, rebellaturum: omniaq;, quae tunc ageret, diceretq;, eo spectare. Iam primum omnem fere multitudinem ciuium ex maritimis ciuitatibus cum familijs suis

in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia est: traduxit: Thracibusq́; & alijs barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in romano bello. Ingentem ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq́; penates suos cum coniugibus, ac liberis pauci tacitum dolorem continebãt: execrationesq́;, quæ in agminibus proficiscentium audiri solent: in regem, uincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaq́; suspecta habebat. postremo negare propalam cœpit: satis tutum sibi quicquam esse: nisi liberos eorũ, quos interfecisset, comprehensos in custodia haberet: & tempore alium alio tolleret. Eam crudelitatem fœdam per se, fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicum principem Thessalorum multis ante annis occiderat. generos quoq; eius postea interfecit. in uiduitate relictæ filiæ, singulos filios paruos habentes. Theóxena, & Archo nomina mulieribus erant. Theóxena multis petentibus aspernata nuptias est. Archo Poridi cuidam longe principi gentis Aenianum nupsit: & apud eum plures enixa partus, paruis admodum relictis omnibus, decessit. Theóxena, ut in suis manibus liberi sororis educarentur: Poridi nupsit: & tanquam omneis ipsa enixa foret: suum, sororisq́; filios in eadem habebat cura. posteaquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit: ludibrio futuros nõ regis modo, sed custodum etiam libidinis rata, ad rem atrocem animum adiecit. ausáq; est dicere: se sua manu potius omnes interfecturam: quàm in potestatem Philippi uenirent. Poris abominatus mentionem tam fœdi

facinoris, Athenæon deportaturum eos ad fidos hospites dixit: comitemq́; ipsum fugæ futurum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Aeniam ad statutum sacrificiũ: quod conditori Aeneæ cum magna cærimonia quotannis faciunt. ibi die per solennes epulas consumpto, nauem præparatam à Poride sopitis omnibus tertia uigilia cõscendunt, tanquam redituri in Thessalonicam. sed traijcere in Eubœam erat propositum. cæterum in aduersum uentum nequicquam eos tendentes propè terrã lux oppressit. & regij, qui præerant custodiæ portus: lembum armatum ad pertrahendam eam nauim mittunt, cum graui edicto: ne reuerterentur sine ea. Quoniam dies appropinquabat: Poris quidem ad hortationem remigum, nautarũq; intentus erat. interdũ manus ad cœlum tendens, opem ut dij ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multo ante præcogitatum reuoluta facinus, uenenũ diluit: ferrumq́; promit. & posito in conspectu poculo, strictisq; gladijs, mors, inquit, una uindicta ẽ. uiæ ad mortẽ hæ sunt. qua queq; animus fert, effugite superbiã regiã. agite iuuenes mei primũ, qui maiores estis: capite ferrum: aut haurite poculũ: si segnior mors iuuat. Et hostes aderant: & author mortis instabat. alij alio leto absumpti semianimes è naue præcipitantur. ipsa deinde uirũ comitem mortis complexa in mare sese deiecit. naue uacua dominis regij potiti sunt. Huius atrocitas facinoris nouam uelut flammam regis inuidiæ adiecit: ut uulgo ipsum, liberosq; eius execracrentur. quæ diræ breui ab omnibus dijs exauditæ, ut sæuiret ipse in suũ sanguinem, effecerũt. Perseus enim, cum indies magis cerneret fauorẽ, et dignitatem Demetrij fratris apud

Macedonum multitudinem crescere: & gratiam apud Romanos: sibi spem nullam regni superesse, nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. cæterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se ualidum crederet: singulos amicorum patris tentare sermonibus perplexis instituit. & primo quidam ex his, aspernantium tale quicquam præbuerunt speciem: quia plus in Demetrio spei ponebant. deinde crescente indies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret: Demetrius summa ope aduersaretur: prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna iuuenis, adiuuandum, quod futurũ erat rati, fouendamq; spem potentioris, Perseo se adiungunt. cætera in suum quæq; tempus differunt. in præsentia placet: omni ope in Romanos accendi regem: impelliq; ad consilia belli: ad quæ iam sua sponte animum inclinasset. simul ut Demetrius in dies suspectior esset: ex composito sermones ad spẽ Romanorum trahebant. ibi cum alij mores, & instituta eorum, alij res gestas, alij speciem ipsius urbis nondum exornatæ neq; publicis neq; priuatis locis, alij in singulos principum eluderent: iuuenis incautus & amore nominis romani, & certamine aduersus fratrem omnia tuendo suspectũ se patri, et opportunum criminibus faciebat. itaq; expertem eum pater omnium de rebus romanis consiliorum habebat. totus in Persea uersus, cũ eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierãt, quos forte miserat in Basternas ad accersenda auxilia: adduxerantq; inde nobiles iuuenes, et regij quosdam generis. quorum unus sororem suam in matrimoniũ Philippi filio pollicebatur: erexeratq; consociatio gentis eius ani-

mũ regis. Tum Perseus, quid ista prosunt? inquit. nequaquam tantum in externis auxilijs est præsidij: quantum periculi fraude domestica. proditorem nolo dicere: speculatorem citius: ex quo obses Romæ fuit. corpus nobis reddiderunt Romani: animum ipsi habent. omnium penè Macedonum in eũ ora conuersa sunt: nec regem se aliũ rentur habituros esse: quàm quẽ Romani dedissent. His per se ægra mens senis stimulabatur: & animo magis, quàm uultu ea crimina accipiebat. Forte lustrandi exercitus uenit tempus. cuius solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ, et pars ad dexteram cum extis, posterior ad læuam uiæ ponitur. inter hanc diuisam hostiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum: deinde rex ipse cum liberis sequitur. proxima ẽ regia cohors, custodesq; corporis: postremum agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filij iuuenes cingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuuentæ robore ille, hic flore fortunati patris matura soboles: si mẽs sana fuisset. Mos erat lustrationis, sacro peracto decurrere exercitum: & diuisas bifariam duas acies concurrere ad simulachrum pugnæ. regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati. cæterum non imago fuit pugnæ. sed tãquam de regno dimicaretur, ita concurrerũt: multaq; uulnera sudibus facta. nec præter ferrum quicq̃ defuit ad iustam belli speciem. Pars ea, quæ sub Demetrio erat: longe superior fuit. id ægre patiente Perseo, lætari prudentes amici eius: eamq; rẽ dicere ipsam præbituram causam criminandi iuuenis. Conuiuiũ eo die soda-

lium, qui simul decurrerant, uterq; habuit: cum uocatus ad cœnam ab Demetrio Perseus negasset. festo die inuitatio benigna, et hilaritas iuuenilis utrosq; in uinũ traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri, & iocosa dicta in aduersarios, ita ut ne ipsis q̃dem ducibus abstineretur: iactabãtur. ad has excipiendas uoces speculator ex conuiuis Persei missus cum incautior obuersaretur: exceptus à iuuenibus forte triclinio egressis male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, quin comesatum, inquit, ad fratrem imus? & iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostra lenimus? omnes se ire conclamarunt: præter eos, qui speculatoris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant. cum eos quoq; Demetrius traheret: ferrum ueste abdiderũt: quo se tutari, si qua uis fieret, possent. Nihil occulti ẽẽm intestina discordia potest. utraq; domus speculatorũ, et proditorũ plena erat. præcucurrit index ad Persea, ferro succinctos nuntians cum Demetrio quatuor adolescentes uenire. etsi causa apparebat: (nam ab ijs pulsatum conuiuam suum audierat) tamen infamandæ rei causa ianuã obserari iubet: & ex parte superiore ædium, uersisq; in uiam fenestris, comesatores tanquam ad cædem suã uenientes aditu ianuæ arcet. Demetrius ꝑ uinum quod excluderetur paulisper uociferatus, in cõuiuium redijt, totius rei ignarus. Postero die Perseus quamprimum cõueniendi potestas patris fuit: regiam ingressus perturbato uultu ĩ cõspectu patris tacitus procul cõstitit. cui cũ pater, satin' saluæ? & quænam ea mœstitia esset? interrogaret eum: de ludicro tibi, inquit, uiuere me scio. iam non occultis à fratre petimur insidijs. nocte cum

armatis domum ad interficiendum me uenit: clausisq; foribus parietum præsidio me à furore eius sum tutatus. Cum pauorem mistum admiratione patri inieciſſet: atqui si aures præbere potes, inquit: manifestam rem teneas, faciã. Enimuero se Philippus dicere auditurum: uocariq; extemplo Demetrium iussit. & seniores duos amicos, expertos inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lysimachum, & Onomastum accersit: quos in consilio haberet. Dum ueniunt amici: solus, filio procul stante, multa secũ animo uolutans inambulauit. postea quam uenisse eos nuntiatum est: secessit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem custodibus corporis. filijs ut ternos inermes secum introducerent, permisit. Ibi cum consedissent: Sedeo, inquit, miserrimus pater iudex inter duos filios, accusatorem parricidij, & reum aut conficti, aut admissi criminis, labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam: cum multus inter uos minime fraternos cernerem: cum uoces quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat: deflagrare iras uestras, purgari suspiciones posse. etiam hostes armis positis fœdus icisse: & priuatas multorum simultates finitas. subituram uobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis: consuetudinisq; inter uos, meorum denique præceptorum: quæ uereor ne uana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus uobis detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorũ retuli? quibus se, stirpemq; suã, domos, regna funditus euertissent? meliora quoque exempla parte altera posui: sociabilem consortionem in-

ter binos Lacedæmoniorum reges ſalutarem per multa ſæcula ipſis, patriæq;: eandem ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuiq; rapiendi tyrannidem exortus ſit: euerſam. iam hos Eumenem, Attalumq; fratres à quam exiguis rebus, propè ut puderet regij nominis: mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis nulla re magis, quàm fraterna unanimitate regnum æquaſſe. ne romanis quidem exemplis abſtinui: quæ aut uiſa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum: qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum: qui Antiochum deuicerunt: patris, patruiq; eorũ: quorũ ꝑpetuã uitæ concordiã mors quoq; miſcuit. neq; uos illorũ ſcelus, ſimilisq; ſceleri euẽtus deterrere à uecordi diſcordia potuit: neq; horũ bona mens, bona fortuna ad ſanitatẽ flectere. Viuo, et ſpirante me hæreditatẽ meã ambo et ſpe, et cupiditate improba petitis. euſq; me uiuere uultis: donec alterius ueſtrum ſuperſtes haud ambiguũ regẽ alterũ mea morte faciã. nec patrẽ poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti nominis noſtis cuius uice regni unius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite, conſcelerate aures paternas: decernite criminibus mox ferro decreturi: dicite palàm, qcqd aut ueri poteſtis: aut cõminiſci libet. reſeratæ aures ſunt: quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc fureñs ira cũ dixiſſet: lachrymæ oĩbus obortæ: et diu mœſtum ſilentiũ tenuit. Tũ Perſeus. Aꝑienda nimirũ nocte ianua fuit: et armati comeſatores accipiendi: præbendũq; ferro iugulũ: qñ nõ creditur, niſi ꝑpetratũ facinus. eadẽ petitus inſidijs audio: quæ latro, atq; inſidiator. non nequicquam iſti unum Demetrium filium te habere, me ſubditum, & pellice genitum appellant. nam ſi gra-

dum, si caritatem filij apud te haberem: non in me quaerentem deprehensas insidias, sed in eum, qui fecisset, saeuires: nec adeo tibi uilis uita esset nostra: ut nec praeterito periculo meo mouereris: neq; futuro: si insidiantibus sit impune. itaq; si mori tacitum oportet. taceamus, precati tantum deos: ut a me coeptum scelus in me finem habeat: nec per meum latus tu petaris. sin autem, quod circumuentis in solitudine natura ipsa subijcit: ut hominum, quos nunquam uiderint, fidem tamen implorēt: mihi quoq; ferrum in me strictum cernenti uocem mittere liceat: per te, patriumq; nomen, quod utri nostrum sanctius sit, iampridem sentis: ita me audias precor: tanquam si uoce, & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interuenisses: Demetrium cum armatis nocte intempesta in uestibulo meo deprehēdisses. quod tum uociferarer in re praesenti pauidus: hoc nunc postero die queror. Frater, nō comesantiū in uicem iandiu uiuimus inter nos. regnare utique uis. huic spei tuae obstat aetas mea: obstat gentium ius: obstat uetustus Macedoniae mos: obstat uero etiam patris iudicium. huc trāscendere nisi per meum sanguinem non potes. omnia moliris: & tentas. adhuc seu cura mea, seu fortuna restitit parricidio tuo. Hesterna die in lustratione, & decursu, & simulachro ludicro pugnae funestum prope praeliū fecisti. nec me aliud a morte uindicauit: quam quod me, ac meos uinci passus sum. ab hostili praelio tanquam fraterno lusu pertrahere me ad coenā uoluisti. Credis'ne pater inter inermes cōuiuas me coenaturū fuisse: ad quē armati comesatum uenerunt? credis nihil a gladijs nocte piculū fuisse: quē sudibus te inspectāte prope occiderūt? Quid

hoc noctis? quid ut inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis iuuenibus uenis? conuiuium me tibi committere ausus non sum: comessatorem te cum armatis uenientē recipiam? Si aperta ianua fuisset: funus meū parares hoc tempore pater: quo querentem audis. Nihil ego tanquā accusator criminose, nec dubia argumētis colligēdo ago. quid enim? negat se cum multitudine uenisse ad ianuā meam? aut ferro succinctos secum fuisse? quos nominauero, accerse. possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt. non tamen audebunt negare se deprehensos intra limen meum cum ferro. si ad te deducerem: rem pro manifesto haberes. fatentes pro deprehensis habe. Execrare nunc cupiditatem regni: & furias fraternas cogita. sed ne sint cæcæ pater execrationes tuæ: discerne, dispice insidiatorem, & petitum insidijs: noxium huic esse caput. qui occisurus fratrem fuit: habeat etiam iratos paternos deos. qui periturus fraterno scelere fuit: perfugiū in patris misericordia, et iustitia habeat. quò enim aliò confugiam? cui non solenne lustrale exercitus, cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? si iero ad fratrem inuitatus: moriendum est. si recepero intra ianuam comessatum fratrem: moriēdum est. nec eundo, nec manendo insidias euito. quò me conferam? nihil præter deos pater, & te colui. non Romanos habeo: ad quos confugiam. perisse expetūt: quia tuis iniurijs doleo: quia tibi adēptas tot urbes, tot gētes, modo Thraciæ maritimā oram indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniā suam futurā sperant. sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit: aut nec ea qdem expectata fuerit:

regem, regnumq; Macedoniæ sua futura sciunt. si quid extra Macedoniã tibi Romani reliqssent: mihi quoq; id relictum credere receptaculum. At in Macedonibus satis præsidij est. Vidisti hesterno die impetũ in me militum. qd illis defuit, nisi ferrũ? quod illis defuit interdiu: conuiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principũ loquar? q in Romanis spem omnẽ dignitatis, & fortunæ posuerunt? & in eo, qui oĩa apud Romanos potest? neq; hercule istũ mihi tantum fratri maiori, sed prope est ut tibi quoq; ipsi regi, & patri præferant. iste enim est: cuius beneficio pœnã tibi senatus remisit: q nunc te ab armis romanis protegit: q tuam senectutem obligatam, & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet. pro isto Romani stant: pro isto oẽs urbes tuo imperio liberatæ: pro isto Macedões: q pace romana gaudent. mihi præter te pater, quid usq̃ aut spei, aut præsidij est? Quò spectare illas literas ad te nũc missas T. Quintij credis? qbus & bene te consuluisse rebus tuis ait: quod Demetriũ Romam miseris: & hortatur: ut iterum et cumpluribus legatis, & primoribus quoq; Macedonũ remittas eũ? T. Quintius nunc est author oium rerum isti, & magister. eũ sibi, te abdicato patre, in locum tuũ substituit. illic ante oĩa clãdestina cõcepta sunt cõsilia cõcocta quærũtur adiutores cõsilijs: cũ te plures, et principes Macedonũ cum isto mittere iubet. q hinc integri, & synceri Romã eunt. Philippum regem se habere credentes: imbuti illinc, & infecti romanis delinimẽtis redeũt. Demetrius ijs unus oĩa est: eũ iã regẽ uiuo patre appellant. Hæc si indignor: audiendum est statim non ab alijs solum, sed etiã à te pater cupiditatis

regni crimen. ego uero, si in medio ponitur: non agnosco. quem enim suo loco moueo: ut ipse in eius locum succedam? unus ante me pater est: & ut diu sit, deos rogo. superstes ei ita sim: si merebor ut ipse me esse uelit. hæreditatem regni si pater tradet, accipiam. Cupit regnum: & quidem scelerate cupit: qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentiũ. Obstat frater maior: ad quem iure, uluntate etiam patris regnum pertinet. tollatur nunc primus in regnum: fraterna cæde sit potior. pater senex, & filio solus orbatus magis timebit ne irascatur: quàm ut filij ulcisci necem patiatur. Romani lætabuntur: probabunt, defendẽt factum. Hæ spes incerte pater, sed non inanes sunt. ita enim res se habet. periculum uitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiẽdum ferrum sumpserunt. si facinori eorum successerit: mortem meam idẽ tu persequi non poteris. Posteaquam dicendi finem Perseus fecit: coniecti eorum, qui aderant, oculi in Demetrium sunt: uelut confestim responsurus esset. deinde diu silentium fuit. Cum perfusum fletu appareret omnibus loqui nõ posse: tandem uicit dolorem ipsa necessitas: cum dicere iuberent. atq; ita orsus est. Omnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accusator: simulatisq; lachrymis in alterius perniciem ueras meas lachrymas suspectas tibi fecit. cum ipse, ex quo ab Roma redij, per occulta cum suis colloquia dies noctesq; isidietur ultro mihi: nũc nõ insidiatoris modo, sed latronis manifesti, & percussoris speciẽ induit. Periculo suo te exterret: ut innoxio fratri per eundẽ te maturet perniciẽ. perfugium sibi nusq̃ gentium esse ait: ut ego

ne apud te quidem ſpei quicquam reliqui habeam. cir-
cumuentum, ſolũ, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ
obeſt potius, quàm prodeſt: onerat. Iam illud quàm ac-
cuſatorie? quod noctis huius crimen miſcuit cum cætera
inſectatione uitæ meæ? ut & hoc, quod iam quale ſit,
ſcies: ſuſpectum alio uitæ noſtræ tenore faceret: & illã
uanam criminationem ſpei, uoluntatis, conſiliorũ meo-
rum, nocturno hoc ficto, & compoſito argumento fulci
ret. ſimul & illud quæſiuit: ut repentina, et minime præ
parata accuſatio uideretur: quippe ex noctis huius me-
tu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Per-
ſeu, ſi proditor ego patris, regniq; eram: ſi cum Roma-
nis, ſi cum alijs inimicis patris inieram conſilia: non ex
pectatam fabulam eſſe noctis huius: ſed proditionis meæ
ante me accuſatum. ſi illa criminoſa, ac uana accuſatio
erat: inuidiamq; tuam aduerſus me magis, quàm cri-
men meum indicatura: hodie quoq; eam aut prætermit
ti: aut in aliud tempus differri: ut perſpiceretur: utrum
ego tibi, an tu mihi nouo quidem, & ſingulari genere
odij inſidias feciſſes. ego tamen, quantum in hac ſubita
perturbatione potero: ſeparabo ea, quæ tu confudiſti: &
noctis huius inſidias aut tuas, aut meas detegam. Occi
dendi ſui conſilium me iniße uideri uult: ut ſcilicet ma
iore fratre ſublato, cuius iure gentium, more Macedo-
num, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum eſt futurum: ego
minor in eius, quem occidißem, ſuccederem locum. quid
ergo illa ſibi uult pars altera orationis: qua Romanos à
me cultos ait? atq; eorum fiducia in ſpem regni me ue-
niße? nam ſi & in Romanis tantum momenti eße cre-
debam: ut quem uellent, imponerent Macedoniæ regẽ:

et meæ tantum apud eos gratiæ confidebam: q̃d opus parricidio fuit? an ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis ipsis, apud quos aut uera, aut certe simulata probitate partam gratiam habeo: si quam forte habeo: execrabilis, & inuisus essem? nisi T. Quintium credis, cuius uirtute et consilijs me nunc arguis regi: cum et ipse tali pietate uiuat cum fratre: mihi fraternæ cædis fuisse authorem. Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum iudicia, ac penè omnium deorum hominumq; consensum collegit: per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit. idem, tanquam in alijs omnibus rebus inferior essem: ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat. Vis hanc formulam cognitionis esse? ut uter timuerit ne alter dignior uideretur regno: is consilium opprimendi fratris iudicetur cepisse? Exequamur tamen quocunq; modo confictí ordinẽ criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est: & omnes insidiarum uias in unum diem contulit. uolui interdiu eum post lustrationem, cum concurrimus: & quidem, si dijs placet, lustrationum die occidere. uolui, cum ad cœnam inuitaui, ueneno scilicet tollere. uolui, cũ comesatum gladijs accincti me secuti sunt: ferro interficere. tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, uides: lusus, conuiuij, comesationis: quis dies: qualis: quo lustratus exercitus: quo inter diuisam uictimam prælatis omnium, qui unquam fuere, Macedoniæ regum armis, reges duo solito more tua tegentes latera pater præuecti sumus: & secutum est Macedonum agmen. hæc ego, etiam si quid ante admisissem piaculo dignum: lustratus, & expiatus sacra tum, cum maxime in hostiam

itineri nostro circundatam intuens, parricidium, uenena, gladios in comesatione præparatos uolutabã in animo: ut quibus alijs deinde sacris contaminatam omni scelere gentem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere uult: aliud alio confundit. nam si ueneno te inter cœnam tollere uolui: quid minus aptum fuit: quàm pertinaci certamine, & concursu iratum te efficere? ut merito, sicut fecisti, inuitatus ad cœnam abnueres? cum autem iratus negasses: utrum ut placarem te, danda opera fuit? ut aliam quærerem occasionem: quoniam semel uenenum parauerã? an ab illo consilio uelut transiliendum ad aliud fuit? ut ferro te, & quidem eo die per speciem comesationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam euitasse meam: non ab eodem metu comesationem quoque euitaturum existimabam? Non est res, qua erubescam pater: si die festo inter æquales largiore uino sum usus. tu quoque uelim inquiras: qua lætitia, quo lusu apud me celebratum hesternum conuiuium sit. illic etiam, prauo forsitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars nostra non inferrior fuerat: miseria hæc, & metus crapulam facile excusserunt. quod si non interuenissent insidiatores: somno sopiti iaceremus. si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram: non temperassem uino in unum diem? non milites abstinuissem meos? Et ne ego me solum nimia simplicitate tuear: ipse quoq; minime malus, ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit: neque arguo: nisi quod cum ferro comesatum uenerunt. si quæram unde id ipsum

sciasːnecesse erit, aut speculatorum tuorum plenam do
mum fuisse meamːaut illos ita aperte sumpsisse ferrumː
ut omnes uiderent. Et ne quid ipse aut prius inquisisse,
aut nunc criminose argumentari uideretur: te quærere
ex ijs, quos nominasset, iubebat: an ferrum habuissent?
ut tanquam in re dubia cum id quæsisses, quod ipsi fa=
tentur: pro conuictis haberentur. Quin tu illud quæri
iubes? num tui occidendi causa ferrum sumpserint? num
me authore, & sciente? hoc enim uideri uis: non illud,
quod fatentur. & palàm est: & sui se tuendi causa sum
psisse dicunt. recte, an perperam fecerint, ipsi sui facti
rationem reddent. meam causam, quæ nihil eo facto cõ
tingitur: ne miscueris. aut explica: utrũ aperte, an clàm
te aggressuri fuerimus? si aperte: cur non omnes ferrum
habuimus? cur nemo præter eos, qui tuum speculatorẽ
pulsarunt? si clàm: quis ordo consilij fuit? conuiuio so
luto, cum comesator ego discessissem: quatuor substitissẽt:
ut sopitum te aggrederentur? quomodo fefellissent &
alieni, & mei, & maxime suspecti: quia paulo ante in
rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipsi euasuri
fuerint? quatuor gladijs domus tua capi, & expugnari
potuit? Quin tu omissa ista nocturna fabula, ad id, qđ
doles: quod inuidiã urit: reuerteris? cur usquam regni,
tui mentio fuit demetri? cur dignior patris fortunæ suc
cessor quibusdam uideris, quàm ego? cur spem meam,
quæ si tu non esses certa erat: dubiam, & sollicitam fa
cis? Hæc sentit Perseus: etsi non dicit: hæc istum inimi-
cum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum
tuum criminibus, & suspicionibus replent. Ego autem
pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec
ambigere

ambigere unquam de eo forsitan debeam, quia minor sum: quia tu me maiori cedere uis: sic illud nec debui facere: nec debeo: ut indignus te patre, indignus omnibus uidear. id enim uitijs meis, non cedendo cui ius fasq; est, non modestia consequar. Romanos obijcis mihi: & ea quæ gloriæ esse debent, in crimen uertis. ego nec obses Romanis ut traderer: nec ut legatus Romam mitterer, à te petij. missus ire nõ recusaui. utroq; tempore ita me gessi: ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. itaq; mihi cum Romanis amicitiæ causa tu fuisti pater. quoad tecum illis pax manebit: mecum quoq; gratia erit. si bellum esse cœperit: qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui: idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie ut prosit mihi gratia Romanorum postulo. ne obsit, tantum deprecor. nec in bello cœpit: nec ad bellum reseruetur. pacis pignus fui: ad pacem retinendam legatus missus sum. neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini sit. Ego si quid impie in te pater, si quid scelerate in fratrem admisi: nullam deprecor pœnam. si innocens sum: ne inuidia conflagrem, cum crimine non possim, deprecor. Non hodie me primum frater accusat: sed hodie primum aperte, nullo meo in se merito. Si mihi pater succenseret: te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adolescentiæ, te errori ueniam impetrare. in eo ubi præsidium esse oportebat: ibi exitium est. E conuiuio, & comessatione propè semisomnus raptus sum ad causam parricidij dicendam. sine aduocatis, sine patronis ipse pro me dicere cogor. si pro alio dicendum esset: tempus ad meditandum, et ad componendam orationem sumpsissem: cum quid aliud, quàm

ingenij fama periclitarer? ignarus quid accersitus essem, te iratum, te iubentem dicere causam, fratrem accusantem audiui. ille diu ante praeparata, meditata in me oratione est usus. ego id tantum temporis, quo accusatus sum: ad cognoscendum quid ageretur, habui. utrum momento illo horae accusatorem audirem? an defensionem meditarer? attonitus repentino atq; inopinato malo uix quid obijceretur, intelligere potui: nedum satis sciam quo modo me tuear. Quid mihi spei esset: nisi patrem iudicem haberem? apud quem, etiam si à fratre caritate uincor: misericordia certe reus uinci non debeo. ego enim ut me mihi, tibique serues, precor: ille ut me in securitatem suam occidas, postulat. quid eum, cum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse: qui iam nunc sanguine meo sibi indulgeri aequum censet? Dicenti haec lachrymae simul spiritum, & uocem intercluserunt. Philippus summotis ijs paulisper collocutus cum amicis, pronunciauit: non uerbis se, nec unius horae disceptatione causam eorum dijudicaturum: sed inquirendo in utriusq; uitam, mores & dicta factaq; in magnis, paruisq; rebus obseruando: ut omnibus appareret: noctis proximae crimen facile reuictum: suspectam nimiam cũ Romanis Demetrij gratiam esse. Haec uiuo Philippo uelut semina iacta sunt macedonici belli: quod maxime cum Perseo gerendum erat. Consules ambo in Ligures, quae tum una consularis prouincia erat: proficiscuntur. & quia prospere ibi res gesserunt: supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciae Galliae, ubi castra Marcellus habebat: uenerunt, uti reciperentur orantes. Marcellus

apperiri eodem loco Liguribus iussis, senatum per literas consuluit. senatus rescribere M. Ogulinum prætorem Marcello iussit: uerius fuisse consules, quorum prouincia esset: quàm se quid è rep. esset, decernere. tum quoq; non placere sibi: sed per deditionem Ligures recipi: & receptis arma adimi: atq; eos ad consulem mitti senatum æquum censere. Prætores eodẽ tempore, P. Manlius in ulteriorem Hispaniam, quã & priore prætura prouinciam optinuerat: Q. Fuluius Flaccus in citeriorem peruẽnit: exercitumq; à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronij proprætoris sine iperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum hispanum Vrbicuam nomine oppugnantem Celtiberi adorti sunt. dura ibi prælia aliquot facta. multi romani milites & uulnerati, & interfecti sunt. uicit perseuerantia Fuluius: quod nulla ui abstrahi ab obsidione potuit. Celtiberi fessi prælijs uarijs abscesserunt. urbs amoto auxilio eorum intra paucos dies capta, et direpta est. prædam militibus prætor concessit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantum in unum coacto, qui dissipatus fuerat: nulla alia memorabili gesta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æstate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea prouincia decesserat: ouans urbem inijt. translatum argenti pondo millia CCCXX: auri LXXXII pondo: aureæ coronæ LXVII. Eodem anno inter populum carthaginensem, et regem Masanissam in re præsenti disceptatores romani de agro fuerunt. ceperat eum ab carthaginensibus pater Masanißæ Gala. Galã Syphax inde expulerat: postea in gratiam soceri Asdrubalis Carthaginensibus dono dederat. Carthaginenses eo anno Masa-

nissa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm cum ferro & acie dimicarunt: res acta apud Romanos. Carthaginenses, quod primo maiorum suorum fuisset: deinde à Syphace ad se peruenisset: repetebant. Masanissa paterni regni agrum se & recepisse, & habere iure gentium aiebat. & causa, & possessione superiorem esse. nihil aliud se in ea disceptatione metuere: quàm ne pudor Romanorum, dum uereantur ne quid socio atq; amico regi aduersus communes, suos, atq; illius hostes indulsisse uideantur: damno sit. Legati possessionis ius non mutarunt. causam integram Romam ad senatum reiecerunt. In Liguribus nihil postea gestum. recesserant primum in deuios saltus. deinde dimisso exercitu, passim in uicos, castellaq; sua dilapsi sunt. Consules quoq; dimittere exercitum uoluerunt: ac de ea re patres consuluerunt. Alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creandos uenire Romam iusserunt: alterum cum legionibus suis Pisis hyemare. Fama erat: Gallos transalpinos iuuentutem armare: nec in quam regionem Italiæ effusura se multitudo esset, sciebatur. ita inter se cõsules compararunt: ut Cn. Bebius ad comitia iret: qa M. Bebius frater eius consulatum petebat. Comitia consulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Lentulus, M. Bebius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabij, Maximus, & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Posca, L. Duronius. Is inito magistratu prouinciæ ita sorte euenerunt. Ligures consulibus: prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Ap=

pulia: & Istri adiecti: quod Tarentini, Brundusiniq; nuntiabant: maritimos agros infestos transmarinarum nauium latrociniis esse. eadem Massilienses de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones consules, quina millia ducenos romanos pedites, trecenos haberent equites, & XV millia sociûm, ac latini nominis, octingentos equites. In Hispaniis prorogatum ueteribus prætoribus imperium est cum exercitibus, quos haberent: & in supplementũ decreta tria millia ciuiũ romanorũ, ducenti eqtes, & sociûm latini nominis sex millia peditũ, trecenti eqtes. Nec rei naualis cura omissa. duumuiros in eam rem consules creare iussi: per quos naues XX deductæ naualibus sociis ciuium romanorum, qui seruitutem seruissent, complerẽtur: ingenui tantum ut iis præessent. Inter duumuiros ita diuisa tuenda denis nauibus maritima ora: ut promontoriũ iis Mineruæ uelut cardo ĩ medio esset: alter in dexteram partem usq; ad Massiliam, læuam alter usq; ad Barium tuerentur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno uisa: & nuntiata peregre. In Area Vulcani, & Concordiæ sanguinem pluit: et põtifices hastas motas nũtiauere: & Lanuii simulachrũ Iunonis Sospitæ lachrymasse. & pestilentia in agris, forisq;, & conciliabulis, & in urbe tanta erat: ut libitina tunc uix sufficeret. His prodigiis, cladibusq; anxii patres decreuerunt: ut & consules quibus diis uideretur, hostiis maioribus sacrificarent: & decemuiri libros adirent. eorum decreto supplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diẽ unũ indicta est. iisdẽ authoribus & senatus censuit: & consules edixerunt: ut per totã Italiam triduum supplicatio

tio, & feriæ essent. Pestilentiæ tanta uis erat: ut cũ propter defectionem Corsorum, bellum'q; à Biliensibus cõcitatum in Sardinia, octo millia peditum ex socijs latini nominis scribi placuisset, & CCC equites: quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam trajceret: tantum hominum demortuum esse, tantum ubiq; ægrorum consules renuntiauerunt: ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum: sumere à Cn. Bebio proconsule, qui Pisis hybernabat: iussus prætor: atq; inde in Sardaniam trajcere. L. Duronio prætori, cui prouincia Appuliæ euenerat: adiecta de Bacchanalibus quæstio est: cuius residua quædam uelut semina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant. sed magis inchoatæ apud L. Puppium prætorem quæstiones erant: quàm ad exitum ullæ perductæ. id persecare nouum prætorẽ, ne serperet iterum latius, patres iusserunt. Et leges de ambitu consules ex authoritate senatus ad populũ tulerunt. Legationes deinde in senatum introduxerunt: regũ primas, Eumenis, & Ariarathis Cappadocis, et Pharnacis Ponticij. nec ultra quicq̃ ijs responsum est: quàm missuros, qui de controuersiis eorum cognoscerent: statuerent'q;. Lacedæmoniorum deinde exulũ, et Achæorum legati introducti sunt. & spes data exulibus est: scripturum senatum Achæis, ut restituerentur. Achæi de Messene recepta, compositis'q; ibi rebus cum assensu patrum exposuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati uenerunt, Philocles, & Apelles, nulla super re, quæ ab senatu petenda esset: speculatum magis, inquisitum'q; missi de ijs, quorum Perseus Demetrium insimulasset sermonum cum Romanis, maxime cum T.

Quintio, aduersus fratrem de regno habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos mi serat rex. erant autem & hi Persei fraudis in fratrem ministri, & participes. Demetrius omnium, præterquã fraterno scelere, quod nuper eruperat, ignarus, primo neq; magnam, neq; nullam spem habebat, patrem sibi placari posse. minus deide indies patris animo fidebat: cum obsideri aures à fratre cerneret. itaq; circũspiciẽs dicta, factáq; sua, ne cuius suspiciones augeret: maxime ab omni mentione, & contagione Romanorum abstine bat: ut neq; scribi sibi uellet: quia hoc præcipue criminũ genere exasperari animum sentiebat. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret: simul auertendæ suspicionis causa quicquam à se agitari de romano bello, Stobos Pœoniæ exercitu indicto, in Macedoniam ducere pergit. Cupido eum cœperat in uerticem Aemi montis ascendẽ di: quia uulgatæ opinioni crediderat: Ponticum simul, & Adriaticum mare, & Istrum amnem, & Alpeis conspici posse. subiecta oculis ea haud parui sibi momen ti futura ad cogitationem romani belli. Percunctatus regionis peritos de ascensu Aemi, cum satis inter o- mnes constaret, uiam exercitui nullam esse: paucis, & expeditis perdifficillimum aditum: ut sermone familia ri minorem filium permulceret: quem statuerat non ducere secum: primũ quærit ab eo: cũ tanta difficultas itineris proponatur: utrum perseuerandum sit in in= cœpto? an abstinendum? si pergat tamen ire: non pos se obliuisci se in talibus rebus Antigoni: qui sæua tem pestate iactatus, in eadẽ naue secum cũ suos oẽs habuis set: præcepisse liberis diceretur: ut & ipsi meminissent:

& ita posteris proderent: ne quis cum tota gente simul in rebus dubijs periclitari auderet. memorē ergo se praecepti eius, duos simul filios non commissurum in aleā eius, qui proponeretur, casus. & quoniā maiorem filiū secum duceret: minorem ad subsidia spei, & custodiā regni remissurum in Macedoniam esse. Nō fallebat Demetrium: ablegari se, ne adesset consilio: cū in conspectu locorū consultaret: quà proxime itinera ad mare Adriaticum, atq; Italiam ducerent: quaéq; belli ratio esset futura. sed non solum parendum patri tutum, sed etiam assentiendum erat: ne inuitum parere suspicionem faceret. Vt tamen iter ei tutū in Macedoniam esset: Didas ex praetoribus regijs unus, qui Paeoniae praeerat: iussus est prosequi eum cum modico praesidio. Hūc quoq; Perseus, sicut plerosq; patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam esse coeperat, ad quem ita inclinato regis animo haereditas regni pertineret: inter coniuratos in fratris perniciem habuit. in praesentia dat ei omnia mandata: ut per omne obsequium insinuaret se in quammaxime familiarem usum: ut elicere omnia arcana, speculariq; abditos eius sensus posset. ita digreditur Demetrius cum infestioribus, quàm si solus iret, praesidijs. Philippus Medicam primum, deinde solitudines interiacentes Medicae atq; Aemo transgressus, septimis demum castris ad radices montis peruēnit. ibi unum moratus diē ad deligendos, quos duceret secum, tertio die iter est ingressus. Modicus primo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinē egrediebantur: magis magisq; syluestria, & pleraque inuia loca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter: ut prae densitate arborum, immisso-

rumq; aliorum in alios ramorum perspici cœlum uix posset. ut uero iugis appropinquabant: quod rarum in alijs locis esset: adeo omnia contecta nebula: ut haud secus, quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad uerticem peruentum. Nihil uulgatæ opinioni digressi inde detraxerunt: magis credo ne uanitas itineris ludibrio esset: quàm quod diuersa inter se maria, montesq;, & amnes ex uno loco conspici potuerint. Vexati omnes: & ante alios rex ipse, quo grauior ætate erat, difficultate uiæ est. duabus aris ibi Ioui, & Soli sacratis cum immolasset: (quatriduo ascenderat) biduo est digressus, frigora nocturna maxime metuens: quæ caniculæ ortu simillima brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihil lætiora in castris inuenit: ubi summa penuria erat: ut in regione, quam ab omni parte solitudines clauderent. itaq; unũ tantum moratus diem quietis eorum causa, quos habuerat secum, itinere inde simili fugæ in Dentilochos transcurrit. Socij erant. sed propter inopiam haud secus quàm hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo passim uillas primum, dein quosdam etiam uicos euastarunt, non sine magno pudore regis: cum sociorum uoces nequicquam deos sociales, nomenq; suum implorantes audiret. Frumento inde sublato in Medicam regressus, urbem, quam Petram appellant: oppugnare est adortus. ipse à campestri aditu castra posuit. Perseum filium cum modica manu circũmisit: ut à superioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, cum terror undique instaret: obsidibus datis, in præsentia dediderunt sese. ijdem, posteaquam exercitus reces-

fit: obliti obsidum, relicta urbe in loca munita, & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris sine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium suspicionibus, in Macedoniam rediit. Missus hic comes, ut ante dictum est, cum simplicitatem iuuenis incauti, & suis haud immerito succensentis, assentando, indignandoq;, ut & ipse uicem eius captaret: in omnia ultro suam offerens operã, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui consilio adiutor deûm beneficio oblatus uidebatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciam spem cœperat elabi tuto posse. Hoc consilium extemplo & fratri proditur: & authore eo indicatur patri. Literæ primum ad obsidentem Petram allatæ sunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in custodiam est coniectus: & Demetrius dissimulanter asseruari iussus. Hæc super cætera tristem aduentum in Macedoniam regi fecerunt. mouebant eum & præsentia crimina. expectandos tamen quos ad exploranda omnia Romam miserat, cense bat. His anxius curis cũ aliquot menses egisset: tãdẽ legati, iam ante præmeditatis in Macedonia, quæ ab Roma renuntiarent, uenerunt. qui super cætera scelera falsas etiam literas signo adulterino T. Quintii signatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum egisset. nihil eum aduersus suorum quenquam facturum. neq; eum sese esse: qui ullius impii consilii author futurus uideri possit. Hæ literæ fidem Persei criminibus fecerunt. itaq; Herodorus extemplo diu excruciatus sine indicio rei ullius in tormentis moritur. Demetrium iterum ad patrem ac

cusauit Perseus fuga per Pæoniam præparata. arguebāt & corrupti quidam: ut comites itineris essent. maxime falsæ literæ T. Quintij urgebant. nihil tamen palàm grauius pronuntiatum de eo est: ut dolo potius interfice retur. nec id cura ipsius: sed ne pœna eius consilia aduer sus Romanos nudaret. Ab Thessalonica Demetriadem ipsi cum iter esset: ad Astreum Pœoniæ Demetrium mit tit cum eodē comite Dida: Perseum ad Philippopolim ad obsides Thracum accipiendos. digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida seu institutum, seu simulatum est: ad quod cele brandum inuitatus Demetrius ab Astreo Heracleā ue nit. in ea cœna dicitur uenenum datum. poculo epoto extemplo sensit. & mox coortis doloribus, relicto conui uio, cum in cubiculū recepisset sese: crudelitatē patris conquerēs, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stabu ræus, & Berrhæus Alexander, iniectis tapetibus in ca put, faucesq; spiritū intercluserūt. ita innoxius adole scens, cum in eo ne simplici quidem genere mortis con tenti inimici fuissent: interficitur. Dum hæc in Mace donia geruntur: L. Aemylius Paulus prorogato consulari imperio, principio ueris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hostium finibus castra po suit: legati ad eū per speciem pacis petendæ speculatū ue nerunt. neganti Paulo nisi cū deditis pacisci pacē, non tam id recusabant: quàm tēpore opus esse aiebāt: ut ge neri agresti hominum persuaderetur. ad hoc decē die rum induciæ cum darentur: petierunt deinde: ne trans montes proximos castris pabulatum, lignatumq; milites

irent. culta ea loca suorum finium esse. id ubi impetra uere: post eos ipsos montes, unde auerterãt hostem, exer citu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul oĩbus portis aggressi sunt. summa ui totum unum diem oppugnarunt: ita, ut ne efferendi quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset. conferti in portis obstando magis, quàm pugnando castra tutabantur. sub occasum solis cum recessissent hostes: duos equites ad M. Bebiũ consulem cum literis Pisas mittit: ut obsesso per inducias sibi quamprimum subsidio ueniret. Bebius exercitũ M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterum & senatum literis certiorem fecit: obsideri à Liguribus L. Aemylium, et M. Claudio Marcello, cuius proxima inde prouincia erat: scripsit: ut si uideretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures: & L. Aemyliũ liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures ad castra postero die redeunt. Aemylius cum & uenturos scisset: & educere in aciem copias potuisset: intra uallum suos tenuit: ut extraheret rem in id tempus: quo Bebius cum exercitu uenire à Pisis posset. Romæ magnam trepidationem literæ Bebij fecerunt: eo maiorem: quod paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam cum uenisset: spem ademit, eum, qui in Gallia esset, exercitum in Ligures traduci posse: quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquileiã deduci. eò profectum Fabium: neq; inde regredi bello inchoato posse. Vna, & ea ipsa tardior quàm tempus postulabat, subsidij spes erat: si consules maturassent in prouinciam ire. id ut facerent, pro sequisq; patrum uo-

ciferari. Consules nisi confecto delectu negare ituros se.
nec suam segnitiam, sed uim morbi in causa esse, quo se
rius perficeretur. non tamen potuerunt sustinere consen=
sum senatus, quin paludati exirent: & militibus, quos
conscriptos haberent: diem edicerent, quo Pisas conue-
nirent. permissum ut quà irent, protinus subitarios mili
tes scriberent: ducerentq; secum. Et prætoribus Q. Pe
tilio, & Q. Fabio imperatum est: ut Petilius duas le-
giones ciuium romanorum tumultuarias scriberet: &
omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret:
Fabio: ut socijs latini nominis XV millia peditum,
octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati
M. Macienus, & C. Lucrecius: nauesq; ijs ornatæ sunt.
cuiusq; ad gallicum sinum prouincia erat: imperatum:
ut classem primo quoq; tempore duceret in Ligurum
oram: si quo usui esse L. Aemylio, atque eius exercitui pos
set. Aemylius, postea quam nihil usquam auxilij osten
debatur: interceptos credens equites, non ultra differen
dum ratus quin per se fortunam tentaret, priusquam ho
stes uenirent, qui iam segnius, secordiusq; oppugnabant:
ad quatuor portas exercitum instruxit; ut signo dato si-
mul ex omnibus partibus eruptionem facerent. qua-
tuor extraordinarijs cohortibus duas adiunxit, præpo-
sito M. Valerio legato. erumpere extraordinarijs cohor
tibus à porta iussit. ad dexteram principalem hastatos
legionis primæ instruxit: principes ex eadem legione in
subsidijs posuit, M. Seruilio, & L. Sulpitio tribunis mili
tum his præpositis. tertia legio aduersus principalem si=
nistram portam instructa est. id tantum mutatum: prin
cipes primi, & hastati in subsidijs locati. Sex. Iulius Cæ

ſar, & L. Valerius Cotta tribuni militum huic legioni præpoſiti ſunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæſtoriam portam poſitus. duæ cohortes, & triarij duarum legionum in præſidio caſtrorum manere iuſſi. Omnes portas concionabundus ipſe imperator circuit. et quibuſcunque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hoſtium incuſans: qui pace petita, inducijs datis, per ipſum induciarum tempus contra ius gentium ad caſtra oppugnanda ueniſſent: nunc quantus pudor eſſet edocens: ab Liguribus latronibus uerius, quàm hoſtibus iuſtis romanum exercitum obſideri.

Quo ore quiſquam ueſtrum, ſi hinc alieno præſidio, non ueſtra uirtute euaſeritis: occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochũ, maximos noſtræ ætatis reges duceſque uicerunt: ſed ijs, qui hos ipſos ligures aliquoties pecorum modo fugiẽtes per ſaltus inuios conſectati ceciderunt? quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones, Pœni'ue non audeant: Liguſtinus hoſtis uallum romanum ſubit? obſidet ultro: & oppugnat, quem ſcrutantes antea in deuios ſaltus abditum & latentem uix inueniebamus? Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor: nullam militum culpam eſſe: quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. daret ſignum. intellecturum eoſdem, qui antea fuerint, & Romanos, & Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex ijs primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti, et inſtructi procedebant. tum niſi exatiati cibo, uinoque arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant: ut quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra uallum ſigna non elaturos. Aduerſus ita incom

positos eos uenientes clamore pariter omnium, qui in castris erant, calonum quoque, & lixarum sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improuisa res fuit: ut perinde ac si insidijs circumuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effusa effugientium passim cædes erat. equitibus dato signo, ut conscenderent equos: nec effugere quenquam sinerent: in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra XV millia Ligurum eo die occisa: capta duo millia, & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditionem uenit. gubernatores, nautæq; conquisiti, qui prædatores fuissent nauibus: atque omnes in custodiam coniecti. Et à M. Maceno duumuiro naues eius generis in Ligustina ora XXXII captæ sunt. Hæc qui nuntiarent, literasq; ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam missi: simulq; peterent: ut L. Aemylio confecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret: atq; dimittere. Vtrunq; permissum ab senatu. et supplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iussiq; prætores, Petilius urbanas dimittere legiōs: Fabius socijs atque nomini latino remittere delectum. & uti prætor urbanus cōsulibus scriberet: senatū æquum cēsere, subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoque tempore dimitti. Colonia Grauiscæ eo anno deducta est in agrum hetruscum de Tarquiniensibus quondam captum. quina iugera agri data. triumuiri deduxerunt C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccitate, et inopia frugum insi

gnis annus fuit. sex menses nunquam pluuiße memoriæ proditum. Eodem anno in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram: duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plumbo deuinctis. literis latinis, græcisq; utraq; arca inscripta erat. in altera Numam Pompilium, Pomponis filium, regem Romanorum, sepultum eße: in altera libros Numæ Pompilij ineße. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuißet: quæ titulum sepulti regis habuerat: inanis inuenta sine ullo uestigio corporis humani, aut ullius rei: per tabem tot annorum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis inuoluti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. septem libri latini de iure pontificio erant: septem græci de disciplina sapientiæ: quæ illius ætatis eße potuit. Adijcit Antiâs Valerius Pythagoricos fuiße. uulgatæ opinioni, quia creditur Pythagoræ auditorem fuiße Numam: mendacio probabili accommodat fidem. Primo ab amicis, qui in re præsenti fuerunt: libri lecti. mox pluribus legentibus cũ uulgarentur: Q. Petilius prætor urbanus studiosus legendi eos libros à L. Petilio sumpsit. & erat familiaris usus: quod scribam eum quæstor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis cum animaduertisset pleraq; ad dissoluendã religionẽ eße: L. Petilio dixit: sese eos libros in ignem coniecturum eße. prius quàm id faceret, se ei permittere: uti si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret: experiretur. id integra sua gratia eum facturum. Scriba tribunos plebis adit. ab tribunis ad senatum res est reiecta. prætor

iecta. prætor se & iusiurandum dare paratum esse aie bat: libros eos legi, seruariq; non oportere. Senatus censuit satis habendum: quod prætor iusiurandum polliceretur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse. pretium pro libris, quantum Q. Petilio prætori, maioriq; parti tribunorum plebis uideretur: domino esse soluendum. id scriba non accepit. libri in comitio igne a uictimarijs in conspectu populi cremati sunt.

Magnum bellum ea æstate coortum in Hispania citeriore. Ad V & XXX millia hominum, quantum nũquam ferme antea, Celtiberi compararuerant. Q. Fuluius Flaccus eam optinebat prouinciam. is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat: & ipse quanta poterat, a socijs auxilia contraxerat. sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio ueris exercitum in Carpetaniam deduxit: & castra locauit ad oppidum Eburiam, modico præsidio in urbe posito. Paucis post diebus Celtiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra. quos ubi adesse prætor romanus sensit: M. Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit: ut uiseret quanta essent. pugna abstineret: reciperetq; sese: si hostium equitatum exeuntem uidisset. Ita ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultra motum: quam ut hæ duæ turmæ ostenderentur: dein subducerentur: ubi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditum, equitumq; copijs castris egressi, acie directa medio ferme spatio inter bina castra constiterunt. Campus erat, planus omnis, & aptus pugnæ. ibi stetere Hispani hostem expectantes. Romanus intra uallũ suos

continuit per quatriduum continuum: & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in castris Celtiberi: quia pugnæ copia non fiebat. equites tantum in stationem egrediebantur: ut parati essent: siquid ab hoste moueretur. pone castra utriq; pabulatum, & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. Prætor romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturũ: L. Aciliũ cum ala sinistra, et sex millibus prouincialiũ auxiliorum circũire montes iubet: qui ab tergo hostibus erant: inde, ubi clamorem audisset: decurrere ad castra eorum. nocte profecti sunt: ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum sociûm ad uallum hostium cum equitibus extraordinarijs sinistræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures, quàm soliti erant, Celtiberi conspexerunt: omnis equitatus effunditur castris: simul et peditibus signũ ad exeundũ datur. Scribonius, uti præceptũ erat, ubi primũ fremitũ equestrium audiuit: uertit equos: & castra repetit. eo effusius sequi hostes. primo equites, mox & peditum acies aderat: haud dubia spe castra eo die se oppugnaturos. quingentos passus non plus à uallo aberant. Itaque ubi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorũ suorũ ratus est: intra uallũ exercitu instructo, tribus partibus simul erũpit: clamore nõ tantũ ad ardorẽ excitandũ pugnæ sublato: sed etiã ut q in mõtibus erãt, exaudirent. nec morati sunt quin decurrerẽt, sicut imperatũ erat, ad castra: ubi quinq; millium armatorum nõ amplius relictum erat præsidium. quos cum & paucitas sua, & multitudo hostium, & improuisa res terruisset: propè sine certami-

ne capiuntur castra. castris, quæ pars maxime à pugnā tibus conspici poterat: iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant: primi flammam conspexere. deinde per totam aciem uulgatum est castra amissa esse. & tum, cum maxime arderent: unde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam clamor suorum uincentium accendebat: iā ardentia hostium castra apparebāt. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. cæterum postea quam receptus pulsis nullus erat: nec usquā, nisi in certamine spes: pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione. aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant: cum maiore fiducia intulerunt signa. Iam propè erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis: ni septima legio successisset. simul ab oppido Eburia, q in præsidio relicti erāt: in medio ardore pugnæ aduenerunt. & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi. qui supererant: in omnes passim partes capessunt fugam. equites bipartito in eos emissi magnam cædem edidere. ad uiginti tria millia hostium eo die cæsa: capta quatuor millia, & DCCC, cum equis plus quingentis: & signa militaria LXXXVIII. Magna uictoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC, sociūm latini nominis DCCC triginta, externorū auxiliarium duo millia fermè, & quadringenti cecidere. Prætor in castra uictorem exercitum reduxit. Acilius manere in castris ab se captis iussus. postero die spolia de hostibus lecta. et pro cōcione donati, quorū uirtus insignis fuerat. Saucijs deinde in oppidū Eburiam deue

ctis, per Carpetaniam ad Contrebiam deductæ legiones. ea urbs circunsessa cũ à Celtiberis auxilia accersisset: morantibus ijs, non quia ipsi cunctati sunt: sed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus uiæ, & inflati amnes tenebant: desperato auxilio suorum in deditionem uenit. Flaccus quoq; tempestatibus fœdis coactus exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant: deditionis ignari cum tandem superatis, ubi primum remiserunt imbres, amnibus Contrebiam uenissent: posteaquam castra nulla extra mœnia uiderunt: aut in alteram partem translata rati, aut recessisse hostes, per negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt: et incompositos adorti fuderunt. quæ res ad resistendũ eos, et ad capessendam pugnam impedijt: quod non uno agmine, nec ad signa frequentes ueniebãt: eadem magnæ parti ad fugam saluti fuit. sparsi enim toto passim campo se diffuderũt: nec usquam confertos eos hostis circunuenit. tamen ad duodecim millia sunt cæsa: capta plus quinq; millia hostiũ: equi quadringenti: signa militaria LXII: quidam Latini, qui è fuga domum se recipiebant: alterũ agmen Celtiberorũ uenientium, deditionem Contrebiæ, et suã cladem narrando, auerterunt. extemplo in uicos, castellaq; sua omnes dilapsi. Flaccus à Contrebia profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones, multa castella oppugnando. donec maxima pars Celtiberorũ in deditionẽ uenit. Hæc in citeriore Hispania eo anno gesta. Et in ulteriore Mãlius prætor secunda aliquot prælia cũ Lusitanis fecit. Aqleia colonia latina eodẽ anno in agro Gallorũ est de-

ducta: tria millia peditum. quibus data quinquagena iu
gera: centurionibus centena. centena quadragena equites
acceperunt. triumuiri deduxerunt P. Cornelius Scipio
Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Aedes
duæ eo anno dedicatæ sunt. una Veneris Erycinæ ad
portam Colloniam. dedicauit L. Porcius, L. filius, Licta
nus duumuir. uota erat ab consule L. Porcio Ligustino bel
lo. altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem dedicauit
M. Attilius Glabrio duumuir. statuamq; auratam, quæ *
prima omnium in Italia est statua aurata: patris Gla=
brionis posuit. Is erat: qui eam ædem uouerat, quo die
cum rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset. loca=
ueratq; idem ex senatusconsulto. Per eosdem dies, qui-
bus hæ ædes dedicatæ sunt: L. Aemylius Paulus pro=
consul ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Transtulit
coronas aureas quinq; & uiginti. nec præterea quicquā
auri, argentiq; in eo triumpho latum. captiui multi prin
cipes Ligurum ante currum ducti. æris trecenos militi
bus diuisit. Auxerunt eius triumphi famam legati Li-
gurum pacem perpetuam orantes. ita in animum indu
xisse Ligurum gentem: nulla unquam arma, nisi impe= *
rata à populo romano, sumere. Responsum à Q. Fa=
bio prætore est Liguribus iussu senatus: orationem eam
non nouam Liguribus esse. mens uero ut noua, & ora
tioni conueniens esset: ipsorum id plurimum referre. ad
consules irent: & quæ ab ijs imperata essent, facerent.
nulli alij quàm consulibus senatum crediturū esse: syn-
cera fide in pace Ligures esse. Pax in Liguribus fuit.
In Corsica pugnatū est cum Corsis. ad duo millia eorū
M. Pinarius prætor in acie occidit. qua clade compulsi

obſides dederunt: & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniã exercitus ductus. et cũ Bilienſibus, gente ne nunc q́dem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginenſibus eodẽ anno C obſides redditi. pacemq́ꝫ cũ iis populus romanus nõ ab ſe tãtum, ſed ab rege ẽt Maſaniſſa præſtitit. qui tum præſidio armato agrum, qui in cõtrouerſia erat: optinebat. Otioſam prouinciã conſules habuerunt. M. Bebius comitiorũ cauſa Romam reuocatus conſules creauit A. Poſthumũ Albinum Luſcum, et C. Calpurniũ Piſonem. Prætores exinde facti T. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Melliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Menius. ii omnes magiſtratus idibus martiis inierunt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Albinus, & C. Calpurnius Piſo conſules fuerunt: ab A. Poſthumio conſule in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore uenerant à Q. Fuluio Flacco: L. Minutius legatus, & duo tribuni militũ, T. Menius, & L. Terentius Maſſaliota. hi cum duo ſecunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciã nuntiaſſent: nec ſtipẽdio, quod mitti ſoleret: nec frumẽto portato ad exercitũ in eum annũ opus eſſe: petierũt ab ſenatu primũ: ut ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur: deinde, ut Q. Fuluio decedenti de prouincia deportare inde exercitũ, cuius forti opera & ipſe, & multi ante eũ prætores uſi eſſent: liceret. quod fieri, præterq̃ quod ita deberet, etiã propè neceſſariũ eſſet. ita enim obſtinatos eſſe milites: ut non ultra retineri poſſe in prouincia uiderentur: iniuſſuq́ꝫ abituri inde eſſent: ſi non dimitterentur: aut in ꝑnicioſam, ſi quis impenſe retineret,

seditionem exarsuri. Cõsulibus ambobus prouinciã Ligures eẽ senatus iussit. Prætores idẽ sortiti sunt. A. Hostilio urbana, T. Minutio pegrina obuẽnit: P. Cornelio Sicilia: C. Menio Sardinia. Hispãias sortiti, L. Posthumus ulteriorẽ, T. Sẽpronius citeriorẽ. Is qa successurus Q. Fuluio Flacco erat: ne uetere exercitu prouincia spoliaretur: quæro, inquit, de te L. Minuti, cũ confectam prouinciam nunties: existimes'ne Celtiberos perpetuo in fide mansuros? ita ut sine exercitu ea prouicia optineri possit? si neq; de fide barbarorum quicq̃ recipere, aut affirmare nobis potes: & habendum illic utile exercitũ censes: utrũ tãdẽ author senatui sis supplementũ in Hispaniã mittendi? ut ij modo, quibus emerita stipendia sint, milites dimittantur: ueteribus militibus tyrones immisceantur? an deductis de prouincia ueteribus legionibus nouas conscribendi, & mittendi? cum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandũ possit? dictu, quàm re facilius sit prouinciã ingenio ferocem rebellatricem confecisse? Paucæ ciuitates, ut quidem ego audio: quas uicina maxime hyberna premebant: in ius deditionẽq; uenerunt: ulteriores in armis sunt. quæ cũ ita sint: ego tamen hæc prædico P. C. me exercitu eo, quin nunc est, rempublicã administraturum. si deducat secum Flaccus legiones: loca pacata me ad hybernacula electurum: neq; nouum militem ferocissimo hosti obiecturum. Legatus ad ea, quæ interrogatus erat, respondit: neq; se, neq; quenq̃ aliũ diuinare posse, quid in animo Celtiberi haberent: aut porro habituri essent. itaq; negare non posse, quin rectius sit etiam ad pacatos barbaros nondum satis assuetos imperio exercitum mitti.

nouo autem, an uetere exercitu opus sit: eius esse dicere, qui possit, qua fide Celtiberi in pace mansuri sint: simul & qui illos explaratum habeat quieturos milites, si diutius in prouincia retineantur. si ex eo, quod aut inter se loquantur: aut succlamationibus apud concinantem imperatorem significent quid sentiãt: coniectandum sit: palàm uociferatos esse, aut imperatorem in prouincia retenturos: aut cum eo in Italiã uenturos esse. Disceptionem inter prætorem, legatumq; consulum relatio interrupit. qui suas armari prouincias priusquam de prætoris exercitu ageretur, æquum esse censebãt. Nouus omnis exercitus consulibus est decretus: binæ legiones romanæ cum suo equitatu, & sociũm latini nominis, quátus semper numerus, XV millia peditum, & DCCC equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellũ inferrẽt, mandatum est. P. Cornelio, & M. Bebio prorogatum imperium: iussiq; prouincias optinere: donec consules uenissent. tum imperatum: ut dimisso quem haberent exercitu, reuerterentur Romam. de T. Sempronij deinde exercitu actum est. nouam legionem ei quinq; millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis consules scribere iussi: & mille præterea peditum romanorum, quinquaginta equites. & socijs è nomine latino imperari septem millia peditum, CCC equites: cum hoc exercitu T. Sempronium ire in Hispaniam placuit citeriorem. Q. Fuluio permissum: ut qui milites ante Sp. Posthumum. et Q. Martium consules, ciues romani, socij' ue in Hispaniam transportati essent: et præterea supplemento adducto quod amplius duabus legionibus, quàm X millia, et CCCC pedites, sexcẽti eqtes essent:

& sociũm latini nominis XII millia, DC equites: quorum forti opera duobus aduersus Celtiberos prælijs usus Q. Fuluius esset: eos, si uideretur, secum deportaret. Et supplicationes decretæ: quod is prospere remp. gessisset. & cæteri prætores in prouincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones præter exercitum ueterem, qui in Liguribus in spe propinqua missionis erat: eo anno esse placuit. & is ipse exercitus ægre explebatur propter pestilentiã: quæ iam tertium annum urbem Romanam, atq; Italiam uastabat. Prætor T. Minutius, & haud ita multo post consul C. Calpurnius moritur: multiq́; alij omnium ordinum illustres uiri. postremo prodigij loco ea clades haberi cœpta est. C. Seruilius pontifex maximus piacula iræ deũm conquirere iussus: decemuiri libros inspicere: consul Appollini, Aesculapio, Saluti dona uouere: & dare signa inaurata. quæ uouit: deditq;. Decemuiri supplicationem in biduum ualitudinis causa in urbe, & per omnia fora conciliabulaq́; edixerunt.

Quod apud Germanos compertum est: id quale quale est, ut uides, sequitur.

maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicauerunt. Fraudis quoq; humanæ insinuauerat suspicio animis. & ueneficij quæstio ex S. C, quod in urbe, propius'ue urbem decem millibus esset passuũ commissum: C. Claudio prætori, qui in locum T. Minutij erat suffectus: ultra decimum lapidem per fora, cõciliabulaq́; C. Menio, priusquã in Sardiniã prouinciam traijceret, decreta. Suspecta consulis erat mors

maxime. necatus à Quarta Hostilia uxore dicebatur:
ut qdē filius eius Q. Fuluius Flaccus in locū uictrici
cōsulis est declaratus: aliquāto magis infamis mors Piso
nis cœpit esse. & testes existebant: qui post declaratos cō
sules Albinum & Pisonē, quibus comitijs Flaccus tule-
rat repulsam, & exprobratā etiā hac re dicerent: quod
iā ei tertiū negatus consulatus petenti esset: & adiecisse:
pararet se ad petēdū. intra duos mēses effecturam ut
consul fieret. Inter multa alia testimonia ad causam p=
tinentia hæc quoq; uox nimis uero euentu comprobata
ualuit cur Hostilia dānaretur. Veris principio huius
dum consules nouos delectus Romæ tenet: mors deinde
alterius, & creandi comitia consulis in locum eius,
omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, &
M. Bebius, qui in cōsulatu nihil memorabile gesserant:
in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, q
ante aduētum in prouinciā consulū non expectant bel
lum: improuiso oppressi sunt. ad duodecim millia homi
num dediderunt se. Eos, consulto per literas prius sena
tu, deducere ex montibus in agros campestreis procul ab
domo, ne reditus spes esset, Cornelius, & Bebius statue-
runt: nullum alium ante finem rati fore ligustini belli.
Ager publicus populi romani erat in Samnitibus. quē
Taurasinorum traducere Ligures Apuanos uellent, edī
xerunt. Ligures ab Anido montibus descendere cum lī
beris, coniugibusq;: sua oīa secum portarent. Ligures sæ
pe per legatos deprecati ne penates, sedē in qua geniti
essent, sepulchra maiorū cogerentur relinquere, arma,
obsides pollicebantur. posteaq̄ nihil impetrabant: neq; uī
res ad bellandū erant: edicto paruerunt. Traducti sunt

publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cũ fœminis, puerisq;. argenti data centum & quinquaginta millia: unde in nouas ædes cópararent quæ opus essent. agro diuidendo, dandoq; ijdem qui traduxerant, Cornelius, & Bebius præpositi. postulantibus tamen ipsis quinq; uiri ab senatu dati: quorum ex consilio agerent. Transacta re cum ueterem exercitum Romam deduxissent: triumphus ab senatu est decretus. Hĩ omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. tantum hostes ducti ante currum. quia nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neq; qd militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno in Hispania Fuluius Flaccus proprætor, qa successor i prouinciam tardius ueniebat, educto exercitu ex hybernis, ulteriorẽ Celtiberiæ agrũ, unde ad deditionem non uenerát: ĩstitit uastare. qua re irritauit magis, quàm cóterruit animos barbarorũ. & clàm comparatis copijs saltum Manlianũ, per quem transiturũ exercitum romanũ satis sciebá: obsederunt. In Hispaniã ulteriorem euntĩ L. Posthumo Albino collegæ Gracchus mãdauerat: ut Q. Fuluiũ certiorẽ faceret, Tarraconẽ exercitum adduceret. ibi dimitti ueteráos, supplemẽtũq; distribuere, & ordinare omnẽ exercitũ sese uelle. dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco est: qua successor esset uenturus. Hæc noua allata res, omissisq; quæ agere ĩstituerat Flaccus, raptim deducere exercitũ ex Celtiberia cũ coegisset: barbari causæ ignari suã defectionẽ, et clàm cóparata arma sensisse eũ, & pertimuisse rati, eo ferocius saltũ ĩsederút. Vbi eũ saltũ prima luce agmẽ romanũ intrauit: repente ex duabus partibus simul exorti hostes Roma-

nos inuaserunt. quod ubi uidit Flaccus: primos tumultus in agmine per centuriones stare omneis suo quenq; loco, & arma expedire iubendo, sedauit: & sarcinis iumentisq; in unum locum coactis, copias omneis partim ipse, partim per legatos tribunosq; militum, ut tempus, ut locus postulabat, sine ulla trepidatione instruxit: cũ
* uim deditis remisisset, admonens: scelus & perfidiam illis, non uirtutem, nec animum accessisse: reditum nobilẽ in patriam, clarum, ac memorabilẽ eos sibi fecisse: cruẽtos ex recenti caede hostium gladios, & manantia sanguine spolia Romam ad triumphum delaturos. Plura dicẽ ci tempus non patiebatur. inuehebant se hostes: & in partibus extremis iam oppugnabantur. deinde acies concurrerunt. atrox ubiq; praelium. sed uaria fortuna erat tertiae legionis. nec segnius duae alae pugnabãt. externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere urgebantur: nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt: cuneo impressionem fecerunt. quo tantum ualent genere pugnae: ut quacunq; parte perculere impetus suo, sustineri nequeant. tunc quoq; turbatae legiones sunt: propè interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit: equo aduehitur ad legionarios equites: & ecquid auxilij in uobis est? actum iã de hoc exercitu erit? cum undiq; acclamassent: quin ederet quid fieri uelit: non segniter imperium executuros: duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites: & permittite equos in cuneum hostium: quo nostros urgẽt. id cum maiore ui equorum facietis: si effrenatos in eos equos immittitis. quod saepe romanos equites cum ma-

gna laude fecisse sua memoriæ proditum est. Dicto paruerunt: detractisq; frenis uis ultro citroq; cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat: Celtiberi trepidare: et propè omissa pugna locum fugæ circunspicere. Et alarij equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus uidere: & ipsi uirtute eorum accensi sine ullius imperio in perturbatos iam hosteis equos immittunt. Tunc uero Celtiberi omnes in fugam effunduntur. & imperator romanus auersos hosteis contemplatus, ædem Fortunæ equestri, Iouiq; OPT. MAX. ludos uouit. cæduntur Celtiberi per totum saltum dissipati fuga. Decem et septem millia hostium cæsa eo die traduntur: uiui capti plus tria millia: mille ducenti septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope mille centum. In illis castris eo die uictor exercitus mansit. Victoria non sine iactura militum fuit. quadringenti LXXII milites romani, sociûm ac latini nominis mille decem & nouem, in his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita uictor exercitus renouata priore gloria Tarraconem est perductus. Venienti Fuluio T. Sempronius prætor, qui biduo ante uenerat: obuiam processit: gratulatusq; est: quod remp. egregiè gessisset. cum summa concordia quos dimitterent, quosq; retinerent milites, composuerunt. Inde Fuluius ex authoritate militibus in naues impositis, Romam est profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diuersis partibus. Posthumius primo tertia legione uallis uerũ tũ tanquam montis obsedit: & premendo præsidijs angustos

saltus eorum commeatus interclusit: inopiáq; omnium rerum eos perdomuit. Fuluius secundo quarta legione adortus à Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macran fluuium incolebant in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naueis imposita præter oram Hetrusci maris Neapolin transmisit. inde in Samnium traducti: agerq; his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Posthumio uineæ cæsæ: frumentáq; deusta. donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem uenerunt: armáq; tradiderunt. Nauibus inde Posthumus ad uisendam Amarram Ingaunorum, Intemeliorumq; Ligurum processit Priusquam hi consules uenirent ad exercitum , qui Pisas ductus erat: præerant A. Posthumus, frater Q. Fuluij, M. Fuluius Nobilior. secundæ legionis Fuluius tribunus militum is erat. mensibus suis dimisit legionem, iureiurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiã (nam eò forte erat profectus) Fuluio nuntiatum est: cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas. de cæteris consulem certiorem fecit. eo referente factum est: ut consul Fuluius in Hispaniam relegaretur ultra nouam Carthaginem. remitteret quæ ei datæ sunt à consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorẽ milites deferri iussit: ad signa redire. causa ignominiæ uti semestre stipendium eum annum esset ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum non redisset: eũ ipsum, bonaq; eius uendere Cons. iussit. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cũ decem nauibus inde in portu Brundusium relictis naui

bus, cum ueniſſet Romam: inter exponendas res, quas ibi
geſſiſſet, haud dubie in regem Illyriorum Gentium la-
trocinij omnis maritimi cauſam auertit. ex regno eius
omnes naues eſſe: quæ ſuperi maris oram depopulatæ
eſſent. de his rebus legatos miſiſſe: nec conueniendi re-
gis poteſtatem factam. Venerant Romam legati à Gẽ=
tio: qui quo tempore Romani conueniendi regis cauſa
ueniſſent, ægrum forte eum in ultimis partibus fuiſſe re
gni dicerent. petere Gentium ab ſenatu: ne crederent cõ
fictis criminibus in ſe. Quintius ad ea dediſſet: Duro- *
nius multis ciuibus adiecit romanis, & ſocijs latini no=
minis iniurias factas in regno eius: & ciues romanos di
ci Corcyræ retineri. eos omneis Romam adduci placere. *
C. Claudium prætorem cognoſcere. neq; ante Gentio re
gi, legatis'ue eius reſponſum reddi. Inter multos alios,
quos peſtilentia eius anni abſumpſit: ſacerdotes quoq; ali
quot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus
eſt. in eius locum ſuffectus eſt Q. Fabius Labeo. P. Mã
lius, qui nuper ex ulteriore Hiſpania redierat: triumuir
epulo. Q. Fuluius, M. F. in locum eius triumuir
cooptatus. tum prætextatus erat. de rege ſacrifico ſufficiẽ *
do in locum C. Cornelij Dolabellæ cõtentio inter C. Ser
uilium PONT. MAX. fuit, & L. Cornelium Do
labellam duumuirum naualem. quem ut inauguraret põ
tifex magiſtratu ſeſe abdicare iubebat. recuſante quod *
ſibi faceret. ob eam rem mulcta duumuiro dicta à ponti
fice. deq; ea cum prouocaſſet: certatum ad populũ. cum
plures iam tribus intro uocatæ dicto eſſe audientem põ
tifici duumuirũ iuberent: mulctamq; remitti, ſi magi-
ſtratu ſe abdicaſſet: ultimũ de cœlo qđ comitia turbaret *

interuẽnit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Cœlium Siculum inaugurarunt: qui secundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Seruilius Geminus PONT. MAX. decessit. idem decemuir sacrorum fuit. pontifex in locum eius L. Acilius cooptatus. Q. Fuluius Flaccus ante pontificem maximum Aemylius Lepidus: cum multi clari uiri petissent. et decemuir sacrorum Q. Martius Philippus in eiusdem locum est cooptatus. & augur Sp. Posthumius Albinus decessit. in locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt. Cumanis eo anno petentibus permissum: ut publice latine loquerentur: & præconibus latine uendendi ius esset. Pisanis agrum pollicentibus, quo latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ. triũuiri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Porcij Lenates. A C. Menio prætore, cui prouincia Sardinia cum euenisset, additũ erat: ut quæreret de ueneficijs, longius ab urbe decem millibus passuum: literæ allatæ: se iam tria millia hominum damnasse: & crescere sibi quæstionem indicijs. aut eam sibi esse defendendam: aut prouinciam dimittendam. Q. Fuluius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum magna fama gestarum rerũ. qui cum extra urbem triumphi causa esset: consul est creatus cum L. Manlio Acidino. & post paucos dies cũ militibus, quos secum deduxerat: triumphans urbem ingressus est. Vectus tulit in triumpho coronas aureas centum uiginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum & signati oscensis numũm centum septuaginta tres ducentos militibus, de præda quingenos denarios dedit; duplex centurionibus, triplex equiti: tantundem so-

cijs latini

ciis latini nominis: & stipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio primum lata est ab L. Iulio tribuno plebis: quot annos nati quenq; magistratum peterent: caperentq;. inde cognomen familiae inditum: ut Annales appellarentur. Praetores quatuor post multos annos lege Bebia creati. qui à ternis ad quaternos iubebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & P. Mutij P. filij, Scaeuolae. Q. Fuluio, & L. Manlio consulibus eadem prouincia, quae superioribus, pari numero copiae peditum, equitum, ciuium, sociorum decretae. In Hispanijs duabus T. Sempronio, & L. Posthumio cum ijsdem exercitibus, quos haberent, prorogatum imperium est, & in supplementum consules scribere iussi ad tria millia peditum romanorum, CCC equites: quinq; millia sociorum latini nominis, & quadringentos equites. P. Mutius Scaeuola urbanam sortitus prouinciam est: & ut idem quaereret de ueneficijs in urbe, & propius urbem decem millia passuum. C. Cornelius Scipio peregrinam. Q. Mutius Scaeuola Siciliam. Valerius Leuinus Sardiniam. Q. Fuluius Cons. priusquam ullam rempublicam ageret, liberare et se, & rempublicam religione uotis soluendis dixit uelle. uouisse quo die postremum cum Celtiberis pugnasset: ludos Ioui OPT. MAX. & aedem equestri Fortunae sese facturum. in eam rem sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis. Ludi decreti: et ut duumuiri ad aedem locandam crearentur. de pecunia finitur: ne maior causa ludorum consumeretur: q̃ quanta Fuluio Nobiliori post aetolicũ bellũ ludos faciẽdi decreta esset: ne'ue q̃d ad eos ludos arcesseret: cogeret: acciperet faceret aduersus id S.

quod L. Aemylio, C. Bebio consulibus, de ludis factum esset. Decreuerat id senatus propter effusos sumptus factos in ludos T. Sempronij aedilis: qui graues nonmodo Italiae, ac socijs latini nominis, sed etiam prouincijs externis fuerant. Hyems eo anno niue, & saeua omni tempestatum genere fuit. arbores, quae obnoxiae frigoribus sunt: deusserat cunctas. & ea tum aliquanto quàm aliàs longior fuit. itaq; Latinas mox subito coorta, & intolerabilis tẽpestas in monte turbauit. instaurataéq; sunt ex decreto pontificum. Eadem tempestas et in Capitolio aliquot signa constrauit: fulminibusq; complura loca deformauit. aedem Iouis Tarracinae: aedem Alue Capuae, portamq; Romanam. muri pinnae aliquot locis decussae erant. Haec inter prodigia: nuntiatum & ab Reate: tripedem natum mulum. Ob ea decemuiri iussi adire libros edidere quibus dijs, et quot hostijs sacrificaretur: &
* fulminibus complura loca deformaret aedem Iouis ut supplicatio diem unum esset. Ludi deinde uotiui Q. Fuluij consulis per dies decem magno apparatu facti. Censorum inde comitia habita. creati M. Aemylius Lepidus PONT. MAX, & M. Fuluius Nobilior: qui ex Aetolis triumphauerat. Inter hos uiros nobiles inimicitiae erant, saepe multis & in sena-
* tu, & ad populum ciuibus atrox celebratae certamini
* bus. comitijs confecti sunt traditus antiquitus est: censores in campo ad aram Martis sellis curulibus consederunt. quo repente principes senatorum cum agmine uenerũt ciuitatis. inter quos. Q. Caecilius metellus uerba fecit. Non obliti sumus censores: uos paulo ante ab uniuerso populo romano moribus nostris praepositos esse: & nos

a uobis ea admoneri, & fieri, non uos a nobis his debere. indicandum tamen est quid omnes bonos in uobis aut offendat: aut certe mutatum malit. Singulos cũ intuemur M. Aemyli, M. Fului: neminem hodie in ciuitate habemus: quem, si reuocemur in suffragium, uelimus uobis prælatum esse. ambo cum simul aspicimus: non possumus uereri ne male comparati sitis: nec tantum reipublicæ prosit, quod omnibus nobis egregie placetis: quàm quod alter à'teri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos uobis ipsis graues, et atroces geritis quæ periculum est ne ex hac die nobis, & reipublicæ, q̃ uobis grauiores fiant. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt. quæ dicerentur: nisi forte implacabiles fueritis: implicauerint animos uestros. Has ut hodie, ut in isto templo finiatis simultates, quæsimus uos uniuersi: & quos coniunxit suffragijs suis populus romanus: hos etiã reconciliatione gratiæ coniungi a nobis sinatis. uno animo, uno consilio eligatis senatum: equites recenseatis: agatis censum: lustrum condatis. quod in omnibus ferè precationibus nuncupatis his uerbis: ut ea res mihi, collegæq; meo bene & feliciter eueniat: id ita, ut uere, ut ex animo uelitis euenire. efficiatisq;: ut quod deos precati eritis: id uos uelle etiam homines credamus. T. Tatius, & Romulus in cuius urbis medio foro acie hostes concurrerant: ibi concordes regnarunt. Nonmodo simultates, sed bella quoque finiuntur. ex infestis hostibus plerunque socij fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt. Latini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatum illud quia uerum erat, in prouerbium uenit:

Amicitias immortales, inimicitias debere esse. Fremitus ortus cum assensu, deinde uniuersorum uoces idem petentium confusæ in unum orationem interpellarunt. Inde Aemylius questus cum allatum uis à M. Fuluio secreto consulatu deiectum. Fuluius contra queri, se ab eo semper lacessitum: & in probrum suum sponsionem factam. tamen ambo significare: si alter uellet: se in potestate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus stantibus qui aderant, dederant dexteras: fidemq; dedere: mittere uere, ac finire odium. deinde collaudantibus cũctis deducti sunt in Capitolium. et cum super tali re principum, & facilitas censorum egregie comprobata ab senatu, & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, qua ĩ opera publica uterẽtur uectigal annum decretum est. Eodem anno in Hispania L. Posthumius, & T. Sempronius, proprætores comparauerunt ita inter se: ut in: Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus in Celtiberam inde reuerteretur si Gracchus maius sibi bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetraret. Mundam ui cœpit urbem, primo aggressus nocte. acceptis deinde ex improuiso obsidibus, & castella oppugnare: præsidioq; imposito deinde agros urere. donec ad perualidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit. ubi cum iam opera admoueret: ueniunt legati ex oppido. quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium rebellaturos esse. petierunt enim ut sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda. si non impetrassent: tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittente Graccho ierunt. & post paucis diebus alios decem legatos secum ad-

aduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius pe tierunt à prætore: quàm ut bibere sibi iuberet dari. epo tis primis poculis iterum poposcerunt, magno risu circũ stantium in tam rudibus, & moris ois ignaris ingeijs. tum maximus natu ex ijs, Missi sumus, inqt, à gẽte no stra qui sciscitaremur: qua tandem re fretus arma no- bis inferres? Ad hanc percunctationem Gracchus ex- ercitu se egregio fidentem uenisse respondit. quem si ipsi uisere uelint: quo certiora ad suos referant: potestatem se eis facturum esse. tribunóq; militum imperat: ut or nari omnes copias peditum equitumq́;, & decurrere iubeat armatas. Ab hoc spectaculo legati missi deterrue runt suos ab auxilio circunsessæ urbi ferendo. Oppida ni cum ignes nocte turribus nequicquam (quod signum conuenerat) sustulissent: destituti ab unica spe auxilij in deditionem uenerunt. Numûm quater & uicies ab ijs est exactum: quadraginta nobilissimi equites: nec obsi- * dum nomine (nam militare iussi sunt) & tamen re ipsa ut pignus fidei essent. Inde iam duxit ad alcen urbem: ubi castra Celtiberorum erant: à quibus uenerant nu- per legati. eos cum per aliquot dies armaturam leuem mittendo in stationes lacessisset paruis prælijs: indies maiora certamina serebat: ut omnes extra munitiones eliceret. Vbi quod petebat is sensit effectum: auxiliorũ præfectis imperat: ut contracto certamine, tanquam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effuse fugerent. ipse intra uallum ad omnes portas instruxit copias. Haud multum temporis intercessit: cum ex composito refugientium suorum agmen post ef- fuse sequentes barbaros conspexit. instructam ad hoc

ipsum intra uallum habebat aciem. itaque tantum moratus, ut suos refugere in castra libero introitu sineret: clamore sublato simul omnibus portis erupit. Non sustinuere impetum necopinatum hostes. qui ad castra oppugnanda uenerant: ne sua quidem tueri potuerũt. nam extemplo fusi, fugati, mox intra uallum pauentes compulsi, postremo exuuntur castris. Eo die nouem millia hostium cæsa: capti uiui trecenti uiginti: equi centum duodecim: signa militaria triginta septem. de exercitu romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones. & cũ ferret passim cuncta: atque ageret: populique alij uoluntate, alij metu iugum acciperent: CIII oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti est. Conuertit inde agmen retro, unde uenerat, ad Alcen: atque eam urbem oppugnare instituit. Oppidani primum impetum hostium sustinuerunt. deinde cum iam non armis modo, sed etiam operibus oppugnarentur: diffisi præsidio urbis in arcem uniuersi concesserunt. postremo & inde præmissis oratoribus, in deditionem se, suaque omnia Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est. multi captiui nobiles in potestatem uenerunt. inter quos & Thurri filij duo, & filia. Regulus hic earum gentium erat, longe potentissimus omnium Hispanorum. Audita suorum clade missis, qui fidem uenienti in castra ad Gracchum peterent: uenit. et primũ quæsiuit ab eo ne sibi liceret, ac suis uiuere? cum prætor uicturum respondisset: quæsiuit iterum: si cum Romanis militare liceret? id quoq; Graccho permittente, sequar inquit uos aduersus ueteres socios

meos: quoniam illos ad me propiunt suspicere. Secutus est inde Romanos: fortique ac fideli opera multis locis rem romanam adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas, aliorum circa populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Iam deditionem oppidorum haud cum fide factam quidam authores sunt. è qua regione abduxisset legiones: extemplo inde rebellatum. magnoq; postea prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam dici signis collatis pugnasse. multos utrinq; cecidisse. nec aliud magnopere Berbicæ crederes fuisse Romanos: nisi qui postero die arcessierint manentes prælio: spolia intra uallum per totum diem legisset. tertio die prælio maiore iterum pugnatum: & tum demum haud dubie uictos Celtiberos: castráque eorum capta, & direpta esse. uigintiduo millia hostium eo die esse cæsa: plus trecentos captos: parem ferè equorum numerum: & signa militaria septuaginta duo. inde bellatum: ueramque pacem, non ut fluxa ante fide Celtiberos fuisse. Eadem æstate & L. Posthumium in Hispania ulteriore bis cum Brachis egregie pugnasse scribunt. ad triginta & quinque millia hostium occidisse: & castra oppugnasse. Propius uero & serius in prouinciam peruenisse: quàm ut ea æstate potuerit res gerere. Censores fideli concordia senatum elegerunt. princeps electus est ipse censor M. Aemylius Lepidus PONT. MAX. tres eiecti de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa, diuisaque inter se, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingra-

tum opus: quod prædia habebat ibi: priuatamq; pu-
* blicæ rei impensam insuerat Thatrum ut proscœnium
ad Apollinis ædem Iouis in Capitolio, columnasq; circa
* poliendas aluo locauit. & ab his columnis, quæ incom
mode opposita uidebantur: signa amouit: clypeaq; de co
lumnis, & signa militaria affixa omnis generis dēpsit.
M. Fuluius plura, & maioris locauit usus. portum, et
pilas pótis in Tyberim, qbus pilis fornices post aliquot
annos P. Scipio Africanus, & L. Nummius censores lo
cauerunt imponendos: basilicā post argenterias nouas,
& forum piscatorium circundatis tabernis, quas uendi
dit in priuatum: & forum, et porticum extra portam
Trigeminam, & alia post naualia, et ad fanum Hercu
lis, & post Spei ad Tyberim. ædem Apollinis medici
* habuere. Et in promisco prætores pecuniā ex ea com-
muniter locarunt aquam adducendam, fornicesq; faciē
dos. impedimento operi fuit M. Licinius Crassus: qui ꝑ
fundum suum duci non est passus. Portoria quoq;, & ue
ctigalia ijdem multa instituerunt. complura sacella pu-
* blicaq; sua occupata à priuatis, publicaq; sacra ut pa=
* terent, essentq; populo curarunt. mutarunt suffragia: re
gionatimq; generibus hominum, causisq;, et quæstibus,
tribus descripserunt. Et alter ex censoribus M. Aemy-
lius petijt ab senatu: ut sibi dedicationis templorum Re
ginæ Iunonis, & Dianæ, quæ bello ligustino ante annis
octo uouisset: pecunia ad ludos decerneretur. uiginti mil=
lia æris decreuerunt. Dedicauit eas ædes: utraq; in circo
Flaminio. ludosq; scenicos triduum post dedicationem
templi Iunonis, biduum post Dianæ, & singulos di=
es fecit in circo. Idem dedicauit ædem Larium per-

marinum in campo uouerat eam annis quadraginta an te L. Aemylius Regillus, naudi prælio aduersus præfectos regis Antiochi. supra ualuas templi tabula cum titulo hoc fixa est. Duello magno regibus dirimendo * caput subigendis patrãdæ pacis hæc pugna exeunti L. * Aemylio M. Aemylij filio, auspicio, imperio, felicitate, ductuq; eius inter Ephesum, Camuchumq; inspectante Cons. ipso Antiocho exercitu omni, equitatu, elephãtisq; * classis regis Antiochi antea sic uicta, fusa, contusa, fugataq; est. ibique eo die naues longæ cum omnibus socijs captæ sexagita duæ. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq;. eius rei ergô ædem Laribus permarinis uo * uit. Eodem exemplo tabula in æde Iouis in Capitolio supra ualuas fixa est. Biduo quo senatum legerũt censores: Q. Fuluius Cós. profectus in Ligures, per inuios monteis, uallisq; saltus cum exercitu transgressus signis collatis cum hoste pugnauit. neque tantum acie uicit: sed castra quoque eodem die cœpit. Tria millia ducenti hostium, omnisq; ea regio Ligurum in deditionem uenit. Consul deditos in campestreis agros deduxit: præsidiaq; montibus imposuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romam uenerũt. supplicationes ob eas res gestas in triduum decretæ sunt. prætores quadraginta hostijs maioribus per supplicationes rem diuinam fecerũt.

Ab altero consule L. Manlio nihil memoria dignũ in Liguribus est gestum. Galli transalpini tria millia hominum Italiam transgressi, neminem bello lacessentes agrum à Cons, & senatu petebant: ut pacati sub imperio populi romani essent. Eos senatus excedere Italia iussit: & consulem Q. Fuluium quærere, & animad-

uertere in eos, qui principes, & authores transcendendi Alpes fuissent. Eodem anno Philippus rex Macedonum senio, et mœrore consumptus post mortem filij decessit. Demetriade hybernabat cum desiderio anxius filij, tum pœnitentia crudelitatis suæ: quæ stimulabat animum: & alter filius haud dubie & sua, & aliorum opinione rex, conuersiq; in eum omnium oculi, & destituta senectus: alijs expectantibus suam mortem: alijs ne expectantibus quidem: quo magis angebatur. Cum eo Antigonus Euchecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens: qui tutor Philippi fuerat, regiæ uir maiestatis, nobili etiam pugna aduersus Cleomenem Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci, ut cognomine à cæteris regibus distinguerent: appellarũt. Huius fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanserat: eique ea fides nequaquam amicum Persea inimicissimum fecerat. is prospiciens animo quanto cum periculo suo hæreditas uentura regni esset ad Persea, ut primum labare animum regis, & ingemiscere interdum filij desiderio sensit: nunc præbendo aureis, nunc lacessendo etiam mentionem rei temere actæ, sæpe querenti querens & ipse aderat: & cum multa ad solet ueritas præbere uestigia sui: omni ope adiuuabat: quo maturius omnia emanarent. Suspecti & ministri facinoris Apelles maxime, et Philocles erant: q romani legati fuerant: literasq; exitiales Demetrio sub nomine Flaminij attulerant. falsas esse, & à scriba uitiatas, signumq; adulterinum, uulgo in regia fremebant. Cæterum cum suspecta magis, quàm manifesta esset res: forte Xychus obuius fit Antigono: comprehẽsusq; ab eo in regiam est

productus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philip-
pum proceſſit. Multis, inquit, ſermonibus intellexiſſe ui
deor: magno te exiſtimaturum: ſi ſcire uere omnia poſſis *
de filijs tuis: uter ab utro petitus fraude, et inſidijs eſſet.
homo unus omnium, qui nodum huius erroris exolue=
re poſſit: in poteſtate tua eſt Xychus. forte uocatum, per=
ductumq́; in regiam uocari iuberet. Adductus pri-
mo ita negare inconſtanter: ut paruo metu amoto paratũ *
indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris, uerberũq́;
non ſuſtinuit: ordinemq́; omnem facinoris legatorum,
miniſterijq́; ſui expoſuit. Extemplo miſit qui legatos cõ= *
prehenderent. Philoclem, qui præſens erat: oppreſſerũt.
Apelles miſſus ad Chæream perſequendum quendam,
indicio Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle ni
hil certi negatum eſt. alij primo audaciter negant: poſt- *
quam in conſpectum adductus ſit: Xychum non ultra
tetẽdiſſe. alij tormẽta et inficiãtẽ per peſſũ affirmabãt. *
Philippo redintegratus eſt luctus, geminatusq́;. & infe=
licitatẽ ſuã in liberis grauiorẽ quod alter periſſet, cẽſebat.

Oĩa Perſeus certior factus detecta eſſe, potentior quidẽ
erat: q̃ ut fugã neceſſariã duceret. tantum ut procul ab=
eſſet, curabat, iterim uelut ab incẽdio flagrãtis ire, dũ
Philippus uiueret, ſe defenſurus. Spe potiundi ad penã
corporis eius amiſſa, quod reliquum erat, id ſtudere: ne *
ſuper impunitatem etiam præmio ſceleris frueretur.
Antiochus eum igitur appellat. cui & palam facti par *
ricidij gratia obnoxius erat: & neq; pudendũ, aut pœ
nitẽdum eũ regẽ Macedonibus propter recentẽ patrui
Antigoni gloriam fore cenſebat. Quando in eã fortu-
tunam ueni, inquit, Antigone: ut orbitas mihi, quã alij

detestantur parentes: optabilis esse debeat: regnum, quod à patruo tuo forti, non solum fideli tutela eius custoditum, & auctum etiam accepi: id tibi tradere in animo est. Te unum habeo: quem dignum regno iudicem si neminem haberem: perire, & extingui id mallem. quàm Perseo scelestę fraudis præmium esse. Demetriũ excitatum ab inferis, restitutumq; credam mihi: si te, qui morti innocẽtis, qui meo infelici errori unus inlachrymasti: in locum eius substitutum relinquam. Ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non destitit. cum in Thracia Perseus abesset: circumire Macedoniæ urbes: principibusq; Antigonum commendare. & si uita longior suppetisset: haud dubium fuit, quin eum in possessione regni relicturus fuerit. Ad Demetriade profectus, Thessalonicæ plurimũ temporis moratus fuerat. inde cum Amphipolin uenisset: graui morbo est implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuisse, quàm corpore constat: curisq;, & uigilijs, cum identidem species, & umbræ insontis interempti filij cum diris agitarẽt: extinctum esse: execrationibus alterius tamen. Admoneri potuisset Antigonus: si haud statim palàm facta esset mors regis. Medicus Caligenes, q curationi præerat: non expectata morte regis, à primis desperationis notis nuntios perdispositos, ita ut conuenerat, misit ad Perseũ: & mortem regis in aduentum eius omnes, qui extra regiam erant: cælauit. Oppressit igitur nec opinanteis, ignarosq; oẽs Perseus: et regnum scelere partum inuasit. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad uires bello contrahendas. nã post paucis diebus gens Bastarnarũ diu sollicitata ab suis sedibus magna peditum

equitumq; manu Istrum traiecit. inde pregressi qui nũ
tiarent regi. Antigonus, & Cotto (nobilis erat Bastar=
na) ea res Antigonus sæpe Iunius cũ ipso Cottone legatus *
ad cõcitandos Bastarnas missus haud procul Amphipo
li fama incerti nuntij occurrerunt: mortuum esse regem. *
quæ res omnem ordinem consilij turbauit. Compositum
autem sic fuerat: transitum per Thraciam tutum, et com
meatus Bastarnis ut Philippus daret. id ut facere possit: *
regionum principes donis coluerat, fide sua obligata: pa
cato agmine transituros Bastarnas. Dardanorum gen-
tem delere propositum erat: quæ in eorum agro se fun- *
dare. Bastarnis duplex inde erat commodũ futurum:
si & Dardani, gens semper infestissima Macedoniæ,
temporibusq; iniquis regum imminens tolleretur: & Ba
starnæ relictis in Dardania coniugibus liberisq;, ad po
pulandam Italiam possent mitti. per Scordiscos iter esse
ad mare Adriaticum, Italiamq;. alia uia traduci exer
citum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter datu-
ros. nec enim aut lingua, aut moribus æquales abhorre=
re. & ipsos adiuncturos se: cum ad prædam opulentis
simæ gentis ire uidissent. Inde in omnem euentum con
silia commodabantur. siue cæsi ab Romanis forent Dar= *
dani Bastarnæ tamẽ sublatos, prædamq; ex reliquis Ba
starnarum, & possessionem liberam Dardaniæ, sola
tio fore. siue prospere gessißent: Romanis reuersis in Ba= *
starnarum bellum, recuperaturum se in Græcia quæ
amisißet. Hæc Philippi cõsilia fuerant. Digressi sunt
pacato agro. deinde Cottonis, et Antigoni, & haud mul
to post famam mortis Philippi, neq; Thraces commercio
faciles erant: Bastarnæ euito contentio eße poterant: aut *

in agmine cõtineri: ne decederẽt uia. Inde iniuriæ ultro, citroq; fieri. quarum indies incremento bellũ exarsit. postremo Thraces, cũ uim ac multiditunem sustinere hostium non possent: relictis campestribus uicis in mõtem ingentis altitudinis (Donucam uocant) concesserunt. Quò ubi ire Bastarnæ uellent: quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse: talis tum Bastarnas nequicquam ad iuga montium appropinquantes oppressit. Neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli, tonitribusq;, & fulgoribus præstringentibus aciem oculorum. sed fulmina etiam sic undiq; micabant: ut luce uiderentur corpora: nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. itaque cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi sternerentur: ruerentq; : instabant quidem perculsis Thraces. sed ipsi deos res fugæ esse, cœlumq; in se ruere aiebant. Dissipati procellarum tanquam ex naufragio prælijq; se inermes in castra, unde profecti erant, redissent: consultariq; qd agerent cœptũ: inde orta dissensio: alijs redeũdũ, alijs penetrãdũ in Dardaniã censentibus. Triginta ferme millia hominũ Claudico duce profecti erãt: perueneruñt. cætera multitudo retro quà uenerat, Apolloniam meredianam regionem repetit. Perseus potitus regno interfici Antigonum iussit. et tum firma re, tres legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam, petendũq; ut rex ab senatu appellaretur, misit. Hæc eo anno in Macedonia gesta.

Alter consulum, Q. Fuluius ex Liguribus triũphauit. quẽ triũphũ magis gratiæ, q̃ rerum gestarũ magnitudini datũ constabat. Armorũ hostiliũ magnam uim tran

ſtultit. nullam pecuniam admodũ. diuiſit tamen in ſingulos milites tricenos æris: duplex centurionibus: triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſigne fuit: quàm qđ forte euênit ut eodem die triũpharet: quo priore anno ex prætura triumphauerat. Secundum triumphum comitia edixit. quibus creati Conſ. ſunt M. Iunius Brutus, M. Attilius Volſo. Prætorum inde tribus creatis, comitia tempeſtas diremit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem quartum idus martias, M. Titinius, C. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quæ euenerant. Terra mouit. in foris publicis, ubi lectiſternium erat: deorum capita, quæ in lectis erant, auerterunt ſe: lanaq; cum integumẽtis, quæ Ioui oppoſita fuit: decidit. de menſa oleas quoq; præguſtaſſe mures, in prodigiũ uerſum eſt. Ad ea expiãda nihil ultra, quàm ut ludi inſtaurarentur, actum eſt.

FINIS.

* aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr ſſſ ttt uuu xxx yyy zzz AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO
Omnes Quaterniones.

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI,
ET ANDREAE SOCERI, MENSE NOVEMBRI. M.D.XX.

AL DVS.

